

वीर सेवा मन्दिर
दिल्ली

★

क्रम संख्या 717
काल नं. ~~001-2637-02~~
खण्ड 293.2 VAL

2023

Shree Forbes Gujarati Sabha Series No. 15

Historical Inscriptions of Gujarat

(From ancient times to the end of Vaghela dynasty)

PART I

Edited by :

Acharya Girjashankar Vallabhaji B. A; M. R. A. B.

Curator Archaeological Section,

Prince of Wales Museum, Bombay.

Published by

The Forbes Gujarati Sabha

No. 365 Girgaum, Back road Bombay N. 4

V. S. 1989]

Rs. 4-8-0

[A. D. 1988

Can be had at
Messrs N. M. Tripathi & Co.
Booksellers and Publishers
Princess Street Bombay No. 2

પ્રકાશક—શ્રી. રા. અંબાલાલ યુલાખીરામ બાની, બી. એ.

સહાયક મંત્રી શ્રી કાર્યસ ગુજરાતી સભા-મુંબઈ.

શ્રી કાર્યસ ગુજરાતી સભામંદિર, ૩૬૫ ગીરગામ, મુંબઈ નં. ૪.

સુદ્ધક—શ્રી. રા. નટવરલાલ હચ્છારામ દેસાઈ, બી. એ.

‘ગુજરાતી પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ’ એન્ડ-રિટન સર્કલ હાઉસ, મુંબઈ નં. ૧.

મળવાનું ઠેકાણું—
એક્સર્સ એન. એમ. ત્રિપાઠી
‘યુનિવર્સલ એન્ડ પબ્લીશર્સ’
પ્રિન્સિપાલ્સ યુનિવર્સલ ૨

શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભા-અન્યાવલિ ૧૫

ગુજરાતના ઐતિહાસિક લેખો

પ્રાચીન યુગથી વાઘેલા વંશની સમાપ્તિ પર્યંતના

ભાગ ૧ લો

સંપ્રદ કરનાર

આચાર્ય ગિરનારાંકર વલ્લભાજી બી. એ; એમ. આર. એ. એસ.

ક્યુરેટર આર્કિઓલોજીકલ સેક્શન, પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝિયમ, મુંબઈ

પ્રકાશક :

શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભા, મુંબઈ

નંબર ૩૬૫ ગિરગામ બેકરોડ મુંબઈ નં. ૪

[વિ. સં. ૧૮૮૬]

કિંમત રૂ. ૪-૮-૦

[પ. સં. ૧૯૩૩]

શ્રીકાર્ણસ ગુજરાતી સભા-મુંબઈ

શાળા-પાઠશાળાઓને ઇનામ માટે તેમ પુસ્તકાલયોનાં
સંગ્રહ માટે અડધી કિંમતની ગોઠવણ
સાહિત્યપ્રચારને ઉત્તેજનની યોજના

શ્રી કાર્ણસ ગુજરાતી સભાએ મુંબઈ ઇલાકાનાં, સરકારી, દેશી રાજ્યોનાં તેમ જ મ્યુનિ-
સિપાલિટીઓ અને લોકલ બોર્ડોનાં કેળવણી ખાતાંઓમાં અભ્યાસ તથા વાચનપ્રસાર દ્વારા તથા
વિદ્યાર્થીઓને અપાતાં ઇનામો દ્વારા, તેમ જ તેમના હસ્તકની નિશાળોની તથા સાર્વજનિક લાઈ-
બ્રેરીઓ અને પુસ્તકાલયોમાં ગુજરાતી સાહિત્યનો પ્રસાર બહોળા પ્રમાણમાં સહેલાઈથી બોધા
પરચે થઈ શકે તે માટે પોતાની માલીકીનાં નીચે જણાવેલાં પહેલાં, દશ સુધીના આંકવાળા
પુસ્તકો (રાસમાળા ભાગ ૧-૨ સિવાય) અર્ધી કિંમતે ઉપલી સંસ્થાઓને વેચાતાં લઈ શક-
વાની અનુકૂળતા કરી આપવાને યોજના કરી છે.

રાસમાળા ભાગ ૧-૨ (સચિત્ર) ઉપલી સંસ્થાઓને ૧૨૥ ટકામાં કમીશનથી વેચાતી મળશે.

આ યોજનાનો લાભ લેવા તે તે કેળવણી ખાતાં અને સંસ્થાઓ પ્રેરાય તે માટે પોતાની
માલીકીનાં પુસ્તકોનો પરિચય તૈયાર કરી પ્રકટ કરેલો છે. જેને તે જોઈતો હશે તેને મંગાવેથી
મફત મોકલવામાં આવશે.

આ પુસ્તકો અડધી કિંમતે વેચાતાં લેવા ઇચ્છતી સંસ્થાએ નીચેના શરનામે પત્રવ્યવહાર કરવો.

રા. રા. અંબાલાલ બુલાખીરામ જાની, બી. એ.

સહાયક મંત્રી, શ્રી કાર્ણસ ગુજરાતી સભા.

૩૬૫ ગિરગામ, શ્રીકાર્ણસ ગુજરાતી સભામંદિર

લેમીંગ્ટન રોડની બાજુમાં કોંગ્રેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ નં. ૪

FOREWORD

The Forbes Gujarati Sabha has great pleasure in placing before the public interested in historical researches, this collection of Inscriptions, Copperplates and other writings relating to Gujarat which have been carefully edited and annotated by a learned scholar Mr. G. V. Acharya B. A. the curator of the Archaeological section of the Prince of Wales Museum, Bombay. Some of the materials forming part of this collection were the property of the late Mr. Ranjitram Vavabhai, who was a very enthusiastic student of the antiquarian literature and folklore of Gujarat and the Sabha purchased his materials which have formed the nucleus of the present compilation.

This publication is one – and a very important one – of the series of publications relating to historical researches connected with Gujarat and Gujarati literature, for which the Sabha has laid down a definite programme. The other parts of this series which have been already published are Prabandha Chintamani, Chaturvinshati Prabandha (both with annotations and Gujarati translations), A description and the genealogies of the ruling dynasties and the fortresses of Gujarat, treatises on Vaishnava, Shaiva and Shakta sects of religion prevailing in Gujarat, and various other minor publications. The other works which are next to be undertaken are translation of Ratnamal a Hindi historical poem on Gujarat and treatise on Baudha religion, its extent in Gujarat and effect on Gujarati Literature. A new poetical version of the Mahabharat in Gujarati by different ancient poets is also in the press, the first part-of which is near completion.

Over and above these publications, The Sabha has recently published a third edition of the Gujarati translation of the wellknown historical work Rasmala by Mr. Alexander Kinlock Forbes.

The Sabha hopes that the learned world of Gujarat and elsewhere will derive appreciable help and profit by these publications of the Sabha and it will be a great source of gratification to it if the object of the Sabha is thus fulfilled.

Bombay
1-5-33

H. V. Divatia

Hon : Secretary, The Forbes Gujarati Sabha.

સભાની માહિતીના પ્રસિદ્ધ ગ્રંથો—૧૭

(૧-૨) રાસમાળા, ભાગ ૧-૨, રચનાર (અંગ્રેજીમાં) સ્વ. એલેક્ઝાન્ડર કિન્લૉક કાર્પસ, બાષાન્તર કરનાર અને ટિપ્પણીઓ અને પરિશિષ્ટો યોજનાર દિ. બ. રણછોડભાઈ ઉદયરામ દવે. તૃતીય સચિત્ર આવૃત્તિ. દરેકનું મૂલ્ય રૂ. ૫-૮-૦

(૩) કાર્પસજીવનચરિત (રાસમાળા ભાગ ૧ સાથે) રચનાર રા. રા. મનઃસુખરામ સૂર્ય-રામ ત્રિપાઠી, જે. પી.

(૪) માર્કસ ઓરેલિયસ એન્ટોનીનસના સુવિચારો-(બાળબોધ લિપિમાં) બાષાન્તરકાર ઇડનરેશ સ્વ. મહારાજશ્રી સર કેસરીસિંહજી; ઉપોદ્ઘાત લખનાર અને સમાન સંસ્કૃત બાષાનાં સુભાષિતોની નોંધ કરનાર રા. રા. નગીનદાસ પુરૂષોત્તમદાસ સંઘવી મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦.

(૫-૬) શ્રી કાર્પસ ગુજરાતી સભાનાં હસ્તલિખિત પુસ્તકોની સ્થિતિસ્થિતિ નામાવલિ ભાગ ૧ લો તથા ૨ જો-તૈયાર કરનાર રા. રા. અંબાલાલ બુલાખીરામ જાની, ખી. એ. દરેકનું મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦.

(૬-૭) શ્રી કાર્પસ ગુજરાતી સભાનાં હસ્તલિખિત પુસ્તકોની વિગતવાર યાદી-તૈયાર કરનાર રા. રા. અંબાલાલ બુલાખીરામ જાની, ખી. એ.

(૭) ગુજરાતનાં ઐતિહાસિક સાધનો, ૧-૨-તૈયાર કરનાર રા. રા. નર્મદાશંકર વલ્લભજી દ્વિવેદી. ઐતિહાસિક સાધનો, ૧-૨- તૈયાર કરનાર રા. રા. નર્મદાશંકર વલ્લભજી દ્વિવેદી. મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦.

(૮) રસકલ્પાલ-બાળાઓએ ગાવાનાં સ્ત્રીજીવનનાં પ્રચલિત ગીતોનો સંગ્રહ-સંપાદક રા. રા. છગનલાલ વિદ્યારામ રાવળ મહેતાજી. મૂલ્ય રૂ. ૦-૧૦-૦.

(૯) કવિ માંડણ બંધારાકૃત “પ્રબોધખત્રીશી” અથવા ઉખાણા-સંગ્રહ, ખત્રીશ વીશીઓ અને કવિ શ્રીધરકૃત “રાવણ-મંદોદરી સંવાદ”-(જૂની ગુજરાતીના ગ્રંથો) સંશોધક: સ્વ. મણિ-લાલ બકેરભાઈ વ્યાસ; અને ટીકા તથા ઉપોદ્ઘાતના લેખક રા. રા. શંકરપ્રસાદ છગનલાલ, રાવળ. મૂલ્ય ૦-૧૨-૦.

(૧૦) ‘પ્રાચીન કાવ્યવિનોદ’ ભાગ ૧ લો, કવિ નાકર આદિનાં અપ્રસિદ્ધ આખ્યાન આદિ પ્રાચીન કાવ્યોનો સંગ્રહ: (અર્વાચીન ગુજરાતી) સંગ્રહી સંશોધન કરનાર રા. રા. છગનલાલ વિદ્યારામ રાવળ. મૂલ્ય રૂ. ૧.

(૧૧) “અહૂનવર-એ નામનો સર્જનજૂનો મંત્ર.” પારસી ધર્મતત્ત્વનું વૈદિક દૃષ્ટિએ અવ-લોકન, નિબંધ-લે. રા. રા. માનશંકર પીતાંબરદાસ મહેતા. મૂલ્ય ૦-૮-૦.

(૧૨) સત્યવિશાલપ્રબન્ધ: શ્રીરાજશેખરસુરિસન્દર્ભ: પ્રબન્ધકોશોતિ અપરાહ્વ્ય: પરિશિષ્ટેન સમલક્ષ્ણકૃત: સંગો-ચિત્રશ્ચ ધમ. ઇ. સ્વયંપદધારિણા પ્રો. હીરાલાલેન (૨૪ રાજા, કવિઓ વગેરેના વૃત્તાન્તો) મૂલ્યમ્ રૂ. ૨-૮-૦.

(૧૩) પ્રચન્ધચિન્તામણિ: શ્રીમેસ્તુંગાચાર્યકૃત: (નવીનસંસ્કરણમ્) સંગોધિત: પુનર્દ્વિતશ્ચ જ્ઞાત્મી વુર્ગાશક્તરણ મૂલ્યમ્ રૂ. ૧-૮-૦.

(૧૪) શાકતસંપ્રદાય, તેના સિદ્ધાન્તો, ગુજરાતમાં પ્રચાર અને ગુજરાતી સાહિત્ય ઉપર તેની અસર. ‘કાદિ’ અને ‘દ્વાદિ’ મતનાં બે શ્રીચક્રો સાથે. નિબંધલેખક દિ. બ. નર્મદાશંકર દેવશંકર મહેતા. મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦.

(૧૫) ગુજરાતના ઐતિહાસિક લેખો, પ્રાચીન યુગથી (મૌર્યવંશી અશોકથી, ગુર્જર વંશની સમાપ્તિપર્યન્તના, ભાગ ૧ લો:) અશોકથી ગુર્જર વંશ પર્યન્ત ગોઠવી, સંશોધી, બાષાન્તર, ટિપ્પન આદિ સાથે તૈયાર કરનાર. રા. રા. ગિરનાશંકર વલ્લભજી આચાર્ય, એમ. એ., ઇયુરેટર પ્રીન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝીયમ. પાકું પૂકું. મૂલ્ય રૂ. ૪-૮-૦.

(૧૬) મહાભારત પ્રાચીન ગુજરાતી અનુવાદ. ભાગ ૧ લો (કવિ શ્રી હરિદાસવિરચિત આદિ પર્વ અને કવિ શ્રી વિષ્ણુદાસવિરચિત સભા પર્વ)-સંપાદક અને સંશોધક રા. રા. કેશવ-રામ કાશીરામ શાસ્ત્રીજી, માંગરોળ, કાઠિયાવાડ. પાકું પૂકું. મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦.

(૧૭) ગુજરાતના કેટલાએક ઐતિહાસિક પ્રસંગો, તથા વાર્તાઓ, વા ગુજરાતી રાસમાળા: સંગ્રહ કરનાર અને લખનાર સ્વ. કવીન્દ્ર દલપતરામ ડાહ્યાભાઈ મૂલ્ય રૂ. ૦-૧૨-૦.

મળવાનું ઠેકાણું—મેસર્સ એન. એમ. ત્રિપાઠી

બુકસેલર્સ એન્ડ પબ્લીશર્સ; પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૨

પ્રસ્તાવના

“આદર્યાં અધુરાં રહે, ને હરિ કરે સો હોય:”—વર્ષો પહેલાં મારા સહાધ્યાથી સ્વ. રણજિતરામ વાવાભાઈ મહેતાને ગુજરાતના ઇતિહાસનાં સાધનો લેખાં કરવાનો વિચાર સ્પુર્યો હતો. તેમણે સમય તથા સ્થળની સાનુકૂળતા મળતી ગઈ તેમ તેમ તેવાં સાધનો સંબંધી ટુંક નોંધ, ઉવાસ, તથા વિવેચન ટપકાવવા માંડ્યાં અને થોડા સમયમાં ચાર દળદાર પુસ્તકો ભરાવા આવ્યાં. તેઓના અકાળ અવસાનને લીધે તે પ્રવૃત્તિ અધુરી રહી અને શ્રીફાર્ગસ સભાએ તે પુસ્તકો ખરીદી લઈ તેના સદુપયોગ માટે સ્વાધીન કર્યાં.

ત્યારબાદ તે પુસ્તકોની મદદથી તેમ જ તે વિષયનાં પ્રસિદ્ધ થએલાં બીજાં પુસ્તકો ઉપરથી ગુજરાતના ઇતિહાસને ઉપયોગી થઈ પડે તેવા લેખો પ્રશસ્તિ, તામ્રપત્રો, વિગેરે સંગ્રહિત કરવાનું કામ સ્વ. સાક્ષર શ્રી ઉત્તમલાલ કેશવલાલ ત્રિવેદીને સોંપવામાં આવ્યું. એક બે વખત આ બાબતમાં તેઓશ્રીએ મને બોલાવ્યો હતો અને પુસ્તકો વિગેરેની યાદી કરી આપી હતી. પ્રસ્તુત કાર્યમાં કાંઈ પણ ચોકસ પ્રગતિ થઈ તે પહેલાં તેઓશ્રી પણ સ્વર્ગસ્થ થયા અને પરિણામે ઇ. સ. ૧૯૨૪ ની આખરમાં આ કાર્ય મને સોંપવામાં આવ્યું. મેં તે કાર્ય સ્વીકાર્યું કે તરતમાં જ મને મંદાગિન વિગેરે દેખીતી નમ્ર પણ હવાફેર તેમ જ ખાવાપીવાની પહરેણુ વિગેરેથી કળ્થથી નિર્મૂળ થાય તેવી વ્યાધિ લાગુ પડી હોઈ એ વર્ષ બીલકુલ પ્રગતિ થઈ શકી નહીં અને ત્યાર બાદ જ્યારે બધો સંગ્રહ પૂરો થઈ રહેવા આવ્યો ત્યારે એટલે ઇ. સ. ૧૯૩૦ આખર ફરી હું અકસ્માતમાં સપડાયો અને અસ્થિભંગને પરિણામે લાંબો વખત પથારીવશ રહેવું પડ્યું. ઉપર બતાવેલા બે કઙ્કણ કિસ્સાથી પડેલો શિરસ્તો મારા પરત્વે પણ સાચો પડશે કે શું એમ ઘડીભર માનસિક નિર્ભયતાને લીધે શંકા પણ થઈ. પણ આટલાં આટલાં દિન છતાં આ કાર્ય મારે હાથે જ પૂર્ણ થવાનું નિર્મણ થયું હશે, તેથી તેમ જ સંપૂર્ણ પ્રભુકૃપાથી આખરે આ પ્રથમ વિભાગ ઇતિહાસપ્રેમી જનસમાજ પાસે રજુ કરી કૃતકૃત્યતા અનુભવું છું.

કાર્પસ ઇન્સ્ક્રિપ્શીઓનમ ઇન્ડિકારમ એપિગ્રાફિયા ઇન્ડિકા, એપિગ્રાફિયા મોસ્લેમિકા જેવાં માત્ર લેખોની જ પ્રસિદ્ધિ માટે ચાહુ ચોપાનીઆઓ અસ્તિત્વમાં હોવા છતાં ગમે તે માસિકોમાં છૂટાછવાયા લેખો પ્રસિદ્ધ થએલ છે. તે બધાંના બધા અંકો તપાસી જોટલા બાળી શકાયા તેટલા લેખોનો આમાં સંગ્રહ કરવામાં આવેલ છે. તેમ છતાં માહિતીના અભાવથી કોઈ લેખો રહી ગયા હોય, એ સંભવિત છે. પણ તેટલા માટે આ સંગ્રહ તરફ દોષની દૃષ્ટિએ નહિ જતાં સહકારવૃત્તિથી તેવા લેખો તરફ ધ્યાન ખેંચવામાં આવશે તો ઉપકાર સહિત નોંધી લેવામાં આવશે. આ સંગ્રેહો પ્રથમથી જ બાળુવામાં હતા તેથી આ ગ્રંથને રિબન બાઈન્ડિંગમાં રાખવાની મેં સૂચના કરી હતી. પણ ખર્ચ વધી જવાને કારણે તેનો સ્વીકાર થઈ શક્યો નહીં. પરંતુ પ્રત્યેક વંશના લેખોનાં પાનાંનો અનુક્રમનંબર જાહેરાતેલ છે તેમ જ ફરેક લેખ પણ નવા પાને શરૂ કરવામાં આવેલ છે; જેથી જે વ્યક્તિઓને પોતાનો સંગ્રહ હરહરમેશ સંપૂર્ણ રાખવાની ઇચ્છા હોય તેને નવા ઉપલબ્ધ લેખો યોગ્ય અનુક્રમમાં તથા સ્થળે ટાંકી દેવાય એવી સગવડતા છે. લેખોનો અનુક્રમનંબર માત્ર, ઉલ્લેખ કરવાની સાનુકૂળતા માટે, સળંગ રાખવામાં આવેલ છે. એટલે નવા લેખોના નંબર એ. બી. સી. એમ મૂળ નંબર સાથે ઉમેરીને વાંચવાથી સંગ્રહનો અનુક્રમ ચાચવી શકાશે. આ મૂળ સંગ્રહ પ્રેસમાં ગયા બાદ નવા મળેલા લેખોનું લિસ્ટ પ્રતિવર્ષના ફાર્ગસ સભાના રીપોર્ટમાં વ્યવસ્થાપક મંડળને યોગ્ય લાગશે તો, પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવશે. કેટલાક લેખોનું અસ્તિત્વ બાળુવા છતાં તેના માલિક પાસેથી તેને લગતી બધી હકીકત ન મળી શકવાથી અદ્વૈટકે ટૂંકી નોંધો તેઓએ

પૂરી પાડી તેવી આમાં હાખલ કરેલ છે. તે બધા વિગતવાર પ્રસિદ્ધ થાય ત્યારે તે ટુકડી નાંધો કાઢી તે જ નંબરમાં વિસ્તૃત હકીકત હાખલ થઈ શકશે. અમુક લેખો તેમ જ તામ્રપત્રો બનાવટી મનાય છે તેવા પણ આ સંગ્રહમાં હાખલ કરવામાં આવેલ છે; કારણ તેમાંથી અમુક ઐતિહાસિક વસ્તુઓ ઓછાવત્તા પ્રમાણમાં મળી આવવા સંભવ રહે છે.

બધા લેખો ભિન્ન ભિન્ન વ્યક્તિ દ્વારા પ્રકટ થયેલા છે, તેથી સ્વાભાવિક રીતે અમુક કિલકટ શબ્દો તેમ જ વાક્યોના અર્થ ભિન્નભિન્ન તેમ જ યથામતિ કરવામાં આવેલ છે. તે બધાનું ઢોહન કરી, બહુમતિવાળા પક્ષનો અર્થ માન્ય કરવાનું કામ બહુ સુશ્કેલીવાળું હોવા ઉપરાંત તેમ કરવામાં બીજા બે ઢોહો બહારી લેવાની સ્થિતિ ઉત્પન્ન થાય છે. એક તો બધાના ભિન્ન ભિન્ન મતનો સંપૂર્ણ સંગ્રહ થઈ શકતો નથી (જે માફ આ કાર્યપરત્વે સુખ્ય કર્તવ્ય છે), અને બીજું તેમ કરવાથી હું મારી પ્રવૃત્તિમાંથી ચ્યુત થતો હોઉં, એમ પણ લાગવા માંડ્યું. ઐતિહાસિક સાધનોનો સંગ્રહ કરવો તે એક પ્રવૃત્તિ અને તે બધાં સાધનોનું ઢોહન કરી, તેમાંથી ઐતિહાસિક વસ્તુ તારવી, તેની સંકલના કરવી તે વહન નિરાળી જ પ્રવૃત્તિ ગણી શકાય. ઉપરાંત આ સંગ્રહ સહાકાળ અપૂર્ણ દશામાં જ રહેવાનો, તેથી જે પક્ષ અત્યારે માન્ય ગણાય તે હવે પછીનાં નવાં સાધનોની પ્રાપ્તિને અંગે કદાચ ત્યાજ્ય ગણાય, એવો પણ સંભવ છે. તેથી આ બધાં કારણોને અંગે જેના તેના અભિપ્રાય તેની તે જ સ્થિતિમાં આમાં સંગ્રહ કરવાનો નિશ્ચય સ્વીકારેલો છે.

એક જ વંશના ઉત્તરોત્તર જૂઠા જૂઠા લેખમાં કેટલોક વંશવર્ણનવિભાગ સામાન્ય મળી આવે છે તે ફરી ફરી આખો છાપવાને બદલે માત્ર એક વાર છાપી બીજામાં પાઠકેર બતાવવો એમ ધારણા હતી, પણ તેમ કરવામાં અક્ષરાન્તરવિભાગ ઘણો કિલકટ, નોટાથી ભરપૂર અને ત્રુટક થઈ જાય છે. તેથી મળી શક્યા સુજળ અક્ષરાન્તરવિભાગ બધી જગ્યાએ સંપૂર્ણ જ મૂકવામાં આવેલ છે.

પારિભાષિક શબ્દો લેખકોએ આપેલા અર્થ સહિત તેમ જ સ્થળ અને દેશનિર્દેશ કરનારાં નામો પણ લેખકોની ટીપ સહિત આપેલાં છે. આવા શબ્દોના અર્થ શોધવાના તેમ જ સ્થળ વિગેરેનો નિર્ણય કરવાના જૂઠા જૂઠા પ્રયાસ થયેલા છે. પણ હવે આખો એકંદર આ સંગ્રહ છપાયા બાદ બધા શબ્દો તેમ જ સ્થળો માટે એકહથ્થુ પ્રયાસ કરી, એક ગ્રંથના રૂપમાં પ્રસિદ્ધ કરવાની જરૂર હરકોઈને જણાશે. કોઈ સાક્ષર તે કામ ઉપાડી લે તો તે સર્વથા ઇષ્ટ છે. તેમ નહીં થાય તો નિવૃત્ત થયા બાદ હાથ ધરવાનાં કાર્યોની ટીપમાં મેં તે ઉમેરી રાખેલ છે, પણ તે અભિલાષા પાર પાડવી તે પ્રભુના હાથમાં છે.

સંગ્રહીત લેખોની અનુક્રમણિકા

મૌર્યવંશી

અ. નં.	લેખની વિગત	સાલ	કયાં પ્રસિદ્ધ	કાલ કયાં છે	પૃષ્ઠ
૧	કાઠિયાવાડમાં સૌરાષ્ટ્રની રાજ્યની જૂનાગઢમાંના મૌર્યવંશી રાજા અશોકનાં ધર્મશાસનો.		કા. ઇ. ઇ. વો. ૧ પા. ૧	જૂનાગઢ	૧

ક્ષત્રપવંશી

૨-૫	શ્રદ્ધામનના સમયના કચ્છ-મર્તા અન્ધારિમાંથી મળેલા ચાર શિલાલેખો	શકે ૫૨ કા. વ. ૨ ઇ. સ. ૧૩૦	એ. ઇ. વો. ૧૬ પા. ૧૯-૨૫	કચ્છ મુઝિયમ	૩
૬	જૂનાગઢમાંના ખડક ઉપરનો શ્રદ્ધામનનો શિલાલેખ	શકે ૭૨ ઇ. સ. ૧૫૦	એ. ઇ. વો. ૮ પા. ૩૬	જૂનાગઢ	૭
૭	ક્ષત્રપ શ્રદ્ધસિંહના સમયનો ગુંદામાંનો શિલાલેખ	શકે ૧૦૩ ઇ. સ. ૧૮૧	એ. ઇ. વો. ૧૬ પા. ૨૩૩	વોટસન મુઝિયમ રાજકોટ	૧૨
૮	મહાક્ષત્રપ શ્રદ્ધસેનના સમયનો મઠ (જસદણ પાસે)નો શિલાલેખ	શકે ૧૨૭ ઇ. સ. ૨૦૫	એ. ઇ. વો. ૧૬ પા. ૨૩૬	વોટસન મુઝિયમ રાજકોટ	૧૪
૯	ક્ષત્રપ જયદામનના પૌત્રના સમયનો જૂનાગઢમાંનો શિલાલેખ		એ. ઇ. વો. ૧૬ પા. ૨૩૯	જૂનાગઢ	૧૬
૧૦	સ્વામી શ્રદ્ધસિંહ બીજાનો શિલાલેખ	શકે ૨૨૮ વ. સ. ૭ ઇ. સ. ૩૦૬	વો. મુ. રી. ૧૯૧૯-૨૦ પા. ૭	જૂનાગઢ	૧૭
૧૧	મુલતાસરમાંથી મળેલો સૌરાષ્ટ્રમાં દારકાના રાજા શ્રદ્ધસેનનો શિલાલેખ	શ. ૨૩૨ વ. વ. ૫ ઇ. સ. ૫૫૧	ભા. પ્રા. સં. ઇ. પા. ૨૩	દારકાં લાઇબ્રેરી	૧૮
૧૨	મેવાસાનો શિલાલેખ	શ. ૩૫૫ કા. સુ. ૫	વો. મુ. રી. ૧૯૨૩-૨૪ પા. ૧૨	મેવાસા	૧૮

ચૈત્રકવંશી

૧૩	શ્રદ્ધસેનનાં પારડીનાં તામ્ર-પત્રો	કલચુરી સં. ૨૦૭ વ. સુ. ૧૪ ઇ. સ. ૪૫૬-૫૭	એ. ઇ. વો. ૧૦ પા. ૫૧	પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મુઝિયમ મુંબઈ	૩
૧૪	વ્યાધસેનનાં સુરતનાં તામ્ર-પત્રો	કલચુરી સં. ૨૪૧ ઇ. સ. ૪૯૦-૯૧	એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૨૧૯	પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મુઝિયમ મુંબઈ	૬

ગુપ્તવંશી

અ. નં.	લેખની વિગત	સાલ	કયાં પ્રસિદ્ધ	હાલ કયાં છે	પૃષ્ઠ
૧૫	રઠ્ઠગુપ્તનો જૂનાગઢમાંનો અડકઉપરનો શિલા લેખ	ગુપ્ત સં. ૧૩૬-૩૮ ઈ. સ. ૪૫૭-૫૮	કા.પ.પ. વો. ૩ પા. ૫૬	જૂનાગઢ	૩

વલ્લીવંશી

દ્રોણસિંહ (ગુ. સં. ૧૮૦-૨૦૦) ઈ. સ. ૪૬૯ થી ૫૧૬

૧૬	ભગેદરા મોટામાંથી મળેલું તામ્રપત્ર	૧૮૩ શ્રાવણ સુ. ૧૫	એ. ઇ. વો. ૧૬ પા. ૧૭	પ્રિ. ઓ. વે. મ્યુ. મું.	૩
----	--------------------------------------	----------------------	---------------------	-------------------------	---

કુવસેન ૧ લો (ગુ. સં. ૨૦૦-૨૩૦) ઈ. સ. ૫૧૬ થી ૪૯

૧૭	પાલીતાણાનાં તામ્રપત્રો	૨૦૬ ભાદ્રપદ સુ. ૫	એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૧૦૫	પ્રિ. ઓ. વે. મ્યુ. મું.	૫
૧૮	દાનપત્રનું બીજું પતર માત્ર	૨૦૬ આશ્વિન. સુ. ૩	એ. ઇ. વો. ૧૭ પા. ૧૦૬	"	૬
૧૯	તામ્રપત્રો	૨૦૭ કાર્તિક સુ. ૭	ઇ. એ. વો. ૫ પા. ૨૦૪	?	૧૧
૨૦	તામ્રપત્રો	૨૦૭ વૈશાખ. વ. ૫	એ. ઇ. વો. ૧૭ પા. ૧૦૫	પ્રિ. ઓ. વે. મ્યુ. મું.	૧૩
૨૧	ગણેશગઢનાં તામ્રપત્રો	૨૦૭ વૈશાખ. વ. ૧૫	એ. ઇ. વો. ૩ પા. ૩૧૮	વડોદરા મ્યુઝિયમ	૧૬
૨૨	ભાવનગરનાં તામ્રપત્રો	૨૧૦ શ્રાવણ સુ. ૧૩	એ. ઇ. વો. ૧૫ પા. ૨૫૫	પ્રિ. ઓ. વે. મ્યુ. મું.	૨૧
૨૩	પાલીતાણાનાં તામ્રપત્રો	૨૧૦ શ્રાવણ સુ. ૧૫	એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૧૦૬	"	૨૪
૨૪	તામ્રપત્રો પતર પહેલું " પતર બીજું	૨૧૦ ભાદ્રપદ વ. ૯ "	એ. ઇ. વો. ૧૭ પા. ૧૦૮ એ. ઇ. વો. ૧૬ પા. ૧૨૫	" વો. મ્યુ. રા.	૨૮
૨૫	તામ્રપત્રો	૨૧૦ ભાદ્રપદ વ. ૧૩	જ. ઓ. યે. રો. એ. સો. ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૬૫	પ્રિ. ઓ. વે. મ્યુ. મું.	૩૦
૨૬	પાલીતાણાનાં તામ્રપત્રો	૨૧૦ આશ્વિન વ. ૧	એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૧૧૨	"	૩૨
૨૭	તામ્રપત્રો	૨૧૬ માઘ. વ. ૩	ઇ. એ. વો. ૪ પા. ૧૦૪	?	૩૬
૨૮	તામ્રપત્રો	૨૧૭ આશ્વિન વ. ૧૩	જ. રો. એ. સો. ૧૮૯૫ પા. ૩૭૯	પ્રિ. મ્યુ.	૩૯
૨૯	વાવડી જોગીયાનાં તામ્રપત્રો	૨૨૧ આશ્વિન વ. ૫	વી. ઓ. જ. વો. ૭ પા. ૨૬૭		૪૨
૩૦	તામ્રપત્રો	૨૨૬ કાર્તિક સુ. ૧૫	જ. ઓ. યે. રો. એ. સો. ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૧૬	વ. મ્યુ.	૪૫
૩૧	પહેલું પતર માત્ર	—	" પા. ૧૮	"	૪૮
૩૨	પહેલું પતર માત્ર	—	" પા. ૨૦	"	૫૦

ગુહસેન (ગુ. સં. ૨૩૫-૨૫૦) ઈ. સ. ૫૫૪-૫૬૬

૩૩	તામ્રપત્રો	૨૪૦ શ્રાવણ સુ. ?	ઇ. એ. વો. ૭ પા. ૬૬		૫૨
૩૪	વળાનું તામ્રપત્ર	૨૪૬ માઘ. વ.	એ. ઇ. વો. ૧૩ પા. ૩૩૮	પ્રિ. મ્યુ.	૫૫
૩૫	ગુહસેનના સમયના માટી- ના ધડાના કટકા ઉપર- નો લેખ	૨૪૭	ઇ. એ. વો. ૧૪ પા. ૭૫		૫૮
૩૬	તામ્રપત્રો	૨૪૮ આશ્વિન વ. ૧૪	ઇ. એ. વો. ૫ પા. ૨૦૬		૫૯

અ. નં.	લેખની વિગત	સાલ	કયાં પ્રસિદ્ધ	હાલ કયાં છે	પૃષ્ઠ
૩૭	બાંકીડીમાંથી મળેલો શિક્ષાલેખ	—	ભા. પ્રા. સં. ઇ. પા. ૩૦		૬૧

ધરસેન ૨ જે (ગુ. સં. ૨૫૦-૨૮૦) ઇ. સ. ૫૬૯-૫૯૬

૩૮	ઘરમાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો	૨૫૨ ચૈત્ર વ. ૫	ઇ.એ.વો. ૧૫ પા. ૧૮૭		૬૨
૩૯	મહુવા પાસે કતપુરમાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો	૨૫૨ વૈશાખ. વ. ૫	ભા. પ્રા. સં. ઇ. પા. ૩૫	બા. મ્યુ. બા.	૬૪
૪૦	ભાડવામાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો	૨૫૨ વૈશાખ. વ. ૧૫	વો. ૪ પા. ૩૩	વો. મ્યુ. રા.	૬૬
૪૧	પાલીતાણાનાં તામ્રપત્રો	૨૫૨ વૈશાખ. વ. ૧૫	એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૮૦	પ્રિ. ઓ. વે. મ્યુ. મું.	૭૪
૪૨	માળીયાનાં તામ્રપત્રો	૨૫૨ વૈશાખ વ. ૧૫	કા. ઇ. ઇ. વો. ૩ પા. ૧૬૪	બ. મ્યુ. જૂ.	૭૬
૪૩*	તામ્રપત્રો	૨૫૨ વૈશાખ વ. ૧૫	ઇ. એ. વો. ૭ પા. ૬૮	"	૮૫
૪૪	બંટીયાવાળા તામ્રપત્રો	૨૫૭ વૈશાખ વ. ૧૫	વો. મ્યુ. રી.		
			૧૬૨૫-૨૬ પા. ૧૩		૮૬
૪૫	તામ્રપત્રો	૨૬૯ ચૈત્ર. વ. ૨	ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૬		૯૦
૪૬	તામ્રપત્રો	૨૭૦ માધ. સુ. ૧૦	બ. ઓ. એ. રો. એ. સો. મ્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૬૬	પ્રિ. ઓ. વે. મ્યુ. મું.	૯૪
૪૭	તામ્રપત્રો	૨૭૦ ફાલ્ગુન વ. ૧૦	ઇ. એ. વો. ૭ પા. ૭૦		૯૭
૪૮	તામ્રપત્રો	—	બ. ઓ. એ. રો. એ. સો. મ્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૨૧	વ. મ્યુ.	૧૦૧
૪૯	પહેલું પત્રું માત્ર	—	" પા. ૨૪	"	૧૦૪
૫૦	બનાવટી તામ્રપત્રો	શ. સં. ૪૦૦	ઇ. એ. વો. ૧૦ પા. ૨૭૭		૧૦૬
		વૈશાખ સુ. ૧૫			

શીલાલિપ્ય ૧ લો (ગુ. સં. ૨૮૦-૨૮૫) ઇ. સ. ૫૯૬-૬૧૪

૫૧	પાલીતાણાનાં તામ્રપત્રો				
	પહેલું પત્રું	૨૮૬ વૈશાખ. વ. ૬	એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૧૧૫	પ્રિ. ઓ. વે. મ્યુ. મું.	૧૧૧
	બીજું પત્રું		ઇ. એ. વો. ૧ પા. ૪૬		
૫૨	તામ્રપત્રો	૨૮૬ જ્યેષ્ઠ વ. ૬	ઇ. એ. વો. ૧૪ પા. ૩૨૭	પ્રિ. ઓ. વે. મ્યુ. મું.	૧૧૫
૫૩	નવલખીમાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો	૨૮૬ આષાઢ વ. ૮	એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૧૭૪	બ. મ્યુ. જૂ.	૧૧૯
૫૪	પત્રું બીજું માત્ર	૨૮૬ શ્રાવણ. વ. ૭	બ. ઓ. એ. રો. એ. સો. મ્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૨૬	વ. મ્યુ.	૧૨૩
૫૫	તામ્રપત્રો	૨૮૭ માર્ગ. વ. ૭	" પા. ૨૮		૧૨૫
૫૬	વળામાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો	૨૮૭	નોટ ગો. હી. ઓઝા.	વ. મ્યુ.	૧૨૫
૫૭*	તામ્રપત્રો	૨૯૦ ભાદ્ર. વ. ૮	ઇ. એ. વો. ૯ પા. ૨૩૭	વો. મ્યુ. રા.	૧૨૬

* આ રાજપુત એક વધુ દાનપત્ર સં. ૨૫૨ વૈ. વ. ૧૫ નું ભાગ બીજામાં પૂરવણી તરીકે પ્રસિદ્ધ થયો.

x આ રાજપુત એક વધુ દાનપત્ર સં. ૨૯૦ ચૈ. સુ. ૪ નું ભાગ બીજામાં પૂરવણી તરીકે પ્રસિદ્ધ થયો.

અ. નં.	લેખની વિગત	સાલ	ક્યાં પ્રસિદ્ધ	દાલ ક્યાં છે	પૃષ્ઠ
૫૮	વળામાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો	૨૯૦	નોટ ગો. હી. ઓઝા	વ. મ્યુ.	૧૩૪
૫૯	વળામાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો	૨૯૦	"	"	૧૩૫
૬૦	તામ્રપત્રો	—	જ. બો. એ. રા. એ. સો. ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૩૧	"	૧૩૬

ધરસેન ૩ જો (?) (ગુ. સં. ૩૦૦-૩૦૮) ઇ. સ. ૬૧૬-૬૨૭

૬૧	ભાવનગરમાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો	૩૦૪ માધ. સુ. ૭	વો. મ્યુ. રી. ૧૯૨૫-૨૬	બા. મ્યુ. બા.	૧૩૬
૬૨	ગોપાલપથમાંથી મળેલું પત્ર	—	ધ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૪૮	"	૧૪૦

ધુવસેન ૧ જો (ગુ. સં. ૩૦૮ થી ૩૨૩) ઇ. સ. ૬૨૭-૪૨

૬૩	તામ્રપત્રો	૩૧૦ આશિન વ. ૫	ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૧૨	બા. મ્યુ. બા.	૧૪૪
૬૪	તામ્રપત્રો	૩૧૨ જ્યેષ્ઠ સુ. ૪	જ. બો. એ. રા. એ. સો. ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૬૬	પ્રિ. ઓ. વે. મ્યુ. મું.	૧૪૮
૬૫	ગોરસનાં તામ્રપત્રો	૩૧૩ શ્રાવણ સુ. ૧૪	" પા. ૫૦	બા. મ્યુ. ભા.	૧૫૦
૬૬	વળામાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો	૩૧૬	નોટ ગો. હી. ઓઝા	વ. મ્યુ.	૧૫૬
૬૭	તામ્રપત્રો	૩૨૦ આષાઢ સુ.	જ. બો. એ. રા. એ. સો. વો. ૨૦ પા. ૬	પ્રિ. ઓ. વે. મ્યુ. મું.	૧૫૭
૬૮	નોગાવાનાં તામ્રપત્રો	૩૨૦ શ્રાવણ વ. ૫	એ. ઇ. વો. ૮ પા. ૧૮૮		૧૬૨
૬૯	નોગાવાનાં તામ્રપત્રો	૩૨૧ ચૈત્ર વ. ૩	એ. ઇ. વો. ૮ પા. ૧૯૪		૧૬૬

ધરસેન ૪ થી (ગુ. સં. ૩૨૩-૩૩૧) ઇ. સ. ૬૪૨-૫૦

૭૦	બીજી પત્ર માત્ર	૩૨૬ માધ. વ. ૫	ઇ. એ. વો. ૧ પા. ૪૫	પ્રિ. ઓ. વે. મ્યુ. મું.	૧૭૫
૭૧	તામ્રપત્રો	૩૨૬ આષાઢ સુ. ૧૦	જ. બો. એ. રા. એ. સો. વા. ૧૦ પા. ૬૬	"	૧૭૭
			તથા		
			ઇ. એ. વો. ૧ પા. ૧૪		
૭૨	અલીબાનાં તામ્રપત્રો	૩૩૦	ઇ. એ. વો. ૭ પા. ૭૩		૧૮૪
		માર્ગશીર્ષ સુ. ૩			
૭૩	ખેડાનાં તામ્રપત્રો	૩૩૦ દ્વિ. માર્ગ સુ. ૨	ઇ. એ. વો. ૧૫ પા. ૩૩૫		૧૮૬
			ધુવસેન ૩ જો (ગુ. સં. ૩૩૧-૩૩૫) ઇ. સ. ૬૫૦-૫૪		
૭૪	કપડવંજનાં તામ્રપત્રો	૩૩૪ માધ. સુ. ૬	એ. ઇ. વો. ૧ પા. ૮૫	પ્રિ. ઓ. વે. મ્યુ. મું.	૧૯૫
૭૫	બીજી પત્ર માત્ર	—	જ. બો. એ. રા. એ. સો. વો. ૧ પા. ૩૫	વ. મ્યુ.	૨૦૩

ખરસહ ૨ જો (ગુ. સં. ૩૩૫-૪૦) ઇ. સ. ૬૫૪-૫૬

૭૬	તામ્રપત્રો	૩૩૭ આષાઢ વ. ૫	ઇ. એ. વો. ૭ પા. ૭૬		૨૦૫
----	------------	---------------	--------------------	--	-----

શીલાલિપિ ૩ જો (ગુ. સં. ૩૪૦-૩૭૦) ઇ. સ. ૬૫૬-૬૮૯

૭૭	તામ્રપત્રો	૩૪૨ શ્રાવણ વ. ૬	ઇ. એ. વો. ૫ પા. ૨૦૭		૨૧૦
૭૮	તામ્રપત્રનું બીજું પત્ર માત્ર	૩૪૩	જ. બો. એ. રા. એ. સો. ન્યુ. દ્વિ. આષાઢ વ. સી. વો. ૧ પા. ૩૭		૨૧૫

સંગ્રહીત લેખોની અનુક્રમણિકા

૫

અ. નં.	લેખની વિગત	સાલ	ક્યાં પ્રસિદ્ધ	હાલ ક્યાં છે	પૃષ્ઠ
૭૯	તામ્રપત્રો	૩૪૬ માર્ગ. વ. ૩	„ ૭૧	પ્રિ.ઓ.વે.મ્યુ.મું.	૨૧૮
૮૦	તામ્રપત્રો	૩૪૬ પૌષ સુ. ૭	„ ૭૩	„	૨૨૦
૮૧	ભાવનગરવાળાં તામ્રપત્રો	૩૪૭ વૈ. સુ. ૧૫	આ. સ. રી. વે. સ. ૧૯૧૫-૧૬ પા. ૫૫	આ. મ્યુ. ભા.	૨૨૨
૮૨	હુસડીમાંથી મળેલાં તામ્ર- પત્રો	૩૫૦ ફાલ્ગુન વ. ૩	એ. ઇ. વો. ૪ પા. ૭૪		૨૨૩
૮૩	તામ્રપત્રો	૩૫૨ ભાદ્ર. સુ. ૧	ઈ.ઓ.વો. ૧૧ પા. ૩૦૫	આ. મ્યુ. ભા.	૨૩૦
૮૪	તામ્રપત્રો	૪૫૬ જ્યે. ૧ ૭	જ.ઓ.એ.રો.એ.સો.ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૫૭	અને વો. મ્યુ. રા.	૨૩૬
૮૫	ખેડાનાં તામ્રપત્રો	૩૬૫ વૈ. સુ. ૧	જ. એ. એ. સો. વો. ૭ પા. ૬૬૮		૨૪૨
૮૬	તામ્રપત્રનું પહેલું પતરું માત્ર	—	જ.ઓ.એ.રો.એ.સો.ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૭૦	પ્રિ.ઓ.વે.મ્યુ.મું.	૨૪૫
૮૭	તામ્રપત્રનું બીજું પતરું માત્ર	—	„ „ પા. ૪૦ વ. મ્યુ.		૨૪૬
શીલાલિપ્ય ૪ થો (ગુ. સં. ૩૭૦-૬૦) ઇ. સ. ૬૮૬-૭૦૬					
૮૮	દેવળીનાં તામ્રપત્રો	૩૭૫ જ્યેષ્ઠ વ. ૫	ભા. પ્રા. સં. ઇ.પા. ૫૪	આ. મ્યુ. ભા.	૨૪૯
૮૯	તામ્રપત્રો	૩૭૬ માર્ગ.સુ. ૧૫	એ.ઇ.વો. ૫ એપેન્ડીક્સ નં. ૪૬૨ પા. ૬૯		૨૫૯
૯૦	તામ્રપત્રો	૩૮૧ માર્ગ. સુ. ૬	જ.ઓ.એ.રો.એ.સો.ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૭૫	પ્રિ.ઓ.વે.મ્યુ.મું.	૨૬૦
૯૧	તામ્રપત્રો	૩૮૨ માર્ગ. સુ. ૬	એ.ઇ.વો. ૫ એપેન્ડીક્સ નં. ૪૬૩ પા. ૬૯		૨૬૧
૯૨	તામ્રપત્રો	૩૮૭દિ. પૌષ વ. ૪	આ. સ. રી. વે. સ. ૧૯૧૫-૧૬ પા. ૫૫	આ. મ્યુ. ભા.	૨૬૨
શીલાલિપ્ય ૫ મો. (ગુ. સં. ૩૯૦-૪૨૦) ઇ. સ. ૭૦૬-૭૨૬					
૯૩	ગોંડળનાં તામ્રપત્રો	૪૦૩ માઘ વ. ૧૨	જ. ઓ. એ. રો. એ. સો. વો. ૧૧ પા. ૩૩૫	પ્રિ.ઓ.વે.મ્યુ.મું.	૨૬૩
૯૪	ગોંડળનાં તામ્રપત્રો	૪૦૩વશાખસુ. ૧૩	„	„	૨૭૫
શીલાલિપ્ય ૬ હો (ગુ. સં. ૪૨૦-૪૫) ઇ. સ. ૭૩૬-૬૪					
૯૫	તામ્રપત્રો	૪૪૧ કાર્તિક સુ. ૫	ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૧૬		૨૮૦
શીલાલિપ્ય ૭ મો (ગુ. સં. ૪૪૫-૪૫૦) ઇ. સ. ૭૬૪-૬૬					
૯૬	અલીણાનાં તામ્રપત્રો	૪૪૭ જ્યેષ્ઠ સુ. ૫	કા.ઇ.ઇ.વો. ૩ પા. ૧૭૧	પ્રિ.ઓ.વે.મ્યુ.મું.	૨૮૮
દાતા તથા સાલ ન જણાએલાં (વલભી) તામ્રપત્રો					
૯૭	તામ્રપત્રનું પતરું પહેલું	—	જ.ઓ.એ.રો.એ.સો.ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૪૩		૩૦૨
૯૮	„	—	„ પા. ૪૪		૩૦૪
૯૯	„	—	„ પા. ૪૬		૩૦૬
૧૦૦	તામ્રપત્રના પહેલા પતરાનો ઢુકડો	—	„ પા. ૪૮		૩૦૮
૧૦૧	„	—	„ પા. ૪૯		૩૦૯

અ. નં.	લેખની વિષય	સાલ	ક્યાં પ્રસિદ્ધ	હાલ ક્યાં છે	પૃષ્ઠ
૫૮	વળામાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો	૨૯૦	નોટ. ગો. હી. ઓ. ઝા	વ. મ્યુ.	૧૩૪
૫૯	વળામાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો	૨૯૦	"	"	૧૩૫
૬૦	તામ્રપત્રો	—	જ. ભો. બે. રો. એ. સો. ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૩૧	"	૧૩૬

ધરસેન ૩ જો (?) (ગુ. સં. ૩૦૦-૩૦૮) ઇ. સ. ૬૧૬-૬૨૭

૬૧	ભાવનગરમાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો	૩૦૪ માધ. સુ. ૭	વો. મ્યુ. રી. ૧૬૨૫-૨૬ પા. ૧૪	બા. મ્યુ. ભા.	૧૩૬
૬૨	ગોપનાથમાંથી મળેલું પતરું પહેલું માત્ર	—	ઈ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૪૮	"	૧૪૦

ધ્રુવસેન ૨ જો (ગુ. સં. ૩૦૮ થી ૩૨૩) ઇ. સ. ૬૨૭-૪૨

૬૩	તામ્રપત્રો	૩૧૦ આશ્વિન વ. ૫	ઈ. એ. વો. ૬ પા. ૧૨	બા. મ્યુ. ભા.	૧૪૪
૬૪	તામ્રપત્રો	૩૧૨ જ્યેષ્ઠ. સુ. ૪	જ. ભો. બે. રો. એ. સો. ન્યુ. સી. વો. ૧. પા. ૬૬	પ્રિ. એ. વે. મ્યુ. મું.	૧૪૮
૬૫	ગોરસનાં તામ્રપત્રો	૩૧૩ શ્રાવણ સુ. ૧૪	" પા. ૫૦	બા. મ્યુ. ભા.	૧૫૦
૬૬	વળામાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો	૩૧૬	નોટ. ગો. હી. ઓ. ઝા	વ. મ્યુ.	૧૫૬
૬૭	તામ્રપત્રો	૩૨૦ આષાઢ. સુ.	જ. ભો. બે. રો. એ. સો. વો. ૨૦ પા. ૬	પ્રિ. એ. વે. મ્યુ. મું.	૧૫૭
૬૮	નોગાવાનાં તામ્રપત્રો	૩૨૦ ભાદ્રપદ. વ. ૫	એ. ઇ. વો. ૮ પા. ૧૮૮		૧૬૨
૬૯	નોગાવાનાં તામ્રપત્રો	૩૨૧ ચૈત્ર. વ. ૩	એ. ઇ. વો. ૮ પા. ૧૯૪		૧૬૬

ધરસેન ૪ થો (ગુ. સં. ૩૨૩-૩૩૧) ઇ. સ. ૬૪૨-૫૦

૭૦	ખીજી પતરું માત્ર	૩૨૬ માધ. વ. ૫	ઈ. એ. વો. ૧ પા. ૪૫	પ્રિ. એ. વે. મ્યુ. મું.	૧૭૫
૭૧	તામ્રપત્રો	૩૨૬ આષાઢ. સુ. ૧૦	જ. ભો. બે. રો. એ. સો. વા. ૧૦ પા. ૬૬ તથા ઈ. એ. વો. ૧ પા. ૧૪	"	૧૭૭
૭૨	અલીજીનાં તામ્રપત્રો	૩૩૦ માર્ગશીર્ષ. સુ. ૩	ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૭૩		૧૮૪
૭૩	ખેડનાં તામ્રપત્રો	૩૩૦ દ્વિ. માર્ગ. સુ. ૨	ઈ. એ. વો. ૧૫ પા. ૩૩૫		૧૮૯
ધ્રુવસેન ૩ જો (ગુ. સં. ૩૩૧-૩૩૫) ઇ. સ. ૬૫૦-૫૪					
૭૪	કપડવંજનાં તામ્રપત્રો	૩૩૪ માધ. સુ. ૬	એ. ઇ. વો. ૧ પા. ૮૫	પ્રિ. એ. વે. મ્યુ. મું.	૧૯૫
૭૫	ખીજી પતરું માત્ર	—	જ. ભો. બે. રો. એ. સો. વો. ૧ પા. ૩૫	વ. મ્યુ.	૨૦૩

ખરમહ ૨ જો (ગુ. સં. ૩૩૫-૪૦) ઇ. સ. ૬૫૪-૫૬

૭૬	તામ્રપત્રો	૩૩૭ આષાઢ. વ. ૫	ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૭૬		૨૦૫
----	------------	----------------	--------------------	--	-----

શીલાદિત્ય ૩ જો (ગુ. સં. ૩૪૦-૩૭૦) ઇ. સ. ૬૫૬-૬૮૬

૭૭	તામ્રપત્રો	૩૪૨ શ્રાવણ વ. ૬	ઈ. એ. વો. ૫ પા. ૨૦૭		૨૧૦
૭૮	તામ્રપત્રનું ખીજી પતરું માત્ર	૩૪૩ દ્વિ. આષાઢ વ.	જ. ભો. બે. રો. એ. સો. ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૩૭		૨૧૫

સંગ્રહીત લેખોની અનુક્રમણિકા

૫

અ. નં.	લેખની વિગત	સાલ	ક્યાં પ્રસિદ્ધ	હાલ ક્યાં છે	પૃષ્ઠ
૭૯	તામ્રપત્રો	૩૪૬ માર્ગ. વ. ૩	„ ૭૧	પ્રિ.ઓ.વે.મ્યુ.મું.	૨૧૮
૮૦	તામ્રપત્રો	૩૪૬ પૌષ સુ. ૭	„ ૭૩	„	૨૨૦
૮૧	ભાવનગરવાળાં તામ્રપત્રો	૩૪૭ વૈ. સુ. ૧૫	આ. સ. રી. વે. સ. ૧૯૧૫-૧૬ પા. ૫૫	આ. મ્યુ. ભા.	૨૨૨
૮૨	હુસડીમાંથી મળેલાં તામ્ર- પત્રો	૩૫૦ ફાલ્ગુન વ. ૩	એ. ઇ. વો. ૪ પા. ૭૪		૨૨૩
૮૩	તામ્રપત્રો	૩૫૨ ભાદ્ર. સુ. ૧	ઈ.ઓ.વો. ૧૧ પા. ૩૦૫	આ. મ્યુ. ભા.	૨૩૦
૮૪	તામ્રપત્રો	૩૫૬ જ્યે. ? ૭	જ.ઓ.એ.રો.એ.સો.ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૫૭	„ અને વો. મ્યુ. રા.	૨૩૬
૮૫	ખેડાનાં તામ્રપત્રો	૩૬૫ વૈ. સુ. ૧	જ. એ. એ. સો. વો. ૭ પા. ૬૬૮		૨૪૨
૮૬	તામ્રપત્રનું પહેલું પતરું માત્ર	—	જ.ઓ.એ.રો.એ.સો.ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૭૦	પ્રિ.ઓ.વે.મ્યુ.મું.	૨૪૫
૮૭	તામ્રપત્રનું બીજું પતરું માત્ર	—	„ „ પા. ૪૦ વ. મ્યુ.		૨૪૬

શીલાલિપ્ય ૪ થો (ગુ. સં. ૩૭૦-૬૦) ઇ. સ. ૬૮૯-૭૦૯

૮૮	દેવળીનાં તામ્રપત્રો	૩૭૫ જ્યેષ્ઠ વ. ૫	ભા. પ્રા. સં. ઇ.પા. ૫૪	આ. મ્યુ. ભા.	૨૪૯
૮૯	તામ્રપત્રો	૩૭૬ માર્ગ.સુ.૧૫	એ.ઇ.વો. ૫ એપેન્ડીક્સ નં. ૪૬૨ પા. ૬૯		૨૫૯
૯૦	તામ્રપત્રો	૩૮૧ માર્ગ. સુ. ૬	જ.ઓ.એ.રો.એ.સો.ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૭૫	પ્રિ.ઓ.વે.મ્યુ.મું.	૨૬૦
૯૧	તામ્રપત્રો	૩૮૨ માર્ગ. સુ. ૬	એ.ઇ.વો. ૫ એપેન્ડીક્સ નં. ૪૬૩ પા. ૬૯		૨૬૧
૯૨	તામ્રપત્રો	૩૮૭દિ. પૌષ વ.૪	આ. સ. રી. વે. સ. ૧૯૧૫-૧૬ પા. ૫૫	આ. મ્યુ. ભા.	૨૬૨

શીલાલિપ્ય ૫ મો. (ગુ. સં. ૩૯૦-૪૨૦) ઇ. સ. ૭૦૯-૭૯૯

૯૩	ગોંડળનાં તામ્રપત્રો	૪૦૩ માઘ વ. ૧૨	જ. ઓ. એ. રો. એ. સો. વો. ૧૧ પા. ૩૩૫	પ્રિ.ઓ.વે.મ્યુ.મું.	૨૬૩
૯૪	ગોંડળનાં તામ્રપત્રો	૪૦૩વશાખસુ.૧૩	„	„	૨૭૧

શીલાલિપ્ય ૬ હો (ગુ. સં. ૪૨૦-૪૫) ઇ. સ. ૭૩૯-૬૪

૯૫	તામ્રપત્રો	૪૪૧ કાર્તિક સુ. ૫	ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૧૬		૨૮૦
----	------------	-------------------	--------------------	--	-----

શીલાલિપ્ય ૭ મો (ગુ. સં. ૪૪૫-૪૫૦) ઇ. સ. ૭૬૪-૬૯

૯૬	અલીણાનાં તામ્રપત્રો	૪૪૭ જ્યેષ્ઠ સુ. ૫	કા.ઇ.ઇ.વો.૩ પા. ૧૭૧	પ્રિ.ઓ.વે.મ્યુ.મું.	૨૮૮
----	---------------------	-------------------	---------------------	---------------------	-----

હાતા તથા સાલ ન જણાએલાં (વલલી) તામ્રપત્રો

૯૭	તામ્રપત્રનું પતરું પહેલું	—	જ.ઓ.એ.રો.એ.સો.ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૪૩		૩૦૨
૯૮	„	—	„ પા. ૪૪		૩૦૪
૯૯	„	—	„ પા. ૪૬		૩૦૬
૧૦૦	તામ્રપત્રના પહેલા પતરાનો ઢુકડો	—	„ પા. ૪૮		૩૦૮
૧૦૧	„	—	„ પા. ૪૯		૩૦૯

ગુજરાત ચાલુક્ય વંશી

અ. નં.	લેખની વિગત	સાલ	ક્યા પ્રસિદ્ધ	હાલ ક્યા છે	પૃષ્ઠ
૧૦૨	વિજયરાજના ખેડાના તામ્રપત્રો	ચે. સં. ૩૯૪ વે. સુ. ૧૫	હ. એ. વો. ૭ પા. ૨૪૧		૩
૧૦૩	શ્યામ્રય શીલાલિપ્યના નવ-સારીનાં તામ્રપત્રો	ચે. સ. ૪૨૧ આ. સુ. ૧૩	એ. હ. વો. ૮ પા. ૨૨૬		૮
૧૦૪	શ્યામ્રય શીલાલિપ્યનાં સુંર-તનાં તામ્રપત્રો	ચે. સ. ૪૪૩ આ. સુ. ૧૫	વિ. આ. ડા. રી. આ. સે. પા. ૨૨૫		૧૨
૧૦૫	મંગળરાજનાં બલસારનાં તામ્રપત્રો	અ. સ. ૬૫૩	જ. બો. બે. રા. એ. સો. વો. ૧૬ પા. ૫		૧૩
૧૦૬	પ્રલકેશિ જનાશ્વના નવ-સારીનાં તામ્રપત્રો	ચે. સ. ૪૯૦ કા. સુ. ૧૫	વિ. આ. ડા. રી. એ. સે. પા. ૨૩૦	પ્રિ. આ. વે. મ્યુ. મું.	૧૪
૧૦૭	નાગવર્ધનનાં નિરપણનાં તામ્રપત્રો	+	હ. એ. વો. ૬ પા. ૧૨૩		૧૬

સંક્ષિપ્ત શબ્દસૂચી

આ. સ. વે. સ. રી.	આર્કીઓલોજીકલ સર્વે વેસ્ટર્ન સરકલ રીપોર્ટ
એ. ઈ.	એપિગ્રાફિકા ઇડિકા
એ. ભા. એા. ઇ.	એનાલસ ભાંડારકર એારીએન્ટલ ઇન્સ્ટીટ્યુટ
ઇ. એ.	ઇંડિયન એન્ટીકવેરી
કા. ઇ. ઇ.	કાપસ ઇન્સ્ક્રિપશિઓનમ ઇન્ડિકારમ
ગુ. સં.	ગુપ્ત—વલખી સંવત
જ. બે. એ. સો.	જરનલ બેંગાલ એશિઆટિક સોસાયટી
જ. બો. બે. રા. એ. સો.	જરનલ બોમ્બે બ્રેન્ચ રાયલ એસિઆટિક સોસાયટી
„ „ ન્યુ. સી	„ „ „ ન્યુ. સીરીઝ
જ. રા. એ. સો.	જરનલ રાયલ એશિયાટિક સોસાયટી
નોટ. ગો. હી. એા. જા.	નોટ ગૌરીશંકર હીરાચંદ એા. જા. કૃત
પ્રા. સં. ઇ.	ભાવનગર પ્રાકૃત અને સંસ્કૃત ઇન્સ્ક્રિપશન્સ
પ્રિ. એા. વે. મ્યુ. મું.	પ્રિન્સ એા. વેલ્સ મ્યુઝિયમ મુમ્બઈ
બ. મ્યુ. જૂ.	બહાદુરખાનભ મ્યુઝિયમ જૂનાગઢ
બા. મ્યુ. ભા.	બાર્ટન મ્યુઝિયમ ભાવનગર
બ્રિ. મ્યુ.	બ્રિટિશ મ્યુઝિયમ લંડન
ભા. પ્રા. સં. ઇ.	ભાવનગર પ્રાકૃત અને સંસ્કૃત ઇન્સ્ક્રિપશન્સ
રો. લી. એ. રી. બો. પ્રે.	રીવાઇઝડ લીસ્ટ એન્ટીકવેરીઅન રીમેઇન્સ બોમ્બે પ્રેસીડન્સી
વ. મ્યુ.	વળા મ્યુઝિયમ
વી. એા. કો. રી. આ. સે.	વીએના એારીએન્ટલ કોંગ્રેસ રીપોર્ટ આર્યન સેકશન
વી. એા. જ.	વીએના એારીએન્ટલ જરનલ
વો. મ્યુ. રા. રી.	વોટસન મ્યુઝિયમ રાજકોટ રીપોર્ટ
શ. સં.	શક સંવત

૨ સભાના પારિતોષકથી પ્રસિદ્ધ ગ્રન્થો ૫

- (૧) મેટલીકના નિબંધો-(ભાષાન્તર) રા. રા. ધનસુખલાલ કુ. મહેતા.
 (૨) વૈષ્ણવધર્મનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ-રા. રા. દુર્ગાશંકર કેવળરામ શાસ્ત્રી.
 (૩) શૈવમતનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ-રા. રા. દુર્ગાશંકર કેવળરામ શાસ્ત્રી.
 (૪) દેહ, જીવ અને આત્માની વૈજ્ઞાનિક મીમાંસા (ભાષાન્તર)-રા. રા. પ્રેમશંકર નાર-
 ચણ દવે.
 (૫) લોર્ડ મોરલીફ્ટ કોમ્પ્રોમિસ (ભાષાન્તર), સત્યાગ્રહની મર્યાદા-રા. રા. મહાદેવ
 હરિભાઈ દેશાઈ, બી. એ. એલએલ. બી.

૩ સભાના આશ્રયથી પ્રસિદ્ધ ગ્રન્થો ૬

- (૧) નર્મકોષ-સ્વ. કવિ નર્મદાશંકર લાલશંકર દવે.
 (૨) “ભક્તકવિ શ્રી હયારામનું જીવનચરિત્ર”-લે. રા. શંકરપ્રસાદ છગનલાલ રાવળ,
 પ્રકાશક રા. રા. નારાયણદાસ પરમાનંદદાસ ડભોઈવાળા.
 (૩-૪) કાઠિયાવાડનું ઇંદ્રસ્થ સાહિત્ય, ભાગ ૧ લો તથા ૨ જો (પ્રાચીન વાર્તાસંગ્રહો)-
 રા. રા. હરભોવિન્દ પ્રેમશંકર ત્રિવેદી.
 (૫) અભિનનુઆખ્યાન-જન તાપીકૃત (૨. સં. ૧૭૮૫) રા. રા. મંજુલાલ રણછો-
 ડલાલ મજમુદાર, બી. એ. એલએલ બી.
 (૬) સંયુક્તાખ્યાન (કાવ્ય) રા. રા. ગજેન્દ્રશંકર લાલશંકર પંડ્યા, એમ. એ.

૪ મુદ્રણાલયમાં ૭

- (૧) રૂસ્તમ બહાદુરનો પવાડો (શામળ) રા. રા. અંબાલાલ જી. જાની, બી. એ.
 (૨) કેશવકૃત ભાગવત દશમસ્કંધ-રા. રા. અંબાલાલ જી. જાની, બી. એ.
 (૩) રા. રા. નરસિંહરાવ લોળાનાથ દીવેટીયાનાં “કાષ્ઠલોલોચકલ લેક્ચર્સ” ભાગ ૧ લા-
 નું ભાષાન્તર (સટિપન)-રા. રા. રામપ્રસાદ પ્રેમશંકર બક્ષી, બી. એ.
 (૪) “ચતુર્વિંશતિપ્રબંધ”-ગુજરાતી અનુવાદ; લેખક પ્રો. હિરાલાલ રસિકદાસ કાપ-
 ડીયા, એમ. એ.
 (૫) પ્રબંધચિંતામણિ-મેરુતુંગાચાર્યકૃત ગુજરાતી અનુવાદ, તૈયાર કરનાર રા. રા. દુર્ગા-
 શંકર કેવળરામ શાસ્ત્રી.
 (૬) મહાભારત ગુજરાતી, ભાગ ૨ જો આરણ્યક પર્વ, સંશોધક રા. રા. કેશવરામ કાશી-
 રામ શાસ્ત્રી, માંગરોળ.
 (૭) નરપતિકૃત “પંચદંડ” (સં. ૧૫૪૫) સંશોધક રા. રા. શંકરપ્રસાદ છગનલાલ રાવળ.

૫ તૈયાર ગ્રંથો ૫

- (૧) રાસમાળાની પૂરણિકા-દિ. બ. રણછોડભાઈ ઉદયરામ દવેએ સંગ્રહીત, ગોઠવી લખ-
 નાર રા. રા. ગિરજાશંકર વલ્લભજી આચાર્ય એમ. એ.
 (૨) “ઈકિમણીરી વેલી”-(પ્રાચીન) તૈયાર કરનાર રા. રા. નટવરલાલ ઇન્દુભાઈ
 દેસાઈ બી. એ.
 (૩) મધુસૂદન વ્યાસકૃત હંસાવતીની વાર્તા. સં. ૧૬૫૪ (પ્રાચીન) સંશોધક રા. રા. શંકર-
 પ્રસાદ છગનલાલ રાવળ.
 (૪-૫) શૈવધર્મ અને વૈષ્ણવધર્મ, તેના સિદ્ધાન્તો, ગુજરાતમાં પ્રચાર અને ગુજરાતી
 સાહિત્ય ઉપર તેની અસર, દ્વિતીય આવૃત્તિ, કર્તા રા. રા. દુર્ગાશંકર કેવળરામ શાસ્ત્રી.

મળવાનું ઠેકાણું-મેસર્સ એન. એમ. ત્રિપાઠી

બુકસેલર્સ એન્ડ પબ્લીશર્સ; પ્રિન્સેસરોડ, મુંબઈ ૨

શ્રી:

ગુજરાતના ઇતિહાસિક લેખ

ભૌર્યવંશી

રાજા અશોકનાં ધર્મશાસનો

શ્રી:

ગુજરાતના ઇતિહાસિક લેખ

મૌર્યવંશી રાજા અશોકનાં ધર્મશાસનો

કાઠિયાવાડ દ્વીપકલ્પમાંના જૂનાગઢ રાજ્યના રાજધાનીના શેઠેર જૂનાગઢની પૂર્વે આશરે એક માઈલ છેટે અશોકનાં પ્રસિદ્ધ ચૌહ શાસનો મળી આવ્યાં છે તે મ્હોટા અને પવિત્ર ગિરનાર પર્વતની આસપાસની ખીણમાં જવાના સાંકડા માર્ગ ઉપર આવેલાં છે. જમીનની સપાટીથી ખાર ફીટ ઉંચાઈવાળા અને નીચેના ભાગમાં ૭૫ ફીટના પરિઘવાળા વિશાળ ગોળ કરેલા અને લગભગ શંકુ આકૃતિવાળા એનાઈટના ખડકની સેા ચોરસ ફીટથી પણ વધારે ખડ-ખચડી સપાટી ઉપર આ લેખ પથરાયેલો છે. અશોકનાં શાસનો ઉપરાંત આ ખડક ઉપર બીજા બે લેખો ફેાતરેલા છે; જેમાંના એક મૌર્ય રાજા ચન્દ્રગુપ્તના પ્રાંતિક સુબા વૈશ્ય પુધ્યગુપ્તે બંધા-વેલા સુદર્શન તળાવમાં સમારકામ સંબંધી મહાક્ષત્રપ રુદ્રદામનના સમયનો છે. બીજો લેખ ગુપ્તરાજા રુદ્રગુપ્તના સમયનો છે અને સુરાષ્ટ્રના સુબા અને પર્ણવત્તના દીકરા ચક્રપાલિતે ઇ. સ. ૪૫૬-૭ માં કરાવેલા વિશેષ સમારકામ સંબંધી છે.

અશોકનો લેખ ખડકની ઇશાન બાજુ ઉપર છે. ચૌહ શાસનો પડખોપડખ બે હારે ગોઠ-વેલાં છે. અને સીધી લીટીથી એક બીજાથી જૂદાં પડાયેલાં છે. ડાબી બાજુની હારમાં એકથી પાંચ અને જમણી બાજુએ છથી ૧૨ શાસનો છે. તેરમું અને ચૌહમું શાસન અનુક્રમે પાંચમા અને બારમા શાસન નીચે છે.

મેજર જેમ્સ ટોડ ઇ. સ. ૧૮૨૨ ના ડીસેમ્બરમાં ગિરનાર ઉપર ગયેલ ત્યારે આ લેખ આબાહ સ્થિતિમાં હતા. ત્યાર બાદ જૂનાગઢથી ગિરનાર જવાનો બન્ધ બાંધતી વખતે આ લેખના પાંચમા અને તેરમા શાસનોના અમુક ભાગ સુરંગથી ઉરાડી દીધા હતા. અત્યારે આ લેખ ઉપર ડો. જેમ્સ બરજેસની બલામણુથી છાપડું ઉભું કરવામાં આવ્યું છે.

તેરમા શાસનના શુભ થયેલ ભાગના બે ઠટકા હાલમાં મળ્યા છે અને તે જૂનાગઢ મ્યુઝિયમમાં સુરક્ષિત છે.

પ્રથમ શાસન

- ૧ (અ) હયં ધંમલિપી દેવાનંપ્રિયેન
- ૨ પ્રિયદસિના રાજા લેલાપિતા (બ) હય ન કિં—
- ૩ ચિ જીવં આરમિસા પ્રજૂહિતવ્યં
- ૪ (ક) ન ચ સમાજો કતવ્યો (ડ) બહુકં હિ દોસં
- ૫ સમાજમ્હિ પસતિ દેવાનંપ્રિયો પ્રિયદસિ રાજા
- ૬ (ઇ) અસ્તિ પિ તુ એકચા સમાજા સાધુમતા દેવાનં
- ૭ પ્રિયસ પ્રિયદસિનો રાજો (ફ) પુરા મહાનસભિ
- ૮ દેવાનંપ્રિયસ પ્રિયદસિનો રાજો અનુદિવસં ચ—
- ૯ હ્નિ પ્રાણસતસહસાનિ આરમિસુ સૂપાથાય
- ૧૦ (ગ) સે અજ યદા અયં ધંમલિપી લિલિતા તી એવ પ્રા—
- ૧૧ ણા આરમરે સૂપાથાય દ્વો મોરા એકો મગો સો પિ
- ૧૨ મગો ન ધ્રુવો (હ) એતે પિ ત્રી પ્રાણા પછા ન આરમિસરે

શાસન ૧ લું

- અ. આ નીતિલેખન દેવોના પ્રિય પ્રિયદર્શિ રાજાએ લખાવેલ છે.
- બ. આંહી કેઈ પણ જીવતા પ્રાણીને મારવું નહીં, તેમ જ હોમવું નહીં.
- ક. અને કેઈ પણ ઉત્સવસંમેલન ભરવું નહીં.
- ડ. કારણ કે દેવોના પ્રિય પ્રિયદર્શિ રાજા ઉત્સવસંમેલનોમાં બહુ દોષ જુએ છે.
- ધ. પણ વળી કેટલાંક એવાં ઉત્સવસંમેલનો છે કે જે દેવોના પ્રિય પ્રિયદર્શિ રાજાથી સારાં મનાયાં છે.
- ફ. પૂર્વે દેવોના પ્રિય પ્રિયદર્શિ રાજાના રસોડામાં સૂપ બનાવવા માટે ઘણાં લાખ પ્રાણીઓ મારવામાં આવતાં હતાં.
- ગ. પણ હવે જ્યારે આ નીતિલેખન લખાયું છે ત્યારે સૂપને માટે માત્ર ત્રણ પ્રાણી મારવામાં આવે છે; બે મોર અને એક હરણ; વળી આ હરણ પણ હરમેશ નહીં.
- હ. આ ત્રણ પ્રાણીઓ પણ ભવિષ્યમાં મારવામાં આવશે નહીં.

ત્રીજું શાસન

- ૧ (અ) સર્વત વિજિતિષિ દેવાનંપ્રિયસ પિયદસિનો રાજો
- ૨ એવમપિ પ્રચંતેસુ યથા ચોદા પાદા સતિયપુતો કેતલપુતો આ તંબ-
- ૩ પંખી અંતિયકો યોનરાજા ચે વા પિ તસ અંતિયકસ સામીપં
- ૪ રાજાનો સર્વત્ર દેવાનંપ્રિયસ પ્રિયદસિનો રાજો દ્વે ચિકીઞ્ઠ કતા
- ૫ મનુસચિકીઞ્ઠા ચ પસુચિકીઞ્ઠા ચ (વ) ઓસુદાનિ ચ યાનિ મનુસોપગાનિ ચ
- ૬ પસોપગાનિ ચ યત યત નાસ્તિ સર્વત્રા હારાપિતાનિ ચ રોપાપિતાનિ ચ
- ૭ (ક) મૂલાનિ ચ ફલાનિ ચ યત યત્ર નાસ્તિ સર્વત્ર હારાપિતાનિ ચ રોપાપિતાનિ ચ
- ૮ (ઢ) પંથેસુ કૂપા ચ લ્હાનાપિતા વ્રહ્મા ચ રોપાપિતા પરિભોગાય પસુમનુસાનં

શાસન ધીઞ્ઠું

- અ. દેવોના પ્રિય રાજાના (જિતેલા) પ્રદેશોમાં બધે તેમ જ સરહદ ઉપરના રાજાઓ જેવા કે ચોડ, પાણ્ડ્ય, અંતિયપુત, કેતલપુત તેમજ તામ્રપર્ણી અને યોનરાજા અંતિયક અને વળી આ અંતિયકની પડોશમાં જે રાજાઓ છે તેમાં બધે દેવોના પ્રિય રાજાથી બે પ્રકારની ચિહ્નિત્સા સ્થાપવામાં આવી : માણસની ચિહ્નિત્સા અને પશુની ચિહ્નિત્સા.
- બ. અને જ્યાં જ્યાં મનુષ્યોપયોગી અને પશુપયોગી ઔષધો નહોતાં ત્યાં ત્યાં તે મંગાવવામાં આવ્યાં અને રોપાવવામાં આવ્યાં.
- ક. જ્યાં જ્યાં ઝૂળો અને ફળો નહોતાં ત્યાં ત્યાં તે મંગાવવામાં આવ્યાં અને રોપાવવામાં આવ્યાં.
- ડ. પશુ અને મનુષ્યના ઉપયોગ માટે રસ્તાઓ ઉપર ડુવાઓ ખોદાવવામાં આવ્યા અને અંદા રોપાવવામાં આવ્યાં.

ત્રીજું શાસન

- ૧ (અ) દેવાનંપિયો પિયદસિ રાજા એવં આહ (બ) દ્વાદસવાસામિસિતેન મયા દ્વદં આજપિતં
- ૨ (ક) સર્વત વિજિતે મમ યુતા ચ રાજૂકે ચ પ્રાદેસિકે ચ પંચસુ પંચસુ વાસેસુ અનુસં-
- ૩ યાનં નિયાતુ એતાયેવ અધાય દમાય ધંમાનુસસ્થિય યથા અગ્ના-
- ૪ ય પિ કંમાય (ઢ) સાધુ માતરિ ચ પિતરિ ચ સુસુસા મિત્રસંસ્તુતજાતીનં વ્રાજણ-
- ૫ સમણાનં સાધુ દાનં પ્રાણાનં સાધુ અનારંભો અપવ્યયતા અપમાદતા સાધુ
- ૬ (ઙ) પરિસા પિ યુતે આજપયિસતિ ગણનાયં હેતુતો ચ વ્યંજનતો ચ

શાસન ત્રીઞ્ઠું

- અ. દેવોના પ્રિય રાજા આ પ્રમાણે બોલે છે :
- બ. રાજ્યાભિષેક થયાને બાર વર્ષ થયાં ત્યારે મહારાથી નીચેના હુકમ ઠાઠવામાં આવ્યો :
- ક. દરેક પાંચ પાંચ વર્ષે મહારા પ્રદેશોમાં બધે યુક્ત રાજૂક અને પ્રાદેશિક સંપૂર્ણ સુસાક્ષરીઓ નીકળશે અને તે આ હેતુ માટે (એટલે કે) નીચેના નીવશિક્ષણ માટે તેમ જ બીજા કામકાજ માટે :
- ડ. માતા અને પિતા વરફ સુશ્રુષા સારી છે. મિત્ર, ઓળખીતા, સંબંધી, બ્રાહ્મણ અને શ્રમણ વરફ ઉદાર વૃત્તિ સારી છે. પ્રાણીઓની અહિંસા સારી છે, એાછો ખર્ચ અને એાછું સંઘરવું સારું છે.
- ઈ. (આ નિયમો) હેતુપુરસ્કર અને અક્ષરશઃ નોંધવા માટે પરિષદ પણ “યુક્ત” ને દરમાવશે.

ચોથું શાસન

- ૧ (અ) અતિકાતં અંતરં બહુનિ વાસસતાનિ વદિતો એવ પ્રાણારંભો વિહિંસાં ચ મૂતાનં જાતીસુ
- ૨ અસંપ્રતિપતી બ્રાહ્મણસમણાનં અસંપ્રતીપતી (બ) ત અજ દેવાનંપ્રિયસ પ્રિયદસિનો રાજો
- ૩ ધંમચરણેન મેરીધોસો અહો ધંમધોસો વિમાનદર્સણા ચ હસ્તિદસણા ચ
- ૪ અગિર્ણધાનિ ચ અજ્ઞાનિ ચ દિવ્યાનિ રૂપાનિ દસયિસા જનં (ક) યારિસે બહૂહિ વાસસતોહિ
- ૫ ન મૂતપુવે તારિસે અજ વદિતે દેવાનંપ્રિયસ પ્રિયદસિનો રાજો ધંમાનુસસ્થિયા અનારં-
- ૬ મો પ્રાણાનં અવિહીસા મૂતાનં જાતીનં સંપટિપતી બ્રાહ્મણસમણાનં સંપટિપતી માર્તરિ પિતરિ
- ૭ સુસુંસા થૈરસુ સા (ડ) એસ અજે ચ બહુવિધે ધંમચરણે વદિતે (એ) વદયિસતિ ચેવ દેવાનંપ્રિયો
- ૮ પ્રિયદસિ રાજા ધંમચરણં હવં (ફ) પુત્રા ચ પોત્રાચ પ્રપોત્રા ચ દેવાનંપ્રિયસ પ્રિયદસિનો રાજો
- ૯ પ્રવધયિસંતિ હવં ધંમચરણં આવ સવટકપા ધંમશ્ચિ સીલશ્ચિ તિસ્સંતો ધંમં અનુસાસિસંતિ
- ૧૦ (ગ) એસ હિ સેસ્ટે કંમે ય ધંમાનુસાસનં (હ) ધંમચરણેપિ ન ભવતિ અસીલસ (ઇ) ત હમશ્ચિ અયશ્ચિ
- ૧૧ વધી ચ અહીની ચ સાધુ (જ) ઇતાય અથાય હવં લેલાપિતં હમસ અથસ વધિ યુજંતુ હીનિ ચ
- ૧૨ નો લોચેતલ્યા (ક) દ્વાદસવાસામિસિતેન દેવાનંપ્રિયેન પ્રિયદસિના રાજા હવં લેલાપિતં

શાસન યોથું

- અ. પૂર્વ સમયમાં ઘણાં સૈંકાં સુધી પ્રાણીઓના વધ અને જીવોની હિંસા નિરન્તર વધતી જતી હતી. (તેમ જ) જાતિજન તરફ અવિવેક અને પ્રાણહીન અને શ્રમજન તરફ અવિવેક (પણ વધ્યો જતો હતો).
- ખ. પણ હવે દેવોના પ્રિય રાજાની નીતિચર્યાને લીધે ઢાલના અવાજ હવે નીતિનો અવાજ (થયો છે.) લોકોને વિમાન, હાથીઓ, અગ્નિસમૂહ અને બીજાં દિવ્ય રૂપો ખતાવીને.
- ક. ઘણાં સૈંકાં સુધી પૂર્વ અસ્તિત્વમાં નહોતાં એવાં હવે દેવોના પ્રિય રાજાના નીતિશિક્ષણને લીધે પ્રાણીઓના વધનો અટકાવ, જીવોની આહિંસા, જાતિજન તરફ વિવેક, માતાપિતાની સેવા, પ્રાણહીન અને શ્રમજનો તરફ વિવેક, અને વૃદ્ધની સેવા (એ બધાં) વધ્યાં છે.
- ડ. આ અને બીજી ઘણી રીતે નીતિચર્યા વધી છે. અને આ નીતિચર્યા દેવોના પ્રિય રાજા હમેશાં વધારશે.
- ફ. દેવોના પ્રિય રાજાના પુત્રો પૌત્રો અને પ્રપૌત્રો આ નીતિચર્યાને પ્રલયપર્યન્ત વધારશે. નીતિ અને શીલ પાળીને નીતિનું શિક્ષણ આપશે.
- ગ. આ નીતિનું શિક્ષણ તે શ્રેષ્ઠ કામ છે.
- હ. શીલ વિનાના પુરૂષ માટે નીતિચર્યા હોતી નથી, તેટલા માટે આ અર્થની વૃદ્ધિ અને અનુષ્ઠાન સારી છે.
- જ. નીતિના હેતુ માટે આ લાખવામાં આવેલ છે. એટલે કે આ આચરણની વૃદ્ધિ યોજવી અને તેની હાનિ પસંદ કરવી નહીં.
- ઝ. દેવોના પ્રિય રાજાએ, અગ્નિપેકને બાર વર્ષ થયે લખાવેલ છે.

પાંચમું શાસન

- ૧ (અ) દેવાનંપ્રિયો પ્રિયદસિ રાજા એવં આહ (બ) કલાણં દુકરં (ક) યો આદિકરો કલાણસ સો દુકરં કરોતિ
- ૨ (ઙ) ત મયા બહુ કલાણં કતં (ઃ) ત મમ પુતા ચ પોતા ચ પરં ચ તેન ય મે અપનં આવ સંવટકપા અનુવતિસરે તથા
- ૩ સો મુકતં કાસતિ (ફ) યો તુ એત દેસં પિ હોપેમતિ સો દુકતં કાસતિ (ગ) મુકરં હિ પાપં (હ) અતિકાતં અંતરં
- ૪ ન મૂતપ્રુવં ધંમમહામાતા નામ (ઙ) ત મયા ત્રૈદસવાસામિસિતેન ધંમમહામાતા કતા (જ) તે સવપાસંહેસુ વ્યાપતા ધામધિસ્તાનાય
- ૫ ધંમયુતસ ચ યોણકંબોજગંધારાનં રિસ્તિકપેતેણિકાનં ચે વા પિ અંજે આપરાતા (ક) મતમયેસુ વ
- ૬ સુસ્વાય ધંમયુતાનં અપરિગોધાય વ્યાપતા તે (લ) વંધનબધસ પટિવિધાનાય
- ૭ પ્રજા કતામીકારેસુ વા થૈરેસુ વા વ્યાપતા તે (મ) પાટલિપુતે ચ બાહિરસુ ચ
- ૮ ચે વાપિ મે અંજે જાતિકા સર્વત વ્યાપતા તે (ન) યો અયં ધંમનિસિતો તિ વ
- ૯ તે ધંમમહામાતા (ઓ) એતાય અથાય અયં ધંમલિપી લિખિતા

શાસન ૫ મું

- અ. દેવાના પ્રિય રાજા આ પ્રમાણે કહે છે.
- બ. કલ્યાણ કરવું હુકર છે.
- ક. જે કલ્યાણ કરવાની શરૂવાત કરે છે તે હુકર (કર્મ) કરે છે.
- ડ. હવે મહું બહુ કલ્યાણ કર્યું છે.
- એ. તેથી મહારા પુત્રો, પાંત્રો અને તેના પછી પ્રલયપર્યંત થનારા વંશજો જે તે પ્રમાણે વર્તશે ને સુકૃત કરશે.
- ફ. પણ જે આનો લેશ પણ અનાદર કરશે તે હુકૃત કરશે.
- ગ. કારણ કે પાપ સુકર છે.
- ઙ. પૂર્વસમયમાં નીતિના મહામાત્રો નામે નહોતા.
- ઃ. પણ અભિવેકને તેર વર્ષ થયેથી મહું નીતિના મહામાત્રો કર્યાં (નીમ્યા).
- જ. બધા પન્થોમાં નીતિ સ્થાપવામાં તેઓ મચ્યા રહે છે. થોન, કમ્બોજ, ગન્ધાર, રિસ્તિક અને પેતલિક અને બીજા જે પરિચય સરહદ ઉપરના છે તેઓમાં જે નીતિમાન છે તેઓના... ..
- ઝ. તેઓ નોકર અને શેઠ માટે ... નીતિમાનના સુખ ... માટે અને તેને (સંસાર) તૃણામાંથી મુક્ત કરવા માટે મચ્યા રહે છે.
- ચ. બંધીવાનને મહદં કરવામાં ... સંતતિ અગર નજર લાગેલાઓને અને વૃદ્ધને (મહદં કરવામાં) મચ્યા રહે છે.
- મ. તેઓ પાટલીપુત્રમાં અને બહારના ભાગમાં ... બધે મચ્યા રહે છે ... અને બીજા મહારા જાતિજનો હોય છે તેમાં.
- ન. આ નીતિરક્ષકો ... દરેક નીતિ માટે ઉત્સુક છે કે નહીં ...
- ઓ. આ હેતુ માટે આ નીતિશાસન લખાવવામાં આવ્યું છે.

કર્તુ શાસન

- ૧ (અ) દેવા સિ રાજા એવં આહ (બ) અતિકાતં અંતરં
- ૨ ન મૂતમુલ સવ લ અથકમે વ પટિવેદના વા ત મયા એવં કતં
- ૩ (ઢ) સવે કાલે મુંજમાનસ મે ઓરોધનસિ ગમાગારસિ વચસિ વ
- ૪ વિનીતસિ ચ યયાનેસુ ચ સવત્ર પટિવેદકા સ્તિતા અથે મે જનસ
- ૫ પટિવેદેય હિતિ (એ) સર્વત્ર ચ જનસ અથે કરોમિ (ફ) ય ચ કિંચિ મુલ્લતો
- ૬ આજપયામિ સ્વયં દાપકં વા સ્વાપકં વા ય વા પુન મહામાત્રેસુ
- ૭ આચાર્યિકે અરોપિતં ભવતિ તાય અથાય વિવાદો નિશ્ચતી વ સંતો પરિસાયં
- ૮ આનંતરં પટિવેદેતવ્યં મે સર્વત્ર સર્વે કાલે (ગ) એવં મયા આજપિતં (હ) નાસ્તિહિ મે તોસો
- ૯ ડસ્તાનસિ અથસંતીરણાય વ (ઙ) કતવ્યમતે હિ મે સર્વલોકહિતં
- ૧૦ (જ) તસ ચ પુન એસ મૂલે ડસ્તાનં ચ અથસંતીરણા ચ (ક) નાસ્તિ હિ કંમતરં
- ૧૧ સર્વલોકહિતસા (લ) ય ચ કિંચિ પરાક્રમામિ અહં કિંતિ મૂતાનં આનંપં ગછેયં
- ૧૨ હધ ચ નાનિ સુસ્વાપયામિ પરત્રા ચ સ્વગં આરાધ્યતુ ત (મ) એતાય અથાય
- ૧૩ અયં ધંમલિપી લેસ્વાપિતા કિતિ ચિરં તિસ્તેય હિતિ તથા ચ મે પુત્રા પોતા ચ પ્રપોત્રા ચ
- ૧૪ અનુવતરં સર્વલોકહિતાય (ન) દુકરં તુ હદં અજત્ર અગેન પરાક્રમેન

શાસન ૬ કું

- અ. દેવોના પ્રિય રાજા આ પ્રમાણે કહે છે :
- બ. ભૂલકાળમાં કામનો નિકાલ તેમ જ અહેવાલ રજુ કરવાનો (રિવાજ) પૂર્વે અસ્તિત્વમાં નહોતો.
- ક. પણ (તેથી) મ્હે આ પ્રમાણે ગોઠવણ કરી છે.
- ડ. હું જમતો હોઉં અગર જનાનામાં હોઉં અગર અંદરના ઓરડામાં હોઉં અગર ગોશાળામાં પાલખીમાં કે વાડીમાં હોઉં ત્યાં અધે પ્રજાનું કામકાજ ગમે ત્યારે મ્હને નિવેદન કરવા માટે ખબર આપનારાઓ રાખવામાં આવ્યા છે.
- એ. અધે ઠેકાણે પ્રજાનું કામકાજ કરે છે.
- ફ. હું જે મોઢેથી જાન અગર દંદરાનો હુકમ કરું તે સંબંધી તેમજ જે તાકીદની બાબત મહામાત્રોને સોંપવામાં આવી હોય તે સંબંધી પરિષદમાં વિવાદ થાય અગર મુધારે સૂચવવામાં આવે તો ગમે તે વખતે ગમે ત્યાં તે મ્હને નિવેદન કરવું જોઈએ.
- ગ. એમ મ્હે હુકમ કર્યો છે.
- ઙ. કારણ કે કાર્યનો નિકાલ કરવામાં અને (તે સંબંધી) શ્રમ લેવામાં મ્હને કદિ સન્તોષ થતો નથી.
- ચ. બધા લોકોનું હિત એ મ્હારું કર્તવ્ય માનું છે.
- જ. પણ તેનું મૂળ શ્રમ લેવો અને કાર્યનો નિકાલ છે.
- ઝ. બધા લોકોનું હિત જાળવવા માટે બીજું કોઈ વધારે ક્ષપણીયું કાર્ય નથી.
- લ. હું જે પ્રયાસ કરું છઉં તે એટલા માટે કે હું પ્રાણીઓના કરજમાંથી મુક્ત થાઉં. આ સંસારમાં તેમને હું મુખ્ય આપું અને પરલોકમાં તેઓ સ્વર્ગ મેળવે.
- મ. આ હેતુ માટે આ નીતિશાસન લખાવવામાં આવ્યું છે કે તે લાંબો વખત ટકે અને મ્હારા પુત્રો, પોત્રો અને પ્રપૌત્રો બધા લોકના હિત માટે આ પ્રમાણે વર્વે.
- ન. ઉપરાક્રમ સિવાય આ કુશ્કર છે.

નવમું શાસન

- ૧ (અ) દેવાનંપિયો મિયદસિ રાજા એવ આહ (બ) અસ્તિ જનો ઉચાવચં મંગલં કરોતે આબાધેસુ વા
- ૨ આવાહવીવાહેસુ વા પુત્રલામેસુ વા પ્રવાસંક્ષિ વા એતક્ષી ચ અજક્ષિ ચ જનો ઉચાવચં મંગલં કરોતે
- ૩ (ક) એત તુ મહિડાયોં બહુકં ચ બહુવિધં ચ હુદં ચ નિરથં ચ મંગલં કરોતે (ઢ) ત કતવ્યમેવ તુ મંગલં (એ) અપફલં તુ સ્વો
- ૪ એતરિસં મંગલં (ફ) અયં તુ મહાફલે મંગલે ય ધંમમંગલે [ગ] તતેત દાસમતકક્ષિ સમ્યપ્રતિપતી ગુરૂનં અપચિત્તિ સાધુ
- ૫ પાળેસુ સયમો સાધુ બલ્લણસમણાનં સાધુ દાનં એત ચ અજ ચ એતારિસં ધંમમંગલં નામ (હ) ત વતવ્યં પિતા વ
- ૬ પુતેન વા માત્રા વા સ્વામિકેન વા હંદં સાધુ હંદં કતવ્ય મંગલં આવ તસ અથસ નિસ્ટા-નાય [ઙ] અસ્તિ ચ પિ વુતં
- ૭ સાધુ દન ઇતિ [જ] ન તુ એતારિસં અસ્તા દાનં વ અનગહો વ યારિસં ધંમદાનં વ ધમ-નુગહો વ (ઝ) ત તુ સ્વો મિત્રેન વ સુહદયેન વા
- ૮ જતિકેન વ સહાયન વ એવાદિતવ્યં તક્ષિ તક્ષિ પકરણે હંદં કચં હંદં સાધ ઇતિ ઇમિના સક
- ૯ સ્વગં આરાધેતુ ઇતિ (લ) કિં ચ ઇમિના કતવ્યતરં યથા સ્વગારધી

શાસન નવમું

- અ. દેવોના પ્રિય રાજા આમ કહે છે.
- બ. મંદવાડમાં, પુત્ર તેમ જ પુત્રીનાં લગ્નમાં, પુત્રજન્મવખતે તેમ જ યાત્રાએ જતી વખતે માણસો જૂઠી જૂઠી વિધિઓ કરે છે. આ અને બીજા (પ્રસંગોએ) માણસો જૂઠી જૂઠી વિધિઓ કરે છે.
- ક. પણ આ પ્રસંગે સ્ત્રીઓ બહુ અને બહુજાતની હુદ્ર અને નિરથક વિધિઓ કરે છે.
- ડ. હવે વિધિઓ કરવી જોઈએ.
- એ. પણ આ જાતની વિધિ અહીં ફળવાળી છે.
- ફ. પણ નીચેની વિધિ એટલે કે ધર્મ સંબંધી વિધિ બહુ ફળવાળી છે.
- ગ. તેમાં નીચેની વિધિના (સમાવેશ થાય છે) શુભામ અને નોકરોને ચોખ્ખ સમ્યતા, વૃદ્ધો તરફ પૂજ્યભાવ પ્રાણીઓ તરફ સંયમ અને પ્રાણીઓ અને શ્રમણ તરફ દાનવૃત્તિ. આ અને એવી બીજી વિધિ ધર્મવિધિ કહેવાય છે.
- ઙ. તેટલા માટે પિતા, પુત્ર, માઈ અગર સ્વામીએ કહેવું જોઈએ કે આ સાઈ છે, હેતુ પાર પડે ત્યાંસુધી આ વિધિ કરવી જોઈએ.
- ઝ. અને એમ પણ કહેવામાં આવ્યું છે કે દાન દેવું તે સાઈ છે.
- જ. ધર્મનું દાન અને ધર્મના અનુશ્રવ જેવું બીજું એકે દાન અથવા અનુશ્રવ નથી.
- ઞ. તેટલા માટે મિત્ર, સુહૃદય જ્ઞાતિજન અને સોબતીએ તે તે પ્રકરણમાં (બીજાને) ટોઠવાં જોઈએ કે આ કરવું જોઈએ, આ સાઈ છે, આ કરવાથી સ્વર્ગ મેળવવું શક્ય છે.
- લ. અને સ્વર્ગ મેળવવા કરવાં બીજું વધારે શું કંઈ છે.

દશમું શાસન

- ૧ (અ) દેવાનંપિયો પ્રિયદસિ રાજા યસો વ કીતિ વ ન મહાથાવહા મન્ત્રતે અન્નત તદાત્પનો દિઘાય ચ મે જનો
- ૨ ધંમસુલુંસા સુલુસતા ધંમવુતં ચ અનુવિધિયતાં (બ) એતકાય દેવાનંપિયો પ્રિયદસિ રાજા યસો વ કિતિ વ ઇછતિ
- ૩ (ક) યં તુ કિંચિ પરિકમતે દેવાનં પ્રિયદસિ રાજા સ સવં પારત્રિકાય કિંતિ સકલે અપપરિસ્તિવે અસ (ડ) એસ તુ પરિસ્તિવે ય અપુંઝં
- ૪ (ઇ) દુકરં તુ સ્વો એતં હુદકેન વ જનેન ઉસટેન વ અન્નત્ર અગેન પરાક્રમેન સવં પરિચજિત્પા (ફ) એત તુ સ્વો ઉસટેન દુકરં

શાસન ૧૦ મું

- અ. હમણાં અને ભવિષ્યમાં મહારી પ્રજા ધર્મ સેવે અને ધર્મવતનું પાલન કરે તે (સેવા અને પાલન) સિવાય યશ અને કીર્તિને કાંઈ મહોટો ફાયદો નથી.
- બ. આ મટે દેવોના પ્રિય રાજા યશ અને કીર્તિની ઇચ્છા રાખે છે.
- ક. પણ જે પ્રયત્ન દેવોના પ્રિય રાજા કરે છે તે બધો પરલોક માટે છે કે જેથી બધાં માણસ ઓછા બચ ખેડે.
- ડ. પણ બચ આ છે, એટલે કે અપુણ્યત્વ.
- ઈ. પણ કુદ્ર તેમ જ ઉચ્ચ માણસથી ઘણી જ ખંત અને ખીજું બધું તથા દીધા વિના આ (સાધન) હુકર છે.
- ફ. પણ ઉચ્ચ માણસને માટે આ ખાસ હુકર છે.

અગીઆરમું શાસન

- ૧ (અ) દેવાનંપિયો પ્રિયદસિ રાજા એવં આહ (બ) નાસ્તિ એતારિસં દાનં યારિસં ધંમદાનં ધંમસંસ્તવો વા ધંમસંવિમાગો વા ધંમસંબધો વ
- ૨ (ક) તત્ત્વં ભવતિ દાસમતકલ્પિ સમ્યપ્રતિપતી માતરિ પિતરા સાધુ સુસુમા મિતસસ્તુતજાતિકાનં વાક્ષણભ્રમણાનં સાધુ દાનં
- ૩ પ્રાણાનં અનારંભો સાધુ (ડ) એત વતવ્યં પિતા વ પુત્રેન વ માતા વ મિતસસ્તુત-જાતિકેન વ આવ પટ્ટિવેસિયેહિ ઇદ સાધુ ઇદ કતવ્યં
- ૪ (ઇ) સો તથા કરુ ઇલોકચસ આરધો હોતિ પરત ચ અનંતં પુહ્ઝં ભવતિ તેન ધંમદાનેન

શાસન ૧૧ મું

- અ. દેવોના પ્રિય રાજા આમ કહે છે :
- બ. ધર્મના દાન જેવું ખીજું દાન નથી, ધર્મ (દ્વારા) ઓળખાણ જેવી ખીજી ઓળખાણ નથી, ધર્મની લ્હાણી જેવી ખીજી લ્હાણી નથી, અને ધર્મ (દ્વારા) સંબંધ જેવો ખીજો સંબંધ નથી.
- ક. તેમાં આનો સમાવેશ થાય છે—દાસ અને નોકરો તરફ સદ્ભાવ, માતા અને પિતાની સેવા, મિત્ર ઓળખીતા અને સંબંધી પ્રાણી અને શ્રમણ તરફ ઉદારતા અને પ્રાણીની અહિંસા.
- ડ. આ આખતમાં પિતા, પુત્ર, ભાઈ, મિત્ર, ઓળખીતા સંબંધી અને પાટાસીચે પણ કહેવું જોઈએ કે આ સાફ છે, આ કરવું જોઈએ.
- ઈ. તે પ્રમાણે જ (કોઈ) કરે તો આ લોકમાં સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે અને તે ધર્મદાનથી પરલોકમાં પણ અનન્ત પુણ્ય થાય છે.

बारमुं शासन

- १ (अ) देवानंपिये पियदसि राजा सवपासंडानि च पवजितानि च घरस्तानि च पूजयति दानेन च विवाधाय च पूजाय पूजयति ने
- २ (ब) न तु तथा दानं व पूजा व देवानंपियो मंजते यथा किति सारवढी अस सवपासंडानं (क) सारवढी तु बहुविधा
- ३ (ड) तस तु इदं मूलं य वचिगुती किति आत्पपासंडपूजा व परपासंडगरहा व नो भवे अप्रकरणक्षि लहुका व अस
- ४ तक्षि तक्षि प्रकरणे (ए) पूजेतया तु एव परपासंडा तेन तन प्रकरणेन (फ) एवं करुं आत्पपासंडं च वढयति परपासंडस च उपकरोति
- ५ (ग) तदंजथा करोतो आत्पपासंड च छणति परपासंडस च पि जपकरोति (ह) योहि कोचि आत्पपासंडं पूजयति परपासंडं व गरहति
- ६ सवं आत्पपासंडभतिया किति आत्पपासंडं दीपयेम इति सो च पुन तथ करातो आत्पपासंडं बाढतरं उपहनाति (इ) त समवायो एव साधु
- ७ किति अजमंजस धंमं सुणारु च सुसुंसेर च (ज) एवं हि देवानंपियस इछा किति सवपासंडा बहुसुता च असु कलाणगमा च असु
- ८ (क) ये च तत्र तत प्रसंना तेहि वतव्यं (ल) देवानंपियो नो तथा दानं व पूजां व मंजते यथा किति सारवढी अस सर्वपासंडानं (म) बहका च एताय
- ९ अथा व्यापता धंममहामाता च इथीझखमहामाता च वचभूमीका च अजे च निकाया (न) अयं च एतस फल य आत्पपासंडवढी च होति धंमस च दीपना

શાસન ૬૨ મું

- અ. દેવોના પ્રિય રાજા બધા પન્થોને માન આપે છે. સાધુને તેમ જ ગૃહસ્થોને માન આપે છે, દાનથી અને વિવિધ જાતની પૂજાથી માન આપે છે.
- બ. બધા પન્થોનાં સારભૂત તત્ત્વોની વૃદ્ધિના જેવાં બીજાં એકે દાન અગર પૂજા માનવા નથી.
- ક. તત્ત્વોની વૃદ્ધિ બહુ જાતની (હોય છે).
- ક. પણ તેનું મૂળ બોલવામાં સંભાળ એ છે. (એટલે કે) પ્રસંગ વગર પોતાના પન્થની પ્રશંસા અગર બીજાના પન્થની નિંદા ઉદ્ભવે નહિ અને પ્રસંગે પણ ને પ્રમાણસર થાય.
- ઈ. દરેક પ્રકરણમાં બીજાના પન્થોને માન આપવું જોઈએ.
- ફ. એમ કહે છે તો પન્થની વૃદ્ધિ કરે છે અને બીજાના પન્થના ઉપર ઉપકાર કરે છે.
- ગ. પણ જો અન્યથા વર્તે તો પોતાના પન્થને ઘણું પહોંચાડે છે અને બીજાના પન્થની ઉપર પણ અપકાર કરે છે.
- હ. કારણ કે જે પોતાના પન્થને પૂજે છે અને બીજાના પન્થને નિંદે છે અને તે બધું પોતાના પન્થ તરફની ભક્તિને લીધે એટલે કે પોતાનો પન્થ કીર્તિ પામે તેવા હેતુથી તો તેમ કરવાથી પોતાના પન્થને ઘણું દરજ્જે નુકશાન પહોંચાડે છે.
- ઘ. તેટલા માટે સલાહસંપ જ દેવાયુંકારક છે. એટલે કે એક બીજાનો ધર્મ સાંભળે અને ધર્મની આજ્ઞા પાળે.
- જ. કારણ કે દેવોના પ્રિય રાજાની એવી ઇચ્છા છે કે બધા પન્થો બહુજ્ઞાનવાળા અને કલ્યાણકારક ભવવાળા હોવા જોઈએ.
- ક. અને જેઓ પોતપોતાના પન્થમાં પ્રસન્ન રહે છે તેઓને કહેવું જોઈએ કે—
- લ. બધા પન્થોના મુખ્ય તત્ત્વોની વૃદ્ધિ જેટલાં દાન અગર પૂજાને દેવોના પ્રિય રાજા ગણતા નથી. અને આ માટે બહુ અમલદારો રોકવામાં આવ્યા છે જેવા કે નીતિના મહામાત્રો, સ્ત્રીઓને કાણુમાં રાખનારા મહામાત્રો, ગોશાળાની દેખરેખ રાખનારાઓ અને બીજા દરજ્જાના અમલદારો.
- ન. અને તેનું ફલ આ છે—પોતાના પન્થની વૃદ્ધિ થાય છે અને ધર્મની કીર્તિ (વધે છે.)

तेरमुं शासन

- १ (अ) ... जो कलिंगा वज (ब) वढे सतसहस्रमात्रं तत्रा हतं बहुतावतकं मत (क) तता पछा अधुना लघेसु कलिंगेसु तीवो धंमवायो
- २ सयो देवानंप्रियस वज वधो व मरणं व अपवाहो व जनस त बार्द वेदनमत च गुरुमत च देवानंपि स
- ३ बाह्यणा व समणा व अजे सा मात्रि पितरि सुमुंसा गुरुमुंसा मितसंस्ततसहायजातिकेसु दासभ
- ४ अभिरतानं व विनिखमण (ह) येसं वा प हायजातिका व्यसनं प्राप्नुति तत सो पि तेस उपघातो हाति (इ) पटीभागो चेसा सव.....
- ५ स्ति इमे निकाया अजत्र योनेसु स्मि यत्र नास्ति मानुसानं एकतरस्मि पासंडस्मि न नाम प्रसादो (क) यावतको जनो तदा
- ६ ... लभागो व गरुमतो देवानं न य सक छमितवे (म) या च पि अटवियो देवानंप्रियस पिजिते पाति
- ७ ... चेत तेसं देवानंप्रियस सवभूतानां अछति च सयमं च समचैरं च मादव च
- ८ लघो ... नप्रियस इध सवेसु च योनराज परं च तेन चत्पारो राजानो तुरमायो च अंतैकिन च मगा च
- ९ इध राजविसयास्मि योनकंयो ध्रपारिंदेसु सवत देवानंप्रियस धंमानुसस्ति अनुवतरे (स) यतपि दूति
- १० नं धमानुसस्ति च धमं अनुविधियरे विजयो सवधा पुन विनयो पीतिरसो सा (उ) लघा सा पीती होति धंमवीजयस्मि
- ११ प्रियो (क्स) एताय अथाय अयं धंमल वं विजयं मा विजेतव्यं मंजा सरसके एव विजये छाति च
- १२ किको च पारलोकिको इलोकिका च पारलोकिका च

શાસન ૧૩ મું

- અ. કલિંગો
- બ. એકસો હજાર (લાખ)ની કતલ થઈ હતી અને તેનાથી કેટલાક ગણા મરી ગયા.
- ક. ત્યાર પછી હવે કલિંગ દેશ જિતાયો તેથી ધર્મનો તીવ્ર અભ્યાસ
- દ. દેવોના પ્રિયનો (પત્નીતાપ)
- એ. લોકોનો વધ, મરણ અને હાલપારકરણું તે દેવોના પ્રિય રાજાને બહુ વેદનાવાળું અને ભારે થઈ પડે છે.
- ગ. બ્રાહ્મણો અગર શ્રમણો અગર બીજા માતા અને પિતાની સુશ્રૂષા શુરની સુશ્રૂષા, મિત્ર ઓળખીતા સોબતી અને સંબન્ધી તરફ દાસ તરફ અથવા તેનાં પ્રિયજનોનું હાલપાર કરવું
- હ. સોબતી અને સંબન્ધી ત્યારે દુઃખ પ્રાપ્ત કરે છે અને તે તેઓને હાનિ કરે છે
- ઘ. તે બધા વચ્ચે વેચાય છે.
- જ. આ વર્ગો યોન લોકોમાં સિવાય જ્યાં મનુષ્યોનો એક પન્થ તરફ પક્ષપાત નથી.
- ક. તે વખતે જેટલા તેટલા બધા લોકો દેવોના પ્રિય રાજાથી ભાગ દિલગીર થવા જેવો મનાય છે.
- લ. જે માફ થઈ શકે છે.
- મ. અને જંગલો પણ જે દેવોના પ્રિય રાજાના રાજ્યમાં છે.
- ન. તેઓને (કહેવામાં) આવે છે દે. પ્રિ.
- ઓ. બધાં પ્રાણી તરફ ઉપદ્રવનો અભાવ, સંયમ, સમભાવ, અને મૃદુતા
- કયુ. દેવોના પ્રિયથી મેળવાયેલ છે અહીંયાં અને બધામાં યોન રાજા અને તેની પેઢી બાળુ ચાર રાજા તુરમાય અતેડિન, મગા,
- ર. અહીંયાં રાજાના પ્રદેશમાં યોન અને કંળો આંધ્ર અને પાર્શ્વિકામાં બધે દેવોના પ્રિય ના ધર્મોપદેશ પ્રમાણે વર્તે છે.
- સ. વળી જ્યાં દૂતો ધર્મોપદેશ ધર્મપ્રમાણે વર્તે છે.
- ટ. વિજય અને સર્વથા પુનર્વિજય પ્રીતિ ઉત્પાદન કરે છે.
- ઠ. ધર્મવિજયથી આ પ્રીતિ મ્હેં મેળવી છે.
- વ. દેવોના પ્રિય
- કસ. આ હેતુ માટે આ ધર્મલિ (ફરી) વિજય મેળવવો જોઈએ એમ વિચારવું નહીં. જે વિજય તેઓને પુશી કરે. શાંતિ
- ધ. પરલોકમાં
- અઅ. આ લોકમાં અને પરલોકમાં.

ચૌદમું શાસન

- ૧ (અ) અયં ધંમલિપી દેવાનંપ્રિયેન પ્રિયદસિના રાજા લેસાપિતા અસ્તિ એવ
- ૨ સંસ્થિતેન અસ્તિ મક્ષમેન અસ્તિ વિસ્તતન (વ) ન ચ સર્વં સર્વત ષટિતં
- ૩ (ક) મહાલકે હિ વિજિતં બહુ ચ લિખિતં લિખાપયિસં ચેવ (ઢ)
અસ્તિ ચ એત કં
- ૪ પુન પુન વુતં તસ તસ અથસ માધૂરતાય કિંતિ જનો તથા પટિપજેથ
- ૫ (ઇ) તત્ર એકદા અસમાતં લિખિતં અસ દેસં વ સછાય કારણં વ
- ૬ અલોચેત્પા લિપિકરાપરધેન વ

શાસન ૧૪ મું

- અ. આ ધર્મલિપિઓ દેવોના પ્રિય રાજાએ સંક્ષિપ્ત, મધ્યમ, અગર વિસ્તૃત સ્વરૂપમાં લખાવી
- બ. છે. અને તે આખી બધે અનુકૂળ નહોતી.
- ક. મહારૂં રાજ્ય વિસ્તારવાળું છે. બહુ લખાયું છે, અને હળુ બહુ લખાવાશે.
- ડ. અને તે તે અર્થની મધુરતાને લઈને આમાંથી કેટલુંક ફરી ફરી કહેવાયું છે. તેથી લોકો તે પ્રમાણે વર્તે.
- ઈ. દેશને લઈને અગર મહારૂં હેતુ ન પસંદ પડવાથી અગર લેખકના દ્વાપથી આમાંનું કેટલુંક કેટલીક જગાએ અધુરું લખાયું છે.

श्रीः

गुजरातना ऐतिहासिक लेख

क्षत्रप वंशना लेखो

ક્ષત્રપ વંશના લેખો

રુદ્રદામનના સમયના અન્ધાઉમાંથી મળેલા શિલાલેખ

નં. ૨ થી ૫

સને ૧૯૦૬ ના જાન્યુઆરીમાં ડૉ. દેવદત્ત રામકૃષ્ણ ભાંડારકરે ભૂજમાં રાજમહેલ પાસે ઇજનેર ખાતાના કોઠારમાંથી છ પથર ઉપરના લેખો શોધી કાઢ્યા. આ લેખો પહેલા ખાવડા અગર પચ્છમમાં અન્ધાઉમાંથી મળી આવ્યા હતા. એ લેખો ત્યાં ચાદગીરિ તરીકે એક ટ્રેકર ઉપર ઉભા હતા. પરંતુ ૨૧૦ દિવાન દિ. ખ. રણછોડભાઈ ઉદયરામ પોતાના પ્રાચીન વસ્તુઓના શોખને લીધે તેને ભૂજ લાવ્યા હતા. ભૂજના ફરગ્યુસન મ્યુઝિયમમાં એકંદર પથરના છ લેખો છે. તેમાંના પાંચમાં સૌરાષ્ટ્રના ક્ષત્રપોની ખીજ વંશની એટલે ચાલુક્ય કુટુંબની હકીકત છે. અને બાકીનો એક પાંચમી અને છઠ્ઠી સદીના લેખનો રહેલ થોડો ભાગ છે. ચાર લેખો રુદ્રદામનના રાજ્યના સમયના છે અને સૌરાષ્ટ્રના ક્ષત્રપોના શિક્કા તથા લેખોમાં લખેલ સંવતના પર માં વર્ષમાં કોતરેલા છે, જ્યારે પાંચમો લેખ મહાક્ષત્રપ રુદ્રસિંહ પહેલાના રાજ્યના સમયનો છે અને તે જ સંવતના ૧૧૪ માં વર્ષમાં કોતરેલો છે.

ડૉ. ભાંડારકરે સને ૧૯૧૪-૧૫ ના વાર્ષિક રીપોર્ટના ભાગ ૨ (ખ) ના ૧૫ માં પેરેગ્રાફની છેલ્લી બે લીટીઓમાં ઉલ્લેખ કરેલો પાંચમો લેખ હજી તેના મૂળ સ્થાને જ હોય તેમ લાગે છે.

આ સ્થળે પ્રકટ કરેલા રુદ્રદામનના પર મા વર્ષના લેખો કચ્છના દિવાન દિ. ખ. રણછોડભાઈ ઉદયરામે અન્ધાઉથી ભૂજ આણેલા તે જ છે. આ લેખો ભૂજના ફરગ્યુસન મ્યુઝિયમની મુખ્ય સીડી નીચે લાકડાના માંચડા ઉપર ગોઠવેલા છે.

અન્ધાઉ અગર અન્ધોઉ કચ્છ સ્ટેટમાં ખાવડા અગર પચ્છમ પાસે એક ન્હાનું ગામડું છે અને લેટીટ્યુડ ૨૩°૪૬' ૧૦" લોન્ગીટ્યુડ ૬૯°૫૩' ૫૫" ઉપર આવેલું છે.

લેખો પથરના લાંબા અને સાંકડા ઠકડાઓ ઉપર કોતરેલા છે. અને તેમાંના ઘણા લાંબા ને લાંબા જ કોતરેલા છે. તે કઠણ પથરો ધીમે ધીમે ખવાઈ ગયેલા છે.

ચારે લેખો જયદામનના પુત્ર રુદ્રદામનના રાજ્યના સંબંધના છે. તેના નામ પહેલાં તેના દાદા, સ્સામોત્તીકના પુત્ર ચાસ્તનનું નામ તરતજ આવેલું છે. પણ રુદ્રદામન અને ચાસ્તનનું સંબંધ પણ બતાવનારો એક પણ શબ્દ ચારેમાંથી કોઈ પણ લેખમાં વાપરેલો નથી. બધા લેખો એક જ દિવસે એટલે પર માં વર્ષના કાલ્પન વદિ ૨ ને દિવસે કોતરેલા છે. આમાંના ત્રણ લેખોમાં સાલનું વર્ષ શબ્દ તથા અંક બન્નેમાં બતાવેલ છે, જ્યારે ચોથામાં એકલા અંકથી જ બતાવેલું છે. તિથિ ચારેમાં શબ્દ અને અંક બન્નેથી બતાવેલી છે. ઇ. સન ૭૮ થી શરૂ થતા શક સંવતનું આ વર્ષ ગણવું જોઈએ, તેથી સાલ ઇ. સન ૧૩૦ ની બરાબર થશે.

ચારે લેખોને હેતુ મરણ પામેલાઓના સંબંધીઓ તરફથી તેઓની પાછળ કીર્તિસ્થંભો ઉભા કરવાનો છે. લેખોમાં જ આ સ્થંભોને લખી કહેવામાં આવ્યા છે. (પ્રાકૃત લઘી-લાઠડી). લેખ 'અ' માં આવેલ સ્થંભ ઉભો કર્યાનું વર્ણન છે. તે સીહિલના પુત્ર મદને પોતાની બેન અને

ઓપશતિ (ઔપશતિક) ગોત્રના સીહિલની પુત્રી જ્યેષ્ઠવીરા (જ્યેષ્ઠવીરા)ની યાદગીરિમાં પર મા વર્ષના ફાલગુન વદ ૨ ને દિવસે યસામોતિકના પુત્ર ચાપનના પૌત્ર જયદામનના પુત્ર સુદ્ર-દામનના સમયમાં ઉભો કરેલો છે. લેખ 'ખ' તે જ વર્ષ માસ અને દિવસે ઓપશતિક (ઔપશતિક) ગોત્રના સીહિલના પુત્ર ઋષભદેવના મૃત્યુની યાદગીરિમાં તેના ભાઈ અને સીહિલના પુત્ર મદને ઉભો કરેલો છે. લેખ 'ક' પણ સીહિલના પુત્ર મદને શેનિક (શ્રેણિક) ગોત્રના સિહમિત (સિહમિત)-ની પુત્રી અને પોતાની સ્ત્રી યશદત્તા (યશોદત્તા)ની યાદગીરિમાં તે જ દિવસે ઉભો કરેલો છે.

આ પ્રમાણે સીહિલના પુત્ર મદને લેખ 'અ' 'ખ' અને 'ક' માં પોતાના ભાઈ ઋષભદેવ, જેન જ્યેષ્ઠવીરા અને સ્ત્રી યશોદત્તાની યાદગીરિ રાખેલી છે. એથા લેખમાં ઓપશતિ (ઔપશ-તિક) ગોત્રના એક ત્રેષ્ટદત્ત નામના શ્રામણે પોતાના પુત્ર ઋષભદેવના મૃત્યુની યાદગીરિ 'અ' 'ખ' તથા 'ક' લેખોમાં લખેલી તિથિએ રાખેલી છે. આ લેખ મદને પોતાના ભાઈ અને ત્રેષ્ટદત્તના પુત્ર ઓપશતિ ગોત્રના ઋષભદેવની યાદગીરિમાં ઉભો કરેલો છે એવું પ્રોફેસર ડી. આર. ભાંડારકર કહે છે તે વહન ખોટું છે. ઓપશતિ ગોત્રના ત્રેષ્ટદત્તના પુત્ર ઋષભદેવની યાદ-ગીરિનો આ સ્થંભ છે.

• ‘અં’

પાથરની એક જ શિલા ઉપર લખેલી ત્રણ પંક્તિઓનો આ લેખ છે. કોતરેલી સપાટીનું માપ ૪’-૬” × ૧’-૧”નું છે. અને અક્ષરોની સરાસરી ઉંચાઈ ૧” છે. લેખનો હેતુ સીહિલના પુત્ર મહને પોતાની બેન અને ઓપશતિ (ઔપશતિક) ગોત્રના સીહિલની પુત્રી જ્યેષ્ઠવીરા (જ્યેષ્ઠવીરા)ના મૃત્યુની યાદગીરિ રાખી તે બતાવવાનો છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ રાજ [ઓ] ચાપ્ [ટ્] અનસ યસામોતિકપુત્રસ રાજો
રુદ્રદામસ જયદામપુત્રસ
- ૨ વ [ર] પ્ [ણ] દ્ [વિ] પ [મ્] ચ્ [આશે ૧૦]
૨ ફગુણ વહુલસ દ્ [વ] રિતિય વ ૨ મદનેન સીહિલપુત્રેન
[મ] ગિનિયે જ્યેષ્ઠવીરાયે
- ૩ [સી] હિ [લ ધિ] ન ઓપશતિસાગોત્રાયે લપ્ટિ ઉથાપિત

ભાષાન્તર

યસામોતિકના પુત્ર, રાજા ત્યાષ્ટનના (પૌત્ર) જયદામનના પુત્ર રાજા રુદ્રદામનના વર્ષ બાવન (૫૦ ને ૨) ફાગુણ (ફાલ્ગુન) વદી ૨ ને દિને સીહિલ (સિહિલ)ના પુત્ર મહનથી નિજ ભગિની ઓપશતિ (ઔપશતિક) ગોત્રના સીહિલ (સિહિલ)ની પુત્રી, જ્યેષ્ઠવીરા (જ્યેષ્ઠવીરા)ની યાદગીરી અર્થે (આ) લપ્ટિ (સ્થમ્ભ) ઉભી કરાઈ.

• બ •

આ લેખમાં આઠ પંક્તિઓ છે. કોતરેલી સપાટીનું માપ ૧’-૮” × ૧’-૧૦” નું છે. અને અક્ષરોની સરાસરી લંબાઈ ૧” છે. તેમાં સીહિલના પુત્ર મહને ઓપશતિ (ઔપશતિક) ગોત્રના સીહિલના પુત્ર અને પોતાના ભાઈ ઋષભદેવના મૃત્યુની યાદગીરિ રાખેલી છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ રાજો ચ્ [આ] ઇનસ યસામોતિક
- ૨ પુ [ત્ર] સ રાજો ર્ [ડ] રુદ્રદામસ
- ૩ જયદામપુત્રસ વર્ષે દ્વિપ [મ્]
- ૪ [ચા) શે ૧૦, ૨ ફગુણવહુલસ
- ૫ દ્વિતિયં વ ૨ ઋષભદેવસ
- ૬ સીહિલપુત્રસ ઓપશતિસગોત્રસ
- ૭ આત્ર્ [આ] મદનેન [સીહિ] લ પુત્રેન
- ૮ લપ્ટિ ઉથાપિત

ભાષાન્તર

યસામોતિકના પુત્ર, રાજા ત્યાષ્ટન (ના પૌત્ર), જયદામનના પુત્ર રાજા રુદ્રદામનના રાજ્યના વર્ષ બાવન પર (૫૦, ૨) ફાગુણ (ફાલ્ગુન) વદી બીજ વ. ૨ ને દિને ઓપશતિ (ઔપશતિક) ગોત્રના સીહિલ (સિહિલ)ના પુત્ર, ઋષભદેવની યાદગીરિમાં તેના ભાઈ સીહિલ (સિહિલ)ના પુત્ર મહનથી (આ) લપ્ટિ (સ્થમ્ભ) ઉભી કરાઈ.

૬૪

આ લેખમાં ત્રણ પંક્તિઓ છે. કોતરેલી સપાટીનું માપ ૪'-૭" x ૭'-૨"નું છે. અને અક્ષ-રેખાની સરાસરી ઉંચાઈ ૧" ની છે. એનો હેતુ શેનિક ગોત્રના સિદ્ધિમિત્રની પુત્રી યશદત્તાના મૃત્યુની યાદગીરિમાં તેના પતિ, અને સીદ્ધિલના પુત્ર મદને ઉભા કરેલ મરણસ્થંભનો નોંધ લેવાનો છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ રાજો ચાદનસ યસ[િ]મોતિકપુત્રસ રાજો રુદ્રદામસ જયદામપુત્રસ વર્ષે દ્વિપંચાશે ૫૦,૨
- ૨ ફગુણવહુલસ દ્વિતિયં વા ૨ યશદતાયે સીદ્ધિમિત્રધિતા શેનિકસગોત્રાણ શામણેરિયે
- ૩ મદનેન સીદ્ધિલપુત્રેન કુટુબિનિયે [લષ્ટિ] ઉથાપિતા

ભાષાન્તર

યસામોતિકના પુત્ર, રાજા ચાદન (ના પૌત્ર), જયદામનના પુત્ર રાજા રુદ્રદામનના રા-જ્યના ભાવન વર્ષે, ફગુણ (ફાલ્ગુન) વદિ બીજ વ. ૨ ને દિને સીદ્ધિલ (સિદ્ધિલ)ના પુત્ર મદનથી તહેની પત્ની, શેનિક (શ્રેણિક) ગોત્રની, સીદ્ધિમિત્ર (સિદ્ધિમિત્ર)ની પુત્રી, શ્રામણેરી યશદતા (યશોદત્તા)ની યાદગીરિ અર્થે (આ) લષ્ટિ (સ્થંભ) ઉભી કરાઈ હતી.

† ' ૩ '

આ લેખમાં ચાર પંક્તિઓ છે. અને તે પણ અધુરી સાચવણનો ભાગ થયેલી માલુમ પડે છે. પહેલી બે પંક્તિઓના અર્ધા ભાગ લગભગ સંસાર્ધ ગયા છે, કોઈ કોઈ શબ્દ ફક્ત કોઈક ઠેકાણે જોઈ શકાય છે. લેખને તળીએ પથરનો થોડો ભાગ ભાંગી ગયો છે અને તેની સાથે 'શ્રા' ના 'ર' નો નીચેનો ભાગ તથા 'શ્રામણેરેન' ના 'રે' ના 'ર' નો નીચેનો અર્ધો ભાગ પણ ગયેલો છે. આ લેખનો હેતુ વર્ષ ૫૨ (ભાવન)માં થયેલ એક બૌદ્ધ સાધુ ત્રેષ્ઠદત્તે પોતાના પુત્ર ક્ષમદેવના મૃત્યુની યાદગીરિ રાખવા માટે આ સ્થંભ ઉભો કરેલો છે તેની નોંધ લેવાનો છે. તેનું માપ ૩'-૫" x ૧'-૨"નું છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ રાજો ચાદનસ યસામોતિકપુ[ત્રસ] ર [આ] જ [જો] રુ [દ્રદામસ] જયદામ-
- ૨ પુત્ર[સ] વર્ષે ૫૦,૨ ફગુ[ન]વહુલસ દ્વિતિયં વ ૨
- ૩ ક્ષમદેવસ ત્રેષ્ઠદત્તપુત્રસ ઓપશતિગોત્રસ
- ૪ પિત્ર [આ] ત્રેષ્ઠદત્તેન શ્રામણ [ણ]રેન લષ્ટિ ઉથાપિત

ભાષાન્તર

યસામોતિકના પુત્ર, રાજા ચાદનના (પૌત્ર), જયદામનના પુત્ર રાજા રુદ્રદામનના ૫૨ વર્ષે ફગુન (ફાલ્ગુન) વદિ બીજ વ. ૨ ને દિને ત્રેષ્ઠદત્ત (ત્રીષ્ઠદત્ત) ના પુત્ર ક્ષમદેવની (યાદ-ગીરિ અર્થે) તેના પિતા ઓપશતિ (ઓપશતિક) ગોત્રના, શ્રામણેર ત્રેષ્ઠદત્તથી (આ) લષ્ટિ (સ્થંભ) ઉભી કરાઈ હતી.

વાંચો ' સગોત્રાયે ' † એ. ઈ. વો ૧૬ પા. ૨૫.

જૂનાગઢમાં ખડક ઉપરનો રુદ્રદામનનો શિલાલેખ

વર્ષ ૭૨ સુ.

કાઠિયાવાડમાં જૂનાગઢ શહેરથી પૂર્વમાં આશરે એક માઈલ છેટે ગિરનારના રસ્તા ઉપર જે ખડક ઉપર અશોકનાં શાસનો અને ગુપ્તવંશી રાજા સ્કન્દગુપ્તનો શિલાલેખ છે તે ખડકની પશ્ચિમ બાજુએ મથાળાના બાગમાં આ લેખ કોતરેલો છે. ૧૧ ફુટ ૧ ઇંચ પહોળાઈ અને ૫ ફુટ ૫ ઇંચ ઉચ્ચવાળી જગામાં સાદી કોતરેલી ન્હાની મોટી વીસ પંક્તિનો આ લેખ છે. છેલી ચાર પંક્તિ માત્ર સુરક્ષિત છે, જ્યારે બાકીની બધી પંક્તિઓનો અમુક અમુક ભાગ ઘસાઈ ગયો છે. એકઠ્ઠર લેખની લંબાઈ ૧૬૦૦ ઇંચ ગણતાં ૨૭૫ ઇંચ જેટલો ભાગ એટલે કે આખા લેખનો ૧ ભાગ નષ્ટ થયેલ છે. બાકીના ભાગમાં અક્ષરો સુરક્ષિત છે અને નિઃસંશય વાંચી શકાય છે. અક્ષરની ઉંચાઈ સરેરાસ ૪ ઇંચ છે.

ડૉ. ફ્રીટના મત અનુસાર લેખની લિપિ તે જ ખડક ઉપરના સ્કન્દગુપ્તના લેખની દક્ષિણ બાજુની લિપિના પૂર્વ સ્વરૂપ જેવી છે.

બાષા સંસ્કૃત છે અને લેખ આખો ગદ્યમય છે. લેખની ઇમારત સાદી અને સરળ છે.

જે સુદર્શન તળાવ પાસે લેખ કોતરાયેલો છે તેને મહાક્ષત્રપ રુદ્રદામાએ હુસ્ત કરાવ્યું તે નોંધવાનો આશય લેખમાં છે.

પંક્તિ ૧-૩ માં તળાવની અત્યારની ઉત્તમ સ્થિતિનું વર્ણન છે. પં. ૩-૭ માં રુદ્રદામનના સમયમાં તે તૂટયાની હકીકત છે. બધું પાણી નીકળી જવાથી સુદર્શન હર્દર્શન થયાનું વર્ણન પં. ૭-૮ માં છે. મૌર્ય અન્દ્રગુપ્તના સમયમાં બંધાયું અને મૌર્ય અશોકના સમયમાં પૂર્ણ દશાએ પહોંચ્યાનું પં. ૮-૯ માં વર્ણન છે. રુદ્રદામાના પ્રાંતિક સુબા સુવિશાએ ફરી સમરાવ્યું, એમ પં. ૯-૨૦ સુધીમાં માલુમ પડે છે.

આ લેખમાં ઉપરની હકીકત ઉપરાંત સંશોધન કરવા લાયક કેટલીક હકીકત છે. લેખમાં મુખ્ય પુરૂષ પાશ્ચાત્ય મહા ક્ષત્રપ રાજા રુદ્રદામન છે. તેના પિતા ક્ષત્રપ જયદામનનું નામ પં. ૪ થી માં છે, પણ તે વંચાતું નથી. તેના પિતામહ મહાક્ષત્રપ સ્વામિ અષ્ટનનું નામ પં. ૪ માં છે. પં. ૧૫ માં આપેલા બીરૂદ ઉપરથી સમગ્રાય છે કે રુદ્રદામાએ મહાક્ષત્રપનો ઇલ્કાબ પોતે મેળવ્યો હતો. પં. ૧૧ અને ૧૨ માં આપેલાં બીજાં બીરૂદો ઉપરથી માહિતી મળે છે કે રુદ્રદામા પોતાના બાહુબળથી પૂર્વ અને પશ્ચિમ આકરાવન્તિ, અનુપદેશ, આનર્ત, સુરાષ્ટ્ર, સ્વપ્પ, મરૂ, કચ્છ, સિન્ધુ સૌવીર, કુકુર, અપરાન્ત, નિવાહ અને બીજા દેશોને પ્રભુ બન્યો હતો. તેમ જ તેણે યૌધેયનું નિકન્હન કાઢ્યું અને દક્ષિણપથના શાતકર્ણિને બે વાર હરાવ્યા છતાં નજીકના સંબન્ધને લીધે હણ્યો નહોતો. જે તોફાનથી સુદર્શન તુટ્યું તેની તિથિ ૭૨ મા વર્ષના માર્ગશીર્ષના કૃષ્ણપક્ષની પ્રતિપદા આપેલી છે ૭૨ મું વર્ષ રુદ્રદામાનું લખ્યું છે, પણ તેનો અર્થ રુદ્રદામાના સમયમાં પ્રચલિત સંવતનું ૭૨ મું વર્ષ એમ હોવો જોઈએ. તે સંવત શકસંવત છે, એમ સર્વમાન્ય છે અને તે ગણતરી મુજબ તે તિથિ ઇ. સ. ૧૫૦ ની ૧૬ મી નવેમ્બરે હોવી જોઈએ. આ લેખ તેથી ૧૫૧ કે ૧૫૨ માં કોતરાયેલો હોવો જોઈએ.

પંક્તિ ૧૮-૧૯ માં સ્પષ્ટ જણાય છે કે બન્ધનું કાર્ય જે સુવિશાએ પાર મૂક્યું તે કુલેપનો હોકરો અને પલ્લવ હતો અને તેને આનર્ત અને સુરાષ્ટ્રનો સુબો રુદ્રદામાએ નમવેલો હતો. અન્દ્રગુપ્ત અને અશોકના સમયમાં તે સંબન્ધી બાંધકામ કરનારા તરીકે વૈશ્ય પુણ્યગુપ્ત અને યવન રાજા તુશાક્ષનાં નામ આપેલા છે.

પ્રસ્તુત સુદર્શન તળાવ ઉપરાંત બીજાં સ્થળનાં નામો નીચે મુજબ મળી આવે છે: ગિરિ-નગર (પં. ૧) ઊર્જયત (પં. ૫) અને સુવર્ણસિકતા અને પલાશિની નદીનાં નામ પં. ૫ અને ૬ માં આપેલ છે. આમાનું ગિરિનગર તે જૂનાગઢનું પ્રાચીન નામ છે અને ઊર્જયત તે અત્યારે ગિરનાર તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. બે નદીમાંથી સુવર્ણસિકતાને સોનરેખા ડૉ. ભગવાનલાલ ઇન્દ્રજીએ માનેલ છે. પલાશિની તે અત્યારનો પલાશિયો વોડળો હોવો જોઈએ, એમ હું માનું છું.

अक्षरान्तर

- (१) सिद्धं [॥] इदं तडाकं सुदर्शनं गिरं [इ] नगरादप् [इ] [द]
[ऊ] रम [न ?] त् [अ]
[त्] इकोपलविस्तारायामोच्छ्रयनिःसन्धिवद्बद्धसर्वपाळीकत्वात्पर्वतपा
- (२) दप्पतिस्पर्द्धिसुलिप् [ट्] अ [ब] [न्ध ?] म्
... ..
[व] जातेनाक्कत्रिमेण सेतुबन्धेनोपपन्नं सुप्पतिविहितप्पनालीपरी [व्] आह
- (३) मीढविधानं च त्रिस्कन् [ध ?]
... ..
... नादिभिरनुग्रहैर्महत्युपचये वर्त्तते [।] तदिदं राज्ञो महाक्षत्रपस्य सुगृही
- (४) तनाम्नः स्वामिचष्टनस्य पौत्र
... .. पुत्रस्य राज्ञो महाक्षत्रपस्य गुरुभिरभ्यस्तनान्नो रुद्रदाम्नो
वर्षे द्विसप्ततितम् [ए] ७०-२
- (५) मार्गाशीर्षे बहुलपत् [इ]
... .. सृष्टवृष्टिना पर्जन्येन
एकार्णवभूतायामिव पृथिव्यां कृतायां गिरेरूर्जयतः सुवर्णसिकता-
- (६) पलाशिनीप्रभृतीनां नदीनां अतिमात्रोद्धृतैर्बगैः सेतुम् [अ ?]
... .. [य] माणानुरूपप्रतीकारमपिगिरिशिखरतरु-
तटाट्टालकोपतरुद्वारशरणोच्छ्रयविध्वंसिना युगनिधनसह-
- (७) शपरमघोरवोगेन वायुना प्रमथितसलिलविक्षिप्तजर्जरीकृताव [दी ?]
... .. [क] प् [इ] साश्मवृक्षगुल्मलताप्रतानं आ नदी [त] ला
[द्] इत्युद्धाटितमासीत् [।] चत्वारि हस्तशतानि वीशदुत्तराण्यायतेन
एतावन्त्येव विस्तीर्णेन
- (८) पञ्चसप्तति हस्तानवगाढेन भेदेन निस्तृतसर्वतोयं मरुधन्वकल्पमतिभृशं
दुर्द [द्] अ [स्] य्
[आ] र्थे मौर्यस्य राज्ञः चन्द्रग [उ] [प्त] [स्] [य] [र]
आष्ट्रियेण [व्] पेश्येन पुण्यगुप्तेन कारितं अशोकस्य मौर्यस्य ते यवन-
राजेन तुप् [आ] स्फेनाधिष्ठाय

- (९) प्रनाळीभिरल [म्] कृत [म्] तत्कारितया च राजानुरूपकृतविधानया
तस्मि भेदे दृष्टया प्रनाड्या बिस [तृ] तसेत् [उ]
णा आ गर्भात्प्रसृत्यविहतसमुद् [इ] [त ?] र [आ] जलक्ष्मी ध् [आर]
णागुणतस्सर्व्वर्णैरभिगम्य रक्षणार्थं पतित्वे वृतेन आ प्राणोच्छ्वासात्पुरुष-
वधनिवृत्तिकृत-
- (१०) सत्यप्रतिज्ञेन अन्य [त्] र संग्रामेश्वभिमुखगतसदृशशत्रुप्रहरणवितरणत्वा-
विगुणरि [पु]
त कारुण्येन स्वयनभिगतजनपदप्रणिपति [त् ?] आ [य्] [उ ?] पशरण
देन दस्युव्याळमृगारोगादिभिरनुपसृष्टपूर्व्वनगरनिगम-
- (११) जनपदानां स्ववीर्य्यार्जितानामनुरक्तसर्व्वप्रकृतीनां पूर्वापराकरावन्त्यनूपनीवृत्तान-
त्तिसुराष्ट्र श्व [भ्] र [म] रु [कच्] छ [म्] इ [न्] धुम् [औ] व
[ई] र कुकुरापरांतनिषादादीनां समग्राणां तत्प्रभावाद् [य्] अ
... .. र् [त्थ] कामविषयाणा [म्] विषयाणां पतिना सर्व्वक्षत्राविष्कृत-
- (१२) वीरशब्दजातोत्सेकाविधेयानां यौधेयानां प्रसन्नोत्सावकेन दक्षिणापथपतेस्सात-
कर्णेद्विरपिनीव्यर्जिमवजीत्यावजीत्यसंबंधाव् [ई] दूरया अनुत्सादनात्प्राप्तयशसा
मा [द्]
... .. [स्त] विजयेन अष्टराजप्रतिष्ठापकेन यथार्थहस्तो
- (१३) च्छ्रयार्जितोर्जितधर्मानुरागेन शब्दार्थगान्धर्व्वन्यायाद्यानां विद्यानां महतीनां
पारणधारणविज्ञानप्रयोगावाप्तविपुलकीर्तिना तुरगगजरथचर्य्यासिचर्मनियुधाद्या
... ..
... .. [ति] परबललाघवसौष्ठवक्रियेण अहरहर्दानमानान-
- (१४) वमानशीलेन स्थूललक्षेण यथावत्प्राप्तैर्बलिशुल्कभागैः कनकरजतवज्रवैद्यैरत्नो-
पचयविप्यन्दमानकोशेन स्फुटलघुमधुरचित्रकान्तशब्दसमयोदारालंकृतगद्यपद्य
... ..
... .. न प्रमाणमानोन्मानस्वरगतिवर्णसारसत्त्वादिभिः
- (१५) परमलक्षणव्यञ्जनैरुपेतकान्तमूर्तिना स्वयमधिगतमहाक्षत्रपनाम्ना नरेन्द्रकन्या
स्वयंवराणेकमाल्यप्राप्तदाम्न् [आ] महाक्षत्रपेण रुद्रदाम्ना वर्षसहस्राय गो-
ब्राह् [म्] अ
... .. [त्थ] म् धर्मकीर्तिवृद्धयर्थं च अपीडयित
[व्] आ करविष्टि-

- (૧૬) પ્રણયક્રિયાભિઃ પૌરજાનપદં જનં સ્વસ્માત્કોશા મહતા ધનૌધેન અનતિમહતા ચ કાલેન ત્રિગ્ [ડ] ણદ્વદતરવિસ્તારાયામં સેતું વિધા [ય] [સ ?] ર [વ્] વ ત [દ્ ?] પ [સ] ઉદર્શનતરં કારિતમિ [ત્] હ [૧] [અ ?] (સ) મિત્તર્થે
- (૧૭) મહાક્ષત્રપ (સ્) ય મતિસચિવકર્મસચિવૈરમાત્યગુણસમુદ્યુક્તૈરપ્યતિમહત્વાદ્વેદ-
સ્થાનુત્સાહવિમુખમતિભિ (:) પ્રત્યુ (આ) રૂપાતારમં
- (૧૮) પુનઃ સેતુબન્ધનૈર્ (આ) ર્યાદ્દહાહામૃતાસુ પ્રજાસુ હ્રાધિષ્ઠાને પૌરજાનપદજનાનુ-
પ્રહાર્થ પાર્થિવેન કૃત્સ્નાનામાનર્તસુરાષ્ટ્રાનાં પાલનાર્થન્નિયુક્તેન
- (૧૯) પહ્લવેન કુલૈપપુત્રેણામાત્યેન સુવિશાસ્ત્રેન યથાવદર્થધર્મન્યવહારદર્શનૈરનુરાગમભિવ-
ધ્યતા શક્તેન દાન્તેનાચપલેનાવિસ્મિતેનાચ્યેનાહાય્યેણ
- (૨૦) સ્વધિતિષ્ઠતા ધર્મકીર્તિયશાંસિ મર્તુરભિવર્ધયાતાનુષ્ઠિતમિતિ । ॥

ભાષાન્તર

(૧) સિદ્ધ થાઓ. આ સુદર્શન તળાવ ગિરિનગરથી પર્વતની ટુંકની સાથે હરિકાંઠામાં ઉતરી શકે એવી રીતે જોડેલા બાંધકામવાળું; કારણ કે તેના બધા કાંઠાઓ મજબુત છે. પહોળાઈ લંબાઈ અને ઉંચાઈ પથ્થરની હોઈને ખાડાવગરની બાંધેલી છે. [માટી] કુદરતી બંધ પ્રાપ્ત થયેલા થી બનેલ] સુવ્યવસ્થિત પ્રજ્ઞાલીઓ પરિવાહો અને ઠંચરામાંથી બચવાના ઉપાયો ત્રણ વિભાગો ... થી ... અને બીજી સગવડો ... ઉત્તમ સ્થિતિમાં છે.

૩ તે આ (તળાવ) મંગળનામવાળા મહાક્ષત્રપ સ્વામી ચંદ્રનના પૌત્ર ... ના પુત્ર રાજા મહાક્ષત્રપ સુદ્રહામન કે જેનું નામ પૂજ્ય પુરૂષો જપે છે તેના ૭૨ મા વર્ષમાં માર્ગશીર્ષના કૃષ્ણ પક્ષની પહેલી (તિથિ)એ ... ન્યારે વૃષ્ટિ વરસાવતાં વાહણને લીધે પૃથ્વી બાજુ કે એક સમુદ્ર બની ગઈ હતી ત્યારે ઊર્જિત પર્વતનાં સુવર્ણસિંહવા, પદ્માશિની અને બીજાં નાજાં-ઓના અતિ ચઢેલા પૂરથી તે બંધ જો કે યોગ્ય સાવચેતી (રાખી હતી) તે પણ, પર્વતનાં શિખરો, ઝાડો, કાંઠાઓ, અગાસીઓ, મેડીઓ, દરવાજાઓ અને ઉંચા વિસ્તારાઓ ફાડી નાંખતાં, યુગના અંત લાયક પરમ ઘોર વેગવાળા, તોફાનથી વલોવાતા પાણીએ વિખેરી નાંખ્યાં; ભાંગીને ભૂકો કર્યો; ફાડી નાંખ્યાં ... આસપાસ વિખરાયેલા પથ્થર, ઝાડ, ઝાડી અને વેલોથી નદીના તળીયાપર્યંત ખુદલું થઈ ગયું.

(૭) ચારસોનીસ હાથ લાંબા, તેટલા જ પહોળા અને પંચોતેર હાથ ઉંડા ગાબડામાંથી બધું પાણી વહી ગયું જેથી રેતાળ રણના જેવું દુર્દર્શન [થયું].

૮ ... માટે ... મૌર્ય રાજા ચન્દ્રગુપ્તના પ્રાંતિક સૂબા વૈશ્યશુપ્તથી રચાએલ, મૌર્ય અશોકને માટે રાજ્ય કરતાં યવન રાજા તુષારકથી પ્રણાલિકા વડે શણગારાએલ, અને રાજાને લાયક હબથી બન્ધાયેલ અને ગાબડામાં ઢેખાતી પ્રણાલી વડે તે વિસ્તારવાળા બંધ

૯ ગર્ભથી માંડીને અવિચ્છિન્ન અને સમૃદ્ધ રાજલક્ષ્મી ધારણ કરવા રૂપી ગુણથી સર્વે વર્ણ જાંબને જેને રક્ષણ માટે પાલક તરીકે પસંદ કરેલ હતો,

જેણે લઠાઈ સિવાય પુરૂષનો વધ ન કરવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી અને છેલ્લા શ્વાસોચ્છવાસ સુધી પાળી હતી. જેણે સામે આવેલા સમો વડીયા શત્રુને પ્રહાર કરવાનું ન ચૂકીને... કડ્ડણ[ખતાવી].

પોતાથી આવેલ માણસોને તેમ જ પગે પડતાઓને આયુષરૂપી શરણુ જેણે આપ્યું છે, જે પ્રદેશોનાં શહેરો, બજારો અને ગામડાંઓમાં ચોર, સર્પ, પશુ (જંગલી) અને રોગ વિગેરેનો ત્રાસ નથી, જે પ્રદેશોમાં બધી પ્રજા તેને ચાહે છે અને જેમાં ધર્મ, અર્થ અને કામ તેના પરાક્રમથી (સાધી શકાય છે) તેવા પોતાના જ બાહુબળથી મેળવેલા પૂર્વ અને પશ્ચિમ આકરાવન્તિ, અનૂપદેશ, આનર્ત, મુરખટ્ટ, ધૈભ, મરૂ કચ્છ, સિન્ધુ સૌવિર, કુકુર, અપરાન્ત, નિપાદ અને બીજા પ્રદેશોનો જે સ્વામી છે,

સર્વ ક્ષત્રિયોમાં વીરત્વ બતાવવાથી ઉત્પન્ન થયેલ મગરૂરીને લીધે તાબે થવા આનાકાની કરતા યૌધેયને જેણે જખરદસ્તીથી હણ્યા,

દક્ષિણ પથના સ્વામી શાતકર્ણિને ધર્મયુદ્ધમાં સંપૂર્ણ રીતે બે વાર હરાવ્યા છતાં નજીકના સંબંધને લઇને ન હણીને જેણે યશ મેળવ્યો છે,

જેણે વિજય [મેળવ્યો] ... પદ્મજાત થયેલા રાજાઓને જે ફરી સ્થાપે છે, યથાર્થ રીતે હાથ ઉઠાવી કરીને જેણે ધર્મનો અનુરાગ સંપાદન કર્યો છે; વ્યાકરણ, સંગીત, ન્યાય અને બીજાં મ્હોટાં શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરીને યાદ રાખીને, જ્ઞાન મેળવીને અને પ્રયોગ કરીને જેણે વિપુલ કીર્તિ મેળવી છે,

જે ... ઘોડા, હાથી અને રથચર્યા, તરવાર અને ઢાલનો ઉપયોગ, કુસ્તી અને બીજાં ... તરવારોમાં કર્મો અને લશ્કરોની સામે થવાની ઉસ્તાદી ... જેને, રોજ રોજ દાન અને માન આપવાની અને અપમાનને દાખવાની (હલકું પાઠવાની) દેવ છે,

જેનું લક્ષ્ય સ્થૂલ છે (જે ઉદાર છે) ખંડણી, ઠર અને ભાગો ન્યાયપુરઃસર પ્રાપ્ત કરવાથી જેનો ભંડાર સોનું રૂપું, હીરા વૈદ્ય, (અને બીજાં) રત્નથી ઉભરાઈ જાય છે,

જે ... સ્કુટ લઘુ, મધુર, ચિત્ર અને કાન્ત અને શબ્દસંયોગથી અલંકૃત અને ઉત્તમ એવા ગદ્ય અને પદ્ય... પ્રમાણુ, માન ઉચ્ચાઈ, સ્વર, ગતિ, વર્ણબળ અને સત્ત્વ વિગેરે ઉત્તમ લક્ષણ અને નિશાનીઓવાળું જેનું સુંદર શરીર છે, મહાક્ષત્રપ નામ જેણે પોતે પ્રાપ્ત કર્યું છે,

રાજાઓની કન્યાના સ્વયંવરો વખતે જેને અનેક માળાઓ પહેરાવાઈ છે તે મહાક્ષત્રપ રુદ્રદામાયે ... હજાર વર્ષ સુધી ગાયો અને ધાંધાણો ... ને માટે અને ધર્મ અને કીર્તિની વૃદ્ધિની માટે, કર વેઠ અને નજરાણાં વિગેરેથી શેહરના તેમ જ ગામડાંના લોકોને ખીડ્યા વગર પોતાના ભંડારમાંથી મોટી રકમથી (ખરચીને) અને ઝાંઝા વખત લીધા વગર લંબાઈ અને પહેળાઈમાં ત્રણગણો મજબુત એવો બંધ બંધાવ્યો ... બધા તટ [ઉપર] ... આ તળાવને વધારે સુદર્શન (સારા દેખાવવાળું) કર્યું.

(૧૬) જ્યારે આ બાબતમાં મહાક્ષત્રપના મંત્રિઓ અને કારભારીઓ કે જેઓ અમાત્યના ગુણની બક્ષીસવાળાં હોવા છતાં ગાબડાના મ્હોટા વિસ્તારને લઇને અનુત્સાહી મતિના હોવાથી આ કામના આરંભ સામે થયા અને જ્યારે ફરી બંધ બાંધવાની નામ્ત્રીપાસીને લીધે પ્રજામાં હાહાકાર થઈ રહ્યો હતો ત્યારે શહેર અને ગામડાંની વસ્તીના લાલ માટે આખા આનર્ત અને મુરખટ્ટના ઉપર રાજ્ય ચલાવવા માટે આ રાજ્યમાં રાજાથી નિમાયેલા કુલેપના પુત્ર અમાત્ય પદ્મવ સુવિશાખ, કે જેણે અર્થ અને ધર્મસંબંધી યોગ્ય વ્યવહારને લીધે (પ્રજાની) પ્રીતિ વધારી હતી, જે શક્તિમાન, ધૈર્યવાન, દ્રઢ મનવાળો, અભિમાન વિનાનો, પ્રામાણિક, લાંચ ન લે તેવો હતો અને જેણે સારા કારભારથી પોતાના સ્વામીના ધર્મ, કીર્તિ અને યશ વધાર્યા હતાં એવા સુવિશાખે તે પાર પાડ્યું.

નં ૦ ૭

૧ ક્ષત્રપ રુદ્રસિંહના સમયનો શુંદામાંનો લેખ

વર્ષ ૧૦૩

કાઠિયાવાડના પંડિત વલ્લભાચાર્ય હરિદત્તે (વલ્લભજી હરિદત્ત આચાર્ય) આ લેખની હાથે કરેલ નકલ તથા તેનું અક્ષરાન્તર પ્રસિદ્ધ કરવા સારૂ મેજર વૉટસને બુલ્હર પાસે મૂકેલાં. તેના ઉપરથી લેખ ઇન્ડિયન એન્ટિક્વેરી વૉલ્યુમ ૧૦ પાને ૧૫૭ મે જ્યોર્જ બુલ્હરે ૧૮૮૧ માં ભાષાન્તર સાથે પ્રથમ પ્રસિદ્ધ કર્યો હતો.

મેજર વૉટસને ૧૮૮૦ માં ઉત્તર કાઠિયાવાડમાં હાલાર પ્રાંતમાં આવેલ શુંદાના એક પુરાણા અને પડી રહેલા કૂવામાંથી આ લેખ શોધી કાઢ્યો હતો. રાજકોટના વૉટસન મ્યુઝીયમ એક એન્ટિક્વિટીમાં લઈ જતાં પહેલાં તે જામનગરમાં દ્વારકાનાથના મંદિરમાં રાખવામાં આવ્યો હતો.

લેખમાં સારી રીતે કાતરેલી પાંચ પંક્તિઓ છે. લખાણમાં લગભગ ૨ ફૂટ ૨ ઇંચ પોક્કળી તથા ૬-૭ ઇંચ ઊંચી જગ્યા રોકાયેલી છે. એકંદરે લેખ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. જો કે કોઈ કોઈ સ્થળે એકાદ શબ્દ ભૂંસાયેલ છે. ન, મ, પ, તથા બ જેવા અક્ષરોનું સરાસરી કદ ૪" છે.

લેખ રુદ્રસિંહ(રુદ્રસિંહ)ના સમયનો છે અને નીચે પ્રમાણે તેની વંશાવલિ આપે છે—

રાજા અને મહાક્ષત્રપ ચાણન, તેનો પુત્ર ક્ષત્રપ રાજા જયદામન, તેનો પુત્ર મહાક્ષત્રપ રાજા રુદ્રદામન, તેનો પુત્ર ક્ષત્રપ રાજા રુદ્રસિંહ, (રુદ્રસિંહ)—આ પ્રમાણે આ કુળની વંશાવળી છે. પણ તે રાજવંશાવળી નથી. અને તેટલા જ માટે ચાણન અને રુદ્રસિંહ વચ્ચેના કેટલાક રાજાઓ રાજ્ય કર્યું હતું. છતાં એક જ વંશના ન હોવાને લીધે તેઓનાં નામ આપવામાં આવ્યાં નથી. લેખ ઉપરની તિથિ શબ્દ અને આંકડાઓમાં વર્ષ ૧૦૩ ના રોહિણી નક્ષત્રમાં વૈશાખ શુદ્ધ ૫ ની આપવામાં આવી છે. આ લેખમાં લખેલ વર્ષ શક સંવત્સરું છે, એ નિશંક વાત છે. એટલે તેઈ. સ. ૧૮૧ માં લખાએલો ગણાય. રુદ્રસિંહ પ્રથમ ક્ષત્રપ તરીકે ૧૦૨-૩ માં રાજ્ય કરતો હતો, પછી ૧૦૩ થી ૧૧૦ સુધી મહાક્ષત્રપ તરીકે ત્યાર બાદ ફરીથી ૧૧૦ થી ૧૧૨ સુધી ક્ષત્રપ તરીકે અને છેવટે ૧૧૩ થી ૧૧૮ (અગર ૧૧૬) સુધી મહાક્ષત્રપ તરીકે રાજ્ય કરતો હતો, એમ તેના સમયના સિદ્ધાંતો તથા ગાથાઓ ઉપરથી માનવાને કારણ મળે છે. આ ઉપરથી તે ક્ષત્રપ તરીકે પ્રથમ રાજ્ય કરતો હતો તે સમયનો આ લેખ છે, એમ માનવું જોઈએ. તેજ રાજ્યનો વહેલામાં વહેલો સમય કર્નીગદામના સંગ્રહના સિદ્ધાંતો ઉપરથી ૧૦૨નું વર્ષ છે એમ માલુમ પડે છે.

સેનાપતિ બાપક, આભિરના પુત્ર સેનાપતિ રુદ્રભૂતિએ રસોપદ્ર નામના ગામડામાં કરાવેલ કૂવાનું ખોદ કામ તથા બાંધકામનું વર્ણન આપવાનો હેતુ આ લેખનો છે. આ વર્ણનમાં સ્થળ કદવ રસોપદ્ર જ આપવામાં આવ્યું છે. અને તે પણ હજી સુધી ઓળખવામાં આવ્યું નથી.

અક્ષરાન્તર

- ૧ સિદ્ધ [મ] [॥] રાજો મહક્ષત્ર[પત્]ય સ્વમિચાસ્ટનપૌત્રસ્ય
રાજો ક્ષત્રપસ્ય સ્વમિજયદામપૌત્રસ્ય
- ૨ [સ્ય] રાજ્ [જો] મહક્ષત્રપસ્ય સ્વ [આ] મિરુદ્રદામપુત્રસ્ય
રાજો ક્ષત્રપસ્ય સ્વામિરુદ્ર
- ૩ સીહસ્ય [વ] ધે [ત્રિ]યુત્તરશતે ૧૦૦ ૩ વૈશાખશુદ્ધે પંચમ્ [૬]
ધ [મ્] ત્યતિથૌ રો [હિ] ણિનક્ષ-
- ૪ ત્રમુદ્ધર્ત્ [પ] આર્મીરેણ સેનાપતિબાપકસ્ય પુત્રેણ સેનાપતિરુદ્રમ્ [ઝ]
તિના ગ્રામે રસો-
- ૫ [પ] દ્રિયે વા[પી] [સ્વ]નિ[તો] [બંદ્ધ] આપિતશ્ચ
સર્વસત્વાનાં હિતસુસ્થાર્યમિતિ [॥]

બાધાન્તર

સ્વસ્તિ ! નૃપ મહાક્ષત્રપ સ્વામિ આશ્રનના પ્રપૌત્ર, નૃપ ક્ષત્રપ સ્વામિ જયદામનના પૌત્ર,
નૃપ મહાક્ષત્રપ સ્વામિ રુદ્રદામનના પુત્ર, નૃપ ક્ષત્રપ રુદ્રસીહ(રુદ્રસિંહ)ના રાજ્યમાં એકસો
અને ત્રણ-૧૦૦,૩ વર્ષે વૈશાખ શુદ્ધિ. ૫. રાહિણિ નક્ષત્રના મંગળ સમયે, સેનાપતિ બાપક
આબીરના પુત્ર, સેનાપતિ રુદ્રસૂતિએ રસોપદ ગામમાં સર્વ જીવલોકના હિત અને સુખાર્યે વાવ
ખોદાવી અને બંધાવી.

મહાક્ષત્રપ રુદ્રસેનના સમયનો ગઢ(જસદણ પાસે)નો લેખ

વર્ષ ૧૨૭ (અથવા ૧૨૬)

ડા. બાઉ હાજીએ જ. ખા. બ્રે. રો. એ. સો. વો. ૮ પા. ૨૩૪ ઉપર ૧૮૬૮ માં કદાચ હાથની કરેલી નકલ ઉપરથી લીધેઆફ સાથે પ્રથમ આ લેખ પ્રસિદ્ધ કર્યો હતો.

કાઠિયાવાડમાં જસદણની ઉત્તરે બે માઈલ ઉપર આવેલ ગઢમાં આ લેખ મળી આવેલો કહેવાય છે. એક તળાવના કાંઠા ઉપર ઉભા રહેલા જાડા અને વાંકાચૂંકા પથ્થરના કકડા ઉપર તે કોતરેલો છે. પાછળથી તે રાજકોટના વૉટસન મ્યુઝીયમ ઓફ એન્ટિક્વિટીઝમાં લઈ જવામાં આવ્યો હતો અને ત્યાં અત્યારે પણ સુરક્ષિત છે.

લેખમાં જુદી જુદી લંબાઈની વિચિત્ર છ પંક્તિઓ છે. અને તે ૩ ફૂટ ૭ ઇં. પહોળો અને ૧ ફૂટ ૧૦ ઇં. ઉંચો વાંકી લંબચોરસ આકૃતિનો છે. કોતરકામ છીછરું પણ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. ન, મ, પ, જ, જેવા અક્ષરોની સરાસરી ઉંચાઈ ૧ ૧/૨" છે.

મહાક્ષત્રપ રાજા રુદ્રસેનના સમયનો આ લેખ છે. અને તેમાં માનસ ગોત્રના પ્રતાશકના પુત્ર ખર(૨)પત્થના બાઈઓએ ઉભા કરેલ સત્રની હકીકત છે.

પહેલાંના પ્રસિદ્ધકર્તાઓ એ પં. ૬ માં પ્રતાશકને બદલે પ્રનાથક અને ખર[૨] પત્થને બદલે ખરપૌત્ર વાંચેલું છે. લેખમાં નીચે પ્રમાણે વંશાવળી આપી છે:—

રાજા મહાક્ષત્રપ ભદ્રમુખ ચાષ્ટન, તેનો પુત્ર રાજા ક્ષત્રપ જયદામન, તેનો પુત્ર રાજા મહાક્ષત્રપ ભદ્રમુખ રુદ્રદામન, તેનો પુત્ર રાજા મહાક્ષત્રપ ભદ્રમુખ રુદ્રસીહ (રુદ્રસિંહ), તેનો પુત્ર રાજા મહાક્ષત્રપ રુદ્રસેન. એક જ લેખમાં આપેલી મુરાબ્દ અને માળવાના ક્ષત્રપોની આ લાંબામાં લાંબી વંશાવળી છે. 'ભદ્રમુખ' નો ઇલ્કાબ કેટલાક મહાક્ષત્રપોનાં નામ પહેલાં લગાડેલો છે. પણ ફક્ત ક્ષત્રપો અથવા છેલ્લા મહાક્ષત્રપ રુદ્રસેન જેના સમયમાં લેખ કોતરાયો હતો, તેના નામ પહેલાં તે ઇલ્કાબ લગાડેલો નથી. છેવટના નામ પહેલાં તે ન લગાડવાનું કારણ જણાતું નથી. પણ એટલું તો માલુમ પડે કે તે ઇલ્કાબ મહાક્ષત્રપોનાં નામ સાથે જ વાપરવામાં આવતો હતો. આ ફક્ત સળંગ પેઢીની વંશાવળી છે. એટલે રુદ્રસેન પહેલાં રાજ્ય કરતો હામચ્સદ પહેલો, અને જીવદામન એ સીધી પેઢીના ન હોવાને લીધે તેઓના નામ આપવામાં આવ્યાં નથી. સંવત ૧૨૭ (અથવા ૧૨૬) ના બાદ્રપદ વદ ૫ નો આ લેખ છે. આ વર્ષ શક સંવતનું છે એટલે લેખનો સમય ૧૨૭ (અગર ૧૨૬) + ૭૮ = ઇ. સ. ૨૦૫ (અગર ૨૦૪) ગણી શકાય. લેખમાં કોઈ સ્થળનાં નામો નથી.

अक्षरान्तर

- १ [व] र्षे १००,२० [७] [भा] द्रपदबहुलस ५ [१] र [आ]
ज्ञो महाक्षत् [र] अपस
- २ भद्रमुखस स्वम् [अ] चाष्टनपुत्रपौ [त्] त्रस्य राज्ञो क्ष
(त्र) पस
- ३ स्वामि जयद् [अ] मपुत्रपौत्रस्य राज्ञो महाक्षत्रपस्य भद्रमुखस्य
- ४ [स्व] मरुद् [र] अदामपौ [त्र] स्य राज्ञो म [ह] क्ष [त्र]
पस्य भद्रमुखस्य स्वा [म्] इ
- ५ रुद्रसीह [पुत्र] स्य राज्ञो महाक्षत्रपस्य स्वामिरुद्रसेनस्य [१] इदम् शत्र
- ६ मानस सगोत् [र] अस्य प्र [ता] शकपुत्रस्य खर [र] पत्न्यस्य
भात्रभिः उत्त्यविह [म्] स्व [गे]
- ७

लाघान्तर

वर्ष १००,२०, [७] लाद्रपद वदि. प. ने दिने लाद्रमुष् नृप महाक्षत्रप स्वामि याष्टनना
पुत्रना प्रपौत्र, नृप क्षत्रप स्वामि जयहाभना पुत्रना पौत्र, लाद्रमुष् नृप महाक्षत्रप स्वामि
रुद्रहाभना पौत्र, लाद्रमुष् नृप महाक्षत्रप स्वामि रुद्रसीहना (पुत्र), नृप महाक्षत्रप स्वामि
रुद्रसेनना (राज्यमां) आ शत्र मानस गोत्रना प्रताशकना पुत्र णर (२) पत्न्यना लाह-
ओथी अंधावेहुं हुतुं स्वर्ग

ક્ષત્રપ જયદામનના પૌત્રના સમયનો જૂનાગઢનો લેખ

*ઈ. સ. ૧૮૭૬ માં યુદ્ધરે પ્રથમ ભાષાન્તર તથા ફોટોગ્રાફ સાથે આ સ. વે. ઇ. વો. ૨ પા. ૧૪૦ અને પ્લેટ ૧૧ ઉપર આ લેખ પ્રસિદ્ધ કર્યો હતો. જોકે જરા ન્હાનો અને અધ્યાસ સાફ લગભગ નકામો છે.

હાલમાં ખાવા પ્યારાના મઠના નામથી ઝોળખાતા મઠ પાસે જૂનાગઢથી પૂર્વમાં આવેલી મહાન ગુફાઓના જૂથ સામેના એકાદ ભોંયરામાંથી ખોદકામ ચાલતું હતું ત્યારે આ લેખ મળી આવ્યો છે. કેઈ તાબા અઠસ્માત્ને લીધે તેના બે ભાગ થઈ ગયા છે. ભાવનગરના સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત લેખોના સંગ્રહમાં પ્રસિદ્ધ થયેલી પ્રતિકૃતિમાં જે સ્થાને ફાટ જણાય છે તે જ સ્થળેથી કદાચ કંકડા થયા હશે, એમ લાગે છે.

કળી ચુનાના ગુણવાળા નરમ અને ૨ ફૂટ લાંબા તથા પહોળા અને ૮ ઈંચ બડા પત્થરની શિલાની સાફ કરેલી એક ખાબુ ઉપર લેખ ફોતરવામાં આવ્યો છે. તેમાં ચાર પંક્તિઓ છે. અને લગભગ ૧ ફૂટ ૯ ઈંચ પોહોળી અને ૬ ઈં. ઊંચી જગ્યામાં લખાયું છે. ન, મ, પ, તથા જ, જેવા અક્ષરોનું સરાસરી માપ ૩ છે.

લેખનો ઘણો ખરો ભાગ બહુ જ ખરાબ થઈ ગયો છે. વચ્ચેની બે પંક્તિઓ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે, પણ પહેલી પંક્તિનો મોટો ભાગ અને ચોથી પંક્તિનો થોડો ભાગ વાંચી શકાતો નથી. વળી લેખ પણ ખંડિત છે, કારણ પત્થરનો ફેટલોક ભાગ ભાંગી ગયો છે. યુદ્ધર માને છે કે બીજીથી ચોથી પંક્તિમાં ફક્ત છેલ્લા બેક શબ્દો સિવાય લેખ મૂળ સ્થિતિમાં જ છે. પરંતુ તે ચોક્કસ ન કહેવાય. રક્ષિત ભાગની બન્ને ખાબુએ ફેટલો ભાગ ગયો છે તે અમારા માનવા પ્રમાણે ચોક્કસ રીતે કહી શકાય તેમ નથી. અમે એટલું તો કહી શકીએ કે બીજી અને ત્રીજી પંક્તિઓના ભાંગી ગયેલા ભાગમાં જયદામનના પુત્ર તથા પૌત્રનાં નામ, તથા કદાચ શબ્દ અને આંકડા વડે બતાવેલ સંવત્ હોવો જોઈએ.

રાજા ક્ષત્રપ જયદામનના પૌત્ર અને ચાષ્ટનના પ્રપૌત્ર એક ક્ષત્રપ અથવા મહાક્ષત્રપ રાજાના સમયનો આ લેખ હોવો જોઈએ. ભાંગી ગયેલા કંકડા સાથે રાજ્ય કરતા રાજાનું નામ પણ ગયેલું છે. લેખમાં બતાવેલ ક્ષત્રપ દામચંદ પહેલો અથવા રુદ્રસિંહ પહેલો હોવો જોઈએ.

લેખનો આશય સમજી શકાતો નથી, કારણ તે આશય બતાવનારો ભાગ ખોવાઈ ગયો છે. પરંતુ લેખમાં આવતાં “કેવલિજ્ઞાનસં(પ્રાપ્ત) (કેવલીનોનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરેલ એવો)” વાક્ય ઉપરથી જૈન લોકો સાથે સંબંધ ધરાવતો આ લેખ હોય એવું અનુમાન કરી શકાય છે. કારણ જૈન સાહિત્યમાં ‘કેવલિન’ શબ્દનો બહુ ઉપયોગ કરવામાં આવે છે.

તિથિ ચૈત્ર શુદ્ધ ૫ લખેલી છે. પરંતુ સંવત તે ભાગ ગયેલ હોવાથી ચોક્કસ થઈ શકે તેમ નથી.

ગિરનાર પર્વત નીચે આવેલ જૂનાગઢનું અસલ નામ ગિરિનગર હતું, અને તેનો ઉલ્લેખ લેખમાં છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ સ્તથા સુરગણ્ [અ] [ક્ષત્રા] જાં
પ્રથ [મ]
- ૨ ચાપ્તનસ્ય પ્ર [પૌ] ત્રસ્ય રાજ્ઃ ક્ષ [ત્રપ]
સ્ય સ્વામિ જયદામ પ્ [ઔ] ત્રસ્ય રાજો મ [હા] ...
- ૩ ... [ચૈ] ત્રશુક્લસ્ય દિવસે પંચમે ૫ હ [હ]
ગિરિનગરે દેવાસુરનાગય [ક્ષ] રા [ક્ષ] સે ...
- ૪ ... થપ્ [ડ] રમિવ ... કેવલિ [જ્ઞા] નસં ...
નાં ... જરામરણ [અ] ...

ભાષાન્તર

... તથા ... સુરગણુ ... ક્ષત્રોમાં પ્રથમ ... આપ્તનના પપૌત્ર, નૃપ
ક્ષત્રપ સ્વામિ જયદામના પૌત્ર, નૃપ મહાક્ષત્રપ ... નૃપ મ [હાક્ષત્રપ] ...
(ના રાજ્યમાં) વર્ષ ... ચૈત્ર, શુદ્ધ પાંચમ (૫) ને દિને અહીં ગિરિનગરમાં, દેવો,
અસુરો, નાગો, યક્ષો, અને રાક્ષસો ... પુર (?) ... કેવલિનો જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરેલ
... જરા અને મરણુ ...

નં ૦ ૧૦

સ્વામિ રુદ્રસિંહ બીજાનો શિલાલેખ

શક સંવત્ ૨૨૮ વૈ. શુ. ૭=૩૦૬ ઈ. સ.

જીવદામનના પુત્ર રુદ્રસિંહ બીજાનો સંવત્ ૨૨૮ નો શિલાલેખ જૂનાગઢના મ્યુઝીયમમાં
પડેલો છે. તે તદ્દન પૂર્ણ અને ચોખ્ખો છે. તિથિ અઠ તથા અક્ષરમાં આપેલી છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ સિદ્ધં રાજઃ ક્ષત્રપસ્ય જીવદામપુત્રસ્ય
૨ રુ [દ્ર] સિંહસ્ય વર્ષશતદ્વયે અષ્ટા-
૩ વિંશોત્તરે ૨૨૮ વૈશાખશુદ્ધસપ્તમ્યાં

ભાષાન્તર

રાજા ક્ષત્રપ જીવદામના દીકરા રુદ્રસિંહના ૨૨૮ મા વર્ષમાં વૈશાખ સુ. સાતમે.

નં ૧૧

સૌરાષ્ટ્રમાં દ્વારકાના રાજા રુદ્રસેનના સમયના શિલાલેખ

રુદ્રસેનના સંવત્ ૨૩૨

સૌરાષ્ટ્રમાં આવેલા ગાયકવાડના પ્રદેશ ઓખામંડલનાં મુલવાસર નામનાં ગામડાંમાં એક તળાવના કાંઠા ઉપરથી આ લેખવાળો પથર મળી આવ્યો છે. ત્યાંથી દ્વારકામાં તેને પુસ્તકાલય પાસે ઉભો કરવામાં આવ્યો હતો. તેમાં ચાર લીટીઓ છે અને તેનું માપ ૫'-૩"×૧'-૧૦" છે.

શાહ વંશના કેટલાક રાજાઓનાં નામો ઉપરાંત વાનજના પુત્રે બંધાવેલાં કેટલાંક જાણશયો વિષે પણ તેમાં ઉલ્લેખ કરેલો છે.

શાહના સમયની લિપિમાં સંસ્કૃત ભાષામાં લેખ લખેલો છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ રાજો મહાક્ષત્રસ [સ્ય] સા [સ્વા] મિરુદ્રસેનસ્ય
- ૨ વર્ષે ૨૩૨ વૈશાખબહુલપંચમ્યાં
- ૩ હમં વાનિજકસ્ય પુત્રેણ
- ૪ પ્રતિ જિવિતં દત્તં થ [સ્વ] મિત્રે [ત્રાય] હિ જિ [નિ] જસ [સ્ય]

ભાષાન્તર

રાજા મહાક્ષત્રપ સ્વામિ રુદ્રસેનના ૨૩૨ વર્ષે વૈશાખ વદિ ૫ ને દિને વાનિજકના પુત્રે પોતાના મિત્રની જીંદગી પોતાના પ્રાણનો ભોગ આપીને રક્ષી.

નં ૧૨

મેવાસાનો ક્ષત્રપ શિલાલેખ

સં. ૩ + + ઠા મુ. ૫

* સ્વ. દીવાન બહાદુર રણુછોરભાઈ ઉદયરામ પાસેથી આલેખનાં રબિગો મળ્યાં છે. આ અક્ષરાન્તર તે ઉપરથી કરેલું છે. પણ મૂળ લેખ જોયા બાદ વધુ અજવાળું પડે એવો સંભવ છે.

લેખ મરણસ્થંભ ઉપર કોતરેલો હોયો જોઈયે અને રબિગ ઉપરથી તેનું માપ નીચે મુજબ અટકળી શકાય છે. ઉંચાઈ ૨'-૧" પહોળાઈ ઉપરના ભાગમાં ૧'-૨" અને નીચેના ભાગમાં ૧'-૫" છેલ્લી બે પંક્તિના અક્ષર બહુ જ ઘસાઈ ગયા છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ સિદ્ધં રાજો મહાક્ષત્રપસ્ય સ્વામિ ચઘ્ણ
- ૨ પુત્રપુત્રસ્ય રાજો મહાક્ષત્રપસ્ય મહિદામ
- ૩ પુત્રપૌત્રસ્યઃ રાજો મહાક્ષત્રપસ્ય વર્ષશત
- ૪ ત્રુત્તરકે વર્ષ પુત્રસ્ય આમિરસ્ય
- ૫ હરિહાવેકસ (૧) ગોત્રસ્ય વસુરાકસ્યઃ શુત્તજ્ઞ હુહિતુસ્ય
- ૬ કર્ત્તકસ્ય શુ ૬ રાજ્યેશ્વરસ્ય મર્ત્યુષ્ઠિ પુષ્ઠાપિ
- ૭ મવનં ચ
- ૮

શ્રી:

ગુજરાતના ઇતિહાસિક લેખ

ત્રૈલોક્ય વંશના લેખો

ત્રૈકૂટક વંશના લેખો

નં ૦ ૧૩

ત્રૈકૂટકવંશના દહ્સેનનાં પારડીનાં પતરાં

સંવત ૨૦૭ વૈશાખ સુ. ૧૩

* મુંબઈ ઈલાકામાં ગુજરાતના સુરત પરગણામાં પારડી ગામમાં તળાવનું ખોદકામ ચાલતું હતું ત્યારે આ પતરાંઓ ઈ. સ. ૧૮૮૪ માં મળી આવ્યાં હતાં. રાયલ એશીઆટિક સોસાયટીની મુંબઈ શાખાના જનરલ વોલ્યુમ ૧૬ ના પાને ૩૪૬ મે. ડૉ. ભગવાનલાલ ઈન્દ્રજીએ ઈ. સ. ૧૮૮૫ માં આ પતરાં પ્રસિદ્ધ કરેલાં છે. પણ લીથોગ્રાફ આપેલ નથી.

પતરાં બે છે અને તેનું દરેકનું માપ ૯૧/૪" x ૩" છે. તે વફન સપાટ છે. અને તેની કારે વધારે જડી અગર કાંઠાવાળી પણ નથી. પ્રતિકૃતિ ઉપરથી જણાય છે કે લગભગ આખો લેખ અખંડ અને સુરક્ષિત છે.

સાધારણ ઠડી કે મુદ્રા નથી. પરંતુ બન્ને ઠડીઓનાં કાણામાંથી પતરાંઓ લાંબાં અને ૧" જડા તારથી બાંધેલાં છે. આ તાર કરતાં કાણાં બહુ મોટાં નથી, અને પતરાંઓ મળી આવ્યાં કે તરત જ સાચવી લેવામાં આવ્યાં હોય એવું લાગે છે. આ ઉપરથી એવું માલુમ પડે છે કે પતરાંઓ અસલથી જ તારથી બાંધવામાં આવ્યાં હશે.

બે પતરાંઓનું વજન ૩૧ તોલા છે. અને વારનું વજન ૧૩ તોલા છે, કુલ વજન ૩૨૩ તોલા = ૧૨૩/૪ ઔંસ છે.

ત્રૈકૂટક વંશના મહારાજ દહ્સેને બ્રાહ્મણને આપેલ જમીનનું વર્ણન લેખમાં છે. આ રાજાની આજ્ઞા આમ્રકા નામના સ્થળેથી બહાર પાડવામાં આવી હતી. દાન આપેલ ગામનું નામ ઠનીયસ્તકાકા હતું અને તે અન્તર્મહાસ્ટ્રી પરગણામાં આવ્યું હતું. બક્ષીસ મેળવનાર બ્રાહ્મણ કાપુરમાં રહેતો હતો. રાજાએ કરેલ બક્ષીસના સમાચાર આપનાર દૂતનું નામ છુદ્દગુપ્ત હતું. અને તે બક્ષીસ ૨૦૭ મા વર્ષના વૈશાખ શુદ્ધ ૧૩ ને દિવસે કરવામાં આવી હતી.

પારડીનાં પતરાંઓ પ્રસિદ્ધ ઠયો પહેલાં પંડિત ભગવાનલાલ ઈન્દ્રજીએ કન્હેરીના એક વામ્નપત્રમાંથી ત્રૈકૂટકેનું વર્ણન શોધી કાઢ્યું હતું. પરંતુ તે મૂળ પત્ર જેવાઈ ગયું લાગે છે. કન્હેરીનાં પતરાં ઉપર ૨૪૫ મું વર્ષ લખેલું છે. તે જ પ્રદેશના કેટલાક સમકાલીન ઐતિહાસિક લેખોમાંથી મળી આવેલ સૂચનોના આધારે પંડિત એવું અનુમાન કરે છે કે આ પતરાંઓનો સંવત ઈ. સ. ૨૪૫ લગભગથી શરૂ થતો હોવો જોઈએ. જનરલ કર્નીંગહામે આ સંવત ઈ. સ. ૨૪૬ થી શરૂ થતો કલચુરી અથવા ચેદીનો માનેલો છે. અને આ મતનું સમર્થન પંડિતે પોતે તથા ડૉ. ફ્લીટ કરેલ છે.

પારડીનાં પતરાંઓની લિપિ તથા જ્યાંથી મળી આવ્યાં તે જગ્યા અને તેમાં ત્રૈકૂટકેનું વર્ણન કરેલું છે એ બે બાબતો ઉપરથી એ પતરાંઓ, ડૉ. ફીલ્ડોર્ને છેવટ પુરવાર કહ્યું છે તે પ્રમાણે ઈ. સ. ૨૪૬ થી શરૂ થતા કલચુરી અથવા ચેદી સંવતનાં જ હોવાં જોઈએ એવું માનવાને સબળ કારણ મળે છે. અઠવાડીયાનો દિવસ અથવા નક્ષત્ર આપેલું નહિ હોવાથી સમય

નક્કી કરવાને બીજી ઠંઠ હદીકત નથી. પરંતુ ડૉ. કીલ્હોર્ન જણાવે છે કે જો આઠ વર્ષ ગણવામાં આવે તો તે ઈ. સ. ૪૫૬ ના એપ્રિલની ૪ થી તારીખની ખરાબર થાય. અને પૂરૂં થયેલું વર્ષ ઈ. સ. ૪૫૭ ના એપ્રિલની ૨૩ મી તારીખ ખરાબર થાય :

ત્રૈકૂટકના કુટુંબનું વંશનુ આપતું (કલચુરી) સંવત ૨૪૫ નું કન્હેરીનું પત્રક આ વંશના જે રાજાના સમયનું છે તેના નામની માહિતી આપી શકતું નથી. ત્રૈકૂટકનો રાજા હલ્સેન (કલચુરી) સંવત ૨૦૭=ઈ. સ. ૪૫૬ અથવા ઈ. સ. ૪૫૭ માં રાજ્ય કરતો હતો એવું પારડીનાં પતરાંઓ ઉપરથી માલુમ પડે છે. હલ્સેનના પિતા ઈંદ્રદત્ત તથા પુત્ર વ્યાઘ્રસેન નામના તે જ વંશના બીજા બે માણસો વિષે પણ સિદ્ધાંતો ઉપરથી જાણવામાં આવ્યું છે. સ્વર્ગસ્થ મી. જોકસન પાસે સુરતમાંથી મળેલું એક (કલચુરીની) ૨૩૧ ની સાલનું તામ્રપત્ર હતું. તેમાં ત્રૈકૂટક વંશના વ્યાઘ્રસેને આપેલા દાનનું વર્ણન હતું.

હલ્સેન અને વ્યાઘ્રસેન પોતાને સિદ્ધાંતો ઉપર પરમ વૈભવ તરીકે ઓળખાવે છે, એ ધ્યાનમાં રાખવા જેવું છે. જ્યારે પારડીનાં પતરાંઓમાં હલ્સેનને તેવા જ અર્થવાળું ભગવદ્ પાદકમંકર એટલે ભગવત્ના ચરણોનો સેવક એવું બિરુદ આપવામાં આવેલ છે.

આ લેખમાં બતાવેલ સ્થળો વિષે ડૉ. ફ્રીલીટ એમ માને છે કે ‘ અન્તરમન્ડલીવિષય ’ એ ગુજરાતમાં આવેલ ઉત્તરે મિષ્ટદાળા અને દક્ષિણે પૂર્ણા નદીઓની વચ્ચેનો પ્રદેશ હોવો જોઈએ. વડોદરા રાજ્યના વ્યારા પરગણાની નૈરૂત્ય કોણુની દક્ષિણ તરફ ત્રણ મૈલ ઉપર આવેલ મિષ્ટદાળા નદીના કાંઠા ઉપર જરા મોટું ગામડું આવેલું છે તેજ કાપુર તરીકે ઓળખાવે છે. આ સ્થળને ઈન્ડિયન એટલાસ ક્વાર્ટર શીટ નં. ૨૩ એસ. ઈ. (૧૮૮૮) માં અક્ષાંશ ૨૧°૪ રેખાંશ ૭૩°૨૫ ઉપર કપુર તરીકે બતાવવામાં આવ્યું છે. ‘ કનીયસ્તડાકા સારિકા ’ એટલે ન્હાના તડાકા સારિકાને મિષ્ટદાળા અને પૂર્ણા વચ્ચે લગભગ અર્ધે રસ્તે તથા કપુરથી પશ્ચિમે ૧૫ મૈલ ઉપર નકશામાં બતાવેલ તર્સરિ અથવા તર્સરિ તરીકે ઓળખાવે છે. હલ્સેને દાન આપ્યું ત્યારે જ્યાં રહ્યો હતો તે આગ્રકા કદાચ કપુરથી નૈરૂત્ય કોણુમાં બે મૈલ ઉપર નકશામાં બતાવેલ અમ્બાછ અથવા આમ્બાછ હોય એમ તે માને છે. પરંતુ લેખમાં બતાવેલાં બીજાં સ્થળોની નજીક આગ્રકા હોવું જોઈએ એ જરૂરનું માનવા નથી. નાશિકના ઉશવદાતના એક લેખમાં બતાવેલા કાપુરાહાર નામના વિભાગનું નામ કાપુર ઉપરથી પડ્યું છે. અને તે જ લેખમાં બતાવેલ ચિખલપદ્ર પણ કપુરથી ઈશાન ખૂણે અઢી મૈલ ઉપર મિષ્ટદાળાના દક્ષિણ કાંઠા ઉપર નકશામાં બતાવેલ ચિખલ છે.

નં ૧૪

ત્રૈકૂટક વંશના વ્યાઘ્રસેનનાં સુરતનાં પતરાંઓ*

સંવત ૨૪૧

મી. એ. એમ. ડી. જેકસને જણાવ્યા પ્રમાણે આ તામ્રપત્રો સુરતથી મળેલાં છે. પત્રાં એ છે અને તે દરેકનું માપ લગભગ દરેક ઇંચ પોહોળું અને ત્રે ઇંચ ઉંચાઈનું છે. લખાણ કૃત અંદરની બાજુઓપર જ છે. બીજાં પતરાંઓ કરતાં આ વધુ પાતળાં અને ઉપરથી કેાર વગરનાં છે, પણ તેમાંનું લખાણ એકઠ્ઠરે સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. પારડીનાં પતરાંઓની માફક આમાં પણ પહેલા પતરાની લખેલી બાજુ નીચે અને તેવી જ રીતે બીજાની ઉપર એ પ્રમાણે તાર માટેનાં કાણાંઓ છે. આ કાણાંઓમાંથી એક લાંબો ત્રાંબાનો તાર જમણી બાજુએથી પસાર કરી વાળી દેવામાં આવ્યો છે. ડાબી બાજુએ પણ કદાચ આવો તાર હશે, પણ મળી શક્યો નથી. પતરાંઓ તથા તારનું એકઠ્ઠર વજન ૫૦ તોલા છે.

ત્રૈકૂટક વંશના મહારાજ વ્યાઘ્રસેને 'વિજયી અનિરૂદ્ધપુર' માં રહી એક બ્રાહ્મણને આપેલી જમીનની બક્ષીસનું વર્ણન લેખમાં છે. આ શહેર ત્રૈકૂટક રાજ્યોની રાજધાનીનું શહેર જણાય છે. તે શહેરને (કલચુરી) સંવત ૪૦૬નાં બગુસાનાં પતરાંઓમાં દાન લેનારના નિવાસ સ્થાન તરીકે 'વિજયી અનિરૂદ્ધપુર' એ પ્રમાણે લખવામાં આવ્યું છે.

વ્યાઘ્રસેન અપરાન્ત પ્રદેશમાં રાજ્ય કરવાનો દાવો ધરાવે છે. કાલિદાસના રઘુવંશમાંના બે પ્રલોકમાં આવતો ત્રિકૂટપર્વત, જેના ઉપરથી ત્રૈકૂટકોના વંશનું નામ પડ્યું હોતું જોઈએ, તે અપરાન્તના રાજાના પ્રદેશમાં આવેલો હોવાનું જણાવ્યું છે, તેને ઉપરની હકીકતથી સાબીતી મળે છે.

રઘુવંશ ઉપર મલ્લિકાએ લખેલ વૈજયન્તી પ્રમાણે અપરાન્તનું મુખ્ય સ્થળ શુપારિકર, હાલનું સોપારા જણાય છે. અને તે જ ત્રૈકૂટકોનું રાજધાનીનું શહેર અનિરૂદ્ધપુર હું ગણું છું. વ્યાઘ્રસેને આપેલું ગામડું ઇક્ષ્વરકી પરગણાનું પુરોહિતપલ્લિકા હતું. પરન્તુ આ ઓળખી શકાતું નથી. ગામડાના નામ ઉપરથી કદાચ અનુમાન કરી શકાય કે તે મેળવનાર નાગશર્મા રાજ-કુટુંબનો પુરોહિત હતો.

સંવત ૨૪૧ના કાર્તિક શુદ્ધ ૧૫ ને દિને તે આપ્યું હતું. દહ્મસેનનાં પારડીનાં પતરાંઓ ઉપર (કલચુરી) સંવત ૨૦૭ આપેલો છે. અને સિક્કાઓ ઉપરથી જણાય છે કે વ્યાઘ્રસેન દહ્મસેનનો પુત્ર હતો. એટલે નવા લેખનું વર્ષ પણ ઇ. સ. ૨૪૬ થી શરૂ થતા કલચુરી સંવતનું હોવું જોઈએ. અને તેમાં આપેલા મહિનાને લીધે લેખનું વર્ષ ઇ. સ. ૪૯૦, અગર ૪૯૧ નું હોવાનું નક્કી થાય છે.

અનિરૂદ્ધપુરમાં રહેતા અપરાન્તના ત્રૈકૂટક રાજાઓ વિષે સિક્કાઓ તથા લેખો ઉપરથી જેટલું જાણવામાં આવ્યું છે તે નીચેની વંશાવળીમાં આવી જાય છે :—

મહારાજ ઇન્દ્રદત્ત
|
મહારાજ દહ્મસેન
(ઇ. સ. ૪૫૬ અથવા ૪૫૭)
|
મહારાજ વ્યાઘ્રસેન
(ઇ. સ. ૪૯૦ અથવા ૪૯૧)

अक्षरान्तर

पहेल्लं पतरूं अंदरनी बाजु

- १ स्वस्ति विजयानिरुद्धपुरात्त्रैकूटकान [१] मातापितृपादानुद्धयातो भगवत्पादकर्म करूरगतकमागत-
- २ स्फीतापरान्तातिदेशपतिरपरिमितनृपतिनतचरणकमलस्वभुजपरिपालनप्रता-
- ३ पाषिगतप्रचुरद्रविणविश्राणनावाससर्वदिग्यापिशुक्लयशाशरदरजनिकरुचिरवपु-
- ४ रनद्यकालीनपुरुषविशेषमहशोदारचरितस्सुचरितनिदर्शनार्थमिव निर्मित २ प्रति-
- ५ हतसामन्तारातिरन्यनरपतिप्रतिविशिष्टस्ववङ्गशालङ्कारभूत २ प्रभूतप्रवीरसाधना-
- ६ धिष्ठितदुर्गनगरसागरस्सागरगम्भीरगिरिशुरुस्थिरप्रकृति २ प्रकृतिजनमनोहर २ प्राज्ञ-
- ७ संश्रितगुरुस्वजनमाधुसाधारणधनोभिजनसदृशयन्त्रणोपगृहीतस्पृहणीयश्रीश्रीमहा-
- ८ राजव्याघ्रसेनः सर्वानवेक्षरक्याहारान्तर्गतपुरोहितपल्लिकाप्रतिवासिनो^१
- ९ ससमाज्ञापयति [१]* विदितमस्तु वो यथास्माभिर्मर्तापित्रोरात्मनश्च स्वपुण्याभिवृद्धयं

पतरूं बीजुं : अंदरनी बाजु

- १० भारद्वाजसगोत्रब्राह्मणनागशर्मणे^२ इयं पल्लिका चोरराजापत्यकारिवर्ज^३ अचाटभट
- ११ प्रावेश्या सर्वदित्यविष्टिपरिहीणोग्राहारस्थित्यान्वयभोज्या^४ आचन्द्रार्काकर्णव-
- १२ क्षितिस्तितिसमकालीनोतिसृष्टौ [१]* तदस्मद्वङ्ग्यराजभिरन्यैश्च विभवानभावानु-
बद्धानायुर्वि-
- १३ योगानुगतङ्गुणांश्च दीर्घकालानुगुणान्विगणय्य दानश्च गुणवतामवदातमपदान-
- १४ मिति प्रमाणीकृत्य शशिकरशुचिरुचिरश्चिराय यशश्चिचीपुभिरियं पल्लिकादायो-
नुमन्तव्यः^५ पा-
- १५ लयितव्यश्च [१]* यस्मादुक्तम्भगवता वेदव्यासेन व्यासेन [१]* पूर्वदत्तान्द्रिजा-
तिभ्योयत्नाद्रक्ष युधि-
- १६ धिर [१]* महीम्महिमतां श्रेष्ठ दानाच्छ्रेयोनुपालनं [॥ १ ॥]* पष्टिवर्षसहस्राणि
स्वर्गे मोदति
- १७ भूमिद [: १]* आच्छेत्ता चानुमन्ता च तान्येव नरके वसेदिति [॥ २ ॥]*
प्रतिपृच्छ्य लिखितं मया महासान्निवित्र-
- १८ द्विकर्केण हालाह्वदूतकं सं. २०० ४० १ कार्तिक शु. १०. ९ [॥]*

१ वांयो वंशा २ वांयो सज्जानेवे ३ वांयो वासिन ४ वांयो शर्मणे ५ वांयो कर्जम् ६ वांयो परिही-
जाप्रहारं अने भोज्याकन्या ७ वांयो कालीनाति ८ वांयो द्वय ९ वांयो भिरय

ભાષાન્તર

(પંક્તિ ૧) સ્વસ્તિ ! વિજયી અનિરુદ્ધપુરમાંથી ત્રૈકૂટકોના વંશનો, માતાપિતાનાં ચરણનું ધ્યાન ધરનાર, ભગવતના (વિષ્ણુના) ચરણનો સેવક, અપરાન્ત અને (પોતે) મેળવેલા અથવા વારસામાં પ્રાપ્ત કરેલા અન્ય સમૃદ્ધ દેશોનો પતિ, જેનાં ચરણકમળને અસંખ્ય નૃપો નમન કરે છે, જેણે નિજ રાજ્યનું શાસન કરીને અને વિજય મેળવીને સ્વભુજથી પ્રાપ્ત કરેલા મહાન સંચયનું દાન આપીને સર્વે દિશામાં પ્રસરતો ઉજ્જવળ યશ પ્રાપ્ત કર્યો છે, જેનું અંગ શરદ-ધન્દુ સમાન પ્રકાશે છે, જેનો આચાર પ્રાચીન ઉત્તમ જનોના આચાર જેવો ઉમદા છે, જે સદાચારના ઉદાહરણ રૂપે સર્જાયેલો હોય તેવો છે, જેણે નજીકના શત્રુઓને હુકાવ્યા છે, જે અન્ય નૃપો કરતાં અધિક સમ્પન્ન છે, જે નિજ કુળનું ભૂષણ બન્યો છે, જેણે અનેક મહાન વીરોની સેનાથી, દુર્ગ, નગરો અને સાગર મેળવ્યા છે, જેની પ્રકૃતિ સાગર સમાન ગંભીર છે, અને હિમાલય સમાન સ્થિર છે, જે પ્રકૃતિ વડે જનોનાં હૃદય અનુરંજે છે, જેની લક્ષ્મીનો વિદ્વાન, આશ્રિત, વડીલ, બન્ધુજન, અને સંતોથી વ્યય થાય છે, (અને) જેણે નિજ વંશને છાજતા પ્રકાર વડે નિઝહ આચરી, અભિલાષિત વેશ પ્રાપ્ત કર્યો છે, તે મહારાજ શ્રી વ્યાઘ્રસેન ઈશ્વરથી આહારમાં આવેલા પુરોહિતપદ્મિકાના સર્વ નિવાસિઓને શાસન કરે છે :--

(પં. ૯) તમને જાહેર થાયો કે અમારાં માતાપિતા અને અમારા પુણ્યની વૃદ્ધિ અર્થે અમે ભારદ્વાજ ગોત્રના બ્રાહ્મણ નાગશર્મનને, આ પદ્મિકા, હુટારાઓ કે મહાન દ્રોહના ગુન્હાવાળા જનોના (પકડવાના પ્રસંગ) સિવાય ચાટ (અને) ભટના પ્રવેશથી મુક્ત, સર્વ કર અને વેઠથી મુક્ત, દાન લેનાર પુરૂષના વંશજોના ચન્દ્ર, સુરજ, સાગર અને પૃથ્વીના અસ્તિત્વકાળ સુધી અઘ્નહારના નિયમાનુસાર ઉપલોગ અર્થે આપી છે.

(પં. ૧૨) પ્રભુતા (ઐશ્વર્ય) અનિત્ય છે, જીવન વિયોગથી અનુસરાયેલું છે, અને ફક્ત ગુણો જ દીર્ઘ કાળ રહે છે, એ વિચારીને તેમ જ સજ્જનોને દાન એ ઉમદા કાર્ય છે, એ સત્ય કબુલ કરીને, ઇન્દુકિરણ સમાન ઉજ્જવળ યશના દીર્ઘ કાળ સુધી સંચયની અભિલાષવાળા, અમારા વંશના કે અન્ય નૃપોએ આ પદ્મિકાના દાનને અનુમતિ આપવી અને રક્ષણું નેહ્યે.

(પં. ૧૫) કારણ કે ભગવાન વેદવ્યાસે કહ્યું છે કે :—

(અહીં ચાલુ શ્લોકમાંના બે શ્લોક આવે છે.)

(પં. ૧૭) આ (દાનની અગત્યની હકીકત) તપાસી, (આ દાન) જેમાં હાલાહલ ફક્ત હતો તે મારાથી, મહાસાંધિવિઘ્નહિક કર્કથી સં. ૨૪૧ કાર્તિક શુ. ૧૫ને દિને લખાયું હતું.

श्री:

गुजरातना ऐतिहासिक लेख

गुप्त वंशना लेखो

ગુપ્તવંશના લેખો

નં ૧૫

સ્કન્દગુપ્તનો જૂનાગઢનો શિલાલેખ*

ગુપ્ત સંવત ૧૩૬, ૩૭ અને ૧૩૮

આ લેખની શોધ પ્રથમ મી. જેમ્સ પ્રિન્સેપે ઈ. સ. ૧૮૩૮ માં જ. બે. એ. સો. વો. ૭ પા. ૩૪૭ ઉપર પ્રસિદ્ધ કરી હતી. ઈ. સ. ૧૮૪૪ માં જ. બે. એ. સો. વો. ૧ પા. ૧૪૮ ઉપર તેની શિલાછાપ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી હતી. તે જનરલ સર જ્યોર્જ હીચેન્ડ જેકબ, મી. એન. એલ. વેસ્ટરગાર્ડ તથા એક બ્રાહ્મણ મહત્તનીશ એએએ તૈયાર કરી બે વર્ષ પહેલાં સોસાયટીપાસે મૂકેલી નકલ ઉપરથી બનાવવામાં આવી હતી. ડૉ. ભાઉ દાજીએ ઈ. સ. ૧૮૬૨ માં તે જ જર્નલનાં વો. ૭ પા. ૧૨૧ ઉપર પોતાનો પાઠ તથા ભાષાન્તર પ્રસિદ્ધ કર્યો હતો. તે સાથે ઈ. સ. ૧૮૬૧ માં ડૉ. ભગવાનલાલ ઈન્દ્રજીએ કપડાંપર ઉપજાવેલ છાપ ઉપરથી બનાવેલી શિલાછાપ પણ પ્રસિદ્ધ કરી હતી. ઈ. સ. ૧૮૭૬ માં ડૉ. ભાઉ દાજીનો પાઠ તથા પ્રોફેસર ઇગલીંગે તપાસેલ ભાષાન્તર ફરીથી આ. સ. વે. ઈ. વો. ૨ પા. ૧૩૪ ઉપર પ્રસિદ્ધ થયાં હતાં અને તેની સાથે ડૉ. ભગવાનલાલ ઈન્દ્રજીની નકલ ઉપરથી બનાવેલી જરા નાની શિલાછાપ આપવામાં આવી હતી.

મુંબઈ ઇલાકામાં કાકિઆવાડનાં દેશી સંસ્થાન જૂનાગઢ સંસ્થાનનું મુખ્ય શહેર જૂનાગઢ છે. આ શહેર અથવા તેના અસલ નામધારી શહેરનું વર્ણન આ લેખમાં છે. પણ તેનું અસલ નામ આપેલું નથી. પરંતુ રુદ્રદામનના લેખની પહેલી પંક્તિમાં તેનું નામ ગિરિનગર એટલે ડુંગરનું અથવા ડુંગરપરનું શહેર આપેલું છે. પાછળથી લેખમાં ઠહેલ ઊર્જયત પર્વતને જ તે ગિરનાર નામ આપવામાં આવ્યું અને આ ઉપરથી એમ માનવાને કારણ મળે છે કે અસલનું શહેર હાલની જગ્યાને બદલે પર્વતની તદ્દન પાસે અગર ઠહાય તેની ખીલમાં જ હોવું જોઈએ. આ લેખ એક મહાન પત્થરની શિલાના વાયવ્ય કોણ ઉપર છે અને તેમાં અશોકનાં ચૌદ શાસનો તથા મહાક્ષત્રપ રુદ્રદામનનો મોટો લેખ પણ ખાસ રક્ષણ માટે હમણાં ઉભી કરેલ છાપરી નીચે છે. આ સ્થળ ગિરનાર પર્વતને ફરતી ખીલ પાસે જવાના નાળાના મુખ આગળ શહેરથી પૂર્વમાં લગભગ એક માઈલ ઉપર આવેલું છે.

લખાણ ૧૦ ફૂટ પોહોળી અને ૭ ફૂટ ૩ ઇંચ જગ્યામાં અને સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. લેખમાં ભાંગી ગયેલ પત્થરને લીધે ૨૨ મી પંક્તિમાં જ કુત્તર દેટલોક ભાગ રહી ગયો છે. આડંબવળાં અને છીછરાં કોતરકામ, ખડખડો ખડક, કુદરતી નિશાનીઓનું અક્ષરો સાથે મળી જવું, અને ખડકના ખડખડાપણને લીધે કોતરનારે છોડી દીધેલી કેટલીક જગ્યા, વિગેરે કારણોને લીધે તે સહેલાઈથી વાંચી શકાય તેવો લેખ નથી. અક્ષરોનું કદ ૬૬ ઇંચ અને ૧૬ ઇંચ વચ્ચે છે.

* કા. ઈ. ઈ. વો. ૩ પા. ૫૬ ફ્લીટ

લેખનો પહેલો ભાગ પ્રાચીન ગુપ્ત રાજ્ય સ્કન્દગુપ્તનું વર્ણન આપે છે. ભગવાન વિષ્ણુની સ્તુતિ તથા રાજ્યકર્તાઓના વખાણના પાંચ શ્લોક પછી સ્કન્દગુપ્તે પોતાના સુરાષ્ટ્રના દેશો અથવા કાઠિઆવાડના પ્રદેશોપર રાજ્ય કરવાને એક પર્ણદત્તને નીમ્યો તેનું વર્ણન છે. પર્ણદત્તે લેખ છે તે શહેરમાં રાજ્ય કરવાને પોતાના પુત્ર ચક્રપાલિતને નીમ્યો. તે પછી લેખનો મુખ્ય આશય લખ્યો છે તે આ પ્રમાણે છે :— ગુપ્તોના સમયના વર્ષ ૧૩૬ (ઈ. સ. ૪૫૫-૫૬)માં પ્રૌષ્ઠપદ (યોગેષ્ટ-સપ્ટેમ્બર) માસના છઠ્ઠા દિવસે રાતમાં સુદર્શન નામનું તળાવ (જે ગિરનારની તળાટીની આસપાસ ખીણમાં નાળાને આડે પ્રાચીન સમયમાં બાંધેલ બંધવડે, લેખ છે તે જગ્યાએ બનાવવામાં આવ્યું હતું તે) અતિવૃષ્ટિને કારણે તૂટી ગયું. અહિં તથા આગળના બે લખાણના ભાગોમાં આંકડાને બદલે શબ્દો વડેજ પૂર્ણ રીતે વારીખ આપેલી છે. તૂટી ગયેલો ભાગ ફરી બાંધકામથી બે માસ કામ ચાલ્યા પછી સંવત્ ૧૩૭ (ઈ. સ. ૪૫૬-૫૭)માં ચક્રપાલિતના હુકમથી સમરાવાયો હતો.

બીજા ભાગમાં, ૨૪ મી પંક્તિથી અંત સુધી સ્કન્દગુપ્ત અને પર્ણદત્તના નામો ફરીથી આપેલાં લાગે છે. અને તે પછી શરૂવાતની સ્તુતિ ઉપરથી જણાઈ આવતા વૈષ્ણવ વલણ અનુસાર નીચેની હકીકત આપેલી છે :— ગુપ્તોનાં સંવત્ ૧૩૮ માં (ઈ. સ. ૪૫૭-૫૮) ચક્રપાલિતે ભગવાન વિષ્ણુમંદિર બંધાવ્યું; જેનું નામ 'ચક્રભૂત' એટલે ચક્ર ધરનાર હતું. તે પછી બે શ્લોક બાદ લેખ પૂર્ણ થાય છે. તે શ્લોકોનો અર્થ સમજવા પૂરતો ભાગ રહ્યો નથી.

अक्षरान्तर

प्रथम विभाग

- १ सिद्धम् [॥] श्रियमोभमतभोग्यां नैककालापनीतां त्रिदशर्पातगुस्वार्थं यो बले-
राजहार । कमलनिलयनायाः शाश्वतं धाम लक्ष्म्याः
- २ स जयति विजितातिर्विष्णुरत्नन्तजिष्णुः तदनु जयति शश्वन् श्रीपरिक्षितवक्षाः
स्वभुजजनितवीर्यो राजराजाधिराजः । नरपति-
- ३ भुजगानां मानदर्पोत्फणानां प्रतिकृतिगरुडाज्ञा [म्] निर्विशी [म्] चावकर्ता ॥
नृपतिगुणनिकेतः स्कन्दगुप्तः पृथुश्राः चतुरुदधिज (?) ल (?) आन्तां स्फीत-
पर्यन्तदेशाम् ।
- ४ अथनिमवन्तारिः चकारात्मसंस्थां पितरि मुरसस्वित्वं प्राप्तवत्यात्मशक्त्या ॥
अपि च जितम् [-] व तेन प्रथयति यशसि यस्य रिपवोपि आमूलमग्नदर्पो
निव स्लेच्छेदशेषु
- ५ कमेणं बुद्ध्या निपुणं प्रधाय ध्यात्वा च कृतनान्गुणदोषहेतुम् । व्यपत्य सर्वा-
न्मनुजैर्दुष्टांलक्ष्मीः स्वयं यं वरयांचकार ॥ तस्मिन्नृपे शासति नैव कश्चिद्धर्मादोषतो
मनुजः प्रजासु ।
- ६ आर्त्तो दरिद्रो व्यसर्गो कदर्यो दण्ड [यो] न वा यो भृशर्पाडितः स्यात् ॥
एवं स नित्वा पृथिवीं समग्रां मग्नाग्नदर्पो [न्] द्रिशतश्च कृत्वा । सर्व्वेषु देशेषु
विधाय गोप्तु [ण्] न् संचिन्तया [मा] स बहुप्रकारम् ॥ स्यात्कोनुरूपो
- ७ मतिमान्विनि [नी] तो मेधाम्मतिभ्यामनपेतभावः । सत्याजैवौदार्यनयोपपन्नो
माधुर्यदाक्षिण्ययशोन्वितश्च ॥ भक्तानुरक्तो नृ व [र्] श [-] पयुक्तः
सर्व्वोपधाभिश्च विशुद्धबुद्धिः । आनृण्यभावोपगतान्तर्गताः सर्व्वस्य लोकस्य
हिते प्रवृत्तः ॥
- ८ न्यायार्जनेर्थस्य च कः समर्थः स्यादजितस्याप्यथ रक्षणे च । गोपायितस्यापि [च]
वृद्धिहेतो वृद्धस्य पात्रपनिपादनाय ॥ सर्व्वेषु भृत्येष्वपि संदलेषु यो मे प्रशिष्या-
न्निखिलान् मुराष्ट्रान् । आं ज्ञातमेकः खलु पर्णदत्तो भारस्य तस्योद्धरणं समर्थः ॥
- ९ एवं विनिश्चित्य नृपधिपेन नैकानहोरात्रगुणान्स्वमत्या । यः संनियुक्तोर्थनया
कथंचित् सम्यक् मुराष्ट्रावनिपालनाय ॥ नियुज्य देवा वरुणं प्रतीच्यां स्वस्था यथा
नोन्मनसो बभूवु [:] [।] पूर्व्वेनरस्यां दिशि पर्णदत्तं नियुज्य राजा
धृतिमांस्तथाभूत् । [॥]

१ आर्मा अने पछीना ये श्लोकमां भाषिनी छन्द छे २ छन्द आर्मा ३ पांचो निर्वचना ४ छन्द-
वण्ना अने उपेन्द्रवण्नाने उपजति. ५ आ श्लोक अने पछीना ७ श्लोकमां छन्द छन्दवण्ना ८ पांचो आत्मा
९ छन्दवण्नाने उपजति पछीना ये श्लोका पञ्च तेमज.

- ૧૦ તસ્યાત્મજો હ્યાત્મજભાવયુક્તો દ્વિધેવ ચાત્માત્મવશેન નીતઃ । સર્વાત્મનાત્મેવ ચ રક્ષણીયો નિત્યાત્મવાનાત્મજકાન્તરૂપઃ । [॥] રૂપાનુરૂપૈર્લલિતૈર્વિચિત્રૈઃ નિત્યપ્રમોદાન્વિતસર્વભાવઃ । પ્રતુદ્ધપદ્માકરપદ્મવત્રો નૃણાં શરણ્યઃ શરણાગતાનામ્ । [॥]
- ૧૧ અભવદ્ભુવિ ચક્રપાલિતોસાવિતિ નામ્ના પ્રથિતઃ પ્રિયો જનસ્ય । સ્વગુણૈરનુપસ્ક્રિતૈરુદાત્ [૧] : પિતરં યશ્ચ વિશેષયાંચકાર । [॥] ક્ષમાં પ્રભુત્વં વિનયો નયશ્ચ શૌર્યં વિના શૌર્યમહ [૧] ર્ચનં ચ । વા (?) કય (?) મ્ દમો દાનમદીનતા ચ દાક્ષિણ્યમાનૃપ્યમશ્ [૭] ન્યતા ચ । [॥] સૌંદર્યમાર્થેતરનિગ્રહશ્ચ અવિસ્મયો ધૈર્યમુદીર્ણતા ચ ।
- ૧૨ હત્યેવમેતેતિશયેન યસ્મિન્નવિપ્રવાસેન ગુણા વશન્તિ ॥ નવિદ્યતેસૌ સકલેપિ લોકે યત્રોપમા તસ્ય ગુણૈઃ ક્રિયેત । સ ઇવ કાત્સ્ન્યેન ગુણાન્વિતાનાં વભૂવ નૃ [૧] ણામુપમાનભૂતઃ હત્યેવમેતાનધિકાનતોન્યાન્ગુણાન્પર [૬] ક્ષ્ય સ્વયમેવ પિત્રા યઃ સંનિયુક્તો નગરસ્ય રક્ષાં વિશિષ્ય પૂર્વાન્પ્રચકાર સમ્યક્ । [॥]
- ૧૩ આશ્રિત્ય વિ [વી] ર્ય સુ (?) મુ (?) જ (?) દ્વયસ્ય સ્વત્યૈવ નાન્યસ્ય નરસ્ય દર્પ । નોદ્વેજયામાસ ચ કંન્નિદેવમસ્મિન્ પુરે ચૈવ શશાસ દુષ્ટાઃ [ન] (॥) વિશ્વંભમલ્પે ન શશામ યોસ્મિન્ કાલે ન લોકેષુ સ નાગરેષુ । યો લાલયામાસ ચ પૌરવર્ગાન્ [.... ...] પુત્રાન્ સુપરીક્ષ્યદોષાન્ । [॥] સંરંજયાં ચ પ્રકૃતિર્વભૂવ પૂર્વસ્મિતાભાષણમાનદાનેઃ ।
- ૧૪ નિર્યન્ત્રણાન્યોન્યગૃહપ્રવેશૈ [:] સંવર્દિતપ્રીતિગૃહોપચારૈઃ । [॥] બ્રહ્મણ્યભાવેન પેરેણ યુક્તઃ શક્લઃ શુન્નિર્દાનપરો યથાવત્ । પ્રાપ્યાન્સ કાલે વિષયાન્ સિષેવે ધર્માર્થયોશ્ચા [પ્ય] વિરોધનેન । [॥] યો [....] પર્ણદત્તાત્સ ન્યાયવાનત્ર કિમસ્તિ ચિત્રં । મુક્તાકલાપામ્બુજપદ્મશીતાચન્દ્રાત્ કિમુણં ભવિતા કદાચિત્ । [॥]
- ૧૫ અર્થો ક્રમેણામ્બુદકાલ આગત્ [૬] ન [૬] દાઘકાલં પ્રવિદાર્ય તોયદૈઃ । વર્ષ તોયં બહુ સંતતં ચિરં મુદર્શનં યેન વિભેદ ચાત્વરાન્ । [॥] સંવત્સરાણામધિકે શતે તુ ત્રિંશદ્વિરન્યૈરપિ પદ્મિરેવ । રાત્રૌ દિને પ્રૌષ્ઠપદસ્ય પષ્ઠે ગુપ્તપ્રકાલં ગણનાં વિધાય । [॥]
- ૧૬ હમાશ્ચૈ યા રૈવતકાદ્વિનિર્ગતા [:] પલાશિનીયં સિકતાવિલાસિની । સમુદ્રકાન્તાઃ ચિરબન્ધનોપિતાઃ પુનઃ પતિં શાસ્ત્રયથોચિતં યયુઃ । [॥] અવેદ્યવર્ષાગમજં મહોદ્ભ્રમં મહોદધેરુર્જયતા પ્રિયેપ્સુના । અનેકતીરાન્તજપુષ્પશોભિતો
- ૧૭ નદીમયો હસ્ત ઇવ પ્રસારિતઃ । [॥] વિશાલ [માનાઃ સ્વલુ સર્વતો જ] નાઃ કથં કથં કાર્યમિતિ પ્રવાદિનઃ । મિથો હિ પૂર્વાપરરાત્રમુત્થિતા વિચિન્તયાં ચાપિ

૧ વૈતાલીય-ઔપચંદ્રસિદ્ધ ૨ ઉપેન્દ્રવજ્રા અને ઇન્દ્રવજ્રાનો ઉપગતિ; પછીના ત્રણ શ્લોકોમાં પણ તે જ ઇન્દ્રવજ્રા; પછીના ચાર શ્લોકોમાં પણ તે જ પ્રમાણે ૪ વંશસ્થ ૫ ઇન્દ્રવજ્રા ૬ આ વાચન માટે જુઓ કો. ઈ. ઈ. વો. ૩ પા. ૫૭ કુટનોટ ૪. ૭ ઇન્દ્ર વંશસ્થ અને પછીના ત્રણ શ્લોકોમાં.

बभूवुस्तुकाः । [॥] अपीहलोके सकले सुदर्शनं पुमां [न] हि दुर्दर्शनतां
गतं क्षणात् ।

१८ भवेन्नु शाग्भो निधितुल्यदर्शनं सुदर्शनं [....] । (॥)
[....]' वणे स भूत्वा पितुः परां भक्तिमपि प्रदर्श्य । धर्मं पुरो-
धाय शुभानुबन्धं राज्ञो हितार्थं नगरस्य चैव । (॥) संबत्सराणामधिके शते तु

१९ त्रिंशद्विरन्यैरपि सप्तभिश्च । प्र [... ...] शास्त्र चेत्ता वि (?)
श्वो (?) प्यनु ज्ञातमहाप्रभावः । (॥) आज्यप्रणामैः विबुधानथेष्टवा धनैर्द्विजा-
तीनपि तर्पयित्वा । पौरास्तथाभ्यर्च्य यथार्हमानैः भृत्यांश्च पूज्यान्सुहृदश्च दानैः ।

२० ग्रैष्मस्य मासस्य तु पूर्वप [क्षे] [... ...] श्रमेद्विसम्यक् । मासद्वये-
नादरवान्स भूत्वा धनस्य कृत्वा व्ययमप्रमेयम् । (॥) आयामतो हस्तं शतं
समग्रं विस्तारतः षष्टिरथापि चाष्टौ ।

२१ उत्सेधतोऽन्यत् पुरुषाणि स (?) म (?) [... ...] स्वशतद्व-
यस्य । (॥) वबन्धयत्नान्महता नृदेवान् [अभ्यर्च्य (?)] सम्यग्धृष्टितो-
पलेन । अजातिदुष्टम् प्रथितं तटाकं सुदर्शनं शाश्वतकल्पकालम् । (॥)

२२ अपि च सुदृढसेतुप्रान्त (?) विन्यस्तशोभरथचरणसमाह्वकौचहंसासभृतम् ।
विमल सलिल [... ...] भुवि त [... ...] द [... अ]
कः शशी च । (॥)

२३ नगरमपि च भूयाद्द्विमत्पौरजुष्टम् द्विजबहुशतगीतब्रह्मनिर्नष्टपापं । शतमपि च
समानामीति दुर्मिक्ष [... ...] (॥)
[इति सुद] र्शनतटाकसंस्कारग्रन्थरचना [स] माप्ता ॥

बीजो विभाग

२४ दृष्टारिर्द्विर्पणुदः पृथुश्रियः स्ववंशकेतोः सकलावनीपतेः । राजाधिराज्याद्भुतपुण्य-
[कर्मणः] [... ...] (॥) [... ...]
... " ... [...] (१) द्वीपस्य गोप्ता महतां च नेता दण्ड
द्वि (?) [...] नां

२५ द्विशतं दमाय । (॥) तस्यात्मजेनात्मगुणान्वितेन गोविन्द-
पादार्पितजीवितेन । [... ... +] (॥)
[... ...] गंधं विष्णोश्च पादकमले समवाप्य तत्र । अर्थव्ययेन

१ छन्दोगशास्त्रे अने छपेन्द्रवशातेः छपणति; पछीना पांय श्लोकमां पद्य जे ७ छंद. २ छंद भासिनी
पछीना श्लोकमां पद्य. ३ छंद वंशस्थ-पद्येलां अने त्रीज पादमां अथमाक्षरी लघु होवाथी छंदोभां थाय छ.
४ छन्दोगशास्त्रे अने पछीना श्लोकमां. ५ छंद वसंततिलका अने पछीना श्लोकमां पद्य.

- ૨૬ મહતા મહતા ચ કાલેનાત્મપ્રમાવનત પૌરજનેન તેન । (॥) ચક્રં વિમર્તિ
રિષુ [... ..] (૧) [... ..
... ..] તસ્ય સ્વતંત્રવિધિકારણમાનુપસ્ય । (॥)
- ૨૭ કારિતેમવક્રમતિના ચક્રમૃતઃ ચક્રપાલિતેન ગૃહં । વર્ષશતેષ્ટાત્રિંશે ગુપ્તાનાં કાલ
... .. (॥) [... .. આ]
શ્વમુસ્થિતમિવોર્જયતોચલસ્ય
- ૨૮ કુર્વત્પ્રમૃત્વામિવ ભાતિ પુરસ્ય મૃદ્ધિ ॥ અન્યચ્ચ મૃદ્ધર્વિનિ સુ [... ..
... ..]
૨૯. રુદ્રવિહંગમાર્ગ વિભ્રાજતે [... ..] (॥)

ભાષાન્તર

સિદ્ધ થયું છે ! જેનો નિવાસ કમળ છે તે લક્ષ્મી (દેવી) નું શાશ્વત ધામ વિળ્લુ (ભગવાન), આપદનો વિજેતા, પૂર્ણ વિજયી, જેણે દેવોના પતિ (ઈન્દ્ર) ના સુખાર્યે બલિ (અસુર) પાસેથી લક્ષ્મી અને શ્રી જે ઉપભોગ યોગ્ય લેખાઈ છે અને જે તેની પાસેથી ઘણા દીર્ઘકાળ દૂર રાખવામાં આવી હતી તે હરી લીધી !

(પં. ૨) તે પછી, જેના વક્ષરચળને લક્ષ્મીથી આલિંગન થયું છે, જેણે નિજબાહુબળથી શૌર્ય ખીલવ્યું છે, અને જેણે માન અને દર્પથી ફણા ઉંચી કરતા ભુજંગ સમાન રિપુનૃપોના પ્રતિકાર રૂપે ગરૂડ સમાન (નિજ સ્થાનીય) નાયકોનું બળ લઈ તેનો ઉપયોગ કર્યો, જેણે જ્યારે તેના પિતાએ નિજ બળથી દેવોના મિત્રનું સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું (મૃત્યુ પામ્યો) ત્યારે નિજ શત્રુઓને નમાવ્યા અને ચાર સાગરનાં જળથી આવૃત થયેલું અને તેના અન્ત ઉપર ઉન્નત દેશોથી પૂર્ણ (અખિલ) જગત વશ કર્યું, જેનો યશ પણુ મ્લેચ્છોના દેશોમાં તેના શત્રુઓ પાસે તેમનો દર્પ જડમૂળ ભગ્ન થવાથી “ ખરેખર તેનાથી વિજયપ્રાપ્ત થયો છે ” તે શબ્દોથી જાહેર કરે છે અને જેને લક્ષ્મીએ કમળી અને બુદ્ધિ વરદચતુરાઈથી ધ્યાનમાં લઈ અને શુભો અને દોષોના હેતુ વિષે વિચાર કરી અને અન્ય રાજપુત્રોને તેણીના લક્ષ્ય સમાન ન આવવાથી તિરસ્કાર કરી રચયે તરીકે પસંદ કર્યો હતો તે મહા યશસ્વી, રાજયુક્તોનું સ્થાન રાજ રાજાધિરાજ સ્કન્દશુત્ર નિત્ય વિજયી છે.

(પં. ૫) જ્યારે તે નૃપ રાજ્ય કરે છે ત્યારે ખરેખર તેની પ્રજામાં કોઈ જન ધર્મમાંથી પતિત થતો નથી, અને કોઈ દુઃખી, દરિદ્ર, વ્યસની, લોભી, કે શિક્ષાપાત્ર હોઈ ત્રાસ દેવાયો નથી.

(પં. ૬) આમ અખિલ પૃથ્વીને પરાજય કરી, (અને) નિજ શત્રુઓનો દર્પ હણી, અને સર્વ દેશોમાં રક્ષકો મૂકી તેણે બહુ પ્રકારથી અનુમાન કર્યો. “ મારા સર્વ ભૃત્યોમાં અનુ-કૂળ, બુદ્ધિસમ્પન્ન, વિનયી, જ્ઞાન અને સ્મરણશક્તિવાળી પ્રવૃત્તિ, સત્ય, સરળતા, ઉદારતા, અને શીલાચાર, અને માધુર્ય, હાક્ષિણ્ય, અને યશસમ્પન્ન ભક્ત, અનુરક્ત, પુરૂષાર્થ યુક્ત અને પ્રમાણિકતાની સર્વ પરીક્ષાઓથી વિશુદ્ધ જણાએલા મનવાળો : અને ઝણુ અને ઉપકારમાંથી મુક્ત થવાની વૃત્તિથી પૂર્ણ અન્તરાત્માવાળો, લોકહિતાર્થ પ્રવૃત્ત--ન્યાયવડે લક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરવા શક્તિમાન, અને પ્રાપ્ત કરી તે રક્ષવા શક્તિમાન, અને વળી રક્ષણ કે તેની વૃદ્ધિ કરવા

સમર્થ અને તે વૃદ્ધિ પામે ત્યારે યોગ્ય જતોને પ્રદાન(આપવા)માં શક્તિમાન કયો સુજન સુરાષ્ટ્ર દેશનું રાજ્ય કરશે? મારી પાસે છે: પર્ણહત્ત નામે એક જન આ ભાર ધારણ કરવા શક્તિમાન છે.

(પં. ૯) (અને તે આ પર્ણહત્ત) સુરાષ્ટ્રોની ભૂમિ યોગ્ય રીતે રક્ષવા મનમાં ઘણા રાત્રિવસથી અહોરાત્રિ આમ ચિન્તવન કર્યું હતું તે નૃપાધિપથી દબાણથી અને કષ્ટથી નીમાયો હતો : (અને) વરૂણને પશ્ચિમમાં મૂકી જેમ દેવો સુખી થયા અને મન સ્વસ્થ થયું તેમ પશ્ચિમના દેશમાં પર્ણહત્તને નીમ્યો ત્યારે આ નૃપ હૃદયમાં સુખી થયો.

(પં. ૧૦) તેનો પુત્ર જે પિતૃભાવસમ્પન્ન અને તેના બીજા દેહ સમાન હતો, જે નિશ્ચયથી કેળવાયેલો હતો, જે સર્વાત્માથી પોતાનાજ દેહ જેમ રક્ષવા યોગ્ય હતો, જે સદા આત્મશ્રદ્ધાવાળો હતો, જે નૈસર્ગિક કાન્તિમાન રૂપસમ્પન્ન હતો, જે તેના રૂપ પ્રમાણે લલિત કૃત્યોથી નિત્ય આનન્દ સમ્પન્ન સર્વ ભાવવાળો હતો, જે પૂર્ણ વિકસેલા ક્રમણી યોગ્ય સમાન વદન ક્રમણ વાળો હતો, જે શરણાગતનો આશ્રય હતો, જે પૃથ્વીપર અકપાલિત નામથી વિખ્યાત થયો હતો, જે પ્રજાનો પ્રિય હતો, તે નિજ ઉમદા અને સંસ્કૃતિવાળા ગુણો વડે પિતાને યશ આપે છે.

(પં. ૧૧) જેનામાં ધૈર્ય, પ્રભુત્વ, વિનય, નય, અને પરાક્રમની અતિ ઉચ્ચી તુલના રહિત શૌર્ય, છંટા (?) સ્વનિશ્ચય, ઉદારતા, વિશાળ મન, દાક્ષિણ્ય, ઋણ અને ઉપકારમાંથી સુક્તિ અને મગજની શૂન્યતામાંથી સુક્તિ, સૌન્દર્ય, ખરાબ ચીજો તરફ વિરક્તાર, વિરમયતાથી સુક્ત, સ્થિરતા અને ઉદારતા, આ સર્વ ગુણો નિત્ય સતત નિવાસ કરે છે. અખિલ જગમાં પણ તેના ગુણોની તુલના થાય તેવા ગુણવાળો કોઈ અન્ય જન નથી; પરંપર તે પૂર્ણપણે ગુણી જનોની ઉપમારૂપ બન્યો છે.

(પં. ૧૨) અને જાતે જ તેનામાં ઉપર જણાવેલા ગુણોનું તેમ જ તે કરતાં ઉચ્ચ ગુણોના અસ્તિત્વની પરીક્ષા કરી તેના પિતાએ તેને નીમ્યો હતો. અને તેણે આ નગરનું રક્ષણ એવી રીતે કર્યું કે તે નિજ પૂર્વજે કરતાં અધિક બન્યો. અન્યના મદ ઉપર નહિ પણ ઉત્તમ ભુજના પ્રતાપ ઉપર શ્રદ્ધા રાખીને તેણે કોઈને આ નગરમાં કંઈ ચિન્તા કરી નહિ અને દુષ્ટ જનોને હણ કર્યો. આ કલિયુગમાં પણ નગરવાસી સહિત જનોમાં વિશ્વાસ ટકાવી રાખવામાં નિષ્ફળ થયો નહિ અને સમ્રાજ પૂર્વક દોષની તપાસ કરી બાળકો સહિત સર્વ નગરવાસીઓને નવાઈ પમાડી. અને તેણે સ્મિતભયી વાતીલાપથી, માન, દાન, અન્યો-અન્યના ગ્રહમાં છુટતી પ્રવેશ કરી અને પ્રેમની કુળ રીતિઓનું સંભાળથી પાલન કરી પ્રજાને સુખી કરી, પરમ ધર્મ સંપન્ન, સ્નેહાળ, શુદ્ધ, અને યોગ્ય રીતે દાનપરાયણ તેવા તેણે ધર્મ અને અર્થના કંઈ પણ વિરોધ વિના યોગ્ય સમયે પ્રાપ્ત થાય તેવા વિષય (આનન્દ) ભોગવ્યા. પર્ણહત્તમાંથી જન્મેલો તે આવા ઉચિત આચારવાળો છે તેમાં શી નવાઈ છે? મૌક્તિકમાળા કે કુમુદસમાન શીતલ ઇન્દુમાંથી ઉજ્જ્વળતા કદી પ્રગટે ખરી ?

(પં. ૧૫) પછી ક્રમે ગરમીની ઋતુ (ઉનાળા) ને વાદળાંથી ભેદી નાંખનાર વર્ષો ઋતુ આવી જ્યારે દીર્ઘ કાળ સુધી સતત અતિ જળવૃષ્ટિ થઈ, જેથી સુદર્શન સરવર ગુપ્ત ગણના અનુસાર સં. ૧૩૬ પ્રૌષ્ઠપદ (માસ)ની ૬ દિને રાત્રે એકાએક ફાટ્યું. અને આ અન્ય નદીઓ જે રેવતઠ પર્વતમાંથી નીકળે છે, અને આ પલાશિની પણ જે તેના રેતાળ વિસ્તારથી રમ્ય છે તે સર્વ સમુદ્રની કાન્તાઓ દીર્ઘ કાળ બન્ધનમાં રહી હતી તે શાસ્ત્રાનુસાર પુનઃ તેમના પતિ (સાગર) પાસે ગઈ. અને અતિ વૃષ્ટિથી થયેલું મહાન આશ્ચર્ય નિરખી મહાન સાગરની પ્રિયાઓને વાળી લેવા ઉર્જયત ગિરિએ તેના તીરે ઉગતાં અનેક પુષ્પથી અલંકારિત પલાશિની નદી રૂપે કર લંબાવ્યો.

(પં. ૧૭) [પછી સર્વ દિશામાં] શું કરવું તે વિવેચન કરતાં લોક નિરાશ થયા અને આખી રાત્રિ વ્યર્થ જાગી મહા ચિન્તામાં તેઓએ વિચાર કર્યો—“ અહીં એક ક્ષણમાં જળ ન સમાવાથી સુદર્શન સરવરે તે મનુષ્ય હોય તેમ સર્વ લોક તરફ દુર્દશનતા ધારી છે. જળથી પૂર્ણ સાગરના દેખાવવાળું હોઈ તે સુદર્શન પુનઃ થઈ શકે ?

(પં. ૧૮) તે બની અને નિજ પિતા તરફ પરમ ભક્તિ દર્શાવતો, અને નૃપતા અને નગરના પણ દ્વિતાર્થે ધર્મ જોનાં આવાં શુભ કૃણ છે તે પૂર્ણ લક્ષમાં રાખી, સંવત ૧૩૭ માં જાણીતા મહા પ્રભાવ વાળાં શાસ્ત્રને ધ્યાન આપી પછી દેવોને ધૃતની આહુતિ આપી અને પ્રણામ કરીને અને દ્વિજોને ધનથી તુષ્ટ કરી અને ઉચિત માનથી પૌરજનોને અને લાયક ભૂતોને માન આપી અને નિજ મિત્રોને ઉપહાર આપી—ગ્રીષ્મ માસના પૂર્વ પક્ષમાં પ્રથમ દિને એ માસ સુધી ઉપરના માનભર્યા આચાર કર્યા, ધનનો અભાવ વ્યય કર્યો; અને એકંદર ૧૦૦ હસ્ત વિસ્તારમાં, અને ૬૮ પહોળાઈમાં અને સાત પુરૂષની ઉંચાઈ જેટલી ૨૦૦ હસ્ત દિવાલ કરી. (આમ) નૃપોને માન આપી, અતિ શ્રમથી મહાન કડીઆકામથી જાતિથી દુષ્ટ નહિ એવી ખ્યાતિવાળું—, મજબૂત બાંધેલી દિવાલના તીર પર સૌન્દર્ય બતાવતા થી અને તેના જળમાં બેસતા કુૌંચ અને હંસથી કુખ્ધ નિર્ભળ જળવાળું, પૃથ્વી પર સૂર્ય અને ચન્દ્ર શાશ્વત કાળ સુધી ટકે તેમ સુદર્શન સરવર સારી રીતે બાંધ્યું.

(પં. ૨૩) અને નગર ઉત્તમ થાઓ, પૌરજનોથી ભરપુર; સહસ્ર દ્વિજોની સ્તુતિ વડે પાપથી શુદ્ધ અને અતિવૃષ્ટિ અને દુકાળથી શતવર્ષ સુધી સુકતા થાઓ. (આમ) સુદર્શન(સરવર)ના સંસ્કાર વર્ણનની રચના પૂર્ણ (સમાપ્ત) થાય છે.

બીજો ભાગ

(પં. ૨૪) તેનું (સ્કન્દગુપ્ત) જેણે ઉન્નત શત્રુઓનો મદ હણ્યો, જે મહાન યશસ્વત્ત છે, જે નિજ વંશનો ધ્વજ છે, જે સકળ અવનિનો પતિ છે, જેનાં પુણ્યકર્મ તેના રાગધિરાજના પદ કરતાં પણ અધિક અદ્ભુત છે

(પં. ૨૪) (પર્ણવ્રત) દ્રોપનો રક્ષક અને મહાન જનોનો નેતા, (નિજ) શત્રુઓને શરણ કરવાની સેનાઓનો—

પં. ૨૫) તેના પુત્રથી, જે તેના પાતાના શુણ્ણસમ્પન્ન છે અને જેણે ગોવિન્દ (દેવ) ના ચરણને ભવિત આપ્યું છે તેનાથી જે સ્વપ્રભાવથી પૌરજનોને નમન કરાવે છે, ત્યાં પ્રાપ્ત કરી અને વિષ્ણુ (ભગવાન) ના ચરણકમળ, ધન અને સમયના અતિ વ્યયથી, ચક્રધારનાર તે વિખ્યાત (વિષ્ણુ ભગવાનનું) ત્યાં મંદિર બંધાવ્યું હતું, શત્રુઓ, અને જે સ્વેચ્છાથી (અવતાર લઈને) મનુષ્ય થયો. (આમ) સરળ મનના ચક્રપાલિતથી ચક્રભૂત (દેવ) નું મંદિર ગુપ્ત સમયના સંવત ૧૩૮ માં બંધાવ્યું હતું.

(પં. ૨૭) ઊર્જયત ગિરિમાંથી ઉત્તવ થતું હોય તેમ નગરના શિર ઉપર તેની પ્રભુતા દર્શાવતું તે પ્રકાશે છે.

(પં. ૨૮) અને અન્ય શિર ઉપર પક્ષીઓનો માર્ગ શકતું, પ્રકાશે

श्रीः
गुजरातना ऐतिहासिक लेख

वलभी वंशना लेखो

વલભીવંશના લેખો

ભમોદરા મહોટામાંથી મળેલું દ્રોણસિંહનું

તામ્રપત્ર

૧૦ સંવત ૧૮૩ શ્રાવણ શુદ્ધ ૧૫

નીચેનો લેખ મૂળ મી. એ. એમ. ટી. જેક્સને જ. ઓફ. ઓ. પ્રા. રૉ. એ. સો. વૉ. ૨૦, પાને ૫૪ મે નકલ વિના પ્રકટ કર્યો હતો.

મી. જેક્સન જણાવે છે કે આ લેખવાળું પત્ર તેમ જ એક બીજું દાનપત્ર “૧૮૯૫ માં ભાવનગર પાસે ભમોદરા મહોટા ગામના એક ખેતરમાં દટાએલાં જડયાં હતાં,” અને ભાવનગર સ્ટેટના એન્જનીઅર મી. એલ. પ્રોક્ટર સિરસે મેળવ્યાં હતાં. આકારમાં તે સહેજ વાકુંચું છે. ત્રેણી વધારેમાં વધારે ઉંચાઈ ૬ ફૂટ ઈંચ અને વધારેમાં વધારે પહોળાઈ ૧ ફૂટ; ૨ ઈંચ છે. તે તદ્દન સારી સ્થિતિમાં છે. લિપિ તે જ સ્થાન અને સમયનાં બીજાં દાનપત્રોની લિપિને મળતી છે, પણ વધારે ખુલાવાળી છે. ત્રેણી ભાષા સંસ્કૃત છે. લીટી ૬ અને ૧૦ માંના ચાલુ ૩ શ્લોક સિવાય બાકીનો ભાગ ગદ્યમાં છે. વ્યાકરણ ઘણું અશુદ્ધ છે, પણ તે દોષ મુત્સદ્દા કરનારનો હોવો જોઈએ.

દાનપત્રનો આશય વલભીના મહારાજ દ્રોણસિંહે હસ્તવપ્રાહરણીમાં ત્રિસંગમક નામનું ગામ પાણ્ડુરાજ (?) દેવીના પંથ અર્થે આપ્યું તે નોંધવાનો છે. તે દેવીના કર્માન્તિક અથવા દેવીની મિલકતના વ્યવસ્થાપક ગિરવડની તેમાં સહી છે. અને પશ્ચિમના પુત્ર કુમારિલપટિકે (?) તેની સાફ નકલ કરી હતી. દ્રોણસિંહ વલભીના મૈત્રક વંશ સ્થાપનાર ભટ્ટાર્કનો બીજો પુત્ર હતો. આ વિષયમાં મેસર્સ જેક્સનની તમ જ સ્મિય(અર્થાં ટ્રિસ્ટરી ઓફ ઈન્ડિયા બીજી આવૃત્તિ પાનું ૩૧૪)ની ચર્ચા વાંચવી ખસ થશે.

તિથિ પંક્તિ ૧૧ માં સંવત ૧૮૩ શ્રાવણ શુદ્ધ ૧૫ આપી છે જે ઈ. સ. ૧૦૨ ની ૬ ઠી જુલાઈ શનિવાર સાથે મળે છે.

વલભી, હસ્તવપ્રાહરણી, ને ત્રિસંગમક એટલાં જ સ્થાનનાં નામ આપ્યાં છે. વલભી તે કાઠિઆવાડમાં હાલનું વળા છે. હસ્તવપ્ર, ભાવનગર સ્ટેટમાં ઘોઘાળી દક્ષિણે ૬ માઈલ ઉપર હાલનું હાથબ છે; આને માટે હું ડૉ. કેનોની ટીકાએ એ. ઈ. વૉ. ૧૬ પાનું ૧૦૬ વાંચવાનું સૂચવું છઉં. ત્રિસંગમકને હાથબ પાસે તર્સમિઆ તરીકે મી. જેક્સને આગખાવ્યું છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ સ્વસ્તિ વલમીતઃ પરમમદ્વારક પાદાનુધ્યાતો મહારાજદ્રોણસિંહમ્કુશલી સ્વવિષય [કાન્ *] સર્વોનેવાસ્મત્સન્તકાયુક્તકવિનિયુક્તકમહ-
- ૨ ચરદ્રાગ્નિકધ્રુવસ્થાનાધિકરણ (ણિક) ચાટમટાર્દા [- *] શ્ચ સમાજાપયત્યસ્તુ વો વિદિતં યથા મહાવિજયાયુ [ર *] ધર્મ્મકલયશો વિષય ત્રિ(વૃ)દ્વ-
- ૩ યે નો વર્ષ સહસ્રાય સર્વકલ્યાણાભિપ્રાય સંપત્તયે ચ હસ્તવપ્રાહરણ્યાં શ્રી મગ-વત્યાઃ પાણ્ડુરાજ્યા (જા)યાઃ માતાપિત્રોઃ પુણ્યાપ્યાયનનિ-
- ૪ મિત્તમાત્મનશ્ચ પુણ્યામિત્ર (વૃ)દ્વયે આચન્દ્રાર્કાર્ણવ ક્ષિતિસ્થિતિ સરિત્પર્વતસ-મકાલીનં બલિચરુવૈશ્વદેવાદ્યાનાં ક્રિયાણાં સમુત્સર્પ્વણાર્થ [-]-
- ૫ ત્રિસંગમકામો ગન્ધધૂપદીપતૈલ્ય (લ) માલ્યોપયોજ્યં દેવકુલ્યસ્ય ચ પતિત વિશીર્ણં પ્રતિસંસ્કરણાર્થ સત્રોપયોજ્યે (જ્ય) સ્સહિરણ્યા-
- ૬ દેયસ્સહાન્યે શ્વાદાનેરૈચાટમટપ્રાવેશ્યં વ્રહ્મદેયસ્થિત્યા ઉદકાતિસર્ગેણ નિસૃષ્ઠઃ યતો સ્યોપચિત્તન્યાયતે મુજેર્તઃ કૃશ (પ) તઃ પ્રદિશત-
- ૭ : કર્ષાપયતો વા ન કેનચિસ (ત્) સ્વરૂપાવાધા વિચારણા વા કાર્ય્યા યશ્ચા [ચ્] છિદ્યમાનમનુમોદોયુરસૌ મંદાપાતકૈસ્સોપપાતકૈશ્ચ
- ૮ સંયુક્તોસ્મદ્વંશાગામિરાજમિરન્યૈશ્ચ સામાન્યં ભૂમિદાયભવેત્ય્ [આ] સ્મદદાયો-નુમન્તવ્યો પિ ચાત્ર વ્યાસકૃતાઃ શ્લોકા ભવન્તિ-
- ૯ પષ્ટિં વર્ષ સહસ્રાણિ સ્વર્ગે મોદતિ ભૂમિદઃ [૧ *] આન્હેત્તા ચાનુમન્તા ચ તાન્યેવ નરકે વશે (સે) ત્ [૧ *] સ્વદત્તાં પરદત્તા [- *] વા યો હરેત વસુન્ધરાં [૧ *]
- ૧૦ ગવાં શતસહસ્રસ્ય હન્તુ [:] પ્રાપ્નોતિ કિલ્ચિપં [૧૨] બહુભિર્વસુધા ભુક્તા રાજાભિશગરાદિભિ (૧) યસ્ય યસ્ય યદા સૂમિ (સ) તસ્ય તસ્ય તદ્ [આ] ફલં [૧૩ *]
- ૧૧ મિરુવકૈં દેવી કર્મ્માન્તિકઃ સં ૧૦૦ ૮૦ ૩ શ્રાવણ શુદ્ધ ૧૦ ૫ સ્વયમાજ્ઞા લિખિતં ષષ્ઠિદત્તપુત્રેણ કુમ્ [આ] રિલપતિકેર્ન-

૧ રાખિય ઉપરથી ૨ રહી ગયો હતો જે પંક્તિની નીચે ઉમેર્યો છે. ૩ વાંચો સ્યોચિત ન્યાયેન ૪ વાંચો મુજતઃ ૫ વાંચો-અનુમોદતાસૌ ૬ વાંચો-રાજમિસ્સગરાદિભિઃ ૭ રુ અને વ ની વચ્ચે છેકલો ૮ ગ જેવું લાગે છે અને મી. જેકસને મિલ્કાવક વાંચી તેને ભર્ય (મુગ્ધકચ્છ ?) સાથે સંબંધ માનેલ. ૯ મી. જેકસન ક્ષત્રિનકે વાંચે છે અને તે વખતે ખરું હોય પણ જ માં નો આડો લટિ નથી. છેલ્લો અક્ષર ન ક ન હોય શકે.

ધ્રુવસેન ૧ નાં પાલિતાણનાં તામ્રપત્રો

વલ્લભી સંવત ૨૦૬. ભાદ્ર. સુ. ૫

આ બે પતરાંઓ છે અને દરેકની એક જ બાજુ ઉપર લેખ છે. રાવ બહાદુર વિ. વૈઠ્ઠ્યના કહેવા પ્રમાણે “કેાતરનારનાં ઓળારોનું કામ બન્ને પતરાંઓની બીજી બાજુ ઉપર દેખાઈ આવે છે.” પતરાંઓ ૫૭” લાંબાં અને ૧૩”-૭” ઉંચાં છે. દરેક અક્ષરનું માપ ૩” છે. પતરાંઓ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં જણાય છે. વહેલા પતરામાં ૧૪ તથા બીજામાં ૧૬ સારી રીતે કેાતરેલી પંક્તિઓ છે.

શંકરવાટકના રહીશ શાણિહય ગોત્રના કુમારશર્મન તથા જરભજિન ને હસ્તવપ્રાહ-રણી દેશનાં મહકણા, તાપસીય અને તિનિશક નામનાં ગામડાંઓમાં કેટલાક જમીનના કંકડાઓનાં, મહાસામન્ત મહારાજા ધ્રુવસેને વલ્લભીમાંથી આપેલાં દાનનું વર્ણન આ પતરાંઓમાં છે. વલ્લભીના કેટલાક બીજા લેખો ઉપરથી હસ્તવપ્રાહરણી પ્રખ્યાત છે. તે ભાવનગર સ્ટેટમાં ઘોઘાથી ૬ મૈલ ઉપર આવેલું હાલનું હાથબ છે. નીચલા વર્ણના લોકો આને ઉચ્ચાર હાથપર કરે છે અને તે કદાચ ખરું હોય. તેની વ્યુત્પત્તિ હસ્તકપ્ર ઉપરથી થઈ શકે છે પણ હસ્તકવપ્ર અથવા હસ્તવપ્ર પરથી તો થતી જ નથી. આ રૂપો અસલના હત્યપ્પનાં સંસ્કૃત રૂપો જેવાં જણાય છે. પણ સાચાં લાગતાં નથી. પેરિપ્લસનું અસ્તકપ્ર મૂળ હસ્તકપ્ર હોવું જોઈએ. તે પ્રદેશનાં ત્રણ ગામડાંઓનાં નામો બીજે સ્થળે જણાયાં નથી.

વલ્લભી, એટલે ઉત્તરે ૨૬°૫૨’ પૂર્વે ૭૧°૫૭’ ઉપર આવેલ હાલના વળામાંથી દાન આપવામાં આવ્યું હતું. દાન લેનારનું રહેવાનું સ્થળ શંકરવાટક હતું મેળવી શકતો નથી. સંવત ૨૦૭ ના ધ્રુવસેને આપેલાં બે દાન નો પ્રતીહાર મમ્મક તેજ દૂતક છે. ધ્રુવસેનનાં બાકી રહેલાં શાસનો લખનાર કિષ્કક તે જ આ દાનપત્રનો લેખક છે. આ દાન ઈ. સ. ૫૨૫-૨૬ ને મળતા (વલ્લભી) સંવત ૨૦૬ ના ભાદ્રપદ શુદ્ધ ૫ ને દિને અપાયું હતું. આ ધ્રુવસેનનું જાણી શકાયેલું વહેલામાં વહેલું દાન છે.

अक्षरान्तर

पतरुं पहेलुं

- १ ॐ स्वस्ति [॥ *] बलभीतः प्रसभप्रणतामित्राणा [-] मैत्रकाणामतुल-
बलसपत्न-
- २ मण्डलाभोगसंस्तुसंप्रहारशतलब्धप्रतापः प्रतापोपनतदानमानार्जतो (वो) पा-
- ३ जिज्ञानुरागोनुरक्तमौलभृतमित्रश्रेणी पलावासरारजश्रीः पर [म] माहेश्वरः
- ४ सेनापति श्रीभट्टकः तस्य युतस्तत्पादरजोरुणावनतपवित्रीकृतशिरादिशरोव-
- ५ नतशत्रुचूडामणिप्रभावा विच्छुरितपादनस्वपङ्क्तिदीधितिः दीनानाथजनोपजी-
- ६ न् (व) यमानविभवः परमाहेश्वरस्मनापतिधरसेनः तस्यानुजस्तत्पादाभिप्र-
- ७ णामप्रशा (श) स्तविमलमौली (लि) मणिर्मन्वादिप्रणीतविधिविधान-
धर्मा धर्मराज
- ८ इव विहितविनयन्य (ज्य) वस्थापद्धा (ड) तिखिलभुवनमण्डलाभोग-
म्यामिना परम-
- ९ स्वामिना म्वयमुपहितराज्याभिषेकमहाविभाणनावपूतराजश्रीः परममा-
- १० देश्वरा महाराज द्राणसि [- *] हः सि [- *] ह इव तस्यानुजस्वमु-
जबलेन परराज-
- ११ धटानीशानामेकविजयी शरणैषिणा [-] शरणमि [म] त्वोद्धा शास्त्रार्थत
[त x] त्वाना [-] कल्प
- १२ तरुविव सुभुत (ह्वत्) प्रणयिनां प्रणामरूपितफलोपभोगदः परमभागवतः-
- १३ परमभट्टया (ट्टा) रक्तपादानुव्याता महासामन्त महाराज भुवसेनः कुशली-
- १४ सर्वानेव स्वानायुक्तकविनिशुक्तकद्रा [-] भिकमहत्तरा (र) चाटभट
भुवाधिकरणिक-

पतरुं बीजुं

- १५ दाण्डपाशिकादीनन्या [-] श्र [य] थासंवध्यमानाकानध्य [धि] त्स्यस्तु
न (वो) विदितं यथा
- १६ हस्तप्राहरण्यां मदकणाग्रामे कुटुम्बिर्द्विश्रप्रत्ययपादावर्त्तशतं चत्वारिंशदधिकं
- १७ मोडेशपादावर्त्तपरिसरा व (वा) पा च तथा तापसीग्रामे दिण्डकप्रत्यय
पादावा (व) र्त्तशतं
- १८ चत्वारिंशदधिकं तथा तिनिपत्तग्रामे पूर्वीचरसीमि पादावर्त्तशतं सह वाप्या
शङ्करवाटकवा-
- १९ स्तन्य ब्राह्मणकुमारशर्मा [ज] रमज्यभ्या [-] शाण्डिल्यसगोत्राभ्यां छन्दो-
गसब्रह्मचारिभ्य (भ्यां) मया मा-

- २० तापित्रोः पुण्याप्यायनायात्मनश्चैहिकामुष्मिकयथाभिलषितफलावासिनिमित्तमा-
चन्द्रार्क (अ)-
- २१ आर्णवक्षितिसरित्पर्वतस्थितिसमकालीनं पुत्रपौत्रान्वयभोत्यं बलिचरुवैधदे-
वाद्यानां कि-
- २२ याणां समुत्सर्प्यणार्थमुदकातिसर्गेण ब्रह्मदायो निसृष्टः यतो नयोरुचितया ब्रह्मदाय-
- २३ स्थित्या भुञ्जतोः कृषतोः प्रविशतोर्वा न कैश्चि [त*] स्वल्पाप्यापाधो कार्यास्म-
द्वङ्ग जैरागामिभद्र-
- २४ नृपतिभिश्चानित्यान्वैश्वर्यान्वस्थिर [- *] मानुष्य [- *] साम (मा)न्यं
च भूमिदानफलमवगच्छद्भिः
- २५ अंषमस्मददायोनुमत्तव्यैः [॥] यस्वाच्छिन्त्यादाच्छिद्यमानं वानुमोदात्सं
पञ्चभिर्महदार्तकैः
- २६ सोपपातकैस्स [-] युक्तस्स्यादपि चात्र व्यासगीतौ श्लोकां भवन्ति [॥ *]
षष्टिवर्षसहस्राणि स्वर्गे
- २७ मोदति भूमिदः [। *] आच्छेत्ता चानुमना [न्ता] च तान्येव नरकं वसेतः
[॥ *] बहुभिर्वसुधा भुक्ता राजभि [: *]
- २८ सगरादिभिः [। *] यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं (॥)
स्वहस्तो मम महा-
- २९ सामन्तमहाराजध्रुवसेनस्य (:) [॥ *] दूतकः प्रतिहारमम्मकः [॥ *]
लिखितं किककेन [॥ *]
- ३० सं २०० ६ भाद्रपद शु ५

ભાષાન્તર

(પંક્તિ ૧) ઓ. સ્વસ્તિ ! વલ્લભીમાંથી, મૈત્રક વંશમાં શત્રુઓને બળથી નમાવનાર, અતુલ બળવાન શત્રુના પ્રદેશમાં સેઠકો યુદ્ધ કરીને વિજય મેળવનાર, પોતાના પ્રતાપથી નમાવેલાના અનુરાગને દાન, માન અને સરળતાથી પ્રાપ્ત કરનાર, પોતાના વંશપરંપરાના અને ભાડુતી સેવકો અને મિત્રોના બળથી રાજલક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરનાર, મહેશ્વરનો મહાન ભક્ત સેનાપતિ શ્રીમાન ભટક જન્મે છે.

(પંક્તિ ૪) હેનો પુત્ર, જહેનું શિર પ્રણામ કરવાથી હેના પદરજથી રક્ત થઈ પવિત્ર થએલું, જેની પદનખ પંક્તિ હેને નમન કરતા શત્રુઓના મુગટનાં રત્નોના તેજથી આલુપિત થતી; જેની લક્ષ્મીથી દીન અને અનાયનું પાલન થતું તે, મહેશ્વરનો મહાન ભક્ત સેનાપતિ ધરસેન હતો.

(પંક્તિ ૬) હેનો ન્હાનો ભાઈ, જેનો વિમલ મુગટમણિ હેના (ભાઈના) ચરણને નમતાં પ્રશસ્ત થએલો; જે મનુ આદિએ કરેલા નિયમો, વિધિવિધાનોનું આચરણ કરતો, જેણે ધર્મરાજ માફક સહાચારનો ભાગ નક્કી કરેલો; જેનો રાજ્યાભિષેક અખિલ ભૂમંડળના પરમ-સ્વામીના હસ્તે થએલો અને જેની રાજ્યશ્રી મહાદાનથી વિશુદ્ધ થએલી તે, મહેશ્વરનો મહાન ભક્ત, મહારાજ દ્રોણસિંહ હતો.

(પંક્તિ ૧૦) હેનો અનુજ સિંહ માફક સ્વબાહુબળથી જ શત્રુની ગજસેનાના વ્યૂહોનો પરાજય કરનારો શરણાગતનો આશ્રયદાતા, શાસ્ત્રાર્થ તરવસાની, ઠક્ષપત્ત્ર માફક મિત્રો અને પ્રણયિ જોનો વાંચિત ફલનો ઉપભોગ દેનાર, ભગવતનો પરમ ભક્ત; પરમ ભટ્ટારકનો પાદાનુધ્યાત, મહાસામંત મહારાજ ધ્રુવસેન કુશળક્ષેમ હોઈ, સર્વ આયુક્તાક, વિનિયુક્તાક, દ્રાગિક, મહુત્તર, સૈનિક, ધ્રુવાધિકરણિક, દાણડપાશિક આદિ સર્વેને હેમને હેમના સંબંધ અનુસાર જણાવે છે કે-

(પંક્તિ ૧૫) હેમને જહેર થાયો કે, મદ્દણા ગામમાં હસ્તવપ્ર આહરણિમાં કુટુંબિ ઈશ્વરની ભાલિકીનાં ૧૪૦ પાદાવર્ત અને એક વાપી ૧૬ પાદાવર્ત વિસ્તારવાળી સાથે; તેમ જ તાપસીય ગામમાં ડિણડકના કબજવાળાં ૧૪૦ પાદાવર્ત; તે ઉપરાંત તિનિશક ગામની ઈશાન સીમાપર વાપીસહિત ૧૦૦ પાદાવર્ત ચંકર વાટકના બે નિવાસી શાણ્ડિલ્ય ગોત્રના છંદોગ બ્રહ્મચારીઓ બ્રાહ્મણ કુમારશર્મન અને જરભજિયને, મહારા અને મહારા માતપિતાની પુણ્યવૃદ્ધિ માટે તથા આ લોક તેમ જ પરલોકમાં મનવાંછિત ફલપ્રાપ્તિ માટે ચંદ્ર, સૂર્ય, સાગર, પૃથ્વી, નદીઓ, અને પવંતોના અસ્તિત્વ ઠાળ સૂધી, હેમના પુત્ર, પૌત્ર-પરંપરાના ઉપભોગ માટે, બલિ, ચરૂ, વૈશ્વદેવ વિગેરેની વિધિઓ કરવા મહે પાણીનો અર્ધ કરી બ્રહ્મદાય તરીકે આપ્યાં છે. આથી કરીને આ બે જણને બ્રહ્મદાય નિયમાનુસાર ઉપભોગ કરી ખેતી કરતા હોય ત્યારે અથવા તે બીજાને સોંપે ત્યારે કોઈએ પણ લેશમાત્ર પ્રતિબંધ કરવો નહિ. આ અમારા દાનને, અમારા વંશને અને ભાવિ ધર્મરાજઓએ રાજસત્તા નાશવંત છે, જીવન અનિશ્ચિત છે અને દાનનું પુણ્ય સામાન્ય છે તે મનમાં રાખી, અનુમતિ આપવી જોઈએ. અને જે તે જમ કરશે અથવા જમિમાં અનુમતિ આપશે તે પંચમહાપાપ અને બીજાં ન્હાનાં પાપનો દોષી થશે.

(પંક્તિ ૨૬) આને માટે વ્યાસના રચેલા બે શ્લોક પણ છે. ભૂમિદાન દેનાર સ્વર્ગમાં ૬૦,૦૦૦ વર્ષ વૈભવ ભોગવે છે અને જે તેની જમિ કરે છે અને જપ્ત કરવામાં અનુમતિ આપે છે તે તેટલાં જ વર્ષો નરકમાં વાસ કરે છે.

સગરના સમયથી માંડી, આ પૃથ્વી ઘણા નૃપોએ ભોગવી છે; જે સમયે જે પૃથ્વીપતિ હશે હેને તે સમયે ફલ પ્રાપ્ત થશે.

(પંક્તિ ૨૮) મહારા, મહાસામંત મહારાજ ધ્રુવસેનના, સ્વદ્વર છે. દૂતક પ્રતીહાર મગ્મક; લખનાર કિશ્કક. સંવત ૨૦૬, ભાદ્રપદ, શુદ્ધ ૫.

ધ્રુવસેન ૧ ના દાનનું બીજું પત્રું

૨૦૬ આશ્વિન શુદ્ધ ૩

ધ્રુવસેનના સં. ૨૦૬ ના દાનનો અંતનો ભાગ સમાવતું એક નવું વલ્લી પત્રું મહારી પાસે આવ્યું છે, જેના સંબંધમાં ભાવનગરનાં પત્રાં વિષેની ટીકાના અનુસંધાનમાં થોડા શબ્દો ઉમેરવા ઇચ્છું છઉં. આ નવું પત્રું મહારા હાથમાં વડોદરાના મહારાજ ગાયેકવાડની સરકારમાં, ધર્માધ્યક્ષ મી. જે. સી. ચેતરજીથી સ્પષ્ટીકરણ માટે મૂકાયું હતું. હેમના કદા પ્રમાણે તે ઠાઠીઆવાડમાંથી અધિકારી મારફત સ્પષ્ટીકરણ માટે હેમને મોકલ્યું હતું. હેના પૂર્વ ઇતિહાસ માટે તેમની પાસેથી હું તેટલું જ જાણી શક્યો. પત્ર ૧૧૧ ઇચ્છ લાંબું અને ૧૩ ઇચ્છ પહોળું છે. હેની કિનારીઓ પૂર્ણ સચવાએલા લખાણના રક્ષણ માટે ઉચી કચેલી છે. અને લિપિ પત્રું જણાવે છે તે સમયની છે. ટુંકામાં દાન વલ્લી નૃપોનાં અત્યાર સુધી જણવામાં આવેલાં દાનપત્રોને દરેક રીતે મળતું છે. આ લેખ મહારાજ ધ્રુવસેન ૧. નો છે; અને [દાનના ખોવાઈ ગયેલા ભાગમાં આવતું હોવાથી ગુપ્ત યત્ના નામના] ગામનું દાન, અમ્મક યજ્ઞોના અનુષ્ઠાન માટે, મજગણ ગોત્રના, છન્દોગ-સપ્તધાર્યારી, સિહપુર નિવાસી, ગ્રાહ્ય રાત્રિમિત્રને દેવાયેલું છે. દાનની વિધિ સં. ૨૦૬ આશ્વિન શુદ્ધ. ૩ છે. વલ્લી સંવત પ્રમાણે આ સંવત વર્ષ ઇ. સ. (૨૦૬+૩૧૯) પરપ આવે છે. હમેશ પ્રમાણે દૂત મમ્મક હતો અને લખનાર કિલ્લક હતો.

આ દાનમાં ધ્યાન આપવા જેવું ફક્ત દાન દેવાયેલા પુરૂષના નિવાસસ્થાન તરીકે તેમાં જણાવેલું સિહપુર નામનું ગામ છે. હેને ઠાઠીઆવાડ દ્વીપકલ્પના પૂર્વમાં વલા—પ્રાચીન વલ્લી—ની પાસે ભાવનગર-વઢવાણ રેલ્વેના જંકશન સીહાર સાથે ઓળખાવવું તે આકર્ષક છે.

अक्षरान्तरं

- १ ण्वक्षितिसरित्पर्वतस्थितिसमकालीनं पुत्रपौत्रान्वयभोज्यं बलि-
- २ चरु वैश्वदेवाद्यानां क्रियाणां समुत्सर्पणार्थं सिंहपुर वास्तव्यब्राह्मण रोत्थ-
मित्राय
- ३ ब्रजगणसगोत्राय (च) छन्दोगसब्रह्मचारिणे ब्रह्मदायं निसृष्टं [१ ×] यतो-
स्योचितया ब्रह्म-
- ४ देयस्थित्या भुञ्जतः कृषतः प्रदिशतः कर्षापयतश्च न कैश्चित्स्वस्याप्याबाधा
विचारणा वा
- ५ कार्यास्मद्वंशजैरागुंमिनेपतिमिश्रानित्यन्यैश्चैर्ग्याण्यस्थिरं मानुष्यं चावेक्ष्य सामान्यं च
- ६ भूमिदानफलमवगच्छद्विरयमस्मदायोनुमन्तव्यो यश्चाच्छिन्नादाच्छिद्यमानं वानुमोदेत्
- ७ स पंचभिर्महापातकैस्सोपपातकैस्संयुक्तस्स्यादपि चात्र व्यासगीतान्श्लोकौ
- ८ भवतः [१] षष्टिं वर्षसहस्राणि स्वर्गे मोदति भूमिदः [१ *] आच्छेत्ता
चानुमन्ता च तान्येव नरके
- ९ वसेत् [॥ १] स्वदत्तां परदत्ता [-] वा यो हरेत् वसुन्धरां [१] गवां
शतसहस्रस्य हन्तु [:] प्राप्नोति
- १० किल्बिषम् [॥ २] इति स्वहस्तो मम महाराज ध्रुवसेनस्य [॥] दूतकः
प्रतीहारमम्मकः [॥ *]
- ११ लिखितं किङ्कनेन [॥] सं २०० ६ आश्वयुज शु ३ [॥]

ધ્રુવસેન ૧ હાનાં તામ્રપત્રો

સંવત ૨૦૭ કાર્તિક સુ. ૭

લેખની નકલ મહને મેજર જે. ડબલ્યુ. વૉટસન—એક્ટીંગ પોલીટીકલ એજન્ટ, રેવાકાંઠા—તરફથી મળી હતી.

આ હાન ૧૩ ઈંચ લાંબાં અને ૮ ઈંચ પહોળાં એ પતરાં ઉપર લખેલું છે. હમેશની માફક જે ઠીંચોથી તે એકઠાં બાંધેલાં હોય છે તે ઠીંચો તથા મુદ્રા બોવાયાં છે. તે ત્રિવાય તેમની સ્થિતિ પૂર્ણ રક્ષિત છે. તે ભાવનગર સ્ટેટમાંથી જડ્યાં હતાં. અક્ષરો ઈ. અ. વા. ૪. પાના ૧૦૬ માં ધ્રુવસેન, ૧. ના હાનના અક્ષરોને બહુ મળતા છે.

હાન વલ્લીમાંથી હેવાયું છે. વંશાવળી સંબંધમાં અથવા વંશાવળી આપતા ભાગ સંબંધમાં ગયા વર્ષે પહેલાં પ્રકટ કરેલા હાનમાં આવતાં પાંચ બિરુદો અહીં ધ્રુવસેનને આપેલાં નથી, પણ તે પરમભટ્ટારક પરમેશ્વરનો પાદાનુકયાત છે, એમ આપેલું છે. હાન લેનાર પુરૂષ દ્રોણાયન ગોત્રનો, આચર્યશ્રી વેદનો પ્રકાશચારી પ્રાજ્ઞસ્ય સચિવિશર્મન હતો. (પતરૂં બીજું લીટી. ૩-૪).

હાન લેનાર પુરૂષ ભાવનગર સ્ટેટમાં નીલકંઠના મંદિરને લીધે ઉચ્ચ ગણાતું હોવાનું હાથબ છે તે હસ્તકવચમાં રહેતો. એક કૂપ અને શહ,—એટલે અમુક સ્થાનની જંગલી ઉત્પન્ન, મૂળ કૃષ્ણ, તૃણ ઇત્યાદિ—એમ બે વસ્તુઓ દેવાએલી જણાય છે.

આ બન્ને હસ્તકવચાહરણ્ય કુક્કટગ્રામે આવેલાં આગળ જણાવે છે; જેનો હું હસ્તકવચ આહરણીમાં આવેલા કુક્કટ ગામમાં એ અર્થ કરવો પસંદ કરું છું. કુક્કટ, ઘોઘા તાલુકામાં હાથબ થી થોડા માઈલપર આવેલું હોવાનું ક્રૂકડ છે.

છેવટે, હાનની તિથિ જે તદ્દન સ્પષ્ટ છે તે સંવત ૨૦૭ કાર્તિક સુ. ૭ છે.

अक्षरान्तर

पतरुं पहेलुं

- १ स्वस्ति वलभीतः प्रसभप्रणतामित्राणां मैत्रकाणामतुलबल-
- २ सपन्नमण्डलाभोगसंसक्तसंप्रहारशतलब्धप्रतापः प्रतापोपनतद-
- ३ नमानार्जबोपाज्जितानुरागानुरक्तमौलभृतमित्रश्रेणीबलावाप्राज्यश्रीः प-
- ४ रममाणमहेश्वरः श्रीसेनापतिमटकैः तस्य सुतस्तत्पादरजोरुणनतप-
- ५ वित्रीकृतशिराः शिरोवनतशत्रुचुडामणिप्रभाविच्छुरितपादनखपङ्क्तिदीवि-
- ६ तिः दीनानाथजनोपजीव्यमानदिभवंः परममहेश्वरस्सेनापतिधर-
- ७ सेनस्तस्यानुजस्तत्पादाभिप्रशस्तविमलमालिर्मणिर्मन्वादिप्रणीतावर्धिवि-
- ८ धानधर्म्मा धर्मराज इव विहितविनयव्यवस्थापद्धतिरखिलभुवनमण्डलाभोग
- ९ स्वामिना परमस्वामिना स्वयमुपहितराज्याभिषेकमहाविश्राणनावपुतरा-
- १० जश्रीः परममहेश्वरो महाराज द्रोणसिंहः सिंह इव तस्यानुजस्त्वभुजवलध-
- ११ टानीकानामनेकविजयीशरणपिणां शरणमबबोद्धा शास्त्रार्थतात्त्वानां कल्पतरु-
- १२ व सुहृत्प्रतयिनीं यलाभिलषितफलोपभोगदे परमभागवतः परमभट्टा-
- १३ रकपादानुव्यातो महाराज ध्रुवसेन कुशली पतङ्गजा सन्निनेव स्वानागुक्तक-

पतरुं बीजुं

- १ विनियुक्तकद्रमिकैर्महत्तरचाटमटध्रुवस्थानाधिकरनदेण्डपाशिकादीनन्याश्च य-
- २ थासंबध्यमानकाननुदर्शयत्यस्तु वसेसैविदितं यथा मया हस्तकवप्रवाहरणं कुक्कटप्रा-
- ३ मं योनिलप्रत्ययसीतापादावर्त्तशदं कुपश्च हस्तकवप्रवास्तव्यब्रह्मर्णे सचितिशर्मणे
- ४ द्रोणयनैसगोत्रायाथर्वणसब्रह्मचारिणे मातापित्रोः पुण्याप्यायात्मनैश्चैहिकामुष्मि-
- ५ कयथाभिलषितफलावासिनिमित्तमाचन्द्रार्काण्यवक्षितिसरित्पर्वतसमकालीनं पुत्र-
- ६ पौत्रान्वयभोज्यं ब्रह्मदेयमनुज्ञातं यतोस्योचितया ब्रह्मदेयस्थित्या भुंजतः प्र-
- ७ दिशतः कर्षापयतः कृषतां वा न कैश्चित्स्वल्पाप्यावाधा कार्यास्मद्गर्जरेगामिनृप-
- ८ तिमिश्रानित्यान्यैश्चर्याण्यस्थिरं मानुष्यं चवेक्ष्य सामान्यं च भूमिदानफलमवगच्छद्भि
- ९ इयमैस्मदनुमतिरनुमन्ताव्यां यश्चाच्छिन्तादाच्छिद्यमानं वानुमोदेत्स पचभैर्महार्प-
- १० तैस्सोपपातकैस्संयुक्तस्यादिपिं चात्र व्यासगीतःलोको भवति पष्टिं वयसैहसा-
- ११ णि स्वर्गं मोदति भूमिदः आच्छेत्ता चानुमन्ता च तान्येव नरके वसेदिति
- १२ स्वहस्तो मम महाराजध्रुवसेनस्य दूतकः प्रतीहारमम्मकः लिखितं किङ्ककेन

सं २०७ कार्तिक सु ७

१ पहेली मा २८ ३२ २ वांथो मयार्कः ३ वांथो विभव ४ वांथो मौलि ५ वांथो राज्यश्री ६ वांथो तस्मान्नां
७ वांथो त्प्रणयि ८ वांथो यथा ९ वांथो दः १० वांथो द्रैगिक ११ वांथो धिकरण १२ वांथो नन्यांश्च १३ वांथो
वस्संविदितं १४ वांथो ब्राह्मण १५ वांथो द्रोणयन १६ वांथो चारिणे १७ वांथो पुण्याप्यायनाया १८ वांथो वंश
१९ वांथो शियम २० वांथो मन्तव्या २१ वांथो पंचमि २२ वांथो महापा २३ वांथो दित्यपि २४ वांथो श्लोको
२५ वांथो कर्प

ધ્રુવસેન ૧ લાનાં તામ્રપત્રો

(ગુપ્ત) સંવત ૨૦૭ વૈ. વ. ૫

આ બે પતરાંઓ છે. તે દરેક અંદાજે ૧૧૩" પહોળાં, અને ૧૬" ઉંચાં છે. દરેકની એક બાજુ એ જ લેખ છે. લખાણના રક્ષણ માટે કાંઠા રહેજ વાળેલા છે. ૧ થી ૪ લીટીના કેટલાક ભાગ શિવાય લખાણ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. પતરાંઓ ઠીક ઠીક જડાં છે. તોપણ અક્ષરો ઊંડા કેતરેલા હોવાથી પાછળની બાજુએ જણાઈ આવે છે. કેતરકામ સારી રીતે કરવામાં આવ્યું છે. દરેક પતરા ઉપર બે કાણાં પાડેલાં છે. તેમાંથી પસાર કરેલા તાર વડે બન્ને પતરાં એક બાજુએ જોડેલાં છે. આવાં પતરાંઓ સાથે સાધારણ રીતે હાવી જોઈએ તેવી મુદ્રા આમાં નથી. બન્નેનું કુલ વજન ૧૦૨ તોલા છે. દરેક ઉપર ૧૨ લીટીઓ લખેલી છે. બીજા પતરાની પંક્તિ ૧૧ માં તિથિ આપેલી છે. એ. ઈ. વો. ૧૧ પા. ૧૦૪ થે આ જ રાજાનાં બીજાં દાન-પત્ર હો. સ્ટેન ક્રાનો એ પ્રસિદ્ધ કર્યા છે, તેમાં અને આમાં કિપિ, ભાષા વિગેરેનો કાંઈ ખાસ તફાવત નથી.

મૈત્રક વંશના મહારાજા ધ્રુવસેન[૧]નો લેખ છે. અને તેમાં લખેલું દાન વલ્લ્હી શહેરમાં કરેલું છે. હસ્તવપ્રાહરણીમાં જ્યેષ્ઠાનક (અક્ષસરક પ્રાવેશ્ય કહેવાતા) ગામડાંના રહીશ, જન્દોગ મતના શિષ્ય, શુનક ગોત્રના ભાષવ નામના બ્રાહ્મણને આપેલી પોતાના ગામની જમીનની દક્ષિણા ધ્રુવસેન આહુ રાખી તેની નોંધ કરવાનો લેખનો હેતુ છે. હસ્તવપ્રાહલનું હાથખ (ભાવનગર સ્ટેટમાં યોધાથી દક્ષિણે ૬ મૈલ) અને હાલમાં વળા તરીકે ઓળખાતું (૨૧°૫૨' ઉત્તરે તથા ૭૧°૫૭' પૂર્વે તરફ આવેલું) વલ્લ્હી આ બે સિવાય બીજા સ્થળો જાણી શકાયો નથી. લેખની તિથિ સંવત ૨૦૭ (સાધારણ રીત મુજબ આંકડામાં આપેલ છે.) ના વૈશાખ વદ ૫ આપેલી છે. આ સંવત ગુપ્ત-વલ્લ્હી સંવત હોવાથી ઈ. સ. (૨૦૬+૩૨૦) = ૫૨૭ બરોબર થાય છે.

अक्षरान्तर

पतरूँ 'अ' १

- १० परमभट्टारकपादानुद्धया (ध्या) तो महाराजध्रुवसेनः कुशली सर्वानेव खानायुक्तनियुक्तकचाट
 ११ भट्टाक्षिकमहत्तरध्रुवस्थानाधिकरणिकदाण्डपाशिकादीनन्याश्च यथासंबद्धमानकैननु-
 १२ दर्शयत्यस्तु वस्संविदितं यथा मया हस्तप्रहरण्यामक्षसरकप्रावेष्ट्यै-

पतरूँ 'अ' २

- १३ ज्येष्ठानकग्रामे उत्तरसीमि पादावर्तशतं पष्टयधिकं तस्मिन्नवै ग्रामवै व्यशुनक-
 १४ सगोत्राणां छन्दोगसब्रह्मचारीणां ब्रह्मणमाधवपूर्वभुज्यभुज्यमानकं (:) मातापित्रोः
 १५ पुण्याण्यायनायात्मनो श्रैहिकामुष्मिकयथाभिलपितफलावासिनिमित्तो माचन्द्रार्काण्य
 वक्षितिसरित्-
 १६ पर्वतस्थितिसमकालीनं पुत्रपौत्रान्वयमोज्यं सशैवरं सहि [२*] ण्यादेयं सभूत
 वातप्रत्यायविशुद्धौ
 १७ उदकातिसर्गेण ब्रह्मदेयं निसृष्टं [।] यतः एषां ब्रह्मदेयस्थित्या भुजैताकृषतां
 प्रदिशताश्चै-
 १८ स्वल्पाप्यावधौ विचारणा वान काय्यास्मद्वंशजैर् गामिभद्रनृपतिभिश्चै नित्यान्यैश्वर्या
 ण्यस्थिरं मानुष्यं
 १९ सामान्यं च भूमिदानफलमवगच्छद्विरयमसहायोनुमन्तव्य [:] (३) यश्चच्छिन्धा
 दच्छिद्यमानं वानुमोदे-
 २० त्स पंचभिः महापातकैस्सोपपातकैस्संयुक्तस्त्यै दपि चात्र व्यासगीताः श्लोका भवन्ति
 बहुभिर्वसुधा
 २१ मुक्ता राजभिस्सगरादिभि [: । *] यस्य यस्य यदा भूमिः तस्य तस्य तदा फलं
 [॥ *] स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरेत्
 २२ वसुन्धरां [। *] गवां शतसहस्रस्य हन्तु [: *] प्राप्नोति किस्मिषां ११ [॥]
 पूर्वदत्तां द्विजातिभ्यो यत्नाद्रक्ष युधिष्ठिर (:) [। *]
 २३ महि महिमतां श्रेष्ठ दानाच्छ्रेयोनुपालनम् [॥] दूतकः प्रतीहारमम्मकः [॥ *]
 सं २०७ वैशखे व पू [॥ *]
 २४ स्वहस्तो मम महाराजध्रुव [व] सेनस्य [॥] लिखितं किक्ककेनति ११ [॥ *]

२ आदि सप्ती अक्षरांतरे ध्रुवसेन पड़ेवा (संवत् २०६) ... पादीताशा तात्रपत्रना अक्षरांतरेने
 ध्रुवसेन भगता आये छे (जुआ अ. भ. वे. १२ भा. १०६) ३ वांथो न्यांश्च ४ वांथो काणनु
 ६ वांथो श्रेव ७ वांथो ग्रामवाग्तव्य ८ वांथो नारिणा बाह्यण ९ वांथो पूर्वभुक्तभुज्यमान १० वांथो न ११ वांथो त
 १२ वांथो ज्यै १३ वांथो जं १४ वांथो छ १५ वांथो भुजतां १६ वांथो तांश्च १७ वांथो बाधा १८ वांथो रा
 १९ वांथो धा २० वांथो न्ये २१ वांथो यथाच्छिन्नादाच्छि २२ वांथो स्स्या २३ वांथो व २४ वांथो ह्य
 २५ वांथो वैशाख २६ वांथो मेति.

ભાષાન્તર

[પંક્તિ ૧-૧૧ ચાલુ પ્રસ્તાવના સમાવે છે. તરબુમા માટે, ઉદાહરણ તરીકે પ્રો. કોનોથી પ્રકટ થયેલા પાલિતાણા પત્ર. નં. ૧ ની શરૂઆતની પંક્તિઓના તરબુમા સાથે સરખાવો: એ. ઈ. વો. ૧૧. પાનું. ૧૦૮]

(પંક્તિ ૧૨-૧૬) તમને જાહેર થાયો કે મહારાં માતાપિતાના પુણ્યની અભિવૃદ્ધિ અર્થે અને આ લોકમાં તેમ જ પરલોકમાં ઇચ્છિત ફળની પ્રાપ્તિ અર્થે, હસ્તવપ્રાહરણીમાં અક્ષરક-પ્રાવેશના જ્યેષ્ઠાનક ગામની ઉત્તર સીમા ઉપર ૧૬૦ પાદાવર્ત, જેનો ઉપભોગ, પૂર્વે અને હાલ પણ તે ગામનો વાત્રી શુનક ગોત્રનો, છન્દોગસ બ્રહ્મચારી બ્રાહ્મણ માધવ કરે છે, તે (પાદાવર્ત) ચંદ્ર, સુરજ, સાગર, પૃથ્વી, નદીઓ, અને પર્વતોના અસ્તિત્વકાળ સુધી પુત્ર, પૌત્ર અને પરંપરાના ઉપભોગ માટે, શૈબર (?) સહિત, હિરણ્ય અને આદેય સહિત, ભૂત, વાત સહિત અને (?) પ્રત્યાય સહિત બ્રહ્મદેય તરીકે પાણીના અર્ધથી મ્હે મંજૂર રાખેલ છે.

(પંક્તિ ૧૭-૧૯) આથી બ્રહ્મદેયના નિયમાનુસાર જ્યારે તે ઉપભોગ કરે, ખેતી કરે અથવા અન્યને સોંપે ત્યારે કોઈએ તેને કંઈ પ્રશ્ન અથવા પ્રતિબંધ કરવો નહિ.

અને અમારા વંશના અને ભાવિ ભદ્ર નૃપોએ ઐશ્વર્ય અનિત્ય છે, જીવિત અનિશ્ચિત છે અને ભુમિદાનનું ફળ સામાન્ય છે એમ માનીને આ અમારા દાનને અનુમતિ આપવી જોઈએ અને જે તે જપ્ત કરશે અથવા જપ્તિમાં અનુમતિ આપશે તે પંચમહાપાપનો અદ્ય પાપો સહિત દોષી થશે

(પંક્તિ ૨૦-૨૨) આને માટે વ્યાસના બે શ્લોક છે

[અહીં ચાલુ શ્લોકમાંના બે શ્લોક આવે છે]

(પંક્તિ ૨૩) દૂતક પ્રતીહાર મમ્મક છે. સંવત ૨૦૭. વંશાખ્ય વદિ. ૫.

(પંક્તિ ૨૪) આ મારા મહારાજ ધ્રુવસેન. ૧. ના સ્વહસ્ત છે. ઠિક્કરથી લખાયું.

ધ્રુવસેન ૧ લાનાં ગણેશગઠનાં પતરાંઓ*

[ગુપ્ત] સંવત ૨૦૭ વૈશાખ વદ ૧૫ (અમાવાસ્યા)

આ તામ્રપત્રો વડોદરા રાજ્યના દામનગર તાલુકાના ગણેશગઠના એક ખેતરમાંથી મળી આપ્યાં હતાં. ૧૮૯૪ ના માર્ચમાં તે વખતના વડોદરાના આસિસ્ટન્ટ એજન્ટ ટુ ધી ગવર્નર જનરલ મેજર ૩૫૯થુ. બી. ફેરીસે ડૉ. ફ્રીટને તે તામ્રપત્રો મોકલ્યાં હતાં. અને તેમણે પ્રસિદ્ધ કરવા માટે મારી તરફ મોકલ્યાં. હાલ તે પતરાંઓ વડોદરા પાછાં મોકલી આપ્યાં છે.

પતરાંઓની સંખ્યા બે છે અને તેનું માપ આશરે ૧૧" x ૭" થાય છે. લેખના રક્ષણ માટે તેના અન્દરના કાંઠાઓ વાળી દીધા છે. કોતરકામ એટલું બધું ઊંડું છે કે ઘણા અક્ષરો પતરાંઓના પાછળના ભાગમાં ચોખ્ખા દેખાય છે. પહેલા પતરાને છેડે અને બીજા પતરાની ઉપરના ભાગમાંનાં બખ્ખે કાણુંઓમાંથી લગભગ ૩ ઇંચ જાડા ત્રાંખાંના તારના બે ઠકડા પસાર કરેલા છે. જમણી તરફનો તાર કડી કરી વાળેલો છે, પણ સાંધેલ નથી. બીજા તાર પણ તે જ પ્રમાણે વાળેલો છે, અને મને પતરાંઓ મળ્યાં ત્યાં સુધી કાપ્યો નહોતો. તારના બે છેડા એક રફ ઇંચ ૧" ઇંચની સુરક્ષિત લંબગોળ મુદ્રાની નીચે ગ્રંથીમાં બાંધી દીધેલા છે. મુદ્રાનો પૃષ્ઠભાગ ગોળ ઉપડતો છે. ઉપરનો ભાગ ૧" ઇંચ x ૧" ઇંચના માપનો સપાટ લમ્બ ગોલાકૃતિવાળો બે આડી પંક્તિઓથી બે ખાનામાં વહેંચી નાંખેલો છે. આમાંથી ઉપરના ખાનામાં બહાર થોડાક ઉપસી આવેલા ભાગમાં જમણી તરફ મુખવાળા એકેલા નંદીની આકૃતિ છે. નીચેના ખાનામાં ઉપસાવેલા અક્ષરોમાં હંમેશ મુજબનો "શ્રી ભટકકઃ" લેખ છે. બે પતરાંઓનું વજન ૩ પાંડ ૭ ઓંસ છે. અને બે કડીઓ તથા મુદ્રાનું વજન ૯ ઓંસ છે, કુલ વજન ૩ પાંડ ૧૫ ઓંસનું થાય છે.

હસ્તકવપ્રાહરણીના પેટા વિભાગ અક્ષરસરક પ્રાપ્ત હરિયાનક નામના ગામડાની આઠ પાંડ જમીન તથા બે ટાંકીઓ એક ગ્રામણ્યને દાનમાં આપ્યાં તે શાસન ધ્રુવસેન ૧ લાએ પોતાના મુખ્ય શહેર વલ્લીમાંથી ઠાઠલું તેનું વર્ણન લેખમાં છે.

હરિયાનક તથા જે પેટા વિભાગમાં તે આવેલું છે તે બન્નેની ઓળખ આપવી શક્ય નથી. હસ્તકવપ્રાહરણી, હસ્તકવપ્રાહરણી અથવા હસ્તકવપ્રાહરનો પ્રદેશ વલ્લીનાં અન્ય ત્રણ પતરાંઓમાં પણ બતાવેલો છે. ભાવનગર સ્ટેટના ધોધાની દક્ષિણે ૬ મૈલપર આવેલું હાલનું હાથબ, તથા ટોલેમી અને પેરિપ્લસનું 'અસ્તકપ્ર' એ જ હસ્તકવ અગર હસ્તકવ છે, એવું માનવામાં આવે છે.

દ્વારપાળ મમ્મક દૂતક હતો. અને લેખક કિષ્કક હતો. ધ્રુવસેન ૧ લાનાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં અન્ય ત્રણ શાસનોનો લેખક પણ તે જ હતો. અને તેમાંના એક શાસનનો દૂતક મમ્મક હતો. નીચે આપેલ લેખ (ગુપ્ત) સંવત ૨૦૭, એટલે, ઇ. સ. ૫૨૬-૨૭, ના વૈશાખ વદ ૧૫ ને દિવસે લખાયો છે. પ્રાદેસર બુલહરે પ્રસિદ્ધ કરેલ ધ્રુવસેન ૧ લાનો એક બીજો લેખ પણ તે જ સંવતનો છે. આ સમય અત્યાર સુધી લેખો ઉપરથી જાણવામાં આવેલો, વલ્લી વંશનો પહેલામાં વહેલો છે.

* એ. ઇ. વો. ૩ પા. ૩૧૮. ઇ. દુકશ.

આ લેખના વંશાવળીના ભાગ ઉપરથી જણાશે કે જે ભાગમાં મૈત્રકેાનું વર્ણન આવે છે તેનું નવું ભાષાંતર વધારેલું છે. પહેલી પંક્તિમાં કંઈ પણ ભૂલ સિવાય ચોખ્ખી રીતે મૂળ પાઠ મૈત્રકાણામ-અતુલચત્રે-મપત્ત એમ વાંચી શકાય છે. વલ્લીના બાકીના પંડુલાંના લેખોની પ્રસિદ્ધ થયેલી પ્રતિકૃતિઓમાં પણ આ જ પાઠ છે. આ લેખોના પ્રસિદ્ધકર્તાઓએ ‘સંપન્ન’ વાંચેલું છે કારણ, કે વલ્લીના પછીના લેખોમાં આવતું સંપન્ન તેમના ધ્યાનમાં હતું. પ્રથમના બધા લેખોમાં ‘સપત્ન’ જ આવે છે, અને તેથી તેના વિદ્વદ સખળ કારણના અભાવે આપણે માનવું જોઈએ કે વલ્લીની વંશાવળીનાં મૂળ લખાણમાં આજ પાઠ હતો, અને પછીના લેખોના ‘સંપન્ન’ પાઠ લખનારની ભૂલનું જ પરિણામ હતું. આ બાબત ઉપર ચર્ચા કરવાનું કારણ એ છે કે જો ‘સપત્ન’ પાઠ કપૂલ કરીએ તો ‘મૈત્રકાણામ’ શબ્દનો, પછીના સમાસ સાથે અર્થ બેસાડી શકાતો નથી, અને તેને ‘અભવત્’ ક્રિયાપદ જે આપ્યું નથી, પણ વાક્યની પૂર્તિ માટે આપણે આપવું પડે, તે સાથે જોડવો પડે. મૈત્રકાણામ (એટલે, મૈત્રકેપુ) મટાકોંડમત્ત એ પ્રમાણે આ ભાગનો અર્થ કરીએ, અથવા મૈત્રકાણામ પછી વંશે ઉમેરીએ તોપણ એટલું તો જણાઈ આવે છે કે વલ્લી રાજાઓનો પૂર્વજ ભટ્ટાકે પોતે મૈત્રક વંશનો હતો.

अक्षरान्तरं

पतरुं पहेलुं

- १ ओं स्वस्ति [॥ *] वलभीतः प्रसभप्रणत [१ *] मित्राणां मैत्रकाणामतुलबल-
सपत्नमण्डलभोगसंसक्त-
- २ संहारशतलब्धप्रतापः प्रतापोपनतदानमानार्जवोपाजितानुरक्तमौलभृतमित्रश्रेणी"-
- ३ बलावाप्तराज्यश्रिः परममाहेश्वरः श्रीसेनापतिभट्टकस्तस्य सुतस्तत्पादरजोरुणाबनत-
- ४ पवित्रीकृतशिराः शिरोवनतशत्रुचूडामणिप्रभाविच्छुरितपादनखपंक्तिर्दाधितिः दीना-
नाथजनो-
- ५ पजीत्यमानविभवः परममाहेश्वरस्मंनोपतिधरस्मंनस्तस्यानुजस्तत्पादाभिप्रशस्तविमलमौलि-
- ६ मणिर्मन्वादिप्रणीतविधिविधानधर्मा धर्मराज इव विहितविनयव्यवस्थापद्धतिरस्ति-
लभुवनमण्डला-
- ७ भोगस्वामिना परमस्वामिना स्वयमुपाहतराज्याभिषेकमहाविश्राणनावपूतराजश्रीः परम
- ८ माहेश्वरो म (१) हाराजद्रोणसिंहः सिंह इव तस्यानुजस्वभुजबलेन परगजघ-
टानीकानामेक-
- ९ विजयी शरणैषिणां शरणमवबोद्धा शास्त्रार्थतत्त्वानां कल्पतरुरिव सुदृढपणयिनां
यथाभिलषित-
- १० फलोपभोगद परमभागवतः परमभट्टारकपादानुद्धयातो महासामन्तमहाराजभुव-
सेन [: *]
- ११ कुशली सर्वानेवायुक्तकविनियुक्तकद्रांगिकमहत्तरभुवस्थानाधिकरणिकवाण्डपाशिक-
चाटमटादी-
- १२ देसमाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं यथा हस्तवप्राहरण्यैः अक्षसरकपापीयहरियानकग्रामे
- १३ अपरोत्तरसीम्नि क्षेत्रखण्डचतुष्टयं पूर्वोत्तरसीम्नि क्षेत्रखण्डचतुष्टयं एवं क्षेत्रख-
ण्डान्यष्टौ-
- १४ यत्र पादावर्त्तशतत्रयं पा ३०० अस्मिन्नेव ग्रामे अपरोत्तरसीम्नि जमलवापि चरन्
[१ *] रिशत-
- १५ पादावर्त्तपरिसरा द्वितीया वापि विशस्यादावर्त्तपरिसरा एवमेकत्र सर्व [सुं]

१ भूगताप्रपत्र उपर्या- २ शिद्धये ले ३ वांथो मित्राणां ४ पाजितानुरागोनुरक्तं ५ वांथो श्रीः
६ वांथो भट्टकस्तस्य ७ वांथो पंक्तिर्दाधितिदीनां ८ वांथो सिंह ९ वांथो न्यसां १० वांथो हरणामथ ११ वांथो
अपरोत्तर १२ वांथो प्रयमिव १३ वांथो अस्मिन्नेव १४ वांथो अपरोत्तरं १५ वांथो यमलवापी १६ वांथो वापी विश-
तिपादा १७ वांथो सरैव १८ वांथो सर्वम्

पतरू बीजुं

- १६ पादावर्चशतत्रयं [४] एचधिकं' अत्रैव वास्तव्यब्राह्मणधम्मिलाय दर्भस-
 १७ गोत्राय वाजिसनयसब्रह्म [चारि *] जे मातापित्रोः पुण्याप्यायना [या *]
 त्मनश्चै [हि *] कामुष्मिक (१) यथाभिलषित-
 १८ फेलावासनिमित्तमाचन्द्राकार्णवक्षितिस्थिति सरित्पर्वतसमकालिनं पुत्रपौत्रान्वयमोग्यं
 १९ दानकरविट्टोलककरविशुद्धं भूमिच्छिद्रन्य [१] । येन उदकातिसर्गेण ब्रह्मदायो ।
 तिसृष्टः [१ ×] यतः
 २० ब्रह्मदेयस्थित्या भुंजतः कृषतः कर्षयतः प्रविशतश्च न केनैयित्स्वरूपाप्यावाधा विचारणा वा
 २१ कार्य्यस्मद्वंशजैरागामि [भ] द्रनृपति [भि ×] श्व सामान्यभूमिदानफलमगवच्छ-
 द्धिरयंमस्मिदायोर्नु-
 २२ गन्तव्यः [१ ×] यश्चाच्छिन्न्य [१ ×] दाच्छिद्यमानं वानुमोदेत्स पंचभिर्भद्रापा-
 तकैः सोपपातकेस्संयुक्तस्स्यार्त [१ +]
 २३ अपि चात्र व्यासर्गीताः श्लोका भवन्ति ॥ षष्ठिं वर्षसहस्राणि स्वर्गे भोदति भू-
 मिदः [१ ×] आच्छेत्तां चानु-
 २४ मन्त [१ ×] च ताण्येवं नरके वसेत् [॥ ×] स्वदत्त [१ ×] परदत्तां वा
 यो हरेत् वसुन्धरां [१ ×] गवां शतसह [स ×] स्य हन्तुः प्र [१ *] प्रांति
 २५ कित्विषम् [॥ ×] यानीह दारिद्र्ययात्ररन्द्रेः घनानि धम्मयित्तनीकृतानि
 [१ *] निर्माल्यवान्तप्रतिमानि तानि
 २६ को नाम साधुः पुनरावदाति [॥ *] पुर्व्वेदत्तां द्विजातिभ्यो यत्नाद्रपं बुधिष्ठिरं
 [१ *] मही महिवतां श्रेष्ठ
 २७ दानाच्छ्रेयोनुपालनमिति [१] स्वहस्तो मम महासामन्तमहाराजध्रुवसेनस्य [॥ +]
 २८ वृत्तकः प्रतीहारमम्मकः [॥ *] लिखितं किक्ककेनति [॥ *]
 २९ सं २०० ७
 ३० वैशाख व १० ९ [॥ *]

१ पांथो कसत्रेव २ पांथो वाजसनेय ३ पांथो फेलावाभिनिमित्तमाचन्द्राकार्णव ४ पांथो कालीन
 ५ पांथो न्यायेनोदका ६ पांथो यतो ७ पांथो केनयि ८ पांथो रयमस्मदायोनुमन्तव्यः ९ पांथो पञ्चभि
 १० पांथो पार्तकैः ११ पांथो षष्ठिं १२ पांथो स्वर्गे १३ पांथो आच्छेता १४ पांथो तान्येव १५ पांथो
 दारिद्र्ययात्ररन्द्रेऽर्थनानि १६ पांथो पुर्व १७ पांथो दक्ष १८ पांथो बुधिष्ठिर १९ पांथो महिवतां २० पांथो केनेति

‘ ભાષાન્તર ’

(પંક્તિ ૧) ॐ સ્વસ્તિ ! વલ્લીમાંથી.

(પોતાના) શત્રુઓને બળથી નમાવનાર મૈત્રકોના કુળમાં, અતુલ બળસંપન્ન મહાન શત્રુમંડળ સાથે ઠરેલાં અસંખ્ય યુદ્ધોમાં પ્રતાપ પ્રાપ્ત કરનાર, પોતાના પ્રતાપથી નમન કરનારનો, નિષ્પક્ષપાતથી દાન અને માનાર્પણથી અનુરાગ મેળવનાર, અને અનુરક્ત મોલ-લૈનિકો અને મિત્રોની શ્રેણીના બળથી રાજ્યશ્રી પ્રાપ્ત કરનાર, પરમ માહેશ્વર, સેનાપતિ શ્રીમદ્દારઠ જન્મ્યો હતો.

(પંક્તિ ૩) તેનો પુત્ર, જેનું નમન કરતું શિર તેના પિતાના ચરણની રજથી રક્ત બનીને પવિત્ર થયું હતું, જેના પાદ નખનું તેજ શત્રુઓનાં નમન કરતાં શિર પરના ચૂરા-મણિની પ્રભા સાથે ભળતું. (અને) જેની લક્ષ્મીનો દીન અને અનાથ જનોથી ઉપભોગ થતો તે પરમ-માહેશ્વર સેનાપતિ ધરસેન હતો.

(પંક્તિ ૫) તેનો અનુજ, જેના વિમળ મુગટમણિ(પોતાના જેષ્ઠબન્ધુ)ના ચરણને પ્રણામ કર્યોથી (અધિક) પવિત્ર થયો હતો, જે મનુ આદિથી નિર્માણ થયેલાં ત્રિધિવિધાન-માં પરાયણ હતો, જે સદાચારના નિયમનો માર્ગ ધર્મરાજ (યુધિષ્ઠિર) માફક બતાવતો, જેનો રાજ્યાભિષેક, અખિલ ભુવનના મહાન મંડળના સ્વામિ, પરમસ્વામિથી જાતે જ થયો હતો, અને જેણે (પોતે) દાનથી રાજ્યશ્રી પવિત્ર કરી તે પરમ માહેશ્વર, મહારાજ દ્રોણસિંહ હતો.

(પંક્તિ ૮) તેનો અનુજ, જેણે પોતાના બાહુબળથી શત્રુની ગજ (સમાન) સેનાનો સિંહની માફક પરાજય કર્યો હતો, જે શરણાગતો આશ્રય હતો; જે શાશ્વત્વ તત્ત્વ બાજુતો, (અને) જે કલ્પતરૂની માફક મિત્રો અને પ્રણયિજનોને અભિલાષ અનુસાર વૈભવ ફળને ઉપભોગ આપતો, તે પરમભદ્રારઠનો પાદાનુધ્યાત બગવતનો પરમભક્ત, મહાસામન્ત, અને મહારાજ દ્રુવસેન, કુશળ હાલતમાં સર્વ આયુક્તક, નિયુક્તક, દ્રાગિક, મહત્તર, દ્રુવ, સ્થાનાધિકરણિક, હાણ્ડપાશિક, ચાટ, ભટ આદિને (નીચેનું) શાસન ઠરે છે :—

(પંક્તિ ૧૨) તમને જાહેર થાઓ કે મહારાં માતાપિતાના પુણ્ય અર્થે અને આ લોકમાં અને પરલોકમાં ઇચ્છિત ફળ પ્રાપ્તિ અર્થે હસ્તવપ્રાહરણીમાં અક્ષસરકપ્રાપના હરિધાનક ગામમાં વાયવ્ય સીમાપર ચાર ખંડનું ક્ષેત્ર અને ઇશાન સીમાપર, ચાર ખંડ : આ પ્રમાણે ૮ ખંડ ભૂમિ જેમાં ત્રણસો પાદાવર્ત પા. ૩૦૦ (સમાયેલાં છે)— અને તે જ ગામની વાયવ્ય સીમા પર ચમલવાપી, વિસ્તારમાં ૪૦ પાદાવર્ત, અને એક બીજી વાપી વિસ્તારમાં ૨૦ પાદાવર્ત— આમ એ જ ગામમાં એકંદર ત્રણસો સાડ પાદાવર્ત, તે ગામમાં વસતા, દલગોત્રના વાજરાનેય સપ્તઘાચારી, ધર્મિભલ પ્રાદાણને, ચન્દ્ર, સુરજ, સાગર પૃથ્વી, નદીઓ અને પર્વતોના અસ્તિત્વકાળ સુધી, પુત્ર, પૌત્ર અને વંશજોના ઉપભોગ માટે, દાનના (રૂપમાં) કર અને વેંઠના (રૂપમાં) કર મુક્ત, ભૂમિચ્છિદ્રના ન્યાય અનુસાર, પાણીના અર્પણથી બ્રહ્મદાય તરીકે મેં આપ્યું છે.

(પં. ૧૮) “ આથી બ્રહ્મદેય નિયમો અનુસાર તે ખેતી કરે, ખેતી કરાવે અથવા અન્યને સોંપે ત્યારે કોઈએ તેને લેશ પણ પ્રતિબંધ કરવો નહિ.

(પં. ૨૧) “ અને અમારા વંશના કે અન્ય ભાવિ ભદ્રનૃપોએ ભૂમિદાનનું ફળ સર્વ નૃપને સામાન્ય છે એમ માની, આ અમારા દાનને અનુમતિ આપવી.

પં. ૨૨) “ અને જે આ દાન જપ્ત કરે અથવા તે જપ્ત કરવામાં અનુમતિ આપે તે પંચમહાપાતક અને અન્ય અલ્પ પાપોનો દોષી થશે.

(પં. ૨૩) આને માટે વ્યાસના રથેલા (નિચેના) શ્લોક છે—

[ચાલુ શ્લોકમાંના ચાર શ્લોક.]

(પં. ૨૭) આ મહારા મહાસામન્ત અને મહારાજ દ્રુવસેનના સ્વહસ્ત છે. દ્રવક પ્રતી હાર મરગ છે. આ (દાનપત્ર) કિશ્કંથી લખાયું હતું. સંવત ૨૦૭. વૈશાખ વદિ ૧૫.

ધ્રુવસેન ૧ નાં ભાવનગરનાં પતરાંઓ

[વલ્લભી] સંવત ૨૧૦ શ્રાવણ સુદ ૧૩

ભાવનગર દરબારે ૧૯૧૪ માં મુંબઈના પ્રિન્સ ઑફ વેલ્સ મ્યુર્જીયમને ભેટ આપેલાં મૂળ તામ્રપત્રો જે હાલ ત્યાં રાખેલાં છે, તેના ઉપરથી આ લેખ હું પ્રસિદ્ધ કરું છું. મ્યુર્જીયમને મળ્યા પહેલાંનો પતરાંનો ઇતિહાસ મળી શકતો નથી.

એક જ બાણુ પર લખેલાં અને દરેક ૧૧" પોહોળું અને ૬૩" ઉંચું એવાં જે પતરાંઓ છે. લખાણના રક્ષણ માટે કાંઠાઓ જરા વાળેલા છે, અને આખો લેખ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. પતરાંઓ સારી રીતે બાંધેલા છે તે પણ કેટલેક ઠેકાણે અક્ષરો ગોઠા હોવાથી પૃષ્ઠ ભાગમાં દેખાય છે. દરેકના ઉપર બે ઠાણાંઓ પાડેલાં છે. દરેક સામસામા ઠાણામાંથી પસાર કરેલી એક ત્રાંબાની ગોળ ઠડીથી પતરાંઓ એક છેડે બોંધેલાં છે. બીજા છેડાના સામસામા ઠાણામાંથી એક ત્રાંબાનો વાળેલો સળીઓ પસાર કરેલો છે. આના છેડાઓ વલ્લભીની વંશગોલાદ્રુતિની સામાન્ય મુદ્રા વડે બાંધી દીધેલા છે. આ મુદ્રા ૧૭" લાંબી અને ૧૩" પોહોળી છે. અને તેના ઉપર વંશના સ્થાપકનું નામ છે. મુદ્રાની સપાટી કટાચેલ હોવાથી લેખ આક્રમ્સ પણ વાંચી શકાતો નથી. લેખ ઉપર મૈત્રકોનું ચિહ્ન નહીં, જમણી તરફ મોંઢું કરી ઉપડતી રીતે કોતરેલો છે. પતરાંઓ અને મુદ્રાનું કુલ વજન ૧૨૬ તોલા છે. પહેલા પતરા ઉપર ૧૩ અને બીજા ઉપર ૧૫ પંક્તિઓ છે અને આમાંની છેલ્લી બે પંક્તિઓ લેખની તિથિ ટુંકામાં દર્શાવે છે.

પતરાંઓના ઉપરના વર્ણનથી તેમ જ આ લેખ સાથે આપેલી પ્રતિકૃતિ ઉપરથી વાંચનારને જણાશે કે આજ સુધીમાં પ્રસિદ્ધ થયેલ તે જ વંશનાં અસંખ્ય પતરાંઓમાં અને વલ્લભીનાં આ પતરાંઓમાં મુખ્ય બાળતોમાં ફેર નથી. આ સાથેના પ્રતિલેખ ઉપરથી પણ જણાશે કે તે આ માસિકના પહેલાના અંકમાં ડા. સ્ટેન કોનોએ પ્રસિદ્ધ કરેલાં ધ્રુવસેનનાં પાલિતાણુનાં તે જ વર્ષનાં પતરાંઓને લગભગ મળતો જ છે અને જુદાપણું ફક્ત દાન પૂરતું જ છે.

વલ્લભી રાજાઓના વંશજ મહાસામન્ત મહારાજ ધ્રુવસેન(૧)નો આ લેખ છે. તેમાં લખેલું શાસન વલ્લભી, એટલે સાધારણ રીતે મનાતું હાલનું ઠાઠિઆવાડના વળા શહિરમાંથી કાઢ્યું હતું. હસ્તવપ્ર-આહરણીમાં છેઠકપદ્રક નામના ગામની કેટલીક જમીન યજ્ઞાદિ કાર્ય માટે પલાપદ્રના રહીશ એક બ્રાહ્મણને ધ્રુવસેને દાનમાં આપી હતી તેનું વર્ણન કરવાનો હેતુ આ લેખનો છે. હસ્તવપ્ર એટલે હાલનું હાથળ, સિવાય ગામના બીજાં નામો ઓળખી શકાતાં નથી. લેખની તિથિ સંવત ૨૧૦(વલ્લભી સંવત સાથે સરખાવતાં ઈ. સ. ૫૨૯)ના શ્રાવણ સુદ ૧૩ છે. સમય આંકડાઓમાં આપ્યો છે.

अक्षरान्तर

पहेलुं पतरुं

- ११ महासामन्तमहाराजध्रुवसेन ~ कुशली सर्वानेव स्वानायुक्तकविनि—
 १२ युक्ताचाटमट्टाङ्गिकमहत्तरध्रुवादि^१ करणिकदाण्डपाशिकादीनन्यांश्च यथासंबद्ध—
 १३ मानकान्बोधयव्यस्तुं वो विदितं यथा हस्तवप्राहारण्यां छेदकपद्रक—

बीजुं पतरुं

- १४ ग्रामे पूर्वसीमि चद्रवकस्कम्भ[फय]कप्रत्ययपादावर्ती ~ पंचाशामालाकारोत्तरसिम्नि^२
 १५ पांडशपादावर्तपरिसरोदुम्बरकूपश्च सभूतवातसहिरण्यादेयं बलापद्रवास्तव्य—
 १६ ब्राह्मण णण्याय मोनैसगोत्राय छन्दोगसब्रह्मचारिणे मया मातापित्रोः पुण्याप्यायनाय
 १७ आत्मनश्चैहिकामुष्मिकयथाभिलषितफलावासिनिमित्तमाचन्द्रार्कार्णवक्षितिस्थिति सरित्प-
 र्वतस्थितिस—
 १८ मकालीनः पुत्रपौत्रान्वायमोग्यं बलिचस्वैश्चदेवाद्यानां क्रियाणां समु त्सर्प-
 णार्थमुदकातिसर्गेण
 १९ ब्रह्मदायो निसृष्टः [१] यतोऽस्योचितया ब्रह्मदायस्थित्या भुजतः कृपतः कर्पयतः
 प्रदिशतो वा
 २० न कैश्चित्स्वल्पाप्यावाधा विचारणा वा कार्यास्मद्वंशजैरागांमिभद्रनृपतिभिश्चानि-
 त्यान्यैश्चर्याण्य—
 २१ स्थिरं मनुष्यं सामान्यं च भूमिदानफलमवगच्छद्विरयमस्मदायोनुमन्तव्य [: १]
 यश्चाच्छिन्धा—
 २२ दाच्छिद्यमानं वानुमोदेत्स पंचभिर्महापातकैस्सोपपातकैस्संयुक्तस्या [द] पि
 चैत्रं व्यासगीता [:] श्लोका
 २३ भवन्ति [॥] बहुभिर्वसुधा भुक्ता राजभिस्सगरादिभिः [१] यस्य यस्य यदा
 भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं [॥]
 २४ षष्ठिं वर्षसहस्राणि स्वर्गे मोदति भूमिदः [१] आच्छेत्ता चानुमन्ता च तान्येव
 नरके वसेत् [॥]
 २५ स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरेत् वसुन्धरां [१] गवां शतसहस्रस्य हन्तुः प्राप्नोति
 किल्बिषम् [॥]
 २६ स्वहस्ता मम महासामन्तमहाराजध्रुवसेनस्य [॥] दूतकः प्रतीहारमम्मकः [॥]
 लिम्बितं किक्केन [॥]
 २७ सं २०० १० श्रावणबहुल
 २८ १० ३ [॥]

१ आदि सुषो अक्षरांतर ध्रुवसेन, १ लागा [संवत् २१०] पाशिताशा ताभपवनो साथे सरपुं
 ०७ छे. [१७०० यो. ११ पातु १०५] २ वांशो युक्त ३ वांशो धि ४ वांशो त्यस्तु ५ वांशो सीमि
 ६ वांशो मानवस ७ वांशो न्व ८ वांशो णार्थमु ९ वांशो भुजतः १० वांशो सानुष्यं ११ वांशो सं १२ वांशो
 चत्र १३ वांशो तां

આપાન્તર

[પં. ૧-૧૨ ચાલુ પ્રસ્તાવના સમાવે છે. તરબુમા માટે, ઉદાહરણ તરીકે ડા. સ્ટેન કોનો-થી પ્રકટ થયેલા પાલિતાણા તામ્રપત્ર નં. ૧ ની શરૂઆતની પંક્તિઓના. તરબુમા સાથે સરખાવે, એ. ઇ. વો. ૧૧ પાનું ૧૦૮]

(પંક્તિ ૧૩-૧૮) તમને જાહેર થાયો કે મારાં માતાપિતાના પુણ્યની અભિવૃદ્ધિ અર્થે અને મારા આ લોક તેમ જ પરલોકમાં ઇચ્છિત ફળની પ્રાપ્તિ અર્થે, હસ્તવપ્રાહરણીમાં છંદક-પદ્મક ગ્રામમાં પૂર્વ સીમા પર ૫૦ (પચાસ) પાદાવર્ત જે ચદ્રવક-સ્કન્ધકની માલિકીનાં છે અને, માલિકારની ઉત્તર સીમા પર ૧૬ પાદાવર્ત વિસ્તારનો હિદમ્બર સહિત કૂપ, ભૂત, વાત, હિરણ્ય અને આદેય સહિત, બલિ, ચરૂ, વૈશ્વદેવ આદિ વિધિ અનુષ્ઠાન માટે વસાપદના નિવાસી માણવગોત્રના, ઇન્દ્રોગ-સપ્તમચારી બ્રાહ્મણ સુણ્ણને, ચન્દ્ર, સૂરજ, સાગર, પૃથ્વી, નદીઓ, અને પર્વતોના અસ્તિત્વકાળસુધી, પુત્ર, પૌત્ર, પરંપરાના ઉપલોગ માટે પાણીના અર્ધથી બ્રહ્મ-દાય તરીકે મારાથી અપાયાં છે.

(પંક્તિ ૧૯-૨૦) આથી બ્રહ્મદાયના નિયમાનુસાર, તે જેતી કરે, જેતી કરાવે અથવા અન્યને સોંપે ત્યારે તેને કોઇએ લેશ પણ પ્રતિબંધ કરવો નહિ.

(પંક્તિ ૨૧-૨૫-ચાલુ ઉપદેશ અને શાપ સમાવે છે.)

(પંક્તિ ૨૬) આ મારા મહાસામન્ત મહારાજ ધ્રુવસેનના સ્વહસ્ત છે. હવેક પ્રતીહાર મગમક છે. કિંમ્મકથી લખાયું.

(પંક્તિ ૨૮-૨૯) સંવત ૨૧૦ શ્રાવણ શુદ્ધિ ૧૩ ને દિને

ધ્રુવસેન ૧ લાનાં પાલિતાણાના પતરાંઓ

[વલભી] સંવત ૨૧૦ શ્રા. સુ. ૧૫=૫૨૮ ઈ. સ.

આ પતરાંઓનું વર્ણન રાય બહાદુર વિ. વેંકય્યએ આ પ્રમાણે આપ્યું છે:— “કડી અથવા મુદ્રા વગરનાં બે પતરાંઓ છે અને તે દરેકમાં કડીનાં કાણું છે. પહેલા પતરાના ડાબી બાજુના તળીયાના ઘૂણાનું કડીનું કાણું સંપૂર્ણ નથી, તેની નીચેનો થોડો ભાગ ભાંગી ગયો છે. દરેક પતરાની એક બાજુ ઉપર લખેલું છે. થોડી જગ્યાએ કારીગરનાં હથીયારની નિશાનીઓ બનને પતરાંની પાછળના ભાગમાં પણ જણાય છે. પતરાંઓની લંબાઈ ૧૦” થી ૧૦”ની અને ઉંચાઈ ૬” થી ૬” સુધીની છે. દરેક અક્ષરની ઉંચાઈ લગભગ ૧” છે. દરેક પતરા ઉપર સુંદર રીતે કોતરેલી ૧૪ પંક્તિઓ છે, અને તે સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે.

હસ્તવ્રત-ગ્રાહરણીમાં આવેલી, ભદ્દર નામના ગામડાની અને આંધ્રિલિકા તળાવની નૈઋત્ય-કોણની સરહદ ઉપર વિશાખ નામનો ગ્રાહણ ખેડતો હતો તે કરડ બેનરની જમીન, તથા અક્ષરસરકમાંથી જઈ શકતાં વસુકીય ગામડાંની સરહદ પર ઉત્તર દિશામાં ૫૦ પાદાવત્તોનું દાન સિદ્ધપુરના રહીશ વાળસનેય(શાખા)ના શિષ્ય, બવાલ ગોત્રના ગ્રાહણ વિષ્ણુશર્મનને કરેલું તે મંજુર કરતું આ શાસન મહાસામન્ત મહારાજ ધ્રુવસેને વલભીમાંથી કાઢ્યું હતું. ભદ્દર અને વસુકીય નામનાં ગામડાંઓ હું ઓળખાવી શકતો નથી. વસુકીયને અક્ષરસરક-પ્રાવેશ્ય કહેલું છે. આ ગણેશગઢનાં સંવત ૨૦૭ નાં પતરાંઓમાંનાં ‘અક્ષરસરક-પ્રાપીય’ જેનો અર્થ પ્રાદે-સર હુદ્દશ “અક્ષરકપ્રાપનું” એવો કરે છે, તેને મળતું આવે છે. સંવત ૨૪૮ના યુદ્ધસેને આપેલાં તામ્રપત્ર પર નાં દાનની ૫ મી લીટીમાં લખેલ “વરસ્થલીકા પ્રાપીય” સાથે સર-ખાવીને આવો અર્થ કર્યો છે. મહાસુદેવના ખરીઆરનાં પતરાંઓમાં આવતા ‘પ્રાવેશ્ય’ શબ્દનો અને પ્રાપીયનો એકજ અર્થ થાય છે એમ ચોક્કસ જણાય છે. પરંતુ ‘અચાત-ભટ-પ્રાવેશ્ય’ એ સાધારણ વાક્યમાં જે અર્થ થાય છે તે સિવાય બીજો અર્થ હોવા સંભવ નથી. તે પછી ‘પ્રાપીય’ ‘પ્રાપ્ય’ નું પ્રાકૃત રૂપ હોતું જોઈએ. તે પ્રમાણે ‘અક્ષરસરક પ્રાવેશ્ય’ નો અર્થ હું “અક્ષરસરકમાં થઈને જેમાં પ્રવેશ થાય છે” એટલે અક્ષરસરકની સરહદ ઉપર એવો કરીશ.

અક્ષરસરકની સ્થળ-સીમા હું નક્કી કરી શકતો નથી. આ શબ્દનો છેલ્લો ભાગ કદાચ સરક એટલે સરોવર, તળાવ હોય. બાકીનાં સ્થળોમાં વલભી અને હસ્તવપ્રાહરણી વિષે ઉપર કહેલું છે. આંધ્રિલિકાનો અર્થ “ધણ આંબાઓવાળું” એવો થતો હશે. બોમ્બે પ્રે. રા. એ.સો. જનલ, વોલ્યુમ. ૧૦ પા. ૭૭ માં પ્રસિદ્ધ કરેલાં ઘરસેન ૪ થાનાં સંવત ૩૨૬ નાં પતરાંઓમાં પણ દાન લેનારના નિવાસસ્થાન સિદ્ધપુરનું વર્ણન છે. તે હાલનું ૨૧°૪૩’ કિત્તરે અને ૭૨°૦૦’ પૂર્વમાં આવેલું સિદ્ધાર છે.

પ્રથમના દાન પ્રમાણે, પ્રતીહાર મુમ્મક દૂતક છે, અને લેખક કિકક છે. ઈ. સ. ૫૨૮ ને મળતા (વલભી) સંવત ૨૧૦ ના શ્રાવણ શુદ્ધ ૧૫ ને દિવસે દાન આપેલું છે.

अक्षरान्तर

पहेलं पतरं

- १ ॐ^१ स्वरित [॥ *] वलभीतः प्रसभप्रणतामित्राणां नैत्रकानांमत्तुलबलसपत्नमण्डलाभोग
- २ संसक्तसंप्रहारशतलब्धप्रतापः प्रत (ता) पो पनतदानम (मा) नार्जवोपार्जितानुर (रा) गोनुरक्त-
- ३ म् (ओ) लभृतमित्रश्रेणीबलाव (वा) म राजश्रीः^२ परममाहेश्वरस्सेनापति. श्री भट्टकः
- ४ तस्य सुतस्तत्पादरजोरुणावनतपवित्रीकृतशिरादिशरोवनतशत्रुचुडामणी (णि)
- ५ प्रभावित्पुंरितपादनखपंक्तिदीधितिः दि (दी) ना नाथजनोपजीव्यम (भा) नाविभवः
- ६ परगमाहेश्वरसेनापतिधरसेनस्तस्यानुजस्तत्पादाभिप्रणामप्रशस्तविमल-
- ७ मौलिमणी (णिर्) र्मन्वादिप्रणीतविधिविध (धा) नधर्मराज इव विहित विनयव्य (अ) वस्था प-
- ८ ध्यतिगविलभुवनमण्डलाभोगस्वामिना परमस्वामिना स्वयमुपहितराज्याभिषेक-
- ९ मत्ता धिप्रा (श्रा) णनपूतरार्जश्रीः परममाहेश्वरो महाराजद्रोणसिंह स्सि (- *) ह इव
- १० तस्यानुजस्त्रभुजबलेन परगजघटानीकाना (-) मेकविजया शरणैविणा [- *] शरण -
- ११ भवभोद्धा शास्वार्थतत्त्वानां कल्पतरुरिव सुहृत्प्रणयिनां यथाभिलपितफलाप-
- १२ भोगदः परमम् (आ) गवतः परममठ्या (डा) रकपादानुद्ध्यातो महासामन्त महाराज ध्रुव
- १३ सेनः कुशली म् (अ) र्वी नेत्र खानायुक्तकविनियुक्तक च (चा) टभट्टा-
क्षिकमहत्तर-
- १४ ध्रुवाधिकरणिकदाण्डपाशिकादीनन्यांश्च यथा संबन्ध्यामानक (का) ननुदर्श-

बीजुं पतरुं

- १५ ययस्तु वो विदी (दि) तं यथा सिंहपुरवास्तव्य ब्राह्मण विष्णुशर्मणे
- १६ ज्यावालसगोत्राय वाजिसनेयसब्रह्मचारिणे हस्तवप्राहरण्या [३ *] भल्लर-
- १७ ग्रामापरदक्षिणसीमि ब्राह्मणविशाखप्रभुक्तकरदक्षेत्रं द्वादशपादा-
- १८ वर्त परिसराम्रिलिका वापि (पी) तथाक्षसरकप्रवेश्यवमुकीयग्रामोत्तर-
- १९ सीम्न [१] पादावर्त्ताः पंचाशद्रुक्तभुज्यमानकाः एतन्मया मात (ता) पित्रोः पुण्या-
- २० प्यायनायात्मनश्चैहिकामुष्मिकयथाभिलाषितफल (ला) वाप्तिनिमित्त [३ *] पूर्वाचार-
- २१ स्थित्यानुमोदे (दि) तं यतोस्य भुंजतः कृषतः कर्षयतः प्रदिशतो वान कैश्चि [१]
- २२ परिपन्थना कार्यास्मद्वंशजैराग् [१] मि भद्रनृपतिभिश्च साम (मा) न्यं भु (भू) मिदान फलमव-
- २३ गच्छद्विरयममस्मदनुमती^१ मन्तव्या (॥ *) भवन्ति चात्र व्यासगीताः श्लो-
का भवन्ति (:)
- २४ बहुभिर्व्वमुधा भुक्ता राजभिस्सगरादिभिः [१ *] यस्य यस्य यदा भूमि-
स्तस्य तस्य तदा
- २५ फलं (॥ ×) पष्टि वर्षसहस्राणि स्वर्गे भोदति भूमिदः (१ *) आच्छेत्स (त्वा)
चानुमन्त (ता) च त (ता) न्ये (व) नरके वमे (॥ *)
- २६ स्वदत्ता (३ :) परदत्तां वा यो हरेत वसुन्धरां (१) गवा [३] शतसहस्रस्य
हन्तुः प्र (प्रा) मोति किरियं (॥)
- २७ स्वहस्तां मम मह (हा) सामन्त मह (हा) राजभ्रुवसेनस्य (॥) दृतकः
प्रतीहारमम्मकः (॥) लिखितं किक्केन (॥) सं २०० १०
- २८ श्रावण शु १० ५

સાધાન્તર

(૧-૧૪ પંક્તિઓ સંવત ૨૦૬ ના દાનપત્રની શરૂઆતને લગલગ મળતી જ છે.)

(પં. ૧૫) તમને બાહર થાઓ કે, સિંહપુરના વતની, જ્યાબાલ ગોત્રના, વાજસનેય શાખાના બ્રાહ્મણ વિશ્વશર્મનને નીચેની મિલકત નામે:—મલ્લર ગામમાં, હસ્તવત્ર આહરણિમાં નૈઋત્ય સીમા પર બ્રાહ્મણ વિશાખના ભોગવટાનું ૪૨૬ ક્ષેત્ર (ખેતર) અને ૧૨ પાદાવર્ત વિસ્તારવાળી આમ્નિલિકા વાપી; તેમજ અક્ષસરક સુધીની હઠવાળા વસુકીય ગામની ઉત્તર સીમામાં ૫૦ પાદાવર્ત; જેનો તે પહેલાં ઉપભોગ કરતો તેમજ હાલ પણ ઉપભોગ કરે છે તેને માટે મેં, મારાં માતાપિતાના પુણ્યવૃદ્ધિ અર્થે તથા આ લોકમાં તેમ જ પરલોકમાં મનવાંછિત ફલપ્રાપ્તિ માટે, પૂર્વના ઉપભોગ(ભોગવટા)ના નિયમે અનુસાર અનુમોદન આપ્યું છે. આથી કરીને જ્યારે તે ત્હોનો ઉપભોગ કરતો હોય, ખેતી કરતો હોય, ખેતી કરાવતો હોય અથવા ધીજને સંપત્તો હોય ત્યારે કેઈ પણ માણસે તેને પ્રતિજ્ઞા કરવો નહિ. આ અમારા અનુમોદનને અમારા વંશજો અને ભાવિધર્મી નૃપોએ, ભૂમિદાનનું પુણ્ય સામાન્ય ગણી, અનુમતિ આપવી જોઈએ.

(પં. ૨૩) આને માટે વ્યાસના રચેલા શ્લોકો પણ છે. પૃથ્વીના ઉપભોગ કયાં છે, વગેરે ભૂમિદાન દેનાર વગેરે પોતે કરેલું અથવા અન્ય જને કરેલું ભૂમિદાન જે હરે છે તે શતસહસ્ર (લક્ષ) ગાયો મારવાનો અપરાધી બને છે.

(પં. ૨૭) મહારા-મહાસામન્ત મહારાજ ધ્રુવસેનના-હસ્તાક્ષર. દૃવક પ્રતીકાર મન્મથ. લખનાર કિલ્લક. સંવત ૨૧૦, શ્રાવણ, સુદ ૧૫.

ધ્રુવસેન ૧ લાનાં તામ્રપત્રો*

સંવત ૨૧૦ ભાદ્રપદ વદિ ૯

આ શાસનનું પહેલું પત્ર પાલીતાણામાં શત્રુજય કરવાજી પાસેના તળાવમાંથી ગાળ કાઢતી વખતે મળી આવ્યું હતું. સ્વસ્થાન લાવનગરના કરબારે તે પત્ર મુંબઈમાંના પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝીયમને ઈ. સ. ૧૯૧૮ માં ભેટ આપેલું છે.

બીજું પત્ર કાઠીયાવાડના ગાંધીવાડ પ્રાંતમાંના પાલીતાણાથી નેર્મલ્ય ખૂણે ૧૦ માઇલ ઉપર આવેલા ઐયાવેજ નામના નાના ગામડામાંથી મી. ટયુડર આવન આઈ. સી. એસ. એડમીજીસ્ટ્રેટર પાલીતાણાસ્ટેટ ને ઈ. સ. ૧૮૬૪માં મળ્યું હતું અને તે અત્યારે રાજકોટમાંના વોટસન મ્યુઝીયમ ઓફ એન્ટીકવીટીઝમાં સુરક્ષિત છે.

અન્ને પત્રાંની એક જ બાળુએ લેખ કોતરેલો છે. પત્રાંનું માપ ૧૦૩ ઇંચ પહોળાઈ અને ૬૩ ઇંચ ઉંચાઈ છે. પત્રાંની કેર રૂઝ ઉપડતી છે અને તે બંને સુરક્ષિત છે. અક્ષરો ઉંડા કોતરેલા છે અને પત્રાંની બીજી બાળુએ દેખાય છે. કોતરકામ સારી રીતે કરવામાં આવ્યું છે. પહેલા પત્રાંનું વજન ૫૬ તોલા છે. પત્રાંના નીચલા અને ઉપરના છેડા ઉપર બંને કાણાં સાથે બાંધવા માટે તેમ જ સીલ માટે છે. અન્ને પત્રાંમાં ૧૫ લીંટી કોતરેલી છે.

સં. ૨૧૦ માં ધ્રુવસેન ૧ લાએ આપેલા દાનની હકીકત આમાં છે. (૧) નગરકના રહેવાશી, આત્રેય ગોત્રના, અને વાજસનેય શાખાના શાન્તિશર્મન નામના બ્રાહ્મણને સુરાષ્ટ્રમાંના ભદ્રેણિકા ગામના આશ્રમપુણાના પાદરમાંની ૬૫ પાદાવર્ત જમીન આપેલી હતી (૨) તેમજ તેજ બ્રાહ્મણના ભાઈ દેવશર્મન ને તે જ પાદરમાં ૫૦૦ પાદાવર્ત જમીન, અને બાર પાદાવર્ત ક્ષેત્રફળવાળું વાપી ભોદલર આપેલું હતું. વાપી ભોદલરના અર્થ ખાત્રીપૂર્વક આપી શકાતો નથી પણ માટીથી ભરી દીધેલ વગર વપરાશની વાચ હોય એમ સંભવ છે. ભદ્રેણિકા અત્યારે મળી શકતું નથી જ્યારે નગરક ઘણું કરીને નાગર બ્રાહ્મણોનું મૂળ વતન વડનગર હોય એવો સંભવ છે.

હવેક રૂદ્રધર હતા. આની પહેલાનાં દાનપત્રોમાં હવેક મમ્મક આપેલો છે. જ્યારે આ અને આની પછીનાં રૂદ્રધર આપેલ છે. લેખક ૧ બધાં શાસનોમાં તેમજ આમાં કિલ્ક છે.

* પહેલું પત્ર એ. ઈ. ગ્રા. ૧૭ પા. ૧૦૮ ડો. પા. એસ સુકથંકર બીજું પત્ર એ. ઈ. ગ્રા. ૧૮ પા. ૧૨૫ મી. ડી. બી. ટીસલસકર

અક્ષરાન્તર

પતરું પહેલું

- ૧૨ મહાસામન્તમહારાજધ્રુવસેન x કુશલી સર્વાનેવ સ્વાનાયુક્તક-
 ૧૩ વિનિયુક્તકમહત્તરદ્વાંગિકધ્રુવસ્થાનાધિકરણિકાદીનન્યાંશ્ચ યથાસંબદ્ધચમાનકાન-
 ૧૪ નુંદર્શયત્યસ્તુ ધસંવિદિતં યથા સુરાઘ્યાં ભદ્રેણિકાગ્રામસ્ય પૂર્વદક્ષિણસિમ્નિ
 ૧૫ પાદાવર્તશતં નગરકવાસ્તવ્યશાન્તિશર્મણે આત્રેયગોત્રાયવાજિ-

પતરું બીજું

- ૧૬ સનેયસબ્રજાચારિણે તથા અસ્યૈવ આત્રે દેવશર્મણે અસ્યામેવ સીમ્નિ
 ૧૭ પાદાવર્તશતં વાપીભોલરં ચ દ્વાદશપાદાવર્તપરિસરં મયા માતાપિત્રો * પુણ્યાપ્યાય
 ૧૮ ના[યા] સ્પનશ્ચૈહિકામુષ્મિકયથામિલપિતફલાવાસિનિમિત્તમાચન્દ્રાર્કાર્ણવ-
 ક્ષિતિસ્થિતિસરિ-
 ૧૯ ત્પર્વતસમકાલીનં પુત્રપૌત્રાન્વયમોગ્યં બલિચક્રવૈશ્ય (ડવ) દેવાદ્યાનાં ક્રિયાણા
 (ન) સમુત્સ-
 ૨૦ પર્ણાત્મ્યમુદકાતિસર્ગેણ નિસૃષ્ટં યતોનયો * પૂર્વવ્રજદેયસ્થિત્યા મુંજતોઃ કૃપતો [:]
 ૨૧ કર્પીપયનો x પ્રદિશતોર્વા ન કૈશ્વિત્સ્વલ્પાપ્યાવાધા વિચારણા વા કાર્ય્યાસ્મદ્ગંજૈશ્વા-
 ૨૨ ગામિનૃપતિમિરપિ અનિત્યાન્યૈશ્વર્યાણિ અસ્થિરં ધાનુષ્યં સ [વ] સામાન્ય
 ભૂમિદાનર્પા
 ૨૩ લં [લ] મવગચ્છદ્વિરયમસ્મદ્દાયોનુમન્તવ્યઃ યશ્ચાચ્છિદ્યાદાચ્છિદ્યમાનં વાનુમોદે (ત)
 ૨૪ મ પંચમિઃ મહાપ (૧) તકૈઃ સોપપાતકૈઃ સંયુક્તસ્સ્યાદિતિ અપિ ચાત્રવ્યાસગીત-
 ૨૫ શ્લોકા ભવન્તિ-ષષ્ઠિ [ણિ] પેસહસ્રાણિ મ્વર્ગે મોદતિ ભૂમિદઃ આચ્છેતા ચાનુમન્તા ચ
 ૨૬ તાન્યેવ નરકે વસંત્ [૥] મ્વદતાં પરદતાં વા યો હંતત વસુન્ધરાં સ
 ગવાં શતમહસ-
 ૨૭ સ્ય હન્તુઃ પ્રાપ્નોતિ કિલ્પિ [લ્વિ] પમ્ (૥ ૨) બહુભિર્વસુધા ભુક્તા રાજ-
 મિઃ સગરાદિમિઃ યસ્ય યસ્ય
 ૨૮ યદા ભૂમિન્તસ્ય તસ્ય તદા ફલમિતિ (મ્ ૥ ૩ ઇતિ) = સં ૨૦૦ ૧૦
 મ (૧) દ્રપદ વદિ ૯ (. ૧)
 ૨૯ સ્વહસ્તો મમ મહાસામન્તમહારાજધ્રુવસેનસ્ય-નૃતકો રુદ્રધરઃ (૧) લિ-
 સ્વિતં કિક (ક)-

૩૦ કેન (૧)

૧ આંહી સુધીનું અક્ષરાન્તર એ. ઈ. વો ૧૧ પા. ૧૦ પાગે પ્રસિદ્ધ થએલાં ધ્રુવસેન ૧ લાનાં પાલિતાણાનાં
 સં. ૨૦૬ ના તામ્રપત્રમાંના અક્ષરાન્તરને મળતું આવે છે. માત્ર પંક્તિ ૧૪ી માં ત્યામીપ્રણામ ને અહીં
 ત્યાદામિપ્રણામ અને દીનાને અહીં મન્વાદિના વાંચવાનું છે. ૨ વાંચો ગોમ્નિ ૩ આંદોથી બીજું પતરું સંધાય
 છે. એ. ઈ. વો ૧૦ પા. ૧૨૬. ૪ કાનો વધારે છે. ૫ વાંચો વર્ષ ૬ મ નજામાં લખ્યો છે.

ધ્રુવસેન ૧ લાનાં પતરાંઓ*

[ગુપ્ત | સંવત્ ૨૧૦ ભાદ્રપદ વદિ ૧૩]

આ બે પતરાંઓ છે. દરેકનું માપ ૧૦ $\frac{૧}{૨}$ "x૬ $\frac{૧}{૨}$ " છે—અને તે દરેક એક જ બાજુએ લખેલાં છે. મુદ્રાના ઉપલા અર્ધ ભાગમાં હંમેશા મુજબ ચપટ બેઠેલા નન્દી દેખાય છે. અને નીચલા અર્ધ ભાગમાં 'શ્રી-ભટ્ટ' એવા શબ્દો લખેલા છે. દરેક પતરાં ઉપર ૧૪ પંક્તિઓ લખેલ છે. ૨૭ મી પંક્તિમાં આપેલ તારીખ ઉપરથી ૨૦૦,૧૦ અને ૩ એવા આંકડાઓનાં ચિહ્નોના દાખલા મળે છે.

આ બધાં પતરાંઓ, પહેલેથી છેલ્લે સુધી, એપિગ્રાફિયા ઇડીકા વો. ૧૧ પા. ૧૦૪ ઉપર પ્રો. સ્ટેન કોનોએ પ્રસિદ્ધ કરેલાં વલ્લીનાં પાંચ પતરાંઓમાંના પહેલા ગુપ્ત(સં. ૨૦૬)ને મળતાં આવે છે. પરંતુ આંહિ, ધ્રુવસેનનાં પાલિતાણાનાં ગુપ્ત સંવત્ ૨૧૦ ના પતરાંઓ પરથી બલ્લીવામાં આવેલાં સુદ્રધર દૃતક છે.

મૈત્રક વંશના ધ્રુવસેન[૧] એ વલ્લી શહેર(કાઠિઆવાડમાં વળા)માંથી દાન આપેલું છે. દાન લેનાર હસ્તવપ્ર(ભાવનગર તાબે ઘોઘાથી ૬ મૈત્ર ઉપર આવેલ હાથળ)નો રક્ષીશ, ભાર્ગવ ગોત્રનો ઋગ્વેદી બ્રાહ્મણ ગુહભટ્ટિ વર્ણવેલો છે.

ભદ્રેશ્વિકા નામના ગામડાથી અગ્નિકોણમાં અને નટ્ટકપુર નામના ગામડાની સરહદ મળે છે ત્યાં ૨૦૦ પાદાવર્ત પૃથ્વીનું દાન આપેલું છે.

ઈ. સ. ૫૩૦ ને મળતાં [ગુપ્ત-વલ્લી સંવત્] વર્ષ ૨૧૦ ના ભાદ્રપદના ૧૩ મા દિવસે લેખ લખેલો છે.

अक्षरान्तरं

पतरुं पहेळुं

१४ मानकननुंदरीयत्यस्तु वो विदितं यथा हस्तवप्राहरण्यां

पतरुं वीजुं

१५ भद्रेणिकाग्रामपूर्वदक्षिणसीम्नि नट्टकपुत्रग्रामसीमसन्धौ पादा-

१६ वर्त्तशतद्वयं सभूतवर्त्त सहिरण्यादेयं हस्तवपवास्तव्यब्राह्मणभट्टिगुहभट्टिभ्यः

१७ भार्गवसगोत्राभ्यः बह्वृजसब्रह्मचारिभ्यः मया मातापित्रोः पुण्याप्यायनै-
यात्म-

२० उदकातिसर्गेण ब्रह्मदायो निसृष्टः

२७ शुष्ककोटरवासिनःकृष्णाहयोहि जायन्ते ब्रह्मदेयं हरन्ति ये सं २००

१० भाद्रपद व १३

२८ स्वहस्तो मम महसामन्तमहाराजध्रुवसेनस्य दूतकः रुद्रधरः लिखितं
किञ्चकेन

ધ્રુવસેન ૧ દાનાં પાલિતાણાનાં પતરાંઓ^૧

[વલ્લભી-] સંવત ૨૧૦ આશ્વિન વદ ૫

આ બે પતરાંઓનું વર્ણન રાય બહાદુર વિ. વેંકયે આ પ્રમાણે આપ્યું છે:—દરેકમાં ઠડીઓનાં બે કાણાં છે. દરેકમાં એક બાણુ ઉપર લખેલું છે. કેટલેક સ્થળે કોતરનારનાં ઓળાંની નિશાનીઓ પાછળના ભાગમાં પણ દેખાય છે. પતરાંઓ લગભગ ૧૦ $\frac{૧}{૨}$ " લાંબાં છે, અને ઉંચાઈ ૧ $\frac{૧}{૨}$ " અને ૭ $\frac{૧}{૨}$ " વચ્ચે છે.

પતરાંઓ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. પહેલા ઉપર ૧૫ અને બીજા ઉપર ૧૨ પંક્તિઓનું સારી રીતે કોતરેલું લખાણ છે. દરેક અક્ષરની સરાસરી ઉંચાઈ ૩" ઈંચ છે.

અક્ષોલક નામના ગામડાની ઉત્તર તરફ આવેલ એકત્રીશ પાદાવર્તોનું ખેતર, તથા ખેતી માટે એક કૂવો (વાખી) ત્યાંના રહીશ, વાણસનેય શાખાના શિષ્ય, ઔપસવરિત ગોત્રના રુકન્દ નામના બ્રાહ્મણને દાનમાં આપ્યા હતાં તેને અનુમોદન આપતું આ શાસન મહાસામંત મહારાજા ધ્રુવસેને વલ્લભીમાંથી કાઢ્યું હતું. આ ગામડું મેળવી શકાતું નથી. બીજે સ્થળે બાણુ-વામાં નહિ આવેલો રુદ્રધર નામનો દૂત છે. અને પ્રથમના દાનની જેમ લેખક કિષ્ક છે. ઇ. સ. ૫૨૬ ને મળતા (વલ્લભી) સંવત ૨૧૦ ના આશ્વયુજ વદ (?) ૫ નું આ દાન છે. મખવાડીયું બતાવતો શબ્દ ખોટો લખાયો છે. અને ‘ગ’ નહીં ‘ણ’ ‘શુ’ તરીકે કદાચ લખેના બેઈએ. આની પહેલાંનો શબ્દ ફરીથી ખોટી રીતે આપ્યો છે. એટલે આ ભૂલ ધર્ષ છે.

अक्षरान्तर

पतरुं पहेलुं

- १ ॐ स्वस्ति (॥ ×) बलभीतः प्रसभप्रणतामित्राणा (ँ ') मैत्रकाना (णा)
मतुलबलसपत्नम-
- २ ण्डलाभोगसंसक्तस (ँ *) प्रहारशतलब्धप्रतापः प्रतापोपनतदानम(मा)नार्ज-
- ३ वोषार्जितानुरागोनुरक्तमौलभृत मित्रश्रेणी बलावासरजश्रीः परममा-
- ४ हेश्वरस्तेनापति श्रीभटकस्तस्य सुतस्तच्चरणरजोरुणावनतपवित्रीकृत-
- ५ शिराः शिरोवनतशत्रुचूडामणिप्रभाविच्छुरितपादनखपंक्तिदीधितिदीनाना-
- ६ थजनोपजीव्यमानविभवः परमनाहेश्वरस्तेनापतिधरसेनस्तस्यानुज-
- ७ स्तत्पादाभिप्रणामप्रशस्तविमलमौलिमणिर्मन्वादिप्रणीतविधिविधान-
- ८ धर्मा धर्मराज इव विहितविनयव्यवस्थ(।)पद्धतिरखिलभुवनमण्डलाभोग-
- ९ स्वाभिना परमस्वामिना स्वयमुपहितराज्याभिषेकमहाविश्राणनावपतरा-
- १० ज (श) रीः परममाहेश्वरो महाराजद्रोणसिंह (सिंह) स्ति (ँ +) ह इव
तस्यानुजस्वभुजबले-
- ११ न परगजघटानीका(ना *)मेकविजयी शरणे(णै)पिणां शरणमवबोद्धा
शास्त्रार्त (थ) त (त् *) त्वा-
- १२ नां कल्पतरुरिव सुहृ (ँ) त्प्रणयिनां यथाभिलषितफलोपभोगदः परम-
- १३ भगवतः परमभट्टारकपादानुद्ध्यातो महासामन्त महाराजध्रुवसेनः
- १४ कुशली सर्वानेव स्वानायुक्तकविनियुक्तकचाटभटमहत्तरद्राक्षिकभ्रुवा-
- १५ धिकरणिकदाण्डपाशिकादीनन्यांश्च यथासंबध्यमानकाननुदर्श-

बीजुं पतरुं

- १६ यत्यस्तु वो विदितं यथाकोडकमामउत्तरम् (१) श्चि द्वादशपावा (२)
वर्चपरिसरा व (वा) पि (पी)
- १७ क्षेत्रपादाव (२) चाश्च वृ (त्रि) शत् तत्रैव वास्तव्यत्र (त्रा)क्षणस्कन्दाय
ओपस्वस्तिसगोत्राय वाजिसनेय-

१८ सत्राचारिणे यदेतत् (पू) वर्वभुक्तमुज्यमानकं तन्मया (या) पि मातापित्रोः
पुण्याप्यायन (ना) य

१९ आत्मनश्चैहिकोदे (मु) प्मिकयथाभिलषितफलावाप्तिनिमित्तं पूर्वाचार-
स्थित्यानुज्ञातम्

२० प (य) तोस्य पूर्वभुक्तिमर्यादया भुंजता (तः) कृषत (:) कर्षयतः
प्रदिशतो वा न केनवि (चि) त्स्वल्पाप्या-

२१ त्र (।) धा विचारणा वा (न) कार्यास्मद्वंशजैरात (गा) मिभद्रनृपति-
मिश्रं वित्यान्यैश्वर्यान्येस्थिरमोनुय्य

२२ ता (सा) म (मा) न्यं च भूमिदानफलमगच्छद्भिरिय मस्मदनुमतिरनुम
न्तव्या (व्या) पि चात्र व्यासगीतः

२३ श्लोकामवन्ति (॥ *) बहुभिर्वसुधा भुक्ता राजभि (: *) सगरादिभिः
(। *) यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा

२४ फलं (॥ *) षष्टिवर्षसहस्राणि स्वर्गं मोदति भूमिद् (अ) : (। *)
आच्छं (न *) ता (च) चानुमन्त (न्ता) चा (च) नान्ये (तान्ये)
व नरकं वै (व) सेत् (॥ *)

२५ विलया (विन्व्या) टवीप्सतोयासु शुष्क (शुष्क) कोटरवासिह्न (:)
(वासिनः) (। *) कृष्णाहा (ह) यो हि जायन्तं भु (भू) मिद
(दा) यं हरन्ति ये ॥

२६ स्वहस्तो मम महासामन्तमहाराजधृचसेनस्य (॥ ।) दूतको रुद्रधरः (॥ *)
लिखितं किकक (किककेन)

२७ सं २०० १० आ [ञ्छ] (आश्च) युज ज (च ?)

‘લાયાન્તર’

[૧-૧૫ પંક્તિઓ સંવત્ ૨૦૬ ના દાનલેખની આરંભને લગભગ મળતી જ છે]

(પંક્તિ ૧૬ તમને બહાર થાયો કે:-અકોલક ગામમાં ઉત્તર સીમાપર ખાર પાદાવર્તના વિસ્તારસહિત વાપી; અને ૩૦ પાદાવર્તનું ખેતર ઉક્ત ગામના વતની ઔપસ્વસ્તિ ગોત્રના, વાજસનેયનો શિષ્ય બ્રાહ્મણ સ્કન્દ, જે પહેલાં તે ગામનો ઉપભોગ કરતો અને હાલ પણ ઉપભોગ કરે છે તેને, મારાં માતૃપિતાના પુણ્યની વૃદ્ધિ માટે અને મને આ લોક તેમ જ પરલોકમાં મનવાંછિત ફલપ્રાપ્તિ થાય તે માટે, પૂર્વના ઉપભોગના નિયમો અનુસાર ઉપભોગ કરવા મેં અનુમોદન આપ્યું છે. આથી ઠરીને પૂર્વના ઉપભોગના નિયમો અનુસાર તે તેનો ઉપભોગ કરતો હોય, ખેતી કરતો હોય, ખેતી કરાવતો હોય અથવા ણીજાને સોંપતો હોય ત્યારે કોઈએ લેશમાત્ર પણ બંધી અથવા તકરાર કરવી નહિ. આ અમારા જૂના દાનના અનુમોદનને, અમારા વંશજોએ અને કાવિ ધર્મા રાજાઓએ રાજસત્તા નાશવંત છે અને જીવન સંચલ છે, અને ભૂમિદાન સામાન્ય છે તેમ ગણીને, અનુમતિ આપવી જોઈએ.

(પં. ૨૨) આને માટે વ્યાસના કરેલા શ્લોકો પણ છે. પૃથ્વીનો ઉપભોગ કંયા છે વિગેરે...ભૂમિદાન દેનાર વિગેરે...ભૂમિદાન હરનારા વિધ્યાનાં જગવિનાનાં વનનાં વૃક્ષાનાં શુષ્ક પોલાણમાં રહેતા કાળા સર્પ તરીકે પુનર્જન્મ લે છે.

(પંક્તિ ૨૬) મારા મહાસામન્ત મહારાજ ધ્રુવસેનના, હસ્તાક્ષર. કૃતક સુદધર : લખનાર કિશ્કક. સંવત ૨૦ આધિ [યુજ] કૃષ્ણ(?) પક્ષ ૫.

વલ્લભી રાજા ધ્રુવસેન ૧ લાનું એક દાનપત્ર^૧

સંવત ૨૧૬ માઘ કૃષ્ણપક્ષ ૩

વળામાં કેળીઓને મળી આવેલું ધ્રુવસેન ૧ પહેલાનું એક દાનપત્ર થોડાં અઠવાડીયાં પહેલાં મારા હાથમાં મૂકવામાં આવ્યું હતું. આની પ્રતિષ્ઠિત તથા ભાષાન્તર નીચે આપેલાં છે. ધ્રુવસેન રાજાએ કાઢેલું એક બીજું શાસન પણ આ સાથે હતું. વલ્લભી રાજાઓના બધા લેખો મુજબ આ પણ તારાની કડીઓથી જોડી દીધેલાં એ પતરાંઓની અંદરની બાજુએ લખેલાં છે. આ પતરાંઓ મને મળ્યાં ત્યારે કુત્ત એક જ કડી રહી હતી. બીજી કડી, જેના ઉપર મુદ્રા હશે, તે તૂટી ગઈ હતી. પતરાંઓનું માપ ૧૧" x ૮" છે. અને તે સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. પણ પહેલા પતરાની ડાબી બાજુનો ઉપરનો ખૂણો કદાચ શોધી કાઢનારની કુહાડીના અકસ્માત ધાને લીધે ભાગી ગયેલો છે. એક ચાર ઈંચ લાંબા અને એક ઈંચ પહોળા કઠકાના ચાર ભાગ થઈ ગયા છે. પણ સુભાગ્યે આ કઠકા સંભાળી રાખેલા છે. પહેલાની જેમ બીજા પતરાનો નીચેનો ભાગ પણ જરા ભાગી ગયો છે. બીજી ઇંચો કરતાં આ વધારે ગંભીર છે; કારણ કે આથી મારાથી કુટલાક અક્ષરો યોગ્યથી શકાતા નથી.

મને પતરાંઓ મળ્યાં ત્યારે તેઓની ઉપર કોઈ કોઈ ઠંકાણું કાઢવાનાં પોડાં બાંધી ગયાં હતાં, અને મોટા ભાગમાં તે ચળકાટ મારતો કાટનો થર લાગી ગયો હતો. કાંઠાનો ભાગ છૂટો પડી ગયો હતો. ચૂનાના પાણીમાં ઘણો વખત રાખવાથી કચરો અને કાટ એટલાં બધા સાફ થઈ ગયાં કે લગભગ બધા અક્ષરો યોગ્ય યોગ્યથી શકાય તેવા થઈ ગયા. વલ્લભીનાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં શાસનો ઉપરથી કુટલાક અસ્પષ્ટ રહેલા અક્ષરો પણ જાણી શકાય છે. પરંતુ તારીખનો છેલ્લો આંકડો મુશ્કેલી ઉભી કરે છે. વળાનાં બીજાં પતરાંઓ કરતાં આ પતરાં ઉપરના અક્ષરો વધારે પ્રાચીન દેખાય છે. આખા લખમાં 'લ' ગિરનારના જૂના લેખો પ્રમાણે લખાયેલાં છે.

પ્રાચીન હોવાને લીધે જ આ દાનપત્રની કિંમત છે. પ્રસિદ્ધ થયેલાં પતરાંઓમાંથી ભટ્ટારકના પ્રપૌત્ર ધરસેન રાજાની પહેલાનું એક પણ નથી. પરંતુ આદિ તેના બીજા પુત્રનો લેખ છે. આ પતરાંઓની સાલ શક સંવતની હોવાથી વલ્લભી સંવત (૩૧૮-૧૬ ઇ. સ.)ની શરૂવાત દ્રાણસિંહના રાજ્યાભિષેક સાથે સમકાલીન છે (એટલે કે ત્યારથી થાય છે) તે માન્યતા હું ધારું છું કે આ પતરાંની સાલથી નિર્મલ થાય છે. કારણ કે આ લેખ ઉપરનાં પહેલાં બે ચિહ્ન ૨૧૦, ચોક્કસ છે, એટલે જ શક સંવત (વિવાદ ખાતર છેલ્લો આંકડો ૯ છે, એવું માનીએ તો પણ)માં લખાયેલ હોય તો ઇ. સ. ૨૯૭ થી પહેલાનો હોય નહિ. વલ્લભીનાં આથી પણ વધારે પતરાંઓ મોડા સમયમાં મળી આવશે એમ હું માનું છું. તેથી આ પતરાંઓ ખરેખર કયા સમયમાં લખાયાં તે અર્થાર્થપદ પ્રશ્ન ત્રિષે હાલ કંઈ પણ કહી શક નહિ. પ્રોફેસર ભાંડારકરે એ પતરાંઓમાંથી કુટલાક ભાગો પ્રસિદ્ધ કર્યા છે. તે ઉપરથી જણાય છે કે વલ્લભી રાજાએ ગ્રાહ્યભાના દેવાને માનવતા હતા. છતાં બૌદ્ધો તરફ સહાનુભૂતિ રાખતા હતા. એટલે ધ્રુવસેન ૧ લા એ આવેલું દાન સુરોપીય દ્રષ્ટિએ વિચિત્ર જણાય તોપણ આપણને આશ્ચર્યજનક નહિ લાગે કે ધ્રુવસેનની પહેલની પુત્રી બૌદ્ધધર્મની અનુયાયી હતી અને તેણે બૌદ્ધ મઠ બાંધ્યો હતો. જ્યારે તેનો માગો વૈષ્ણવ હતો. હિન્દુસ્તાનના ઇતિહાસમાં પ્રાચીન તેમ જ અર્વાચીન સમયના રાજાઓની ઉદારવૃત્તિના ઘણા દાખલાઓ મળી આવે છે. વળી આ પતરાંઓ ઉપરથી એક બીજી જાણવા જેવી હકીકત એ મળી આવે છે કે ધ્રુવસેનના સમય સુધી વલ્લભી રાજાઓ તદ્દન સ્વતંત્ર ન હોતા, પણ કોઈ બીજા રાજાનું સાવભોમત્વ સ્વીકારતા હતા. કોઈ પણ સ્વતંત્ર રાજા સામેત, પ્રતિહાર અને દણ્ડનાયક એવા ઇલકાઓ ધારણ કરે નહિ. દ્રાણસિંહના રાજ્યાભિષેકથી તેના કુટુંબ અને સાવભોમ સત્તા સાથેનો સંબંધ તૂટ્યો ન હોતો પણ કદા તેનું નામાભિધાન ફેરવાયું હતું, એમ લાગે છે.

पतरुं पहेलुं

- १ स्वस्ति जयस्कन्धावारात् खुड्डवेदीयग्रामवासकात्प्रसगप्रणनामित्राणां मैत्रकाणामतुल-
२ बलसंपन्नमण्डलाभोगसंभक्तसंप्रहारशतलब्धप्रतापः पतापोपनतदानगाना-
३ र्जवोपार्जितानुरागानुरक्तमौलभृतामित्रश्रेणीबलवामराज्यश्रीः श्रीसेनापतिमहार्कः-
४ तस्य मुतः तच्चरणरजोमणनतपवित्रीकृतशिराः शिरावनतशत्रुचूडाम (णि)
५ प्रभाविच्छुरितपादनखपङ्क्तिदीधितिः दीनानाथजगोपजीव्यमानाविभवः-
६ परममाहेश्वरः श्रीसेनापतिधरसेनः तस्यानुजस्तत्यादाभिप्रणामप्रशस्त
७ तरविमलमौलिमणिः मन्वादिप्रणीतविधिविधानधर्मा धर्मराज इव विहि-
८ तविनयव्यवस्थापद्धतिरखिलभुवनमण्डलाभोगेकस्वामिना परमस्वा-
९ मिना स्वयमुपहितराज्याभिषेकमहाविश्राणनावपतराजश्रीः परम-
१० माहेश्वरः श्रीमहाराजद्रोणसिंहः सिंह इव तस्यानुजस्मभुजबलपरा-
११ क्रमेण परगजघशनीकानामेकविजयि शरणैषिणां शरणमवबोद्धा-
१२ शास्त्रार्थतत्त्वानां कल्पतरुरिव सुहृत्प्रणयिनां यथाभिलषितकामफलं-
१३ भभोगदः परमभागवतः परमभट्टारकपादानुद्घातो महासामन्त
१४ महाप्रतीहारमहादण्डनायकमहाकर्ताकृतिकमहाराजश्रीभुवमनः कुशली-
१५ सर्वानेव स्वानायुक्तकमहतरद्रागिचाटभटादीन्समाज्ञा-
१६ पयत्यस्तु वस्संविदितं यथा मया मातापित्रोः पुण्या-

पतरुं बीजं

- १ प्यायनायात्मनश्चैहिकामुष्मिकयथामिलितफलवाप्ति-
२ निमित्तमाचन्द्राक्काण्णवक्षितिस्थितिसमकार्थिनः विहारस्य पतित-
३ विशीर्णप्रतिसंस्कारणार्थं धूपदीपतैलपुष्पोपयोगि च सर्वस्मद्रा
४ स्ताप्रक्षेपीयः सदित्यदानकरणः सवातभूतप्रत्यायः भूमिच्छिद्रन्यायेन
५ बलभ्यां स्वभागिनेयीपरमोपासिकादुद्वाकारितविहारप्रतिष्ठापितानां
६ भगवतां सम्यक्संबुद्धानां बुद्धानामार्यभिक्षुसंघस्य च पिण्डपातग्लानभेषज-
७ त्रीवरिकाद्युपयोगायानुपुंज्यपरान्तं पिप्पलगृद्धरीग्रामो दत्त । :] यतः-
८ तत्राधिकृतानां यत्तत्रोत्पद्यते तदुद्वाहयतां न केनचित्प्रतिषेधो-
९ विचारणा वा कार्यास्मद्वंशजैरप्यनित्यं मानुष्यमस्थिराण्यैश्वर्याण्येष-
१० क्ष्यायमस्मद्वायोनुमन्तव्यः यश्चाच्छिन्नादाच्छिद्यमानं वानुमोदेत स पंच
११ भिः महापातकैश्च सोपपातकैश्च संयुक्तः स्यादत्र च व्यासोक्तः श्लोको भवति ॥ स्वदत्तां
१२ परदत्तां वा यो हरेत वसुन्धरां गवां शतसहस्रस्य हन्तुः प्राप्नोति किल्बिषं-
१३ (स्व) हस्तो मममहासामन्तमहाप्रतीहारमहादण्डनायकमहाकर्त्ताकृतिक-
१४ म (हा) रा (ज) श्रीध्रुवसेनस्य... भोगिकवैकुण्ठः लिखितं किकेन ॥ सं. २१६
माघवदि ३

સ્વસ્તિ ! ખુદ્ધવેદીય ગામમાંના વિજયી નિવાસસ્થાનમાંથી, પોતાના શત્રુઓને બળથી નમાવનાર, મિત્રોના અતુલ પ્રતાપથી સામ્રાજ્ય પ્રાપ્ત કરનાર, સામાસામી કરેલાં અનેક યુદ્ધમાં યશ પ્રાપ્ત કરનાર, દાન, માન, (ભટ્ટારકના) યશનાં ફળ, અને પોતાની સરળતાથી પ્રાપ્ત કરેલા અનુરાગને લઈને અનુરક્ત મિત્ર નૃપમંડળના પ્રતાપથી રાજ્યશ્રી પ્રાપ્ત કરનાર શ્રીમાન સેનાપતિ ભટ્ટારક પૂર્વે થઈ ગયો.

તેનો પુત્ર, જેનું નમન કરતું શિર તેના પિતાના ચરણની રજથી રક્ત બનીને પવિત્ર થયું હતું, જેના પદના નખની પ્રભા નમન કરતા શત્રુઓનાં ચૂડામણિના તેજથી ઠંકાર્થ જતી, જેની લક્ષ્મી દીન અને અનાથનું પાલન કરતી હતી, તે પરમ માહેશ્વર શ્રી સેનાપતિ ધરમેન હતો.

તેનો અનુજ, જેનો વિમલ ચૂડામણિ બન્ધુના ચરણને નમન કરવાથી અધિક તેજ-સંપન્ન થયો હતો. જે મનુ આદિ(મુનિઓ)નાં બહેર કરેલાં વિધિ વિધાનમાં યુધિષ્ઠિર સમાન હતો, જેણે ધર્મ પાલનના નિયમ પળાવ્યા, જેની રાજ્યશ્રી મહાદાનથી પવિત્ર થઈ હતી, અને જેનો રાજ્યાભિષેક અખિલ પૃથ્વીના પરમસ્વામિથી જાતે જ થયો હતો તે સિદ્ધ-સમાન પરમ માહેશ્વર મહારાજ શ્રી શ્રોણસિદ્ધ હતો.

તેનો અનુજ, પોતાના ભુજબળ વડે શત્રુઓના ગળેની ઘટાનો એકાકી વિજેતા, શરણાગતને આશ્રયસ્થાન, શાસ્ત્રાર્થ અને તત્ત્વમાં નિપુણ, પ્રણયિ મિત્રોને અભિલાષ અનુસાર ઈચ્છિત ફળ આપનાર કલ્પતટ સમાન, પરમ ભટ્ટારકનો પાદાનુધ્યાત, પરમભાગવત, મહાસામન્ત, મહાપ્રતીહાર, મહાદણ્ડનાયક, મહાકાર્તાકૃતિક, મહારાજ શ્રી ધ્રુવસેન હતો.

તે કુશળ હાલતમાં સમસ્ત રાજપુરૂષ, આયુક્તાક, મહત્તર, ચાટ, ભટ આદિને અનુ-શાસન કરે છે:—

તમને બહેર થાઓ કે મારાં માતાપિતાના પુણ્યની વૃદ્ધિ અર્થે, આ લોકમાં અને પરલોકમાં ઈચ્છિત ફળની પ્રાપ્તિ માટે, અનુપુંજ્યના અન્તર આવેલું પિપ્પલડન્ખરી ગામ, રાજપુરૂષોના હસ્ત પ્રદેશણ મુક્ત, સહિત, તેમાંની સર્વ આવક સહિત, ભૂમિચ્છિદ્રના ન્યાયથી, વલ્લીમાં રહારી ભગિનીની પુત્રી, ખુદ્ધ ઉપાસિકા દુદાએ કરેલા વિહારમાં પ્રતિષ્ઠાપિત, પૂજપાત્ર અને પૂજ્ય બુદ્ધિસંપન્ન જોદ્ધો અને ત્યાં વસતા મુનિઓના સંઘને, વિહારના પટ્ટી ગચ્છેલા અને ભાંગી ગચ્છેલ ભાગોનું સમારકામ કરવા માટે અને ધૂપ, દીપ, તેલ અને (પૂજ માટે) પુષ્પ, અને આઝરી જનોનાં અન્ન, ઓસડ, વસ્ત્ર આદિ મેળવવા માટે, ચંદ્ર, સુરજ, સાગર, પૃથ્વીના અસ્તિત્વ કાળસુધી ઉપભોગ માટે, મેં દાન આપ્યું છે આથી તે ગામના માલિકને, જ્યારે તે ત્યાં ઉત્પન્ન થતું ભેજું કરે ત્યારે, કંઈ પ્રતિબંધ કરવો નહિ. અમારા વંશના નૃપોએ, માનુષ્ય અનિત્ય છે, અને ઐશ્વર્ય ચંચળ છે, એમ માની, આ અમારા દાનને અનુમતિ આપવી. જે તે હરી લેશે, અથવા તે હરણ કરવામાં અનુમતિ આપશે, તે પંચ મહાપાપનો, અને અન્ય અલ્પ પાપનો દોષી થશે. અને આને માટે વ્યાસનો કહેલો એક શ્લોક છે:—જે પોતે અથવા અન્યથી આપેલી ભૂમિ હરી લે છે, તે લક્ષ પેતુના વધનું પાપ લે છે. મહાસામન્ત, મહાપ્રતીહાર, મહાદણ્ડનાયક, મહાકાર્તાકૃતિક, મહારાજ શ્રી ધ્રુવસેનના સ્વહસ્ત કિક્કકથી લખાયું.

સંવત. ૨૧૬. માઘ વત્તિ. ૩.

ધ્રુવસેન ૧ લાનાં તામ્રપત્રો*

[ગુપ્ત] સંવત્ ૨૧૭ આશ્વિન વદ ૧૩

જે બે પતરાં ઉપરથી આ અક્ષરાન્તર કરવામાં આવ્યું છે તે ડા. બરજેસે ડા. બુલરને પ્રસિદ્ધ કરવા માટે આખ્યાં હતાં અને તેણે મને આખ્યાં હતાં. અત્યારે તે બ્રિટિશ મ્યુઝીયમમાં છે. તેમાં વલ્લભી રાજા ધ્રુવસેન ૧ લાનું ગુ. સ. ૨૧૭ આશ્વિન વ. ૧૩(ઈ. સ. ૫૩૬-૩૭)નું દાન લખેલું છે.

પતરાંઓ બહુ સુરક્ષિત નથી. પહેલા પતરાની ઉપરની કોર અને નીચેના ભાગમાં ડાબી બાજુના બૂણાનો ભાગ તૂટેલાં છે અને બીજા પતરાની જમણી બાજુ પણ તેવી જ સ્થિતિમાં છે તેથી શરૂવાતના ભાગમાં જે સ્થળેથી દાન અપાએલું છે તે સ્થળાતું નામ નહીં થયું છે. ઉપરાંત અક્ષરોના કેટલાક ભાગ કાળની અસરથી ઘસારા ગયા છે અને કેટલાક હેઠાણે ખીલકુલ વંચાતા નથી. તોપણ બીજાં દાનપત્રોની સરખામણીથી ઘણા બરા અક્ષરો મેળાવ્યા છે. જે કે દાનમાં અપાએલા ગામનું નામ મળી શકતું નથી.

લેખ આખો ગદ્યમાં છે. જ્યારે છેવટનો અમુક ભાગ શ્લોકમાં છે. કેટલીક લેખકની ભૂલેા સિવાય વ્યાકરણ વિગેરે માટે ખાસ નોંધ કરવાલાયક કંઈ નથી.

શરૂવાતમાં શ્રી સેનાપતિ ભટ્ટાકેથી માંડીને ધ્રુવસેન ૧ લા સુધીની વંશાવળી, પછી દાનની વિગત અને છેવટમાં દત્તક વિગેરેનાં નામ આપેલ છે.

દાનવિભાગ—રાજાજેન દુકાએ બંધાવેલા વિહારમાં અને બુદ્ધદાસના બંધાવેલા વિહારમાં રહેતા ભિક્ષુ સંઘને દાન આપેલું છે.

દાનમાં આપેલું ગામ વટપ્રત્યક ? છે અને તે જે પરગણામાં આવેલું છે તેનું નામ વંચાતું નથી. જે વિહાર પૈકીનો પહેલો બીજાં ઘણાં દાનપત્રોમાં આવે છે પણ બીજાં વિહાર તદ્દન નવો છે. હુએન સંગે વર્ણવેલા ૧૦૦ સંઘારાઓ પૈકીનો આ એક હોય એમ સંભવિત છે. ધ્રુવસેન પોતાં શિવધર્મી હોવા છતાં બુદ્ધધર્મ માટે આપેલું આ દાન ખાસ ધ્યાન ખેંચનારું છે. કારણ તેથી તેની ધર્મ સદિષ્ણુતાનું ભાન આવે છે. તેમ જ શૈવ રાજાની જ્ઞેન દુકા બૌદ્ધધર્મી હતી તે પણ ઉપયોગી હકીકત છે. ધ્રુવસેન પ્રથમ પોતાને પરમમાહેશ્વર લખે છે અને પાછળથી પરમે-પાસક લખેલ છે. તેથી કદાચ પાછળથી બુદ્ધધર્મમાં આવ્યો હોય એવો સંભવ છે. ઉપરાંત ૬ ઠી અને સાતમી શતાબ્દીમાં બુદ્ધધર્મનું ભળ આનાથી પુરવાર થાય છે અને આ મધ્યકાલના રાજાઓ પણ અશોક અને અકબરની માફક ધર્માધ ન હોતા, એમ પણ સાબીત થાય છે.

* જ. રા. એ. સો. ઈ. સ. ૧૮૬૫ પા. ૩૫૬ ડા. ડી. બ્લોચ

અક્ષરાન્તર

- ૧ ઓ [॥] સ્વસ્તિ [॥] વિજયસ્કન્ધ[વારાત્....વાસકા]ત્પ [સમ] પ્ર[ળ]
ત[ા મિ] ત્ર[ા ણાં] મ[ે] ત્રકાનામતુલ્યલસ[મ] પત્ર મ[ળ]હ[લા]-
- ૨ ભોગસંસક્ત સંપ્રહારશત[લબ્ધ પ્રતાપ]: પ્રતાપોપનતદાનમાનાર્જવોપાર્જિતાનુરા-
ગાનુરક્તમૌલભૂત-
- ૩ મિત્રેશ્રેણીવલાવાસરાજ્યશ્રી: પરમમાહેશ્વર શ્રીસેનાપતિ મટક: તસ્યમુતસ્તન્ન-
રણરજોરુણાવનત
- ૪ [પવ]િ [ત્રી] કૃતશિરાદિશિરોવનતશત્રુચૂડામણિપ્રભાવિચ્છુરિતપાદનસ
પંક્તિદીધિતિ: દીનાનાથજનોપ
- ૫ [જીવ્ય] માનવિભવ: પરમમાહેશ્વર: શ્રીસેનાપતિ ધરમેન: તસ્યાનુજસ્તત્પાદામિ-
પ્રણામપ્રશસ્ત-
- ૬ [વિ]મલમૌલિમણિમ્મન્વાદિપ્રણીતવિધિવિધાનધર્મા ધર્મરાજ દ્વ વિહિતવિન-
યવ્યવસ્થાપદ્ધ-
તિગ્વિલમ્બવનમણ્ડલાભોગૈકમ્વામિના પરમસ્વામિના સ્વયમુપહિતરાજ્યાભિષેકમહા-
- ૮ (વિ) શ્રાણનાવપૂત્રાર્જશ્રી: પરમમાહેશ્વરશ્રીમહારાજદ્રોણસિંહાસિંસદૈવ
તસ્યાનુજસ્વમ્બુ-
- ૯ જબલપરાક્રમેણ પરગજધટાનીકાનામેકવિજયી શરણેષિણાં શરણમવબોદ્ધા
- ૧૦ (શાસ્ત્રા)ન્થ તત્વાનાં કલ્પતરુરિવ સુદૃષ્ટપ્રણયિનાં યથાભિલષિતકામફલોપગોગદ:
- ૧૧ [પરમમ]દ્વારકપાદાનુધ્યાતો મહાપ્રતિહાર મહાદણ્ડનાયક મહાકાર્તા
કૃતિક મહાસામન્ત
- ૧૨ મહારાજ શ્રી ધ્રુવસેન: [કુશલ]િ સર્વોન્નિવ સ્વાનાયુક્તકવિનિયુક્તક દ્રાક્ષિક-
મહત્તર નાટ મ-
- ૧૩ ટાદિનન્યાંશ્ચ યથા સંબોધ્યમાનકાન્ સમા । જ્ઞાપય] ત્યસ્તુવસ્સંવિદિતં
યથા મયા
- ૧૪ મન્સ્થલ સંનિક્ષ્પ વટપ્રજ્યક ગ્રામ: સોપરિકર્કા રસ્સ [દ]િ [ત્ય]
દાન વાત મ [ક્ત પ્રત્યા]
- ૧૫ [ય]: સહાન્યૈશ્ચ કીર્તિમા.....રિમા.....એ: મ [ઝ] મિત્ [છ] હ
[દ્રન્ય]ા યેન

૧ અક્ષર છે કે એ, તે સંકેત છે. ૨ વાંચો મટક: ૩ ત સંકેતવાળો છે. ૪ સાધારણ પાઠ પ્રશસ્તર
છે. ૫ એ. વો. પ. પા. ૨૦૫ માં પણ તર નથી. ૫ વાંચો રાજ્ય ૬ વાંચો તત્વાનાં ૭ પહેલો અક્ષર
૧ અથવા ક જેવો લાગે છે. ત્રીજો પહેલાય પણ માત્ર ૭ દેખાય છે ત્યનો થ પણ અ ચોક્કસ છે. ૮ વ
અને જ્ય અ ચોક્કસ છે. ૯ આ ત્રુટિ અક્ષરોનો અર્થ કદી સમજાતો નથી. છેલી જે અ ચોક્કસ છે.

पतरुं बीजुं

- १३ [मातापि]त्रोः [पुण]याप्यायनायात्मनश्च [ऐ] हिकामुष्मिकयथाभिलषित
फलावाप्तिनिम् [इत्तमा]
[चन्द्रार्]काणवक्षितिसरित्पर्वतसमकालीनः बलमीतलस्वभागेनेयी दुष्कारित
[विहार ?]
- १८ [आ]चार्य भदन्तबुद्धदासकारितविहारकुट्यांप्रतिष्ठापितभगवतां
स्संस्थ[क्संबु]
- १९ [द्वानां बुद्ध]नाम्गन्धभूपपुष्पदीपतैलोपयोगि विहारस्य च स्वण्डस्फुटितपति [त]
- २० [वि]शार्ण प्रतिस्कारणार्थं चतुर्दिशाभ्यागतांभयविहारप्रतिवासिभिक्षुसंघस्य
- २१ [.. पि]ण्डपातशयनासनग्लानप्रत्यायमैषज्यपरिष्कारोपयोगार्थं च प्र-
- २२ [तिप्] आदितः [॥] यतो भिक्षुसंघाधिकृतानां भुज्जतां कृपतां प्रविशतां न
कैश्चित्स्वल्पाप्या
- २३ [बाधाक्] आर्याम्मदवर्जजरागामिनुर्पातिभश्चानित्यान्यैश्चर्यार्ण्याम्यरं मानुष्यं
सामान्यं च
- २४ [भू]मिदानफलमवगच्छद्विरयमस्मद्वायोनुमन्तव्यः परिपालयितव्यश्च [॥]यश्चाच्छि
२५ न्धात् आच्छिद्यमानं वानुमोदेत स पंचभिर्महापातकैः सोपपातकैस्संयु-
क्तस्स्यात् [॥] त्य [पि]
- २६ [व्या]सर्गातौ श्लोकौ भवतः [॥] षष्टिं वर्षसहस्राणि म्वर्गं मोदति
भूमिदः आच्छेत्ता
- २७ [चानुमन्ता] च ताण्येव नरके वसेन [॥] बहुभिर्वसुधा भुक्ता राजभिस्सगरा-
दिभिः यस्य
- २८ [यस्य यदा भूमि] तस्य तस्य तदा फलमिति स्वहस्तां मम महाप्रतिहार महादण्ड
- २९ [नायक महाकर्त] आकृतिक महासामन्त महाराजश्री ध्रुवसेनस्य ॥ दूतको
राजस्थानीय भट्टिः
- ३० [लिखि]तं किकर्कनेति [॥] सं २००-१०-७ आश्वयुज च १३

१ आ अन अपडा स्स शंकायांता छ. पणु छ. अ. वा. २ पा. १०४ प्लेट २ पे. ५ आपस पा६
उपरधी अधु भेगवी शंकाय छ. २ आ पा६ अ योड्डस छ. ३ अथवा डडाय [हा]पि ४ पांथो तान्येव ५ जे ड
स अने ब ने। जुज जाग डेपाय छ अने १० अने ७ नां यिद्धर्मा थोडुं तूटे छ, छतां पा६ तदन योड्डस छ.

ધ્રુવસેન ૧ લાનાં વાવડી જોગીયામાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો

ગુ. સં. ૨૨૧ આશ્વિન વ. ૧

જૂનાગઢ તામે ભેસાણુથી થોડે છેટે અને ગાયકવાડના માણિકવાડાથી વાયવ્યમાં ૧૧ માઈલ છેટે આવેલા વાવડી જોગીયા ગામડામાં રહેતા બે બ્રાહ્મણ ભાઈએ પાસે આ તામ્રપત્રો હતાં. આમાંના એક તામ્રપત્રમાં કાંઈક પંસાની વાત હશે એમ માની થોડી પંક્તિની નકલ ઉતારી મને પૂછવા આવ્યો. આ વલ્મીના તામ્રપત્રમાંથી છે એમ તેને સમજાવ્યું ત્યારે મૂળ પત્રો દેખાડવા કબુલ કર્યું. થોડા માસ બાદ તે પોતાના ભાઈ સાથે રાજકોટ તે પત્રો લઈને આવ્યો. આ પત્રો પાછા ઉપલબ્ધ નથી.

પત્રોનું માપ ૧૦ા ઇ. x ૭ા ઇ. હતું અને દરેકમાં બળે કાણું હતાં જેમાં નાંખેલી કડીથી તે બાંધેલાં હતાં. બન્ને પત્રો સુરક્ષિત હતાં માત્ર સાત આઠ અક્ષરો ગયેલા હતા તે અટકળ થી બેસારી શકાય તેમ હતા. અક્ષરો સારી રીતે અને ચોખ્ખા ફેાતરેલા હતા. પહેલા કરતાં બીજાના ઉપરો અક્ષરો જરા નાના હતા અને તેનું કારણ એ હતું કે પહેલામાં જ્યારે ૧૫ પંક્તિ હતી ત્યારે બીજા માં ૧૮ા પંક્તિ સમાવવી પડી હતી. ભાષા સંસ્કૃત હતી. અનુસ્વાર વિગેરેના તંમ જ શબ્દની ફેરબદલી મળી ને લગભગ ચાળીસેક ભૂલો હતી.

તામ્રપત્ર અંદરની હકીકતમાંથી વલ્મી વંશના ઇતિહાસ ને લગતી કાંઈ નવી બીના મળતી નથી. તેની અંદર લખેલાં ગામડાંઓ હાલ વાવડી જોગીયા આસપાસ મળતાં નથી. શમિહમ્બર (પત્ર ૧ પં. ૧૫), ભદ્રેણિકા (પત્ર ૨ પં. ૧૮), દ્રોણિક (પત્ર ૨ પં. ૧૭), સરસ્વતિવટ (પત્ર ૨ પં. ૨૦) વગેરે ગામડાં વાવડી જોગીયાની આસપાસ મળતાં નથી. અત્યારેતો તેની પૂર્વમાં ગલધ, દક્ષિણે રક્ષાસિયા અને ભસાણુ પશ્ચિમે રાણપુર અને અંભાસિયા અને ઉત્તરે બરવાલા અને હડમતિઆ નામનાં ગામડાં મળે છે. આ ઉપરથી અટકળ થાય છે કે કાં તે ગામડાંનાં નામ બધાં ફરી ગયાં છે. અજર તો હાનનું સ્થળ કાઠિયાવાડની બહાર હોવું જોઈએ. રાણપુર તાલુકામાં સમી નામનું ગામડું છે અને તેનાથી ઉત્તરે પાંચ માઈલને છેટે સરસ્વતિ નદી વહે છે, જેના ઉપરથી સરસ્વતિવટ પડેલું હોય પણ તે સિવાય બીજાં ગામડાં આસપાસ મળતાં નથી, એમ કબુલ કરવું જોઈએ.

હાન લેનાર રક્ષત્રાત અને ગુહત્રાત જે ભારદ્વાજ જોત્રના છે અને છોદોગસ સપ્તધ્યારી છે તે નાગર બ્રાહ્મણ છે. આનન્દપુર એટલે કે ઉત્તર ગુજરાતમાંના વડનગરના રહેવાશી હોવાથી તેમ જ તેઓના નામ ઉપરથી તે અનુમાન બાંધી શકાય છે. તેઓનાં મૂળ નામ રક્ષન્દ અને ગુદ હોવાં જોઈએ જ્યારે ત્રાત તે તેઓનાં શર્મ છે. તેવાં તેર શર્મો છે, અને અત્યારે પણ નાગર બ્રાહ્મણોનાં નામ સાથે ધામિત્ર ક્રિયા વળતે તેમાંનું એક જોડવામાં આવે છે. શ્રીમાલી અને ઐદિચ્ય બ્રાહ્મણોમાં પણ ત્રાત શર્મ નવામાં આવે છે. પણ ભારદ્વાજ અને આત્રેય જોત્ર સાથે નાગરબ્રાહ્મણ જાતિમાં તે શર્મ મળે છે તેથી આ હાન લેનારા નાગર બ્રાહ્મણ હતા, એ સાબીત થાય છે.

હવેકનું નામ ભટ્ટિ આપવામાં આવ્યું છે. તેના ઇલકાળ નો અર્થ ચોક્કસ થઈ શકતો નથી. તે શબ્દો સ્તૂપ અને કરા વાંચીએ તો ભટ્ટિ રસોડાનો ઉપરી હોય એવો અર્થ થાય છે પણ "સ્તુ" ને "સ્તુ" ને બદલે હોય (ભૂલથી) તો સ્તૂપકારપતિ નો અર્થ સ્તૂપ અને જેલનો અધિકારી એવો થઈ શકે.

વિશેષ વિવચન

આચાર્ય વલ્લભજી એ પ્રકટ કરેલાં આ નવાં તામ્રપત્રો ઐતિહાસિક દ્રષ્ટિએ ઉપયોગી છે. તેની સાલ ગુ. સં. ૨૨૧=૫૩૯-૪૦ ઇ. સ. જે સ્પષ્ટ રીતે લખેલ છે તે ધ્રુવસેનની પ્રામ સાલથી પાંચ વર્ષ મોડી છે. તથી ધ્રુવસેન ૫ લો સં. ૨૦૭ થી ૨૨૧ સુધી રાજ્ય કરતો હોવો જોઈએ, એમ અનુમાન થાય છે.

મી. વલ્લભજીનું શર્મ બાબતનું વિવેચન ઉપયોગી છે અને જો બધાં હાનપત્રોમાંનાં નામો તથા તેનાં શર્મો વિગેરેના સંગ્રહ કરવામાં આવે તો બ્રાહ્મણની પટા જ્ઞાતિ માંહેના કેટલાક પ્રશ્નો નો નિકાલ થઈ શકે. મી. આચાર્ય ગામડાંની ઓળખ આપી છે તે તપાસ કરવા જેવી છે.

૧ વાંચના આદિચંદ્ર જરનલ તો. ૭ પા. ૨૬૭ આચાર્ય વલ્લભજી હરિદન

૨ શ્રીમાલી તે શ્રીમાલ હાલના સિન્નમાલ (મારવાડમાંના) ના રહીશ બ્રાહ્મણની ઉપજાતિ હતી.

અક્ષરાન્તર

પતરું પહેલું

- ૧ સ્વસ્તિ વલભીતઃ પ્રસભપ્રણતામિત્રાણાં મૈત્રકાણામતુલચલસંપત્રમણ્ડ-
- ૨ લાભોગસંસક્તં સંપ્રહારશતલબ્ધપ્રતાપઃ પ્રતાપોપનતદાનમાનર્જવોપાર્જિતા-
- ૩ નુરાગોનુરક્તમૌલભૃતમિત્રશ્રેણીવલાવાસરાજ્યશ્રાઃ પરમમાહધરઃ શ્રીસેના-
- ૪ પતિ મૈટાર્કસ્તસ્ય સુતસ્તત્પાદરજોરુણેવૈનતપવિત્રીકૃતાશિરાશિરોવનતશત્રુચૂડા-
- ૫ મણિવિચ્છુરિતપાદનચપાક્લિદીધિતિઃ દીનાનાથકૃપણજનોપર્જીવ્યમાનવિભવઃ
- ૬ પરમમાહધરઃ શ્રીસેનાપતિધરસેનસ્તસ્યાનુજસ્તત્પાદાભિપ્રણામપ્રશસ્તરવિ-
- ૭ મલમૌલિમણિર્મન્વાદિપ્રણીતવિધિવિધાનધર્મા ધર્મરાજ ઇવ વિહિતવિનયવ્યવસ્થા-
- ૮ પદ્ધતિરિચ્છિલભુવનમણ્ડલાભોગૈકસ્વામિના પરમસ્વામિના સ્વયમપહિર્તૈરાજ્યભિ-
- ૯ પેકમહાવિશ્રાણનાવપૂતરાજશ્રીઃ પરમમાહધરઃ શ્રીમહારાજદ્રોણસિંહસિંહ
- ૧૦ ઇવ તસ્યાનુજઃ સ્વભુજબલપરાક્રમેણ પરગજઘટાનીકાનામેકવિજયી શરણે-
- ૧૧ વિનાં શરણમવબોધ્યા શાસ્ત્રાર્થતત્વાનાં કલ્પતરુરિવ સુહૃદ્મણયિનાં યથાભિલષિત-
- ૧૨ કામફલોપભોગદઃ પરમમાશવર્તૈઃ પરમમટ્ટારકપાદાનુધ્યાતો મહારાજ
- ૧૩ શ્રી ધ્રુવસેન [× કુ]શર્લી સર્વાનેવ સ્વાનાયુક્તકવિનિયુક્તકદ્રાક્ષિકં-
મહાચરચાટમટ-
- ૧૪ ધ્રુવાધિકરણિકદાણ્ડપાશિકાદીનન્યાંશ્ચ યથાસંબધ્યમાનરાંત્સમનુદર્શયતિ
- ૧૫ અસ્તુ વસ્સંવિદિતં યથા શમિહમ્બરબ્રામે પૂર્વદાક્ષિણસીમ્નિ

પતરું બીજું

- ૧૬ મદ્રણિકાસમિપરતઃ બ્રાહ્મણસ્કન્દસત્કક્ષેત્રાદુત્તરતઃ બ્રાહ્મણસ્વામિદત્તસત્ક
[ક્ષેત્રાદક્ષિણર્તઃ]
- ૧૭ ચુદિલકાશ્વમિત્રપાદીયકકેસરિકાદિપ્રત્યયક્ષેત્રપાદાવર્તશતાનિ સમ તથા
ચ દ્રોણિકામીમા
- ૧૮ પરતઃ દેવબ્રાહ્મણ ક્ષેત્રાદુત્તરતઃ દ્રોણબ્રાહ્મણસત્કક્ષેત્રાત્પૂર્વતઃ યામસ્ય ચ પૂર્વસીમ્નિ આદિ
- ૧૯ ત્યકપ્રત્યયક્ષેત્રપાદાવર્તશતં તથાનયોરેવ સીમ્નોઃ મુદાદિત્યાશ્વમિત્રચુદિલકદા-
મરકાદિપ્રત્યય-

૧ વાંચો સસક્તસંપ્રહાર-૨ વાંચો મટાર્ક ૩ વાંચો રજોરુણાવ. ૪ વાંચો મુપહિતરાજ્યા. ૫ વાંચો રાજ્યશ્રીઃ
૬ વિસર્ગ ૨૬ કરો. ૭ વાંચો ભાગવતઃ ૮ વાંચો દ્રાક્ષિક ૯ વાંચો માનકાન્ત ૧૦ કૌંસગાંના શબ્દ મયા છે.
૨૪

- २० वाप्यः पच प्रत्येक' पादशपादावर्तपरिसराः तथा सररवतिवटग्रामे दक्षिणसीम्नि
वीतमध्ये वापी
- २१ पादशपादावर्तपरिमरा एकत्र पादावर्त शतान्यष्टौ वाप्यश्च षट् आनन्दपुर-
वास्तव्यब्राह्मण-
- २२ स्कन्दत्रात गुह्वानाभ्यां भरद्वाजसगोत्राभ्यां छन्दोगसब्रह्मचारिभ्यां मया माता-
पित्रोः पुण्यप्यायनात्मै-
- २३ श्रैलिकामुष्मकैयथाभिलपितफलानां सिनिमित्तमाचत्रार्कणवधितैभिसरि-
त्पर्यन्तस्थितिसमका-
- २४ लीनं पृत्रपौत्रान्वयभोगं यल्लिचरवैश्वदेवाद्यानां क्रियाणां समुत्सर्पणार्थं
उदकातिसर्गेण-
- २५ ब्रह्मदेयमसिमुष्टं यतो नयोः उचितया ब्रह्मदायस्थित्या भुञ्जतो कृपतो कर्पतोः प्रदिश
२६ तान्वा न कैश्चित्स्वल्पाप्यावाधा विचारणा वा कार्यास्मद्वज्रैराशामनुपतिभिश्चानि-
त्यान्यैश्चर्याप्य-
- २७ स्थिरं मानुष्यं सामान्यं च भूमिदानफलमवगच्छद्भिरयमस्मदायोनुमन्तव्यः
यश्चाच्छिन्न्यानि
- २८ आच्छिद्यमानं वानुमादेत्स पंचभिर्महापातकैस्सोपपातकैस्सयुक्तैः स्यादपि चात्र व्यास
२९ गीता श्लोका भवन्ति ॥ षष्टिं वर्षमहस्राणि स्वर्गं मोदति भूमिदः । आच्छेत्ता
चानुमन्ता च ताने'-
- ३० नरके वसेन् स्वदत्तां परदातां वा यो हरेत्स्वमुन्वरां शर्वां गतैर्हसस्य हन्तुः प्राप्नोति
३१ किल्बिषं बहुभिर्विमुधा मुक्तां राजभिस्सगरादिभिः यस्य यस्य यदा भूमिः तस्य तस्य....
३२ पले ॥ स्वहस्तो मम महाराजश्री ध्रुवसेनस्य दूतकस्तूपकारापतिर्भट्टिः लिखितं
किङ्कणेनति
- ३३ स २०० + २० + १ आश्वयजै व १

१ वाप्ये प्रत्येक पोड. २ वाप्ये पोडश ३ वाप्ये ब्रह्मचारिभ्यां ४ वाप्ये पुण्याप्यायनायाम् ५ वाप्ये
नक्षत्रिकागुणिक ६ वाप्ये फलानामि. ७ वाप्ये स्कन्दार्कणवधिति ८ वाप्ये कृपतोः कर्पयतोः ९ वाप्ये जैरागामि
१० वाप्ये मानुष्यं ११ वाप्ये छिन्द्यात् १२ वाप्ये स्मयुक्तः १३ वाप्ये रवर्गे १४ वाप्ये तान्येव १५ वाप्ये
परदत्तां १६ वाप्ये शर्वां १७ वाप्ये शत १८ वाप्ये किल्बिषं १९ वाप्ये मुक्ता २० तस्य तस्य तदा २१ वाप्ये
पले २२ वाप्ये स्तूपारपति २३ वाप्ये आश्वयज-

ધ્રુવસેન ૧ લાનાં તામ્રપત્રો

[ગુપ્ત] સંવત ૨૨૬ કાર્તિક સુ. ૧૫

આ બે પતરાંઓના ભાંગીને ઘણા ટુકડા થઈ ગયા છે. પહેલા પતરાના ચાર, અને બીજાના છ ટુકડા સાચવેલા છે. તેમની મદદથી દાનપત્રનો મોટો ભાગ વાંચી શકાય છે અને ઠંઈ બહુ નુકસાનભરેલી જોડ જણાતી નથી. દરેક પતરૂં ૧૧" x ૧૩" ના માપનું છે. લેખને ઇળ એટલી બધી થઈ છે કે તેની છાપ લઈ શકાય તેમ નથી. બીજા પતરાના, આશીર્વાદ અને શાપ આપનારા શ્લોક અને તિથિવાળા ભાગો પૂરતા રપછ છે.

વલ્લભીમાંથી જાહેર થયેલું આ દાનપત્ર ધ્રુવસેન ૧ થી જ્ઞાનતંત્રપુરમાં વસતા એક બ્રાહ્મણને અપાયેલા દાનની નોંધ લે છે. દાન લેનાર પુરુષ અને દાનની મિલકતનું વર્ણન ઓવાએલ છે. પણ તે મિલકત સોપોરેન્દ્ર મંડલીમાં કેટલાંક પાદાવર્ત ભૂમિની છે.

દાનપત્રમાં જાણવાલાયક ત્રણ વિશેષ હકીકત છે. ધ્રુવસેન માટે, તે નૃપતાં બીજા દાનમાં, અને તેનું નામ જણાવતાં અન્ય દાનમાં, ન મળતું એવું એક વધારે ઉપનામ આ દાનમાં આપણે જોઈએ છીએ. તે ઉપનામ પહેલા પતરાની પંક્તિઓ ૧૦ અને ૧૧ માં જણાવેલું છે.

બીજી જાણત એ છે કે આ દાનની તિથિ શબ્દોમાં અને સંખ્યા બંનેમાં આપી છે તેથી તિથિની સંખ્યા સંબંધે કંઈ પણ શક રાખવાની જરૂર નથી.

તિથિ અને લખનારનું નામ એક શ્લોકમાં આપ્યાં છે. લખનારનું નામ તદન નહું છે. દ્વતકનું નામ આપ્યું નથી.

દાનની તિથિ સંવત ૨૨૬ નવી છે. અને વલ્લભી સમયના જ્ઞાનને માટે ઘણી મહાન અગત્યની છે. કારણ કે અત્યાર સુધી જાણેલી નૃપ ધ્રુવસેનની તિથિ સંવત ૨૨૧ હતી (વી. એ. જ. લો. પા. ૨૬૭) અને તેથી આપણું દાનપત્ર, તેના રાજ્યનો સમય આમ એાછાંમાં એાછાં પાંચ વર્ષ વધારે છે. વલ્લભી નૃપ ધ્રુવસેનની બીજી તિથિ ૨૪૦ (ઈ. એ. પો. ૭, પા. ૬૬) મળેલી છે. વચ્ચે થયેલા નૃપ ધરપદ્મે કેઈ પણ દાન કર્યું કે નહિ તે જાણીતું નથી.

अक्षरान्तरं

पहेलुं पतरुं

- १ [ओं स्वस्ति वल]भीतः प्रसभमणता[मित्राणां मै]त्रकाणामतुलबलसपत्नमण्डला-
भोगसं[सक्तसंप्रहार-]
- २ [शतलब्धप्रता]पः प्रतापोपनत[दानमाना]र्जवोपाज्जितानुरागनुरक्तमौलभृतमि
त्रश्रे[णीबलावाप्त-]
- ३ [राजश्रीः परम]माहेश्वरश्रीसेनापतिभटा[र्कस्त]स्य सुतस्तत्पादरजोरुणावनतप-
वित्रीकृतशिरादिश[रोवनत-]
- ४ शत्रुनुडामणिप्रभाविच्छुरितपादनखपङ्क्तिदीधितिः दीनानाथजनोपजीव्यमानविभवः
प[रममा-]
- ५ हेधरः सेनापतिध्रुवसेनस्तस्यानुजस्तत्पादाभिप्रणामप्रशस्ततरविमलमौलिमणिर्भा-
न्वादिप्रणीत-
- ६ विधिविधानधर्मा धर्मराज इव विहितविनयव्यवस्थापद्धतिरखिलभुवनमण्डला-
भोगैकस्वामिना
- ७ परमस्वामिना स्वयमुपहितराज्याभिषेकं महाविश्राणनावपूतराज्यश्रीःपरममा-
- ८ हेधरः श्रीमहाराजद्रोणसिंहः सिंह इव तस्यानुजः स्वभुजबलपराक्रमेण परम-
जघटानीकाना-
- ९ मे[क]विजयी शरणैषिणां शरणमवेबोद्धा शास्त्रार्थतत्त्वानां कल्पतरुरिव सुहृत्प्रण-
यिनां यथाभिलषि-
- १० [तका] मफलोपभोगदः संधिकसमाशत.....
- ११ शिरप्रणामप्रशस्ततरीकृतविमलपादकमलयुगलः परमभट्टारकपादानुध्या-
- १२ [तमहासामन्तमहाराज]ध्रुवसेनः कुशली सर्वानेव स्वानन्यांश्चायुक्तकविनियुक्त-
कानन्यांश्च यथा-
- १३ [संबध्यमानकाननुदर्श]यति यथा मयानर्त्तपुरवास्तव्य ... प-ग्राम
- १४ पाय स हर पल्लीक

पतरुं बीजुं

१५

शतमेकं मातापित्रोः [पुण्याप्यायना-]

१ भूग पतरांभी २ वांयो पेको ३ आ पिउं पीति पतरांभी जेवाभां आवतुं नथी.

- १६ त्र्यंमात्मनश्च पुण्ययशोमिवृद्धये
क्रियोत्सर्पणार्थमाचन्द्रार्कः अर्णवक्षिति-
- १७ समकालीनं पुत्रपौत्रान्वयभोग्यं सोऽर्द्राङ्गं सोऽपरिकरं समुत्पन्नप्रत्ययं
सर्वहिरण्या-
- १८ कीयानामहस्तप्रक्षेपणीयं भूमि
सोपोकेन्द्रकमण्डल्यां ब्रह्मदेयः निस्पृष्टः
- १९ ब्रह्मदेयस्थित्या भुञ्जतः [कृषतः कर्ष]यतः प्रदिशतो वा न कैश्चिद्दद्या-
सैव परिपन्थना वा
- २० शजैरागामिनृपतिभिश्चानित्यान्यैश्च[र्या]ण्यस्थिरं मानुष्यं सामान्यं च
भूमिदानफलमिति
- २१ स्मदायोनुमन्तव्यः पालयितव्यश्च य[श्चैनं] छिद्यादाच्छिद्यमानं वानुमो-
देत स पञ्चमहा-
- २२ [पा]तकैस्संयुक्तस्स्यादापि चात्र व्यासे[न गीताः श्लो]का भवन्ति[१'] पष्टि
वर्षसहस्राणि स्वर्गो मोदसि
- २३ [भूमिदः आच्छेत्ता चानुमन्ता च ता]न्येव नरके [वमेत् स्वद]त्तां परदत्तां वा
यो हरेत् वसुन्धरां स विष्टा
- २४ यत्नाद्रक्ष युधिष्ठिर महीं महिमतां श्रेष्ठ
- २५ ... स्वहस्तः श्रीध्रुवसेनस्य[१']त्रिपु(?)क
- २६ ... शुक्लपक्षस्य पुण्यायां पौर्णिमा[तिर्था]
- २७ ... भद्रेण लिखितं ताम्रशासनं [१']
- २८ ... सं २०० २० ६ कार्तिक शु० १० १

१ वांशो चन्द्राक्षार्णव २ वांशो पेधः षट्से षट्काष्ठे आने षट्से नीम्बेना शम्भो ह्यस्य छे म्वत्पाप्यावाया
विचारणा ता २ तारीप्य अतावतु आ वास्य अर्द्धो न लोपामा आने छे.

ધ્રુવસેન ૧ લાનું પહેલું પત્ર^૧

એક વલ્લભી દાનપત્રના પહેલા પત્રાનો આ ટુકડો છે. સુભાગ્યે ધ્રુવસેન ૧ લાનું આ દાનપત્ર છે એટલું દર્શાવતો ભાગ તેમાં મોબુદ છે. પત્રાનું માપ આખી શકાતું નથી, વલ્લભી પત્રાં એમાં હોય છે તેનાથી જૂદી જ જાતની ન્હાની અને પાતળી ત્રાંખાંની કડીવાળું એક ન્હાનું કાણું તેની જમણી બાજુએ છે.

અક્ષરો ચોક્કસ અને સંભાળપૂર્વક કોતરેલા છે, પત્રાં ઉપર મોબુદ રહેલો લખેલો ભાગ સરલતાથી વાંચી શકાય છે.

अक्षरान्तर

- १ १
- २ २
- ३ [राज्यश्रीः परममहेश्वरः सेनापतिश्रीभट्टस्तस्य सुतस्त]त्पादर[जोरुणावन-
तप]वित्री-
- ४ कृतशिराः शिरोवनतशत्रुचूडामणिप्रभाविच्छुस्तिपादनखप]इक्तिदीधितिर्दीनाना-
थजनोपजी-
- ५ [व्यमानविभवः परममहेश्वरस्सेनापतिधरसेनः तस्यानुजस्तत्पादा]भिप्रणामप्र-
शस्तविम-
- ६ [लमौलिमणिर्मन्वादिप्रणीतविधिविधानधर्मा धर्मा राज इव विहित]विनय
व्यवस्थापद्गातिरग्वि-
- ७ लभुवनमण्डलाभोगस्वामिना परमस्वामिना स्वयमुपहित]राज्यभिपेको महाविश्राण-
- ८ [नाथपूतराज्यश्रीः परममहेश्वरो महाराजश्रीद्रोणमिहस्तिह इव तस्यानुजः-
ख]भुजबले-
- ९ [न परगजघटानीकानामेकविजयी शरणैषिणां शरणमवबोद्धा शास्त्रा]र्थात-
त्त्वानां कल्पतरुविव-
- १० [मुहत्प्रणयिनां यथामिलपितफलोपभोगदः परमभागवतः पर]मभट्टार-
कपादानुध्यातो
- ११ [महाराजध्रुवसेनः कुशली सर्वानेव स्वानायुक्तकविनियुक्तक]महत्त-
रचाटभट्टदाण्डपाणि-
- १२ [कध्रुवाधिकरणिकादीनन्याश्च यथासंबध्यमानकाननुदर्शय]त्यस्तु वस्संविदितं
यथा मया
- १३ ' १३

१ डोसनी अंदर शण्डो अटके गळुनि मूक्या छे २ म्हारी गळुनी सायी होय तो मजगामन्त भाटे
आभां जग्या नशी ३ शेवटी पंक्तिना अक्षरी घसार्ल ग्या छे.

ધ્રુવસેન ૧ લાનું પહેલું પત્રું^૧

આ પત્રાની બધી બાબુઓએ થોડું નુકશાન થયેલું છે. તેનું માપ ૧૧" x ૬૩" છે.

અક્ષરો જોકે તદ્દન સીધી પંક્તિમાં નથી તોપણ ચોક્કસ અને છૂટા છૂટા કોતરેલા છે. સરતચૂકને લીધે કોતરનારે કોઈ કોઈ વખતે શબ્દની વચ્ચેના એક અથવા વધારે અક્ષરો કૂટાયો નથી.

દાન લેનારનું નામ તેમાં નથી. પણ છેલ્લી બે પંક્તિઓપરથી જણાય છે કે તે ધ્રુવસેન ૧ લાનું દાનપત્ર છે. પત્રાના શબ્દોપરથી દેખાય છે કે તે રાજાનાં પ્રથમ દાનો પૈકીનું આ એક છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ લનમળ્લાભોગસંસ્કસં-
- ૨ [પ્રહારશત્તુલ્ભપ્રતાપઃ પ્રતાપો]પનતદાનમાનાર્જવોપાર્જિતાનુરાગોનુરક્તમૌ-
- ૩ [લભૃતશ્રેણીબલાવાપ્તરા]જ્યશ્રીઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીસેનાપતિમટાર્કસ્ત-
- ૪ [સ્ય સુતસ્તત્પાદેરજોરુણવ*]નતપવિત્રીકૃતશિરાઃ શિરોવનતશત્રુચૃદામણિ
[પમાવિચ્છુ-]
- ૫ [રિ]તપાદ[ન]સ્વપક્ષિદીધિતિર્દીનાનાથંજોપજીવ્યમાનવિભવઃ પરમમા-
- ૬ [હેશ્વરઃ સેનાપતિધરમેનસ્તસ્યાનુજસ્તત્પાદાગિપ્રશસ્તવિમલમૌલિ[મણિ-]
- ૭ [ર્મનવાદિ]પ્રર્ણાતવિધિવિધાનધર્મા ધર્મરાજ ઇવ વિહિતવિનયવ્યવસ્થાપ-
[દ્ધતિરશ્વિલ-]
- ૮ મુનમળ્લાભોગે[ક]સ્વામિના પરમસ્વામિના સ્વયમુપહિતરાજ્યાભિષેકમહાવિ-
- ૯ શ્રા[ણ]નાવપૂતરાજશ્રીઃ પરમમાહેશ્વરો મહારાજદ્રોણમિહુદ [સિંહદે-
[વ તમ્યાનુ-]
- ૧૦ જસ્સ્વમુજવલેન પરગજધટાનીકાનામેકધિજયી શરણે[ષિણાં શરણમવ-]
- ૧૧ [બોદ્ધા શાસ્ત્રાર્થતત્ત્વા]નાં કલ્પતરુરિવ મુદ્દત્પ્રણયિનાં યથાગિ [લપિન-
કામકલોપમો-]
- ૧૨ [ગદઃ પરમમાગવતઃ પ]રમમટ્ટારકપાદાનુદ્ધચાતો મ[હારાજશ્રીધ્રુવમેનઃ]
- ૧૩ [કુશલ્યા સર્વ્યનેવ સ્થાનાયુક્તક[દ્રાક્ષિકમહત્તરચાટમટ]

૧ બીજા પત્રનાં માફક ધીનાનાથ પછી કૃપણ શબ્દ નથી : તેમજ પાદાભિ પછી પ્રણામ શબ્દ નથી. શબ્દો સં. ૨૦૭ નાં તાત્પર્યને મળતા છે, તેથી શર્યાતના વર્ષનું આ દાન હશે. ૨ વાંચો રાજ્ય ૪ આંહીનો ભાગ પણ સં. ૨૦૭ નાં તાત્પર્યને મળતો છે. ૫ વાંચો મિહ. ૬ બીજા પત્રનાં ૧૬માં સ્વમુજ-
બલપરાક્રમેણ શબ્દો છે. ૭ કૌસભાના શબ્દો અટકળે મૂક્યા છે.

ગુહસેનનાં તામ્રપત્રો^૧

સંવત ૨૪૦ શ્રાવણ સુ. ?

આ તામ્રપત્રો ઇંડીયન એન્ટીકવેરીના તંત્રી તરફથી મળેલાં હતાં. તેનું માપ ૧૧.૬ ઇંચ x ૭.૭ ઇંચ છે. સીલ અને કડી શુભ થયેલાં છે. કાટથી પતરાં ખવાઈ ગયેલાં છે અને બીજું વધુ પડતું ખંડિત છે. ગુહસેનનાં બીજાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં પતરાંમાંના અક્ષરથી આ પતરાંમાંના અક્ષરો ખડું જુદા છે તેઓ વધુ મોટા અને સુવ્યક્ત છે અને પ્રવસેન ૧ લાના પતરાંમાંના અક્ષરોની દળને વધુ મળતા આવે છે.

દાન આપ્યાનું સ્થળ લખેલું નથી અને સ્થિત શબ્દ લખેલો નથી, એ બે બાબતમાં બીજાં બધાં વલ્લી તામ્રપત્રોથી આ પતરાં જુદાં પડે છે.

વંશાવળી પણ બીજાં પતરાંનાથી જુદી છે અને ગુહસેનનું વર્ણન તદ્દન નવું છે. તે નીચે મુજબ છે :

... .. તેની પછી ધ્રુવસેન રાજ કરે છે. તેના પછે પ્રણામ કરીને બધાં પાપ જેણે ધોઈ નાંખ્યા છે, પોતાના દુશ્મનોનાં લશ્કરોને હરાવવાથી જે કૃષ્ણ જેવો છે, શુદ્ધ અને કિંમતી રત્નોથી ભરપૂર હોઈને જે સમુદ્ર જેવો છે, બધાં મનુષ્યની દૃષ્ટિએ મનોહર હોવાથી જે ચંદ્રના જેવો છે એવો પરમ માહેશ્વર શ્રીમહારાજ ગુહસેન

વળી એ પણ ગુંચવાડાભરેલું છે કે ગુહસેનના પોતાના પિતા ધરપટ્ટનું નામ વંશાવળીમાં નથી અને ધ્રુવસેન ૧ લા પછી તરત જ પોતાનું વર્ણન આવે છે. વધુ આશ્ચર્ય તો એ છે કે તેના પછી ગુહસેનના દીકરાનાં શાસનપત્રોમાં ધરપટ્ટનું વર્ણન છે અને તેને મહારાજનો ઇલકાબ આપેલ છે તેથી તે ગાદી ઉપર આવેલો હોવો જોઈએ. આના સમાધાન તરીકે કઠાય સંભવ છે કે ધરપટ્ટે ખડું જ થોડો સમય રાજ્ય કર્યું હોય, જેથી વંશાવળીમાં તેનું વર્ણન ખડું જરૂરનું લાગ્યું નહીં હોય. આ દાનની સાલ ૨૪૦ ઉપયોગી છે, કારણ પ્રવસેન ૧ લા અને ગુહસેન વચ્ચેનો સમય ૬ વરસ ટુંકો થાય છે.

ધ્રુવસેન ૧ લાની બેનની દીકરી દુદાએ વલ્લીમાં સ્થાપેલ વિહારમાં રહેતા બૌદ્ધ શ્રમણોને દાન આપવામાં આવેલ છે. આ વિહાર બીજાં ઘણાં લેખોમાં વર્ણવેલ છે. દાનમાં આપેલા ગામનું નામ નષ્ટ થયું છે. બૌદ્ધ ધર્મનાં બીજાં દાન માફક આ દાન આપવાનો ઉદ્દેશ પણ નીચે મુજબ છે. વિહારનો જીર્ણોદ્ધાર, શ્રમણોને અન્ન વસ્ત્ર ઇત્યાદિ, બુદ્ધની પૂજા માટેની સામગ્રી વિગેરે. ઉપરાંત સદ્ધર્મનાં પુસ્તકોની (ખરીદી), એ એક નવો ઉદ્દેશ આમાં છે. વિહારમાં પુસ્તકાલયનું અસ્તિત્વ આનાથી પુરવાર થાય છે.

अक्षरान्तर

पतरू पहेलुं

- १ ओं प्रसभप्रणतामित्राणां मैत्रकाणामतुल्यबलसंपन्नमण्डलाभोगसंसक्तसंप्रहारशतं-
- २ लब्धप्रतापः प्रतापोपनतदानमानार्जवोपज्जितानुरागानुरक्तमौलभृतमित्रश्रेणी-
- ३ बल[।]वासरज्यश्रीः परममाहेश्वरः श्रीसेनापतिमटाकस्तस्य सुतस्तत्पादर-
जोरुणावत-
- ४ पवित्रीकृतशिराशिरोवनतशत्रुनूडामणिप्रभाविच्छुरितपादनस्वपंक्तिदिधितिर्दी-
नानाधकृप-
- ५ णजनोपजीव्यमानविभवः परममाहेश्वरः श्रीसेनापतिधरसेनस्तस्यानुजस्तत्प[।],
- ६ दाभिप्रणामप्रशस्तचरविमलमोलिमणिर्मण्वादिप्रणीतविधिविधानधर्मा धर्मराज-
- ७ इव विहितविनयव्यवस्थापद्धतिरखिलभुवनमण्डलाभोगैकस्वामिना परमस्वामिना
- ८ स्वयमुपहितरज्याभिषेकः परममाहेश्वरः श्रीमहाराजद्रोणसिंहस्सिंह इव तस्या-
- ९ नुजस्वभुजबलपराक्रमेण परगजघटानीकानामेकविजयी शरणेषिणाम-
- १० शरणमवबोद्धा शास्त्रार्थतत्त्वानां कल्पतरुरिवमुह्यत्पणयिनां यथाभिलषितका-
- ११ मफलोपभोगदः परमभट्टारकपादानुव्यातः परमभागवतः श्रीमहाराजभुवसेन-
- १२ स्तत्पादाभिप्रणामप्रभावप्रक्षालिताशेषकृष्णः कृष्ण इव निरस्तारातिसनासंगरः
- १३ सागर इव विश्रुद्धाद्रणमहार्हरत्नपूर्णः पूर्णचन्द्र इव सर्वजनतादर्शनाभिरामः
- १४ परममाहेश्वरः श्रीमहाराजगुहसेनकुशली सर्वानिव
- १५
राजस्थानीयामात्यायुक्तकविनिशुक्तकद्राक्षिकचाटभट-

पतरू बीजुं

- १ । दी [नन्यांश्च] यथा[सं]वध्यमा[न
- २ [बलभी]पुरे पूज्य दुद्धाकारितवि [हार]स्य ... के

पं. १ धल्ला अक्षरे अरुपछ छे. पं. २ वांयो वोपाज्जिता. पं. ३ वांयो णावन्त. पं. ४ वांयो दाधितिः
पं. ५ वांयो माहेश्वरः पं. ६ वांयो प्रशस्ततरः मौलिः, म्मेन्वादि. पं. ७ मण्डल उपरुं अनुस्वार छे। नांयो.
पं. ८ वांयो राज्याभिषेकः; सिंह. पं. ९ वांयो नुजः; शरणेषिणां. पं. १० वांयो सेना. पं. ११ विश्रुद्धाद्रण
योऽक्षर रीते अशुद्ध छे. पं. १२ अरुपछ छे छतां श्रीम सभान लेखाने अंगे संशय पसरने छे.
पं. १४ करोवत्तु वत्तु अरुपछ छे.

- ૩ પ્રત્યાય સ્મર્વાહિરણ્યાદયઃ સદશાપરાધઃ [સહ ર... શ્ર ...
- ૪ ચરોવર્તેષુ ચતુર્ષુ [મા]તાપિત્રો ~ પુણ્યાપ્યાયનનિમિત્તમાત્મનશ્ચૈહિકા-
મુખિકફલાવા [સયે]... ..
- ૫ તસ્ય ગન્ધપુષ્પધૂપદીપતૈલાદિક્રિયોત્સર્પ્ણાર્થં સદ્ધર્મસ્ય પુસ્તકોપક...
- ૬ ...નાદેશસમત્વાગતાષ્ટાદશનિકાય(૧ મ્યન્તરા)ર્યમિશ્વ (સંઘ) સ્ય ચીવિ-
રપિણ્ડવા (ત)
- ૭ ...મ જાયવિહારસ્ય ચ સ્વણ્ડસ્ફુટિતવિશીર્ણપ્રતિમંસ્કારણાર્થમાચન્દ્રાર્કાર્ણવક્ષિ-
(તિસ્થિતિ)-
- ૮ (સરિ)ત્પર્વતસમકાલીનઃ ભૂમિચ્છિદ્રન્યાયેન સોદકેન કમણ્ડલુના વિસૃષ્ટઃ
યતોસ્યોચિત... ..
- ૯ પરિપન્થના વા કાર્ય્યાગામિનૃર્પાતિમિશ્વાનિત્યાન્યૈશ્ચર્ય્યાણ્યસ્થિરં માનુષ્યં
સામાન્યં ચ ભૂમિદાનફલ (લમ)
- ૧૦ (વગચ્છ)દ્વિરયમસ્મદ્વાયોનુમન્તવ્યઃ પાલલિતવ્ય શ્ર યશ્ચાચ્છિન્ધ્યાદાચ્છિધ્ય-
માનં વાનુમોદેત સ (પચ્ચગિ)
- ૧૧ (મ્મહા) પાર્તકેસ્સોપપાર્તકેસ્સંયુક્તસ્સ્યાદપિ ત્રાત્ર શ્લોકા ભવન્તિ યાનીહ દારિ-
દ્રમયાન્તરેન્દૈર્ધનાનિ
- ૧૨ (ધર્માય) તનીકૃતાનિ નિર્માણ્યવાન્નપ્રતિગાનિ તાનિ કો નામ સાધુઃ પુન-
રાદદીત વિન્ધ્યા (ટવીપ્વ)-
- ૧૩ (તાયાસુ) શ્રુષ્કકોટરવાસિનઃ કૃષ્ણાહયો હિ જાયન્તે પૂર્વદાયં હરન્તિ ચે ॥
સ્વદ(તાં પરદત્તાં)
- ૧૪ (યોહર) ત વમુન્ધરાં મત્રાં શતસહસ્રસ્ય હન્તુઃ પ્રાપ્નોતિ કિલ્લિવપમિતિ ॥
દૃતકો [ત્ર
- ૧૫ પુત્રવિષ્ણુસિંહેનેતિ ॥
- ૧૬ (સ્વહસ્તો)મમ શ્રીમહારાજગુહસેનસ્ય ॥ સં ૨૪૦ શ્રાવણ ચુ

૫. ૫ તસ્ય સંશયવાળું છે. માત્ર '૨' ૨૫૯ છે. ૫. ૬ નાનાવેશ શંકાસ્પદ છે; વાંચો સમમ્યાગત.
૫. ૭ ભવજાય અ૨૫૯. ૫. ૧૫ વિષ્ણુ અ૨૫૯ છે.

ગુહસેનનું વળાનું તામ્રપત્ર^૧

વલ્લભી સંવત ૨૪૬ માઘ વદિ

આ તામ્રપત્ર પ્રથમ પ્રોફેસર જુલ્હરે ઈન્ડિયન એન્ટિકવેરી વો. ૪ (૧૮૭૫) પા-૧૭૪ મે પ્રસિદ્ધ કર્યું હતું. અને પ્રોફેસર કિલ્હોર્નના લિસ્ટ ઓફ નોધર્ન ઇન્સ્ક્રિપ્શન્સ (ઉપરનું વો. ૫)માં નં ૪૧૫ તરીકે નોંધાયેલું છે. તે કાઠિઆવાડમાં વળામાં અગર તેની નજદિકમાં જડ્યું હતું અને તે શહેરના કારભારીએ બોમ્બે ઇન્ફન્ટ્રીની ૨૬ મી રેજીમેન્ટના લેફ્ટનન્ટ એફ. બી. પીલને આપ્યું હતું. તેની પાસેથી બીજાઓના હાથમાં ગયું, અને ૧૮૯૦ માં બ્રિટિશ ગ્યુબીયમના ટ્રસ્ટીઓને વેચવામાં આવ્યું હતું. હાલ ત્યાં હીપાર્ટમેન્ટ ઓફ ઓ. પ્રી. બુ અને મેન્યુ. માં રાખેલું છે, અને “ઓરિએન્ટલ ઓર્સ નં ૪૩” તરીકે નોંધાયેલું છે. તેને બે તોટલું સાફ કરી, તથા જુલ્હરના પાઠ સાથે સરખાવીને, હવે હું સુધારેલો પ્રતિલેખ તથા પ્રતિકૃતિ આપું છું.

લેખ ત્રાંબાના ચોખંડા પતરા ઉપર છે. આ પતરું અખંડ હતું ત્યારે ૧૨.૫” પોહોળું અને ૮” ઊંચું હતું. જ્યારે જુલ્હરને મળ્યું ત્યારે તેને ખૂણાઓમાં કેટલુંક નુકસાન થયેલું હતું. આ પ્રતિકૃતિ અને જુલ્હરના પાઠની સરખામણી કરવાથી દેખાય છે કે ૧૮૭૫ અને ૧૮૯૦ ના સમયમાં થોડા ઠકડાઓ ઠાંઠા ઉપરથી પણ નાશ પામ્યા હતા. પતરાનો બાકીનો ભાગ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. લિપિ તે સમયની શુદ્ધ ગુપ્ત લખેલી છે, અને જિન્હામૂલીય તથા ઉપદ્રમાનીય બન્ને દેખાડે છે. હંમેશ મુજબના બે બોધક શ્લોકો સિવાય લેખ સંસ્કૃત ગદ્યમાં લખેલો છે.

વલ્લભીના ગુહસેનના લેખનો ઉત્તરાર્ધ અને અંતનો ભાગ આ પતરામાં છે. તે જ સમયના બીજા લેખો ઉપરથી જણાય છે તેમ આ લેખમાં દુણ્ધ્રુએ સ્થાપેલ બૌદ્ધ મઠના પોષણ માટે દાનમાં આપેલા પાંચના ગામની હકીકત છે. સંવત ૨૪૬ એટલે ગુપ્ત સંવત અથવા વલ્લભી સંવત ૨૪૬ ના માઘ કૃષ્ણપક્ષમાં મંત્રિ સંદેહભટે આ લેખ લખ્યો હતો.

વલ્લભી—એટલે હાલનું વળા સિવાય તેમાં બતાવેલાં બીજા કોઈ સ્થળો ગ્રામ્યબી શકાતાં નથી.

૧ એ. ઈ. વો. ૧૩ પા. ૩૩૮. લાયબેલ ડી. બારનેટ.

૨ જુલ્હર આ તિથિ ૨૬૬ વાંચે છે, પરંતુ ગોઈતા સુધારો કિલ્હોર્નના લિસ્ટમાં કરવામાં આવ્યા હતા.

अक्षरान्तर

- १ (समद्रपरगजघटास्फोटनप्रकाशित) स त्वनिकषः तत्प्रभावप्रणतारानिचू (डा-
रत्नप्रभा संसक्तपादनस्वरश्मि)-
- २ (संहतिःस) कल स्मृतिप्रणीतमार्गसम्यक्परिपालन (प्रजा रञ्जनादन्वर्थराज-
शब्दोरूप)-
- ३ (कान्तिस्थैर्यगाम्भीर्य) बुद्धिसंपद्धिः स्मरशशाङ्काद्रिराजोदधिनिदशगुरुधने-
शान(तिशयानः शरणा-)
- ४ (गता) भयप्रदानपरतया त्रिणवदपास्ताशेषस्वकार्यफलः प्रार्थनाधिकार्थप्रदा-
नान (न्दितविद्व-)
- ५ त्सुहृत्प्रणयिहृदयः पादचारीव सकलभुवनमण्डलाभोगप्रमोदः परममाहेश्वरः-
- ६ (श्री महा)राजगुहमेनः कुशली सर्वानेवायुक्तकविनियुक्तकद्राङ्गिकमहत्तरचाटभ-
टभ्रुवाधिकरणिकदाण्ड-
- ७ भोगि(क्) चोरोद्धरणिकराजस्थानीयकुमारामात्यादीनन्याश्चयथासंबद्धमानकान्
समाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदित-
- ८ बलभीतलसन्निविष्टदुष्टापादकारितदुष्टाप्रहाविहारे नानादिगभ्यागताष्टादशनिका-
याभ्यन्तरशाक्याभ्यामिक्षुसं-
- ९ धाय प्रासाच्छादनशय्यासनग्लानप्रत्ययमैषज्याद्युपयोगार्थमानुमंजीप्रावेश्यपिप्पल-
हंखरीप्रावेश्यशर्मापद्रवाटक(म्)-
- १० तथा मण्डलादंगे सङ्गमानकं देटकहारे नदीयं । तथा चोस्मरी । एवंमैतद्
ग्रामचतुष्टयं सोदृङ्गं सोपरिकरं सवातभूत-
- ११ दान्यहिरण्यदेयं सोत्पद्यमानविष्टिकं सर्वराजकीयाहस्तप्रक्षेपणीयं भूमिच्छिद्रन्या-
येन मया मातापित्रोरात्मनश्चै(हि)-
- १२ कामुमिकयथामिलपितफलावाप्तये उदकसर्गेणातिसृष्टं यतो स्योचितया शाक्या-
र्यभिक्षुसंघस्थित(य*)भुञ्जतः कृपतः क(र्पय)-
- १३ तो वा न कैश्चित्प्रतिपद्ये वर्तितव्यमागामिभद्रनृपतिभिश्चासाद्वंशजैरनित्यान्यैश्चर्या-
ण्यस्थिरं मानुष्यं सामान्यं च भूमिदा(न)-
- १४ फलमवगच्छद्विरयमसहायोनुमन्तव्यः परिपालयितव्यश्च यश्चैनमाच्छिद्यादाच्छि-
द्यमानं वानुमोदेत स पंचा(प)-
- १५ (कर्मफल)संयुक्तस्यान् त्रय्यांच वर्तमानः पंचभिर्महापातकैस्सोपपातकैस्संयु-
क्तस्यादपिच ॥ यानीह दारिद्रभया(न्न)-
- १६ रेन्द्रैर्जनानि धर्मायतनीकृतानि । निर्माल्यवान्तप्रतिगानि तानि को नाम साधुः
पुनराददीत ॥ बहुभिर्वसुधा(भुक्ता राजभि)-
- १७ [स्स]गरादिभिः । यस्य यस्य यदा भूमिः तस्य तस्य तदा फलमिति ॥ स्वमुखाज्ञा ॥
खहरतो मम महाराजश्री(गुहमेन)-
- १८ [स्य]लिखितं संधिविग्रहाधिरणाधिकृतस्कन्दभटेन ॥ सं. २४६ माघ व

લાપાન્તર^૧

તેનો પુત્ર, જેણે શત્રુઓના સમદ ગજોનાં કુચ્છ ભેદીને આત્મબળ પ્રકાશિત કર્યું હતું, જેના પાદનળનાં ફિરણો પોતાના પ્રતાપથી નમેલા શત્રુઓના મુગટમણિની કાન્તિ સાથે ભળી જાય છે, જેણે સકળ સ્મૃતિમાં નિર્મેલા માર્ગનું ઠાળણથી પાલન કરીને જોનાનાં હૃદય અનુરંજિત કરી, રાજ (હૃદય હરનાર) શબ્દનો અર્થ સત્ય કર્યો છે, જે રૂપમાં કામદેવ, કાન્તિમાં ધન્દુ, સ્થિરતામાં ગિરીશ, ગાંભીર્યમાં સાગર, બુદ્ધિમાં બૃહસ્પતિ કરતાં અધિક છે, શરણાગતને અભયદાન આપવામાં પરાયણ હોવાથી જે પોતાના હિત માટે તૃણ સરખી પણ દરકાર રાખતો નથી, જે વિદ્વાનો અને પ્રણયી મિત્રોનાં હૃદય, પ્રાર્થના કરતાં અધિક ધન આપી, રંજે છે, જે અખિલ બુવનનો સાક્ષાત્ આનંદ હતો, તે પરમમહાદેવ, મહારાજ શ્રી ગુહસેન કુશળ હાલતમાં, રાજ્ય સાથે કોઈ પણ સંબંધ ધરાવતા સર્વ આયુક્તક, વિનયુક્તક, દ્રાગિક, મહત્તર, વ્યાટ, ભટ, દુવાપિકરણિક, દણ્ડભોગિક, ચારોદ્ધરણિક, રાજસ્થાનીય, કુમાર, અમાત્ય આદિને શાસન કરે છે:—

તમને જાહેર થાઓ કે મારાં માતાપિતા અને મારા માટે આ લોકમાં અને પરલોકમાં ઇચ્છિત ફળની પ્રાપ્તિ અર્થે, ભગવતી દુર્ગાએ કરેલા અને વચ્ચે આવેલા દુર્ગાના વિહારમાં ૧૮ શાખાના સર્વ દિશામાંથી આવતા શાક્ય ભિક્ષુસંઘને, આજારી આદિ જોનાનાં અન્ન, વસ્ત્ર, આસન ઉપાય અને ઓસડ માટે નીચેનાં ચાર ગાથો:—

આનુમંજ અને પિપ્પલરૂંખરી વચ્ચે આવેલું સર્માપટ્ટ(દ્ર)વાટક મણ્ડલીદ્રંગમાં સંગ-માનક, તથા દેતકહારમાં નદીય અને ચોરસરી, સહિત, સહિત, લીલી અને સુકી ઉત્પત્તિની આવક સહિત, અન્ન અને સુવર્ણ, અને વેડના હક્ક સહિત, ભૂમિ-ચિદ્રના ન્યાયથી, પાણીના અર્ધથી (દાનને અનુમતિ આપી) મેં આપ્યાં છે.

આથી ભગવાન શાક્ય-ભિક્ષુસંઘની સાથે સંબંધ ધરાવનારો કોઈ પણ આ ગાથોની જ્યારે ખેતી કરે અથવા ખેતી કરાવે ત્યારે કોઈએ પણ પ્રતિબંધ કરવો નહિ અને અમારા વંશન ભાવિ ભદ્ર નૃપોએ, ઐશ્વર્ય અસ્થિર છે, માનુષ્ય અનિત્ય છે અને ભૂમિદાનનું ફળ (સર્વ રક્ષનારને) સામાન્ય છે, એમ માની આ અમારા દાનને અનુમતિ આપવી અને તેનું રક્ષણ કરવું. જે તે હરી લેશે અથવા તે હરી લેવામાં અનુમતિ આપશે તે પાંચ કુકર્મોનો દંડ મેળવશે અને ત્રણ (જાતનાં) જીવિતમાં પંચમહાપાપ અને અન્ય અદ્ય પાપોનો દોષી થશે.

અને કહ્યું છે કે નૃપોના દારિદ્ર્યના ભયને લઇને ધર્મ અર્થે આવેલું જે નિર્માદ્ય અને વાન્ત અન્ન સમાન છે તે કયો સુજન પુનઃ હરી લેશે ?

સગર આદિ ખહુ નૃપોએ પૃથ્વીનો ઉપભોગ કર્યો છે. જે સમયે જે ભૂપતિ, તેને તેનું ફળ છે.

મારા સ્વમુખે દેવાએલી આજ્ઞા : મારા, મહારાજ ગુહસેનના સ્વદસ્ત. સંધિવિશ્વહાધિ-કરણાધિકૃત કેટન્દભટથી લખાયું. સં. ૨૪૬

વલ્લભી રાજા ગુહસેનના સમયના માટીના ઘટના અવશેષ ઉપરનો લેખ

(સંવત ૨૪૭)

વળાના દરબારમાં તરતમાં જ મળી આવેલ એક મોટા માટીના ઘટનો ભાગ મને બતાવવામાં આવ્યો હતો. તેના ઉપર નીચે પ્રમાણે વલ્લભી લિપિમાં લખેલો લેખ હતો. તે લિપિની પ્રતિકૃતિ નીચે આપી છે :—

અક્ષરાન્તર

... .. [૨૦૦] ૪૦ ૭ બ્રી ગુહસેનઃ ષટા

પહેલો શબ્દ સુવિખ્યાત વલ્લભી રાજા ગુહસેનનું નામ છે, જેનાં કેટલાંક દાનપત્રો સંવત ૨૪૬, ૨૪૭ અને ૨૪૮ નાં છે. બીજા શબ્દથી ઘટની જ સૂચના આપી રીતે જણાય છે. ઘટ પહેલાંની સંધિ ભૂલાઈ ગઈ છે. ત્રિયનું ત્રીજું ચિહ્ન, ૭ ગાળેનું, સુરક્ષિત છે. તે પહેલાનું ચિહ્ન થોડું નાશ પામ્યું છે. આ ચિહ્ન કદાચ ૨૦૦, અથવા ૧૦, ૨૦, ૩૦ અથવા ૪૦ હોયું જોઈએ કારણ કે ગુહસેનનું રાજ્ય ધ્રુવસેન ૧ (૨૦૭)ના સમય અને ધરસેન ૨ બા (૨૫૨)ના વહેલામાં વહેલા સમય વચ્ચે હતું. પંડિત ભગવાનલાલ ઇંદરજીના પત્રક પરથી જાણી શકાય છે કે તે ચિહ્ન ૪૦ નું છે. વદન નાશ પામેલું પહેલું ચિહ્ન ખરેખર ૨૦૦ છે.

ગુહસેનનાં તાત્રપત્રો^૧

સંવત ૨૪૮ આશ્વિન વદ ૧૪

ગુહસેનનું દાન ૧૪” અને ૬” નાં બે પતરાંઓ પર કેાતર્યું છે. કડી અને મુદ્રા જે બન્ને પતરાંઓને બેડાએલાં રાખતાં હતાં તે સાચવેલાં છે અને મુદ્રા ‘શ્રીભટારક’ લખાણ સહિત બેડેલા વૃષભનું હંમેશનું નિશાન બતાવે છે. મુદ્રા તેના સ્થાનમાંથી બળથી તોડી લીધેલી છે તેથી કડીના કાણા આગળના પતરાના ભાગોને ઈજા થઈ છે. બન્ને પતરાંઓ ઘટ્ટ ઠાટથી ઢંકાયેલ છે. પતરા ૧ લા ઉપર ઘણા જ થોડા શબ્દો વંચાય છે. પણ તેઓ એટલું જણાવવા પૂરત છે કે આ દાનપત્ર વલભીમાંથી લખાયું હતું અને પહેલું પતરું ધ્રુવસેન ૧. અને ધરસેન ૨ નાં દાનપત્રોમાંથી પરિચિત છે તે પ્રમાણે, ભટારકથી ધરપટ્ટ સુધી વંશાવળી સિવાય કંઈ બીજું દર્શાવતું નથી.

પતરું બીજું દાન દેનાર ગુહસેનના વર્ણનના છેલ્લા ભાગથી શરૂ થાય છે. ત્યાં સર્વથી મહત્વનો હેવાલ આવે છે. કારણ કે પંક્તિ ૨ માં શ્રીમાન નૃપ ગુહસેન પરમોપાસક, બુદ્ધનો ‘પરમ-ભક્ત’ છે, જેમાંથી જણાય છે કે આ નૃપ ખરેખર બુદ્ધપંથમાં બદલાઈ ગયો હતો. પહેલાં પ્રકટ થયેલા દાનપત્રમાં (ઈ. એ. વો. ૪ પાનું ૧૭૪) તે હજુ પણ શિવમત પોતાનો કહેતો અને પોતાને પરમ માહેશ્વર કહેડાવતો.

દાનનું પાત્ર, (પંક્તિ ૬-૭), રાજસ્થાનીય શૂરને (પંક્તિ ૭) અર્પણ થયેલા ભટારક વિહારના સમીપમાં શ્રી મિમ્માએ બાંધેલા અભ્યન્તરિકા વિહારમાં વસતા, અને (હીનયાનના) ૧૮ મતના અભ્યાગત ભિક્ષુકોનો સંઘ છે. ભટારક એ વંચાણ બે તદ્દન નક્કી હોય તો વલભી વંશનો સ્થાપનાર બુદ્ધમતને સહાય આપતો તે સાબિત થાય, તેથી તે કંઈક મહત્વનું થઈ પડશે આ “ ભટારક વિહાર ” “ રાજસ્થાનીય શૂરાય પ્રસાદીકૃત ” એ જણાવે છે તેમ પાછળથી તેના મૂળ આશયથી બદલાઈ ગયો હોવો બેઠ્યો.

મિમ્મા, ખરેખર, ધ્રુવસેન ૧ અને ગુહસેનનાં પૂર્વ પ્રકટ થયેલાં દાનપત્રોમાં જેનું નામ આવે છે તે શ્રી હુદા સમાન બૌદ્ધ પ્રહાર્યારિણી હતી.

દાનની વસ્તુ વટસ્થલીકાપ્રાવીવહુમૂલાપ્રામે કુદમ્બિશ્યામણેરગોપકલેખકદામકામ્બયઃ (પંક્તિ ૫) છે, જેનો અર્થ હું પ્રયોગ તરીકે વટસ્થલીકાપ્રાપ્ત(?)ના બહુમૂલા ગામમાં ચેતુડવક ગોપક, કણ્ણી સ્થામણેર અને દાસક અસ્થથી આપવાની ઉપજ (આય) એમ કરૂં છું.

તિથિ અને સંવત કદાચ ૨૬૮, આશ્વિન વદ ૧૪ છે. પણ બીજું ચિહ્ન જન-રલ કનિગહામે ૪૦, અને પંડિત ભગવાનલાલ ઇન્દ્રજી અને પ્રોફેસર ભાણ્ડારકરે ૫૦ વાંચેલ છે. ઈ. એ. વો. ૪ પાનાં ૧૭૪ માં તેને ૬૦ વાંચવાનું પસંદ કરવા માટેનું કારણ આપ્યું છે. હું માનું છું કે આ સવાલ માટે વધુ વિચાર જરૂરનો નથી, પણ તેના નિર્ણય કરવા વધારે દાનપત્રો બેઠ્યો છે. છેલ્લું ચિહ્ન ઓ. ભાંડારકરે ૬ માટે ગણ્યું છે. પણ ૬ માટે જુદું ચિહ્ન છે. પંડિત ભગવાનલાલે મહારી સાથે ગયે વર્ષે કરેલી આ વિષયની ચર્ચાથી મહારૂં ‘વંચાણ સૂચવાયું હતું. ગુહસેન નૃપે તેનાં શાસન આપેલા રાજપુરૂષોમાં બીજાં દાનપત્રોમાં નહીં દર્શાવેલા બે રાજપુરૂષો છે—અનુપભાદાન સમુદ્ધ્યાહક અને શીલિકક. પાછળના શુદ્ધ અથવા કર ઉધરાવનાર જઠાત આતાના અધિકારીઓ કદાચ છે. બીજે રાજપુરૂષ જેને આપણું દાન બે વખત જણાવે છે તે ‘રાજસ્થાનીય’ માટે દોમેન્દ્રના લે.કપ્રકાશમાં કેટલીક હકીકત મળી છે. ત્યાં કહ્યું છે કે— પ્રક. ૪ (શરૂઆત)

પ્રજાપાલનાર્થમુદ્રહતિ રક્ષયતિ સ રાજસ્થાનીયઃ ॥

જે પ્રજાપાલનનો હેતુ પૂર્ણ કરે છે અને તેમને રક્ષે છે તે રાજસ્થાનીય કહેવાય છે.

અક્ષરાન્તર

પતરૂં બીજું

- ૧ પ્રાર્થનાધિકાર્થપ્રદાનાનન્દિતવિદ્વત્સુહૃત્પ્રણયિહૃદયઃ પાદચારીવ સકલભુવન-
મણ્ડલાભોગ
- ૨ પ્રમોદઃ પરમોપાસકઃ મહારાજશ્રીગુહસેન^xકુશલીસર્વાનેવાયુક્તકવિનિયુક્તક ...
... મહત્તર* ॥ વાટ-
- ૩ મટધ્રુવાધિકરણિકદાણ્ડપાશિકચોરોદ્ધરણિકાનુત્પન્નાદાનસમુદ્ગ્રાહકશૌલ્કિકરા-
જસ્થાનીયકુમારાનમાત્યાદિકાન્યાશ્ચ યથા
- ૪ સંવધ્યમાનકાન્સમાજ્ઞાપયત્યસ્તુ વસ્સંવિદિતં યથા મયા માતાપિત્રોઃ પૃણ્યાપ્યાયના-
ર્થમાત્મનશ્ચૈહિકામુષ્મિકયથાભિ-
- ૫ લખિતફલાવાસયે વટસ્થલીકાપ્રાચીયબહુમુલાગ્રામે કુટુંબિશ્યામળેરગોપકછેખ્ડવક-
દાસકાસ્ત્રાયસ્સોદ્રક્ષ સોપરિ-
- ૬ કરાસસમુતવાપ્રત્યાયઃ સર્વધાન્યહિરણ્યાદેયા સોત્પદ્યમાનવિષ્ટિકઃ રાજસ્થાનીય-
શ્રારાય પ્રસાદીકૃત-
- ૭ મટાર્કવિહારપ્રત્યાસન્નમિમ્માપાદકારિતામ્યન્તરિકાવિહારે નાનાદિગમ્યાગતાષ્ટાદ-
શનિકાયામ્યન્તરાચ્યમિશ્વસજ્ઞાય-
- ૮ ગ્રાસાચ્છાદનશયનાસનગ્લાનમૈષજ્યાદિક્રિયોત્સર્પર્ણાથમાચન્દ્રાર્કાર્ણવસરિત્ક્ષિતિ-
સ્થિતિસમકાલીનંભૂમિચ્છિદ્રન્યાયેન પ્રતિ-
- ૯ પાદિતં યતોસ્ય ન કૈશ્ચિત્પરિપન્થના કાર્ય્યાગામિમદ્રનૃપતિમિશ્વાસ્મુદ્ગંજૈરનિત્યા-
ન્યૈશ્ચર્ય્યાણ્યસ્થિરંમાનુપ્યં સામાન્યં ચ
- ૧૦ ભુમિદાયફલમવમચ્છદ્ધિરયમસ્મદ્વાયોનુમન્તવ્યઃ પરિપાલયિતવ્યશ્ચ યશ્ચૈનમાચ્છિ-
ન્ધાદાચ્છિદ્યમાનંવાનુમોદેત સ પશ્ચમિ-
- ૧૧ મ્મહાપાતકૈસ્સોપપાતકૈસ્સંયુક્તસ્સયાદપિ ચ । બહુમિર્વસુષા ભુક્તા રાજમિસ્સ-
ગરાદિભિઃ યસ્યયસ્ય યદા
- ૧૨ ભૂમિઃ તસ્યતસ્ય તદા ફલમ્ ॥ યાનીહ દારિદ્યમયાત્રેન્દ્રૈર્દ્વનાનિધર્મ્યાયતનીકૃતાની
નિર્મ્મલ્યવાન્ત-
- ૧૩ પ્રતિમાનિ તાનિ કો નામ સાધુઃ પુનરાદદીત ॥ લક્ષ્મીનિકેતં યદપાશ્રયેણ
પ્રાપ્તોસિ
- ૧૪ પશંન્યેવ ચ પુણ્યાન્યભિવાદ્ધા યથા ન કર્શનીયો હ્રુપકારિપક્ષ ઇતિ
- ૧૫ સ્વમુલાજ્ઞા ॥ લિખિતં સન્ધિવિગ્રહાધિકરણાધિકૃતસ્કન્દમટેનેતિ સં આશ્વયુજબદિ

૨ પં. ૨ મહત્તર અરપટ છે. પં. ૫ વટસ્થ સંશયવાળું છે. પં. ૬ વાચો કરસ્સ; દેયઃ પં. ૭ મટાર્ક સ.શ.૫
વાળું છે. પં. ૧૪ છેલા પાંચ શબ્દો સિવાય બધું અરપટ અને શંકાસ્પદ છે.

જામનગર સ્ટેટ તાલુકા બાણકોડી ગામમાંથી મળેલો રાજા ગુહસેનના સમયનો શિલાલેખ*

કાઠિઆવાડમાં પોરબંદરથી ઈશાન કોણમાં લગભગ ૨૦ માઈલ પર આવેલા રાવળ મહાલનાં બાણકોડી નામે ગામડામાં આ લેખવાળો પથર મળી આવ્યો હતો. તે બાવનગરના મ્યુઝીયમમાં રાખ્યો છે. લેખ ૩ પંક્તિઓનો છે, અને ૧૮"X૭" માપનો છે. જોકે તેની બધી બાબતો તથા ખૂણાઓ કપાઈ ગયા છે.

તેમાં રાજા ગુહસેનનું નામ આપેલું છે. પણ ઘણા ખરા અક્ષરો ન હોવાથી તેની તિથિ મળી શકતી નથી. એટલે શી બાબતનો આ લેખ છે તે કહી શકાતું નથી.

બાષા સંસ્કૃત અને લિપિ વલ્લ્ભી છે. જામનગર સ્ટેટના રાવલ તાલુકામાં કલ્યાણપર મહાલનાં બાણકોડી ગામના પટેલને કૂવો ખોદાવતાં આ શિલાલેખ મળ્યો હતો. પરંતુ પથર ભાગી ગયેલો હોવાથી ગુહસેનના નામ સિવાયનું બીજું કંઈ જાણી શકાતું નથી.

અક્ષરાન્તર

વવિષ સ
દાહેનલમહરગુહ
સેનરનહોન
મ

ધરસેન ૨ જાનાં ઝરનાં તામ્રપત્રો

ગુ. સં. ૨૫૨ (ઇ. સ. ૫૭૧-૭૨) ચૈત્ર વ. ૫

કાઠિયાવાડના અમરેલી પરગણામાંના ઝર ગામમાંથી મળેલાં ધરસેન ૨ જાનાં ગુ. સં. ૨૫૨ (ઇ. સ. ૫૭૧-૭૨)નાં તામ્રપત્રોની પ્રતિકૃતિ, અક્ષરાન્તર અને ભાષાન્તર કર્નલ. જે. ડબ્લ્યુ. વોલ્સન પોલીટીકલ એજન્ટ કાઠિયાવાડ મારફત લાવનગરના મી. વજેશંકર ગૌરીશંકર ઝોઝા તરફથી મને મળ્યાં હતાં. તે પતરાં મી. વજેશંકરને મળ્યાં હતાં અને તે તેમની પાસે છે. આખાં તામ્રપત્રો પ્રસિદ્ધ કરવાં કાંઈ જરૂર નથી પણ તેનું હુંક વર્ણન આ નીચે આપું છઉં.

આ દાનપત્રનાં બે પતરાં છે અને તેનું માપ ૧૧૩"×૮" છે. તેઓ સુરક્ષિત છે. પહેલા પતરામાં ૧૬ પંક્તિ અને બીજામાં ૧૮ પંક્તિઓ છે. લીપિ તે વખતના વલ્લી પતરાંની જ છે અને ભાષા સંસ્કૃત છે.

આ ઇંદીયન એન્ડીકવેરીમાં પ્રસિદ્ધ થયેલ આ જ રાજાનાં સં. ૨૫૨ નાં ત્રણ તામ્રપત્રો (વો. ૭ પા. ૬૮, વો. ૮ પા. ૩૦૧, વો. ૧૩ પા. ૧૬૦) ની માફક જ વંશાવલી વિભાગ છે, તોપણ નીચેના થોડા ભાગો સાથે પાઠ ચોક્કસ કરવાને જરૂરના હોઈ નીચે આપું છઉં.

પંક્તિ ૩ સેનાપતિ બટાર્ક.

„ ૪ તેનો દીકરો સેનાપતિ ધરસેન હતો.

„ ૭ તેનો નાનો ભાઈ મહારાજ દ્રાણસિંહ હતો.

„ ૯ તેનો નાનો ભાઈ મહારાજ ધુવસેન હતો.

„ ૧૦ તેનો નાનો ભાઈ મહારાજ ધરપદ્મ હતો.

„ ૧૫ તેનો દીકરો મહારાજ ગુહસેન હતો.

„ ૧૬ તેનો દીકરો સામન્ત મહારાજ શ્રી ધરસેન હતો.

આ ધરસેન કુશળ હોઇને વલ્લીમાંથી પોતાના આયુક્તક વિગેરે અમલદારોને હુકમ કરે છે કે બલિ, ચરૂ, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત્ર અને અતિથિ એમ પંચમહાયજ્ઞોના પોષણ માટે બ્રહ્મદેવ તરીકે દાન આપેલ છે. તે દાન બ્રહ્મપુરના રહેવાસી ભાર્ગવ ગોત્રના અને મૈત્રાયણક માનવક શાખાના બ્રાહ્મણ છત્રચહુરને આપવામાં આવ્યું છે. દાનમાં નીચે મુજબ આપેલ છે.

(૧) બિલ્વખાત સ્થલીમાં દીપનક પેઠમાં વટગ્રામ (પં. ૨૨)

(૨) બિલ્વખાતની ઉત્તર સીમમાં સોપાદાવર્ત જમીન. તે બટાર્કસેહની ઉત્તરે, રાફડાની પૂર્વે અને અગ્નિકવહની પશ્ચિમે હતી.

(૩) તે જ વિભાગમાં આસપાસની ૨૫ પાદાવર્ત જમીનસહિત વાવ.

(૪) ઝરી સ્થલીમાં વેલાપદ્મની પૂર્વ સીમામાં રાજમાર્ગથી દક્ષિણે, ઝઝઝકના ક્ષેત્રની પૂર્વમાં, હધિકૂપકની સીમાઓના સંગમથી પશ્ચિમે અને બ્રામરકડ્ય ગ્રામના રહેવાસી ખણ્ડકના ક્ષેત્રથી ઉત્તરે ૧૬૦ પાદાવર્ત જમીન.

(૫) તે જ ગામની દક્ષિણ સીમમાં ૨૫ પાદાવર્ત જમીન.

પંક્તિ ૨૮ થી ૩૨ માં દાનનો અવરોધ વિગેરે ન કરવા માટેની આજ્ઞાઓ તથા શાપ-સૂચક બે શ્લોકો છે.

પંક્તિ ૩૩—દ્વતક ચિર્ગિર હતો અને લેખક સંધિવિચ્છાધિકૃત સ્કન્દ બટ હતો. પછી સાલ નીચે મુજબ આપેલ છે; ૨૫૨ ચૈત્ર વ. ૫. મહારાજ ધરસેનના હસ્તાક્ષર છે.

अक्षरान्तरमार्थी अमुक भाग

पतरुं पहेलुं

१ ओं स्वस्ति बलभीतः प्रसभ

१६ सहस्रोपजीव्यमान

पतरुं बीजुं

३ धरः प्रथमनरपतिसमभिसृष्टानामनुपालयिताः... ..

१८

१९ परममाहेश्वरसामन्तमहाराजश्रीधरमेनः कुशली सर्वानेव

२० वस्संविदितं यथा मया माता-

२१ पित्रोः पुण्याप्यायननिमित्तमात्मनश्चैहिकामुष्मिक यथाभिलषितफलावाप्तये ब्रह्मपुर-
निवासि भार्गवसगोत्रमैत्रायणरमनकवस

२२ ब्रह्मचारित्राक्षण च्छच्छराय विल्वस्वामस्थल्यदीपनक पेशवटग्र[ग्रा]मः विल्व-
स्वामस्थलेरु(ल्याउ)तरसीमि भट्टार्कभदोदुत्तरतः वल्मीकात्

२३ पूर्वतः अमिलिकवहादपरतः त्रिभिराघाटनैर्विशुद्धं पादावर्त्तशतं तथा त्रैवाष्टमे
दिग्भागे वापी पञ्चविंश(श)त्पादावर्त्तप्रतिसरा

२४ तथा झरिस्थल्यां वेलापद्रकग्रामपूर्वसीमि महापथादक्षिणतः झञ्झकक्षेत्रात्पूर्वतः
दधिकूपकसीमसन्ध्यपरतः ग्रामरकुल्य

२५ ग्रामनिवासि खण्डकक्षेत्रादुत्तरत एवं चतुर्विं(भि)राघाटनैर्विशुद्धं पादावर्त्तशतं
षष्ठ्यधिकं तथास्मिन्नेव दक्षिणसीमि पादावर्त्ताः

२६ पञ्चविंश(श)तिः सर्वमेतत्सोद्वङ्गं सोपरिकरं

२७ भूमिच्छिद्रन्यायेन बलिचरुवैश्वदेवाग्निहोत्रातथा(तिथि) पञ्चमहायज्ञिकना
(याज्ञिक)क्रियाणां समुत्सर्पणार्थआचन्द्रार्क(र्का)

३१ षष्टि वर्ष

३२ स्वदत्तां परदत्तां वा

३३ स्वहस्तोमम महाराजश्रीधरसेनस्य दूतकश्चिर्भिरः लिखितं सन्धिविग्रहाधिकृत
स्कंदभटेन २६२ चैत्र. व. ९

ભાવનગર તાળે મહુવા પાસે કતપુર ગામેથી મળેલાં

ધરસેન ર જાનાં તામ્રપત્રો^૧

સંવત ૨૫૨ વૈશાખ વદ ૫ (ધરસેનના મી. વળેશ્વર ૧૭૭૯)

ભાવનગર તાળે કાઠિયાવાડના દક્ષિણ કિનારોપરથી હતાં અને બેકેન્ડ્રી પાસે અને જ્યાંથી આ પતરાંઓ મળ્યાં છે તે કતપુર ગામ તેની પૂર્વમાં બે મેલપર મં છઈ. આ બન્ને પતરાંઓ, વલ્લી રાજાઓની મુદ્રા તથા બન્ને પતરાંઓ જોડાયેલાં રાખવામાં પસાર કરેલી કડીઓ સહિત, ભાવનગરના મ્યુઝીયમમાં રાખ્યાં છે. કાટને લીધે બીજા પતરાંના થોડા અક્ષરો ઓળખા થઈ ગયા છે તોપણ તે સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. તે ઉકેલવામાં કાટને લીધે કંઈ પણ હરકત થતી નથી. તેનું માપ ૧૦" x ૭" છે અને તેમાં અનુક્રમે ૧૬ અને ૧૭ પંક્તિઓ દ્રક્ષ્ય એક બાજુએ લખેલી છે.

વિશાળ અને બરખા નામના કોઈ અધ્યક્ષચારીઓને અમુક યજ્ઞ કરવાના બદલામાં ડામરિ-પાટકની પૂર્વ તરફની સરહદ ઉપર એક ખેતરનું દાન બાળતનો આ લેખ છે. તે વલ્લી સંવત ૨૫૨ (ઈ. સ. ૫૭૧-૭૨)નો છે.

તે સંસ્કૃત ગદ્યમાં લખેલો છે. અને લિપિ વલ્લી છે.

अक्षरान्तर

पतरुं पहेलुं

- १ स्वस्ति विजयस्कंधावारात् भद्रपत्तनकवासकात् प्रसभप्रणतामित्राणां मैत्रकाणाम-
तुलबलसंपन्नमण्डलाभोगसंस-
- २ कप्रहारशतलब्धप्रतापः प्रतापोपनतदानमानार्जवोपार्जितानुरागानुरक्तमौलभृता
(त्या) मित्रमित्रश्रेणीबलावासराज्यश्री(:) ॥
- ३ परममाहेश्वरः श्रीसेनापतिमटार्कः(कस्त) तस्यसुतःत(तस्त) त्पादरजोरुणावनतकृ-
तशिरा(:) शिरोवनतशत्रुचूडामणिप्रभाविच्छुरितपाद
- ४ नखपंक्तिदीधितिर्दीनानाथकृपणजनो(प) जीव्यमानविभवः परममाहेश्वरः श्रीसे-
नापतिधरसेनः त(नस्त) स्यानुजः त(जस्त) त्पादाभिप्रणाम
- ५ प्रशस्ततरविमलमौलिर्मणिर्मन्वादिप्रणि(णी) तविधिविधानधर्मा धर्मराज ईव
विहितविनयव्यवस्थापद्धतिरखिलभुवनमण्डलाभोगै
- ६ कस्वामिना परमस्वामिना स्वयमुपहितराज्याभिधे(पे) को महाविश्राणनावपूत-
राज(ज्य) श्रीः परमागहेरो(परममाहेश्वरो) महाराजश्रीद्रोणसिंहः सिंह
- ७ इव तस्यानुजः स्वभुजबलपराक्रमेण परगजघटानीकानमेकविजयी शरणैशि(षि)
णां शरणमवबोद्धा शास्त्रार्थतत्त्वानां कल्पत
- ८ रुखिसुहृत्प्रणयिनां यथाभिलषितकामफलोपभोगदः परमभागवतः महाराजश्रीभ्रुव-
सेनः त(स्त) स्यानुजः त(स्त) च(च) रणारविन्दप्रणतिप्रवि
- ९ धौताशेषकल्मषः सुविशुद्धस्वचरितोदकक्षालितसकलकल(कलि) कलंकः प्रसभ-
निर्जितारतिपक्षप्रथितमहिमा परमादित्यभक्त-
- १० श्रीमहाराजद्ध(ध) रपट्टः त(स्त) स्यात्मजः त(स्त) त्पादसपर्यावाप्तपुण्योदयः
शैशवात्मभृतिखङ्गद्वितीयबाहुरेव समदपरगजघटा
- ११ स्फोटनप्रकाशितसत्त्वनिकषः त(स्त) त्प्रभावप्रणतारतिचूडारत्नप्रभासंसक्तसस्त्य
(व्य) पादनखरश्मिसंहतिः सकलस्मृतिप्रणीत
- १२ मार्गसम्यक्परिपालनप्रजाहृदयरंजनादन्वर्त्तराजशब्दो रूपकान्तिस्यैर्यगाम्भीर्य
बुद्धिसंपद्धिः
- १३ स्मरशशाङ्काद्रिराजोदधिन्निदशगुरुधनेशानतिशयानः शरणागताभयप्रदानपरतयातृ-
णवदपास्ताशेषस्वकार्य
- १४ फलप्रार्थनाधिकार्थप्रदानानन्दितविद्वत्सुहृदयः पादचारीवसकलभुवनमण्डलाभो-
गप्रमोदः परममाहेश्वरः श्रीमहाराज
- १५ गुहसेनः त(स्त) स्य सुतः तत्पादनखमयूखसंताननिश्रुः(स्त) तजान्हबीजलौघ-
बिखालिताशेषकल्मषः प्रणयिशतसहस्रोपजीव्यमानभोगसंप
- १६ द्रूपलोभादिवाश्रितः सरसमाभिगामिकैर्गुणै(:) सहजशक्तिशिक्षाविशेषविस्मापिता-
खिलधनुर्धरः ॥

पतरुं बीजुं

- १ प्रथमनरपतिसमभिसृष्टानामनुपालयिता धर्म्यदायानामपाकर्त्ता प्रजोपधातकारिणा
- २ मुपल्लवानां दर्शयिता श्रीसरस्वत्योरेकाधिवासस्य संहतारातिपक्षलक्ष्मीपरिमोगद-
क्षविक्रमः ॥
- ३ विक्रमोपसंप्राप्तविमलपार्थि(व)श्री(:) परममाहेश्वरः श्रीमहाराजधरसेन ॐ
कुशली सर्वानेवायुक्तकि(क)विनियुक्तक
- ४ द्राक्किमहत्तरचाटभ(ट)ध्रुवाधिकरणिकदण्डपाशिकराजस्थ(स्था)नीयकुमारा-
मात्यादीनन्यांश्चयथासंबध्यमानकान्
- ५ समाज्ञापयत्यस्तु व(:) संविदितं यथा मया मातापित्रोः पुण्याप्यायनायात्मनाश्चै-
हिकामुष्मिकयथामिलिपितफलावासये
- ६ बहूपलिकस्थल्यां जामरिपाटकग्रामे पूर्व्वेसीग्निक्षेत्रपादावर्त्तपष्टि(:) साक्षा
सपरिकरा सवातभूत
- ७ धाण्या(न्य)हिरण्यादेया सोत्पद्यमानविष्टिकासमस्तराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीया
भूमिच्छिद्रन्यायेन छन्दोग
- ८ सन्नक्षचारिकश्यपसगोत्रब्राह्मणविशाखबप्पाभ्यांबलिचरुवैश्वदेवानेहोत्रातिथिपञ्चम-
हायाज्ञिकानांक्रियाणां
- ९ समुत्सर्पणार्थमाचन्द्रार्कावसरित्क्षितिस्थिति(ति)समकालीनं पुत्रपौत्रान्वयमो-
ग्याउदकसमर्गेण ब्रह्मदेये
- १० निस्तृष्टायतोस्योचितया ब्रह्मदेयस्थित्या भुंजतः कृषतः कर्षयतो वा(वा)न कैश्चि-
त्प्रतिपेधे वर्तितव्य
- ११ मागमिभद्रनृपतिभिश्चास्मद्वंशजैरनित्यान्वैश्वर्याण्यस्थिरं मानुष्यं सामान्यं च
भूमिदानफलमवगच्छद्भिः(श्व)
- १२ अयमस्मदा(दा)योनुमन्तव्य(:) परिपालयितव्यश्चयश्चैनमाच्छिद्यादाच्छिद्यमा-
नवानुमोदेत सपञ्चभिर्महापातकैः सोपपात
- १३ कै(:) संयुक्तः स्यादित्युक्तंच भगवता वेदव्यासेन व्यासेन षष्टिवर्षसहस्राणि स्वर्गे
तिष्ठतिभूमिदः आच्छेत्ता चानुमन्ता च
- १४ तान्येव नरकं वसेत् । विंध्याटवीप्वतोयासु शुष्ककोटरवासिनः कृष्णाहयोहि जाय-
न्ते भूमिदायहरानराः पूर्व्वदत्तां द्विजा-
- १५ तिभ्यो यत्नाद्रक्षयुधिष्ठिर महीं महिमतां श्रेष्ठ दानाच्छ्रेयोनुपालनं बहुभिर्व्वसुधा
भुक्ता राजभिः सगरादिभिः यस्य यस्य
- १६ यदा भूमिः तस्य तस्य तदा फलं । यानीहदारिद्रमयान्नरेद्रैर्धनानि धर्मायतनीकृ-
तानि निर्माल्यवान्तप्रतिमानि
- १७ तानि को नाम साधुः पुनरावदीत इति ॥ लिखितं सन्धिविग्रहाधिकृतस्कन्दभ-
टेन ॥ सं. २९२ वैशाख बहु ९
- १८ स्वहस्तोभग महाराजश्री धरसेनस्य ॥ द. चिर्बिरः ।

‘ ભાષાન્તર ’

ભદ્રપત્તનકમાં છાવણી નાંખી રહેલી વિજયી સેનામાંથી, મહારાજ ધરસેન, જેણે પોતાના પિતાના પાદનખમાંથી નિકળતાં કિરણોરૂપી ગંગાપ્રવાહ વડે પોતાનાં બધાં પાપો ધોઈ નાખ્યાં છે, જે પોતાના સૌંદર્યથી જાણે ખેંચાઈ આવ્યા ન હોય તેવા સઘળા સદ્ગુણો વડે સંપન્ન છે, જેની લક્ષ્મીનો પ્રભાવ પોતાના અસંખ્ય મિત્રોનો આરામ થઈ રહ્યો છે, જેણે પોતાના કુદરતી બળ તથા ચાતુર્ય વડે ધનુર્વિદ્યામાં કુશળ એવા સઘળાને આશ્ચર્ય પમાડ્યા છે, જે પ્રથમના રાજાઓનાં સારાં ધાર્મિક દાનો ચાલુ રાખે છે, ને પોતાની પ્રજાને પીડા કરતી દરેક ઉપાધિ દૂર કરે છે, જેનામાં શ્રી અને સરસ્વતી બહેનો વાસ છે, જે શત્રુઓની લક્ષ્મીનો હોશિયારીથી ઉપભોગ કરે છે, જેને રાજ્યપદ સીધી રીતે પ્રાપ્ત થયું છે, અને જે શંકરનો મહાન્ ભક્ત છે, અને જે મહારાજ શ્રીગુહસેનનો પુત્ર હતો, જેણે (ગુહસેન) પોતાના પિતાના પાદસેવનથી આધ્યાત્મિક ફલની પ્રાપ્તિ કરી હતી, જેણે પોતાની બાહ્યાવસ્થાથી જ કુક્ત એક તલવારની જ મદદથી શત્રુઓના મદ્બંધ ગજેન્દ્રાનાં મસ્તકો ભેદી અપૂર્વ શૌર્યની નિશાનીઓ બતાવી હતી, જેના ડાબા પાદનખનાં કિરણો પોતાની સત્તાને નમવા ફરજ પાડેલા શત્રુઓના મુગટનાં જવાહિરોના તેજ સાથે મળેલાં હતાં, જે સ્મૃતિઓના બધા આદેશો પ્રમાણે વર્તન કરી, પોતાની પ્રજાનાં હૃદયોને રંજન કરવા રાજા નામ ધારણ કરવાને સંપૂર્ણ રીતે લાયક હતો, જે સૌંદર્યમાં કામદેવથી, શોભામાં ચન્દ્રથી, સ્થૈર્યમાં દિમાલયથી, ગભીરતામાં સમુદ્રથી, જ્ઞાનમાં બૃહસ્પતિથી અને લક્ષ્મીમાં કુબેરથી પણ અધિક હતો, જે શરણાગતને રક્ષણ આપતો, અને એટલા માટે જે પોતાનું સર્વસ્વ એક તૃણવત્ સમજી આપી દેતો, જે વિદ્વાનોને તેઓની મહેનત બદલ માગવા કરતાં પણ વધારે આપી તેમનાં હૃદયોને ખુશ કરતો, જે જાણે સમસ્ત જગતનો સાક્ષાત્ આનંદ જ હોય તેવો હતો, જે શંકરનો મહાન્ ભક્ત હતો, અને જે શ્રી મહારાજ ધરપદનો પુત્ર હતો, જેણે (ધરપદ) તેને પ્રણામ કરી પોતાના સર્વ પાપો ધોઈ નાખ્યાં હતાં, જેણે પોતાના સુચરિતથી કલિ સાથે આવેલી બધી દુષ્ટતા ધોઈ નાંખી હતી, જેની કીર્તિ શત્રુઓનો પરાજય કરવાથી સર્વત્ર પ્રસરી હતી, જે સૂર્યનો મહાન્ ભક્ત હતો, અને જે મહારાજ શ્રી ધ્રુવસેનનો ન્હાનો ભાઈ હતો જેણે (ધ્રુવસેન) પોતાના બાહુબળ વડે શત્રુઓના અસંખ્ય હાથીઓનાં ટોળાંઓ પર વિજય મેળવ્યો હતો, જે શરણાગતનું રક્ષણ કરતો હતો, જે ધર્મમાં નિપુણ હતો, જે મિત્રો અને સંબંધીઓની ઇચ્છાઓ પાર પાડવાને લીધે કદપતક સમાન હતો, જે ભગવાનનો મહાન્ ભક્ત હતો, અને જે સિંહસમાન મહારાજ શ્રી દ્રાણસિંહનો ન્હાનો ભાઈ હતો જેના (દ્રાણસિંહના) મુગટનું મણિ પોતાના બંધુને નમન કરવાથી પવિત્ર થયું હતું, જે મનુ વગેરેના આદેશોનું પાલન એજ ધર્મ માનતો હતો, જે સાક્ષાત્ ધર્મ જ હતો, જેણે નમ્રતા અને ફરજના નિયમો કર્યા હતા, જેનો રાજ્યાભિષેક પરમસ્વામિએ પોતે કર્યો હતો, જેની રાજ્યલક્ષ્મી ધાર્મિક દાનોને લીધે પવિત્ર થઈ હતી, જે શંકરનો પરમ ભક્ત હતો, અને જે શ્રી સેનાપતિ ધરસેનનો ન્હાનો ભાઈ હતો, જેનું (ધરસેનનું) મસ્તક પોતાના પિતાને નમવાથી તેની ચરણરજથી લાલ થયું હતું, જેના પગના નખોનું તેજ શત્રુઓનાં નમેલાં મસ્તકોના મુગટોનાં રત્નોના તેજમાં ભળવાથી વૃદ્ધિગત થતું હતું, જેના તેજને લીધે ગરીબ, નિરાધાર અને દુઃખી લોકો પોતાનું જીવન ટકાવી શકતા હતા, જે શંકરનો મહાન્ ભક્ત હતો, અને જે શ્રી સેનાપતિ ભટ્ટારકનો પુત્ર હતો, જેણે (ભટ્ટારક) પોતાના અસંખ્ય મિત્રોના મોટાં લશ્કરો વડે શત્રુઓને નમાવી કીર્તિ મેળવી હતી, જે પોતાના બળ વડે મેળવેલાં કોમળતા, માન અને દયાળુપણનાં સુખો ભોગવતો હતો, જેણે વંશપરંપરાના સેવકોનાં બળ વડે રાજ્યશ્રી પ્રાપ્ત કરી હતી, અને જે શંકરનો પરમ ભક્ત હતો, તે ધરસેન કુશળ હોઈને પોતાની સર્વ પ્રજા, સેવકો, દ્રાક્ષિકો (?) મહત્તર, ચાટભટ, ધ્રુવાધિકરણિકો, દણ્ડપાશિકો, મંત્રિઓ, રાજકુમારો, અને આ રાજ્યમાં રહેતા લોકો

તેમ જ જેને જેને સંબંધ હોય તેઓની જાણ માટે પ્રસિદ્ધ કરે છે કે વિશાખ અને બાપા નામના કશ્યપગોત્રના બ્રાહ્મણ બ્રાહ્મચારીઓને યોગ્ય સંકલ્પ સાથે, પોતાના માતાપિતાના પુણ્ય માટે અને પોતાના આ લોક તથા પરલોકનાં ઇચ્છિત ફલોની પ્રાપ્તિ અર્થે, વહુપલિકસ્થલીમાં આવેલા ડામરિપાટક ગામની પૂર્વની સરહદપર ખેતી માટે (૬૦) સાઠ પાદાવર્તનું દાન કર્યું છે. તેઓ બન્ને સામવેદનો અભ્યાસ કરી, સાથે બલિદાન, ચરુહોમ, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત્ર, અને અતિથિ નામના પાંચ યજ્ઞો કરે એટલા માટે આ ક્ષેત્ર સાથેની તથા આસપાસની વસ્તુઓ, તેમાં કુદરતે ઉત્પન્ન કરેલો અથવા વાયુથી આણુવામાં આવેલો પાક, સોનું લેવાનો અધિકાર, તથા ફરજિયાત મજૂરીનું ઉત્પન્ન વિગેરે સહિત આપવામાં આવે છે. આનો ઉપભોગ તેના વંશજો યાવચ્ચંદ્રદિવાકરો કરશે. આનો ઉપભોગ કરવામાં અથવા દાન તરીકે આપેલ ક્ષેત્ર ખેડવામાં કોઇએ પણ તેઓને હરકત કરવી નહિ. ઐશ્વર્ય અનિત્ય છે અને માનુષ્ય અસ્થિર છે, તથા આ દાનનું ફલ પણ પોતાને પણ મળવાનું છે, - એવું જાણી તેના પછીના રાજાઓએ પણ આ દાનને માન આપવું તથા રક્ષણ કરવું. જે કોઈ આ દાન પાછું લેશે અગર તેમ કરવામાં અનુમોદન આપશે તે ન્હાના અનેક પાપો સાથે મ્હોટાં પાંચ પાપો કરવાના શુન્દેગાર થશે. ભગવાન વેદવ્યાસે કહ્યું છે કે:—“ જમીનનું દાન કરનાર માણસ સ્વર્ગમાં સાઠ હજાર વર્ષ રહે છે, અને તે પાછું લેનાર અગર લઈ લેવા દેનાર તેટલો જ વખત નરકમાં રહે છે. પાછું લેનારાઓ કાળા સર્પો થઈ વિધ્યાચલના પાણી વગરના પ્રદેશની સૂકી શુષ્કાઓમાં રહે છે. હે યુધિષ્ઠિર ! રાજાઓમાં ક્ષેષ્ઠ ! બ્રાહ્મણોને પૂર્વે આપેલાં દાનોનું રક્ષણ કર. દાન આપવા કરતાં પણ આપેલાં દાનનું રક્ષણ કરવામાં રાજાઓનું વધારે શ્રેય છે. સગર આદિ ઘણા રાજાઓએ ભૂમિને ઉપભોગ કયાં છે, પણ જે સમયે જે રાજા હોય છે તે જ તેનો ઉપભોગ કરે છે. રાજાઓએ જે ધન ધર્મમાં આપેલું છે, તે નિર્માલ્ય અને વમન કરેલી વસ્તુ સમાન છે, કયો સાધુ પુરુષ નિર્ધના-વસ્થાની બીકે તે પાછું લેશે ? ” સંધિવિગ્રહાધિકારી સ્કન્ધભટ્ટે આ લખ્યું છે. (વલ્લી) સંવત ૨૫૨ ના વૈશાખ કૃષ્ણપક્ષ ૫ ની તિથિ. આ સ્વહસ્ત મહારાજ શ્રી ધરસેન પોતાના છે. હાતક ચિખ્ખર છે.

ધરસેન ૨ જનાં ભાડવામાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો*

ગુપ્ત સંવત્ ૨૫૨ વૈશાખ વદ ૧૫ (અમાવાસ્યા)

આ બે પતરાંઓ ૨૭ વર્ષ પહેલાં કાઠિઆવાડના હાલાર પ્રાંતમાં રાજકોટથી અમિઠોણમાં ૧૫ માઈલ ઉપર ભાડવા નામના મોટા ગામડાંમાંથી મળ્યા હતાં, તે રાજકોટના વોટસન મ્યુઝીયમમાં રાખવામાં આવ્યાં છે.

આ બે પતરાંઓ વલ્લીની સામાન્ય મુદ્રા વડે જોડેલાં છે; અને તે મુદ્રા પહેલાં પતરાંના નીચેના ભાગનાં એક કાણામાંથી બીજા પતરાના ઉપરના એક કાણામાં પસાર કરેલી છે. બન્ને પતરાંની જમણી બાજુનાં બે કાણાંઓમાંથી પસાર કરેલી કડી જોવાઈ ગઈ છે.

પતરાંઓ એક બાજુ લખેલાં અને ઉત્તમ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. તેનું દરેકનું માપ ૧૦^૩/_૪"x૮^૩/_૪" છે. લખાણના રક્ષણ માટે ચારે હાંસીયાના કાંઠાઓ વાળી દીધેલા છે. દરેક પતરા-પર ૧૬ પંક્તિઓ લખેલી છે. બધા અક્ષરો તદ્દન સીધી લીટીમાં સુંદર અને ચોક્કસ કોતરેલા હોઈ દરેક સહેલાઈથી વાંચી શકાય છે. દરેક અક્ષર આશરે ૧" પોહાળો અને ૩" ઉંચો છે. પતરાંઓ પૂરાં ૧" જણાં હોવાથી અક્ષરો ઉંડા કોતરેલા છતાં પાછળ દેખાતા નથી.

આ દાનપત્ર વલ્લીમાંથી પરમમાહેશ્વર સામંત મહારાજ શ્રી ધરસેન (૨)એ જાહેર કરેલું છે. અને તે જ રાજાનાં બીજા પાંચ દાનપત્રોનાં વર્ષ તથા તિથિઓ, એટલે વૈશાખ બ(હુલ) ૧૫ સંવત્ ૨૫૨, આપેલું છે. પ્રશંસાવાળી પ્રતાવના તથા દરેક રાજાનું વર્ણન પણ ધરસેન ૨ જનાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં બીજાં સર્વ દાનપત્રો પ્રમાણે જ છે. પરંતુ તેના પૂર્વે ગુહસેને છોડી દીધેલો 'સામંત' નો ઇલ્કાબ ધ્રુવસેન ૧ લાગી માફક તે પણ ધારણ કરે છે. તેના હાદાનું નામ ધરપડ લખ્યું છે, જ્યારે એક વધારાના અપવાદ સિવાય, તેનાં બીજાં દાનપત્રોમાં ધરપટ અથવા ધરપડ લખેલું છે.

દાન લેનાર આનર્તપુરના રહીશ, અથર્વવેદના વિદ્યાર્થી, કૌશ્રવસ ગોત્રના રૂદ્રધોશનો રૂદ્ર-ગોપ નામનો બ્રાહ્મણ છે. આ બ્રાહ્મણનું ગોત્ર વિચિત્ર છે. આ ગોત્રવાળો બ્રાહ્મણ મારા બાણવામાં નથી.

દાનમાં આપેલી વસ્તુ, આંબરેણુ સ્થત્રી(પ્રદેશ)(પ્રાપીય)માં આવેલું ગામ ઈપિકાનક ગ્રજ્જ, ઉપરિકર, વિગેરે સાધારણ હક્કો સંહિત છે.

દાન આપવાનો ઉદ્દેશ બ્રાહ્મણોને અપાતી દરેક દક્ષિણાના હેતુ મુજબ, પાંચ યજ્ઞો કરાવવાનો છે.

દાનપત્રમાં સંબોધન કરાએલા અધિકારીઓમાં અવલોકિક અને દશાપરાધિક નામના બે છે, જે અત્યાર સુધીમાં મળી આવેલાં તે વંશના કોઈપણ દાનપત્રમાં જોવામાં આવ્યાં નથી. પહેલા શબ્દનો અર્થ સમજાતો નથી. તેનો અર્થ કદાચ, જમીન મહેસુલ માટે ગામડાંના લોકોની જમીન ઉપર દેખરેખ રાખનાર અમલદાર એવો હોય. દશાપરાધિકનો અર્થ ઘણું કરીને ગામની

હુદમાં હથ અપરાધ કરનારાઓ ઉપર નાંખેલો દંડ વસુલ કરનાર એવો છે. કોઈ કોઈવાર આ હુદ્દા દાન લેનારને આપવામાં આવતો હતો. (જુવો. સદાપરાધ-ને દાનને લગતા હુકમો-માં ખતાવ્યું છે.)

દૂતક અથવા આ દાનનો અમલકરનાર અધિકારી ચિર્જિખર છે. અને લેખક, સંધિ અને વિગ્રહનો મંત્રિ રકંહલટ છે. આ અધિકારી એ ઘણા લાંબા સમય સુધી, ગુહસેનના રાજ્યના ઉત્તર ભાગથી ધરસેન રાજાના અંત સુધી, એ અધિકારનો ઉપલોગ કર્યો લાગે છે.

લેખમાં ખતાવેલાં સ્થળોમાં, વલ્લી એ લાવનગરથી વાયવ્ય કોણમાં ૧૮ મૈલ ઉપર આવેલું હાલનું વળા કહી શકાય. આનંતપુર એ, સુવિખ્યાત નાગર પ્રાકાશ્ય જ્ઞાતિનું વતન ઉત્તર ગુજરાતમાં આવેલા હાલના વડનગરનું જૂનું નામ આનંદપુર એ જ મનાય છે.

નવાનગર સ્ટેટના એક ખવાસગિરાસદ્દારના મુખ્ય શહેર આંખરણ અને આંખરેણું એ બન્ને વચ્ચે બહુ જ મળતાપણું છે. પરંતુ ઇલિકાનક ગામ જોળખી શકાતું નથી. પણ આંખરેણું સ્થળ ઠાડિઆવાડ કરતાં ગુજરાતમાં હોવાનો વધારે સંભવ છે.

તિથિનું વર્ણન બ(હુલ) ૧૫ તરીકે કરેલું છે તે ઐતિહાસિક દ્રષ્ટિએ બહુવાલાયક છે. મેં ઉપર કહ્યું છે તેમ, તે જ તારીખનાં બીજાં પાંચ દાનોમાં, તથા બીજાં, માસ અને વર્ષ બુદ્ધાં હોય એવાં દાનપત્રોમાં પણ એ આવે છે. તેનો અર્થ કૃષ્ણપક્ષનો ૧૫ મો દિવસ, એટલે અમાવાસ્યા એ જ છે. હાલના સમયમાં આપણે તે દિવસ વધ (અથવા બાહુલ) ૩૦ એ રીતે ખતાવીએ છીએ, જ્યારે પ્રાચીન સમયમાં પખવાડીઆનો છેલ્લો દિવસ શુભ ૧૫ અને બ. ૧૫ એ પ્રમાણે ખતાવતા હતા, એવું જણાય છે.

अक्षरान्तर

पहेलुं पतरुं

- १ ओं' स्वस्ति वलभितः प्रसभप्रणतामित्राणां मैत्रकाणामंतुलबलसर्पेनमण्डलाभोग-
संसक्तसंप्रहारशतलब्धप्रतापप्र
- २ तापोपनतदानमानाजैवोपार्जितानुरागोनुरक्तमौलभृतमित्रश्रेणिबैलावासराज्यश्री
परममाहेश्वरः श्रिसेनापति
- ३ भटाक्षः तस्य सुतस्तत्पादरजोरुणावनतपवित्रिकिताशिरो शिरोवनतशकुचूडागणि-
प्रभाविच्छुरितपादनसंपत्तिः"
- ४ "विधितिर्दिनानाथक्रिपेणजनोपजीव्यमानविभवः परममाहेश्वरः" श्रिसेनापति-
धरसेनस्तस्यानुजैतत्पादाभिप्रे
- ५ मप्रशास्ततरविमलमौलिमणिर्मन्वादिप्रणितं विधिविधानधर्मा धर्मराज इव विहि-
तविनयव्यवस्थापेर्द्धतिराखिल
- ६ भूवनमण्डलभोगैकैस्वामिना परमस्वामिना स्वयमुपहितराज्याभिषेको" महाविश्रंण-
नावपूतराजेश्रिः परममहे
- ७ श्वरः श्रीमहाराजद्रोणसीङ्गः सिंह इव तस्यानुजै स्वभुजबलपराक्रमेण परगजघ-
टानीकानामेकविजयि" शरणैवि
- ८ णां शरणमवबोद्धा शास्त्रैर्त्यतत्वानां कल्पतरुरिव सुहृत्प्रेणयिनां यथाभिलषितफ-
लोपभोगदः परमभागवतः श्रीम-
- ९ हाराजध्रुवसेनः तस्यनुजैस्तच्चरणारविन्दप्रणतिप्रविधौताशेषकल्मषे सुविशुद्ध स्वच-
रितोदककषालिताशेषकलि
- १० कलङ्कं प्रसभनिज्जितारातिपक्वप्रथितमहिमा परमादित्यभक्तः श्रीमहागजधर-
पैटं तस्यसुतस्तत्पादसपर्यावात
- ११ पूण्योदयै शैषवात्प्रभृति खङ्गद्वितीयबाहुरेव समदपरगजघटास्फोटनप्रकाशितैसत्त्व-
निकषः तत्प्रभावप्रणता

१ त्रिदशे २ वांयो वलभितः ३ वांयो मैत्रकाणामंतुल ४-५ वांयो अन्य दानपत्राणां नथा अवे।
सप्तन शण्ड आदिआ ५५२५० ले ३ ७ शण्ड आ दानपत्र कर्ता प्राचीन दानपत्राणां जेवाभां आवे ले. ५५५० अ.
५. तो. ३ पा. ३१८ ५ वांयो प्रताप ६ वांयो मानाजं ७ वांयो श्रेणी ८ वांयो राज्यश्रीः ९ वांयो श्री १० वांयो
शिरो ११-१२ अने १३ वांयो नखपङ्क्तिदीपितिर्दानानाथ १४ वांयो कृष्ण १५ वांयो श्री १६ वांयो नुजरतत्पाद।
१७ वांयो प्रणाम १८ वांयो प्रणति १९ वांयो पद्धतिरखिल २० वांयो भुवनमण्डलभोगैक २१ वांयो राज्याभिषेको
२२ वांयो महाविश्रंण २३ वांयो राज्यश्रीः २४ वांयो माहेश्वर २५ वांयो द्रोणसिंह २६ वांयो तस्यानुज २७ वांयो
विजयी २८ वांयो शास्त्रार्थतत्वानां २९ वांयो सुहृत् ३० वांयो तस्यानुज ३१ वांयो कल्मषः ३२ वांयो
सुविशुद्ध ३३ वांयो कलङ्क ३४ वांयो धरपडः ३५ वांयो पुण्योदयः ३६ वांयो शैषवात् ३७ वांयो सत्त्व

- १२ रातिचू डारत्नप्रभासंसक्तसखेयपादनखरैम्मिसंहति' सकलैस्मितिप्रणितमार्गसम्य-
परिपालनाप्रजाहिदैयरंजना
- १३ दन्वर्त्तराजशब्दो रूपैकान्तिस्थैर्यैर्वैर्यगांभीर्यवैधिसंपद्धिः स्मारशशाङ्काद्रिराजो-
दधित्रिदशगुरुधनेशानतिशयानः श-
- १४ रणागताभयप्रदानपरतया 'त्रिणवदपास्ताशेषस्वकार्यफलं प्रार्थनाधिकार्थप्रजा-
(दा) नानन्दितविद्वच्छुद्धप्रणयिहृद
- १५ यः पादचारिवै' सकलभूवेनमण्डलाभोगप्रमोदः परममाहेश्वरो महाराजश्रीगु-
हसेनै तस्य सुते तत्पादनस्वमयू
- १६ स्वसन्तानैर्विस्मितजौह्वीजलौघविकषालिताशेषकल्मषः प्रणयिशतसहस्रोपजीव्यभोग-
सर्पैत् रूपलोभा

बीजुं पतरुं

- १७ दिवाश्रितः संरमाभिगामिकौर्गुणैः सहजशक्तिशिक्षाविशेषविस्मापिताखिलधनुर्द्धरः
प्रथमनरपतिसमतिस्ति'
- १८ घानामनुपालयिता द्वैर्मदायानामपाकर्ता प्रजोपघातकरिणामुपप्लवानीं दरिशयितौ
श्रीसरस्वत्येरेकाधिवासस्य सं
- १९ इतारानिक्पलविषैपरिभोगदक्षविक्रमकमोपसंप्राप्तविमलपार्थिवेश्री परममाहेश्वरैः
समन्तैर्महाराजश्रीधर
- २० सेनः कुशली सर्वानेवायुक्तकविनियूक्तैकद्राज्ञिकमहत्तरचाटभटभ्रुवाधिकरणिकदा-
ण्डपौषिकशौल्किकावलोकिक
- २१ प्रतिसारकचोरैर्धरणिक्दशापराधिकराजस्थानियकुमारामात्यादीन्यैः यथा
सम्बध्यमानैकां समाज्ञापयत्यस्तु वै'
- २२ संविदितं यथा मया मातापित्रो' पुण्याप्ययैनायात्मनश्चैहिकामुष्मिकयथाभिलषित-
फलावाप्तये आनर्त्तपुरवास्तव्यकौश्र
- २३ वसमगोत्राय अथर्वणसंज्ञचारिणे ब्राह्मणरुद्रघोषपुत्ररुद्रगोपाय अम्बरेणुस्थली-
प्रापीय इषिकानकमामः सोद्र

१ वांथो सव्य २ अने ३ वांथो रश्मिसंहतिः ४ वांथो स्मृतिप्रणीत ५ हृदय ६ वांथो रूप ७ वांथो
सुदि ८ वांथो स्मर ९ वांथो लृण १० वांथो फल ११ वांथो विद्वत्सुहृत्प्रणयि १२ वांथो पादचारीन
१३ वांथो भुवन १४ वांथो गुहसेन १५ वांथो सुत १६ वांथो सन्तान १७ वांथो त्रिसुत १८ वांथो संपत्
१९ वांथो रूप २० वांथो मरसमाभिगामिकौर्गुणैः २१ वांथो मुघाना २२ वांथो धर्म २३ वांथो कारिणामुपप्लवानीं
२४ वांथो दर्शयिता २५ वांथो लक्ष्मी २६ वांथो धीः २७ वांथो माहेश्वरः २८ वांथो सामन्त २९ वांथो
विनियुक्त ३० वांथो पाशिक ३१ वांथो चैरोद्धरणिक ३२ वांथो राजस्थानीय ३३ वांथो दीनन्याथ
३४ वांथो मानवान ३५ वांथो वः ३६ वांथो मातापित्रोः ३७ वांथो पुण्याप्यायनाय ३८ वांथो ब्रह्मचारिणे

- २४ ज्ञं सोपरिकरं सभूतवातप्रत्यायं सधान्यहिरण्यदेयं स्योत्पद्यमानविष्टीकं सद-
शापराधं समस्तराजकीयानामहस्त
- २५ प्रक्षेपणीयः भूमिच्छिद्रन्यायेन बलिचरुवैश्वदेवामिहोत्रातिथिपञ्चमहायाज्ञिकानां
क्रयानां समुत्सर्पणार्थमाचर्द्रकां
- २६ ण्वसरिक्षित्तिस्थितिसमकालीनं पुत्रपौत्रान्वयभोग्यं^{१०} उदकातिसर्गणं ब्रह्मदेयं
निसिष्टि^{११} यतोऽन्योचितया ब्रह्मदेयस्थित्या भू
- २७ जैतः कृषतः कर्षापयतः प्रदिषतः प्रदिशापयतो वा न कैश्चि^{१२} प्रातिषेधे वर्तितव्य-
मागाभिभद्रत्रिपतिभिश्चास्मद्वंशजैर
- २८ न्यद्वंशजैर्वानित्यन्यैश्वर्यन्यस्थिरं^{१३} मानुष्यं सामान्यंश्च भूमिदानफलमवगच्छद्भि-
रयमस्मदायोनुमन्तव्यं परिपालयितव्य
- २९ श्व [१] यश्चैनमाच्छिद्येदाच्छिद्यमानं वानुमोदेत स पञ्चभिर्महापातकैः
सोपपातकैः संयुक्तं स्यादित्युक्तंश्च भगवता वेदव्यासेन व्यसे
- ३० नै^{१४} ॥ षष्ठी वर्षसहस्राणि स्वर्गे मोदति भूमिदः [१] आच्छेत्ताचामन्तौ
च तान्येव नरके वसे ॥ पूर्वदत्तां द्विजातिभ्यो यज्ञौद्रक्ष युधिष्ठिरौ [१] महीं
- ३१ महिमतांश्रेष्ठ दानाच्छेयेयोनुपालनं ॥ बहुभिर्वसुधाभूक्ता राज्ञेभिः सगरा-
दिभिः^{१५} [१] यस्य यस्य यदा भूमितस्य तस्य तदा फलमिति = [॥]
- ३२ स्वहस्तो मम महाराजश्रीधरसेनस्य । लिखितं सन्धिविग्रहाधिकरणाधिक्रितै-
स्कन्दभटेन । दै^{१६} चिन्बिरः [१] सै^{१७} २०० ५० २ वैशाख वै १९

१ पांथो सोदृज २ पांथो सोपरिकर ३ पांथो सभूतवातप्रत्यायः ४ पांथो सधान्यहिरण्यदेयः ५ पांथो
स्योत्पद्यमानविष्टीकः ६ पांथो सदशापराधः ७ पांथो क्रियाणां ८ पांथो चन्द्रा ९ पांथो सरिक्षित्तिसमकालीनः
१० पांथो पुत्रपौत्रान्वयभोग्यः ११ पांथो ब्रह्मदेयः १२ पांथो निषष्टः १३ पांथो भुञ्जतः कृषतः कर्षयतः
प्रदिशतः प्रदेशयता १४ पांथो कैश्चित् १५ पांथो नृपतिभिश्चास्मद्वंशजैः १६ पांथो अनित्यान्यैश्वर्याण्यस्थिरं १७ पांथो
सामान्यश्च १८ पांथो मस्मदायोनुमन्तव्यः १९ पांथो च्छिद्यादा २० पांथो महापातकैः २१ पांथो संयुक्त
२२ पांथो कृष २३ पांथो व्यासेन २४ पांथो षष्ठि २५ पांथो वानुमन्ता २६ पांथो वसेत २७ पांथो यत्नाद्रक्ष
२८ पांथो युधिष्ठिर २९ पांथो दानाच्छेयो ३० पांथो भुक्ता ३१ पांथो राजभिः ३२ पांथो सगरादिभिः
३३ पांथो यदा ३४ पांथो कृत ३५ पांथो दूतक ३६ संवत् ३७ पांथो बहुलपक्ष

ધરસેન ર જાનાં પાલિતાણુનાં તામ્રપત્રો'

[શુરત-] સંવત્ ૨૫૨ વૈશાખ વદ ૧૫ (અમાસ) ઈ. સ. ૫૭૧

ઠાઠિઆવાડમાં પાલિતાણુમાંના ભોંયરામાંથી આશરે ૪૦ વર્ષ ઉપર મળી આવેલાં અને હાલ પાલિતાણુ સ્ટેટની માલિકીનાં તામ્રપત્રોની સાત જોડીઓમાંનાં આ પતરાંઓ છે. સિંહાદિત્યનાં પતરાંઓ માફક આ પણુ પ્રથમ ઈન્ડિયન એન્ટિકવેરી વો. ૩૯ પા. ૧૩૦ નં ૫ માં મી. એ. એમ. ટી. જોક્સને, (આ ઈ. સી. એસ) વર્ણવ્યાં હતાં. ડૉ. વોગેલના કારકુને બના. વેલી તેની બે શાહીની છાપો ઉપરથી તે ઉપરનો લેખ હું પ્રસિદ્ધ કરું છું. પાલિતાણુના એડ-મિનિસ્ટ્રેટર મી. ડબ્લ્યુ. સી. ટ્યુડર આવને અસલ પતરાંઓ કૃપા કરીને રાચ. બાહાદુર વેંકયને આપ્યાં હતાં, અને તેમણે આ શાહીની છાપો મારા હિપથોગ માટે અને આપી હતી.

આ બે તામ્રપત્રો છે, અને તે મી. વેંકયના કહેવા પ્રમાણે, ૧૧૧ ઈ. પહેાળાં અને ૭૪ ઈ. પહેાળાં છે. દરેક પતરાની અંદરની બાજુએ લેખની ૧૮ પંક્તિઓ છે. પહેલા પતરાને નીચે અને બીજાની ઉપર બે ઠીઠીઓનાં કાણાં છે. પરંતુ મળેલી મુદ્રા આ પતરાંઓની છે કે તે સાથે મળેલાં મેત્રકોનાં બીજાં પાંચ પતરાંઓની છે, તે કહેવું મુશ્કેલ છે.

તે ઉપરનો લેખ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. અને લિપિ સામાન્ય વલણી છે.

લેખમાં વલણીના રાજા ધરસેન ર જાના જમીનના દાનનું વર્ણન છે. અને તેની તિથિ વર્ષ વગેરે તે જ રાજાનાં બીજાં ચાર દાનો પ્રમાણેની છે. યશોગાન કરતી પ્રસ્તાવના લગલગ ધરસેન ર જાનાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં બીજાં દાનો પ્રમાણે જ છે. ખાસ જણાવવા જેવી હકીકત ફક્ત એ જ છે કે તેના દાદાનું નામ ધરપટ લખેલું છે, જ્યારે તેનાં બીજાં દાનોમાં ધરપટ અથવા ધરપટ આવેલું છે. દાનનો ભાગ આ પ્રમાણે છે:-

(પં. ૧) વલણી માંગી-

(પં. ૨૨) મહેધર(શિવ)નો પરમ ભક્ત, યશસ્વી મહારાજ ધરસેન (૨) કુશળ હોઈ, સર્વ અધિકારીઓ, જેવાકે, આયુક્તકો, વિનિયુક્તકો, દ્રાંઙ્ગિકો, મહત્તરો, કાચા અને પાકા સેનિકો, ધ્રુવાધિકરણિકો, હણડપાશિકો, ચોરોદ્ધરણિકો, રાજસ્થાનીય, કુમારામાત્રો વિગેરે તથા સંબંધ ધરાવતા સર્વેને શાસન કરે છે કે:-

તમોને જણાવું છું કે મારા માતાપિતાના પુણ્યની વૃદ્ધિ અર્થે તથા આલોકે તેમ જ પર-લોકમાં ફલ પ્રાપ્તિ અર્થે મેં નીચે પ્રમાણે દાન કરેલું છે:-

૧૮૦ પાદાવર્તો-[બૂ]વાનક પ્રદેશના નાટયોટક ગામની ઇશાને, અને એકલિક ગામમાં દારકના ક્ષેત્રની પશ્ચિમે અને આદિત્યના ક્ષેત્રની ઉત્તરે; ૧૨૦ પાદાવર્તો અને ૩૨ પાદાવર્તોનું નિખતળાવ જે (નાટયોટકની) વાયવ્યના રસ્તાની પૂર્વે છે; નિખકૂપ પ્રદેશના દે(વ)રક્ષિતપાટકની નૈઋત્ય તરફ ખણ્ડસેદક તળાવની ઉપરના ભાગમાં, અને વાસવહક નદીના બન્ને કાંઠા પર ગોક્ષની માલીકિના

૧૩૦ પાદાવર્તો; ૪૬૨૫પદ્ર પ્રદેશનાં ચિત્રકસ્થલ્ય ગામની ઉત્તરે ધાર્મિકની માલકીના ૧૦૦ પાદાવર્તો; અને ૪૬૨૫પદ્રની જમીનની પૂર્વ તરફની સીમા પર કોધકની માલકીકિતું અવતર તળાવ.

આ જમીન તે સાથેના ષડ્રક્ષ, પરિકર-વાત-મૂત-ધાન્ય-હિરણ્યદેવ, તથા કુરશ્યાત મંચુરીના હક્ક સાથે, કોઈ પણ રાજના અધિકારીની દબલગિરિ રહિત મુમિષ્ઠિદ્ર ન્યાયે, તે કૌશિક ગોત્રના વાજસનેય-માધ્યંદિન શાખાના બે રોષ્ઠ તથા રથેન નામના ગ્રાહ્યણોને, કલિ, ચક્ર, વૈષ્ણવ, અગ્નિહોત્ર, અને અથિતિ નામના પાંચ મહાયજ્ઞો કરવામટે, ચંદ્ર, સૂર્ય, સમુદ્ર અને નદીના અસ્તિત્વ પર્યંત તેના પુત્ર, પૌત્ર અને પત્નીના વંશજેના ઉપલોગ માટે વ્રતદેવ તરીકે આપેલી છે.

ત્યાર પછી હંમેશ મુજબ જોધ અને વ્યાખના બે શ્લોકો છે. છેલ્લી પંક્તિ આ પ્રમાણે છે:—

મારી, મહારાજ શ્રીધરસેનની સહી (આ છે) (આ લેખ) સંધિવિમ્ભાધિકૃત રકંઠભટ્ટે લખ્યો છે. દ્વૃ(તક) ચિર્મિર (હતો). સંવત્ ૨૫૨ વૈશાખ વદ ૧૫. તારીખ ગુપ્ત-વત્સલી સંવત્ ની ગણવી. અને બતાવેલો મહિનો ઈ. સ. ૫૭૧ નો આવે છે. ધરસેન ૨ જાનાં બીજાં પાંચ દાનોમાં દ્વૃતક ચિર્મિર બતાવેલો છે. લેખક રકંઠભટ્ટ, ધરસેન ૨ જા તથા તેના પિતા અને પહેલા અવતાર ગુહસેન બન્નેનો સેવક હોવા લેખમાં બતાવેલાં સ્થળો ઓળખી શકાયો નથી.

અનુલેખ,

વલણીના દાન વિષેના પહેલાંના બે લેખોમાં એ ભૂલો કરી છે તે સુધારવાને આ તકનો હું લાભ લઉં છું.

૧. વો. ૩ પા. ૩૨૩.પં. ૧૧ માં વાંચો: “ હરિયાનક, જે હસ્તવપ્રાહરણીના (એક પેટા ભાગ) અક્ષસરકમાં આવેલું છે.” (પ્રાપ્યને બદલે) પ્રાપ્તિય સાડુ જુઓ ઉપર, પા. ૮૧ નોટ ૧.
૨. મી. ટી. કે. લઘુ એ મારી સાથે મોગ વાનાં પતરાં (વો. ૮ નં ૨૦) વાંચતાં યોગ્ય ઠહું હતું કે ઉચ્ચમાન નો અર્થ “ ઠહું ” નથી, પરંતુ “ કહેવાનું, હવે પછી જણાવવામાં આવતું ” એવો છે. માટે ઉચ્ચમાનમુક્તો અને ઉચ્ચમાનવિષય (વો. ૮ પા. ૧૮૯) એ શબ્દો નવયામકમુક્તો અને ચંદ્રપુત્રક-વિષય ને બદલે છે. તે જ પ્રમાણે, પા. ૧૯૩ માં પાઠની પંક્તિઓ ૩૮ અને ૪૦ માં ઉચ્ચમાન—ચાતુર્વિંશ-સામાન્ય એ નવયામક-ચાતુર્વિંશ-સામાન્ય ને બદલે છે. અને પા. ૧૯૮ ઉપર પંક્તિ ૪૩ માં તે જ શબ્દ ચંદ્રપુત્રક-ચાતુર્વિંશ-સામાન્ય ને બદલે છે. તેથી વો. ૮ના સાંકળીઆમાં નવયામક-મુક્તિ અને ચંદ્રપુત્રક—વિષય એ બે પ્રદેશો આપવા પડશે.

- १४ पकान्तिस्थिर्यगाम्भिर्यबुद्धिसम्पद्धिः [:] स्मरशश [।] द्विराजोदधि-
त्रिदशगुरुधनेशान [।] तिशयान [:] शरणगतामय-
१५ प्रदानपरतया तृणवदपास्त [।] शेषस्वकार्यफल [:] प्र [।] त्थन [।] धिका-
र्थप्रदानानन्दितविद्वत्सुह [त्र] प्रणयिहृद-
१६ य [:] पादचारिर्व सकलभूवनमण्डलामोगप्रमोद [:] परममाहेश्वर [:]
श्रीमह [।] राजगुहसेनस्तस्य सुतस्तत्पा-
१७ दन [स्व] मयूखसन्त [।] ननित्रिनजाह्विजलोघविक्षालिताशेषकल्मषः प्रणयि-
शतसहस्रोपजी-
१८ व्य (:) भोगसम्प [द्] । रू [पलोभा [दि] वाश्रीत [:] सरसमा [।] भिगा
मिकैर्गुणे सहजशक्तिशीक्षाविशेषविमापिताखिलधनु [द्वर] [:]

पतरुं बीजं

- १९ प्रथम [न] रपतिस [मतिम्] ए [।] नामनुपालयती धर्मदायाना [म] पकर्ता-
प्रजोपघा [।] तकारिणां (न) मु [प]
२० प्लवानं [।] दरिशयितौ श्रीसरस्वत्योरेकाधिवासस्य संहतारतिपक्षमलक्ष्मिपरिक्षो-
भदक्षविक्रम [:] क्रमो [प]
२१ संप [।] सविमलपार्थिवश्री [:] परममाहेश्वर [:] श्रीमहाराजधरसेन (॥)
कुशली सर्वानेवायुक्तकविनियुक्तकद्रांगिक-
२२ महत्तरचाटभटध्रुवाधिकरणिकदाण्डपाशकचोरोद्धरणिकराजस्थानीयकुमारामात्यादी-
(नां) नन्यांश्चै य [था]-
२३ सबद्धमानकां न [] समाज्ञापयत्यस्तु व [:] संविदितं यथा मया म [।]-
तापित्पुण्याप्यायना [या] त्मनश्चैहिक [।] मुष्मिकर्ष-
२४ ल [।] वासये ॥ [बन्धू] वानकस्थलिप्र [।] पीये नाट्योटकग्रामे पुर्वोत्तर-
सिम्नि तथा एकलिकग्रामे च [द] रकसत्कक्षेत्राद-
२५ परत [:] [च] रिपादावर्चशतं अशीत्यधिकं तथा आदित्यक्षेत्राचोत्तरत-
[:] ॥ तथा (द) परोत्तरसीम्नि पर्थो पूर्वत [:] पादावर्चशतं

१ वांथो स्थैर्यगाम्भीर्य २ वांथो शशाङ्कादि ३ तृणवद नो द डोतरनारे व भांथो सुधार्यो ४ वांथो चारीव
५ वांथो भुवन ६ वांथो हेथर ७ वांथो संताननिर्वृत्तजाह्नवीजलोप ८ वांथो वाश्रित ९ वांथो कैर्गुणः १० वांथो
शिक्षा अने विस्मापिता ११ वांथो नामनुपालयिता १२ वांथो कारिणामुप १३ वांथो दर्शयिता १४ वांथो
लक्ष्मीपरिमोग १५ वांथो पाशिक १६ वांथो संबध्यमान १७ वांथो त १८ वांथो पितृ १९ वांथो स्थलीप्राप्ये
२० वांथो पूर्वोत्तरसीम्नि १ वांथो शतमशीत्यधिकं २२ वांथो क्षेत्राचोत्तरतः २३ क्षेत्र २४ वांथो पथः २५ शतं

ધરસેન ૨ જાનાં માળિયાનાં તામ્રપત્રો

શુ. સંવત ૨૫૨ (ઈ. સ. ૫૭૧-૭૨) વૈશાખ વદ ૧૫

આ લેખ તરફ પ્રથમ ૧૮૮૪ માં ઈ. એ. વો. ૧૩ પા. ૧૬૦ માં મેં ધ્યાન ખેંચ્યું હતું મુંબઈ ઇલાકામાં કાઠિઆવાડના સ્વસ્થાન જુનાગઢના માળિયા મહાલના મુખ્ય શહેર માળિયામાંથી મળી આવેલાં કેટલાક તામ્રપત્રો ઉપરથી આ લેખ લખેલો છે. મૂળ પત્રોએ જુનાગઢના હરઆરના હવાલામાં છે.

હરેક લગભગ ૧૧^૩/_૪"x૭^૩/_૪" ના માપનાં એવાં બે પત્રોએ છે. અને તેની એક બાજુ પર લેખ લખેલો છે. લેખના રક્ષણ માટે કાંઠાઓ વાળી દીધેલા છે. અને આખો લેખ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. પત્રોએ ઠીક ઠીક જડાં છે, પણ અક્ષરો ઉંડા હોઈ પાછળના ભાગમાં ચોખ્ખા દેખી શકાય છે. કેતરકામ સારું કરેલું છે, પરંતુ અક્ષરોની અંદર કેતરનારનાં એન્દરોનાં નિશાન હંમેશા મુજબ દેખાય છે. પહેલા પત્રોની નીચે અને બીજાની ઉપરના ભાગમાં ઠાણામાંથી પસાર કરેલી ઠડીઓથી પત્રોએ જોડેલાં છે. મારા જોવામાં આવ્યાં ત્યારે બન્ને કડીઓ કાપેલ હતી. એક કડી સાદી ત્રાંખાની છે તે ૩^૩/_૪" જડી અને ૧^૩/_૪" વ્યાસવાળી ગાળ છે. બીજી તેટલી જ જડી પણ વલણી મુદ્રાઓની કડીઓ પ્રમાણે લંબગોળ છે. આના છેડા ઉપરથી ૧^૩/_૪"x૨^૩/_૪" વાળી લંબગોળ મુદ્રાથી બાંધેલા છે. આ મુદ્રામાં જરા ઉંડી સપાટીમાં ઉપડતી રીતે કેતરેલો જમણી બાજુ મહોવાળો નંદી છે જે વલણી મુદ્રાઓમાં સામાન્ય રીતે કેતરવામાં આવે છે. તેની નીચે બે આડી લીટીઓ ઠરી તેની નીચે શ્રીભટ્ટક: (શ્રીભટ્ટક:) એટલે પ્રતાપી ભટ્ટક એમ લખેલું છે. બે પત્રોએનું વજન ૩ પૌંડ ૧ ઔંસ છે. બે કડીઓ તથા મુદ્રાનું વજન ૧૨^૩/_૪ ઔંસ છે. અને કુલ વજન ૩ પૌંડ, ૧૩^૩/_૪ ઔંસ છે. અક્ષરોનું માપ ૧^૩/_૪" અને ૩^૩/_૪" વચ્ચે છે.

વલણી વંશના મહારાજ ધરસેન ૨ જાનો આ લેખ છે: તેમાં લખેલ શાસન વલણી એટલે કાઠિઆવાડમાં ગોહિલવાડ પ્રાંતના વળાસ્ટેટના હાલના મુખ્ય શહેર વળામાંથી કાઢેલું છે. સમય આંકડાઓથી આપેલો છે. તે સંવત ૨૫૨ (ઈ. સ. ૫૭૧-૭૨) ના વૈશાખ (એપ્રિલ-મે) વદિ ૧૫ છે. આ લેખ કોઈ પણ પંથનો નથી. તેનો હેતુ કદાચ મહારાજ ધરસેન ૨ જાએ એક બ્રાહ્મણને પંચ મહાયજ્ઞ ચાલુ રાખવા માટે અંતરંગ ટાંભિઆમ, તથા વજ્રઆમ નામનાં ગામ-ડાંઓમાં દાનમાં આપેલા જમીનની નોંધ કરવાનો છે.

૧ કા. ઈ. ઈ. વો. ૩ પા. ૧૬૪-૧૬૫ ફૂલીટ ૨ જુનાગઢની નેશનલ મ્યુઝિયમમાં આશરે ૨૩ માર્ચ ઉપર ઉત્તર-માંના માળિયા મીઆણાથી જહાડ પાડવાને આને માળિયા હાટીના પણ કહે છે.

ગુજરાતના યેતિહાસિક લેખ

અક્ષરાન્તર

પહેલું પત્રું

- ૧ ઐ સ્વસ્તિ વલર્પીતઃ પ્રસમપ્રણતામિત્રાણાં મૈત્રકાણામતુલબલસ[મ]પન્નમણ્ડ-
લાભોગસંસક્તસંપ્રહારશતલબ્ધપ્રતાપઃ
- ૨ પ્રતાપોપનતદાનમાનાર્જવોપાર્જિતાનુરાગાનુરક્તમૌલમૃતમિત્રશ્રેણીવલાવાસરાજ્યશ્રીઃ-
પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીસેનાપતિ-
- ૩ મટાર્કઃ [॥] તસ્ય સુતસ્તત્પાદરજોરુણાવનત પવિત્રીકૃતશિરાઃ શિરોવનતશત્રુ-
ચુડામણિપ્રભાવિચ્છુરિતપાદનસ્વપક્ષિ દીધિતિર્દ્વી-
- ૪ નાનાથ કૃપણજનોપજીવ્યમાનવિભવઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીસેનાપતિધરસેનસ્તસ્યા-
નુજસ્તત્પાદપ્રણામપ્રશસ્તરવિમલ-
- ૫ મણિર્મન્વાદિપ્રણીતવિધિવિધાનધર્મ્મા ધર્મ્મરાજ ઇવ વિહિતવિનયવ્યસ્થાપદ્ધતિરશિ-
લભુવનમણ્ડલાભોગૈકસ્વામિના પરમસ્વામિના-
- ૬ સ્વયમુપહિતરાજ્યાભિષેકઃ મહાવિશ્રાણાનાવપૂતરાજ્યશ્રીઃ પરમમાહેશ્વરો મહારાજદ્રો-
ણસિંહઃ સિંહ ઇવ [॥] તસ્યાનુજસ્વભુજ-
- ૭ બલાપરાક્રમેણ પરગજઘટાનીકાનામેકવિજયી શરણૈષિણાં શરણમવબોધ્યૌ શાસ્ત્રા-
ર્થતત્ત્વાનાં કલ્પતરુરિવ સુદ્ધત્પ્ર-
- ૮ ણયિનાં યથામિલિપિત કામફલોપભોગદઃ પરમભાગવતઃ શ્રીમહારાજ ભુવસેનસ્તસ્યા-
નુજસ્તચ્ચરણારવિંદપ્રણિતપ્ર-
- ૯ વિઘૌતાશેષકલ્મષઃ સુવિશુદ્ધમ્ય [સ્વ] ચસ્તિોદકપ્રક્ષાલિતસકલકલિકલઙ્કઃ
પ્રસમનિર્જિતારાતિપક્ષપ્રથિતમહિમા
- ૧૦ પરમાદિત્યમક્તઃ શ્રીમહારાજધરપદ્મસ્તસ્યાત્મજસ્તત્પાદસપર્ય્યાવાસપુણ્યોદય[:]
શૈશવાત્પ્રમૃતિસ્વન્ન દ્વિતીયબાહુરે-
- ૧૧ વ સમદપરગજઘટાસ્ફોટનપ્રકાશિતસત્ [ત]વનિકષઃ તત્પ્રભાવપ્રણતારાતિ
ચૂડા રત્નપ્રભાસંસક્તસર્વ્ય[વ્ય]પા-
- ૧૨ દનસ્વરશ્મિસંહતિ[:] સકલસ્મૃતિપ્રણીતમાર્ગસમ્યક્પરિપાલનપ્રજાહૃદયરક્ષના-
દન્વર્થરાજશબ્દો રૂપકાન્તિસ્થૈર્ય-
- ૧૩ ગામ્મીર્ય બુદ્ધિસમ્પદ્ધિઃ સ્મરશશાંકાર્દ્રિ [દ્રિ] રાજોદધિત્રિદશગુરુધને[શા]-
નતિશયાના[નો] મયપ્રદાનપરંતયા તૃણવ-

૧ મુળ પત્ર ૭૫૨યા ૨ ઇ. અ. વા. ૧૫ પા ૧૮૭ મે આપેલા આ ૪ મહારાજાનું ઝરતું દાનપત્ર આઠી વધારે સારો પાઠ આપે છે—પ્રશસ્તરવિમલમૌલિમણિ ૩ વાંચો અવબોધા ૪ આત્ બુધી જવાયો હતો અને પાછળથી તેની જગ્યા કરતાં જરા ઉંચો ઉમેરવામાં આવેલ છે. ૫ ઝરના દાનપત્રમાં આઠી અતિશયાનઃ શરણાગતઅમયપ્રદાન એમ પાઠ છે.

- ૧૪ દપાસ્તાશેષસ્વકાર્યફલઃ પાદચારીવ સકલભુવનમણ્ડલાભોગપ્રમોદઃ પરમમાહે-
શ્વરઃ શ્રીમહારા-
૧૫ જગુહસેનઃ [॥] તસ્યમુતસ્તત્પાદનસ્વમયૃક્ષસંતાનનિર્વૃત્તજાહ્વીજલો[લં] ઘ-
વિક્ષાલિતાશેષકલ્મષઃ પ્રણયિશત-
૧૬ સહસ્રોપજીવ્યભોગસંપત્તરૂપલોભાદિવાશ્વ[શ્રિ]તસ્સરસમાભિગામિકૈર્ગુણૈઃ સહજ-
શક્તિશિક્ષાવિશેષવિસ્મા-
૧૭ પિતાશિલધનુર્ધરઃ પ્રથમનરપતિસમતિસ્ટુષ્ઠાનામનુપાલયિત્વા ધર્મ્ય[મ્મ]દાયા-
નમપાકર્ત્તા
૧૮ પ્રજોપઘાટકારિણામુપહ્લવાનામ્ દર્શયિત્વા શ્રીસરસ્વત્યોરેકાધિવાસસ્ય સંહતારાતિ-

પતરૂં બીજું

- ૧૯ પક્ષલક્ષ્મીપરિક્ષોભદ્રકવિક્રમઃ ક્રમોપસંપ્રાપ્તવિમલપાર્થિવશ્રીઃ પરમમાહેશ્વરઃ મહારાજ-
૨૦ શ્રિ(શ્રી) ધરસેનઃ કુશલી સર્વાનેવાયુક્તકવિનિયુક્તકદ્રાક્ષિક મહત્તરચાટમટધ્રુવા-
ધિકરણિકદણ્ડપાશિક-
૨૧ રાજસ્થાનીયકુમારામાત્યાદીનન્યાંશ્ચ યથાસંબધ્યમાનકાન્ સમાજાપયત્યસ્તુ વઃ
સંવિદિતં યથા મયા માતા-
૨૨ પિત્રોઃ પુણ્યાપ્યાયનાયાત્મનશ્ચૈહિકામુષ્મિકયથામિલાષિતફલાવાસયે અન્તર-
ત્રાયાં શિવકપદ્રકે વીરસેન-
૨૩ દન્તિકપ્રત્યયપાદાવર્ત્તશતં એતસ્માદપરતઃ પાદાવર્ત્તઃ પચ્ચદશ તથા અપરસીમ્નિ
સ્કમ્ભસેનપ્રત્યયપાદાવર્ત્તશતં વિંશાધિકં^૧
૨૪ પૂર્વસીમ્નિ પાદાવર્ત્તદશ ડોમ્ભિગ્રામે પૂર્વસીમ્નિ વર્દ્ધકિપ્રત્યયપાદાવર્ત્ત નવતિ[ઃ]
વજ્રગ્રામેપરસીમ્નિ ગ્રામશિખરપાદાવર્ત્તશતં
૨૫ વી(?)કિ(?)^૨ દિન્નમહત્તરપ્રત્યયા અષ્ટાવિંશતિ પાદાવર્ત્તપરિસરા વાપી ।
ધ્રુમ્ભુસપદ્રકે કુડુમ્બિ(મ્બિ) બોટકપ્રત્યયા[ચ]પાદાવર્ત્તશતં
૨૬ વાપી ચ । એતત્સોદ્રજ્ઞં સોપરિકરં સવાતભૂતધાન્યહિરણ્યાદેયં સોત્પદમાનવિષ્ટી-
[ણિ]કં સમસ્તરાજકીયાનામ

૧ ઝરના દાનપત્રમાં આંહી પરિભોગ પાડ છે. ૨ આ વિસર્ગ ઉપરના સ્થાને લીધે જરા નીચે લખવામાં આવેલ છે. ૩ આ દશ અક્ષરો પ્રથમ કાર્ધ ક્રોતર્યુ હતું તેના ઉપર ફરીથી ક્રોતર્યુ છે. ૪ આ બંને અક્ષરોના સ્વર ચોખ્ખા છે, પણ બચ્ચનો શંકાવાળો છે. ત્રાંચામાં કાર્ધક ક્રોતર્યુ હોવાથી બચ્ચન ક્રોતરેલા નથી.

- ૨૭ હસ્તપ્રક્ષેપનીયં ભૂમિચ્છિદ્રન્યાયેન ઉન્નતનિવાસી [સિ] વાજસનેયી [યિ]
કળવત્સસગોત્રબ્રાહ્મણરુદ્રભૂતયે બલિચરુવૈશ્વ-
- ૨૮ દેવામિહોત્રાતિથિ પશ્ચમહાયાશિકાનાં ક્રિયાણાં સમુત્સર્પ્પર્ણમાચન્દ્રાર્કાર્ણવ-
સરિત્ક્ષિતિસ્થિતિસમકાલીનં પુત્રપૌ-
- ૨૯ ત્રાન્વયભોગ્યં ઉદકસર્ગોળ નિસૃષ્ટં [।] યતોસ્યોચિતયા બ્રહ્મદેયસ્થિત્યા ભુંજતઃ
કૃષતઃ કર્ષયતઃ પ્રદિશતો વા
- ૩૦ ન કૈશ્વિત્પતિષેધે વર્તિતવ્યમ્ [।] (આ) ગામિમદ્રનૃપતિભિશ્ચાસદ્વંશજૈરનિ-
ત્યાન્યૈશ્વર્યાપ્યસ્થિરમ્ માનુષ્યં સામાન્યં ચ ભૂમિ-
- ૩૧ દાનફલમવગચ્છદ્વિરયમસ્મદાયોનુમન્તવ્યઃ પરિપાલયિતવ્યશ્ચ [।] યશ્ચૈનમાર્ચિ-
દ્યાદાચ્છિદ્યમાનં વાનુ-
- ૩૨ મોદેત સ પશ્ચર્મિર્મહાપાતકૈઃ (:) ' ॥ સોપપાતકૈઃ [:] ' ॥ સ (સં) યુક્તસ્સ્યાદિ-
ત્યુક્તં ચ ભગવતા વેદવ્યાસેન વ્યાસેન ॥ (૧)
- ૩૩ પાટિં^૩ વર્પસહસ્રાણિ સ્વર્ગો તિષ્ઠતિ ભૂમિદઃ આચ્છેત્તા ચાનુમન્તા ચ * । તાન્યે-
વ નરકે વસન્ ॥ પૂર્વદત્તં
- ૩૪ દ્વિજાતિભ્યો યત્નાદ્રક્ષ યુધિષ્ઠિર ॥ (૧) મહી [મ્] મહિમતાં શ્રેષ્ઠં ॥
દાનાચ્છેદ્યોનુપાલનમ્ ॥ બહુભિર્વસુધા મુક્તા
- ૩૫ રાજમિસ્સગરાદિભિઃ ॥ (૧) યસ્ય યસ્ય યદા ભૂમિઃ તસ્ય તસ્ય
તદા ફલમિતિઃ । ' ૧ (૧) લિખિતં' સ્ [આ] નિર્વાવિગ્રહિક સ્કન્દભટેન ॥
- ૩૬ સ્વહસ્તો મમ મહારાજશ્રીધરસેનસ્ય ॥ દૃઢં ચિર્ઞ્વિર [:] સં ૨૦૦, ૧૦,
૨, વૈશાખ વ ૧૦, ૫ [॥]

૧, ૨, આ બન્ને જગ્યાએ વિસર્ગને બદલે વિરામચિહ્ન કાતરેલ છે. ૩ છંદ અનુષ્ટુપ શ્લોક આ બન્ને પછીના બન્ને શ્લોકમાં. ૪, ૫, બન્ને જગ્યાએ વિરામચિહ્નની જગર છે. ૬ વાંચો હિતિ ૭ ઉમેરો શાસનમ્ ૮ એટલેકે દૂતકઃ

ભાષાન્તર

ૐ ! સ્વસ્તિ ! વલભી(નગર)માંથી^૧—બળથી શત્રુઓને નમાવનાર, મૈત્રકોનાં અતુલ બળવાન મહાન્ સૈન્યો સાથે અનેક યુદ્ધોમાં યશ પ્રાપ્ત કરનાર, અને પ્રતાપથી વશ કરેલા અને દાન, માન અને સરળતાથી પ્રાપ્ત કરેલા અનુરાગથી અનુરકત મૌનભૂત અને મિત્રની શ્રેણિના બળથી રાજ્યશ્રી પ્રાપ્ત કરનાર પરમ માહેશ્વર શ્રીસેનાપતિ^૨ ભગર્ક હોતો.

(લી. ૩) તેનો પુત્ર, જેનું શિર તેના ચરણની રક્ત રજમાં નમન કરવાથી પવિત્ર થયું હતું, જેના પદનબની પંકિતનાં કિરણો તેને શિર નમાવતા શત્રુઓના ચૂડામણિનાં રત્નોની પ્રભા સાથે ભળતાં, (અને) જેની લક્ષ્મી દીન, અનાથ અને કૃપણ જનોનું પાલન કરતી તે પરમ માહેશ્વર (મહેશ્વરનો પૂજક) શ્રી સેનાપતિ ધરસેન (૧) હોતો.

(લી. ૪) તેનો અનુજ, જેનો ચૂડામણિ તેના ચરણને નમન કરવાથી પ્રથમ કરતાં અધિક પ્રકાશવાળો થયો હતો, જે મનુ આદિ મુનિઓએ કરેલા વિધિ અને વિધાનનું પાલન કરતો, જે ધર્મરાજ (યુધિષ્ઠિર) જેમ સદાચારના માર્ગમાં પરાયણ હતો, જેનો અભિષેક અખિલ ભૂમંડળના પરમ સ્વામિથી બને જ થયો હતો, (અને) જેની રાજ્યશ્રીનો યશ તેના મહાન્ દાનથી પવિત્ર થયો હતો તે સિદ્ધ સમાન પરમ માહેશ્વર મહારાજ દ્રોણસિંહ હતો.

(લી. ૬) તેનો અનુજ, જે નિજ ભુજના પરાક્રમથી શત્રુઓના માતંગોની સેનાનો એક વિજયી હતો, જે શરણાગતનો આશ્રય હતો, જે શાસ્ત્રાર્થ તત્ત્વનો બોધ આપતો, અને જે કલ્પતરુ^૩ સમાન મિત્રો અને પ્રણયિજનોને ઈચ્છિત ફળ આપતો તે પરમ ભાગવત મહારાજ શ્રી ધ્રુવસેન (૧) હોતો.

(લી. ૮) તેનો અનુજ, જેના સર્વ પાપ તેના ચરણકમળને પ્રણામ કરી ધોવાઈ ગયાં હતાં, જેનાં અતિશુદ્ધ દૃષ્ટાંતોના જળથી ઠલિયુગનાં સર્વ કલંક ધોવાઈ ગયાં હતાં, અને જેણે બળથી શત્રુપક્ષનો મહિમા હરી લીધો હતો તે પરમાદિત્ય ભકત શ્રી મહારાજ ધરપત્ત હોતો.

(લી. ૧૦) તેનો પુત્ર, જેણે તેના ચરણની સેવાથી પુણ્યની વૃદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી હતી; જેને બાળપણથી તરવાર ખીજા કર સમાન હતી,^૪ જેનું બળ નિજ શત્રુઓના સમઢ માતંગોનાં કપોળ ઉપર કરથી પ્રહાર કરી પ્રકાશિત થયું હતું, જેના પદનબની રશ્મિ તેના પ્રતાપથી નમાવેલા શત્રુઓના ચૂડામણિની પ્રભા સાથે ભળતી, જેણે સકળ સ્મૃતિથી નિર્માણ થયેલા માર્ગનું યોગ્ય પરિપાલન કરી નિજ પ્રજાનાં હૃદય અનુરંજી રાજ્યશબ્દ સત્ય અને ઉચિત કર્યો હતો, જે રૂપ, કાન્તિ, રિથરતા, ગાંભીર્ય, બુદ્ધિ અને સંપદમાં, સ્મર, ઈન્દુ, અદ્રિરાજ (હિમાલય), સાગર, દેવોના ગુરુ (બૃહસ્પતિ) અને ધનેશ કરતાં અનુક્રમે અધિક હતો, જે શરણાગતને અભયદાન દેવામાં પરાયણ હોવાથી નિજ સર્વ કાર્યોનાં ફળ તૃણવત લેખતો, અને જે અખિલ ભૂમંડળનો સાક્ષાત્^૫ આનન્દ હતો તે પરમ માહેશ્વર શ્રીમહારાજ યુહસેન હોતો.

(લી. ૧૫) તેનો પુત્ર, જેનાં સર્વ પાપ તેના પિતાના પદનબની રશ્મિના પ્રસારથી બનેલી બાન્હવી નદીના જળના પ્રવાહથી ધોવાઈ ગયાં છે;—જેની સંપદ (લક્ષ્મી) લક્ષ અનુરાગીઓનું પાલન કરે છે, જેનું, સર્વ આકર્ષક ગુણોએ બાણે તેના રૂપના અભિલાષથી (અને) મોહથી, અવલંબન કર્યું છે, જે સર્વ ધનુર્ધરોને નૈસર્ગિક બળ અને શિક્ષાથી (અભ્યાસથી) પ્રાપ્ત કરેલી વિદ્યાની વિશેષતાથી વિરમય પમાડે છે, જે પૂર્વેના નૃપોએ કરેલાં દાન રક્ષે છે, જે નિજ પ્રજાને પીડા

૧ આનો સંબંધ પંક્તિ ૧૯માં મહારાજ ધરસેન કુશળ હોઈને આજ્ઞા કરે છે તેની સાથે છે. ૨ સેનાનો પતિ તે લશ્કરી હોદ્દો છે. ૩ બંધી અભિલાષા પૂરનાર ઇન્દ્રના સ્વર્ગમાંનું જાડ ૪ અથવા કદાચ બાળપણથી બન્ને હાથે તલવાર ફેરવી શકતો એમ પણ અર્થ હોય. ૫ પગે ચાલનાર

કરનારાં દુઃખને હરે છે; જે શ્રી અને સરસ્વતીના એકત્ર નિવાસનો પુરાવો છે, જેનો પ્રભાવ શત્રુગણની લક્ષ્મીને સંતાપવામાં દક્ષ છે; (અને) જે પરંપરાથી પ્રાપ્ત કરેલી વિમળ રાજ્યશ્રી સંપન્ન છે, તે પરમ માહેશ્વર મહારાજ શ્રીધરસેન (૨) કુશળ હાલતમાં સર્વ આયુષ્યવક્ર, વિનિયુક્ત, દ્રાક્ષિક, મહત્તર, ચાટ, ભટ, ધ્રુવાધિકરણિક, દણ્ડપાશિક, રાજસ્થાનીય, કુમારામાલ્ય, આદિને તેમના સંબંધ અનુસાર શાસન કરે છે:—

(લી. ૨૧) તમને બાહેર થાઓ કે મારાં માતપિતાના પુણ્યની વૃદ્ધિ અર્થે અને આ લોકમાં તેમજ પરલોકમાં મારાં ઇચ્છિત ફળની પ્રાપ્તિ અર્થે, ઉન્નતના વાસી, વાળસનેચિ-કણ્ડવ સપ્તદ્વાચારી અને વત્સ ગોત્રના પ્રાદ્યક્ષ રૂદ્રભૂતિને બલિ, ચરૂ, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત્ર, અને અતિથિના પંચમહાયજ્ઞના અનુષ્ઠાન અર્થે ચંદ્ર, સૂરજ, સાગર, નદીઓ, અને પૃથ્વીના અસ્તિત્વ કાળ સુધી પુત્ર અને પૌત્રોના ઉપલોગ માટે અન્તરત્રા ગામમાં, શિવકપદ્રક કહેવાતા પાદરમાં વીરસેન દન્તિકની માલિકીની ૧૦૦ પાદાવર્ત ભૂમિ, (અને) આની પશ્ચિમે ૧૫ પાદાવર્ત; વળી પશ્ચિમ સીમામાં સ્કન્ધસેનની માલિકીનાં ૧૨૦ પાદાવર્ત (અને) પૂર્વ સીમામાં ૧૦ પાદાવર્ત;—ટામ્બિ-આમમાં પૂર્વસીમામાં વર્ધકિની માલિકીનાં ૬૦ પાદાવર્ત;—વજ્રઆમમાં પશ્ચિમ સીમામાં સર્વથી ઉચ્ચ ભાગમાં ૧૦૦ પાદાવર્ત અને મહત્તર વીકિદિજની માલિકીનો ૨૮ પાદાવર્ત વિસ્તારનો વાપી; (અને) ભુમ્ભુસપદ્રકનામના પાદરમાં ભોટક ખેડૂતની માલિકીનાં ૧૦૦ પાદાવર્ત અને ચેક વાપી;—આ સર્વ ઉદ્રંગ અને ઉપરિકર સહિત, વાત, ભૂત, અન્ન, સુવર્ણ, આદેય સહિત, ઉદ્ભવતી વેકના હક્કસહિત, (અને) રાજપુરુષના હસ્તપ્રક્ષેપણ મુકત, ભૂમિચિદ્રના ન્યાયથી મારાથી, પાણીના અર્ધથી અપાયું છે.

(લી. ૨૬) આથી આ માણસ જ્યારે પ્રદ્યુત્તમ અનુસાર ઉપલોગ કરતો હોય, ખેતી કરતો હોય, અથવા ખેતી કરાવે અથવા અન્યને સોંપે તેમાં કોઈએ પ્રતિબંધ કરવો નહિ.

(લી. ૩૦) અને આ અમારા દાનને અમારા વંશના ભાવિ ભદ્ર નૃપોએ લક્ષ્મી અનિલ્ય છે, જીવિત અનિશ્ચિત છે, અને ભૂમિદાનનું ફળ (દાન કરનાર અને તે રક્ષનારને) સામાન્ય છે એ મનમાં રાખી અનુમતિ આપવી અને રક્ષાનું જોઈએ. અને જે આ દાન જમ કરશે અથવા તેની જગતિમાં અનુમતિ આપશે તે પંચ મહાપાપ અને અન્ય અલપ પાપોનો દોષી થશે.

(લી. ૩૨) અને ભગવાન વેદવ્યાસે કહ્યું છે કે—ભૂમિ દેનાર સ્વર્ગમાં ૬૦ હજાર વર્ષ વસે છે, (પણ) દાનજપ્ત કરનાર અને (જગતિમાં) અનુમતિ આપનાર તેટલાજ વર્ષ નર્કમાં વસે છે ! નૃપોમાં ઉત્તમ હે યુધિષ્ઠિર ! દ્વિજોને આપેલી ભૂમિનું સંભાળથી રક્ષણ કર; (ખરેખર) દાનનું રક્ષણ દાન કરવા કરતાં અધિક છે ! સગરથી માંડીને ઘણા નૃપોએ ભૂમિને ઉપલોગ કર્યો છે; જે સમયે જે ભૂપતિ હશે તે તેનું રક્ષણ કરે તો તેને તે સમયનું (આ હમણું કરેલાં દાનનું) ફળ છે !

(લી. ૩૫) સાંધિવિશ્વહિક સ્કન્ધભટથી આ દાનપત્ર લખાયું છે. (આ) મારા મહારાજ શ્રી ધરસેનના સ્વહસ્ત છે. રૂપક ચિર્મિર છે. સંવત્ ૨૫૨, વૈશાખ વદિ. ૧૫.

ધરસેન ર જાનાં તામ્રપત્રો^૧

સંવત ૨૫૨ વૈશાખ વદ ૧૫ (અમાવાસ્યા)

આ લેખ દરેક ૧૨.૫ ઈંચx૮.૫ ઈંચના માપનાં બે પતરાંઓ ઉપર લખેલો છે. હરમેશ મુજબ ચિહ્નો અને લેખવાળી મુદ્રા સહિત જમાણી બાબુની ઠડી તેની ચોગ્ય જગ્યાએ છે. લિપિ, નીચે આપેલાં ધરસેનના હાનપત્રમાં છે, તેના જેવી છે.

પતરાંઓ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે તથા કાટ લાગેલો નથી. પરંતુ શોધી કાઢનારે તે સાફ કયા હોય એવું લાગે છે.

કેાતરકામ ઘણું જ ખરાબ અને મલીન છે. ૬ અને ૬ માં ભેદ રાખ્યો નથી. ઋ ને બદલે ઘણી વાર ઊ લખેલો છે. ધ્ ની પહેલા ૬ ની નિશાની કરી નથી. અને વિસર્ગ, અનુનાસિક, તથા આ ઘણી વાર છોડી દીધેલો છે અથવા જોડે ડેકાણે મૂકેલો છે, તં સિવાય બેડણીમાં અસંખ્ય ભૂલો છે અને કેટલોક ભાગ ખાલી રહેલો છે.

અશુદ્ધિમાં આ પતરાંઓ ઈં, એ. વો. ૬ પા. ૧૬ માં પ્રસિદ્ધ કરેલાં શિલાલિપિ ૫ માનાં પતરાંઓને મળતાં આવે છે. સંસ્કૃત ભાષા પણ શુદ્ધ નથી. કેટલાક શબ્દોની ભૂતિનું ચોક્કસ-પણું તથા જ ને બદલે વધારે પ્રમાણમાં થતો જ નો ઉપયોગ બતાવે છે કે લેખક સંસ્કૃત કરતાં પ્રાકૃત ભાષા સાથે વધારે પરિચય ધરાવતો હતો.

વંશાવળીમાં કાંઈ નવીન બાણવા જેવું નથી. પરંતુ તારીખ-સંવત્ ૨૫૨ ની વૈશાખ વદિ ૧૫ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ બાણવા જેવી છે. કારણ કે, ધરસેનના પિતા શુદસેનનો બાણવામાં આવેલો છેલ્લો લેખ સંવત ૨૪૮ નો છે. અને આથી પિતાના મૃત્યુ તથા પુત્રના રાજ્યા-રોહણ વચ્ચેનો સમય ચાર વર્ષનો થાય છે.

હાનની વસ્તુઓમાં, સૂર્યહાસ નામના ગામમાં એક ક્ષેત્ર તથા વાવ, તથા ભેતિપદ્મ અને લેશુદક ગામોમાંના વધારાનાં બે ક્ષેત્રો છે.

ધરસેન ૪ થા નાં ઈં. એ. વો. ૧ પા. ૧૬ માં પ્રસિદ્ધ થયેલાં હાનપત્રો પ્રમાણે. આ ક્ષેત્રોનું માપ ફૂટ 'પાદ' થી આપ્યું છે; "સ્વદ્વલ્લખ્યત્" નવીન તથા મારાથી ન સમજી શકાય તેવો શબ્દ છે.

હાન લેનારાઓ શાણિહય ગોત્રના દ્વશા તથા વળિ નામના બે બ્રાહ્મણો છે. તેઓ, હાલમાં ગુજરાતમાં પ્રસિદ્ધ, સામવેદની છંદોગ્ય કૌથુમી શાખાના શિષ્યો હતા. કાશ્મીરના ગ્રંથોમાં બ્રાહ્મણોના નામ તરીકે 'વળિ' શબ્દ વાપરેલો છે. 'દ્વશ' સંસ્કૃત નથી, કદાચ તે દેશી ઉપ-નામ હોય.

આ લિપ્તમાં વર્ત્તમાલ અને પ્રતિસરક એ બે અધિકારીઓનાં નામ આપ્યાં છે. આ અધિકારીઓ પ્રથમના લેખોમાં બતાવ્યા નથી. 'વર્ત્તમાલ' નો અર્થ 'માર્ગરક્ષક' એવો થાય છે, અને કદાચ તે રસ્તા ઉપર ચોરીઓ થતી અટકાવવા રાખેલો ચોકીદાર હોય. આધુનિક સમયમાં પણ કાઠિઆવાડ અને રાજપૂતાનાના રસ્તાઓનું, બે ત્રણ કોસને અંતરે ગ્રુપડાંઓમાં રહેતા આવા ચોકીદારોથી રક્ષણ કરવામાં આવે છે. 'પ્રતિસરક' નો અર્થ સામાન્ય ચોકીદાર થાય છે અને ગામડાંઓમાં રાખવામાં આવતા રાત્રિના ચોકીદારને માટે વપરાયો લાગે છે.

अक्षरान्तर

- १ ओं स्वस्ति बलभीतः प्रसभप्रणातामित्राणामैत्रकाणामतु[ल]बलसंपन्नमण्डलाभो-
गसंसक्तसप्रहारशतलब्धप्रतापः प्र-
- २ तापो(प)नतदानमानार्जवोपार्जितनुरगनुरक्तमौलभृत-मित्रश्रेणीबलावसरजश्रीः
परममहेश्वरः श्रीसेनापतिभटर्क
- ३ स्तस्य सुतस्तत्पदरजोरुणावनतपवित्रीकृतशिरा शिरोवनतयशश्रुचूडमणिप्रभाविच्छु-
रितपादनखपक्तिदीधितिर्दीनानाथक-
- ४ पणजनोपजीव्यमनविभव परममहेश्वरः श्रीसेनापतिधरसेनस्तस्यनुज त्यपद-
पणामप्रशस्ततरविमलमौलिमणि-
- ५ म्मेन्वादिप्रणीतविधिविधानधर्मा धर्मराज इव विदितविनयव्यवस्थापधतिरखिल-
भुवनमण्डलाभोग[क]स्वमिना पर-
- ६ मस्वमिना स्वयमुपहित राज्यमिशेको महाविश्रगनावपूतराजश्रीः परममहेश्वर
महाराजश्रीद्रोणसिंहः सिंह इव
- ७ तस्यनुजः स्वभुजवलपराक्रमेण परगजघटनीकनामेकविजयी शरणेशिणा शरण-
मवबोध्या शम्भार्थतत्त्वा-
- ८ ना कल्पतरुरिव सुहृत्प्रणयिना यथाभिलशितफलोपभोगदः परमभागवतः महा-
रजध्रुवसेनस्तस्यानुजः
- ९ स्तचरणारविन्दप्रणतिप्रविधौताशेशकल्मशः सुविशुधस्वचरितोदकक्षालितासकल-
कलिकलंकः प्रसभनिजिता-
- १० रतिपक्षप्रथितमहिमा परमदिन्यमक्तः श्रीमहारजधरपट्टस्तस्यात्मजस्तत्पाद-
सपर्यावासपुणोदयः शैशवत्पभृति स्वज्जद्वि-
- ११ तीयबहुरेव समदपरगजघटास्फोटनप्रकाशितसत्त्वनिकशस्तत्प्रभावप्रणतारतिचूड-
रत्नप्रभसंसक्तसरव्यपादनस्वरश्मि-

पं. १ पतशंखेभां दीर्घं तथा हस्त्य “पञ्च्येना तक्षत न्णवनाभां आच्ये नथी. वाथि प्रणता-
मित्राणां; संप्रहार.” पं. २ वाथि पार्जितानुरागानु, वासरज्यधीः; माहेश्वरः; भटर्क. पं. ३ वाथि त्पादः शिराः; शत्रु
पदेभानि प ङ्गडी नांभे. वाथि चुडा; पङ्क्ति पं. ४ वाथि जीव्यमानविभवः; स्तस्यानुजः; तत्पादप्र. पं. ५ वाथि
म्मेन्वादि; पद्धति; स्वामिना पं. ६ वाथि स्वामिना; राज्यामिपेक; राज्यधीः; माहेश्वरः महाराज पं. ७ वाथि
तस्याः व, घटानीका; शरणेशिणां बोद्धाशा पं. ८ वाथि नां; हृत्प्रणयिनां; लपित; महाराज; पंक्तिना ङ्गडाने विसर्ग
ङ्गडी नांभे पं. ९ वाथि स्तचरणा; ताशेषः सुविशुद्धः क्षालित स्मयः. पं. १० वाथि राति; परमादि;
महाराज, पुण्यो; शैशवात्प्र. पं. ११ वाथि बाहु; स्फोटन; सत्त्वनिकष; तारातिचूडा; प्रभा सव्य.

- १२ संहति सकलस्मृतिपिणीतमार्गसंम्यक्परिपालनप्रजहिदयरजनादद्वर्त्यराजशब्दो रु-
[प]कांतिस्थैर्यगाम्भीर्यबुधिसंपद्भिः
- १३ सरशशाङ्गद्विरजोदधितृदशगुरुधनेशानतिशयान शरणागतामयप्रदानपरतया तृण-
वदपास्ताशेषस्वकार्यफल प्र-
- १४ स्थनाधिकार्थप्रदानानन्दितविद्वसुहृत्प्रणयिहिदय पदचरीव सकलभुवनमण्डला-
भोगप्रमोदः परममा-
- १५ हेश्वर श्रीमहाराजगुहसेनस्तस्य सुतस्तत्पदनस्वमयुग्वसंतननिवृतजन्हवाजलैष-
विक्षालिताशेशक-
- १६ लम्बश प्रणयिशतसहस्रोपजीव्यभोगसंपत रूपलोमादिवश्रितः सरसमाभिगमिकं-
गुणै सहजशक्ति-
- १७ शिक्षाविशेषविस्मयिताखिलबनुर्धरः प्रथमनरपतिसमतिसृष्टनाम-
नुपालयिता धर्म-
- १८ दायानामपकर्ता

पतरुं बीजुं

- १ प्रजोपघतकरिणामुपप्लवान दर्शयिता श्रीसरस्वत्येरेकाधिवासस्य सं(ह)
तारतिपक्षल-^{१०}
- २ क्ष्मीपरिक्षोभदक्षविक्रम क्रमोपसप्रप्तविमलपार्थिवश्रीः परममाहेश्वरोः महा-
राजश्रीधरसेन
- ३ × कुशलि सव्वानेवायुक्तकद्राजिकः महतरचटभटध्रुवाधिकरणिकदण्डपशिक-
भोगाघरणिकशौ-^{११}
- ४ लिंककवर्त्मपलप्रतिसरकराजस्थानीयकुमारमात्यदीनन्याछ यथासबध्यमानका समा-
ज्ञापयत्यस्तु वस्सं
- ५ विदितं यथा मया मत्तापित्रोः पुण्याप्यायनायात्मनश्चैहिकामुष्मिक यथाभिलशित-
फलावासयेः=सुर्यदासग्रामे दक्षि-
- ६ णपूर्वसीम्नि पदावर्त्तशतद्वयः वापी च जोतिपदकग्रमे उत्तरपूर्वसीम्नि क्षेत्रपादा-
वर्त्तशतद्वयः विंशोत्-
- ७ रः लेभुदकग्रामे खट्टखट्टावस्थितपादावर्त्ता ~ पञ्चात्रिंशः एतसोदृक् सोपरिकरं
सवातभूतघानहिरण्या-

पं. १२ वांथि संहतिः, प्रणीतः, सम्यक्; प्रजाहृदयरजनादन्व; रूप; बुधिसंपद्भिः. पं. १३ वांथि शारिरा; त्रिदश,
धनेशा; शयानः, फलः प्रा. पं. १४ वांथि विद्वत्सुहृत्प्र; हृदयः पादचारीव. पं. १५ वांथि त्याद; मयूखस. तानावि-
सृतजा;—ताशेष. पंक्ति १६ वांथि लम्बः; मानभोगसंपद् रूपलोमादिव, सरमसमा; भिगमि; जौः. पं. १७ वांथिविशो-
षविस्मा; सृष्टा.पं. १ वांथि पयातका; प्लवानादशै; राति. पं. २ वांथि दक्षविक्रमो विक्रमोपसंप्राप्त माहेश्वरो पधीनुं
विश्वर्ग उडाडी नाथि. पं. ३ वांथि द्राष्टिकमहतरचाट; दण्डपशिक. पं. ४ वांथि वर्त्मपाल; रामान्यादीनन्याश्च;
कान्तमा. पं. ५ वांथि माता, पुण्या; भिलषित; आर्यदास होवानो संभव छ.

- ८ देवः सोत्पद्यमानविष्टिकः समस्तराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीयं भूमिच्छिन्द्रना-
येन=शाण्डिल्य-
- ९ सगोत्रच्छदोगकौथुमसब्रह्मचारिब्राह्मणदुशाय तथा ब्राह्मणपट्टये ॥ बलि-
चरुवैश्वदेवामिहोत्रा-
- १० तिथिपचमहायज्ञिकाना क्रियाना समुत्सर्पणार्थमाचन्द्रार्काण्णवसारीक्षितिसम-
कालीन पूत्रपौत्रान्व-
- ११ यभोग्य उदकसर्गेण ब्रह्मदेय निक्षिष्ट यतो- सोचितायाब्रह्मदेयस्थित्या भुजतः
कृशत कर्शयतः
- १२ प्रदिशतो व न कैश्चित्प्रतिषेधे वर्त्तितव्यमगामिभद्रनृपतिभिश्चास्मद्विशैरनित्यान्यैश्च-
र्य्याणस्थिर मानुश्य सामान्यच
- १३ भूमिदानफलमवगच्छद्विरयमस्मदायोनुमन्तव्यः परिपालयितव्यच्छ यश्चैनमाच्छिद्या-
दाच्छि-
- १४ [य] मान वानुमोदेत स पंचभिर्म्हहापातकैः सोपपातकैः संयुक्त स्यादित्युक्त-
च भगवता वेदव्यासेन व्यास्येन
- १५ षष्ठिवर्षसहस्राणिस्वर्गे तिष्ठति भूमिदः [।] आच्छेता चानुमता च तानेव नरके
वसेत [॥ पूर्वदत्ता द्विजतिभ्यो
- १६ यत्नद्रक्ष यूधिष्ठिर महीमहामता श्रेष्ठ दानाच्छ्रेयोनुपालनम् । यानीहि दारिद्रभयाल-
रेन्द्रैर्द्धनानि ध-
- १७ स्मर्यतनीकृतानि निष्मर्त्यवातप्रतिमानि तानि को नाम साधु पुनराददीत लिखि-
तस्सद्विविग्रहा-
- १८ धिकृतस्कन्दभटेन= स्वहस्तो मम महाराजश्रीधरसेनस्य ॥ दू= चिन्बिर
सं २९२ वैशाख ब १५

पं. ८ वांशे [प्रसर्गने पक्षे अनुस्वारः; छिद्र न्यायेन. पं. ९ वांशे छन्दोग. पं. १० वांशे पञ्च; यज्ञादीनां
क्रियाणां; कालीन पं. ११ वांशे भोग्यमु; देयः घं; यतोस्यो; भुजतः; कृषतः; कर्षयतः. पं. १२ वांशे वा; मागाभिः
द्वंश; र्य्याण्यस्थिरं; मानुष्यं सामान्यं. पं. १३ वांशे मवगच्छद्भिः; दायो ज्यध; माच्छिन्त्या; व्यासेन पं. १४ वांशे
मानयुक्तः. पं. १५ वांशे षष्ठिः; तिष्ठति; छेत्ता; मन्ता; तान्येव; वसेत; दत्तां. पं. १६ वांशे यत्नाद; युधि; मही-
मतां यानीह; पं. १७ वांशे वान्त; साधुः; विधिविग्रहा. पं. १८ वांशे चिन्बिर; वैशाख.

ધરસેન ૨ જાનાં બંટીયાવાળાં તામ્રપત્રો'

ગુ. સં. ૨૫૭ વૈ. વ. ૧૫

બંટીયાના માસ્તરે આ તામ્રપત્રોની પ્રતિકૃતિ ૧૯૦૪ માં વોટસન મ્યુઝીયમમાં મોકલી હતી. અસલ તામ્રપત્રો મળી શક્યાં નથી. પત્રોમાં આપ આશરે ૧.૨" x ૮" છે અને તેમાં ૧૭ અને ૧૫ પંક્તિઓ છે. આ જ રાજાનાં ઓ. ઈ. વો. ૧૧ પા. ૮૦ ઓ પ્રસિદ્ધ થયેલાં તામ્રપત્રો ને આ બહુ અંશે મળતાં આવે છે.

શરૂવાતમાં વલલીનું નામ આપેલ છે, જ્યાંથી દાન આપેલ છે. પછી ભટ્ટાકંથી માંડીને દાન આપનાર ધરસેન બીજા સુધીના રાજાઓની વંશાવલિ આપેલ છે.

જે બ્રાહ્મણને દાન આપવામાં આવેલ છે તેનું નામ દેવદત્ત છે. તેનું ગોત્ર શાંડિલ્ય છે અને તે મૈત્રાયણિ શાખાનો છે.

દાનમાં આપેલું ગામ ભટ્ટકપત્ર છે અને સુરાષ્ટ્રમાં કૌન્ડીન્યપુરની ઉત્તરમાં આવેલું છે.

સુલેહ અને લડાઈ ખાતાના અધિકારિ સ્કન્દભટ્ટે દાન લખેલું છે અને દૂતક ચિખિર નામે છે.

દાન આપાયાની તિથિ સં. ૨૫૭ ના વૈશાખ વદિ ૧૫ અમાવાસ્યા છે અને તે દિવસે સૂર્યગ્રહણ હતું.

ધરસેન ૨ જાનાં પ્રાપ્ત તામ્રપત્રોમાંના સં. ૨૫૨ અને સં. ૨૬૬ ની વચ્ચેનું આ સં. ૨૫૭ નું તામ્રપત્ર તે મોટું ગણો અમુક અંશે ટુંકું કરે છે.

તે દિવસ સૂર્યગ્રહણ હતું, જે હકીકત પણ આત્ર આ સંવતની શરૂવાત ચોક્કસ કરવામાં ઉપયોગી થાય. એવો સંભવ છે.

ધરસેન ૨ જાનાં તામ્રપત્રો

સંવત ૨૫૯ ચૈત્ર વદિ ૨

હાલમાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં વલ્લભીનાં ત્રણ દાનપત્રોમાંનું પ્રથમ દાનપત્ર વલ્લભીનાં ખંડેશમાંથી જૂની ઇંટા ખોદતાં કોળીઓને મળ્યું હતું. મને તે ૧૮૭૫ ના જાનેવારીમાં મળ્યું હતું.

ધરસેન ૨ જાનું દાનપત્ર ૯૩ ઇંચ x ૧૬૩ ઇંચનાં એ પતરાંઓ ઉપર લખેલું છે. મુદ્રા સાથેની કડીઓ અર્ધાં બળથી તોડેલી અને અર્ધાં કાપેલી છે; તેથી કાળી બાબુની કડીની આસ-પાસમાં પહેલા પતરાના નીચેના ભાગમાં અને બીજાના ઉપરના ભાગમાં, અર્ધ ગોળ પતરાંના કકડાઓ નાશ પામ્યા છે. આ અકસ્માતને લીધે બીજા પતરાની પહેલી પંક્તિઓના કેટલાક અક્ષરો બહુ ઝાંખા અને અસ્પષ્ટ છે, જે એક મહદર્શક કાચથી જોઈ શકાય છે. બીજા પતરાનો જમણી બાજુએ નીચેનો એક કકડો પણ નાશ પામ્યો છે. મને મળ્યાં ત્યારે જાને પતરાં પર ફેટી તથા કાટ લાગેલાં હતાં, અને ચૂનાના પાણીમાં ઘણો સમય રાખવાથી તે સાફ થયાં. તેમ છતાં પહેલું પત્ર સહેલાઈથી વાંચી શકાય તેવું નથી, અને ફોટોગ્રાફ લેવા માટે યશ્ન નકામું છે. બીજાનો ફોટોગ્રાફ સારો આવે છે.

પતરાં પરના અક્ષરો ગુહસેનની જેમ ગોળાકારના અને પાતળા છે. દાનપત્રની તારીખ એક 'વિજયી છાવણી' માંથી નાંખેલી છે. ગામનું નામ ખરાબ થઈ ગયું હોવાથી તે સ્થળ નક્કી થઈ શકતું નથી. નામની શરૂવાત બદ્રાપાટ્ટથી થાય છે.

વંશાવળીમાં નિયમ પ્રમાણે ભટ્ટારકથી ગુહસેનના પુત્ર ધરસેન સુધીના રાજકુળોની યાદી આપ્યું છે.

વલ્લભીમાં આવેલો, આચાર્ય ભદ્રત સ્થિરમતિએ બંધાવેલો શ્રીભગ્નપાદનો મઠ દાનમાં આપેલો છે. હું ધારૂં છું કે, આ વિહાર દિવેનચ્છાંગે 'અહંત' "ઓચેલો" નો કહેલો છે તે જ છે. તેમાં શંકા નથી. તેણે આ મઠ વિષે આ પ્રમાણે કહ્યું છે:—

—“ શહેર (વલ્લભી) થી થોડે દૂર પ્રાચીન સમયમાં અહંત ઓચેલો એ બંધાવેલો એક મઠ છે; ગુણમતિ અને સ્થિરમતિ નામના બોદ્ધિસત્ત્વોએ આજ સ્થળે પોતાનો નિવાસ રાખ્યો હતો. અને તેમણે પ્રખ્યાત થયેલા કેટલાક ગ્રંથો પણ આંદિ જ લખ્યા હતા.

આપણા લેખને તથા દિવેનચ્છાંગે લખેલો સ્થિરમતિ વસુભંધુનો સુવિખ્યાત શિષ્ય હતો. અને તેણે પોતાના ગુરૂના લેખોની ટીકા લખી હતી એ નિર્વિવાદ છે.

દાનમાં એ ગામે આપેલાં છે—એક હસ્તવપ્ર-આહરણીમાં મહેશ્વરદાસેનક અને બીજું ધારાકેઠ સ્થલીમાં દેવભદ્રિપલ્લિકા. ધ્રુવસેન ૧ લાના સંવત ૨૦૭ ના પતરામાં 'હસ્તવપ્ર' 'હસ્તક-વપ્ર' તરીકે આપેલું છે. અને તે હાલના હાથબ તરીકે ઓળખાવેલું છે. કર્નલ યુલે ત્યાર બાદ, હાથબને ગ્રીક અસ્ટરોપ્રાત માનેલું છે. મહેશ્વરદાસેનક કદાચ હાથબની નેત્ર્યમાં આવેલું મહાદેવ-પુર હોય. ધરસેનના દાનમાં હસ્તવપ્રાહરણ્યામ એવો પાઠ ઓખો આવેલો છે, અને તેથી મારો સુધારો હરણ્યામ અને 'આહરણી' એ કોઈ પ્રદેશનો ભાગ બતાવે છે, એ મતને પુષ્ટિ મળે છે.

હાન આપવાનો હેતુ, હરેક બૌદ્ધ મઠને આપવામાં આવતાં હાન પ્રમાણે, બુદ્ધ ભગવાનની પૂજના ખર્ચ માટે, પૂજ્ય ભિક્ષુઓના કપડાં, ખોરાક તથા ઔષધ વિગેરેનો ખર્ચ, તથા મઠના સમારકામ વિગેરેનો ખર્ચ કરવા માટે છે.

હાનની વારીખ વિષે, હું હવે તે ૨૬૬ ચૈત્ર વહર વાંચું છું. ખીલ નિશાનીના અર્થ માટે પંડિત ભગવાનલાલ ઇંદ્રજીના મતને હું મળતો આવું છું. મારા અભિપ્રાય પ્રમાણે, તેઓ પોતાની પાસેના કેટલાક ક્ષત્રપના સિક્કાઓની મહદંશે, ૪૦ અને ૭૦ માટેની નિશાનીઓની મુશ્કેલી ઉકેલવામાં કૃણીભૂત થયા છે.

જમીનનાં દાનોમાં 'દિવિર' અથવા 'દિવિરપતિ' નો ઇલ્કાબ હંમેશાં વપરાય છે, અને શાસનો ઘડનારા અધિકારીઓ માટે તે ખાસ વપરાય છે. એટલે દિવિરપતિ સ્કંદભટ્ટનો અર્થ મુખ્ય કારકુન અથવા સેક્રેટરી સ્કંદભટ્ટ થાય છે. આ શબ્દની સંસ્કૃત વ્યુત્પત્તિ શોધી શક્યો નથી. ખીલા આકારના લેખોમાં આવે છે તે પર્શિઅન 'દિવિ' "લખાણ" સાથે તે શબ્દનો સંબંધ કદાચ હોય.

अक्षरान्तर

पतरुं पहेलुं

- १ स्वस्ति विजयस्कन्धावारा(त्) भद्रोपात्त-वास[कान्] प्रस[प्रणतामित्राणां मैत्र-
काणा*]मतुलबलसपन्नमण्ड[ला]भोगसंसक्तसंप्रहारशतलब्ध[प्रताप प्रता]-
- २ [पोपनत]दानमानार्जवोपार्जितानुरागानु[रक्तमौल]भृत [मित्र] श्रेणीबला-
वास परममोहेश्वरः श्रीसेनापती भटार्कस्तस्य सुत [स्तत्या] दरजो [र] ण-
- ३ नतपवित्रीकृतशिराः शिरोवनतशत्रुचूडामणिप्रभाविच्छुरितपादनखपाङ्क्ति दीधितिः
दीनानाथकृपणजनोपजीव्यमानविभवः परममा-
- ४ हेश्वरः श्रीसेनापतिधरसेनः तस्यानुज[स्तत्पाद]प्रणामप्रशस्ततरविमलमणि-
र्मन्वादिप्रणीतविधिविधानधर्म्मा धर्मराज इवविनयविहित
- ५ व्यवस्थापद्धतिरखिलभुवनमण्डलाभोगैकस्वाभिना परमस्वामिना स्वयमुपहित-
राज्याभिषेकमहाविश्राणनावपूतराज्यश्रीः परम.गोहे-
- ६ श्वरः महाराजश्रीद्रोणसिद्ध सिद्ध इव तस्यानुजस्वभुजबलपराक्रमेण परगज-
घटानिकानामेकविजयी शरणैषिणां शरणमवबोद्धा
- ७ शास्त्रार्थतत्त्वानां कल्पतरुरिव सुहृत्प्रणयिनां यथामिलषितकामफलभोगदः परम-
भागवतः महाराजश्रीधुवसेनस्तस्यानुजः
- ८ [तच्च]रणारविन्दप्रणतिप्रविधौतावशेषकल्मषःसुविश्रुद्धस्वचरितोदकप्रक्षालिता-
शेषकलिकलङ्कप्रसभनिर्जितारातिः
- ९ ———(प) रमादिन्यभक्तः श्रीमहाराजधरपट्टः तस्य सुतस्तत्पादसपर्या-
वासपुण्योदयशैशवात्प्रभृतिखड्गद्वितीयाहुरेव सम-
- १० (दपर) गजघटास्फोटनप्रकाशितसत्त्वनिकषस्तत्प्रतापप्रणतारातिचूडारत्नप्रभासं-
सक्तसव्यपादनखपाङ्क्ति दीधितिः सकलस्मृति-
- ११ प्रणीतमार्गसम्यक्परिपालनप्रजाहृदयरंजनान्वर्त्यराजशब्दः रूपकान्तिस्थैर्यधैर्यबु-
द्धिसंपद्भिः स्मरशशाङ्काद्रिराजोदधिनिदशगुरु-
- १२ धनेशानतिशयानः शरणागताभय (प्रदान) परतया तृणवदपास्ताशेषस्वकार्यफलः
प्रार्थनाधिकार्थप्रदानानंदितविद्वत्सुहृ (त्रण)-
- १३ यिहृदयःपादचारीव (सकलभुवनमण्डलाभोगप्रमोदः) परमाहेश्वरो महाराजश्री-
सेनः तस्य सुतस्तत्पादनख (मयूखसंतान)-
- १४ (विसृत) जान्हवीजलौघप्र (क्षालिताशेषकल्मषः प्रण) यिशतसहस्रोपजी-
व्यमानभोगसंपदूपला (भा) दिवाश्रितस्सरसमाभिगामिकैर्गुणैः
- १५ सहजशक्तिशिक्षाविशेषविस्मापिताखिलधनुर्द्धरः प्रथमनरपतिसमतिस्त्रुष्टानामनुपा-
लयिता (ध) र्मदायानामपकर्त्ता प्रजो-
- १६ पधातकारिणामुप (प्लवा) नां दर्शयिता श्रीसरस्वत्योरेकाधिवासस्य संहताराति
पक्षलक्ष्मीपरिभोगदक्षविक्रमः विक्रमोपसंप्रा-

*११-१४ अक्षरैः संक्षयवाणा छ. पं. १ वाये। सपन्न. पं. ४ वाये। मौलिमणि. पं. ६ वाये। श्रेणीसिंह
सिंह. पं. ७ वाये। तत्त्वानां. पं. १० वाये। सत्त्वनिकष. पं. ११ धैर्य पक्ष। गाम्भीर्य उभेरे।

पतरुं बीजं

- १ सविमलपार्थिवश्रीः परममा (हेश्वरी) महासामन्तमहाराजश्रीधरसेन * कुशली सर्वानेव स्वानायुक्तकद्राक्षिकमहत्तरचाट (भट) - - - - *
- २ भुवाधिकारणिकविषयपतिरा (ज) स्थानीयोपरिकुमारामात्यहस्यश्वारोहादीनन्यांश्च यथासंबन्धमानकान्समाज्ञापयत्यस्तु वस्संवि-
- ३ दितं यथा मया मातापित्रोः पुण्याप्यायनायात्मनश्चैहिकामुष्मिकयथामिलषित फलावाप्तये वलभ्यां आचार्यभदन्तस्थिरमतिकारितश्रीवप्पपादीय-
- ४ विहारे भगवतां बुद्धानां पुण्यधूपगन्धदीपतैलादिक्रियोत्सर्पणार्थं नानादिगभ्या- गतार्थ्यभिक्षुसङ्घस्य च चौरपिण्डपातग्लानभैषजाद्यर्थं विहारस्य च स्व-
- ५ ण्डस्फुटितविशीर्णप्रतिसंस्कारणार्थं हस्तवप्राहरण्यां महेश्वरदासेनकग्रामधाराखेट स्थल्यां च देवभद्रिपल्लिकाग्रामौ सोढद्वौ सोपरिकरौ सवा-
- ६ तभूतप्रत्यायसधान्यभागभोगहरण्यादेर्यो सोत्पद्यमानविष्टिकरौ सदशाभराषौ सम- स्तराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीयौ भूमिच्छिद्रन्या (येन)
- ७ आचन्द्रार्काण्यवसरित्क्षितिस्थितिपतसमकालीनौ उदकातिसमर्गेण देवदायौ निष्टौ यत उचितया देवविहारस्थित्या भुञ्जतः कृष (तः)
- ८ कर्षयतः प्रतिदिशतो वा न कैश्चिद्ग्राघाते वर्तितव्यौ आगामिभद्रनृपतिभिरस्मद्वं शजैरन्यैर्वा नित्यान्यध्वर्याण्यस्थिरां मानुष्यं सामान्यं च (भूमि)
- ९ (दानफल) मयगच्छाद्विरयमस्मदायोनुमंतव्यः परिपालयितव्यश्च यश्चैनमाच्छि- न्यादाच्छिद्यमानां वानुमोदेत स पञ्चभिर्महापा (तैः)
- १० (स्तोप) पातकैस्संयुक्तः स्यात् इत्युक्तं च भगवता वेदव्यासेन व्यामेन ॥ षष्ठिवर्षसहस्राणि स्वर्गे भोदति भूमिदः । आच्छेत्ता चानुमन्ता च (तान्येव नर-)
- ११ के वसेत् ॥ बहुभिर्वसुधा भुक्ता राजभिस्सगरादिभिः यस्य यस्य यदा भूमिः तस्य तस्य तदा फलम् ॥ अनादकेष्वरण्येषु (शुष्ककोटर-)
- १२ वासिनः कृष्णसर्पा हि जायन्ते धर्मादायापहारकाः ॥ स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरेत् वसुन्धरां । गवां शतसं हस्तस्य हन्तुः प्राप्नोति)
- १३ किंविषम् ॥ यानीह दारिद्रमयाक्षरेन्द्रैर्दैनानि धर्मायतनीकृतानि । निर्मास्य- वान्तप्रतिमानि तानि को नाम (साधुः पुनरावदीत)
- १४ लक्ष्मीनिकेतं यदपाश्रयेण प्राप्नो ... कोमिमतं नृपार्थं । तान्येव पुण्यानि विव- द्येथा न हापनीयो ह्युपकारिपक्षः ॥
- १५ स्वहस्तो मम महाधिराजश्रीधरसेनस्य दूतकः सामन्तशीलादित्यः ॥
- १६ लिखितं सन्धिविग्रहाधिकरणाधिकृतदिवीरपतिस्कन्दमतेन ।

सं २६९ चैत्र व २ ॥

पं. १ अक्षरो ६-१२ अने १५-१७ तदन जाभा छ पं. २ अक्षरो ११-१४ अने १५-१८ तदन जाभा छ. पं. ३ अक्षरो ६-१६ अक्षर जाभा छ. पं. ४ अक्षरो ११-१८ अक्षर जाभा छ अने १८-२१ संक्षेपवाणा छ. पं. ५ वांयो दामेनप्राप्नो पल्लिकाप्राप्नो. पं. ६ वांयो हिरण्या. पं. ७ वांयो कालीनासु पं. ८ वांयो वर्तितव्यं. स्थिरं. पं. ९ वांयो निश्चयमानं, पं. १० वांयो अनुदकेष्व. पं. ११ वांयो विषिर.

ધરસેન ૨ જાનાં તામ્રપત્રો

[શુભ-] સંવત ૨૭૦ માઘ શુક ૧૦ (ઈ. સ. ૫૬૦)

આ સોસાયટી તરફથી પ્રિન્સ ઑફ વેલ્સ મ્યુઝીયમ ઑફ વેરટર્ન ઇન્ડિયાને આપવામાં આવેલાં તામ્રપત્રોમાં નં. ૭૩ની નિશાનીવાળાં ૪ પતરાંઓના કઠડા છે. આ નંબર દેખીતી રીતે સોસાયટીના લીસ્ટનો છે. આ પતરાંઓમાં સૌથી મોટું આ દાનપત્રનું બીજું પતરું છે, જેના નીચેના બે બૂણાઓ કટાઇને નાશ પામ્યા છે. તેનાથી નાના કઠડામાં પહેલાં પતરાંનો મધ્ય ભાગ છે, અને તેમાં ફક્ત હંમેશનો વંશાવળીનો ભાગ જ સુરક્ષિત છે. બન્ને છેડાની બાબુઓ નાશ પામી છે. બાકીના બે કઠડામાંનો એક, ૯૩"×૨૩" માપનો, કોઈ અન્ય દાનપત્રના બીજા પતરાનો ઉપરનો ભાગ છે, અને આ દાનપત્ર સાથે કંઈ પણ સંબંધ ધરાવતો નથી. છેલ્લો કઠડો, આશરે ૧૦"×૪૬" માપનો, એક વલ્લીના દાનપત્રનાં પહેલાં પતરાંનો ભાગી ગયેલો ભાગ જણાય છે; પણ આ દાનપત્ર સાથે સંબંધ ધરાવતો નથી. આ છેલ્લા બે કઠડાઓનું મૂળ મળી આવે ત્યાં સુધી રાખી મૂકવા પડશે.

પહેલા પતરાવાળો કઠડો ૫૩"×૫૩" અને બીજો ૧૨૩"×૮૩" માપનો છે. બન્ને એક જ બાબુપર લખેલા છે. પહેલા પતરા ઉપર ૧૫ અને બીજા ઉપર ૧૭ પંક્તિઓ સાચવેલી છે. તારીખ પહેલાં પતરાંની છેલ્લી પંક્તિમાં આપેલી છે. અને તેમાંથી ૨૦૦,૭૦,૧૦નાં ચિહ્નો મળી શકે છે.

પહેલા પતરામાં આપેલો વંશાવળીનો ભાગ ઇ. ઓ. ૭ પા. ૭૦માં પ્રસિદ્ધ કરેલા શુભ સંવત ૨૭૦ના દાનપત્રમાં છે તેને બરાબર મળતો છે. બીજા પતરાની બીજી પંક્તિમાં દાન કરનાર ધરસેન(૨)નું નામ આપ્યું છે. તેણે સુરાષ્ટ્રપ્રાંતમાં સુદર્ભાદેવના પાસે આવેલા ઉદ્ધપાલક ગામનું દાન આપેલું છે. આ દાન નીચેનાં ત્રણ કાર્યો માટે આપ્યું છે:-(૧) બુદ્ધની મૂર્તિની પૂજા, (૨) પૂજ્ય બિશુઓનું સ્વાગત (કપડાં, ખોરાક ઔષધ વિગેરે વડે), (૩) મહત્ત્વ સમારકામ. તારીખ ઇ. સ. ૫૬૦ને મળતી શુ.સં. ૨૭૦ના માઘ શુક ૧૦ આપેલી છે. દાનનો ફતક સામંત શિલાહિત્ય અને લેખક કિવિરપતિ રુદ્રભટ્ટ છે.

अक्षरान्तर्

पतङ्ग पहेलं

१	प्रसभ
२	पोपनत्तदानमानार्जबो
३	सुतः तत्पादरजोरूणावनतपवित्रीकृतशिराः
४	नाथकृपणजनोपजीव्यमानविभवः प
५	प्रशस्ततरविमलमौलिमणिर्मन्वादिप्रणितविधिवि
६	मण्डलभोगैकस्वामिना परमस्वामिना स्वयमुपहित-
राज्या
७	स्यानुजः स्वभुजबलपराक्रमेण परगजघटानीका-
नामेकविज
८	स्पतरुरिव सुहृत्प्रणयिनां यथाभिलषितफलभोगदः
परम
९	विन्दप्रणतिप्रविधौतशेषकल्मषः सुविशुद्धस्वचरि
१०	रतिपक्षप्रथितमहिमा परमादित्यमक्तः महाराजधरप-
११	प्रभृति खङ्गद्वितीयबाहुरेव समदपरगजघटाफो-
टनप्रकाशि
१२	नखरश्मिसंहतिः सकलस्मृतिप्रणीतमार्गसम्यक्परि
१३	धैर्य्यागांभीर्यबुद्धिसंपद्भिः स्मरशशाङ्गादिराजो-
दधितुवशगुरु
१४	तृणवदपास्ताशेषस्वकार्यफलिः प्रार्थनाधिकार्थ-
प्रदानानंदि
१५	मण्डलभोगप्रमोदः परममाहे

પત્ર બીજું

- ૧૬ સ્ય સંહતારાતિપક્ષલક્ષ્મીપરિભોગદ્વક્ષવિક્રમઃ વિક્રમોપસંપ્રાપ્તવિમલ(પાર્થિવ-)
શ્રીઃ પરમમાહે-
- ૧૭ શ્વરઃ મહાસામન્તમહારાજશ્રીધરસેનઃ કુશલી સર્વાનેવ ત્વાનાયુક્તકદ્રાંગિકમ-
- ૧૮ હરિ ત્ષાટમટધ્રુવાધિકરણિકવિધયપતિરાજસ્થાનીયોપરિકુમારામાત્યાદીનન્યાંશ્ચ
યથાસમ્બધ્ય-
- ૧૯ મનકાન્સમાશાપયત્યસ્તુ વસ્તંવિદિતં યથા મયા માતાપિત્રોઃ પુણ્યાપ્યાયનાય
આત્મનશ્ચૈહિકામુષ્મિકયથાભિ
- ૨૦ લખિતફલાવાસયે દુહ્કાવિહારસ્યામ્યન્તરેવ — — — — — લકારિતવિહારે
મગવત્સમ્યગ્સંબુદ્ધસ્ય
- ૨૧ બુદ્ધસ્ય પુણ્યધૂપદીપતૈલાદિ — — — — — ચતુર્દિગમ્યાગતાર્થ્યભિક્ષુસંઘસ્ય ચીવ-
રિકશયનાસન-
- ૨૨ મ્લાનમૈષજ્યાતર્થં વિહારસ્ય ચ ત્વળ્લક્ષ્ણસ્ફુટિતવિશીર્ણપ્રતિસંસ્કરણાર્થં ચ સુરાષ્ટ્રેસુ
સુદત્તમદ્વાનકસમી-
- ૨૩ પે ઉટ્ટપાલકગ્રામઃ સોદ્રઙ્ગઃ
... ..
- ૨૬ ધર્મદાયો નિસ્ટુષ્ઠઃ
- ૩૧ દૂતકસ્સામન્તશીલાવિત્થઃ લિખિતં સન્ધિવિ-
ગ્રહાધિકા — —
- ૩૨ — — દિવિરપતિસ્કન્દમટેન સં ૨૦૦ ૭૦ માષ સુ ૧૦ સ્વહસ્તો .
મમ મહારાજશ્રીધરસે — —

ધરસેન ૨ જાનાં તામ્રપત્રો

સંવત્ ૨૭૦ ક્રાઈસ્ટુન વદિ ૧૦

ધરસેન ૨ નું દાનપત્ર ૧૨.૮ ઈંચ x ૬.૫ ઈંચના માપનાં બે પતરાંઓ ઉપર લખેલું છે. તે બન્ને પતરાંઓને જોડતી બે કડીઓ ખોવાયાનું જ કુત નુકશાન થયું છે. પરંતુ તેના ઉપર કાટનો બાડો થયે લાગેલો હતો અને કુટલેક સ્થળે તો તે દૂર કરવાના પ્રયત્નો નિષ્ફળ થયા અને તેથી કેટલાક અક્ષરો શંકાભરેલા રહ્યા છે.

અક્ષરો ધ્રુવસેન ૧લાનાં પતરાંઓ તથા ગુહસેનનાં સંવત્ ૨૪૦નાં શાસનોને મળતાં છે, અને ચોખ્ખા અને સારી રીતે કાટરેલા છે. લખાણની ભૂલો થોડી છે.

વંશાવળી હંમેશા મુજબ છે. પરંતુ ધરસેન ૨ જાને આ દાનમાં પણ મહાસામંત 'મ્હોટો' ખંડીઓ રાબા 'એ' ઇલ્લાખ આપેલો છે, તે ખાસ નોંધ લેવા જેવું છે. ધરસેન ૨ જાનું એક દાનપત્ર સંવત્ ૨૫૨ તથા એક સંવત્ ૨૬૯નું હોવાથી, નવા સંવત્ ૨૭૦ના દાન આપનારના રાજ્યના વખત વિષે આપણા જ્ઞાનમાં કંઈ વધારે ઉમેરો કરતાં નથી.

દાન લેનાર ખેટકમાં વસતા, આનતપુરના રહિશ મિત્રનો યુત વિષ્ણુમિત્ર શાક-રાક્ષિ ગોત્રનો ઋગ્વેદિ બ્રાહ્મણ હતો.

ખેટક જિલ્લા (આહાર)ના તાલુકા (પથક) બરડરિજિદ્રિમાં અશિલાપદ્ધિકા ગામ દાનમાં આપ્યું હતું. આહાર શબ્દ, ધ્રુવસેન ૧ લા તથા ધરસેન ૨ જા (સંવત્ ૨૬૯ના) અને ધરસેન ૪ થા (ઈ. એ. વો. ૧. પા. ૪૫)ના શાસનોમાં આવતા આહરણી શબ્દને મળતો આવે છે. અને તે દેખતી રીતે "વિષય" 'જિલ્લા'નો પર્યાય લાગે છે. તેનો પેટા વિભાગ 'પથક' શબ્દ ધ્રુવસેન ૨ જા (ઈ. એ. વો. ૧ પા. ૧૩)ના દાનપત્રમાં, તથા ચૌલુક્યોના લેખોમાં મળી આવે છે.

દાન આપવાનો હેતુ દરેક બ્રાહ્મણને આપેલાં દાનો મુજબ, યજ્ઞ કરાવવાનો છે.

નામથી બતાવેલા અધિકારીઓમાં, દૂતક, સામંત શિલાદિત્ય, અને સાંધિવિગ્રહિક અને વિવિત્પતિ, એટલે 'દિવાન' અને મુખ્ય સેક્રેટરી, રકંઠભટ છે. રાજાએ દાનપત્રની પ્રસ્તાવનામાં સંબોધેલા અધિકારીઓમાં એક કાયેશ્વરિક નામનો નવીન હોદ્દાદાર આવે છે. આ શબ્દનો અર્થ હું બાણતો ન હોવાથી કુત અહિં તે લખ્યું છે.

अक्षरान्तर

पतरू पहेळ

- १ ओं ॥ स्वस्ति विजयस्कन्धावाराद भर्तृदाहनकवासकात्प्रसमप्रणतामित्राणां-
मैत्रकाणामतुलबलसपन्नमण्डलाभोगसंस-
- २ क्तसंप्रहारशतलब्धप्रतापः प्रतापोपनतदानमानार्जवोदार्जितानुरागोनुरक्तमौलभृ-
तमित्रश्रेणीबलावाप्त-
- ३ राज्यश्रीः परममाहेश्वरः श्रीसेनापतिभटार्कस्तस्य सुतः स्तत्पादरजोरुणावनत-
पवित्रीकृतशिरः शरोवन(त)शत्रु-
- ४ चूडामणिप्रभाविच्छुरितदादनखपङ्क्तिवीधितिः दीनानाथकृपणजनोपजीव्यमानवि-
भवः परममाहेश्वरः श्रीसे-
- ५ नापतिधरसेनः तस्यनुजः तत्पाद(प्रणाम)प्रक्षस्ततरविमलमौलिमणिर्मन्वा-
दिप्रणितविधिविधानधर्मा धर्म-
- ६ राज इव विनयविहितव्यवस्थापद्धतिरखिलभुवनमण्डलामोगैकस्वामिना परमस्वा-
मिना स्वयमुपहितरा-
- ७ ज्याभिषेक महाविश्राणनावपूतरज्यश्रीः परममाहेश्वरः महाराज श्रीद्रोणसिंहः
सिंह इव तस्यानुजः
- ८ स्वभुजबलपराक्रमेण परगजघटानीकानामेकविजयी शरणैषिणां शरणमवबोद्धा
शास्त्रार्थतत्त्वानां
- ९ कल्पतरुरिव सुहृत्प्रणयिनां यथाभिलषितकामफलभोगदः परमभागवतः महारा-
जश्रीध्रुवसेनः तस्या-
- १० नुजः तन्मरणारविंदप्रणतिप्रविधौतावशेषकल्मषः सुविशुद्धस्वचरितोदकप्रक्षालिता-
शेषकलिकलङ्कः प्र-
- ११ सभविर्जितारतिपक्षप्रथितमहिमा परमादित्यभक्तः महाराजश्रीधरपट्टः तस्य सुतः
तत्पादसपर्यावास-
- १२ पुण्योदयः शैशवात्प्रभृति खन्तद्वितियबाहुरेव समदपरगजघटास्फोटनप्रकाशितस-
त्वनिकषः तत्प्रभाव-

पं. १ वांशो संपन्न पं. २ वांशो पार्जित अने वाप्त पं. ३ वांशो सुतस्त, शिराः; शिरो, पं. ४ वांशो पाद.
पं. ५ वांशो तस्याः प्रणित, पं. ६ वांशो विहितविनयः; पं. ७ वांशो राज्यश्रीः; पं. ११ वांशो निर्जितारति.
पं. १२ वांशो खङ्ग

- १३ प्रणतारातिचूडारसमभासंसक्तसखदादनखरदिमसंहतिः सकलस्मृतिप्रणीतमार्गस-
म्यक्परिपालनप्रजाहृदय-
- १४ रंजनादन्वर्त्तराजशब्दोभिरूपकान्तस्थैर्यधैर्यगांभीर्यबुद्धिसंपद्धिः स्मरशशाङ्का-
दिराजोदधितृदशगुरुधनेशानति-
- १५ शयानः शरणागताभयप्रदानपरतया तृणवदपास्ताशेषस्वकार्यफलः प्रार्थनाधि-
कार्थप्रदानानंदितविद्वसु-
- १६ हृ-दयः पादचारीव सकलभुवनमण्डलभोगप्रमोदः पर-माहेश्वरः महाराज-
श्रीगुह्येनस्तस्य सुतस्तत्पादन-
- १७ खमयूरवसंतानविसृतजाह्नवीजलौघप्रक्षालिताशेषकरुमयः प्रणयिशतसहसहस्थोपजी-
व्यमानभोगसद्रूपलोभा-
- १८ विवोश्रितः सरसमाभिगमिकैर्गुणैः सहजशिक्षितशिक्षाविशेषविस्मापिताखिलधनु-
र्द्धरः प्रथमनरपतिसृष्टानां-
- १९ अनुपालयिता धर्मदायानामपाकर्त्ता प्रजोपघातकारिणामुपप्लवानां दर्शयिता श्री-
सरस्वत्यैरेकाधिवस-
- २० स्य संहतारातिपक्षलक्ष्मीपरिमोगदक्षविक्रमः विक्रमोपसंदासविमलपार्थिवश्रीः ।
परममाहेश्वरः

पतरुं बीजुं

- १ महासामन्तमहाराजश्रीधरसेनकुशली सर्वानिव स्वानायुक्तकविनियुक्तकद्रा-
ज्ञिकवाहचरभट
- २ चारभटध्रुवाधिकरणिकशौस्तिकचोरोद्धरणिकबण्डपाशिककायेभरिकविषयपतिराज-
स्थानीयो
- ३ परिकुमारामात्यहस्त्यश्वारोहादीनान्यांश्च यथासंबद्धयमानकान्समनुदर्शयत्यस्तु-
वस्संविदितं यथा
- ४ मया मातापित्रोः पुण्याप्यायनायात्मनश्चैहिकामुष्मिकयथाभिलषितफलावासये
आनर्त्तपुरविनि-
- ५ गर्गतखेटकनिवासिशर्कराक्षिसगोत्रबह्वृचसम्रक्षचारिब्राह्मण-मित्रपुत्रब्राह्मणविष्णु-
मित्राय स्वे
- ६ टकाहारविषये बण्डरिजिद्रिपथकान्तर्गत अशिलापल्लिकाग्रामः सोदृङ्गः सोपरिकरः

पं. १३ वांथो. सव्यपाद १६ पं. १४ वांथो रंजना; रूप पहेलानो लि उडाडी नाथो वांथो कान्ति-
'त्रिदश' पं. १५ वांथो फलः; 'विद्वत्सु' पं. १६ वांथो हृत्प्रणयिहृदयः; ह पथीनी नीक्षानीना उपदेशो भाग
वांथो श्रुताते नथी; नथेना भाग र व्यथया क छे. पं. १७ वांथो सहजो. पं. १८ वांथो दिवाश्रितः;
माभिगमिकैः-शक्तिः समतिसृष्टानां. पं. १९ वांथो रेकाधिवास पं. २० वांथो संप्राप्त. पं. १ वांथो महत्तर;
कट श्रुत् उडाडी नाथो पं. २ वांथो चाट;—दण्ड; पं. ३ वांथो नन्यांश्च. पं. ५-वांथो 'टकाहारविः'—बण्डरिजिद्रि
संक्षयपाणुं छे कदाय बखोरिजिद्रि हेरि श्रु

- ७ सवासयूतप्रत्याय सवान्यभागमोगहिरण्यदेयः सोत्पद्यमानविष्टिकः सदशापराधः समस्त-
- ८ राजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीयः भूमिच्छिद्रन्यायेन बलिचस्त्वैश्वदेवामिहोत्रा-
तिथिपंचमहा-
- ९ यज्ञिकानां क्रियाणां समुत्सर्पणार्थमाश्वन्द्रार्क्षार्णवसरित्क्षितिस्थितिपर्वतसमका-
लीनः पुत्रपौत्रान्वय-
- १० भोन्यः उदकातिसर्गेण ब्रह्मदयो निस्पृष्टः यतो (स्योचि) तथा ब्रह्मदेयस्थित्या
भुंजतः । कृषतः कर्ष-
- ११ यतः प्रदिशतो वा न कैश्चिद्व्याघाते वर्तितव्यमागामिद्रनृपतिभिरस्मदंशजैरन्यै-
र्वानित्यान्यैश्चर्याण्य-
- १२ स्थिरं मानुष्यं सामान्यं च भूमिदानफलमवगच्छद्विरयमस्मदायोनुमन्तव्यः परि-
पाकयितव्य-
- १३ अथ यथैनमाच्छिन्नादाच्छिद्यमानं वानुमोदेत स पंचभिर्महापातकैस्सोपपातकैश्च
संयुक्तस्स्यादित्युक्तं च भगव-
- १४ ता वेदव्यासेन व्यासेन ॥ षष्टिं वर्षसहस्राणि श्वर्गे मोदति भूमिदः आच्छेत्ता
चानुमन्ता च तान्येव नरकं
- १५ वसेत् बहुभिर्वसुधा भुक्ता राजभिस्सगरादिभिः यस्य यस्य यदा भूमिः तस्य तस्य
तदा फलं ॥ विध्याटवी-
- १६ प्वतोयासु=शुष्ककोटरवासिनः कृष्णाहयो हि जायन्ते ब्रह्मदेयापहारकाः ॥
स्वदत्तां परदत्तां वा
- १७ यो हरेत् वसन्धरा गवां शतसहस्रस्य हन्तुः प्राप्नोति किंस्वपं ॥ पूर्वदत्तां द्विजा-
तिभ्यो यत्नः दत्तं युधिष्ठिर
- १८ महीं महिमतां श्रष्ट दानाच्छ्रेयोनुपालनं ॥ यानीह दारिद्र्यभयानरेन्द्रैः धनानि
धर्मायतनीकृतानि
- १९ निर्मात्यवान्तप्रतिमानि तानि को नाम साधुः पुनराददीतेति=स्वहस्तो मम महा-
राज श्रीधरसेनस्य ॥
- २० दू=सामन्तशीलादित्यः ॥ लिखितं सन्धिविग्रहाधिकरणाधिकृतदिविरपतिस्कन्द-
भटेन ॥ सं १७० फागुन व १०-

ધરસેન ર જાનાં બે તામ્રપત્રો

આ બે પતરાંઓની સપાટીમાં કેટલાંક ન્હાનાં કાણાં પડેલાં છે. તે બહુ જ પાતળાં હોવાથી તરત ભાંગી જાય એવાં છે. હરેક પતરાનો જમણી બાજુનો ભાગ ભાંગી ગયો છે.

હરેક પતરું લગભગ ૧૨" x ૮" માપનું છે. તેના હરેકના ઉપર ૧૭ પંક્તિઓ લખેલી છે.

પહેલા પતરાના જે ભાગ ઉપર દાન આપવાનું સ્થળ આપ્યું છે તે ભાગ વાંચી શકાય તેવો નથી.

બીજા ભાંગી ગયેલા ભાગ સાથે દાન આપનાર રાજાનું નામપણ ગયું છે, તોપણ ૨૧ અને ૨૨મી પંક્તિઓ ઉપરથી ચોખ્ખું જણાય છે કે ધરસેન ર જાએ આ દાન આપ્યું હતું. તે દાન લેનાર વલ્લભીનો કેઈ બૌદ્ધ મઠ હતો.

તે મઠને આપેલી મિલકતની વિગત આપણને મળી શકી નથી, પરંતુ તે હરિયાણા નામના ગામડાંમાં આવી હશે એવું જણાય છે.

બૌદ્ધ દાનોના હેતુ મુજબ, આ દાનનો ઉદ્દેશ પણ બુદ્ધોની પૂજા, મઠમાં રહેનારને માટે રહેવા ખાવાની સગવડ, તથા મઠનાં સમારકામ વિગેરે માટે ખર્ચ કરવાનો હતો.

આ દાનપત્રમાં સંબોધાએલા કેટલાક અધિકારીઓ નીચે પ્રમાણે છે:-આયુક્તાક, વિનિયુક્તાક, મહત્તર, ચાટ, ભટ, તથા દુવાધિકરણિક:

આ દાનપત્રનો અમલ કરનાર અધિકારી, દૂતક શીલાદિત્ય હતો. લેખકનું નામ નાશ પામ્યું છે. પણ તેને લગાડવામાં આવેલાં વિશેષણો ઉપરથી જણાય છે કે તે, ધ્રુવસેન ર જાનાં ઘણાં ખરાં દાનપત્રોનો લેખક, દિવિરપતિ સ્કન્દભટ પોતે જ હતો.

કમનશીબે તારીખવાળો પતરાનો ભાગ ખોવાઈ ગયો છે. પરંતુ એટલું કહી શકાય છે કે આ દાનપત્ર તે રાજાના રાજ્યના અંતકાળનું છે. કારણ કે લેખક એક જ છે, છતાં દૂતક સંવત ૨૫૨નાં બધાં દાનપત્રોમાં ચિંબિર છે. જ્યારે આ દાનપત્રમાં છે તે પ્રમાણે, ૨૬૬ અને ૨૭૦નાં દાનપત્રોમાં દૂતક શીલાદિત્ય છે. બીજું ધરસેન ર જાનાં આરંભકાળનાં દાનપત્રોમાં પોતે સામંતનો ઈલ્લાખ ઠવચિત જ ધારણ કરે છે.

પરંતુ છેવટનાં દાનપત્રોમાં તે મહાસામંતનો ઈલ્લાખ હંમેશાં ધારણ કરે છે. આ દાનપત્રમાં કેઈ પણ ઈલ્લાખ ધારણ કરેલો જણાતો નથી. એટલે, આ દાનપત્ર સં. ૨૫૨ પછીનું પરંતુ સં. ૨૬૬ પહેલાંનું હોવા સંભવ છે.

अक्षरान्तर

- १ शतलक्षप्र-
- २ लभृतमित्रश्रेणी
- ३ श्रीः [परममहेश्वरः श्रीसेनापतिमहार्कः]
वित्रीकृ
- ४ [श्रीसेनापतिधरसेनस्तस्या-]
- ५ [नुजस्तत्पाद] प्रणामप्रशस्तप्रविमलमौलिमणिर्मन्वादिप्रणीतविधि [विधान-
धर्मा धर्मराज इव]
- ६ विहित [विनयव्यवस्था] पद्धतिरखिलभुवनमण्डलभोगैकस्वामिना परमस्वामिना
स्वयमुप [हितराज्याभिषेको महा-]
- ७ विश्राननावपूतराज्यश्रीः परममाहेश्वरो महाराजश्री [द्रोणसिंहः] सि [इह इव
तस्या] नु
- ८ नपरगजघटानीकानामेकविजयी शरणैषिणां शरणमवबोद्धा शास्त्रार्थतत्त्वानां क ...
- ९ नां यथामिलितकामफलोपभोगदः परमभागवतः श्रीमहाराजध्रुवसेनस्तस्यानु
[जस्तप्रणारविन्द-]
- १० प्रणतिप्रविधौताशेषकल्पः सुविशुद्धस्व [च*] रितोदकक्षालिताशेषकलिकल [इः
प्रसमनिर्जितारातिपक्षप्रथित-]
- ११ महिमा परमा [वित्यभक्तः श्री] महाराजधर [पद्धस्तस्य सु] तः तत्पादसप
र्यावास
- १२ भृति स्वर्गाद्वितीयबाहुरेव समदपरगजघटास्फोटनप्रकाशितसत्त्वनिकषः तत्प्रभा ...
- १३ रत्नप्रभासंसक्तसव्यपादनस्वरश्मिसंहति^१ सकलस्मृतिप्रणीतमार्गसम्यक्परिपालन-
प्रजा [हृदयरक्षणा-]
- १४ दन्वर्थ [राजशब्दः रू] पकान्तिस्थैर्य्यधर्य्यगाम्भीर्य्यबुद्धिसंपद्धिः स्मरशशाङ्का-
द्विराजोदधिनिदशगुरुधनेशान-
- १५ तिशयान [शरणा] गताभयप्रदानपरतया तुणवदपास्ताशेषस्वकार्य्यफलप्रार्थना-
धिकार्थप्रदानानन्दित-
- १६ [विद्वत्सुहृ] प्रणयिहृदयः पादचारीव सकलभुवनमण्डलभोगप्रभोदः परममाहे-
श्व [रः महाराज-]
- १७ [श्रीगुहसेनः] तस्य सुतस्तत्पादनस्वमयूखसन्तानविद्युतबाह्वी जलौष-
विक्षाकिताशेषकल्पः

पतरू वीजुं

- १८ [प्रणयिशतसह]खोप[जीव्यमानभोग]संपद्रूपलोभादिवाञ्छि[तः सरसमाभि]
गामि[कैर्गुणैः]
- १९ [सहज]शक्तिशिक्षाविशेषविस्मापिताखिलधनुर्द्धरः प्रथमनरपतिसमतिसृष्टाना-
[मनुपालयिता धर्म-]
- २० [दायाना]मपाकर्त्ता प्रजोपघातकारिणामुपप्लवानां दर्शयिता श्रीसरस्वत्योरेकाधिवा ...
- २१ [लक्ष्मी]परिमोगदक्षविक्रमकमोपसंप्राप्तविमलपार्थिवश्री परममोहेश्वरो महाराज-
[श्रीधरसेनः कुशली]
- २२ [सर्वानेवा]युक्तकविनियुक्तमहत्तरचाटभटभुवाधिकरणिक
- २३ यथासंबध्यमानकान्समाज्ञापयत्यस्तुवस्संविदितं
यथा मया
- २४ [नञ्चैहिका]मुष्मिकयथाभिलषितफलावासये श्रीवलर्भा
- २५ बुद्धस्य बुद्धस्य पुष्पधूपदीपतैलपूजानिमित्तं चतुर्दशभ्यां
गतभिक्षुसंघस्य
- २६ त्थं विहारस्य च खण्डस्फटितविशीर्णप्रतिसंस्करणार्थं
- २७ हरियाणकग्रामे पूर्ववदक्षिणदि
- २८ समुत्तवातप्रत्यायः सधान्यगतभागः सहिर स्य
- २९ प्रक्षेपणीयः भूमिच्छिद्रन्यायेनाचन्द्रकर्णवसरिन्क्षिति
- ३० परिपन्थना कार्यागामिभद्रनृपतिभिरसद्वृक्षजैर्वा
- ३१ दानफलमवगच्छद्विरयमस्मदायेनुमन्तव्य
- ३२ धर्मायतनीकृतानि निर्माल्यमाख्य
- ३३
- ३४ दूतकः [श्री]शीलादित्यः लिखितं सन्निविमहाधिकृत[दिविरपतिस्कन्दभटेन]स्थ ...

ધરસેન ર જાના એક દાનપત્રનું પહેલું પતરું*

આ પતરાના નીચેના બે ખુણાઓ ભાંગેલા છે. પણ તે સિવાય એ સારી સ્થિતિમાં છે. તેનું માપ ૯"×૧૨" છે. તેમાં ૧૯ પંક્તિઓ લખેલ છે, અને આખો લેખ વ્યાકરણની ભૂલો વગરનો છે. દાનપત્ર વલભીમાંથી જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું.

ધરસેન ર જાના પ્રાસ્તાવિક વર્ણનના ભાગથી આ લેખ પૂરો થાય છે. પરંતુ દાનપત્ર તે જ રાજનું છે એમાં સંશય નથી. કારણ કે તેનો પ્રસ્તાવનાનો ભાગ, વંશના સ્થાપક ભટ્ટારકથી શરૂ કરી ધરસેન ર જા પછી આવતા શીલાલિપિ ૧ લાના સમયનાં દાનપત્રોમાં જણાયું છે. તેમ, કંઈ પણ ઓછું કયાં શિવાય, સંપૂર્ણ વંશાવળી આવે છે. ધરસેન ર જાનાં દાનપત્રો પછીનાં બધાં દાનપત્રોમાં યુહસેનનું નામ ભટ્ટારક પછી વંશાવળીમાં તરતજ આવે છે, જ્યારે વચ્ચેના ચાર રાજાઓ, ધરસેન ૧, ક્રોણસિહ, ધ્રુવસેન ૧ અને ધરપદ (અથવા ધરપટ્ટ) નાં નામો તદ્દન છોડી દેવામાં આવ્યાં છે. માટે આ દાનપત્રમાં ધરસેન ર જાના વર્ણનનો ભાગ (તેનાં નામ શિવાય) પહેલા પતરામાં આવતો હોવાથી, તેણે જ તે જાહેર કરેલું હોવું જોઈએ. અને જો દૈવયોગે બીજું પતરું મળી આવે તો આ બાબત ચોક્કસ તેમ જ છે, એવું માલુમ પડશે. વળી, આ દાનપત્ર ધરસેન ર જાના રાજ્યના પ્રથમ સમયનું છે, એમ પણ બતાવી શકાય છે. કારણ કે, આ રાજાના આરંભકાળનાં દાનપત્રો એટલે, સં. ૨૪૮ અને ૨૫૨નાં વલભીમાંથી જાહેર કરાયેલાં છે, અને પછીનાં દાનપત્રો, એટલે સં. ૨૬૯ અને ૨૭૦ નાં ભદ્રપદન નામની ભરકરી છાવણીમાંથી જાહેર થયાં છે. આ દાનપત્ર વલભીમાંથી જાહેર થયું હતું તેથી તે તેના રાજ્યના આરંભકાળનું હોવાનો ઘણો સંભવ છે.

- १ ओं स्वस्ति बलमीतः प्रसभप्रणतामित्राणां मैत्रकाणामतुलबलसपत्नमण्डलाभो-
गसंसक्तसंप्रहारशतलब्ध-
- २ प्रतापः प्रतापोपनतदानानार्जवोपज्जितानुरागादनुरक्तमौलभृतश्रेणीबलावाप्तराज्यश्रीः
- ३ परममाहेश्वरः श्रीसेनापतिभटार्कस्तस्य सुतस्तत्पादरजोरुणावनतपवित्रीकृतशिराः
शिरोवनत-
- ४ शत्रुचूडामणिप्रभाविच्छुरितपादनखपंक्तिदि'धितिर्दिनानाथरूपणजनोपजीव्यमान-
विभवः परममाहेश्वरः
- ५ श्रीसेनापतिधरसेनस्तस्यानुजस्तत्पादाभिप्रणामप्रशस्ततरविमलमौलिमणिर्मन्वादि-
प्रणीतविधिविधानधर्माधर्म-
- ६ राज इव विहितविनयव्यवस्थापद्धतिरखिलभुवनमण्डलाभोगैकस्वामिनापरमस्वा-
मिना स्वयमुपहित-
- ७ राज्याभिषेकः महाविश्राणनावपूतराजश्रीः परममाहेश्वरः श्रीमहाराजद्रोणसिंहः
सिंह इव तस्यानु-
- ८ जः स्वभुजबलपराक्रमेण परगजघटानीकानामेकविजयी शरणैषिणां शरणमव-
बोद्धा शास्त्रार्थ-
- ९ [त] च्चानां कल्पतरुरिव सुहृत्प्रणयिनां यथाभिलषितफलोपभोगदः परमभाग-
वतः श्रीमहाराज-
- १० [भ्रुवसेनस्तस्या] नुजस्तच्चरणारविन्दप्रणतिप्रविधौताशेषकल्मषः सविशुद्धस्वच-
रितोदकक्षालिताशेष-
- ११ [कलिकलङ्क]ः प्रसन्ननिज्जितारातिपक्षप्रथितमहिमा परमादित्यभक्तः श्रीमहा-
राजधरपडस्तस्य
- १२ [सुतस्तत्पादसपर्यावाप्तपु] ण्योदयः शैशवात्प्रभृतिखङ्गद्वितीयबाहुं गेव समदपरग-
जघटास्फोटनप्रकाशित-
- १३ [सत्वनिकषस्तत्प्रभावप्रणतारा] तिचूडारजप्रभासंसक्तसव्यपादनखरश्मिसंहति-
स्सकलस्मृतिप्रणीतमार्गसम्यक्परि-
- १४ [पालनप्रजाहृदयरंजनादन्वर्थरा] जशब्दो रूपकान्तिस्यैर्यगाम्भीर्यबुद्धिसंपद्भिः
स्मरशशाङ्काद्रिराजोदधिनिदश[गुरुध-]
- १५ [नेशानतिशयानः शरणागताभ] यप्रदानपरतया तृणवदपास्ताशेषस्वकार्यफलः
प्रार्थनाधिका[र्थप्रदानान-
- १६ [न्दितविद्वत्सुहृत्प्रणयिहृदयः] पादचारीव सकलभुवनमण्डलाभोगप्रमोदः पर-
ममाहेश्वरो [महाराजश्री-
- १७ [गुहसेनस्तस्य सुतस्तत्पाद] नखमयूखसंताननिर्वृत्तजाह्नवीजलौघविक्षालिताशे-
ष[कल्मषः प्रण-
- १८ [यिशतसहस्रोपजीव्यमान] भोगसंपत् रूपलोभादिवाश्रितस्सरसमाभिगामिकैर्गुणैस्सहज-
- १९ [शक्तिशिक्षाविशेषवि] स्मापिताखिलधनुर्द्धरः प्रथमनरपतिसम[तिसुष्ठानामनु]

ધરસેન ર જાનાં બનાવટી તામ્રપત્રો

શક સંવત્ ૪૦૦. શુ. સં. (૨૬૫)

વલભીના ધરસેન ર જા એ શક સંવત્ ૪૦૦માં આપેલું હોવાના આશયવાળું નીચે આપેલું દાનપત્ર બો. બ્ર. રા. એ. સો.ના મ્યુઝીયમની માલિકીનું છે. તેની પ્રથમ નોંધ સદ્ગત મી. બાઉ દાજી (જ. બો. બ્ર. રા. એ. સો. વો. ૮ પા. ૨૪૪)એ લીધી હતી, અને પછી મહે (ઇ. એ. વો. ૫ પા. ૧૧૦; વો. ૭ પા. ૧૬૩) લીધી હતી. ૧૮૭૮માં બોમ્બે ગવર્નમેન્ટે તે ડૉ. બર્જેસને “ફોટોગ્રાફિકાઇઝ” કરવા માટે આપ્યું હતું.

મૂળ બે કડીઓ વડે સાથે બાંધેલાં ૧૦૩ ઇંચ x ૭૬ ઇંચનાં બે પતરાંઓ ઉપર આ દાનપત્ર કોતરેલું છે. કક્ત ડાબી બાજુની કડી જેના ઉપર મુદ્રા ચોટાડી છે તે જ સાચવેલી છે. મુદ્રા ઉપર ઉભા રહેલા નંદીની છાપ છે, જેનું મુખ જમણી તરફ છે, અને તેપર “ધ્રીધરસેન” એવો લેખ છે.

દાનપત્ર વલભીથી કાઢેલું છે અને તેની તારીખ, શક-સંવત્ ૪૦૦ (ઈ. સ. ૪૭૮)ના વૈશાખની પૂર્ણિમા છે. દાન આપનાર, ભટ્ટાર્ક (એટલે ભટ્ટાર્ક)નો પૌત્ર અને ગુહસેનનો પુત્ર ધરસેન હેવ કહ્યો છે. દાન મેળવનાર, સામવેદની છંદોગ શાખાના, તથા કૌશિક ગોત્રના, અને દશપુરના રહીશ એક ચતુર્વેદી, ભટ્ટ ઇસર (એટલે ઇશ્વર)નો પુત્ર ભટ્ટ ગોમિદ (એટલે ગોવિદ) છે. દાનની વસ્તુ, કંતારપ્રામશોદ્ધત (એટલે કંતારપ્રામના સોળસો વિષય અથવા જીલ્લામાં આવેલું) નંદીઅર અથવા નંદીસર ગામ છે. ગામની સીમા નીચે મુજબ આપેલ છે : પૂર્વે, ગિરિવિહિ ગામ, દક્ષિણે મદાવિ નદી પશ્ચિમે મહાસાગર, અને ઉત્તરે દેવથલિ ગામ.

વલભી રાજાએ આપેલા કહેવાતા એક દાનમાં ગુર્જર લિપિ તથા શક સંવત્નો થએલો ઉપયોગ, તેના બીજા અને મુખ્યભાગનું ઉમેદાનાં ગુર્જર શાસન સાથે નિકટનું મળવાપાણું, તથા વલભી રાજાઓની વંશાવળીમાં દેખીતી ભૂલ, વિગેરે બાબતોને આધારે મી. બાઉ દાજીએ તથા મેં આ પતરાંને બનાવટી હોવાનું જાહેર કરેલ છે.

अध्वरान्तर

पहेलं पतरं

- १ ओं स्वस्ति श्रीबलभितः सकलपृथ्वीपालमौलिमालापरिचुंबितचरणारविन्दो मिजभु-
जस्तम्भोद्धतवि-
- २ श्रविक्षांभरभारःपरममाहेस्वरो निजभुजबलनिहतसकलरिपुकुलललनालोचनः
कमलविनि-
- ३ स्तुतवारिधारापरिशांतकोपानलः कलिकालकलङ्कितलोकपापनिर्णायनचतुरतरा-
शुभाचरितः श्री-
- ४ भट्टार्कस्तस्य सुनुराखण्डल इव खण्डितविक्रम पृथुरिव पृथुतरयशोवितानविमली-
कृतसकल-
- ५ दिगान्तश्चतुः सागरमेखलाय भुवः पालयिता संस्कृतप्रकृतापभ्रंशाभाषात्रयमति-
बद्धप्रबन्धरच-
- ६ नानिपुणातरांतकरणो विषाश्चित्समाजमानसरजहंस समरशिरोविदारितरातिकरीषट-
कुम्भस्थलप्र-
- ७ क्षालितरुधिरधारनिकुरुंवकालसंध्योजितविक्षांतरालः करीराजइव सदादानार्द्रिकृ-
तकरो हिमाचल-
- ८ इवांतसरालोत्तिगुश्च रत्नाकर इव बहुसत्वाश्रयेनिगंभीरश्च शिशिरैतरकिरणा इव
निजपादच्छाया-
- ९ क्रांतमहामहीधरचक्रवालः श्रीगुहमेनस्तस्य सुनुरनुपमगुणगणाधरभूतो भुतनश-
- १० इव रिपुपूरां भेत चतुरांभोधिबेलामेखलाय भुतधाव्या भर्ता निजभुजबलहटाकृष्णस-
मस्तसापत्नसंपत्कः
- ११ पञ्चजनाभ इव सदा लक्ष्मिनिवासो विबुद्धधुनीप्रवाह इव भुवनत्रयपवित्रकरणोद्य-
तो दिन-
- १२ कर इव करनिकरनिहतबहुतारारिपुतिमिरविमारो विशादतरयशोराशिप्रसरप्रसाधि-
- १३ तासकलदिगंतभुतलः कमलासन इव विबुद्धवृन्दसंसेवित पयोदसमयजलधरनिवाह
इव सकलाशा-

२३ पं. १ वांशो मीतः— पं. २ वांशो विश्वंभर; श्वरो; लोचन पं. ३ वांशो परिश्रान्तः—कलङ्काहित;
तरङ्गमंचारितः—पं. ४ वांशो भटार्क; राखण्ड; वाखण्डितविक्रमः पं. ५ वांशो दिगन्तः मेखलाया; प्राकृता. पं. ६
वांशो निपुणतरान्तः; राजहंस; तारातिकरीषटा पं. ७ वांशो धारा; करि; नार्द्रिकृत; पं. ८ वांशो इवातिसरलो;
तुङ्गश्च, गंभीर; किरण; पं. ९ वांशो सुनुरः. गणधर; भूतनाथ. पं. १० वांशो रिपुपूरां भेता; चतुरांभो; मेखलाया
भूत कृष्ण पं. ११ वांशो लक्ष्मी; विबुध; पं. १२ वांशो बहुतर; विस्तारो विशद. पं. १३ वांशो तसकल;
भुतलः; विबुधः—सेवितः;

- १४ परीपूरणाकुशलो लोकसंतापहारी च वज्रधर इव पटुतराधिषणो बहुद्रेकच महारा-
जाधिराजप-
१५ रमेश्वरपरमभट्टारकः श्रीधरसेनदव कुशकी सर्वानेव राष्ट्रपतिविषयपतिग्रामकू-
टायुक्तका-
१६ नियुक्तकाधिकमहात्तारादिस्समाज्ञापयति अस्तु वो विदितं यथा मय मा-
१७ तापित्रोरात्मनश्चैवामुष्मिकपुण्यायशोभिद्वद्वाये दशपुरविनिर्गत-

पतरुं बीजुं

- १ तच्चातुर्विधसामान्यकौसिकस्यगोत्रच्छंदोगासब्रह्मचारिभाट्टा इसरस्तस्यसुत-
२ भाट्टगोमिदं बलिचरुस्वेदेवामिहोत्रपञ्चमहायज्ञार्थं कंतारग्रामशांडशतं वि-
३ षयंतःपातिनंदीअरकग्रामो तस्य च घटानानि पूर्वतः गिरिविलिग्रामः दक्षिणतः म-
४ दाविनदि पश्चिमतः समुद्रो उत्तरतः देयथलिग्रामः एवमयं स्वचतुराघटनवि-
शुद्धो ग्रामः सोदंग सप-
५ रिकर सधान्यहिरन्यादेय सोत्यद्यमानवेष्टिक समस्तराजिकियनमप्रवेस्यमाचद्रार्का-
र्णवक्षितिसरी-
६ त्पर्वतसमानकालिना पुत्रपौत्रान्वयक्रमोपभोग्य पुर्वप्रतदवब्रह्मदायवर्जमभ्यंतर-
शिष्य शकनृप-
७ कालार्तीतसंवच्छरशतचतुष्टये वैशाख्यं पौर्णमाशि उदकातिस्वर्गेणप्रतिपादितं
यतोस्योचि
८ तथा ब्रह्मदायस्थित्या कृषतः कर्षयतो मुंजतो भोजयतः प्रतिदिशतो वा न व्या-
सेधः प्रवर्ति-
९ तव्यश्च तथागामिभिरापि नृपतिभिरास्मद्वंस्त्यैर्न्यौर्वा सामान्य भुमिदानफलमवे-
त्य बिन्दुलो-
१० लान्यनित्यैर्न्यैश्चर्याणि तृणप्रलम्भाजलबिन्दुचण्वलण्वजिवितमकलय्यस्वदायोनिर्वि-
सेषोयप-
११ स्मद्दायोनुमन्तव्य पलयितव्यश्च तथा चोक्तं बहुभिर्व्वसुधा भुक्तराजभिः साग-
रादिभिः जस्य जस्य य-

पं. १४ वांशे। परीपूरणः; बहुकुक्च. पं. १५ वांशे। देवः; युक्तकः; पं. १६ वांशे। महत्तरादीन्स; मया
पं. १७ वांशे। पुण्यायशोभिद्वद्वाये पं. १ वांशे। तच्चातुर्विधः; कौसिकसगोच्छंदोगः—भट्ट. पं. २ वांशे। भट्टगोवि-
न्दायः; वैश्वदेवाः; पञ्च. पं. ३ वांशे। षयन्तः; चाघाटनानि; पूर्वतः पं. ४ वांशे। दावी नदी; समुद्र उत्तरः; राघाटनः;
सोदंगः—पं. ५ वांशे। करः; ण्यादयः; विष्टिकः; राजकीयानामप्रवेद्यन्ताः; सरि— पं. ६ वांशे। समानकालीनः; पौत्रा-
न्वयः; भोग्यः; पूर्वप्रतः; माभ्यंतरसिद्धया. पं. ७ वांशे। वैशाख्यां पौर्णमास्यां; सर्गेण प्रतिपादित. पं. ८ वांशे। तव्यः
तथा; रापि; रस्मद्वंस्त्यैः; सामान्यभूमिः; बिन्दु. पं. १० वांशे। नित्यान्यैः; तृणप्रलम्भः; चण्वलण्वः; माकलय्यः; स्वदायनि-
र्विषेधो. पं. ११ वांशे। स्मदाः; मन्तव्यः; पाः; भुक्ताः; राजभिः; स; यस्य यस्य.

- १२ दा भुमिस्तस्य तस्य तदा फलंजश्चजनतिमिरवृतमतिराच्छींक्षदा॥च्छिद्यमनमनुमो-
देता व स पंचभिर्महा-
- १३ पातकैरुपपातकैश्च संयुक्त स्यादिति उक्त च भागवता वेदव्यासेन व्यासेन षष्टिं
वर्षसहस्रणि स्व-
- १४ गे तिष्ठति भूमिदः अच्छेत चानुमंत च तानेव नरके वसेत् जनिह दत्तानि पुरतना-
नि दानानि धर्मा-
- १५ ध्वंशयस्कराणि निर्भुक्तमाल्यप्रतिमानि तानि को नाम साधुः पुनरादादित स्व-
दत्तां परदत्तां वा यत्ना-
- १६ द्रष्टा नराधिपः महीं महिमतां श्रेष्ठ दानाच्छ्रेयोनुपालनं लिखितं संधीविग्रहा-
धिकृतं माधवसु-
- १७ तेन देवैण स्वहस्तोयं मम श्रीधरसेनदेवस्य ॥ ॥

पं. १२. वांथि। भूमि; यश्चाज्ञान; रात्रिच्छन्दाशच्छिद्यमानम; देत वा. पं. १३ वांथि। संयुक्तः सहस्राणि.
पं. १४ वांथि। भूमिदः आच्छेता चानुमंताः तान्येव; यानीह दत्तानि पुरा; पं. १५ वांथि। ध्वंशयस्कर; राददात पं. १६
वांथि। दक्ष. प, महिमतां; लिखितं संधी; माधवसु. पं. १७ वांथि। मम श्रीधरसेनदेवस्य.-

‘ભાષાન્તર’

ૐ. સ્વસ્તિ, વિખ્યાત વલ્લભીમાંથી ! જેનાં ચરણ-કમળ માળાની પેઠે આવૃત કરતા નૃપોના મુગટથી ચુંબિત થતાં, -જે સ્તંભ સરખા બળવાન કરથી અખિલ ભૂમિનો ભાર ધારતો-જેના કોપાગ્નિ બલસંપન્ન ભુજથી સંહારેલા પોતાના શત્રુઓની વનિતાઓનાં નેત્રોમાંથી વહેતી અશ્રુધારાથી શાન્ત થયો હતો, -જેનો સહાયાર કલિકાલથી કલંકિત જગનાં પાપ હણવા અતિ શક્તિમાન હતો તે પરમ માહેશ્વર શ્રી ભટ્ટાર્ક (ભટાર્ક) થયો. તેનો પુત્ર અખંડિત વિક્રમને લઈને આખણડલ (ઈન્દ્ર) સમાન અને પૃથુતર યશનાં વિતાન વડે સકળ દિગન્તો વિમળ થયેલ હોવાથી પૃથુ સમાન મેખલાની પેઠે ચાર સાગરથી આવૃત થયેલી પૃથ્વીને રક્ષનાર, અને સંસ્કૃત, પ્રાકૃત અને અપભ્રંશ એ ત્રણ ભાષામાં પ્રબન્ધ રચનામાં અધિક નિપુણ-પંડિત સમાજના માનસમાં રાજ-હંસ સરખો, યુદ્ધના અગ્રે શત્રુઓના માતંગોના સૈન્યનાં કુમ્ભમાંથી વહેતા સંધ્યાકાળ સમા રક્ત રૂધિરની અનેક ધારાઓથી પૃથ્વીના સર્વ પ્રદેશોનો વિજય કરનાર, સર્વ અંતરભાગનો વિજય કરનાર, દાનોમાં અનુભતિ માટે પાણીના અર્ધથી ભીંજાયેલા કરવાળો હોવાથી કુમ્ભમાંથી ઝરતા મહથી નિત્ય ભીંજાયેલી સૂંઠવાળા કરિરાજ સમાન, અતિ સરળ અને અતિ ઊંચ હોઈ હિમાલય સરખો, -બહુ સત્વાશ્રય (બહુ હિંમતવાન) અને અતિ ગંભીર હોવાથી બહુ સત્વાશ્રય (બહુ પ્રાણીઓના આશ્રય) અને અતિ ગંભીર સાગર સમાન, પાદછાયા ઘણા મહાન મહીધરો (રાજાઓ) ઉપર પડતી હોવાથી અતિ મહાન મહીધરો (પર્વતો) ઉપર પડતી પાદછાયા (ઈરજોની પ્રમા) વાળા સૂર્ય સમાન શ્રી શુકસેન હતો.

તેનો પુત્ર, અતુલ ગુણસમૂહ સંપન્ન, શત્રુઓનાં ત્રિપુર(ત્રણ શહેર)નો નાશ કરનાર હોવાથી ત્રિપુર હણનાર શિવસમાન, મેખલાની પેઠે સાગરથી આવૃત પૃથ્વીનો પતિ, પોતાના સર્વ સ્પર્ધીઓની શ્રી સ્વ બાહુબળથી પોતાની પાસે ખેંચીલેનાર, -વિષ્ણુ જેમ સદા લક્ષ્મીથી સેવા-એલા, -ગંગાના પ્રવાહ જેમ નિત્ય ત્રિભુવનની શુદ્ધિમાં પ્રવૃત્ત, પોતાના માતંગોની સંદોના સમૂહ-થી અસંખ્ય શત્રુઓનાં તિમિર હણવાથી, અને સકલ ભુવનને અતિ પ્રસરેલા અને અતિ ઉજ્જવલ યશવટે શોભાવતો હોવાથી, કિરણોના સમૂહથી પ્રસરેલા તિમિર શત્રુને હણનાર અને અતિ પ્રસરેલા ઉજ્જવલ તેજ વડે અખિલ ભુવનને શોભાવનાર સૂર્ય સમાન, વિષુદ્ધ મંદગથી સેવાતો હોવાથી દેવમંડળથી સેવન થતા પ્રહ્લાસમાન, -જનોની સર્વ અભિલાષ પૂર્ણ કરવામાં નિપુણ હોવાથી અને સંતાપ હરનાર હોવાથી સકળ નભને ભરી દેવા શક્તિમાન અને સંતાપી જનોના તાપ હરનાર, વર્ષા ઋતુના મેઘસમાન, મહા મતિ અને ધિપણ સંપન્ન હોઈ ધિપણ (બુદ્ધસ્પતિ) ગુરૂવાળા અને બહુ નયનવાલા ઈન્દ્ર સમાન મહારાજાધિરાજ, પરમેશ્વર, પરમભટ્ટારક શ્રી ધરસેન દેવ હતો.

તે કુશળ હાલતમાં સર્વ શાબ્દપતિ, વિષયપતિ, આમકૃત, આયુક્તક, નિયુક્તક, મહત્તર આદિને આ શાસન કરે છે:-

તમને બહિર યાઓ કે પરલોકમાં મારાં માતાપિતા અને મારા પુણ્યની અને મારા યશની વૃદ્ધિ અર્થે, ઈસિર (ઈશ્વર) ભટ્ટના પુત્ર, દશપુરથી આવેલા, તે નગરના અતુર્વેદી મધ્યેના, અને કૌશિક ગોત્રના, છન્દોગસપ્રજ્ઞચારી, ગોમિન્દ (ગોવિન્દ)ને, બલિ, ચરૂ, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત્ર, પંચમહાયજ્ઞ આદિ વિધિ અનુષ્ઠાન માટે કન્તારઆમશોડશાંત વિષયમાં આવેલું નન્દીઅરક ગામ જેની સીમા:-પૂર્વે ગિરિવિલિંગામ, દક્ષિણે મહાવીનદી, પશ્ચિમે સાગર; ઉત્તરે દેવથલિ ગામ: આ ગામ રાજ પુરોહીની દખલગિરિ સુક્ત, પુત્ર, પૌત્ર અને વંશજોના ઉપલોગ માટે ઉપરની સીમા પ્રમાણે સહિત, અન્ન અને સુવર્ણની આવઠ સહિત, વેઠ સહિત દેવો અને દિવોને પૂર્વે કરેલાં દાનો વર્જ કરી, ચંદ્ર, સૂરજ, સાગર, પૃથ્વી, નદીઓ અને પર્વતોના અસ્તિત્વકાળ સુધી, મેં ભક્તિથી પાણીના અર્ધથી શક સં. ૪૦૦ વૈશાખ પૂર્ણિમાને દિને દાનમાં આપ્યું છે. આથી જ્યારે તે પ્રજ્ઞદેયના નિયમ અનુસાર આ ગામની જમીનની ખેતી કરે, ખેતી કરાવે, ઉપલોગ કરે કે અન્યથી ઉપલોગ કરાવે અથવા અન્યને સોંપે ત્યારે કોઈએ પ્રતિબંધ કરવો નહિ

માધવના પુત્ર, સંધિવિગ્રહાધિકારી રેવથી લખાયું. આ મારા શ્રી ધરસેન દેવના સ્વહસ્ત છે.

શીલાદિત્ય ૧ લા(ધર્માદિત્ય)નાં પાલિતાણાનાં તામ્રપત્રો^૧

સંવત્ ૨૮૬ વેશાખ વદ ૬

રાય બહાદુર વિ. વેંકય્યએ મારા ઉપર કૃપા કરીને આ પતરાનું વર્ણન નીચે પ્રમાણે આપ્યું છે:-“ લેખનું એક જ પતરું સાચવેલું છે. તેને નીચેના ભાગમાં બે કડીઓનાં કાણાં છે; પરંતુ કડી અથવા તેના પરની મુદ્રા મળી શકતાં નથી. પતરાનો એક ન્હાનો કકડો ઉપરના ડબ્બા પુણાપરથી લાંગી જવાથી ઝીંકાનો થોડો ભાગ ખગડી ગયો છે. એ જ પ્રમાણે ૧૦ મી પંક્તિની શરૂવાતનો થોડો ભાગ પણ ગયો છે, પરંતુ એક પણ અક્ષરને નુકસાન થયું નથી. પતરાની એક જ બાજુએ કોતર કામ કરેલું છે. અને કોતરનારનાં આભારોનાં ચિહ્નો પાછળની બાજુએ સંપૂર્ણ રીતે દેખાય છે. પતરાની લંબાઈ ૧૧૩”થી ૧૧૩”ની છે અને ઉંચાઈ લગભગ ૮૩” છે.

પતરા ઉપર સુંદર રીતે લખેલી ૧૮ પંક્તિઓ છે. દરેક અક્ષરની સરાસરી ઉંચાઈ ૩” છે. લિપિ શીલાદિત્ય ૧ લાનાં હાનપત્રોમાંની લિપિને મળતી છે.

પતરામાં ફક્ત હાનપત્રના નિયમ પ્રમાણેનો થોડો ભાગ છે અને શીલાદિત્ય ૧ લા ધર્માદાયના વર્ણનથી ભાગી ગયો છે. પરંતુ આ હાનપત્ર તેનું જ છે, એવો મી. જોઝસનનો મત ખરો છે એ વાત તદ્દન નક્કી છે.

ડા. ભાંડારકરે પ્રસિદ્ધ કરેલા સંવત્ ૨૮૬ વેશાખ-વદ ૬ ના, શીલાદિત્ય ૧ (ધર્માદિત્ય)-ના વળાના બીજા પતરાના અવશેષપરના આ પહેલા શબ્દો છે.^૨ પ્રસિદ્ધકર્તાના આધાર પ્રમાણે આ પતરું ૧૨” લાંબું અને ૮૩” ઉંચું છે. એટલે આપણા પતરા સાથે માપ પણ મળતું આવે છે, અને બે પતરાં ભેડાં જ છે, એ વિષે કંઈ પણ શંકા નથી. એટલે હવે આખું હાનપત્ર આપણી પાસે મોજુદ છે. ડા. ભાંડારકરે પ્રસિદ્ધ કર્યું છે તે ઉપરથી એમ જણાય છે કે બીજું પતરું સંભાળપૂર્વક રાખેલું નથી. પહેલા પતરા સાથે ફરીથી પ્રસિદ્ધ કરી શકાય તે માટે તે પતરું મેળવવા માટે મેં રાવ. બહાદુર વિ. વેંકય્યને વિનંતી કરી હતી, પરંતુ એમનો પ્રયાસ ફળીભૂત થયો નથી. એટલે હું શરૂવાત જ પ્રસિદ્ધ કરું છું.

૧ એ. ઈ. વો. ૧૧ પા. ૧૧૫-૧૧૬ પહેલું પતરું પ્રો. સ્ટેનકોના ઈ. એ. વો. ૧૩ પા. ૪૬ બીજું પતરું પ્રો. ભાંડારકર ૨ જુલો ઈ. એ. વો. ૧ પા. ૪૫

अक्षरान्तर

- १ ॐ स्वस्ति [॥*] बलमीतः प्रसभप्रणतामित्राणां मैत्रकाणामतुलबलसंपन्न-
मण्डलाभोगसंसक्तप्रहा-
- २ रशतलब्धप्रतापात्प्रतापोपनतदानमानार्जवोपाज्जितानुरागादनुरक्तमौलभृतश्रेणीबला-
- ३ वासराज्यश्रियःपरममाहेश्वर श्री भटार्कादव्यवच्छिन्नरा[-]जवंशान्माता-
पितृचरणारविन्द प्रणतिप्रविधौताशेषकल्म-
- ४ पः शैशवात्प्रभृतिखञ्जद्वितीयबाहुरेव समदपरगजघटास्फोटनप्रकाशितस[त*]त्वनि-
कषस्तत्प[र*] भा-
- ५ वप्रणतारातिचूडारत्नप्रभासंसक्तपादनस्वरश्मिसंघ[ह]तिस्सकलस्मृतिप्रणीतमार्ग-
सम्यक्परिपालन-
- ६ प्रजाहृदयरंजनान्वर्थराजशब्दः रूपकान्तिस्थैर्य्यधैर्यगाम्भीर्य्यबुद्धिसंपद्धिः स्मरशशा-
ङ्गाद्रिराजो-
- ७ दधि तृ[त्रि] दशगुरुधनेशानतिशयानशरणागताभयप्रदानपरतया त्रि[तृ]ण
[व]दपास्ताशेषस्वकार्य्य-
- ८ फल[:*]प्रार्थनाधिकार्थप्रदानानन्दिताविद्वत्सुहृत्प्रणयिहृदयः पादचारीव सक-
लभुवनमण्डलाभो-
- ९ गप्रमोदः परममाहेश्वरः श्रीगुहसेनस्तस्य सुतस्तत्पादनस्वमयूखस[न्ता]न विस्तृत-
जाह्नवीजलौ-
- १० घप्रक्षालिताशेषकल्मषः प्रणयिगतसहस्रोपजीव्यमानसम्पद्रूपलोभादिवाश्रितस्सर-
भसमाभि-
- ११ गामिकैर्गुणैस्सहजशक्तिशिक्षाविशेषविस्मापिताखिलबलधनुर्द्धरः प्रथमनरपतिसम-
तिसृष्टाना-
- १२ मनुपालयिता धर्मदायानामपाकर्त्ता प्रजोपघातकारिणामुपप्लवानां दर्शयिता श्रीसर-
स्वत्योरेका-
- १३ धिवासस्य संघ[ह]तारातिपक्षजलक्ष्मीपरिभोगदक्षविक्रमो विक्रमोपसंप्राप्तवि-
मलपार्थिवश्रीः परममाहे-
- १४ श्वरः श्रीधरसेनस्तस्य सुतस्तत्पादानुध्यातस्सकलजगदानन्दनात्यद्भुतगुणसमुदय-
स्थगितसमप्रदिङ्म-
- १५ ण्डलस्समरशतविजयशोभासनाथमण्डलाप्रद्युतिभासुरतरांसपीठोदूढगुरुमनोरथमहाभारः

- १६ सर्वविद्यापरावरविभागाधिगमविमलमतिरपि सर्वतस्सुभाषितलब्धेनापि सुखोपपाद-
नीयपरि-
- १७ तोष[:*]समग्रलोकागाधगाम्भीर्यहृदयोपि सुचरितातिशयसुन्यक्तपरमकल्याण-
स्वभावः खिलीभू-
- १८ तद्वृत्तयुगनृपतिपे(प)थ विशोधनाधिगतोदग्रकीर्तिर्द्धर्मानुपरोधो[ज्*]ज्वल-
ज्वलतरीकृतार्थ-

अक्षरान्तर*

(संवत् २८६ वैशाख वदि ६)

पत्रं बीजं

- १ सुखसंपदुपसेवानिरुद्धधर्मादित्यद्वितीयनामापरममाहेश्वरः श्रीशिला-
- २ ... युक्तकविनियुक्तक ... महात्तरा ... दीनन्या ...
- ३ ... समाज्ञापयत्यस्तुवस्संविदितं यथा मया मातापितृ(पुण्या)प्ययनाय-
- ४ ... करितविहारनिवासिचतुर्दिगभ्यागतार्याभिक्षुसंघस्यचीवरपिण्डपातशयनासन.
- ५ परिष्कारार्थबुद्धानाश्च भगवतां गन्धधुपपुष्पमाल्यदीपतैलाद्युपयोगार्थविहारस्य च
खण्डस्फुटितप्रतिसं-
- ६ स्काराय पालतीरोल्ले [?]रक्षरपुत्र[?]ग्रामे नद्युत्तरतटे ...
- ७ क्षेत्रं तथोद्वपद्रकग्रामे ... क्षेत्रं सोद्वङ्गं सोपरिकरं
- १५ दूतक[:] पुत्रभट्टादित्ययशाः लिखितं संधिविग्र ...
- १६ ... सं २८६ वैशाख व ६ ॥ ...

स्वहस्तो म .

ભાષાન્તર

(પંક્તિ ૧) ॥ સ્વસ્તિ ! વલ્લભીમાં મૈત્રક વંશમાં શત્રુને બળથી નમાવનાર, અતુલ બલથી પ્રાપ્ત કરેલા બૃમિમંડળમાં સૈંકડો યુદ્ધો કરી પ્રતાપ મેળવનાર, જેના પ્રતાપને વશ થઈને નમન કરનારનો જ્ઞાન, માન, અને સરળતાથી અનુરાગ જિતનાર, વંશપરંપરાના તેમ જ પગારદાર સેવકગણના બલથી રાજ્યશ્રી પ્રાપ્ત કરનાર, મહેશ્વરના પરમ ભક્ત શ્રીમાન્ ભટ્ટાર્કથી શરૂ થઈ અછિન્ન રાજવંશમાં, મહેશ્વરનો પરમ ભક્ત શ્રીમાન્ ગુહસેન ઉત્પન્ન થયો;—જેનાં પાપ માતાપિતાનાં અરણ્યકમળને નમન કરવાથી ધોવાઈ ગયાં હતાં, જેને બાલપણથી તરવાર ખીજ બાહુ જેવી જ હતી, જેની શક્તિ શત્રુઓના મઢભરેલા હાથીના કપોલ લેદીને પ્રકાશિત થઈ હતી, જેના પદનખપંક્તિનાં કિરણો તેના પ્રતાપથી તેને નમન કરતા શત્રુઓના યુગદંતનાં રત્નોની પ્રભા સાથે એકમેક થતાં, જેણે બધી સ્મૃતિના માર્ગ અનુસાર પ્રજાનું મનરંજન કર્યું હતું અને એ રીતે પોતાનું રાજપદ અન્વય કરી બતાવ્યું હતું; જે રૂપ, કાન્તિ, સ્થિરતા, ધૈર્ય, ગાંધીર્ય, બુદ્ધિ અને સંપદમાં અતુલ મે ઠામદેવ, ચંદ્ર, મૈત્ર, સાગર, બૃહસ્પતિ અને કુબેરથી અહીં આતો હતો, જે રક્ષણ માગનારને અભયદાન આપવાના દૃઢ નિશ્ચયવાળો હતો અને તેથી પોતાનાં સર્વ કાર્યોનાં ફલ તૃણવત તણ દેતો, જે પ્રજા, મિત્રો, અને અનુરાગીઓનાં હૃદયોને પ્રાર્થના કરતાં અધિક ધન આપી રંજતો, અને જે અખિલ બૃમંડળનો મૂર્તિમાન્ હર્ષ હતો.

(પંક્તિ ૬) તેનો પુત્ર, પરમમહેશ્વર શ્રી ધરસેન હતો, જેનાં પાપ તેના પિતાના પદનખની પંક્તિના રશ્મિ સમૂહમાંથી વહેતી ગંગા નદીના પાણીથી ધોવાઈ ગયાં હતાં, જેની લક્ષ્મીને ઉપભોગ તેના સૈંકડો જીભરો અનુરાગી કરતા, આકર્ષક ગુણો જેના રૂપથી ઝેંચાઈને તેને અવલંબતા; જે સર્વ સેનાના ધનુર્ધરને પોતાની શક્તિ અને ઉત્તમ તાલીમ (વિદ્યા) થી અભય બંધ કરતો, જે પહેલાંના નૃપોનાં હીપેલાં ધર્મદાનનું રક્ષણ કરતો, છે પ્રજાનાં ત્રાસદાયક દુઃખો હરતો, જેનામાં શ્રી અને સરસ્વતીનો સાથ જ વાસ થતો હતો, જેનું પરાક્રમ શત્રુગણની સંપદનો ઉપભોગ કરવામાં ચતુર હતું, અને જેણે પ્રભાવથી વિમલ રાજ્યશ્રી પ્રાપ્ત કરેલી હતી.

(પંક્તિ ૧૪) તેના પુત્ર, અને પાદાનુધ્યાત, સઠલ જગતને આનન્દદાયી સદ્ગુણોના ઉદયથી દિશામંડળને ભરતો, સૈંકડો યુદ્ધોમાં વિજયવતી તલવારથી પ્રકાશિત થતા સ્કંધ ઉપર મનોરથોના મહાભારને નિભાવનાર વિદ્યાના સર્વ વિભાગથી વિમલ થયેલી મતિવાળો હોવા છતાં ન્હાના સરખા પણુ સુભાષિતથી સદા જે સંતુષ્ટ થતો, સમસ્ત જગતથી નહિં માપી શકાય એવા ઉડા હૃદયવાળો, છતાં સદાચારથી સ્પષ્ટ જણાઈ આવતા ઉમદા સ્વભાવવાળો, મુંઝાઈને ઉભા રહેલા કૃતયુગના તાંબાઓનો પંથ વિશુદ્ધ કરી મહાકીર્તિ સંપાદન કરનાર, સંપદ, સુખ અને ધારાઓનું અપ્રતિબંધ શાસનથી ઉજ્જવળ કીર્તિવાળી થયેલી શ્રીના ઉપભોગથી ધર્માદિત્ય ઉપનામ મેળવનાર થઈ મહેશ્વરનો પરમ ભક્ત, શ્રીમાન્ શિલાદિત્ય હતો.

ભાષાન્તર

પત્ર ૨ નું

શ્રિ શીલા ... પરમમહેશ્વર, જેનું બીજું નામ ઉપભોગથી પ્રાપ્ત થયેલું ધર્માદિત્ય હતું, તે અધિકારીઓ, યુક્તક વિનિયુક્તક ... મહત્તર આદિને શાસન કરે છે કે ... તમોને બહેર થાઓ કે, મારાં માતાપિતાના પુણ્યની વૃદ્ધિ અર્થે મેં, પલતિરોલમ્હ (?) માં રક્ષ-ર-પુત્ર(?) ગામમાં નદીની કિનારે ... નામનું ક્ષેત્ર, અને ઉદ્રપદ્રક ગામમાં ... ક્ષેત્ર, ... થી બંધા વાળેલા વિહારમાં વસતા, ચાર દિશાઓમાંથી આવતા ભિક્ષુ સંધને, વજ્ર, અક્ષ, શયન, અસન, ગન્ધ, ધૂપ, પુષ્પ, શ્રી બુદ્ધના હીપ માટે તેલ અને વિહારના સમાર કામ માટે (એટલે ખંડિત થયેલા ભાગો સરખા મુકવા) આપ્યું છે. આ ક્ષેત્રો પાણીના અર્ધથી તે સંબંધની વસ્તુઓ સહિત આપ્યાં છે. વિગેરે વિગેરે. (બાકીનું હમેશામુજબ છે)

પુત્ર ભટ્ટાર્કદિત્ય-ચશઃ અહીં દૂતક છે ... લખાયું ... ૨૮૬ ના વૈશાખ વદ ૬ ને દિને, મારા સ્વહસ્ત.

શીલાહિત્ય ૧ લાનાં તામ્રપત્રો^૧

સંવત ૨૮૬-જ્યેષ્ઠ વદિ ૬

ઠાકિયાવાડમાં ગોહીલવાડ પ્રાંતના સંસ્થાન વળાના મુખ્ય શહેર વળા-પ્રાચીન વલ્લી-માંથી મળેલાં કેાઇ તામ્રપત્રો ઉપરનો આ લેખ છે. આ પત્રાંઓ હાલ બો. બ્રે. બ્રોક્. રો. એ. સો. ની લાયબ્રેરીમાં રાખ્યાં છે.

પત્રાંઓની સંખ્યા બે છે, અને દરેકનું માપ આશરે ૧૧૬૧" ૮૩" છે. લખાણના રક્ષણ માટે કાંઠાઓ બાંધા વાળેલા છે. લેખને કાટને લીધે ઘણું નુકશાન થયું છે, પરંતુ તે જ વંશના તે જ નમુના ઉપરથી લખેલાં બીજાં દાનોની મદદથી, તે લગભગ આખો વાંચી શકાય છે. પહેલા પત્રાને નીચે તથા બીજાને મથાળેથી થોડું ત્રાંબું કપાઈ ગયું હોવાથી થોડી હકીકત તદ્દન નાશ પામી છે. પત્રાંઓમાં બે કડીઓ માટે કાણું છે. પરંતુ તે કડીઓ તથા મુદ્રા મળી આવતાં નથી. બન્ને પત્રાંઓનું વજન ૨ પૌંડ ૧૦૬ ઓંસ છે. છેવટ સુધી ભાષા સંસ્કૃત વાપરેલી છે.

આ લેખ પ્રથમ ઓનરેબલ, વિ. એન, મંડલિકે જ. બો. બ્રે. બ્રોક્. એ. સો. વો. ૧૧ પા. ૩૫૬ માં પ્રસિદ્ધ કર્યો હતો.

લેખ શિલાહિત્ય ૧ લાના સમયનો છે. અને તારીખ આંકડાઓથી, સંવત ૨૮૬ ના જ્યેષ્ઠ વદ ૬ આપેલી છે.

આ દાનપત્ર ઉપરથી મળતી ઐતિહાસિક માહિતી, આ જર્નલમાં વોલ્યુમ ૮ પા. ૨૩૭ માં પ્રસિદ્ધ કરેલ તે જ રાજના એક દાનપત્રને બરાબર મળતી આવે છે. હુમ્મેશ મુજબ વંશાવળી ભટ્ટાકૃષ્ણી શરૂ થાય છે. વચ્ચેનાં કેટલાંક નામે બાદ કરતાં તેના પછીનો સીધો વંશજ ગુહસેન હતો. તેનો પુત્ર ધરસેન ૨ જો, અને તેનો પુત્ર શીલાહિત્ય ૧ હતો, તેણે ધર્માદિત્ય ૧ લો એ નામ પણ ધારણ કર્યું હતું, અને તેણે વલ્લીમાંથી શાસન બહાર કાઢ્યું હતું.

વલ્લીનાં બીજાં દાનપત્રોમાં બતાવેલી રાજવંશી સ્ત્રી હુદાએ સ્થાપેલા વલ્લીના એક બૌદ્ધ મઠને આ દાન આપ્યું છે. અને દાનનો હેતુ પણ હુમ્મેશ મુજબનો, એટલે, ધાર્મિક પૂજા, મઠમાં રહેનારાઓનું પોષણ, તથા મઠના સમારકામ વિગેરેનો ખર્ચ કરવાનો છે.

દાનની વસ્તુઓ નીચે મુજબ છે:—પણરકૂપિકા (?) નામનું ગામ, કુટુંબિન સૂર્યકની માલિકીનું એક ક્ષેત્ર, અને એક (?)ની માલિકીનું ઉચ્ચાપદ્મકમાંનું ક્ષેત્ર, અદ્ધિકની માલિકીનું એક નહેર વતી પાણી પાચેલું ક્ષેત્ર, અને એક કુંભારની માલિકીનું કક્કિજ નામનું ક્ષેત્ર, એક દીંદ્રાણિપદ્મકમાંની માલિકીનું ક્ષેત્ર આ બધાં પુણ્યક સ્થળોમાં આવેલાં છે. આ ઉપરાંત વલ્લીની સીમા ઉપર આવેલી ચાર પુણ્યવાટિકાઓ તથા કૂવાઓ છે.

દાનમાં લખેલા અધિકારીઓમાં, દ્વિતક ભટ્ટાહિત્યયશસ, જે પ્રથમ વો. ૧ પા. ૪૬ પ. ૧૫ માં પણ બતાવેલ છે, તે અને સંધિવિથહાધિકૃત તથા દિવિરપતિ વત્રભટ્ટિ છે. આ પાછળના અધિકારીનું નામ ઘણાં દાનપત્રોમાં આવે છે, અને જૂદી જૂદી રીતે તેની નકલ કરવામાં આવી છે.

अक्षरान्तर

पतरुं पहेलुं

- १ ओं स्वस्तं बलमितः प्रसभप्रणतामित्राणामै[त्रकाणाम]तुलबलसंपन्नमण्डलाभा-
गसंसक्तप्रहारशतलब्धप्रतापात्प्रतापो-
- २ पनतदानमाना[र्ज]वोपा[र्जि]तानुरागादनुरक्तमौलभृतश्रे[णी]बलाबासरा-
ज्यश्रियः परममाहेश्वरश्रीमटार्काद-
- ३ व्यवच्छिन्नरजैवंशान्मातापितृचरणारविन्दप्रणतिप्रविधौताशेषकल्मषः शैशवात्पं-
भृतिस्वप्नद्वितीयबाहुंरेव
- ४ समदपरगजघटास्फोटनप्रकाशितस[त्व]निकषस्तत्प्रभावप्रणतारातिचूडारत्नप्रभा-
संसक्तपादनखरश्मि-
- ५ संघतिस्सरलं ६ तिप्रणीतमर्गं^१ सम्यक्परिपालनप्रजाहृदयरंजनान्वर्त्थराजशब्दः रूप-
कान्तिस्थैर्य्य[धै]र्य्य-
- ६ गाम्भीर्य्यबुद्धिसंपद्भिः स्मरशाशाङ्कद्रि^२ राजोदधितृदर्शगुरुबनेशानतिशयानः शर-
णागताभयप्रदान-
- ७ परतया तृणवदपास्ताशे[ष]स्वका[र्य्य]फला[:]प्रार्थनाधिकार्थप्रदानानन्दि-
तविद्वत्सुहृत्प्रणयिहृदयः पाद-
- ८ चारीव सकलभुवनमण्डलाभोगप्रमोदः परममाहेश्वरः श्रीगुहसेनस्तस्य सुतस्तत्पा-
दनखमयूखं[स]न्तान-
- ९ विसृतजाह्नवीजलौघप्रक्षालिताशेषकल्मषः प्रणयिशतसहस्रोपजीव्यमानसम्मदूपलो-
भादिवा[श्रि]त[: *]
- १० सरभसमाभिगामिकैर्गुणैस्सहजशक्तिशिक्षाविशेषविस्मापिताखिलबलधनुर्द्धरः प्रथ-
मनरपतिसमतिस्त-
- ११ छानामनुपालयिताधर्मदायानामपाकर्त्ता प्रजोपघातकारिणासुपप्लवानां दर्शयिता
श्रीसरस्वत्योरका-
- १२ धिवासस्य संपत्तीरातिपक्षलक्ष्मीपरिभोगदक्षविक्रमो विक्रमोपसंप्राप्तविमलपार्थि-
वश्रीः परममाहेश्व-
- १३ रः श्रीधरसेनस्तस्य सुतस्तत्पादानुद्धयातस्सकलजगदानन्दनात्यद्भुतगुणसमुदयस्थ-
गितसमग्रदिग्मण्ड-

१ वांथे। स्वस्ति २ वांथे। बलमीत ३ वांथे। राज ४ वांथे। द्वितीया ५ वांथे। संहतिस्सकल ६ वांथे।
मार्ग ७ वांथे। शाशाङ्कद्रि ८ वांथे। त्रिदश ९ वांथे। मयूख १० वांथे। संहता

- १४ लस्समरशतविजयशोभासनाथमण्डलाप्रद्युतिभासुरतरान्सं पीठोदूढगुरुमनोरथमम-
हाभारस्सर्व-
- १५ विद्यापरावरविभागाधिगमविमलमतिरपिसर्वतस्सुभाषितलवेनापि सुखोपपाद[नी]
यपरितोषस्स-
- १६ मग्नलोकागाधगाम्भीर्यहृदयोपि सुचरितातिशयमुन्यक्तपरमकल्याणस्वभावः खिली-
भूतकृतयुगनृ-
- १७ पतिपथविशोधनाधिगतोदग्रकीर्तिर्द्वर्मानुप[रे] धोज्ज्वलैतरीकृतार्थसुखसंपदुपसे-
वानिरु[दध :] [र्मा] दि[त्य]
- १८ द्वितीयनामा परममाहेश्वरः श्रीशीलादित्य*कुशली सर्वानेवायु[क्त] कविनि-
[यु]
- १९ ह[क्त] रचाटभटकुमारामात्यदीनैन्यांश्च यथाभिसंबद्धचमानका[न्स] मा-
ज्ञाप
- २० दि[तं] यथा मया[म] तपित्रो *]: पुण्याप्या[यना] यवलभी[प्रतिष्ठि-
तराशीदुड्डाकारितवि] ...

पतरुं बीजुं

- २१ पिण्डपातशयनासन[ग्ला] नप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारार्थे[बु]
[दाना]
- २२ ष्पमाख्यदीपतैलाद्युपयोगार्थं विहारस्य च खण्डस्फुटितप्रति[सं]
- २३ पण्ड(?)रकूपिका । पुण्यानकस्थल्यन्तर्गतउच्चापद्रकै कुडुम्बिस्-
र्यैकप्रत्ययक्षेत्रं [तथा]
- २४ [प्रत्य] यक्षे[त्रं] तथा कक्किज्जग्रामेअद्विकप्रत्ययवोपि । तथा
कुम्भारप्रत्यवापि तथेन्द्राणिपद्रके
- २५ रप्रत्ययक्षेत्रं तथा वलभीस्वतलसीभिपुर्णवाटिकाकूपकचतुष्टयमेवमयं
क्षेत्रत्रयवापि-
- २६ द्वयपुष्पवटिकोकूपकचतुष्टयसमेतो ग्रामस्सोद्वज्जस्मोपरिकिरस्सवातभूतप्रत्यायस्स-
धान्यहिरण्या-

- २७ देयस्सदशापराधस्सोत्तममनविष्टिस्सव्वराजकीयानाम[ह]स्तप्रक्षेपणीयः पूर्व
प्रत्तदेवबद्धदेय-
- २८ वर्जितः भूमिच्छिद्रन्यायेनाचन्द्रार्काणवक्षितिसरित्पर्वतसमकालीनोव्यवच्छित्ति-
भोग्यः धर्मदेय त-
- २९ या प्रतिपादितः यत्त उ[चित]या[च]देवाग्राहारस्थिया भुज्यमानकः न
कैश्चित्परिपन्थनीयः आगा-
- ३० मिभद्रनृपतिभिरध्यस्मद्वंश[जै]रन्यव्वानित्यान्यैश्चर्याण्यस्थिरं मानुष्यं सा-
मान्यं च भूमिदानफलम-
- ३१ वगच्छाद्भिरयमस्महायोनुमन्तव्यः परिपालयितव्यश्चेति ॥ बहुमिर्व्वसुधा मुक्ता
राजभिस्सगरादि-
- ३२ मिः यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं ॥ यानीह दारिद्र्यमयास्मरन्दै-
र्जननिधर्मायतनी-
- ३३ कृतानि निर्भुक्तमाप्रति[मा]नि तानि को नाम साधुः पुनराददीत ॥ षष्टि
वर्षसह[सा]णि स्वर्गे मो-
- ३४ देत भूमिदः आच्छेत्ता चानुमन्ता च तान्येव नरके वसेत् ॥ दूतकश्चात्र भट्टा-
दित्ययशाः लिखितं
- ३५ संन्धिविग्रहाधिकृतदिविरपतिवन्नभट्टिना ॥ सं २०० ८० ६ ज्येष्ठ ब ६ ॥
- ३६ स्वहस्तो मम ॥

શીલાહિત્ય ૧ લાનાં નવલખીમાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો

સં. ૨૮૬ આષાઢ વ. ૮

મી. ડી. આર. બાંડારકરે આપેલી શાહીની છાપો ઉપરથી આ લેખ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલ છે, જૂનાગઢથી ૮-૧૦ માઈલ છેટે આવેલા શાહપૂર પાસેના નવલખી ગામડામાંથી ઇ. સ. ૧૬૦૪-૫ માં આ તામ્રપત્ર મળેલ છે. તે અત્યારે જૂનાગઢમાંના બહાદુરખાનજી મ્યુઝયમમાં સુરક્ષિત છે. પત્રમાં બે છે અને દરેક એકેક બાબતો ક્રોડિત છે. ચારે બાજુના છેડા બહી કોરના જેવા છે. પહેલા પત્રમાં નીચે અને બીજામાં ઉપર બે કાણાં છે તે ઉપરથી અનુમાન થાય છે કે બહી કહીથી પત્રમાં બે છે હશે. કાણાં ૧ ઈંચ પહોળાં છે અને લેખ કોટવ્યાં પહેલાં પાઠવામાં આવેલાં લાગે છે. સીલ મળી નથી. પત્રમાંની લંબાઈ પહોળાઈ ૧૦. ૮ ઈં. અને ૬ ઈંચ છે. પહેલામાં ૨૧ અને બીજામાં ૧૫ પંક્તિ છે. અક્ષરનું સરેરાસ કદ ૬.૬ ઈંચ છે.

ગુપ્તસંવત ૨૬૦ ના રાજકોટ મ્યુઝયમમાંના ડા. બુલરે ઈ. એ. વો. ૬ પા. ૨૩૭ મે પ્રસિદ્ધ કરેલા પત્રમાંની સાથે સરખાવતાં આ દાનપત્રમાં બહુ જ ઓછી ભૂલો છે. અક્ષર દક્ષણના પશ્ચિમ વિભાગના જેવા છે.

ભટ્ટાક્ષના વંશના શ્રીગુહસેનના પાંત્ર અને ધરસેનના પુત્ર શીલાહિત્ય ૧ લા ઉદ્દેધર્માહિત્ય-નો આ લેખ છે. તેની તિથિ સં. ૨૮૬ (ઈ. સ. ૬૦૫)ના આષાઢ વદિ ૮ છે. આ દાનપત્રનો દરેક રાજાના વર્ણનવાળો શરૂવાતનો ભાગ ઉપર વર્ણવેલા સં. ૨૬૦ ના દાનપત્રની સાથે મળતો આવે છે. તેની સરખામણી ઉપરથી જણાય છે કે મૂળપુરૂષ ભટ્ટાક્ષ અને આમાંના રાજાના હાથે ગુહસેન વચ્ચેના રાજાઓનું વર્ણન શીલાહિત્યે પ્રથમ છોડી દીધું અને ત્યાર પછીનાં બધાં તામ્રપત્રોમાંથી તે વર્ણન ખાતલ કરવામાં આવ્યું છે.

વડનગરની હદમાં આવેલા ભોજાનક ગામનું દાન આખ્યાની હકીકત આ દાનપત્રમાં છે. આ વડનગર તે વડોદરા રાજ્યમાંનું વડનગર હશે કે ડા. બુલરે કહ્યું છે તેમ વડોદરા હશે તે હું ખાતરીથી કહી શકતો નથી. કોઈ પણ પ્રકારે ગામ ઓળખી શકાતું નથી. સંગપુરી જે કદાચ જૂનાગઢ પાસેનું શહાપૂર હોય. ત્યાંથી નીકળેલા ૪૩ ગ્રામ્યજીને દાન આપેલું છે. કદાચ આ દાનથી જ ત્યાં આવીને વસવા માટે લલચાવ્યા હોય એવો સંભવ છે.

ગ્રામ્યજીનાં નામ વિચિત્ર છે. કેટલાંક નામ ઓડળ જેવાં અગર ગોત્રના નામ જેવાં છે, ન્યારે બાકીનાં સ્વપ્ન વ્યક્તિનાં નામ છે. બોધસ્વામી તૈલંગી ગ્રામ્યજીના જેવું લાગે છે. કેટલાંક નામો સંસ્કૃતનાં પ્રાકૃત રૂપમાં જ છે; જેવાં કે સ્કન્દનું અણ્ડ, સિદ્ધનું સીહ, નર્તકનું નટક, ગોપશમાંનું ગોવ-શમાં અને ભર્તુમાંથી ભટ્ટિ થયેલું લાગે છે. આ છેલ્લું નામ ભટ્ટિકાવ્યના કત્તોનું હોઈ પારિચિત છે. બીજાં કેટલાંક નામોનાં મૂળ સ્વરૂપ ઠલવી શકાતાં નથી. વત્સ અત્યારે પણ ગોત્રનું નામ છે, કેટલાંક નામો જેવાં કે દ્રોણ, ભટ્ટિ, આદિત્ય ભદ્ર એક કરતાં વધારે નાં નામો ગણાવ્યાં છે તેથી તે જ નામ બીજી વાર આવે છે ત્યારે તેથી પહેલાં દ્રિ, ત્રિ, ઇત્યાદિ લખેલાં છે. આનો અર્થ બીજો ત્રીજો એમ થવો જોઈએ.

દાનપત્રમાં નીચેના અધિકારીઓનાં નામ છે : આયુક્તાક, વિનયુક્તાક, દ્રાક્ષિક, મહત્તર, ચાર, મઠ, કુમારામાત્ય વિગેરે. દાનના ગામ સાથે નીચેનાં વિશેષણો લગાડેલાં છે : સોદ્રઃ, સોપરિકર : સવાતભૂતપ્રત્યાય : સધાન્યહિરણ્યાર્દય : સદશાપરાધ : સોતપદમાનવિષ્ણુ : અહસ્તપ્રક્ષેપણીય : અને ભૂમિચ્છિદ્રન્યાયેત.

પ. ૩૪ માં આવેલા દ્વતક શબ્દનો અર્થ દ્વત એવો કરવામાં આવે છે પણ કેટલીક વખતે રાજ-પુત્રો દ્વતક તરીકે આવે છે, તેથી એવું અનુમાન થાય છે કે તે સ્મૃત અનુસાર દાનના સાક્ષી તરીકે રહેનાર મોટા અધિકારી હોવો જોઈએ. મનુસ્મૃતિ અ. ૭ શ્લો-૬૩-૫ માં દ્વતને રાજાના વૈધાસના પાત્ર મુખ્ય પ્રધાન તરીકે વર્ણવેલો છે. તની સલાહ લડાઈ તમ જ સાંધ ઇત્યાદિ પ્રસંગે લેવામાં આવતી. ડા. બાંડારકરે કયો છે તેમ તેનો અર્થ “પ્રધાન” અગર “આધિકારી” કરવો જોઈએ. દિવીરપાત તે મુખ્ય કારકુન અગર મુખ્ય મંત્રી હોવો જોઈએ.

૧ એ.ઇ.વો. ૧૧ પા.૧૭૪ પ્રો. એચ.એમ. ભડકંકર ૨ આ બધાના અર્થ વિવેચન માટે અંતમાં આવેલ રાજકોટના જુઓ.

અક્ષરાન્તર

પતરું પહેલું

- ૧ ઓં' સ્વસ્તિ વલમીતં: પ્રસભપ્રણતામિત્રાણૌ મૈત્રકાણામતુલબલસંપન્નમણ્ડલાભોગસં-
સક્તમહારશતલબ્ધ પ્રતાપા[ત્પ]
- ૨ તાપોપનતદાનમાનાર્જવોષર્જિતાનુરાગાદનુરક્તમૌલમૃત[શ્રે]ળીવલાવાસરાજ્ય-
શ્રિય: પરમમાહેશ્વરશ્રી-
- ૩ મટાકાદવ્યવચ્છિન્નરાજવંશાન્માતાપિતૃચરણારવિન્દપ્રણતિપ્રવિધૌતાશેષકલ્મષ:
શૈશવાત્પ્રભૃતિસ્વજ્ઞદ્વિતીયવા-
- ૪ હુરેવ સમદપરગજઘટાસ્ફોટનપ્રકાશિતસત્ત્વનિકષસ્તત્પ્રભાવપ્રણતારાતિચૂડારત્નપ્રભા-
સંસક્તપાદનસ્વરશ્મિ-
- ૫ સંઘતિતૈસકલસ્મૃતિપ્રણીતમાર્ગસમ્યક્પરિપાલનપ્રજાહૃદયરંજનાન્વર્ત્થરાજશબ્દ: રૂપ-
કાન્તિસ્થૈર્યધૈર્યર્ચ્યા.
- ૬ સ્મીર્ય્યબુદ્ધિસંપદ્ધિ: સ્મરશશક્કાદિરાજોદધિર્તૃદશગુરુધનેશાનતિશયાનશરણાગતા-
ભયપ્રદાનપરતયા
- ૭ ત્રિણવેદપાસ્તાશેષસ્વકાર્યકલે પ્રાર્થનાધિકાર્થપ્રદાનાનન્દિતવિદ્વત્સુહૃત્પ્રેમિણિહૃદય:
પાદચારીવેં સકલભુવન-
- ૮ મણ્ડલાભોગપ્રમોદ: પરમમાહેશ્વર: શ્રીગૃહસેનસ્તસ્ય સુતસ્તત્પાદનસ્વમયૂક્સન્તાન-
વિસ્તૃતજાહન[વી]જલૌષપ-
- ૯ ક્ષાલિતાશેષકલ્મષ: પ્રણયિશતસહસ્રોપજીવ્યમાનસમ્પદ્ પલોભાદિવાશ્રિતસ્સરભસમા-
ભિગામિકૈર્ગુણૈ: ૧૦
- ૧૦ સહજશક્તિશિક્ષાવિશેષવિસ્માપિતાસ્થિલચલધનુર્ધર: પ્રથમનરપતિસમતિસૃષ્ટાનામનુ-
પાલયિતા ધર્મદા-

૧ ચિહ્ન રૂપે છે. ૨ આના રથગ માટે જુઓ “ગુપ્તના શિક્ષાલેખો” પા. ૧૬૫ અને નોટ. ૩ મૈત્રકો માટે જુઓ ઈ. એ. વો. ૧૫ પા. ૩૬૧ અને નોટ. ૪ આમાં અને આ પછીના શાસનોમાં સંપન્ન પાઠ છે. પ્રથમના શાસનોમાં સપ્ત પાઠ છે. તેના ઉપર ડો. હુલ્લીની નોટ જુઓ એ. ઈ. વો. ૩ પા. ૪૧૯ ૫ આમાં અને આ પછીનામાં પ્રહારને બદલે પ્રથમનામાં સંપ્રહાર મળે છે. ૬ વાંચો સસ્થ ૭ વાંચો સંહતિ ૮ આ, સં. ૨૬૦ના અને ધરસેન ૨ નાના (ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૭૧) તાત્પર્ય સિવાય બીજામાં કયાંઈ ધૈર્ય શબ્દ આવતો નથી. તેના અભાવમાં આગળ ઉપરના સમાસમાંના અદિરાજ શબ્દનો અર્થ હિમાલય થાય છે. ૫મું જગારે ધૈર્ય શબ્દ હોય ત્યારે સ્થૈર્ય અને ધૈર્ય બન્ને ગુણ માટે અદિરાજને ત્રાડી નાખવો પડે. અદિ=પર્વત અને રાજ એ ધર્મરાજનું કુટુંબ ગણી ધૈર્યના નમુનારૂપ યુધિષ્ઠિરને ઉદ્દેશીને કદબી શકાય. ૬ વાંચો શશક્ક ૧૦ વાંચો ત્રિદશગુરુ ૧૧ વાંચો નૃણવદ. ૧૨ વાંચો ફલ: ૧૩ સુહૃત્પ્રણયિ ૧૪ પાદચાર હવ નો અર્થ નાછો કે મૂર્તિમાન હોય એવો થાય છે. ૧૫ આભિગામિકૈ: ગુણૈ: નો અર્થ આકર્ષતા ગુણો થાય છે. જુઓ ગુપ્તલેખો પા. ૧૬૯ નોટ ૨.

- ૧૧ યાનામપાકર્ત્તા પ્રજોપધાતકારિણામુપપ્લવાનાં દર્શયિતા શ્રીસરસ્વત્યોરકોધિવા-
સસ્ય સંધૈતારાતિપક્ષ-
- ૧૨ લક્ષ્મ[૧પરિ]ભોગદક્ષવિક્રમો વિક્રમોપસંપ્રાસવિમલપાર્થિવશ્રિઃ^૨ પરમમાહેશ્વરઃ
શ્રીધરસેનસ્તસ્ય સુસ્તસ્તપ્દાનુ-
- ૧૩ દ્વયાતસ્સકલજગદાનન્દનાત્યદ્વુતગુણસમુદયસ્થગિતસમગ્રદિગ્ગમણ્ડલસ્સમરશતવિ-
જયશોભાસનાથમણ્ડલા-
- ૧૪ પ્રયુતિભામુરતરન્સપિટોદૂર્ઘ્નુરુમનો[૨]થમહાભારસ્સર્વવિચાપરાવરવિભાગાધિગમ-
વિમલમતિરપિ સર્વ
- ૧૫ તસ્મુભાધિતલ્વેનાપિ સુસ્વોપપાદનીયપરિતોપસ્સમગ્રલોકાગાધગામ્ભીર્યહૃદયોપિ સુચ-
રિતાતિશયસુવ્ય-
- ૧૬ ક્તપરમકલ્યાણસ્વભાવ ઃ શિલીભૂતકૃતયુગનૃપતિપથવિશોધનાધિગતોદગ્રકીર્તિર્દ્વ-
ર્માનુપરોધોજ્વલર્તરીકૃતા-
- ૧૭ ત્થમુસસંપદુપસેવાનિરુદ્ધર્માદિત્યદ્વિતીયનામા પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીશીલાદિત્ય ઃ
કુશલી સર્વાનેવાયુક્ત-
- ૧૮ કવિનિયુક્તકદ્રાક્તિકમહત્તરચાટભટકુમારામાત્યાદાનન્યાંશ્ચ યથામિસંબદ્ધયમાન-
કાન્સમાજ્ઞાપયત્યસ્તુ વઃ
- ૧૯ સંવિદિતં યથા મયા માતાપિત્રો ઃ પુણ્યાપ્યાયનાય સંગપુરીવિનિર્ગતનાનાગોત્ર-
ચરણતપસ્સ્વે-
- ૨૦ દ્વયાયોપેતત્રાક્ષણદ્રોણ-ઈન્દ્રવમુ-વત્સ-ષષ્ટિ ગુહિલા-મદ્વિસૂર્ય-દિન્નમદ્વિ-
- ૨૧ હુદ્રક-આદિત્યવમુ દ્વિદ્રોણ-ત્રિદ્રોણ-કુમારશર્મા-મદ્વિ-આદિત્યરવિ-

પતરૂં વીજું

- ૨૨ [ગણક !]^૩ ડ [ઝ્ઞ]ર્ક-ગોપાદયક-સ્વન્દ-શર્મા-ભદ્ર-આદિત્ય-દ્વિઆદિત્ય-
ચપ્પટક-મતૃર્શ-
- ૨૩ સ્મા-ઈશ્વર-બોપ્પસ્વામિ-દ્વિચપ્પટક-ગોપ-દામ-દ્વિભદ્ર-સ્વોક્સક-કેશવ

૧ વાંચો સંહતારાતિ ૨ વાંચો પાર્થિવશ્રીઃ ૩ વાંચો ભામુરતરન્સપીટો ૪ વાંચો જ્ઞ્વલ ૫ વાંચો સ્સ્વાધ્યા-
યોપેત ૬ વાંચો ઇન્દ્રવમુ (!) ૭ આ નામ વાંચી શકાતું નથી તે ગણક અગર ગણર્ક (ગણર્કને બદલે) ૫થ
ગ પછીને અક્ષર જ જેવો લાગે છે તેથી ગણજ (ગણજ ને બદલે) હોવો જોઈએ. ૮ નામ સાચું છે કે
નહીં તેની ખાત્રી નથી. તેમાંથી કાંઈ વંચાતું નથી. ૯ વાંચો માતૃશર્મા

- ૨૪ ગોવશર્મા-અમિશર્મા-દ્વિગોપ-નાવુવ[ક]કુમારભદ્ર-સીહ-નટ્ટક-ગિજક-ગોમક-સંગમ[-]
- ૨૫ દ્વિમદ્વિ-માનુ-પ્વં ચતુશ્ચત્વારિઙ્ગેતેબ્રાહ્મણેભ્યઃ વટનગરસ્થલ્યન્તર્ગતભોળદાનક-મામસ્તોદ્રજ્ઞ-
- ૨૬ સ્તોપરિકરસ્સવાતભૂતપ્રત્યાયસ્સધાન્યહિરણ્યાદેયસ્સદશાપરાધસ્તોત્પદ્યમ[૧]નૈવિ-ષ્ટિસર્વર[૧]-
- ૨૭ જકીયાનામહસ્તપક્ષેપનીયઃ પૂર્વપ્રત્તદેવબ્રહ્મદેયવર્જિતઃ ભૂમિચ્છિદ્રન્યાયેનાચ-
- ૨૮ નર્દાર્કાર્ણવૈક્ષિતિસરિત્પર્વતસમકાલીનઃ પુત્રપૌત્રાન્વયભોગ્ય ઉદકાતિસર્ગેણ ધર્મદાયો
- ૨૯ નિષ્ટુઃ યતઃ એ[પાં]મુંજતાં[કુ]ષતાં કર્ષયતાં પ્રદિશતાં વા ન કૈશ્વિદવ્યા-સેધે વર્તિતવ્યમાગામિભદ્ર-
- ૩૦ નૃપતિભિરપ્યસ્મ[હં]શજૈરન્યૈર્વા અનિત્યાન્યૈશ્ચર્યાપ્યસ્થિરં માનુષ્યં સામાન્યઞ્ચ ભૂમિદાનફલમ-
- ૩૧ વગચ્છદ્ધિરયમસ્મદ્વાયોનુમન્તવ્યઃ પરિપાલયિતવ્યશ્ચેતિ ॥ બહુભિર્વસુધા મુક્તા રાજમિસ્સગ-
- ૩૨ રાદિભિઃ [૧] યસ્ય યસ્ય યદા ભૂમિસ્તસ્ય તસ્ય તદા ફલં ॥ યાનીહ દૌરિઘ્ય-મયાક્ષરેન્દ્રૈર્જ્ઞનાનિ ધ-
- ૩૩ સ્માયતનીકૃતાનિ[૧] નિર્વૃક્તમાલ્યપ્રતિમાનિ તાનિ કો નામ સાધુઃ પુનરાદ-દીત ॥ [૫]ષ્ટિ વર્ષસ-
- ૩૪ હસાણિ સ્વર્ગે મોદેત ભૂમિદઃ [૧]આચ્છેત્તા ચાનુમન્તા ચ તાન્યેવ નરકે વસેત્ ॥ દૂતકશ્ચા-
- ૩૫ ત્ર મદ્વાદિત્યયશઃ[૧]લિખિતં સન્ધિવિગ્રહાધિકૃત દિવોરપતિવત્રમદ્વિનાં ॥
- ૩૬ સં ૨૦૦ ૮૦ ૬ આષાઢ વ ૮ ॥૧
- ૩૭ સ્વહસ્તો મમ ॥

૧ વધારે શુદ્ધ શ્રત્વારિશતે ૨ વાચો વિષ્ણુસ અગર વિષ્ણુસ ૩ વાચો ઈર્ણવ ૪ ૨૬૦ ના દાનપત્રમાં આ શ્લોકની શરૂવાત “ ઉક્તં ચ મગવતા વેદવ્યાસેન વ્યાસેન ” એ શબ્દોથી થાય છે. ૫ ઉપેન્દ્રવજ્ર અને મન્દ્રવજ્ર મળીને થતો ઉપજાતી હંદ છે. ૬ મોદેત ને અદસે ખીજાં શાસનમાં મોદેતિ પણ હોય છે, પણ સ્મૃતિમાં વસતિ છે. ૭ મૂળમાં ચોખ્ખું વત્રમદ્વિના છે, પણ તેનો અર્થ થતો નથી. ૨૬૦ ના શાસનમાં ચન્દ્ર મદ્વિના લખેલું છે તે વધારે સાચો જોડણી લાગે છે. ૮. એ. વો. ૧ પા. ૧૭ માં ડો. લાગરકરે પ્રસિદ્ધ કરેલ શાસનમાં પણ વત્રમદ્વિના હોવું જોઈએ, જે વશમદ વાચેલું છે. ૯ આહી શરૂવાતમાં છે તેવું જ ચિહ્ન છે, તેથી તેને ઓ વાચવું જોઈએ.

શીલાહિત્ય ૧ લા[ઉર્ફે ધર્માહિત્ય]ના સંવત્ ૨૮૬ ના

એક દાનપત્રનું બીજું પત્ર

સંવત્ ૨૮૬ શ્રાવણ વદિ ૭

આ પત્ર મને વળામાં મળ્યું ત્યારે તેનાપર બડાં પોડાં બાજેલાં હતાં, અને બહુ થોડા અક્ષરો વાંચી શકાતા હતા. પરંતુ આઈથેલોલોકલ કેમીસ્ટ્રી સાફ કર્યા પછી તેનો દરેક અક્ષર સ્પષ્ટલાઘથી વાંચી શકાયો. પત્રની સપાટી ઉપર અસંખ્ય ન્હાનાં કાણાંઓ પડેલાં છે, અને બન્ને બાજુઓને, ખાસ કરીને ડાબી બાજુના નીચેના ખુણાને ઘણું નુકશાન થયું છે. પત્રની ઉપલી કોર તથા ઉપલા ભાગનાં બે કડીઓ માટેનાં કાણાંઓ સુરક્ષિત છે.

પત્રમાં આશરે ૧૦૩"×૭૩" માપનાં છે, અને લખાણ ૧૫ પંક્તિઓનું છે. અક્ષરો પ્રમાણમાં મોટા કદના છે, અને ચોખ્ખા ઝીંડા તથા સંભાળપૂર્વક કોતરેલા છે. તેથી લેખમાં વ્યાકરણની ભૂલો ઓછી છે.

વલ્લભીનાં દાનપત્રનાં બીજાં પત્રમાં દાન આપનાર રાજાનું નામ હોતું નથી. પરંતુ સંવત્ ૨૮૬ ઉપરથી અનુમાન કરી શકાય કે દાન આપનાર, શીલાહિત્ય ૧ ધર્માહિત્ય, છે. તેનાં તેજ વર્ષનાં ત્રણ દાનો પ્રસિદ્ધ થઈ ચૂક્યાં છે.

આ દાન લેનાર વણશકટમાં આવેલો બૌદ્ધ મઠ છે. આ મઠ, તેજ રાજાના (નં ૮ નીચેનામાં) જણાવ્યા પ્રમાણેના બીજાં દાનપત્ર પરથી જણાય છે તેમ, શીલાહિત્ય ૧ એ પોતે જ બંધાવ્યો હતો.

દુર્ભાગ્યે, દાનમાં આપેલી મિલકતનું વર્ણન ઓવાઈ ગયું છે, પરંતુ તે કલાપક (?)પથકમાં આવી હશે, એવું જણાય છે.

તેજ વર્ષમાં બહેર ઠરેલાં બીજાં દાનપત્રો પ્રમાણે આનો દ્રવક પણ ભટ્ટ આહિત્યયશસ્ છે. લેખનું નામ દેખાતું નથી, પરંતુ તેજ વર્ષમાં કાઢેલાં તેજ રાજાનાં બીજાં દાનપત્રોનો લેખક સંધિવિગ્રહાધિકૃત-દિવિરપતિ વત્રભટ્ટિ આ દાનપત્રનો પણ લેખક હોવો જોઈએ.

अक्षरान्तर

- १ युक्तकदाञ्चिकमहत्तरचाटभटकुमारामात्यादीनन्यांश्च यथामिसम्बद्धयमानकान्स
- २ त्यस्तुवस्संविदितं यथा मया मतापित्रोः पुण्याप्यायनाय वंशकटप्रति
- ३ रितविहारनिवासिचतुर्हिगभ्यागताभ्यामिभुसंघस्य चीवरपिण्डपातश
- ४ [ग्लानप्र]त्यय[भै]षज्यपरिष्कारार्थं बुद्धानाञ्च भगवतां गन्धधूपपुष्पमाख्य-
दीपतैल[घृ]पयो
- ५ रस्य खण्डस्फु[टि]तप्रतिसंस्काराय कल्पिकारपादमूलप्रजीवनाय चै
कपथके
- ६ सोद्रङ्गस्सोपरिकरस्सवातभूतप्रत्यायस्सधान्यहिरण्यादेयस्सदशापराधस्सोत्पद्य-
[मान]वि
- ७ [ज]कीयानामहस्तप्रक्षेपणीयः पूर्वप्रप्तदेवब्रह्मदेयवर्जितः भूमिच्छिद्रन्याये-
[नाचन्द्रा]
- ८ [ति]सरित्पर्वतसमकालीनः अव्यवच्छिन्नमो[:*] धर्मदायतया निसृष्टः यत
उचितया देवत्र
- ९ स्थित्या मुज्यमानकः न कैश्चित्परिपन्थनीयः आगामिभद्रनृपतिभिरप्यस्मद्वं-
शजैरन्यैर्वा अ
- १० [अ]वर्ग्याण्यास्थिरं मानुष्यं सामान्यञ्च भूमिदानफलमवगच्छद्भिरयमस्महायो-
नुमन्तव्यः
- ११ ति ॥ बहुभिर्बुधैः सुधा भुक्ता राजमिस्सगरादिभिः यस्य यस्यं यदा
भूमिस्तस्य
- १२ ... निह दारिद्र्यभयाक्षरेन्द्रेर्द्वानि धर्मायतनीकृतानि निर्बुधक्तमाल्यप्रतिमा...
- १३ ... धुपुनरावदीत ॥ पैण्टि वर्षसहस्राणि स्वर्गे मोदेत भूमिदः आ
- १४ नरके वसेत् ॥ दूतकश्चात्र भव्वादित्ययशाः ॥ लिखितं सन्धि
- १५ सं २०० ८० ६ आबण व ७ ॥ ॥ स्व

શીલાદિત્ય ૧ લા(ઉર્ફે ધર્માદિત્ય)નાં બે તામ્રપત્રો

શુભ સંવત્ ૨૮૭ માર્ગશીર્ષ વદિ ૭

આ દાનપત્રનું બીજું પત્રક બહુ જ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. પહેલા પત્રાની શોધ કરતાં. સંશ્લેષમાંથી મને ચાર કકડાઓ મળી આવ્યા. આ કકડાઓ જોડવાથી પહેલા પત્રાનો મોટો ભાગ થયો છે.

બીજા પત્રા સાથે હરમેશની વલ્લભી મુદ્રા જોડેલી છે. તેનું માપ ૧૧૩"×૮૩" છે, પહેલા પત્રામાં ૧૬ પંક્તિઓ લખેલી હોય એવું જણાય છે. બીજામાં ૧૭ પંક્તિઓ છે. અક્ષરો ચોખ્ખા અને સંભાળ પૂર્વક કેતરેલા છે.

પહેલા પત્રાનો જે ભાગ દાન જાહેર કર્યું તે સ્થળ બતાવતો હતો, તે નાશ પામ્યો છે. પરંતુ તે સ્થળ વલ્લભી હશે એમ લાગે છે.

દાન આપનાર રાજાના નામનું પણ એમ જ થયું છે. પરંતુ બીજા પત્રાના સંવત્ ૨૮૭ ઉપરથી દાન આપનાર શિલાદિત્ય ૧ ઉર્ફે ધર્માદિત્ય હોવો જોઈએ એમ જણાય છે. તેણે સંવત્ ૨૮૬ નાં (ત્રણ દાનપત્રો) તથા ૨૯૦ નાં (બે દાનપત્રો) દાનપત્રો પણ જાહેર કર્યાં છે. એથી આ સંવત્ ૨૮૭ ના દાનપત્ર ઉપરથી તેનું રાજ્ય કેટલો સમય ચાલ્યું તે વિષે વધુ જાણવામાં આવતું નથી.

આનર્ત્તપુરમાંથી વલ્લભીમાં આવી વસેલા, સામવેદની કૌશ્યમ-શાખાના શિષ્ય, અને ભાર-દાજ ગોત્રના ભટ્ટચુડના પુત્ર, ભટ્ટિ નામના પ્રાદ્યક્ષને આ દાન આપ્યું છે.

તેને આપેલી મિલકત આ પ્રમાણે બતાવેલી છે:- (૧) પૂજ્ય રાણી જિજ્ઞકાના તાબાના કાલા-સામક ગામની ઈશાન દિશામાં સીહદત્તની માલીકીની ૧૨૦ પાદાવર્ત જમીન જે—પિપ્પલ(પુષ્પ-મિત્ર ગામનો એક રહીશ)ના ક્ષેત્ર તથા કર્ણકના ક્ષેત્રની પશ્ચિમે, મિશ્રણના ક્ષેત્રની ઉત્તરે, દૂશાક તથા મણ્વકના ક્ષેત્રોની પૂર્વે, તથા ચોટિયાનક ગામની સીમા ઉપર આવેલાં કણ્વી વત્સના ક્ષેત્રની દક્ષિણે આવી છે. (૨) ઈશાન કોણમાં તે જ સીહદત્તનો ૧૬ પાદાવર્તના ક્ષેત્રકળનો, મોચનિકા નામનો કૂવો.

આ દાનનો દ્વંતક ભટ્ટ આદિત્યયશસ્ હતો, અને તે સંધિવિગ્રહના મંત્રી તથા મુખ્ય મંત્રી વત્રભટ્ટિએ લખ્યું હતું.

સ્થળોના ઓળખાણ વિષે, મહં ઉપર કહ્યું છે તેમ, વલ્લભી એ હાલનું વળા છે, અને આનર્ત્તપુર એ હાલનું વડનગર છે. બીજાં ગામો ઓળખી શકાતાં નથી.

अक्षरान्तर

पतरुं पहेलुं

- १ [ओं स्वस्ति वलभीतः प्र]समप्रणतामित्राणां मैत्रकाणामतुलबलसंपन्नमण्ड[ला]
भोगसंसक्तप्रहारशतलब्धप्रताप-
- २ [प्रतापोपनतद]ानमानार्जवोपार्जितानुरागादनुरक्तमौलभृतश्रेणीबलावासराज्य-
श्रियः परममाहेश्वर-
- ३ [श्रीभटार्कादिव्यव]च्छिराजवंशान्मातापितृचरणारविन्दप्रणतिप्रविधौताशेष-
कल्मषः शैशवात्प्रभृति खन्न-
- ४ [द्वितीयबाहुरेव समद]परगजघटा स्फो टनप्रकाशितसत्त्वनिकषस्तत्प्रभावप्र-
णतारातिचूडारत्नप्रभा-
- ५ [संसक्तपादनखरश्मि]सङ्घतिस्सकलस्मृतिप्रणीतमार्गसम्यक्परिपालनप्रजाहृदय-
रंजनान्वर्त्यराज-
- ६ [शब्दः रूपकान्तिस्थै]र्यधैर्यगाम्भीर्यबुद्धिसम्पद्भिः स्मरशशाङ्काद्रिराजोदधि
[त्रिद]शगुरुधनेशन-
- ७ (तिशयानः शरणाग)ताभयप्रदानपरतया तृणवदपास्ताशेषस्वकार्यं (फ-)ल
(:*) प्रार्थनाधिकार्थप्रदाना-
- ८ (नन्दितविद्वत्सुहृत्प)णयिहृदयः सकलभुवनमण्डला (भोगप्र)मोदः परममाहेश्वरः
- ९ (श्रीगुहसेनस्तस्य सु)तस्तत्पादनखमयूखसन्तान (वि)सृतजाह्नवीजलौघ (प्र-
क्षालि)ताशेषकल्मषः प्रणयि-
- १० (शतसहस्रोपजीव्यमा)नसम्पद्रूपलोभादिवा (श्रितः स)रभसमामिगा (मिकैर्गु)
णैस्सहजशक्तिशिक्षाविशे-
- ११ (षविस्मापिताखिलबलधनुर्द्धरः प्रथमनर)पतिसमतिसृष्टानामनुपा (ल)यिता-
धर्मदायानामपा-
- १२ (कर्त्ता प्रजोपघातकारिणामुपप्लवानां दर्श)यिता श्रीसरस्वत्योरेकाधिवा (स-)
स्य संघतारातिपक्ष-
- १३ (लक्ष्मीपरिभोगदक्षविक्रमो विक्रमोप)संप्राप्तविमलपार्थिवश्रीः परममाहे-
(श्वरः श्रीधर)सेनस्त-
- १४ (स्य सुतस्तत्पादानुध्यातःसकलज)गदानन्दनात्यद्भुतगुणसमुदयस्थिति
- १५ प्रद्युतिमासुरतरान्सपीठोदूढगुरुमनोरथम
- १६ पिसर्व्वतस्सुभाषितलवेनापि सुखोपपा.... ..
- १७ योपि मुच
- १८
- १९ (श्रीश्रीळादित्यः कुशली)

पतरुं बीजुं

- २० सर्वानेवायुक्तकविनिशुक्तकद्राक्त्रिकमहत्तरचाटभटकुमारामात्या (दीन)न्याश्च-
यथाभिसंबद्धमान-
- २१ कान्समाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं यथा मया मातापित्रोऽपुण्याप्यायनायानर्तपुर-
विनिर्गतवलभी-
- २२ वास्तव्यभरद्वा (ज)सगोत्रच्छान्दोगकौथुमसब्रह्मचारिब्राह्म (ण)भट्टगुहपुत्रभट्टि
(१)क्षणे राज्ञी जज्ञि (?)
- २३ कापादीयकालासामकग्रामे पूर्वोत्तरसीम्नि (पु)व्यमित्रग्रामनिवासिपिप्पलस-
त्क्षेत्रात्कर्कसत्क्षेत्रा-
- २४ चापरतः मिश्रणसत्क्षेत्रादुत्तरतः तथा दूषकसत्क्षेत्रान्मण्णकसत्क्षेत्राच्च
पूर्वतः चोड्डिया-
- २५ नकग्रामसीम्नि कुटुम्बिवत्सप्रत्ययक्षेत्रादक्षिणतः सीहदत्तप्रत्ययपादावर्त्तशतं
विंशोत्तरं अपरो-
- २६ तरसीम्नि सीहदत्तप्रत्यया एव षोडशपादावर्त्तपरिसरा मोचनिका संश-
द्धितवापी । एव-
- २७ मेतद्वापीक्षेत्रं सोद्रङ्गं सोपरिकरं सवातभूतप्रत्यायं सधान्यहिरण्यादेयं सदशापराधं सोत्प-
- २८ धम [१*]नविष्टीकं सर्वराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीयं पूर्वप्रत्तदेवब्रह्मदेयवर्जितं
सु (भू)मि-
- २९ छिद्रन्यायेनाचन्द्रार्कणविक्षितिसरित्पर्वतसमकालीनं पुत्रपौत्रान्वयभोग्य-
मुदकातिसर्गे-
- ३० ण धर्मदायतया निवृष्टं यथास्योचितया ब्रह्मदेयस्थित्या भुजंतः कृषतः कर्ष-
यतः प्रदिशतो वा न कै-
- ३१ श्विद्वयासेधे वर्तितव्यमागामिभद्रनृपतिभिरप्यस्मद्वंशजैरन्यैर्व्वानित्यान्यैश्चार्ण्याप्यस्थ
(स्थि)रं मानुष्यं सा-
- ३२ मान्यञ्च भूमिदा [१*]नफलवमगच्छाद्विरयमस्म द्वाया (यो)नुमन्तव्यः परिपाल-
यितव्यश्चेति ॥ बहुभिर्व्वसुधा
- ३३ भुक्ता राजभिस्सगरादिभिः यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं ॥ यानि
(नी)ह दारिद्र्यमयाक्षरे
- ३४ न्दैर्दैनानि धर्मायतनीकृतानि निष्भुक्तमाल्यप्रतिमानि तानि को नाम साधुः
पुनरावदीत् ॥ षष्ठि वर्ष-
- ३५ सहस्राणि स्वर्गे मोदेत (मोदति) भमिदः आच्छेत्ता चानुमन्ता च ताश्चैव नर-
कं वसेत् ॥ दूतकश्चात्र भट्टादित्ययशाः [१*]
- ३६ लिखितं सन्धिविग्रहाधिकृतदिविरपतिवन्नभट्टिना ॥ सं. २०० ८० ७ मार्गशिर
व ७ ॥ स्वहस्तो मम ॥

વળામાંથી મળેલાં શીલાલિપિ ૧ લાનાં તામ્રપત્રો

ગુ. સં. ૨૮૭ ઈ. સ. ૧૦૬

ઈ. સ. ૧૯૩૦ માં વલ્લભીમાંથી મળેલાં પાંચ તામ્રપત્રો પૈકીનું આ એક છે. તે શીલાલિપિ ૧ લાના સમયનું ગુ. સં. ૨૮૭ ના વર્ષનું છે.

વંશાવલિ—ભટાર્કના વંશમાં ગુહસેન જન્મ્યો હતો. તેનો દીકરો ધરસેન બીજો, તેનો દીકરો શીલાલિપિ હતો, જેનું બીજું નામ ધર્માલિપિ પણ હતું.

દાનવિલાસ—ધાસરક પ્રાંતમાં આવેલા નિગુડ ગામનું દાન કરેલ છે. દાન ચક્ષુર વિહારમાં રહેલી ભિક્ષુણીઓના સંઘને કપડાં, ખોરાક અને દવા માટે તેમ જ ભગવાન પુણ્યની પૂજા નિમિત્તે જોઈતાં ચંદન, ધૂપ, પુષ્પો માટે અને વિહારના ત્રુટક ભાગોના છાંયોદાર માટે આપવામાં આવેલ છે.

શીલાદિત્ય ૧ દાનાં તામ્રપત્રો

સંવત ૨૬૦ ભાદ્રપદ વદિ ૮

નીચે આપેલો લેખ જે પતરાંઓપર લખેલો હતો તે પતરાંઓ કેટલાંક વર્ષ પહેલાં કાઠિયાવાડમાં ઢાંકમાંથી મળ્યાં હતાં, અને હાલ તે રાજકોટના મ્યુઝીયમમાં રાખ્યાં છે. કનૈયા એલ. બારટન અને મેજર સી. એચ. વુડહાઉસે કૃપા કરી, મને થોડા દિવસ માટે તે પતરાંઓ આપ્યાં હતાં, અને ત્યાર પછી તે પૂનાની ગવર્નમેન્ટ ફોટોઝિકોગ્રાફિક ઓફિસમાં મોકલ્યાં હતાં, જ્યાં આ સાથે આપેલી પ્રતિકૃતિ બનાવવામાં આવી હતી.

પતરાંઓનું રક્ષણ ખુબ સંભાળપૂર્વક કરેલું છે. અને હમ્મેશનું ચિત્ર તથા લેખવાળી મુદ્રા હજી તે ઉપર છે. અક્ષરો, જ. રા. એ. સો. વો. ૧૧ પા. ૩૬૦ માં પ્રસિદ્ધ કરેલાં પતરાંઓના જેવાજ છે. તે ઊંડા અને સારી રીતે કાપેલા છે. આમાં આવતી લખાણની બૂલો તે જ વંશનાં બીજાં પતરાંઓ કરતાં વધારે નથી. એક, લઘ્વ ને બહલે લઘ્વ ની ભૂલ સંસ્કૃત મૂળ રૂપને બહલે પ્રાકૃત લખવાથી થયેલી લાગે છે.

દાનપત્રના પહેલા અથવા વંશાવળીના ભાગના શબ્દો શીલાદિત્યનાં પહેલાંના, સંવત્ ૨૮૧નાં શાસનોના શબ્દોને લગભગ મળતા આવે છે. તેથી તેમાં કંઈ નવીન હકીકત નથી. આમાં દર્શાવેલા વલ્લભીના રાજ્યોમાં,—૧ ભટાર્ક, ૨ ગુહસેન, ૩ ધરસેન ૨ જો, અને ૪ દાન આપનાર શીલાદિત્ય ૧ ઉદ્ધે ધર્માદિત્ય છે. ફક્ત એટલું જ જાણવાળેલું છે કે, ભટાર્કના ચાર પુત્રોનાં નામ છોડી દેનાર પહેલો રાજા શીલાદિત્ય છે, ઘણું કરીને કારણ એ છે કે તેના મંત્રીઓએ વાપરેલાં પતરાંઓ એટલાં બધાં નાનાં હતાં કે રાજ્યોની સંપૂર્ણ નોંધ, તેઓ દરેકની આવશ્યક પ્રશંસા-સહિત, તેમાં આવી શકે નહિ. બીજી રીતે, આ દાનપત્ર કેટલીક જાણવાળેલી બાબતો રજુ કરે છે.

પહેલું,—તે વિજયસ્કંધાવારા વલ્લભીપ્રદારહોમ્મવાસકાત એટલે, “વલ્લભીના દ્વાર આગળ ખુલ્લી જગ્યામાં આવેલા હોમ્મ ઉપર અથવા ચાંદર નાંખેલી વિજયી છાવણીમાંથી,” લખેલું છે, આંદિઆં વિચિત્ર ‘હોમ્મ’ શબ્દ જે દેશી જેવો લાગે છે તે ઇર્ષક મુશ્કેલી ઉભી કરે છે. આ શબ્દ બીજાં કોઈ દાનપત્રમાં મેં જોયો નથી, અને તેના ચોક્કસ અર્થ વિષે વળામાં તપાસ કરતાં કંઈ જાણી શક્યો નથી. પરંતુ પૂર્વાપર સંબંધ ઉપરથી જણાય છે કે તે કોઈ લશ્કરી રહેઠાણ, અથવા તો રાજ્યો પોતાના તંત્રીઓ નાંખેલા કોઈ બગીચો હશે.

બીજું, દાન લેનાર વલ્લભીનામક—વટપદ્મસ્વતલનિવિષ્ટ—હરિનાથકારિત—મહાદેવપાદા:—“હરિનાથે અર્પણ કરેલા અને બલવર્માનક—વટપદ્મની સીમામાં વસતા પૂજ્ય મહાદેવ” એ જાણવાળેગ છે—કારણ કે, જો કે જે અપવાદો સિવાય પોતાને પરમમાહેશ્વર “માહેશ્વરના પરમ ભક્તો” કહેવડાવતા વલ્લભી રાજ્યોનાં ઉકેલેલાં અને ઉકેલી શકાય તેવાં વીસેક પતરાંઓ આપણી પાસે છે, તોપણ રાજાનું દાન લેનાર તરીકે કુળદેવને દર્શાવતું આ પહેલું જ દાનપત્ર છે. બીજાં બધાંમાં પ્રાદ્વલ્લો અથવા બુદ્ધ સંધાને દાન આપ્યાનું જણાવેલું છે. આ દાન ઉપરથી સાબિત થાય છે કે વલ્લભી રાજ્યોની શિવની ભક્તિ એકલા શબ્દો કરતાં વધારે પ્રકારની હતી. પ્રાદ્વલ્લ લાગતા હરિનાથે જે સ્થળે લિંગ અર્પણ કર્યું હતું તે સ્થળ હું નક્કી કરી શક્યો નથી. વટપદ્મ હાલના

વરેદ્રા અથવા વડોદરાને માળતું આવે છે. પરંતુ કાકિયાવાડના નકશામાં આ નામવાળાં ઘણાં સ્થળો છે પણ તેમાંનાં એક પણ પાસે આ દાનપત્રમાં લખેલાં ભદ્રાણુક, પુષ્પિલનક, અમ્બિલનક અને દીનાનાક નામનાં ગામો આવેલાં નથી. પ્રાચીન સમયમાં પણ વટપદ્ર સાધારણ નામ હશે એમ જણાય છે. કારણ કે, આ દાનપત્રમાં વટપદ્રની આગળ લગાડેલો શબ્દ ચલ્લવર્માનક, જેનો અર્થ મેં, “ બલવર્મનનું અથવા બલવર્મને સ્થાપેલું ” કયો છે, તે ફક્ત આ ગામ તથા તેવાં અને-કાર્થી ગામો વચ્ચેનો તફાવત બતાવે છે.

દાનમાં આપેલી વસ્તુઓનું વર્ણન આપતો ભાગ નીચે પ્રમાણે છે:—

યમલવાપી, જે, પચીસ ચોરસ ફૂટના ઘેરાવવાળી, વટપદ્રની સીમાની અંદર ઉત્તર તરફ આવેલી છે. અને વાણિઘોષ કુવાની પશ્ચિમે, બલભટના કુવાની દક્ષિણે તથા ચન્દ્રભટના કુવાની પૂર્વે છે. આ ઉપરાંત ૧૫૦ ચોરસ ફૂટનું પશ્ચિમ તરફની સીમા ઉપરનું એક ક્ષેત્ર, જે ભદ્રાણુક ગામના રસ્તાની દક્ષિણે, વીતખટ્ટાની પશ્ચિમે દીનાનાકના રસ્તાના ઉત્તરે, તથા ખરટકની સીમાની પૂર્વે છે; તથા [૧૫૦ ચોરસ ફૂટનું એક ક્ષેત્ર] દક્ષિણ તરફની સીમા ઉપર, પૂજ્ય ભગવાન આદિત્યના કુવાની પૂર્વે, મોઆ(?) કાકિત્રિ(કાકિગિ?)ના ક્ષેત્રની ઉત્તરે, અમ્બિલનક ગામના રસ્તાની દક્ષિણે, પુષ્પિલનક ગામની સીમાની પશ્ચિમે; આ રીતે કુવા સહિત આ રૂપ ચોરસ ફૂટ (જમીન) (આપવામાં આવી છે)

આ દાન આપવાનો હેતુ હરમ્બેશ મુજબનો, એટલે, મંદિરની પૂજા તથા સમાર કામના ખર્ચેની સગવડ કરવાનો છે.

આખી હકીકતો કરતાં વધારે જણવા જેવી હકીકત ફતક, જે કદાચ વટપદ્ર જ્યાં આવેલું છે તે પ્રદેશનો અમલ કરનાર અધિકારી હશે, તેનું નામ, અને દાનની તારીખ છે. ફતક ખરચહ નામનો છે. અને પછીનાં પતરાંઓ ઉપરથી આપણે જાણીએ છીએ કે ખરચહ ૧ લો શિલાદિત્ય ૧ લાનો ન્હાનો ભાઈ અને તેના પછી ગાદીએ આવનાર હતો. અને તે શીલાદિત્યના સમયમાં રાજ્યવહીવટ ચલાવતો હતો.

ફતક અને રાજાને એક જ કંહેવામાં હું જરા પણ સંકેત્ય રાખતો નથી, તથા આ જવાબ-હારીવાળી જગ્યાએ તેની નિમણુંક હોવાની અંગે રાજ્યની ખરી સત્તા છેવટે તેના હાથમાં આવી અને “ પોતાના અંધુના આદેશો પ્રમાણે વર્તન કરી, એક કેળવાયેલો બળદ ધોંસડું ઉપાડે તેવી રીતે, જો કે ઉપેન્દ્ર(વિષ્ણુ)ના વડિલ અંધુ (ઇન્દ્ર) જેવા પોતાના વડિલ અંધુની બહુ ઇચ્છા જાતે (રાજ્યલક્ષ્મી) ઉપાડવાની હશે છતાં, પોતે રાજ્યલક્ષ્મીનો ભાર ઉપાડી લીધો હતો.

આ લેખની તારીખ સંવત્ ૨૯૦ છે. જ્યારે શીલાદિત્યનાં બીજા બધા જણવામાં આવેલ લેખો સંવત્ ૨૮૬ ના છે. આ નવી તારીખથી શીલાદિત્યનાં અને બીજા ધ્રુવસેનનાં સંવત્ ૩૧૦ નાં દાનપત્રો વચ્ચેનું અંતર ૨૦ વર્ષનું જ રહે છે. જે સમયાન્તરમાં બે રાજાઓ થયા, એક ખરચહ ૧ લો અને ધરસેન ૩ જો. તેથી આ દાન શીલાદિત્યના રાજ્યના અંતના સમયમાં આપ્યું હશે અને ત્યાર બાદ થોડા સમયમાં જ તેને પદભ્રષ્ટ કયો હશે, એ બહુ સંભવિત છે.

अक्षरान्तरं

पतरं पहेलं

- १ ओ स्वस्ति विजयस्कन्धावाराद्वलभीप्रद्वारहोम्बवसकात्प्रसभप्रणता मित्राणामैत्रका
णामतुलबलं
- २ संपन्नमण्डलाभोगसंसक्तप्रहारशतलद्धप्रतापात्पतापोपानतदानमानार्ज्योपाज्जितानुरा
- ३ गादनुरक्तमौलभृतश्रेणीबलावासरारज्यश्रियः परममाहेश्वरश्रीभटार्कादत्र्यवच्छिन्न-
राजवंशान्माता
- ४ पिकृचरणारविन्दप्रणतिप्रविधौताशेषाकरुमपः शैशवत्प्रभृतिखङ्गद्वितीयबाहुरेव सम-
दपरगज
- ५ घटस्फोटनप्रकाशितसत्त्वनिकषस्तत्प्रभावप्रणतारातिचूडारलप्रभाससाक्तपादनस्वर-
श्मिसंहतिस्सक
- ६ लस्मिप्रतिप्रणीतमार्गसम्यक्परिपालनप्रजाहृदयरन्जनान्वत्येराजशब्दः रूपकान्तिस्थै-
र्यगाम्भीर्य
- ७ बुद्धिसम्पद्भिः स्मरशशाङ्गाद्विराजोदधिनिदिशगुरुधनेशानतिशयानशशरणागताभयप्र-
दानपरतया
- ८ तृणवदपास्ताशेषस्ककार्यफलप्रार्थनधिकात्यप्रदानानन्दितविद्वत्सुहृत्प्रणयिहृदयः
पादचरीव सकल-
- ९ भुवनमण्डलाभोगप्रमोदः परममाहेश्वरः श्रीगुह्येनस्तस्य सुतस्तत्पादनस्वमयूख-
सन्तानविस्तृत
- १० जाह्नवीजलौघप्रलालिताशेषाकरुमपः प्रणयिशतसहस्रोपजीव्यमानसम्पद्रूपलोभादि-
वाशृतस्ते
- ११ रभसमामिगामिकैर्गुणैस्सहजशक्तिशिक्षाविशेषविस्मापितग्विलबलधनुर्द्धरः प्रथमन-
रपातिसम
- १२ तिसृष्टानामनुपालयितधर्मदायानामपाकर्त्ता प्रजोपघातकारिणामुपप्लवानां दर्श-
यिता श्रीसरस्व
- १३ त्योरेकधिवसस्य संहतरातिपक्षलक्ष्मीपारिभोगदक्षविक्रमोपसंप्राप्तविमलपार्थिवश्रीः पर
- १४ ममाहेश्वरः श्रीधरसेनस्तस्य सुतस्तत्पादानुद्ध्यातस्सकालाजगदनन्दनात्यङ्गतगुण-
समुदयस्थगतिसम

पं. १ वांथो ओ; वास; प्रणतामित्राणां. पं. २ वांथो संसक्त; लब्ध; पोपनत पं. ४ वांथो पितृ; प्रविधौताशेष;
शेषावात्प्र. पं. ५ वांथो संसक्त. पं. ६ वांथो स्मृति; रञ्जना; शब्दो. पं. ८ वांथो फल; प्रार्थनयि; चारीव. पं. १०
वांथो कल्पयः; वाश्रित पं. ११ वांथो कैर्गुणै, ताखिल; बल शब्द उडाडी नांथो. नरपति. पं. १२ वांथो पालयिता.
पं. १३ वांथो रेकाधिवसस्य; संहतराति; परिभोग. पं. १४ वांथो सकलजगदान.

- १५ अदिम्मण्डलस्समरशतविजयशोभासंनाथमण्डलाग्रद्युतिभासुरतरान्सपीठोदृढगुरुम-
नोरथमहा
- १६ भरस्यर्ध्वविद्यापरावरविभागाधिगमविमलमतिरपि सर्वतस्सुभाषितलवेनापि सुखो-
पपादनीयप
- १७ रितोपः समग्रलोकागाधगाम्भीर्यहृदयोपिमुचरितातिशयमुच्यक्तपरमकरुणाणस्व
भावः खिलीभूत
- १८ कृतयुगनृपतिपथविशोधनाधिगतोदग्रकीर्तिर्द्धर्मनुपरोधज्वलतरीकृतार्थमुखसम्पदुपसेवा
- १९ निरूढधर्मादित्यद्वितीयनामा परममोहेश्वरः श्रीशीलादित्यकुशली सर्वानेवयु-
क्तकविनियुक्तकद्रा

पतरुं बीजुं

- १ शिकशौलिककचौरोद्धरणिकचाटभटकुमराभात्यादीनन्यांश्च यथासम्बद्धमानकान्स-
माज्ञाप-
- २ यत्तस्तु वरसंविदितं यथा मया मातापित्रोः पुण्याप्यायनाय बलवर्मानकवाट-
पद्रस्वतलनिविष्टहरिनाथ
- ३ कारितमहादेवपादानं पृजास्त्रपनगन्धधूपपुष्पमाल्यदीपतैलाद्यव्यवच्छिद्ये चाथ गी-
तनृत्याद्यु
- ४ पयोगाय देवकुलस्य च खण्डस्फुटितप्रतिसस्करयपादमूलप्रजीवननिमित्तय वटपद्र-
स्वतल एवोत्त
- ५ रसीन्नि वाणिजकघोषसत्कवाप्या अपरतः तथा बलभटसत्कलवाप्या दक्षिणतः तथा
चन्द्रभटसत्कवाप्या
- ६ पूर्वतः वटपद्रादेवोत्तरतः पंचविंशत्पादावर्त्तपरिसरा यमलवापी तथापरसीन्नि भद्राणक
- ७ ग्रामपथादक्षिणतः वीतखट्टायापरतः दिक्षानाकग्रामप्रथदुत्तरतः बरटकमर्ष्यादपूर्वतः
- ८ पादावर्त्तशतं सार्द्धं तथा दक्षिणसीन्नि आदित्यदेवपादीयवाप्या पूर्वतः काकिभि-
मूवकसत्कक्षेत्रादु
- ९ उत्तरतः ब्रमिलनकग्रामपथदक्षिणतः पुष्मिलानकग्रामसीन्नि अपरतः एवमेतत्सह
वप्या पादा

पं. १५ वांथि सनाथः रासिः गुरुम. पं. १६ वांथि। भारस्सर्ध्वः परापर. पं. १७ वांथि। तोषः. पं. १८
वांथि। धर्मनुपरोधोज्ज्वलतरी. पं. १९ वांथि। नेवायुक्तक. पं. १ वांथि। कुमारः पं. २ वांथि। माता. पं. ३ वांथि।
पादानीः वाणगीत. पं. ४ वांथि। संस्काराय, निमित्ताय. पं. ५ वांथि। घोष सत्क चन्द्रभटसत्कवाप्याः. पं. ७ वांथि।
पथादुत्तरतः दापूर्वत. पं. ८ वाप्याः; कदाय काकिभिर्मूवक पं. ९ वांथि। पथादक्षिः वाप्या.

- १० दावर्तशतद्वयं पंचनवन्त्याधिकं सोढुंगं सोपरिकरं सवातभूतप्रत्ययं सधान्यहिर-
ण्यदेयं सव
- ११ शापराघं सोत्पद्यमानविष्टिकं सर्वराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीयं पूर्वप्रत्तब्रह्मदेयवर्जितं
- १२ भूमिच्छिद्रन्यायेनाचन्द्रार्काण्यवक्षितिसरित्पर्वतसमकालीनं धर्मदेयतया प्रतिपा-
दित यतोपरिलि
- १३ खितस्थित्या भुज्यमानं न कैश्चिद्यागंधे वर्धितव्यमागामिभद्रनृपतिभिरप्यस्मद्वंशजैर-
न्यैर्व्वानित्यान्यै-
- १४ धर्म्याण्यस्थिरं मानुष्यं सामन्यं च भूमिदानफलमवगच्छद्विरयमस्मदायोनुम-
न्तव्य ८ परिपा-
- १५ लयितव्यश्चेत्युक्तं च भगवता वेदव्यासनं व्यासन ॥ बहुभिर्व्वसुधाभुक्ता राजमि-
स्सगरादिभिः य-
- १६ स्य यस्य यदाभूमि तस्य तस्य तदा फलं व्यानीह शरिधभयाक्षरन्वैर्द्धनानि
धर्मायतनीकृतानि
- १७ निभुक्तमन्यप्रतिभानि तानि को नाम साधु ८ पुनराददीत ८ पष्टि वर्षसहस्राणि स्व-
र्गे मोदति मू
- १८ मिदः आच्छेत्ता चानुमता च तान्येव नरके वगेदिति ॥ दृतकश्चात्र श्रीखर-
ग्रहः ८ लिखितं सन्धिवि-
- १९ महाधिष्णुतदिविरपतिचन्द्रमट्टिना ॥ सं । २२०] भद्रपद ८ स्वहस्तोमम.

વળામાંથી મળેલાં શીલાદિત્ય ૧ લાનાં તામ્રપત્રો

ગ્રુ. સં. ૨૬૦ ઈ. સ. ૬૦૬

ઈ. સ. ૧૯૩૦ માં વળામાંથી મળેલાં પાંચ તામ્રપત્રો પૈકીનું આ એક છે. તે શીલાદિત્ય ૧ લાના સમયનું અને ગ્રુ. સં. ૨૬૦ ના વર્ષનું છે.

વંશાવલિ- ભટાર્કના વંશમાં ગુહસેન જન્મ્યો હતો. તેનો દીકરો ધરસેન બીજો હતો અને તેનો દીકરો શીલાદિત્ય ધર્માદિત્ય નામે પ્રસિદ્ધ હતો.

દાનવિભાગ-ઔદરેશનિ ગોત્રના દશપુરથી આવેલા અને વલ્લભી(વળા)માં રહેતા બ્રાહ્મણો મિત્રશર્મન અને ગમેશ્વર જે રુદ્રશર્મનના દીકરા હતા, તેને મૌડલી ગામના વળામાંનું દન્તુર-પુત્ર નામનું ગામડું શીલાદિત્યે દાન આપ્યું.

દશપુર તે માળવામાંનું હાલનું મંદાસોર ગામ છે.

વળામાંથી મળેલાં શીલાદિત્ય ૧ લાનાં તામ્રપત્રો^૧

શુભ સં. ૨૬૦ ઈ. સ. ૬૦૬

ઈ. સ. ૧૬૩૦ માં વળામાંથી મળેલાં પાંચ તામ્રપત્રો પૈકીનું આ એક છે. તે શીલાદિત્ય ૧ લાના સમયનું છે અને શુ. સં. ૨૬૦ ના વર્ષનું છે. વલ્લભી દરવાજા બહાર બદ્રેશ્વર મુકામેથી હાન અપાએલું છે.

વંશાવલિ—ભટ્ટાર્કના વંશમાં શુભસેન જન્મ્યો હતો. તેનો દીકરો ધરસેન બીજો હતો અને તેનો દીકરો શીલાદિત્ય ધર્માદિત્ય નામથી પ્રસિદ્ધ હતો.

હાનવિભાગ—યક્ષસુર વિહારમાં રહેતી બિલુણીઓના સંઘને માટે કપડાં, ખોરાક તેમજ હવા મેળવવા માટે તેમજ ભગવાન બુદ્ધની પૂજા માટે જોઈતાં ચંદન, ધૂપ પુષ્પો વિગેરે માટે અને વિહારના ત્રુટક ભાગના જીર્ણોદ્ધાર વાસ્તે ધસરકના પ્રાંતમાં વટદ્રહ પાસેના અમહસપુત્રના ગામનું હાન શીલાદિત્યે ઠર્યું છે.

શીલાહિત્ય (ઉર્ફે ધર્માહિત્ય) ૧ લાનાં તામ્રપત્રો^૧

આ બે પતરાંઓને બધી બાબતોએ થોડું નુકશાન થયું છે. દરેક પતરાનું કડી માટેનું જમણી બાબતનું કાચું ચોખ્ખું દેખાય છે. સહુથી વધારે નુકશાન દાનનું વર્ષ બતાવનારા ભાગને થયું છે. ઉપલી બાબતમાં થોડા અક્ષરો ઝાંખા થઈ ગયા છે. પરંતુ જેટલા અક્ષરો સ્પષ્ટ છે તેટલા બહુ સંભાળપૂર્વક અને સુંદર રીતે કોતર્યા છે. શીલાહિત્ય ૧ લાનાં દાનપત્રો સાધારણ રીતે લખાણની ભૂલ વગરનાં છે. તેથી આ દાનમાં પણ લખાણની અને કોતરકામની ભૂલો કવચિત જ છે.

પતરાંઓ લગભગ ૧૧" x ૮½" માપનાં છે. પહેલા પતરામાં ૧૬ પંક્તિઓ અને બીજામાં ૧૭ પંક્તિઓ લખેલી છે.

જે સ્થળેથી દાન આપ્યું હતું તે સ્થળનાં નામવાળો ભાગ ભાંગી ગયો છે. તેવી જ રીતે રાજાનું ખુદ નામ જે ભાગમાં હતું તે ભાગ ભાંગી ગયો છે. પણ તેના બીજાં નામનો થોડો ભાગ ૧૬ મી પંક્તિમાં જણાય છે.

આ એક બૌદ્ધ દાન છે. અને તે વણિકદાના સ્વતંત્રતા દાન આપનાર રાજાએ પોતે બંધાવેલા વિહારને આપ્યું છે. આ રાજાના સં. ૨૮૬ના એક બીજા દાનપત્રમાં આ જ વિહાર બતાવ્યો છે. પરંતુ તેમાં તે બંધાવનાર રાજાનું નામ આપ્યું નથી.

વિહારને દાનમાં બે ગામો આપ્યાં છે. તેમાંનું એક, વ્યાધિદિગ્માનક નામનું, સરક પ્રદેશમાં આપ્યું હતું. બીજા ગામનું નામ, તથા જે પ્રદેશમાં તે આવેલું હતું તેનું નામ વાંચી શકાતું નથી.

દૂતક ખરબડ છે. લેખકનું નામ નાશ પામ્યું છે. પરંતુ તેને લગાડેલાં વિશેષણો, જે રક્ષિત છે તેપરથી તથા તે રાજાનાં બીજાં દાનો પરથી તે સંધિવિગ્રહાધિકૃત તથા સુખ્ય મંત્રી વત્રભદ્રિ હાવો ભઈએ, એમ કહી શકાય.

ભાંગી ગયેલા ભાગ સાથે દાનનાં વર્ષ તથા માસ નાશ પામ્યાં છે. પણ પખવાડીયું રક્ષિત છે. આ દાનનો દૂતક, ખરબડ સં. ૨૬૦ નાં દાનપત્રમાં આવે છે, પણ સં. ૨૮૬ ના દાનપત્રોમાં આવતો નથી. આ ઉપરથી દાનપત્રનું વર્ષ અટકળે નક્કી કરી શકાય. તેથી આ શીલાહિત્યનાં અંતના વખતનાં દાનપત્રોમાંનું એક છે.

આ દાનનું ખાસ મહત્ત્વ એ છે કે કુદ્ધ આના ઉપરથી જ આપણને જાણવામાં આવે છે કે શીલાહિત્ય પોતે એક બૌદ્ધવિહાર બંધાવ્યો હતો. આથી જણાય છે કે તેણે ઉત્તરાવસ્થામાં, ગુહસેનની માફક, બૌદ્ધધર્મ સ્વીકાર્યો હતો. (ઈ. એ. વો. ૫, પા. ૨૦૬)

अक्षरान्तर

पतरुं पहेलुं

- १
- २ मौलभृतश्रेणी
- ३ बङ्गशान्मातापितृचरणारविन्दप्रणतिप्रविधौताशे
- ४ हुरेव समदपरगजघटास्फोटनप्रकाशितसत्त्वनिकषस्त
- ५ संसक्तपादनखरश्मिसंहतिः सकलस्मृतिप्रणीतमार्ग-
सम्यक्प
- ६ राजशब्दः रूपकान्तिस्थैर्यधैर्यगाम्भीर्यबुधिसम्पद्भिः स्मर-
शशाङ्कादि
- ७ शानतिशयानश्शरणागताभयप्रदानपरतया तृणवदपास्ताशेष
- ८ धिकार्थप्रदानानन्दितविद्वत्सुहृत्प्रणयिहृदयः पादचारीव सकलभुवन
- ९ दः परममाहेश्वरः श्रीगुहसेनस्तस्य सुतस्तत्पादनस्वमृत्स्वस-
न्तानवि
- १० क्षालिताशेषकल्पः प्रणयिशतसहस्रोपजाव्यभानसम्पद्-
पलोभादि
- ११ भिगामिकैर्गणैस्सहजशक्तिशिक्षाविशेषविस्मापिताखिलबल-
धनुर्द्धर x प्रथम
- १२ सृष्टानामनुपालयिता धर्मदायानामपाकर्ता प्रजोपघातकारिणागुप-
स्रवानां द
- १३ त्वोरेकाधिवासस्य संहतारातिपक्षलक्ष्मापरिमोगदक्षविक्रमो विक्रमसंप्राप्त
- १४ श्रीः परममाहेश्वरः श्रीधरसेनस्तस्य सुतस्तत्पादानुध्यानस्तकलज-
गदानन्दना
- १५ स्थगितसमग्रदिङ्मण्डलस्समरशतविजयशोभासनाथमण्डलाग्रवृत्तिभासुर ...
- १६ गुरुमनोरथमहाभारः सर्वविद्यापरावरविभागाधिगमविमलमतिरपि म ...
- १७ नापि सुखोपपादनीयपरितोषः समग्रलोकागाधगाम्भीर्यहृदयोपि सुचारि
- १८ मकल्याणस्वभावः खिलिभृतकृतयुगनृपतिपथविशोध ...
- १९ तार्थमुखसम्पदुपमेवानिरुद्धधर्मा[दित्यद्वितीयनामा]

પત્રું બીજું

- ૨૦ [શ્રીશીલાદિત્યઃ કુશલી સર્વાનેવાયુક્તકવિનિયુક્ત]કદ્રા[ક્ષિક] ...
 ૨૧ વદ્યમાનકાન્સ
 ૨૨ પુણ્યાપ્યાયનાય વદ્શકટૈ સ્વતલનિવિદ્યાસ્મત્કારિતવિહાર ...
 ૨૩ ... પિણ્ડપાતશયનાસનગ્લાનપ્રત્યયભિષજ્યપ્રતિસ્કારાય(?)
 ૨૪ ... સ્નાનગન્ધદીપતૈલપુષ્પમાલ્યવાદ્યગીતનૃત્યાદ્યુપયોગાય ચ વિહા
 ૨૫ સૈરકપથકાન્તર્ગતવ્યાઘ્રદિન્નાનકં । તથા કાલ(?)
 ૨૬ કા(?)લળ-મેતદ્રામદ્વયં સોદ્રજ્ઞં સોપરિકરં સવાતભૂતપ્રત્યાય ...
 ૨૭ સદશાપરાધં સોત્પદ્યમાનવિષ્ટિ[કં]સર્વરાજકીયાનામહસ્ત-
 પ્રક્ષેપણીયં
 ૨૮ ભૂમિચ્છિદ્રન્યાયેનાચન્દ્રાર્કાર્ણવક્ષિતિસરિત્પર્વતસમકાલીનં
 વિહારસદ્ધ
 ૨૯ ઉપરિલિખિતસ્થિત્યા મુંજમાનસ્ય ન કૈશ્ચિદ્વ્યાસેષે વર્ષિતવ્યમાગા-
 મિભદ્રનૃપતિ—
 ૩૦ મિ ... વ્યાં અનિત્યાન્યૈશ્વર્ય્યાણ્યસ્થિરં માનુષ્યં સામાન્યં ચ ભૂમિદાનફલ-
 મવગચ્છદ્ધિઃ
 ૩૧ ... સ્મદ્વાયોનુમન્તવ્યઃ પરિપાલયિતવ્યશ્ચેત્યુક્તં ચ ભગવતા વેદવ્યાસેન વ્યાસેન
 ૩૨ ... ભુક્તા રાજભિસ્સગરાદિભિઃ યસ્ય યસ્ય યદા ભૂમિસ્તસ્ય તસ્ય ત ...
 ૩૩ ... યાન્નરેન્દ્રૈર્દ્રેદ્રનાનિ ધર્મ્માયતનીકૃતાનિ નિર્બુક્તૈ માલ્યપ્રતિમાનિ તાનિ
 કો નામ સા
 ૩૪ ... ષષ્ઠિ વર્ષસહસ્રાણિ સ્વર્ગે મોદતિ ભૂમિઃ આચ્છેષ્ટા ચાવમન્તા ચ તા ...
 ૩૫ દૂતકોત્ર શ્રીચરગ્રહઃ ॥ લિખિતં સન્ધિવિપ્રહાષિકૃતદિવિરપતિ
 ૩૬ હુલ ૭ સ્વહસ્તો

ધરસેન ઝળનાં ભાવનગરમાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો"

શુ. સ. ૩૦૪ માધ. સુ. ૭

આ પતરાંઓ સંબંધી પ્રો. બી. કે. ઠાકોરે માહિતી આપી હતી અને તે ભાવનગરના ઠાણાના વેપારી હીપસંગ કાનજીના કબજામાં હતાં. પતરાં બે છે અને તેમાં ધરસેન ઝળનું પૂરું દાનપત્ર છે. તેઓ ૧૨૩ ઈય લાંબાં અને ૮૩ ઈય પહોળાં છે અને પહેલામાં ૨૪ અને બીજામાં ૨૦ પંક્તિઓ છે.

ખરચહના હીકરા ધરસેન ઝળએ ખેટક પ્રદારમાં લશ્કરી સુકામ હતો ત્યાંથી દાન આપેલું છે. શરૂઆતમાં ભટાર્કથી માંડીને ધરસેન ઝળ સુધીના વંશના રાજાઓનું વર્ણન છે અને તે ધ્રુવસેનના સં. ૩૧૦ ના દાનની સાથે લગભગ મળતું આવે છે.

જેને દાન મળ્યું તે બ્રાહ્મણ વિષ્ણુચક્રસેના હીકરો મિત્રચક્ર નામે હતો. તે આત્રેય ગોત્રનો, અથર્વવેદી અને હસ્તવપ્રનો રહેવાસી હતો.

તેને નીચે પ્રમાણે દાન આપવામાં આવેલું હતું. (૧) સુરાટ્ટ વિષયમાં હસ્તવપ્ર આહરમાં અમકરકૃપ ગામમાં ૧૦૦ પાદાવર્ત જમીન; (૨) કાલાપક પથકમાં ૬૭૬ ગામમાં એક ખેતર; (૩) તેજ ગામમાં ૧૮ પાદાવર્ત માપવાળી વાવ; (૪) શિરવટક રથલીમાં હસ્તિજૂઠક ગામમાં ઉદયન (?) પાદાવર્ત જમીન.

રાજકુમાર શીલાદિત્ય દૂતક તરીકે આપેલ છે અને સુલેહ તથા લડાઈ ખાતાના અધિકારી વગ્ગભટ્ટિએ લખેલ છે.

દાનની તિથિ શુ. વ. સં. ૩૦૪ ના માધ સુ. ૭ છે.

આની ઐતિહાસિક ઉપયોગિતા એ છે કે શીલાદિત્યની છેલ્લીમાં છેલ્લી સાલ ૨૬૨ અને ધ્રુવસેન ૨ જાની ંહેલામાં ંહેલી સાલ ૩૧૦ વચ્ચેની એક પણ સાલ મળી નથી. વળી આ બે રાજાઓની વચ્ચે ખરચહ અને ધરસેન ઝળ એમ બે રાજાઓએ રાજ્ય કર્યું હતું, પણ તેમાંથી કોઈનું દાનપત્ર અત્યાર સુધી મળ્યું નહોતું. આ દાનપત્રથી તેથી સં. ૨૬૨ અને ૩૧૦ વચ્ચેના ગાળો અમુક અંશે ટુંકો થાય છે.

સુરાટ્ટ (અત્યારનું કાઠિયાવાડ) હસ્તવપ્ર (ભાવનગર રોડમાંનું હાથબ) અને કાલાપક (હાલનું કાઠિયાવાડની નૈઋત્ય કોણે આવેલું કાળાવડ), એ ત્રણ સિવાય બીજી જગ્યાઓનાં નામ મળતાં નથી.

વલ્લભી દાનપત્રનું ગોપનાથમાંથી મળેલું પહેલું પતરું*

પહેલું પતરું

મોક્ષેશ્વર બુદ્ધરને કાઠિઆવાડના ડેપુટી એન્જીનેયરનલ ઇન્સ્પેક્ટર રાવ બહાદુર મોખાસલ એચ. દેસાઈ તરફથી મળેલી એક કાગળની છાપેલ પ્રત, જે તેમની કૃપાદૃષ્ટિથી મને પ્રાપ્ત થઈ તેના ઉપરથી, નીચે આપેલું અધૂરું વલ્લભી દાનપત્ર મેં પ્રસિદ્ધ કર્યું છે. જે પતરા ઉપરથી તે જામ લેવાઈ હતી તે ગોપનાથમાંથી મળ્યું હતું, અને તેનું માપ ૧૪"X૧૦" છે. પ્રતિકૃતિ ઉપરથી જણાય છે કે તે પતરું સંભાળપૂર્વક રાખેલું નથી. અને પહેલી તથા છેલ્લી પંક્તિના અર્થ તથા બીજી લગભગ અર્ધી પંક્તિઓના અર્થે છેકાના અક્ષરો થોડક અંશે નાશ પામ્યા છે.

દાનપત્ર ઉપર તારીખ વલ્લભીમાંથી નાખેલી છે. વલ્લભીનાં બીજાં અર્ધાં દાનપત્રો માફક આ દાનપત્રનાં પણ પ્રથમ બે પતરાંઓ હશે. પહેલા પતરાંને છેડે બે કાણાંઓ ઉપરથી સાબિત થાય છે કે બીજું પતરું તે સાથે જોડેલું હશે તે નાશ પામ્યું છે. અને તે સાથે તેની તારીખ, દાનના મામલું નામ, દાન આપનારાઓનાં નામ તથા દાનમાં આપેલી વસ્તુઓનાં નામોનો પણ નાશ થયો છે. સાચવી રાખેલું પહેલું પતરું, પ્રસિદ્ધ થયેલાં અન્ય વલ્લભી દાનપત્રોનાં પહેલાં પતરાંઓ સાથે સરખાવવાથી અમુક હદમાં તેની તારીખ ચોક્કસ કરી શકાશે. આપણા પહેલા પતરામાં, ધ્રુવસેન અને તે પછીના ઉત્તરકાલીન વલ્લભી રાજાઓની વંશાવળી આપેલી છે. તેમાં ધરસેન ૩ જાનું વર્ણન અધૂરું રહે છે. આ વર્ણનની એકાદ પંક્તિ ખોવાયેલ પતરાં ઉપર ઢોવી જોઈએ. દેરભટના એક પુત્રનું આ દાનપત્ર હોઈ શકે નહીં, કારણ કે વલ્લભી સંવત્ ૩૩૭^૧ નાં ખરબહુ ૨ જાનાં દાનપત્રનાં પહેલાં પતરાંમાં ધરસેન ૪ થા સુધી વંશાવળી આપી છે. તેથી આ દાનપત્ર ધરસેન ૩ જા અથવા ધ્રુવસેન ૪ થા અથવા ધરસેન ૪ થાયે જાહેર કર્યું હશે. આ અનુમાનને નીચેની ખાખતથી વધારે ટેકા મળે છે. ધ્રુવસેન ૨ જાનાં વ. સં. ૩૧૦ નાં દાનપત્રોનાં તથા ધરસેન ૪ થાનાં વ. સં. ૩૩૦^૨ નાં દાનપત્રોનાં પહેલાં પતરાંઓ પણ બરોબર આપણા પહેલા પતરાની જગ્યાએથી જ ભાંગી ગયાં છે, જ્યારે ધરસેન ૪ થાનાં વ. સં. ૩૨૬^૩ ના એક બીજા દાનપત્રના પહેલા પતરામાં વંશાવળીની લગભગ અઢી (૨૩) પંક્તિઓ વધારે છે.

લિપિ ધરસેન ૨ જા અને ધરસેન ૪ થાનાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં દાનપત્રોની લિપિને મૂરેપૂરી મળતી આવે છે.

* ઈ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૪૮ ઈ. હુલ્થ. ૧ પ્રો. બુદ્ધેશ્વરે પ્રસિદ્ધ કરેલું છે. જુઓ ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૭૬. ૨ પ્રો. બુદ્ધેશ્વરે પ્રસિદ્ધ કર્યો છે. જુઓ ઈ. એ. વો. ૬ પા-૧૨ અને વો. ૭ પા. ૭૩. ૩ પ્રો. લાન્ડાશ્વરે પ્રસિદ્ધ કરેલું છે. જુઓ ઈ. એ. વો. ૧ પા. ૧૪.

અંતરાન્તર

- ૧ ઓં સ્વસ્ત વલમતઃ પ્રસન્નપ્રણતમિત્રાણા મત્રકાણામતુલ્યલક્ષ્મ્યમ્મહાભાગ-
સસન્ન પ્રહરણતલક-
- ૨ પ્રતાપાત્મતાપોપનતદાનમાનાર્જીવોપાર્જિતાનુરાગાદનુરક્તમૌલભૂતશ્રેણીબલાવાસરા-
જ્યશ્રિયઃ પરમમાહે-
- ૩ શ્વરશ્રીમર્કાદવ્યવચ્છિન્નરાજવૈશાન્માતાપિતૃચરણારવિન્દપ્રણતિપ્રવિધૌતાશેષકલ્મષઃ
શૈશવાત્પ્રમૃતિ સ્વદ્વિતી-
- ૪ યવાહુરેવ સમવપરગજઘટાસ્ફોટનપ્રકાશિતસત્વનિકપઃ તત્પ્રભાવપ્રણતારાતિચૂડારત્ન-
પ્રભાસસંક્રપા-
- ૫ દનસ્વ[ર]શ્મિસંહતિઃ સકલસ્મૃતિપ્રણીતમાર્ગસમ્પક્ષરિપાલનપ્રજાહૃદયરક્ત-
નાન્વર્ત્યરાજશબ્દો રૂપકાન્તિસ્થૈર્યગા-
- ૬ [મ્મી] ર્યૈ બુદ્ધિસમ્પદ્ધિઃ સ્પરશશાક્તદિરાજોદધિત્રિવિદશગુરુધનેશાનતિશયાનઃ
શરણાગતાભયપ્રદાનપરતયા તૃ-
- ૭ ણવદપાસ્તાશેષસ્વકાર્યફલપ્રર્થનાધિકાર્થપ્રદાનાનન્દિતવદ્વત્સુહૃત્પ્રણયિહૃદયઃ પા-
દચારીવ સકલમુ-
- ૮ વર્ના મ]મ્હલાભોગપ્રમોદઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીગુહસેનેસ્તસ્ય સુતસ્તત્પાદનસ્વ[મ]
યુક્તસન્તાનવિસૃતજાદ્વવી-
- ૯ જલૌષપ્રક્ષાલિતાશેષકલ્મષઃ પ્રણયિશતસહસ્રોપજીવ્યમાનસમ્પદૂપલોભાદિવાશ્રિતઃ
સરભસમાભિગામિકૈ-
- ૧૦ [મુગ્ધૈ]સ્સહજશક્તિશિક્ષાવિશેષવિસ્માપિતાશિલ્પનુર્દ્ધરઃ પ્રથમનરપતિસમતિસૃષ્ટા-
નામનુપાલયિતા ધર્મદાયા-
- ૧૧ નામપ્રાકર્તા પ્રજોપધાતકારિણામુપપ્લવાનાં દર્શયિતા શ્રીસરસ્વયૌરકાષિવાસસ્ય સૃષ્ટ-
તારાતિપક્ષલક્ષ્મીપ-
- ૧૨ રિભોભદ્રલક્ષ્મીવિક્રમો વિક્રમાપસંપ્રસન્નિમલપાર્થિવશ્રીઃપરમમાહેશ્વરઃ શ્રીધરસેનેસ્તસ્ય
સુતસ્તત્પાદાનુધ્યાતઃ
- ૧૩ સકલજગદાનન્દનાત્યદ્ભુતગુણસમુદયસ્થગિતસમગ્રદિક્ષ્મણ્ડલઃ સમરશતવિજયશો-
ભાસનાથમણ્ડલામ-
- ૧૪ શ્રુતિમાસુરતરાન્સપીઠોદ્ભૂતગુરુમનોરથમહામારઃ સર્વવિદ્યાપરાવરવિભાગાગ્રિગમવિમ-
લમતિરપિ

પં. ૧ વાંચો ઓં સ્વસ્તિ વલમીતઃ; મિત્રાણાં મૈત્ર અને મહાભોગસંસ્કૃત—પં. ૨ વાંચો આ નુરાગા નો અને મૌલ નો બો બૂંસાઈ ગયો છે. પં. ૩ વૈશાન્ નો આ બૂંસાઈ ગયો છે. પં. ૪ પ્રકાશિત નો આ જાંખો છે. વાંચો નિકપસ્ત્રપ્ર. પં. ૭ વાંચો ફલઃ પ્રાપ્તિ અને વિદ્યુત. પં. ૮ પ્રમોદઃ નો મોં બૂંસાઈ ગયો છે. પં. ૧૧ ઉપપ્લવાનાં નું અનુસ્થાપન ધર્મ આપું છે; વાંચો રેકાષિવાસસ્ય—પં. ૧૨ વાંચો વિક્રમોપલંકાર. પં. ૧૪ વાંચો શ્રુતિમાસુરતરાન્સ; માસુરતરાન્સ માસુરતરાન્સ ના બેંચું દેખાય છે.

- ૧૧ સર્વતસ્સુભાષિતલ્લેનાપિ સુલોપપાદનીયપરિતોષઃ સમ[ઋ]લોકાગાધગામ્મીર્ય-
દ્વયોપિ સુચરિતાતિશય—
- ૧૧ સુવ્યક્તપરમકલ્યાણસ્વભાવઃ સ્થિભૂતકૃ[ત]યુગનૃપતિપથવિશોધનાધિગતોદગ્ર-
કીર્તિર્દર્શનપુરોધો—
- ૧૭ જ્વલતરિકૃતાત્થસુલસમ્પદપસેવાનરૂઢધર્માદિત્યદ્વિતીયનામા પરમમાહેશ્વરઃ શ્રી-
શીલાદિત્યસ્તસ્યાનુજઃ
- ૧૮ તત્પાદાનુધ્યાતઃ સ્વયમુપેન્દ્રગુરુણેવ ગુરુણાત્યાદરવતા સમભિલષણીયામપિ રાજ-
લક્ષ્મી સ્કન્ધાસક્તાં પર—
- ૧૯ મમદ્ર ઇવ ધુર્યસ્તદજ્ઞાસમ્પાદનૈકરસતયૈવોદ્રહન્સ્વેદસુલ્લરતિભ્યામનાયાસિતસત્ત્વસ-
મ્પત્તિઃ પ્રભાવસમ્પ—
- ૨૦ દ્વશીકૃતનૃપતિશતશિરોરત્નચ્છાયોપગૂઢપાદપીઠોપિપરાવજ્ઞાભિમાનરસાનાલિક્ષિતમ-
નોષ્ટિઃ પ્રણતિમે—
- ૨૧ કાં પારિત્યજ્ય પ્રલ્યાતપૌરુષાભિમાનૈરપ્યરાતિભિરનાસાદિતિપ્રતિ[ક્તિ]યોપાયઃ
કૃતનિશ્ચિલ ભુવનામોદવિમલગુ—
- ૨૨ ણસંહતિ પ્રસભવિષ્ટિસકલકલિવિલસિતગતિર્જીવજનાધિરોહિભિરશેષૈર્દૈર્ધૈરનામુ-
ષ્ટાત્યુજા[ત]હૃદયઃ પ્રલ્યાત—
- ૨૩ પૌરુષાસ્ત્રકૌશલાતિશયગણતિથવિપક્ષક્ષિતિપતિલક્ષ્મીસ્વયંબ્રહ્મપ્રકાશિતપ્રવીરપુરુષપ્ર-
થમસલ્યાધિગ—
- ૨૪ મઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીશ્રવરગ્રહસ્તસ્ય તનયસ્તત્પાદાનુધ્યાતઃ સકલવિદ્યાધિગમવિદિ-
તનિશ્ચિલવિદ્વજ્જન—
- ૨૫ મનઃ પરિતોષાતિશયઃ સત્ત્વસમ્પદા ત્યાગૌદાર્યેણ ચ વિગતાનુસંધાનાશમાહિતા-
રાતિપક્ષમનો—
- ૨૬ [ર]યાક્ષમજ્ઞઃ સમ્પ[ગુપ]લક્ષિતાનેકશાસ્ત્રકલાલોકચરિતગદ્ધરવિભાગોપિ પર-
મમદ્રમ[કૃ]ર[તિકૃ]-
- ૨૭ [ત્રિ]મપ્રશ્રયવિનયશોભાવિભૂષણઃ સમરશતયયપતાકાહરણ[પ્રત્ય]લોદગ્રવાહુ-
વણ્ણવિ[ખ્વન્સિ]ત[નિ]શિ[લ]-

પં. ૧૭ વાંચો નિરૂઢ અને તસ્યાનુજસ્તત્પાદા. પં. ૧૮ વાંચો રાજ્યલક્ષ્મી. પં. ૧૯ વાંચો તદાહા અને સ્વેદ.
પં. ૨૧ વાંચો સાહિત. પં. ૨૨ વાંચો સંહતિઃ. પં. ૨૩ વાંચો તિશયો અને સંલ્યા.—પં. ૨૫ વિગતાનુસંધાના ના
ન અને સ ની ૫૨મી લાઇનઉપર એક મોડું છે. આ દાનપત્ર કરતાં પ્રથમના દાનપત્રો બધાંની પ્રતિકૃતિઓમાં
વિગતાનુસંધાનાશમાહિતારાતિ. વાંચેલું છે. પાછળથી આ વાંચનમાં સંધાનાસમા (શીલાદિત્ય ૩ બાનું દાનપત્ર
૪. એ. વો. ૫ પા. ૨૦૭) સંધાનસમા (શીલાદિત્ય ૫ માં અને ૬ ઠાનાં દાનપત્રો ૪. એ. વો. ૬ પા. ૧૬
તથા વો. ૭ પા. ૭૯) એ મુજબ ફેરફાર કરવામાં આવ્યો હતો. પં. ૨૬ ઉપરનું—વાંચો પરમમદ્રમકૃતિરક-
ષિમ. પં. ૨૭ કહ્યા બાદ અક્ષરો બુંસાઇ ગયા છે. વાંચો સમરશતય અને વિશ્વક્ષિત.

ભાષાન્તર

સ્વસ્તિ! વહલીપુરમાંથી મિત્રોનાં અને બળથી નમાવેલા શત્રુઓનાં મહાન અને અસંખ્ય સૈન્યોના પ્રબળ અને સતત પ્રહારથી યશ પ્રાપ્ત કરનાર, પોતાના વિક્રમમાંથી હિંમતવાળા દાન, માન અને વિનયથી પ્રબળો અનુરાગ પ્રાપ્ત કરનાર, શરણ થએલા નૃપોની શ્રેણીના બળથી રાજ્યશ્રી પ્રાપ્ત કરનાર, અને અવિચ્છિન્ન રાજવંશવાળા કટાર્કમાંથી, તેના પૌત્ર, માતૃપિતાનાં ચરણકમળને નમન કરી સર્વ પાપ ધોઈ નાંખનાર, બાળપણથી એક જ મિત્રસમાન અસિથી શત્રુઓના મસ્ત માતંગોની ઘટા છેદી બળ પ્રદાશિત કરનાર, જેના પદનખની મહાન પ્રભા પોતાના પ્રતાપ વડે નમન કરતા શત્રુઓના મુગટના મણિની પ્રભા સાથે મળતી, સર્વ રમૂતિમાં જણાવેલા માર્ગનું યોગ્ય પાલન કરી પોતાની પ્રજાનાં મન અનુરંજિત કરીને રાજશબ્દ તેના પૂર્ણ અર્થમાં જેને સારી રીતે બંધબેસતો, જે રૂપ, કાન્તિ, સ્થિરતા, ગાંભીર્ય, બુદ્ધિ અને સંપદમાં અનુક્રમે કામદેવ, ઈન્દુ, હિમાલય, સાગર, બૃહસ્પતિ અને કૂબેર કરતાં અધિક હતો, શરણાગતને શરણ આપવામાં નિત્ય ઉદય હોવાથી સ્વાર્થ તૃણવત્ લેખી લ્યછ દેનાર, વિદ્વાનો, બન્ધુજનો, અને મિત્રોનાં હૃદય અભિલાષ કરતાં અધિક આપીને પ્રસન્ન કરનાર, સકળ જગતનો ગમન કરતા સાક્ષાત્ આનન્દરૂપ, પરમમાહેશ્વર ગુહસેન ઉત્તરી આવ્યો હતો. તેના પુત્ર, પોતાના પિતાના પદનખમાંથી નીકળતા રશ્મિરૂપી ગંગાના જળમાં સર્વ પાપ ધોઈ નાંખનાર, અસંખ્ય મિત્રોના જીવિતનું પાલન કરતા પ્રતાપની અભિલાષથી તેની તરફ આકર્ષાએલા સર્વ સહયુગસંપન્ન, નૈસર્ગિક બળ અને વિશેષ વિદ્યા (શિક્ષા)થી સર્વ ધનુર્ધરોને વિસ્મિત કરનાર, પોતાના પૂર્વજોએ કરેલાં સર્વ ધર્મ દાન રક્ષનાર, પોતાની પ્રજાને હણનારાં સર્વ વિદ્વાનો હરનાર, શ્રી અને સરસ્વતીનો એકત્ર નિવાસસ્થાન, શત્રુઓના પક્ષમાંથી લક્ષ્મી હરી લઈને તેના ઉપભોગ કરવામાં દક્ષ વિક્રમવાળો, પોતાના પ્રતાપથી વિમળ રાજ્યશ્રી પ્રાપ્ત કરનાર પરમ માહેશ્વર શ્રી ધરસેન હતો. તેના પુત્ર, તેના પાદાનુધ્યાત, અખિલ જગતને આનન્દકારી અને અતિ અદ્ભુત ગુણોના તેજથી સર્વ દિશા ભરનાર, અનેક યુદ્ધોના શુદ્ધ તેજ અને સેનાપતિના તેજથી પ્રદાશિત સ્કંધવાળો, અભિલાષનો મહાભાર વહનાર, વિદ્યાના પર અને અપર ભાગના જ્ઞાનથી અતિ પવિત્ર થએલી મનિ-સંપન્ન હોવા છતાં કોઈની પાસેથી એક સુવચનથી સહેલાઈથી પ્રસન્ન થાય તેવો, અગાધ ગાંભીર્યવાળા હૃદયવાળો હોવા છતાં અનેક સત્કાર્યોથી અતિ ઉમદા સ્વભાવ દર્શાવનાર, સત્યયુગના પૂર્વના નૃપોના માર્ગ પર ગમન કરી ચોમેર પ્રસરેલા યશવાળો, ધર્મદાયની સીમા કદાપિ ન ઉલ્લંઘી હોવાથી અધિક ઉજ્જવળ બનેલ લક્ષ્મી, સુખ, અને પ્રતાપના ઉપભોગથી ધર્મોદયનું વર્ણન આપતું નામ પ્રાપ્ત કરનાર પરમમાહેશ્વર શ્રી શીલાહિત્ય હતો. તેના ભાઈ અને પાદાનુધ્યાત, અન્ય ઉપેન્દ્ર સમાન અને તેના તરફ પ્રેમથી પૂર્ણ હોઈ પોતાના વડીલ બન્ધુથી તેના સ્કંધ પર મૂકાએલી રમ્ય અને અભિલાષિત રાજ્યશ્રીની ધૂરી, પોતાના બન્ધુની અભિલાષાનું પાલન કરવાના આનન્દ માટે જ ફક્ત, સુખી વૃષભ જેમ ધોરનાર, શ્રમ, સુખ કે પ્રેમથી જેની શાન્તિ સદા અસ્પર્શિત હતી, તેના વિક્રમના પ્રતાપને નમન કરતા અનેક નૃપોના મુગટનાં રત્નોથી તેનું પાદપીઠ આવૃત્ત હતું, છતાં જે અન્યનું અપમાન કરવાના લેશમાત્ર દોષથી મુક્ત હતો, જે મદવાળાં પરાક્રમે માટે વિખ્યાત જનો પાસે ફક્ત નમન જ થતા હોતો, જે સકળ જગતને આનન્દકારી સર્વ ગુણોથી પૂર્ણ હતો, જેણે કલિયુગના સર્વ માર્ગ બળથી હાંકી મુક્યા હતા, જેનું અતિ ઉમદા હૃદય હૃદયોમાં સદા જણાતા દોષોમાંના એક પણ દોષથી નિત્ય મુક્ત હતું, જેણે સર્વ જાતનાં પુરુષાર્થવાળાં-શસ્ત્રના પ્રયોગમાં મહાન દક્ષતાથી અસંખ્ય શત્રુ નૃપોની લક્ષ્મી હરી લઈ ન પોતાને પરાક્રમી પુરુષોમાં પ્રથમ સાખીત કર્યો હતો તે પરમમાહેશ્વર શ્રી ખરબહ હતો. તેના પછી તેના પુત્ર, અને પાદાનુધ્યાત, સર્વ વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી વિદ્વાનોના પરમ સંતોષરૂપ, અવ્યવસ્થિત અને આનંદમિત શત્રુઓના મનોરથરૂપી રથની ધરીને બળ, દાન, અને ઉદારતાથી ભાંગી નાખનાર, લોકચરિત (જગતના અન્તર વિષય), સર્વ કળા અને વિદ્યાથી અતિ પરિચિત હોવા છતાં અતિ આનન્દી સ્વભાવવાળો, અકૃત્રિમ પ્રેમ અને વિનયથી ભૂષિત, પોતાના વિશ્વાસ સંપન્ન અને અનેક યુદ્ધમાં વિજયધ્વજ હરી લેનાર કરથી સર્વ શત્રુઓમાં સ્પર્ધાના ઉત્સાહનો નાશ કરનાર, જેની આજ્ઞા સ્તુતિ પામી હતી

ધ્રુવસેન ર જનાં તામ્રપત્રો*

સંવત ૩૧૦ આશ્વિન વદિ ૫

ધ્રુવસેન ર જનું દાનપત્ર દરેક ૧૦ ઈંચx૧૨૨ ઈંચ માપનાં બે પતરાંઓ ઉપર લખેલું છે. ૪ડીઓ અને મુદ્રા તેનાં ચોક્કસ સ્થાને છે. અત્યારે પતરાંઓ ઘણાં જ પાતળાં થઈ ગયાં છે, અને કોઈ કોઈ જગ્યાએ નહાનાં કાણાંઓ પડ્યાં છે. કાટને લીધે સપાટી બહુ ખરાબ થઈ ગઈ હોવાથી, શોધનારે ઉપરનાં પડ ભાંગી નાખ્યાં હોય એવું જણાય છે. સુભાગ્યે નક્કર ત્રાંખાનો થોડો ભાગ મધ્યમાં રહી ગયો હતો. જેમાં અક્ષરોના લીટા દેખાય છે. છતાં જ્યારે મને પતરાંઓ મળ્યાં ત્યારે આખું દાનપત્ર ઉકેલી શકીશ કે નહિ તે વિષે મને શંકા હતી. પરંતુ જ્યારે નજરે પડી શકતા બધા લીટાઓ ધોળા રંગથી પૂરી લીધા ત્યારે મને અતિ આનંદ સાથે માલુમ પડ્યું કે, એકાદ પંક્તિ જે બીજાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં પતરાંઓની મદદથી સહેલાઈથી જાણી શકાશે, તે સિવાય આખું દાનપત્ર વાંચી શકાય તેવું હતું.

આ દાનપત્ર વલ્લભીમાં લખાયું છે. વંશાવળીમાં કંઈ નવીન જાણવા જેવું નથી.

પરંતુ એક વાત ખાસ ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ કે, ધ્રુવસેન ર જે, જેને ખાલાદિત્ય પણ કહેવામાં આવે છે, તે ‘ મહારાજ ’ નો ઇલ્કાબ ધારણ કરતો નથી, તથા તેના પહેલાં થઈ ગયેલામાંથી કોઈને ‘ ધ્રી ’ ‘ પ્રતાપી ’ સિવાય બીજું વિશેષણ આપ્યું નથી. આ ભૂલ કદાચ અકસ્માત હોય. પરંતુ હિંદુસ્તાનના રાજાઓનું શબ્દાંશરૂપ જોતાં આ બાબત શંકાસ્પદ છે. અને છેવટે જો એમ માલુમ પડી આવે કે ધ્રુવસેન ર જને પોતાની મહત્તા વિષે મૌન રહેવાનાં સળખા કરાવેલાં હતાં, તો તે નવાઈ જેવું નહિ લાગે.

આ દાન ગોહકે બંધાવેલા વિહારમાં વસતા બિશ્નુસંઘને આપ્યું છે. આ વિહાર રાજકુમારી હુદુએ વલ્લભીમાં બંધાવેલા વિહારની સીમામાં આવેલો છે.

હુદુ અને તેના વિહાર વિષે ધ્રુવસેન ૧ તથા ગુહસેનનાં શાસનોમાંથી જાણવામાં આવે છે. આંહિ જો તેને ‘ રાજી ’ ‘ રાણી ’ કહેવામાં આવી હોય તો, હું ધારૂં છું કે લેખકનો હેતુ તે ‘ રાજાને પરણેલી હતી, ’ એવો નહિ પણ ‘ રાજકુટુંબની હતી ’ એવું બતાવવાનો હશે. કારણ કે ધ્રુવસેન ૧ લો તેને ‘ મારી બેનની પુત્રી ’ કહે છે. વલ્લભીસ્વતલસભિવિષ્ટ એટલે ‘વલ્લભી-ની પોતાની સપાટી ઉપર બેઠેલો.’ એ શબ્દનો ચોક્કસ અર્થ હું કરી શકતો નથી. તેનો અર્થ મેં ક્યો છે તેમ, વલ્લભીમાં આવેલો એટલે ચાર દિવાલાની વચ્ચે ” એવો થાય. પણ કદાચ ‘ સ્વતલ ’ સમાસનો કંઈ પારિભાષિક અર્થ હોય.

આ દાનનો હેતુ ધ્રુવસેન ર જના પહેલાના દાનમાં આપ્યો છે તે જ છે.

સુરાષ્ટ્રમાં કાલાપક પથમાં ભસંત નામનું ગામડું દાનમાં આપ્યું છે. સોરઠના એક પેટા ભાગનું નામ કાલાપક પથ હોવું જોઈએ. ‘ સુરાષ્ટ્ર ’ વિષે ધ્યાનમાં રાખવાનું એ છે કે આ શબ્દ હરમેશાં બહુવચનમાં વાપરવામાં આવે છે, જેમ કે સુરાષ્ટ્રાઃ અને તેથી પંચાલાઃ, કસ્મિરાઃ ની માફક તેનો અર્થ પણ સુરાષ્ટ્ર દેશમાં વસતા લોકો એવો થાય છે. ‘ સોરઠ ’ કદાચ સુરાષ્ટ્રાઃ નો અપભ્રંશ નહિ, પણ સૌરાષ્ટ્રમ્ (મંડલમ્) નો હશે. કારણ કે, તદ્વિત પ્રત્યય લગાડવાથી બનેલો સંસ્કૃત જો નિયમિત રીતે પ્રાકૃત બોલી બતાવાય છે. કાઠિયાવાડના ડેપુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર રાવ-સાહેબ ગોપાલજી એસ. દેસાઈ સૂચવે છે કે, ભસંત એ સોરઠ પ્રાંતમાં જુનાગઢના નવાબના તાબાનું હાલનું ભેસાણ ગામ હશે.

સૌરાષ્ટ્રના, વલ્લભી રાજાઓ સાથેના સંબંધ વિષે હિવેનસેંગ પણ કહે છે કે “ આ દેશ વલ્લભી રાજ્યના તાબામાં છે. ” તારીખમાં, વર્ષ સંવત ૩૧૦ અને માસ આશ્વિન આપેલાં છે. નિવસ, ‘ બહુપ, એટલે બહુ (લપક્ષ), વહ પ, ’ અથવા ‘ બ ૧૫, વહ ૧૫ ’ વંચાય છે. કારણ આ પતરાં પર ‘ હ ’ અને ૧૦ ની નિશાની બહુ મળતી આવે છે.

अक्षरान्तर

पतरू पहेलुं

- १ स्वस्ति वलभीतः प्रसभप्रणतामित्रणामैत्रकाणामतुलबलसंपन्नमण्डलाभोगसंसक्तप्र-
हारशतलब्धप्रता-
- २ पात्प्रतापोपनतदानमानार्जवोपार्जितानुरागादनुरक्तमौलभृतश्रणीबलावाप्तराज्यश्रियः
परममाहेश्वरः श्रीभटार्कादिव्यव-
- ३ च्छिन्नराजवैशान्मातापितृचरणारविन्दप्रणतिप्रविधौताशेषकल्मषशैशवात्प्रभृतिख-
ड्गद्वितीयबाहुरेवसमदपरगजघटास्फोटन-
- ४ प्रकाशितसत्त्वनिष्पत्तत्प्रभावप्रणतारातिचूडारत्नप्रभाससक्तपादनखराश्मिसंहतिस्स-
कूलस्मृतिप्रणीतमार्गसम्यक्परिप-
- ५ लनप्रजाहृदयरञ्जनार्थराजशब्दो रूपकान्तिस्थैर्यगाम्भीर्यबुद्धिसंपद्धिः स्मरश-
शाङ्काद्रिराजोदधिनिद्रागुरुधनैशानतियानदशर-
- ६ णागतभियप्रदानपरतया त्रिणवदपास्ताशेषस्वकार्यफलप्रार्थनाधिकार्थप्रदानान-
न्दितविद्वन्मुह्यप्रणयिहृदयः पादचारी *
- ७ व सकलभुवनमण्डलाभोगप्रमोदः परममाहेश्वरः श्रीगुहसेनस्तस्य सुतस्तत्पदन-
स्वमयूखसंतानविसृतजान्हीजलैष-
- ८ प्रक्षालिताशेषकल्मषः प्रणयिशतसहस्रोपजीव्यमानसंपद्रूपलोभादिवाश्रितस्मरभस-
मागामिकैर्गुणैस्सद्वजशक्तिशि-
- ९ क्षाविशेषविस्मार्पिताखिलधनुर्द्धरः प्रथमनरपतिसमतिस्त्रिष्टानामनुपालयिता घर्मदा-
यानामपाकर्त्ता प्रजोप-
- १० घातकारिणामुपलुवानां दशयिता श्रीसरस्वत्योरेकाधिवासस्य संहृतारातिपक्षलक्ष्मी-
परिभोगदक्षविक्रमो विक्रमोपस-
- ११ [प्रा] तविमलपार्थिवश्री परममाहेश्वरः श्रीभरसेनस्तस्य सुतस्तत्पादानुध्यात-
स्सकलजगदानन्दनात्यद्भुतगुणसमुदयस्थ-
- १२ [गि] तसमग्रदिङ्मण्डलस्समरशतविदशतोभासनाथमण्डलाग्रद्युतिभासुरान्सर्पा-
ठोव्यूढगुरुमनोरथमहाभार-
- १३ [स] र्वविद्यापरापरविभागाधिगमविमलमतिरपि सर्व्वतस्सुभाषितलवेनापि मुखप-
पादनीयपरितोषस्समग्रलोकागाध-
- १४ गाम्भीर्यहृदयोपि सुचरितातिशयमुव्यक्तपरमकल्याणस्वभावः खिलीभूतकृतयुगान्-
पतिपथविशोधनाधिगतोदग्रकीर्त्ति-

पं. १ वांथो मित्राणां पं. २ वांथो श्रेणी; महेश्वरः पं. ४ वांथो सत्त्व; संषक्त; परिपा. पं. ५ वांथो रंजनान्वर्थ.
पं. ६ वांथो फल. पं. ७ वांथो स्तत्पाद; जलौघ. पं. १० वांथो दंशयिता. पं. ११ वांथो पार्थिवश्री. पं. १२
वांथो विजयशो; रांसपीठो; महामारः; -पं. १३ वांथो मुखोप. पं. १४ वांथो स्वभावः;-

- १५ र्द्धर्मानुपरोधोज्ज्वलतरिकृतार्थसुखसंपदुपसेवानिरुद्धधर्मादित्वद्वितीयनामा परम-
माहेश्वरः श्रीशीलादित्यस्तस्या-
- १६ नुजस्तत्पादानुध्यातः स्वयमुपेन्द्रगुरुणेव गुरुणात्यादरवता समभिलषणीयामपि राज-
लक्ष्मीस्कन्धासक्तपरमभद्रहव धु-
- १७ र्यस्तदाज्ञा [सं] पादनकरसतयैवोद्वहन्खेटसुखरतिभ्यामनायासितसत्त्वसंपत्तिः
प्रभावसंपद्वशीकृतनृपतिशतशिरो-
- १८ रत्नच्छायोपगूढपदपीठोपि परावज्ञाभिमानरसानालिङ्गितमनोवृत्तिः प्रणतिमेकापरि-
त्यज्य प्रख्यातपरुषाभि [मानैर]
- १९ प्यकतिभिरनासादितप्रतिक्रियोपायः कृतनिखिलभुवनमोदविमलगुणसँहति प्रसभ
[विघ] टितसकलविलसितगतिनी [च]
- २० जनाधिरोहिभिरशैर्दोषैरनामृष्टात्युन्नतहृदः प्रख्यातपौरुषास्त्रकौशलातिशयगति-
धविपक्षक्षितिपतिलक्ष्मीस्वयम्राह [प्र]-
- २१ काशितप्रवीरपुरुषप्रथमसंख्यादिगमःपरममाहेश्वरः श्रीस्वरग्रहस्तस्य तनयस्तत्पा-
दानुध्यातः सकलविद्याधिगम[बिहित]
- २२ निखिलविद्वज्जनमचः पारितोषातिशयस्त्वसंपदात्यागौदार्येण च विगतानुसन्धा-
नाशमहितारातिपक्षमनोरथाक्षमङ्ग-
- २३ स्सम्यगुपलक्षितानेकशास्त्रकलालोकचरितगन्हरविभागोपि परमभद्रमकृतिरप्यकृ-
त्रि[मप्रश्न]
- २४ य विनयशोभाविभूषणः समरशतजयपता[काहरणप्रत्यलोदग्रबाहुविध्वंसित]-
पतरुं बीजुं
- १ निखिलप्रतिपक्षपद्धेदयः स्वधनुः प्रभावपरिभूतास्त्रकौशलाभिमानसक-
लनृपतिमण्डल-*
- २ भिनन्दितशासनः परममाहेश्वरः श्रीधरसेनस्तस्यानुजस्तत्पादानुध्यातः सञ्चरि-
तातिशयित-
- ३ सकलपू [र्व्वनरपतिर]तिदुस्साधानामपि प्रसाध[यि]ता विसयाणां भूर्चिमानि-
व पुरुषकारः परिवृद्धगुणानु-
- ४ रागनिर्भर[चित्तवृ]त्तिर्मनुरिव स्वयमभ्युपपन्नः प्रकृतिभिर[धि]गतकलाकला-
पः कान्तिमार्मिर्षृतिहेतुरकलङ्क × कुमुद-
- ५ नाथः प्राज्यप्रतापस्थगितदिगन्तरालप्रध्वन्सितध्वान्तराशिस्ततोदितस्सवितामकृ-
तिम्यः परप्रत्ययमर्थवन्त-
- ६ मतिबहुतिप्रयोजनानुबन्धमागमपरिपूर्णं विद्वधानस्सन्धिबिग्रह समासनिश्चयनि-
पुणः स्थानेनुरूपमादेशं

पं. १५ वांथो ज्ज्वलतरिकृता पं. १६ वांथो स्कन्धासक्तां पं. १७ वांथो सत्त्वः पं. १८ मेका; पौरुषा.
पं. १९ वांथो प्यकतिभिः; संवृत्तिः; कळिविलसित. पं. २१ वांथो परममाहेश्वरः पं. २२ वांथो समाहिता पं. १ वांथो
स्पर्षोदय. पं. ३ वांथो विषयाणां. पं. ५ वांथो प्रज्वंसित; पर;

- ७ ददद्गुणवृद्धविधानजानितसंस्कारस्साधूनां राज्यसालातुरीयतन्त्रयोरुभयोरपि निष्णां-
तप्रकृष्टविक्रमोपि क-
- ८ रुणामृदुहृदयः श्रुतवानप्यगर्वितः × कान्तोपि प्रशमी स्थिरसौहृदय्योभिनिरसिता
दोषवत्तामुदय-
- ९ मुपजतितजनतानुरागपरिपिहितभुवनसमर्थितप्रथितत्रालादित्य द्वितीयनामा परम
माहेश्वरः श्रीध्रुवसे-
- १० न × कुशली सर्वानेव यथासम्बध्यमानकसमाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं यथा
मया मातापित्रोः पुण्याप्ययनाय
- ११ बलभीस्वतलसन्निविष्टराज्ञीदुष्काकारितविहारमण्डलंतर्गतगोहक कारितविहारनि-
वास्यार्ग्यभिक्षुसङ्घायचीवरपिण्डपातश[य]
- १२ नाशनगञ्जानप्रत्ययभिषज्य प्रतिस्काराय बुद्धानां च भगवतां पूजास्नानगन्धधूपपु-
ष्पदीपतैलाद्यर्थविहार-
- १३ [स्य] खण्डस्फुटितप्रतिसंस्काराय पादभूलप्रजीवनाय सुराप्रेषु कालापकपथके
भसन्तग्रामः सोद्रङ्गस्सो-
- १४ परिकरः समृतवातप्रत्यायस्सधान्यहिरण्यदेयस्सदशापराधस्सोत्पद्यमानविष्टिकसर्व
राजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीय-
- १५ पूर्वदत्तदेवब्रह्मदेयं रहितः आचन्द्रार्काण्यवक्षतसरिपर्वतसमकालीनः आर्य-
भिक्षुसङ्घपरिमोग्य उदकातिस[गे]
- १६ ण ब्रह्मदायो प्रसृष्टो यतोस्योचितया देवाम्राहारस्थित्याभुञ्जतः कृषतः कर्षयतः प्र-
दिशतो वा न कैश्चिद्वासेधे-
- १७ वर्तितव्यमागाभिभद्रनृपतिभिरस्मद्गंशजैरन्यैर्वा अनित्यान्यैश्चर्याण्यस्थरं मानुष्यं
सामान्यं च भूमिदानफलमव
- १८ गच्छद्भिरयमस्मदायोनुमन्तव्यः परिपालयितव्यश्चेत्युक्तं बहुभिर्वसुधा भुक्ता राज-
भिस्सगरादिभिः यस्य यस्य-
- १९ यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं ॥ यानीह दारिद्र्यभयान्नरेन्द्रैर्धनानि धर्मयत-
नीकृतानि निर्वान्तमाल्यप्रतिमानि
- २० तानि को नाम साधुः पुनराददीतः षष्टिं वर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः
आच्छेत्ता चानुमन्ताच तान्येव नरके वस्ये
- २१ वृत्तकोत्र सामन्तशिलादित्यः ॥ लिखितमिदं सन्धिबिग्रहाधिकृतदिविरपतिवशम-
ट्टिना ॥ सं ३१० आश्वयुजबह ५ स्वहस्तोमम ॥ २

पं. ७ वांथो वृद्धिः; शालातुरीय, निष्णातः. पं. ८ वांथो सौहृदयोपि; दोषवतां. पं. १० वांथो बध्यमानकान्.
पं. ११ वांथो मण्डलान्तर्ग. पं. १२ वांथो नाशन; प्रतिस्काराय पं. १४ वांथो हिरण्या; विष्टिकः; प्रक्षेपणीयः.
पं. १५ वांथो ब्रह्मदेयारहितः; क्षिति. पं. १६ वांथो योतिपृष्टो. पं. १७ वांथो स्थिरं पं. २० वांथो ददीतः; वसेत्.
५०

ધ્રુવસેન ૨ જાનાં તામ્રપત્રો

(ગુપ્ત) સંવત્ ૩૧૨ જ્યેષ્ઠ સુદ ૪

આ બે પતરાં ચો છે. દરેકનું માપ ૧૩^૫/_૮"x૧૦^૩/_૮" છે, અને બંનેની એક જ બાજુ ઉપર લેખ છે. પહેલા પતરામાં ૨૩ અને બીજામાં ૨૧ પંક્તિઓ છે. ૪૪ મી પંક્તિમાં તારીખ આપી છે તેમાંથી ૩૦૦,૧૦, ૨ અને ૪ એવા આંકડાઓની સંખ્યા-ચિહ્નોના દાખલા પૂરા પડે છે.

ડૉ. જી. બુલ્લુરે ઈ. એ. ૬, પા. ૧૨ માં પ્રસિદ્ધ કરેલાં ધ્રુવસેન ૨ જાનાં પતરાંઓને આ પતરાં-ઓ ઘણાં મળતાં આવે છે.

આ લેખ ધ્રુવસેન(૨)નો છે. દાન લેનાર છંદોગ શાખાના અને ભારદ્વાજ ગોત્રના સ્કંદવસુનો પુત્ર બ્રાહ્મણ માત્રાકાલ છે. તે ગિરિનગર છોડ્યા પછી ખેટકમાં રહેતો હતો. દાનમાં સારસકે-દાર નામનું ક્ષેત્ર આપ્યું છે, આ ક્ષેત્રનું ચોક્કસ માપ તથા સીમા વિગેરે સંપૂર્ણ આપેલાં છે. આમાં આપેલાં સ્થળો નીચે પ્રમાણે છે:--(૧) ગિરિનગર—કાઠિઆવાડમાં જૂનાગઢની ઇશાન કોણમાં ગિરનાર પર્વતની તળેટીમાં આવેલું શહેર. (૨) ખેટક—તે ખેડા મહેમદાવાદ ડિસ્ટ્રિક્ટમાં આવેલું દાલનું ખેડા ગણવામાં આવે છે. (૩) કોણક—પથક, ખેડા ડિસ્ટ્રિક્ટનો પેટામહાલ છે હુસ્તિક-પલિકા નામનું ગામ ઓળખી શકાતું નથી ... તારીખ ઈ. સ. ૬૩૨ ને મળતાં [ગુપ્ત-વલબી સવત્તા] વર્ષ ૩૧૨ ના શુકલ પક્ષ ૪ આપેલી છે. સામંત શ્રીકાદિત્ય અને દિવિરપતિ વત્રકટ્ટિ (વશભટ્ટિ નહિ) બંને ધ્રુવસેન ૨ જાનાં પતરાંઓ(ઈ. એ. ૬, પા. ૧૪)માંથી તેમ જ બીજા-માંથી આપણા બંધુવામાં આગ્યા છે.

अक्षरान्तरमांथी अष्टक भाग

पतरुं बीजुं

- ३१ परममाहेश्वरः श्रीध्रुवसेन*कुशली सर्वानेव
यथा संबद्धयमानकां
- ३२ समज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं यथा मया मातापित्रोः पुण्याप्यायनाय गिरिनगरवि-
निर्गतेखटकनिवासिभारद्वाजसगोत्रच्छंदोगसंग्रह-
- ३३ चारिणे ब्राह्मणस्कन्दवसुपुत्रब्राह्मणमात्राकालाय खेटाहारविषये कोणकपथके हस्ति-
कपल्लिकाग्रमे^१ अपरोत्तरसीमि खटक-
- ३४ माग्नेन व्रीहिपिटकचतुष्टयवापं सारसकेदारसंज्ञितं क्षेत्रं सअष्टीकं यत्राघाटनानि
पूर्वस्यान्दिशि अङ्गोलिकेदारः जरपथश्च
- ३५ दक्षिणस्यान्दिशि मलिवापिवहः भर्त्राश्वरतटाकवहश्च अपरस्यान्दिशि मातङ्गके-
दाराः तथा मलिवापी । वीरवर्मतटाकपरिवाहश्च ।
- ३६ उत्तरस्यान्दिशी^२ वीरवर्मतटाकं । आदित्यभटसङ्गअष्टि इन्द्रवर्मसङ्गअष्टीच ।
एवमेतच्चतुराघाटनविशुद्धं क्षेत्रं सअष्टीकं सोद्रङ्गं
- ३७ धर्मदायो निस्पृष्टो
- ४३ दूतकोत्र सामन्तशीलादित्यः
- ४४ लिखितमिदं सन्धिविग्रहाधिकृतदिविरपतिवत्रभट्टिना ॥ सं ३०० १० २ ज्येष्ठ
नु ४ स्वहस्तो मम

१ भूज पतराभांथी, पहेवी ३० पंक्ति भाटे पुणे ४. ओ. वा. ६ पा. १२ २ वांथी समाज्ञा ३ वांथी
खेटक ४ वांथी च्छन्दो.—५ वांथी ग्रामे ६ वांथी खेटक ७ वांथी दिशि.

ધ્રુવસેન ૨ જનાં ગોરસનાં તામ્રપત્રો*

[ગુપ્ત] સંવત્ ૩૧૩* શ્રાવણ શુક ૧૪

આ બે પત્રાંચોનું એક સંપૂર્ણ દાન બનેલું છે. તે કાઠિયાવાડમાં ભાવનગર સ્ટેટના મહુવા ડિસ્ટ્રિક્ટના ગોરસ નામના ગામડામાંથી ઇ. સ. ૧૯૦૮ માં મળી આવ્યા હતાં, અને હાલ ભાવનગરના ખારટન મ્યુઝીયમમાં રાખ્યાં છે.

આ પત્રાંચો અતિ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે અને તેનું વજન આશરે ૧૬ પૌંડ છે. વલ્લી રાજાઓની હસ્તેશની મુદ્રા વડે તે એક બીજા સાથે જોડેલાં છે. તેની એક જ બાજુ ઉપર લખાણ છે, અને તેનું માપ ૧૫ $\frac{૩}{૪}$ " x ૧૧ $\frac{૩}{૪}$ " છે. ચાર હાંસીઆઓ ઉપર તેની કોર ઉંડી વાળી લખાણનું રક્ષણ કરેલું છે. પહેલા પત્રા ઉપર ૨૪ અને બીજા ઉપર ૨૫ પંક્તિઓ લખેલી છે.

અક્ષરો મોટા અને ચોક્કસ કોતરેલા હોઈ સહેલાઈથી વાંચી શકાય છે.

પરમમહાદેવ શ્રી-ધ્રુવસેન, જેને બાલાદિત્ય પણ કહે છે, તેણે આ દાનપત્ર વલ્લીમાંથી બહાર કઢ્યું છે. પોતાનાં કોઈ પણ દાનપત્રોમાં તે કોઈ રાજકીય હક્કાબ ધારણ કરતો નથી. પ્રશંસા-વાળી પ્રસ્તાવના, તથા તેના પહેલાંના રાજાઓનું વર્ણન, ઇ. એ. ૬. પા. ૧૨. માં પ્રસિદ્ધ કરેલાં સંવત્ ૩૧૦ નાં તેનાં દાન મુજબ જ છે.

દાનપત્રની તારીખ, સંવત્ ૩૧૩ ના શ્રાવણ શુક ૧૪ છે. આ રાજાનું પહેલામાં વડેલું દાનપત્ર ઉપર કહ્યું તે (સંવત્ ૩૧૦ નું) છે, અને મોડામાં મોડું સં. ૩૨૧ નું છે. (જુઓ, એ. ઇ. ૮, પા. ૧૬૪) આ જ રાજાનાં બીજાં બે વધારે દાનપત્રો બન્ને સં. ૩૨૦ નાં, જે. બી. બી. આર. એ. એસ. વો. ૨૦ પા. ૬ અને એ. ઇ. વો. ૮, પા. ૧૮૮ માં પ્રસિદ્ધ કર્યાં હતાં. આ રાજાનું એક વધારે સંવત્ ૩૧૨ નું દાનપત્ર અપ્રસિદ્ધ રહ્યું છે.

આ દાન લેનાર સામવેદના અનુયાયી અને કપિષ્ઠલ* ગોત્રના બે બ્રાહ્મણો છે. તેઓ વેલા-પદ્મ છોડી ગોરકેશ આવી વસ્યા હતા. એક બ્રાહ્મણનું નામ દેવકુલ હતું, તે શર્મન નામના બ્રાહ્મણનો પુત્ર હતો. બીજો, જે પહેલાનો ભત્રિજો* હતો, તે બ્રાહ્મણ દત્તિલનો પુત્ર. ભાદ નામનો હતો.

તેઓને આપેલી મિલકતનું વર્ણન નીચે પ્રમાણે છે.

(૧) સુરાષ્ટ્રમાં વટપટલિકા પ્રદેશમાં આવેલાં બહુમૂલ નામના ગામડામાં એક ૧૦૦ પાદા-વર્તનું ત્રણ ભાગવાળું ક્ષેત્ર. પહેલો ભાગ તે ગામની નેરૂત્યમાં આવેલો છે. તેની સીમા—પૂર્વે આગ્રગર્તા, દક્ષિણે પણ આગ્રગર્તા, પશ્ચિમે સંઘનું* ક્ષેત્ર, (અને) ઉત્તરે દેવીનું ક્ષેત્ર છે. તેની પશ્ચિમ દિશામાં બીજો ભાગ આવેલો છે, જેની સીમા—પૂર્વે કુમારભોગને બ્રહ્મદેવ* તરીકે આપેલું ક્ષેત્ર, દક્ષિણે ગોરકેશ (ગામ)ની હદ, પશ્ચિમે પણ ગોરકેશની હદ, અને બુદ્ધકનું ક્ષેત્ર છે. એ જ પ્રમાણે તે જ પશ્ચિમ દિશામાં ત્રીજો ભાગ છે. તેની સીમા—પૂર્વે ગોરક્ષિત* ક્ષેત્ર દક્ષિણે સ્થવિરકનું બ્રહ્મદેવ ક્ષેત્ર, પશ્ચિમે ધણીશૂર, (અને) ઉત્તરે કુટુમ્બ કુહુણકનું ક્ષેત્ર.

* જ. બી. પ્રાં રો. એ. સો. ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૫૦-૫૩ ડી. બી. ફિસ્કલર. ૧ આ રાજાની ગોત્રના અર્થમાં વપરાય માટે જુઓ સિદ્ધાન્તપ્રેમી પ્ર. ૭ પા. ૩ શ્લો. ૪૧ ૨ બીજો બ્રાહ્મણ ભાદ, દેવકુલ અથવા તેના બાપ શર્મનનો ભત્રિજો હતો કે નહિ તે સ્પષ્ટ નથી. આગલી હકીકતમાં બંને દાન લેનારા કાકા ભત્રિજાના સમ્બન્ધી તરીકે છે. જ્યારે પાછલી હકીકતમાં પિત્રાઈ તરીકે છે. ૩ આ કદાચ મિસ્માનો મઠ હશે કે જેનું દાન તે જ ગામમાં ૬૫ વષ પહેલાં અપાયું હતું (જુઓ સંવત્ ૨૪૮ નું દાનપત્ર ઈ. એ. વો. ૫, પા. ૨૦૬) ૪ સાધારણ દાન સાથે નાહ અપાતા ચોક્કસ હકો સહિત બ્રહ્મદેવ દાન હોય છે. ૫ કોરોને ચરવા મટિની જગ્યા (સરખાવો મશાઈ રાજા ગાયરાજ)

(૨) તથા આ બહુમૂલ્ય નામના ગામડામાં જ તેની પશ્ચિમ દિશામાં એક બીજું ૧૦૦ પાદા-વર્તનું ત્રણ ભાગનાળું ક્ષેત્ર આપેલું છે. પહેલા ભાગની સીમા : પૂર્વે પ્રાદ્યુષ ભાવનું ક્ષેત્ર, દક્ષિણે સંઘનું ક્ષેત્ર, પશ્ચિમે સ્થવિરનું પ્રદ્યુષ ક્ષેત્ર, અને ઉત્તરે કુટુમ્બિય કુટુમ્બકનું ક્ષેત્ર છે. બીજા ભાગની સીમા : પૂર્વે સ્થવિરનું પ્રદ્યુષ ક્ષેત્ર, દક્ષિણે કુમારભોગનું પ્રદ્યુષ ક્ષેત્ર, પશ્ચિમે લુણનું પ્રદ્યુષ ક્ષેત્ર, અને ઉત્તરે વહીયૂરનું પ્રદ્યુષ ક્ષેત્ર.

ત્રીજા ભાગની સીમા-પૂર્વે સંઘનું ક્ષેત્ર, દક્ષિણે ગોરકેશની હદ, પશ્ચિમે પણ ગોરકેશની હદ, અને ઉત્તરે કુમાર ભોગનું પ્રદ્યુષ ક્ષેત્ર.

આ દાનપત્રનો દ્રવક, અમલ કરનાર અધિકારી સામંત શીલાદિત્ય છે. તે રાજકુટુંબનો હોય એવું લાગે છે. સં. ૩૧૦ ના દાનપત્રમાં પણ એ જ માણસ દ્રવક છે. પરંતુ ધ્રુવસેનનાં બીજાં દાનપત્રોમાં દ્રવક રાજપુત ખરબહ છે.

આ દાનપત્ર મુખ્ય મંત્રી (દિવિરપતિ) વત્રભદ્રિ જે સંધિ અને વિગ્રહનો પણ મંત્રી હતો, (સંધિવિગ્રહાધિકૃત) તેણે લખ્યું હતું. સંવત્ ૩૧૦ ના દાનપત્રનો પણ એ લેખક હતો.

દાનપત્રમાં લખેલાં સ્થળોમાંથી, વેલાપદ્ર ચોક્કસપણે ઓળખી શકાતું નથી. પરંતુ તે સં. ૨૧૦ અને ૨૫૨ નાં બીજાં બે દાનપત્રોમાં લખેલું છે. સંવત્ ૨૫૨ ના દાનપત્રમાં આરીસ્થત્રી-માં આવેલું જણાવેલું છે. કાઠિયાવાડના અમરેલી ડિસ્ટ્રિક્ટના હાલના 'ઝાર' સાથે આરી ઓળખાવી શકાય.

ગોરકેશ, હાલનું, ભાવનગર સ્ટેટના મહુવા ડિસ્ટ્રિક્ટનું ગોરસ ગામડું, જ્યાંથી આ પત્રનાં મળ્યાં છે તે જ છે. બહુમૂલ્ય ગામ, વટપલિકા સ્થળીમાં આવેલું, સં. ૨૪૮ ના દાનપત્રમાં પણ આપેલું છે, પણ ઓળખી શકાતું નથી.

अक्षरान्तरं

पहेलं पतरुं

- १ ओं स्वस्ति बलभीतः प्रसभप्रणतामित्राणां मैत्रकाणामितुलबलसर्मन्मण्डलाभो-
गसंसक्तप्रहारशतलब्धप्रतापा-
- २ प्रतापोपनतदानमानार्जवोपार्जितानुरागादनरक्तमौलैर्भृतश्रेणीबलावासरज्यश्रीयैः
परममाहेश्वरश्रीभटार्का-
- ३ द्रव्यवच्छिन्नराजवङ्गान्मातापितृचरणारविन्दप्रणतिप्रविधौताशेषकल्मषः शैशवात्म्य-
भृतिस्वप्नद्वितीयबाहुरेव सम
- ४ दपरगजघटास्फोटनप्रकाशितसत्वनिकषः तत्प्रभावप्रणतारातिचूर्दारत्नप्रभासंसवत-
पादनस्वरश्मिसङ्कृतिः सक-
- ५ लस्मृतिप्रणीतमार्गसम्यक्परिपालनप्रजाहृदयरजनान्वर्त्यराजशब्दः रूपकान्तिस्थै-
र्यगाम्भीर्यबुद्धिसम्पद्भिः स्मरशशा-
- ६ क्कान्द्राजोदधिन्निदशगुरुधनेशानतिशयानः शरणागताभयप्रदानपरतया त्रिणैवद-
पास्ताशेषस्वकार्यफलं प्रार्थना-
- ७ धिकार्थप्रदानानन्दितविद्वत्सुहृत्प्रणयिहृदयः पादचारीव सकलभुवनमण्डलाभोगप्र-
मोदः परममाहेश्वरः श्रीगुह-
- ८ सेनस्तस्य सुतस्तत्पादनखमयूखसन्तानविसृतजाह्नवीजलौघप्रक्षालिताशेषकल्मषः
प्रणयिशतसहस्रोपजीव्यमान-
- ९ सम्पद्रूपलोभादिवाश्रितः सरभसमाभिगामिकैर्गुणैस्सहजशक्तिशिक्षाविशेषविस्मा-
पिताखिलधनुर्धरः प्रथमनरपति-
- १० समतिसृष्टानामनुपालयिता धर्मदायानां अपाकर्त्ता प्रजोपघातकारिणामुपप्लवानां
दर्शयिता श्रीसरस्वत्योरेकाधिवा-
- ११ सस्यै सङ्कृतारातिपक्वलक्ष्मीपरिभोगदक्षविक्रमोः^{१२} विक्रमोपसंप्राप्तविमलपार्थि-
वश्रीः परममाहेश्वरैः श्रीधरसेनः
- १२ तस्य सुतः तत्पादानुध्यातः सकलजगदानन्दनात्यद्भुतगुणसमुदयस्थगितसमग्रदि-
ङ्मण्डलः समरशतविजयशोभा-
- १३ सनाथमण्डलाग्रधूँ तिभासुरतरान्सैपीठोदृढगुरून्मनोरथमहाभारः सर्वविद्यापरा-
परविभागाधिगमविमलमतिर-

१ मूळ पतराभाषी. २ चिह्नरूपे. ३ वांथे। मैत्रकाणामितुल ४ पहेलानां तात्प्रपत्रेभां सपत्न लभेत् ५ लुभे।
जे. ६ वां. ३ पा. ३१६ प आ शम्भो माटे शुवे। ७ वांथे। ४८ पा. २०७ ८ वांथे। प्रियः ७ वांथे। बंधान्माता.
८ वांथे। चूडा. ९ वांथे। शशाङ्कादिराजो. १० वांथे। तृण. ११ वांथे। फलः. १२ वांथे। संहता. १३ वांथे।
विक्रमो. १४ वांथे। माहेश्वरः १५ वांथे। विजय. १६ वांथे। युति. १७ वांथे। तरांस. १८ वांथे। गुरु.

- १४ पि सर्वतः सुभाषितलवेनापि सुखोपपादनीयपरितोषः समग्रलौकागाधगाम्भीर्यहृदयोपि सुचरितातिशयसुव्यक्तपरम-
- १५ कल्याणस्वभावः स्त्रीलीभूतकृतयुगनृपतिपथविशोधनाधिगतोदग्रकीर्तिः धर्मानुपरोधोज्ज्वलतरीकृतार्थसुखसम्पदुपसेवा-
- १६ निरूढधर्मादित्यद्वितीयनामा परममाहेश्वरः श्रीशिलादित्यः तस्यानुजस्तत्पादानुद्ध्यातः स्वयमुपेन्द्रगुरुणेव गुरुणात्या-
- १७ दरवता सममिलषनीयामपि राजलक्ष्मीस्कन्धासक्तां परमभद्र इव धुर्यः तदाज्ञासम्पादनैकरसतयैवोद्धहनखेदसुख-
- १८ रतिभ्यामनायासितसत्त्वसम्पत्तिः प्रभावसम्पद्वशीकृतनृपतिशतशिरोरत्नच्छायोपगूढपादपीठोपि परावज्ञाभिमान-
- १९ रसानालिङ्गितमनोवृत्तिः प्रणतिमेकां परित्यज्य प्रख्यातपौरुषाभिमानैरप्यरातिभिरनासादितप्रतिक्रियोपायः कृतनिखि-
- २० लभुवनामोदविमलगुणसङ्गतिः प्रसभविघटितसकलकली विलसितगतिः नीचजनाधिरोहिभिरशेषैर्नामृष्टात्यु-
- २१ न्नतहृदयः प्रख्यातपौरुषास्त्रकौशलातिशयगणतिथिविपक्षविषतिपतिलक्ष्मास्वयमहैप्रकाशितप्रवीरपुरुषप्रथमसंख्या-
- २२ धिगमः परममाहेश्वरः श्रीस्वरग्रहः तस्य तनयः तत्पादानुध्यातः सकलविधाधिगमविहितनिखिलविद्वज्जनमनः परितोषातिशयः
- २३ सत्त्वसम्पदा त्यागौदार्येण च विगतानु संधानाशमाहितारातिपक्षमनोरथाक्षभङ्गः सम्यगुपलक्षितानेकशाल-
- २४ कलालोकचरितगङ्गारविभागोपि परमभद्रप्रकृतिः अकृत्रिमप्रश्रयविनयशोभाविभूषणः समरशतजयपताका-

पतरुं बीजुं

- २५ हरणप्रत्यलोदग्रबाहुदण्डविध्वन्सितनिखिलप्रतिपक्षदम्पोदयः स्वधनुः प्रभावपरिमृतास्त्रकौशलाभिमानसकलनृपतिमण्ड-
- २६ लामिनन्दितशासनः परममहेश्वरः श्रिधरसेन. तस्यानुजः तत्पादानुध्यातः सच्चरितातिशयितसकलपूर्वनरपतिरतिदु-
- २७ स्साधार्नो[नाः]मपि प्रसाधयिता विषयाणां मूर्त्तिमानिव पुरुषकारः परिवृद्धगुणानुरागनिर्भरचित्तवृत्तिभिर्मनुरिव स्वय-

१ वांशे स्त्रीलीभूत. २ वांशे लषणीया ३ वांशे संहतिः ४ वांशे कलि. ५ वांशे शेषैर्होषै. ६ वांशे स्वयं. ७ वांशे संख्या. ८ वांशे त्यागौदार्येण. ९ वांशे तानुसंधानसमा. १० वांशे प्रत्ययो. ११ वांशे विध्वंसित. १२ आनो हानो म ७५२ भूक्षाये छे. १३ वांशे माहेश्वरः १४ वांशे श्री. १५ वांशे दुस्तावमा.

- ૨૮ મન્યુપપન્નઃ પ્રકૃતિભિઃ અધિગતકલાકલાપઃ કાન્તિમાન્નિર્મિતિહેતુરકલક્રુ ~કુમુ-
દનાથઃ પ્રાજ્યપ્રતાપસ્થગિતદિગન્તરાલં પ્રધ્વન્સિ—
- ૨૯ તધ્વાન્તરાશિઃ સતતોદિતસ્સવિતા પ્રકૃતિભ્યઃ પરં પ્રત્યયમર્ત્થવન્તમસિષ્ણુતિષમ-
યોજનાનુબન્ધમાગમપરિપૂર્ણ વિદધાનઃ સન્ધિવિન્ન—
- ૩૦ હસમાસનિશ્ચયનિપુણઃ સ્થાનેનુરૂપમાદેશં દદદુણ્ણવૃદ્ધિવિધાનજનિતસંસ્કારસ્સાધૂનાં
રાજ્યસૌલાતુરીયતન્ત્રયોરુભયોરપિ
- ૩૧ નિષ્ણાતઃ પ્રકૃષ્ટવિક્રમોપિ કરુણામૃદુહૃદયઃ શ્રુતવાનપ્યગર્વિતઃ કાન્તોપિ પ્રશમી
સ્થિરસૌહૃદયોપિ નિરંસિતા દોષવતાં ઉદય—
- ૩૨ સમયસમુપજનિતજનતાનુરાગર્પારપિહિતમુવનસમાર્થિતપ્રાર્થિતચાલાદિત્યદ્વિતીયના-
મા પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીધ્રુવસેન ~ કુશલી
- ૩૩ સર્વાનેવ યથા સંબૈદ્ધચમાનકાન્સમાજ્ઞાપયત્યસ્તુ વસ્સંદિવિતં યથા મયા માતા-
પિત્રોઃ પુણ્યાપ્યાયનાય વૈલાપદ્રવિનિર્ગતગોરકેશનિવાસિકપિ—
- ૩૪ છલસગોત્રછલદોગસબ્રહ્મચારીબ્રાહ્મણશર્મપુત્રબ્રાહ્મણદેવકુલતથૈતદ્વાતૃત્યબ્રાહ્મણદાત્રિ-
લપુત્રબ્રાહ્મણભાદામ્યાં મુરાષ્ટ્રેષુ વટપલ્લિકાસ્થલ્યા-
- ૩૫ ન્તર્ગતચહુમૂલગ્રામેત્રિલ્ખણ્ડાવસ્થિતપાદાવર્તશતપરિમાણં ક્ષેત્રં યત્ર દક્ષિણાપરસી-
ન્નિ પ્રથમલ્ખણ્ડં યસ્ય આઘાટનાનિ પૂર્વતઃ આગ્રગર્તી દક્ષિણત આગ્રગ—
- ૩૬ ર્તી ચ અરતઃ સઙ્કષ્કષેત્રં ઉત્તરતઃ દેવીકષેત્રં તથાપરસીન્ની દ્વિતીયલ્ખણ્ડં યસ્યા-
ઘાટનાનિ પૂર્વતઃ કુમારભોગબ્રહ્મદેયકષેત્રં દક્ષેણતઃ ગોરકેશસીમા
- ૩૭ અપરતઃ ગોરકેશસીમૈવ ઉત્તરતઃ બુદ્ધકષેત્રં તથાપરસીન્ન્યૈવ તૃતીયલ્ખણ્ડં યસ્યા આ-
ઘાટનાનિ પૂર્વતઃ ગોરક્ષિપતકષેત્રં દક્ષિણતઃ સ્થવિરકબ્ર—
- ૩૮ ભદ્રદેયકષેત્રં અપરતઃ ષષ્ઠિશુરબ્રહ્મદેયકષેત્રં ઉત્તરતઃ કુદુમ્બિકુહુણ્ડકષેત્રં તથાસ્મિ-
ન્નેવ બહુમૂલગ્રામે અપરસીન્નિ દ્વિતીયત્રિલ્ખણ્ડાવસ્થિતપા—
- ૩૯ દાવર્તશતં યત્ર પ્રથમલ્ખણ્ડસ્યાઘટનૈર્નિ પૂર્વતઃ બ્રાહ્મણભાવકષેત્રં દક્ષિણતઃ સઙ્ક-
ષ્કષેત્રં અપરતઃ સ્થવિરબ્રહ્મદેયકષેત્રૈ ઉત્તરતઃ કુદુમ્બિકુહુણ્ડકષેત્રં
- ૪૦ તથા દ્વિતીયલ્ખણ્ડસ્યાઘાટનાનિ પૂર્વતઃ સ્થવિરકબ્રહ્મદેયકષેત્રં દક્ષિણતઃ કુમ[મા]
રભોગબ્રહ્મદેયકષેત્રૈ અપરતઃ ણળ્ણબ્રહ્મદેયકષેત્રં ઉત્તરતઃ ષષ્ઠિશુ—
- ૪૧ રબ્રહ્મદેયકષેત્રં તથા ત્રિતીયલ્ખણ્ડસ્યાઘટનૈર્નિ પૂર્વતઃ સઙ્કષ્કષેત્રં દક્ષેણતઃ ગોરકે-
શસીમા અપરતઃ ગોરકેશસીમૈવ ઉત્તરતઃ કુમારભોગબ્રહ્મ—

૧ વાંચો નિર્વૃત્તિ. ૨ વાંચો રાલ. ૩ વાંચો ધ્વન્સિ. ૪ શાલા. ૫ વાંચો હૃદયોપિ. ૬ વાંચો સમ્બન્ધ. ૭
આનો પાઠ વેલાપદ્ર હોવો જોઈએ નુઓ. એ. ઇ. વો. ૧૪ પાનું ૨૫૫ અને ઇ. એ. વો. ૧૪ પા. ૧૦. ૮ વાંચો સ્થલ્યન્ત
૯ ઇ. એ. વો. ૪ પાનું ૧૩૪ ના તામ્રપત્રમાં પશ્ચ આ ગામનું નામ છે. બહુમૂલ સાચો. પાઠ કાજે છે. ૧૦ વાંચો
સીમ્નિ. ૧૧ વાંચો દક્ષિણતઃ ૧૨ વાંચો સીમૈવ. ૧૩ વાંચો યસ્ય. ૧૪ વાંચો શુર. ૧૫ વાંચો સ્વાધાત્માન્નિ
૧૬ વાંચો કષેત્રં. ૧૭ વાંચો કષેત્રં ચ ૧૮ વાંચો તૃતીય. ૧૯ વાંચો સ્યાઘાટનાનિ. ૨૦ વાંચો દક્ષિણતઃ ૨૧ વાંચો સીમૈવ

- ४२ देयकषैत्रं एवमेतदुपरिलिखितषट्पण्डावस्थितं भूपादावर्त्तशतद्वयं सोदङ्गंसोपरिकरं
सम्भूतकृतप्रत्यायं सैधान्यहिरण्यादेयं सदशापरा—
- ४३ धं सोत्पद्यमानविष्टिकं सर्वराजकायानामहस्तप्रक्षेपणीयं पूर्वप्रत्तदेवब्रह्मदेयवर्ज-
भूमिच्छिद्रनृ येनाचन्द्रार्काण्यवक्षितिसारित्पर्वत—
- ४४ समकालीनं पुत्रपौत्रान्वयभोग्यं उदकातिसर्गेण धर्मदायो निसृष्टः यतोनयोः
उचितयो ब्रह्मदेयस्थित्या भुञ्जातः कृषतः कर्षयतोः
- ४५ प्रदिशतोर्वा न कैश्चिद्व्यासेषैर्वर्त्तितव्यमागामिभद्रनृपतिभिरप्यसद्वृद्धशैजैरन्यै-
र्वा अनित्यान्यैश्चर्याण्यस्थिरं मानुष्यं सामान्यञ्च भूमि—
- ४६ दानफलमवगच्छद्विरयमस्मदायोनुमन्तव्यः परिपालयितव्यश्चेत्युक्तं च ॥ बहुभि-
र्वसुधा भुक्ता राजभिस्सगरादिभिः[१*]यस्य यस्य
- ४७ यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं ॥ यानीह दारिद्र्यमयान्नरेन्द्रैर्द्धनानि भर्मायत-
नीकृतानि । निर्भुक्तमाल्यप्रतिमानि तानि को नाम
- ४८ साधुः पुनराददित ॥ षष्ठं वर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठाति भूमिदः[१*]आच्छेत्वा
चानुमन्ता च तान्येव गरके वसेन ॥ दूतकोत्र ।
- ४९ सामन्तशीलादित्य : [१*]लिखितमिदं सन्धिविग्रहाधिकृतदिविरर्पतिवत्रभ-
ट्टीनां । सं ३०० १० ३ श्रावण शु १० ४ [१*]ग्वहस्तो ममऽऽऽ

१ वांशो प्रत्यायं. २ वांशो न्यायेना. ३ वांशो यतोनया उचितया. ४ वां भुञ्जतः ५ वांशो कर्षयतः
६ दृषाषेवे ७ वांशो वरा ८ वांशो ददीत ९ वांशो षष्ठिं १० वांशो तिष्ठति १२ आ यि. ६ ७२२नु नथी.
१३ ५ ६५२नो ३६ २६ ४३.
५२

વળામાંથી મળેલાં ધ્રુવસેન ર જાનાં તામ્રપત્રો^૧

ગુ. સ. ૩૧૯ ઈ. સ. ૬૩૮.

ઈ. સ. ૧૯૩૦ માં વળામાંથી મળેલાં પાંચ તામ્રપત્રો પૈકીનું આ એક છે. તે ધ્રુવસેન બીજાના સમયનું અને ગુ. સ. ૩૧૯ ના વર્ષનું છે. તે સુઠામેથી અપાયું છે.

વંશાવલિ. ભટ્ટારકના વંશમાં ગુહસેન જન્મ્યો હતો. તેનો દીકરો ધરસેન બીજો હતો. તેનો દીકરો શીલાદિત્ય ઉર્ફે ધર્માદિત્ય નામે હતો. તેનો નાનો ભાઈ ખરચહ, તેનો દીકરો ધરસેન અને તેનો નાનો ભાઈ ધ્રુવસેન બીજો હતો.

દાનવિભાગ---વલ્લભીની પડોશમાંના ચક્ષુસુર વિહાર પાસે પુનભટ્ટે (પૂર્ણભટ્ટે) બંધાવેલા વિહારમાં રહેલી ભિક્ષુગીચ્છીના સંઘ માટે કપડાં ખોરાક તથા દવા મેળવવા વાસ્તે તથા ભગવાન બુદ્ધની પૂજા માટે જોઈતાં ચંદન, પુષ્પ, ધૂપ, દીપ વિગેરે વાસ્તે અને વિહારના ત્રુટક ભાગના જીર્ણોદ્ધાર વાસ્તે સુરાષ્ટ્રમાં રોહનક પ્રાંતમાંના નગદિજનક નામનું ગામડું ધ્રુવસેને દાનમાં આપ્યું.

સામન્ત કકુકની માના આખરૂદાર કુટુંબમાં પૂર્ણભટ્ટ જન્મ્યો હતો.

ધ્રુવસેન રાજનું તામ્રપત્ર

ગુપ્ત સંવત્ ૩૨૦ આષાઢ સુદ. ૬૩૯-૪૦ ઈ.સ.

આ દાનનાં બે પતરાં છે અને બન્નેમાં અંદરની બાજુએ લેખ કોતરેલ છે. તે બે ઠડીથી બાંધેલાં છે અને એક ઠડી ઉપર સુદ્રા છે, જેમાં બેઠેલો વૃષ અને શ્રી બટક : અક્ષરો છે. બીજું પતરું જમણી બાજુએ ઉપરના ભાગમાંથી ખંડિત છે અને પહેલી પાંચ પંક્તિના અક્ષરો અક્ષરો ગયા છે. પણ બીજાં દાનપત્રોમાંથી તે અક્ષરો અટકળી શકાય છે. પતરાંનું માપ ૧૩"X૮" છે અને લેખના રક્ષણ માટે ફેર જરા વાળેલી છે. ઈ. એ. વો. ૬ પા. ૧૩ મે આપેલ ધ્રુવસેન બીજાના શાસનની સાથે અક્ષરો મળતા આવે છે. ઉપરાંત આમાં આદ્ય "એ" પં. ૧૭ માં જ્ઞો-માં મળે છે. અક્ષરો બહુ ઉંડા કોતરેલા નથી પણ પતરાં પાતળાં હોવાથી અક્ષરો પાછળની બાજુ દેખાય છે. અક્ષરની ઉંચાઈ સરેરાસ ૧" છે. બીજા પતરાની પં. ૨૨ માં ૩૦૦,૨૦ અને ૧ નાં ચિન્હો છે. ભાષા સંસ્કૃત છે અને બીજા પતરાની પં. ૧૬ થી ૨૧ સુધીમાંના શ્લોકો સિવાય આખો લેખ ગદ્યમાં છે.

લેખ ધ્રુવસેન બીજાના સમયનો છે અને ત્રિસંગમઠના સ્વતંત્રતામાં પ્રવિષ્ટિત કૌટુંબિક દેવીના લાભાર્થે તે રાજ્યે આપેલા દાન સંબંધી છે. તરસમિઆમાં અત્યારે પણ કૌટુંબ દેવીનું મંદિર અસ્તિત્વમાં છે. દાનવાળા વિભાગમાં પ્રાપ્તિય અને ગુદાદાન શબ્દો છે, જેનો અર્થ કલ્પી શકાતો નથી પણ એમ જણાય છે કે મહારાજા દ્રોણસિંહે કાંઈ દાન આપેલું, પણ તેનો ભોગવટો થોડા વખત પછી બંધ પડેલો. તેટલા માટે ધ્રુવસેન તે દાન કાયમ કરે છે અને વિશેષ-માં હુકમ કરે છે કે મન્દિરના ખર્ચ માટે ત્રિસંગમઠ સ્વતંત્રતાની તેજુરીમાંથી દરરોજ રૂપાનો એક શિક્કો આપવો. લેખનો સંવત્ ૩૨૦ (૬૩૯-૪૦ ઈ. સ.) છે અને તેથી યુએન સીઆંગ ઈ. સ. ૬૪૦ માં પશ્ચિમ હિંદમાં આવ્યો ત્યારે વલ્લભીનો રાજા તુલુહોપોતુ તે આ ધ્રુવસેન હોવો જોઈએ એમ પુરવાર થાય છે. આ રાજાનું બીજું દાનપત્ર સં. ૩૧૦ (૬૨૯-૩૦ ઈ. સ.) નું ઈ. એ. વો. ૬ પા. ૧૩ મે પ્રસિદ્ધ થયું છે. ઇજારત ગાંનેની સરખી છે પરંતુ તેમાં વલ્લભી સ્વતંત્રતામાં રહેતા બુદ્ધ સાધુને દાન આપ્યાની દૃષ્ટિકવ છે.

અક્ષરાન્તરં

પતરું પહેલું

પં. ૧-૨૪ ઓં સ્વસ્તિ વિજયવલ્ભીતઃ પ્રસભપ્રણતામિત્રાણાં મત્રકાનામતુલબલસમ્પન્નમણ્ડલાભોગ-
સંસક્તસંપ્રહારશતલબ્ધપ્રતાપાપ્રતાપાપનતદાનામાનાર્જવોપાર્જિતાનુરાગાદનુરક્તમૌલ-
ભૂતશ્રેણીચલાવાસરાજ્યશ્રિયઃ પરમમાહેશ્વરશ્રીમટાર્કાદવ્યવચ્છિન્નરાજવંશાન્માતાપિતૃ-
ચરણારવિન્દપ્રણતિપ્રવિધાન્તાશેષકલ્મષઃશૈશવાત્મભૃતિસ્વદ્ગાદ્વિતીયબાહુરેષ સમદપર-
ગજઘટાસ્ફોટનપ્રકાશિતસત્ત્વનિકષઃ તત્પભાવપ્રણતારાતિચૂડારત્નપ્રભાસંસક્તપાદન-
ચરશ્મિસંહતિઃ સકલસ્મૃતિપ્રણીતમાર્ગસમ્યક્શરિપાલનપ્રજાહૃદયરંજનાન્વર્ત્થરાજ-
શબ્દો રૂપકાન્તિસ્થૈર્યગામ્ભીર્યબુદ્ધિસંપદ્ધિઃ સ્મરશશાઙ્કાદ્રિરાજોદધિત્રિદશગુ-
રુધ્નેશાનતિશયાનઃ શરણાગતાભયપ્રદાનપરતયા તૃણવદપાસ્તાશેષત્વવીર્યફલઃ
પ્રાર્થનાધિકાર્થપ્રદાનાનન્દિત્વિદ્વત્સુદ્ધત્પ્રણયિહૃદયઃ પાદચારીવ સકલભુવનમણ્ડ-
લાભોગપ્રમોદઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીગુહસેનઃ તસ્ય સુતઃ તત્પાદનચમયૂક્તસંતાનવિસ્ત-
તજાહવીજલૌઘપ્રક્ષાલિતાશેષકલ્મષઃ પ્રણયિશતસહસ્રોપજીવ્યમાનસંપદ્ધરૂપલોભા-
દિવાશ્રિતઃ સરભસમાભિગામિકૈઃ ગુણૈઃ સહજશક્તિશિક્ષેશેક્ષવિસ્માપિતાશિલ-
ધનુર્ધરઃ પ્રથમનરપતિસમતિષ્ઠાનામનુપાલયિતા ધર્મદાયાનામપાકર્ત્તા પ્રજોપધાત-
કારિણાં ઉપપ્લવાનાં શમયિતા શ્રીસરસ્વત્યોરેકાધિવાસસ્ય સહોપપતિપક્ષલક્ષ્મિપરિ-
ભોગદક્ષવિક્રમઃ વિક્રમોપસંપ્રાપ્તવિમલપાર્સ્થિવશ્રીઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીધરસેનઃ
તસ્ય સુતઃ તત્પાદાનુધ્યાતઃ સકલજગદાનન્દનાત્યદ્ભુતગુણસમુદ્રસ્થગતસમગ્રદિહ્મ-
ણ્ડલઃ સમરશતવિજયશોભાસનાથમણ્ડલપ્રચુતિભાગુરતરાંશપીઠોચ્ચૂડગુરુમનોરથમ-
દ્દાભાવઃ સર્વવિદ્યાપરાવરભાગાધિગમવિમલમતિરપિ સર્વતઃ સુભાષિતલલ્લેનાપિ સ્વોપ-
પાદનીયપરિતોષઃ સમગ્રલોકાગાદગામ્ભીર્યદ્વિદ્યોપિ સુચરિતાતિશયસુવ્યક્તપરમ-
કલ્યાણસ્વભાવઃ સ્વિલીભૂતકૃતયુગનૃપતિપથવિશોચનાધિગતોદયકીર્તિઃ ધર્માનુપ-
રોષોઽઙ્ગલતરીકૃતાર્થમુખસંપદપસેવાનિરૂઠધર્મ્માદિત્યદ્વિતીયનામા પરમમાહેશ્વરઃ
શ્રીશીલાદિત્યઃ તસ્યાનુજઃ તત્પાદાનુધ્યાતઃ સ્વયમુપેન્દ્રગુરુણેવ ગુરુણાત્યદર-
સમભિલષણીયામપિરાજલક્ષ્મી સ્કન્ધાસક્તાં પરમમદ્રદ્વધુર્યસ્તદાજ્ઞાસમ્પાદનૈ-
કરસતૈથેષોદ્રહનસ્લેહસુચરતિભ્યાં અનાયાસિતસત્ત્વમંપત્તિઃ પ્રભાવસમ્પદ્વશીકૃતનૃપ-
તિશતશિરોરત્નચ્છાયોપગૂઢપાદપીઠોપિ પરાવજ્ઞામિમાનરસનાલિજ્જિતમનોવૃત્તિઃ પ્રણ-
તિમેકાં પરિત્યજ્ય પ્રચ્યાતપૌરુષામિમાનૈરપ્યરાતિભિરનાસાદિતપ્રતિક્રિયાપાયાઃ કૃત-
નિશ્ચિલભુવનામોદવિમલગુણસંહતિઃ પ્રસભવિઘટિતસકલકલિવિલસિતગતિર્નિચજ-

૧ કા. ઇ. ઇ. વો. ૩ પા. ૧૭૧ મે અક્ષીશુના શીલાદિત્ય ૭ માના સંવત્ ૪૪૭ તાઅપરમાનો આ ભાગ
મૂળ તરીકે લખેને અને તેમા પ્રગટ કર્તાએ આપેલા પાઠ ફેર દાખલ કરીને આ અક્ષરાન્તર ઉપજાવ્યું છે. તેથી
દરેક પંક્તિની શરુવાત બાજી શકાય નથી.

नाधिरोहिमिशेषैः दोषैरनामृष्टात्युन्नतहृदयः प्रख्यातपौरुषासकौशलातिशयोगण-
तिथिविपक्षक्षितिपतिलक्ष्मीस्वयंमहप्रकाशितप्रवीरपुरुषप्रथमसंख्याधिगमः परममा
हेश्वरः श्रीस्वरग्रहः तस्यतनस्तत्पादानुध्यातः

पतरुं बीजुं :

पं. २५-३९ सकलविद्याधिगमविहितनिखिलविद्वज्जनमनःपरितोपातिशयः सत्वसम्पदात्ययौदा-
र्येण च विगतानुसन्धानासमाहितारातिपक्षमनोरथरथाक्षभंगः सम्यगुपलक्षितानेक-
शास्त्रकलालोकचरितगह्वरविभागोपि परमभद्रप्रकृतिरकृत्रिमप्रश्रयविनयशोभाविभू-
षणः समरशतजयपताकाहरणप्रत्यलोदग्रबाहुदण्डविध्वंसितनिखिलप्रतिपक्षदर्पो-
दयः स्वधनुः प्रभावपरिभूतास्त्रकौशलाभिमानसकलनृपातिमण्डलाभिनन्दितशा-
सनः परममाहेश्वरः श्रीधरसेनः तस्यानुजः तत्पादानुध्यातः सच्चरितातिशयित-
पूर्व्वनरपतिः दुस्साधानामपि प्रसाधयिता विषयाणां मूर्त्तिमानिव पुरुषकारः
परिवृद्धगुणानुरागनिर्भरचित्तवृत्तिः मनुरिव स्वयमभ्युपपन्नः प्रकृतिभिरधिगत-
कलाकलापः कान्तिमान्निद्रातिहेतुरकलङ्कः कुमुदनाथः प्राज्यप्रतापस्थगितदिग्ग-
न्तरालः प्रध्वंसितध्वान्तराशिः सततोदितस्मविताप्रकृतिभ्यः परं प्रत्ययमर्त्थ-
वन्तमतिबहुतिथप्रज्योजनानुबन्धमागमपरिपूर्णं विदधानः सन्धिविग्रहसमासानिश्चय-
निपुणः स्थानमनुपदेशं ददतां गुणवृद्धिविधानजनितसंस्कारस्साधूनां राज्यशाला-
तुरीयतन्त्रयोरुभयोरपि निष्णातः प्रकृतिविक्रमोपि करुणामृदुहृदयः श्रुतवानप्य-
गर्व्वितः कान्तोपि प्रशमी स्थिरसौहृदयोपि निरासिता दोषवतामुदयसमलसमुप-
जनितजनतानुरागपरिपिहितभुवनसमास्थितप्रथितचालादित्य

३७ द्वितीयनामा परमाहेश्वरश्रीध्रुवसेनः कुशलि सर्व्वानेवयथासंबन्ध्यमानकान्समाज्ञा-
पयत्यस्तुवस्संविदितं

३८ यथा मया मातापित्रोः पुण्याप्यायनाय त्रिसतिमकस्वतलप्रातिष्ठित कोट्टम्माहिकादेवी
पादेव्याः महाराजद्रोणसिंहेन त्रिसङ्गमक

३९ प्रपीयवापीषुताम्रशासनं मिलिरुप गुदादानं प्रतिपादितमन्तराच्च विचिर्गनीतं तद्-
स्मभिर्गेन्धपुष्पधूपदीपतैलाद्योपयो—

४० गाय देवकुलस्य च खण्डस्फटितप्रतिसंस्करणाय पादमूलजीवनाय च समुत्सम्कलि-
तं तथात्रिसङ्गमक(स्वतल)गङ्गात्प्रैत्यहं

१ अनुमाने २ वांथि त्रिसङ्गमक ३ वांथि शासने ४ वांथि प्रतिपादितं ५ वांथि विचिर्गनीतं ६ वांथि

अस्माभिर ७ वांथि गङ्गात्

- ४१ तन्नियुक्तेन रूपक एको देयो क्षयनीवीत्वेन देव्याः पूजाहेतोर्धर्मदायो निसृष्टः
यतो न केनचिद्व्यासेधे वर्तितव्यं आगामिभद्रनृ-
- ४२ पतिभिरस्मद्वंशज्यैरन्यैर्वा अनित्यैश्चर्यान्वस्थिरमानुष्यसामान्यं दानफलमव-
च्छद्भिरे अयमेस्मदायानुमन्तव्यः प्रतिपालयित
- ४३ व्यश्च त्युक्तश्च ॥ बहुभिर्व्वसुधा भुक्ता राजभिः सगरादिभिः यस्य यस्य यदा
भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं यानि
- ४४ हदारिद्यभयेन्नेरेन्द्रैर्धनानि धर्मायतनीकृतानि निर्भुक्तमाख्यप्रतिमानितानी कोनाम
साधु पुनराददीत
- ४५ षष्टिवर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः आच्छत्तां चानुमन्तां च तान्येव नरके
वसेदिति ॥ दूतको नृराजपुत्र श्री खरग्रहः
- ४६ लिखितमिदं सन्धिविग्रहाधिकृत दिविरपति चत्रमष्टिपुत्रदिविरपति स्कन्दभटेन ॥
सं ३००।२० आषाढ सु । स्वहस्तो मम

१ वांशे. वंशजैर २ वांशे। अनित्य ३ वांशे। अस्थिरं मानुष्यं ४ दानफलम् ५ वांशे। अवगच्छद्भिर्
६ वांशे। अस्मदायो ७ वांशे। इत्युक्तं च ८ वांशे। फलं यानि ९ वांशे। भयान् १० वांशे। षष्टि
११ वांशे। आच्छत्ता १२ वांशे। अनुमन्ता

ભાષા-તર

૧૩. પરમ માહેશ્વર ધ્રુવસેન કુશળ હાલતમાં સંબંધવાળા સર્વને અનુશાસન કરે છે:—
તમને બહેર થાઓ કે:—

૧૪-૧૬. મહારાજ દ્રોણસિંહે તેનાં માતાપિતાના પુણ્ય અર્થે પ્રાપ્તિમાં ત્રાંબાપત્રપર લખી ત્રિસક્કમકના સ્વતલમાં સ્થાપિત કૌટુંબહિકાદેવી અર્થે ગુહાદાન (?) અને ત્રિસક્કમકનાં સરોવર ઠર્યાં. અને સમય વીતે (તે દાનના ઉપલોગ)નો પ્રતિબંધ થયો હતો. આ (દાન) માં અમારાથી ગન્ધ, કુસુમ, ધૂપ, દીપ, તેલ, આદિ માટે અને મંદિરના અંકિત અથવા જીર્ણ થયેલા ભાગના ઉદ્ધાર (સમારકામ) માટે અને તેના પૂજારીના પાલન માટે અનુમતિ અપાઈ છે.

૧૬-૧૭ અને ત્રિસક્કમકના સ્વતલના સંયથ (ખજાના)માંથી પ્રતિદિન એક રૂપાનો સિલ્કો નિત્ય દાન તરીકે, ત્યાં નીમેલા માણસથી દેવીની પૂજા અર્થે દેવાનો છે. તે ધર્મદાન તરીકે અપાયું છે, જેથી કોઈએ પ્રતિબંધ કરવો નહિ.

૧૮-૧૯ અને આ અમારા દાનને, અમારા વંશના કે અન્ય ભાવિ બદ્ધ નૃપોએ પ્રભુત્વ અનિત્ય છે, માનુષ્ય લક્ષ્મી અસ્થિર છે, અને દાનનું ફળ (દેનાર અને રક્ષનારને) સામાન્ય છે, એમ જોઈ અનુમતિ આપવી અને રક્ષવું.

૧૯-૨૦. અને નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે:—સગરથી માંડી ઘણા નૃપોએ પૃથ્વીનો ઉપલોગ કર્યો છે અને જે જે સમયે ભૂપતિ તેને તે સમયનું ફળ છે. હારિદ્રયના લયથી નૃપોએ આ જગમાં સત્પાત્રોમાં દીધેલી લક્ષ્મી જે ઉપલોગ થયેલી માળા સમાન છે તે ઠયો સુજન પુનઃ હરી લેશે ?

૨૧ ભૂમિદાન દેનાર સ્વર્ગમાં ૬૦૦૦૦ વર્ષ વસે છે, પણ તે હરી લેનાર અથવા હરણુમાં અનુમતિ આપનાર તેટલાં જ વર્ષ નરકમાં વસે છે. દૂતક રાજપુત્ર ખરચહ છે.

૨૨ સંધિવિગ્રહિક અને દિવિરપતિ કુતલદિના પુત્ર દિવિરપતિ સ્કન્દભટથી આ લખાયું છે. સં. ૩૨૦ (ઈ. સ. ૫૦૨-૩) અષાઢ શુ. ૧.

મારા સ્વહસ્ત.

ધ્રુવસેન ૨ જનાં નોગાવાનાં તામ્રપત્રો*

ગુપ્ત સંવત્ ૩૨૦ (ઇ. સ. ૬૩૯-૪૦) ભાદરવા વદિ ૫

આ તામ્રપત્રોની બે જોડીઓ રતલામ દરગાહની છે. તે મધ્ય હિન્દુસ્તાનમાં રતલામ સ્ટેટના દિવાને ૧૯૦૨ ના ડિસેમ્બરમાં મારશલ અને કઝીન્સ સાહેબોને થોડા સમય માટે આપ્યાં હતાં. મી. મારશલે રતલામના દિવાનને એક પત્ર મને મોકલ્યો હતો, તે ઉપરથી જણાય છે કે, રતલામની ઉત્તરે ૧૦ મૈલ પર નોગાવામાં એક બ્રાહ્મણનો કૂવો, તેના મકાન પાસે દુરસ્ત થતો હતો ત્યારે, ૧૮૯૧માં, આ પતરાંઓ મળ્યાં હતાં. દરેક જોડી બે તામ્રપત્રોની બનેલી છે. તે જોડી ઉપર એક મુદ્રા લગાડેલી છે. આ મુદ્રાની કડી બાંગેલી અથવા કાપેલી મળેલી છે, અને પ્રથમ કઈ જોડીની તે હશે તે કહી શકાતું નથી. મુદ્રા લંબગોળ છે. અને તેનો વ્યાસ આશરે ૨” અને ૨” માપનો છે. તેમાં ગોઠેલી સપાટીમાં ઉપડતો જમણી બાજુ મુખ રાખી બેઠેલો એક નંદી છે અને તેની નીચે શ્રીમદ્ભક્ત લખેલું છે. ઇ. સ. ૧૯૦૨-૩ ના એન્યુઅલ રિપોર્ટ એક ધી આર્કેઓલોજીકલ સર્વે એક ઇંડીઆમાં આ બેમાનું બીજું દાનપત્ર (બી) પ્રતિકૃતિ સાથે પ્રસિદ્ધ કરી ચૂક્યો છે. પહેલું (એ) પ્રસિદ્ધ કરવા સાથે બીજાનું અક્ષરાન્તર પણ કરી છાપું છે. કારણ કે બંનેના દાનના ભાગે એક બીજા સાથે સંબંધ ધરાવતા હોઈ એક બીજા ઉપર ઘણો પ્રકાશ પાડે છે.

મી. કઝીન્સે ૧૯૦૫ માં બનાવેલી શાહીની બે છાપો, અને તે જ વર્ષમાં મી. મારશલે મોકલેલાં રબિંગ ઉપરથી આ લેખ પ્રસિદ્ધ કર્યો છે. કુદ્રત અંદરની બાજુપર લખાણવાળાં બે તામ્રપત્રો ઉપર તે કાતરેલો છે. પહેલા પતરાની લખેલી બાજુના નીચેના છેડા ઉપર કડીનાં બે કાણાં છે, અને બીજા પતરાને મથાળે તેની સામે બે કાણાં છે. છાપ ઉપરથી અનુમાન થાય છે કે તે દરેક પતરાનું માપ, આશરે ૯ ઈંચ લંબાઈ અને ૧૧” પોહોળાઈનું હશે.

આ લેખમાં મંત્રક રાજા ધ્રુવસેન (૨) એ બે બ્રાહ્મણોને જમીનનું દાન આપ્યાનું લખ્યું છે. તેણે આ શાસન (પોતાની રાજધાની) વલ્લીમાંથી કાઢ્યું હતું. તેની વંશાવળી તેના સંવત્ ૩૧૦ ના દાનપત્રના શબ્દોમાં જ છે.

દાન મેળવનારા આ બે બ્રાહ્મણો ઉદુમ્બરગઢર અને જમ્બૂસર છોડી અગસ્તિકાગ્રહાર અને અયાનકાગ્રહારમાં આવી રહેલા હતા. ઉદુમ્બરગઢર બી દાનપત્રની પં. ૪૧ માં તથા ધ્રુવસેન ૪ થાનાં એક દાનમાં પણ આવે છે. જમ્બૂસર તે ખેડા અને ભરૂચ વચ્ચેનું હાલનું જમ્બૂસર છે.

“ ઉપર કહેલા પ્રદેશમાં માલવકમાં ” (માલવકે ઉચ્ચમાન-મુક્તી પં. ૪૧, તથા માલવકે ઉચ્ચમાન-વિષયે બી દાનપત્રમાં પં. ૪૪) એ વાક્ય ગુચવણવાળું છે. “ બો ” એકલું પ્રસિદ્ધ કયું ત્યારે મેં સૂચવ્યું હતું કે દાન મેળવનારના વર્ણન પહેલાં ત્રીજી પંક્તિમાં આવતા દશપુર સાથે ઉચ્ચમાન શબ્દનો સંબંધ હોય. આ વિચાર છોડી દેવો પડે છે. કારણ કે “એ” માં દશપુર નો ઉલ્લેખ જ નથી. દાન મેળવનારનાં વર્ણનમાં તેઓ પહેલાં તરત જ આવતાં અગસ્તિકાગ્રહાર અને અયાનકાગ્રહાર ગામોના નામના સંબંધમાં ઉચ્ચમાન શબ્દ બે વખત વાપર્યો છે. તેથી મુક્તી અને વિષયે ની પહેલાં ઉચ્ચમાન શબ્દ આગળ આવી ગયેલ સમગ્રી ‘માલવકે’ ને જ લાગી શકે અને માલવકે ઉચ્ચમાન મુક્તી અથવા—વિષયે અને માલવક મુક્તી અથવા—વિષયે એ એક જ છે.

ગમે તેમ હોય પણ ધ્રુવસેન ૨ જાનાં આ બે દાનપત્રો ઉપરથી એટલું તો સાબિત થાય છે કે તેના તાબામાં માલવા અગર તેનો થોડો ભાગ પણ હતો.

નવઆમકમાં આપેલું જમીનનું દાન જેની પૂર્વે વરાહોટક, દક્ષિણે એક નદી, અને ઉત્તરે પુલિદાનક આવેલાં હતાં, તે આ પ્રાંતનું છે. રતલામના દિવાને મી. મારશલને લખેલા પત્રમાં નવઆમકને હાલના નોગાવા તરીકે કે જ્યાંથી આ બે દાનો મળ્યાં હતાં, વરાહોટકને પૂર્વમાં બારોડા તરીકે અને પુલિદાનકને ઉત્તરમાં પદરૂના તરીકે ઓળખાવ્યાં છે. દાનના વર્ણનમાં આવતી એક ન્હાની નદી પણ તે પત્ર સાથે મોકલેલા રતલામ સ્ટેટના નકશામાં નોગાવાથી અમિઠાણમાં નિશાનીથી બતાવેલી છે.

આ દાનપત્રનો દૂતક રાજપુત ખરચહ પાછળથી ખરચહ ૨ જા તરીકે ગાદીએ આવનાર પોતે જ હશે. લેખક દિવિરપતિ સ્કંદભટ ધ્રુવસેન ૨ જા અને ધરસેન ૪ થા નાં બીજાં દાનપત્રોમાં ફરીથી આવે છે. તેનો પિતા વત્રભટ્ટ શીલાદિત્ય ૧ જા અને ધ્રુવસેન ૨ જાનાં દાનોમાં તથા પુત્ર અનહિલ ધ્રુવસેન ૩ જા ખરચહ ૨ જા અને શીલાદિત્ય ૨ જાનાં દાનપત્રોમાં આવે છે. આ લેખનું વર્ષ [ગુપ્ત-] સંવત્ ૩૨૦ (એટલે ઇ. સ. ૬૩૬-૪૦) એ, મી. જેકસને પ્રસિદ્ધ કરેલાં ભાવનગરનાં પતરાંઓનું વર્ષ છે.

अक्षरान्तर

पतरुं पहेलुं

- १ ओं स्वस्ति[॥] वलभितः प्रसन्नप्रणतामित्र[१]णां मैत्रकाण[१]मतुलबल-
सम्पन्नमण्डलाभोगसंसक्तप्रहा[१]-
- २ शतलब्धप्रतापात्प्रतापोपनतदानम[१]नार्जवोपार्जितानुरागादनुरक्तमौलभृतश्रेणी-
बलावासरारज्य -
- ३ श्रियः परममाहेश्वर[:] श्रीभटार्कादव्यवच्छिन्नराजवङ्गान्मातापितृचरणारविन्दप्र-
णतिप्रविधौताशेषकल्मष[:]
- ४ शैशवात्मभृति खल्वद्वितीयबाहुरेव समदपरगजघटास्फोटनप्रकाशितसत्त्वनिकषः त-
त्प्रभावप्रणता -
- ५ रातिचूडार[१]लप्रभासंसक्तपादनखरश्मिसङ्घहतिः सकलमृतिप्रणीतमार्गसम्यक्षरि-
पालनप्रजाहृदयरं-
- ६ जनान्वर्त्यराजशब्दो रूपरान्तिस्थैर्यगाम्भीर्यैबुद्धिसम्पद्भिः सरशशास्त्रादिराजो-
दधिनिदशगुरुर्धनेशानति-
- ७ शयान[:] शरणगताभयप्रदानपरतय[१]तृणवदपास्त[१]शेषस्वक[१]र्यफ-
लप्र[१]त्यर्थाधिकार्थ[१]प्रदानानन्दित-
- ८ विद्वत्सुहृत्पणयिहृदयः पादचारीव सकलभुवनमण्डलाभोगप्रमोदः परममाहेश्वरः
श्रीगुह्येन -
- ९ स्तस्य सुतस्तत्पादनखमयूखसन्त[१]न[वि]सुतजाह[वी]जलौघमक्ष[१]लि-
ताशेषकल्मषः प्रणयिशतसहस्रोपजीव्य-
- १० मानसम्पद्रूपलोभादिवाश्रितः सरभसम[१]भिगामिकैर्भुणैस्सहजंशक्तिशि[क्षा]-
विशेषविस्मापिताखिलधनु-
- ११ द्वैरः प्रथ[१]मपनरपतिसमसृष्ट[१]नामनुप[१]लयिता धर्मदायानापपाकर्ता
प्रजोपघातकारि-
- १२ ण[१]मुपप्लव[१]नां दशयितो श्रीसरस्वत्योरेकाधिपासस्यै संहतारातिपक्षल-
क्ष्मीपरिभोगदक्षविक्रमो विक्रमोपसं -
- १३ प्राप्तविमलपार्थिवश्रीः परममाहेश्वरः श्रीधरसेनस्तस्य सुतस्तत्पादानुभ्य[१]तः
सकलज[गदा]नन्दन[१]त्यद्भुत[१]-

१ यिह रूपभा ७ वांथो वंशा ३ वांथो सत्त्व. ४ वांथो संहतिः ५ वांथो सम्यक्परि ६ वांथो
रूपकान्ति ७ वांथो गाम्भीर्य ८ वांथो गुह्य ९ वांथो जैस्सहज. १० वांथो धर्म ११ वांथो दर्शयिता
१२ वांथो धिवात्स्य

- १४ गुणसमुदयस्थगितसमग्रदिङ्मण्डले :]समरशतविजय[शो]भासन[।]थमण्ड-
लाग्रद्युतिभासुरतरान्सपीठोदृढ-
- १५ गुरुमनोरथमहाभ[।]रः सर्वविद्यापरावरविभागाधिगमविमलमातिरपि सर्वतत्सु-
भ[।]षितलवेनापि सुखोपपा-
- १६ दनीयपरितोषः समग्रलोकागाधगाम्भीर्यहृदयोपि सुचरितातिशयसुव्यक्तपरमकल्प-
[।]णस्वभावः खिली-
- १७ भूतकृतयुगनृपतिपथविशोधनाधिगतोदग्रकी[र्चिद्ध]र्म्मानुपरोधोज्ज्वल[त]रि-
कृत[।]र्त्यसुखसम्पदुपसेवानिर्ल-
- १८ ढषर्मादित्यद्वितीयनामा परममाहेश्वरः श्रीशीलादित्यस्तस्यानुजस्तत्प[।]द-
[।]नुध्य[।]तः स्वयमुपेन्द्रगुरुणेव गुरुण[।]-
- १९ त्याग्रवता सममिलषणीयामपि राजलक्ष्मिं स्कन्ध[।]स[क्त] [।]परमभद्रइव
धुर्यस्तदाज्ञ[।]सम्प[।]नैक[र]सतयैवोद्वह-
- २० न्स्वेदैसुखररि[भ्य] [।]मन[।]य[।]सितसत्त्वसम्पत्तिः प्रभावसम्पद्वशीकृ-
[त]नृपतिशतशिरोरत्नच्छायोपगूढपादपीठोपि
- २१ परावज्ञामिम[।]नरसानालिङ्गितमनोवृत्तिः प्रणतिमेका परित्यज्य प्रख्यातपौरुषा-
मिमनैरप्यरातिभिरनासादित-
- २२ प्रतिक्रियोपायः कृतनिखिलभुवन[।]मोदविमलगुणसङ्गतिप्रेसभविघटितसकलक-
लिविल[सि]तगतिर्नीचजना-
- २३ धिरोहिभिरशेषैर्होषैरन[।]मृष्टात्युन्नतहृदयः प्रख्यातपौ[रु]षास्त्रकौशलातिश-
यगणतिथविपक्षक्षितिपतिर्लक्ष्मी-
- २४ स्वयग्रहप्रक[।]शितप्रवीरपुरुषप्रथमसंख्याधिगम[]परमम[।]हेश्वरः श्रीस्व-
रग्रहस्तस्य तनय-
- २५ तैसादा[नुध्य] [।]तः सकलवि[ध] [।]धिगमविहितनिखिलविद्वज्जनमनः-
पारितोषातिशयः सत्त्वताम्पद[।]र्त्य[।]गौदा[र्ये]-
- २६ णच विग[त] [।]नु[स]न्धान[।] [श]म[।]हि]तार[।]तिपक्षमनोर-
थाक्षभङ्गः सम्यगुपलक्षिति[।]नेकशास्त्रकलालोकचरित-

१ वांथो दिङ्मण्डलः २ वांथो रांस ३ वांथो गुरु ४ वांथो कीर्तिर्द्धर्मा अने तरीकृता ५ वांथो लक्ष्मी
६ वांथो रतिभ्या ७ वांथो सत्त्व ८ वांथो मेकां ९ वांथो संहति १० वांथो क्षितिपति ११ वांथो स्वयग्रह
१२ वांथो स्तत्पा १३ वांथो सत्त्वसम्पदा

पतरुं बीजुं

- २७ गह्वर[वि]भागोपि प्ररमभद्रप्रकृतिरकृत्रिमप्रसयवि[न]यशोभाविभूषणं:
समरशतजयपताकाह—
- २८ रणप्रत्यलोदग्रबाहुदण्डविध्वन्सितनिखिलप्रतिपक्षदण्डोदयः[स्व]धनुः :]प्रभा-
वपरिभूताखकौ[श]लामिमा—
- २९ [न]सकलनृपतिमण्डलाभिन[न्दि]तशासना परमम[१]]हेश्वरः श्रीधरसेन-
स्तत्यानुजस्तत्पाद[१]नुच्य[१]तः सच्चरितातिशयित—
- ३० स[क]लपृथ्वीनरपतिरतिदुस्साधानामपि प्रसाधयिता विषयाणां मूर्त्तिमा[नि]-
व पुरु[प]कारः परिवृद्धगुणानुराग—
- ३१ [नि]र्भरचितवृत्तिभिर्मनुरिव स्वयमभ्युपपन्नः प्रकृतिभिरभिगतकलाकलापः
क[१]] [न्ति]मा[विवृ]तिहेतुरकलङ्कः
- ३२ [कु]मुदनाथः प्राज्यप्रतापस्थगितदिग[न्त]रालप्रध्वन्सितध्वा[न्त]राशि-
स्सततोदितस्सविर्ता प्रकृतिभ्यः परं प्र[त्य]थम—
- ३३ [त्थ]वन्त]मतिबहुतिथप्रयोजनानुबन्धम[१]गमपरिपूर्णं विदधानः सन्धिविग्रह-
समासनिश्चयनिपुणः[स्थ]ननेनु—
- ३४ रूपमादेशं ददद्गुणवृद्धिविधानजनितसंस्कारस्स[१]धूना राज्यसालातुरीय[त]
न्त्रयोरुभयोरपि नि[णा]तः
- ३५ प्रकृष्टविक्रमोपि किरुणांमृदुहृदयः श्रुतवानप्यगर्वितः कान्तोपि प्रशमी स्थिरसौ-
हृदय्योपि निरसिता दो-
- ३६ पवतामुदयसमयसमुपजनितजनतानुरागपरिपिहितभुवनसमर्थितप्रथितबालादित्यद्वि
- ३७ तीयनामा परममहेश्वरः श्रीध्रुवमेनकुशली सञ्जीवनेव यथासम्बध्यमानकान्सम[१]ज्ञा-
पयेत्यस्तु व—
- ३८ स्संविदितं यथा मया मातापित्रोऽप्युण्याण्य[१]यर्नैयः दुम्बरगह्वर[वि]निर्गताग-
स्तिकाग्र[१]हार[१] [१]वासिउ[च्य]—
- ३९ मानचातुर्विद्यसामान्यपाराशरस[गो]त्रवाजसनेयसब्रह्मचारिब्राह्मणकु[मा]रस्व
[१]मिपुत्रब्राह्मण—
- ४० अग्निस्वामिने तथा जम्बूसरविनिर्गतायानकाम्र[१]हारनिवासि[उ]च्यमान
[च]तुर्विद्यसामान्यकौशिकस—

१ वांथो प्रथम २ वांथो विध्वंसित ३ वांथो परिभूता ४ वांथो शासन ५ वांथो स्तत्यानु ६ वांथो विषयाण ७ वांथो परिवृद्ध ८ वांथो प्रध्वंसित ९ वांथो त्थव १० वांथो पूर्ण ११ वांथो सन्धि १२ वांथो स्थानेनु १३ वांथो रूप १४ वांथो धूना १५ वांथो शालातुरीय १६ वांथो रपि १७ वांथो करुणा १८ वांथो पयत्यस्तु १९ वांथो यनायोदुम्बर

४१. गोत्रवाजसेनेयसब्रह्मचारिब्राह्मणमहेश्वरपुत्रब्राह्मणसंगरवये मालवके उच्यमानमु-
 ४२. तौ नवग्रामकग्रामपूर्व[दी]'मि भ[की]शतं यस्याघाटनानि पूर्वतः वराहोट-
 कग्रामकङ्कटःद[क्षि]णतो-
 ४३. नदी अपरतःलक्ष्मणपट्टिका उत्तरतःपुलिन्दानकग्रामकङ्कटः[ए]वमेतच्चतुराघाटन-
 विशुद्धं भक्तीशतं
 ४४. सोद्वंज सोपरिकरं सभूतवातप्रत्यायं सधान्यहिरण्यादेयं सदश[।]पराधं सोत्पन्न-
 मानविष्टिकं सर्वराज-
 ४५. कीयानामहस्तप्रक्षपणीयं पूर्वंप्रत्तेदे[व]ब्रह्मदेयब्र[।]क्षणविष्टिरहितं भूमिच्छि-
 द्रन्य[।]येन[।]चन्द्र[।]कीर्ण[वक्षि]-
 ४६. तिसरित्पर्वतसमक[।]लीनं पुत्रपोत्रान्वयभोग्यं उ[द]कातिसर्गेण धर्मदायो
 निसृष्टःयतो नयो[च]रुचितया
 ४७. ब्रह्मदेयस्थित्या गुह्यतोः कृषतोःकषयंतोः प्रदिशतोर्वी न कैश्चिद्रा[।]संधे वर्तित-
 व्यमागामिभद्रनृप-
 ४८. तिमिरप्यस्मद्भृजैरण्यैर्वाअनित्य[।]न्यैश्चर्याण्यास्थिरं म[।]नुप्यस[।]म[।]-
 न्यश्च भूमिदानफलमवगच्छद्भिर[य]-
 ४९. मस्मद्[।]योनुमन्तव्यः परिप[।]लयितव्यश्चेत्युतश्च ॥ बहुभिर्वसुध[।]मुक्ता
 [।]राजभिस्सगर[।]दिभिः [।] यस्य यस्य यद[।]भूमस्त[स्य]
 ५०. तस्य तद[।]फलं ॥ [य]नार्हादे[।]रिद्रभय[।]जरे[न्द्र]द्वनौनि धर्म[।]-
 यतनीकृत[।]नि[।]निर्मुक्तम[।]ल्यप्रतिम[।]नि त[।]नि को नाम शौषुःपु-
 ५१. [न]रा[य]'दीत ॥ पटीव[ष]सहस्र[।] [णि]स्वर्गे तिष्ठति* भुमिदः[।]
 अच्छेत्त[।]च[।]नुम[च][।]च[त]न्यै[व]नरकेव[से]दिति ॥ दूतकोत्र
 राजपुत्रश्रीस्वरग्रह[:]
 ५२. लिखितमिदं सन्धिविग्रह[।]धिगृतदिविरपतिवत्रभट्टं पुत्रदिविरपतिस्कन्दभटेन ॥
 स ३०० २० भ[।]द्रपद व ९ स्वहस्तो मम ॥

१ वांथि पूर्वंगीमि २ वांथि लक्ष्मण ३ वांथि सोद्वंज ४ वांथि देयं ५ वांथि विष्टिकं ६ वांथि प्रक्षेपणीयं पूर्व
 ७ वांथि विंशति ८ वांथि पोत्रान्वयभोग्यं ९ वांथि भुक्तो १० वांथि कषयंतो ११ वांथि रप्यस्मद्भृजैरण्यैर्वा
 १२ वांथि मानुष्य १३ वांथि ल्युक्त १४ वांथि भूमिस्तस्य १५ वांथि फलं १६ वांथि दारिद्र्य १७ वांथि द्वनौनि
 १८ वांथि साधु १९ वांथि राददीत २० वांथि तिष्ठति भुमिदः २१ वांथि आच्छेत्ता २२ वांथि मन्ता २३ वांथि
 तान्येव २४ वांथि धिगृत २५ वांथि वत्रभट्टि.

(પંક્તિ ૩૬) મહેશ્વરનો પરમ ભક્ત, ખાલાદિત્ય નામધારી, શ્રીમાન્ મુવસેન કુશળક્ષેમ હુતો તે સમયે સર્વે લાગતાપણગતાઓને આજ્ઞા કરે છે:-

(પંક્તિ ૩૭) તમને જાહેર થાઓ કે મારા માતપિતાના પુણ્યની વૃદ્ધ માટે માલવકમાં જણાવેલા વિભાગમાં નવગ્રામક ગામની પૂર્વ સીમા પર એકસો ભક્તી ભૂમિ, ઉદુમ્બરગઢરથી આવેલા, અગસ્તિકાગ્રહારમાં નિવાસ કરતા, ત્યાંના ચતુર્વેદી મધ્યેના પારાશર ગોત્રના, વાજસ-નેય શાખાના ગ્રાહ્ય કુમારસ્વામીના પુત્ર, ગ્રાહ્ય અગ્નિસ્વામીને તથા જમ્બૂસરથી આવેલા અયાનકાગ્રહારનિવાસી, ચતુર્વેદી, કૌશિક ગોત્રના, વાજસનેય શાખાના, ગ્રાહ્ય મહેશ્વરના પુત્ર ગ્રાહ્ય સંગરવિને મેં આપી છે.

(પંક્તિ ૪૨) આ ભૂમિની સીમા:-પૂર્વમાં વરાહોટક ગામની સીમા; દક્ષિણે એક નદી, પશ્ચિમે લક્ષ્મણની પટ્ટિકા; અને ઉત્તરમાં પુલિન્દાનક ગામની હદ છે.

(પંક્તિ. ૪૩) આ ઉપર જણાવેલી સીમાવાળી ૧૦૦ ભક્તી ભૂમિ ઉદ્રક સહિત, ઉપ-રીકર સહિત, ભૂતવાવ પ્રત્યાય સહિત, ધાન્ય અને સુવર્ણની ઉપજ સહિત, દશાપરાધ સહિત, વિષ્ટિક સહિત, અને રાજપુરુષોના પ્રતિબંધ મુક્ત, પૂર્વે મંદિરોને અને ગ્રાહ્યોને કરેલાં દાન બાદ કરી (વળ્યં કરી) અને ગ્રાહ્યો માટેનો વીસમો ભાગ વળ્યં કરી, ભૂમિચ્છદ્ર ન્યાયને અનુસરી, શરી, સૂરજ, સાગર, પૃથ્વી, નદીઓ, અને પર્વતોના અસ્તિત્વના સમય સુધી, (આ બે પુરુષોના) પુત્રો, પૌત્રો અને તેમના વંશજોના ઉપલોગ અર્થે મેં પુણ્યદાન તરીકે પાણીના અર્ધ સાથે આપી છે.

(પંક્તિ ૪૬-૫૧) આહુ ધમકી તેમ જ શાપ દેવાના પ્રલોકો છે.

(પંક્તિ ૫૧) “ આ દાનનો ફતક રાજપુત્ર શ્રીમાન્ અરગહ છે. દાનપત્રનો લખનાર સાંધાવિગ્રહાધિકારી, દિવિરપતિ વત્રભટ્ટનો પુત્ર, દિવિરપતિ સ્કન્દભટ છે. સંવત્ ૩૨૦ બાદ્રપદ કૃષ્ણપક્ષ ૫ ને દિને. આ મારા સ્વહસ્તાક્ષર છે.”

ધ્રુવસેન ર જનાં નાગાવાનાં તામ્રપત્રો

સંવત્ ૩૨૧ ચૈત્ર વદ ૩

આ તામ્રપત્રોની બે જોડીઓ રતલામ હરબારની છે. તે મધ્ય હિંદુસ્તાનમાં રતલામ સ્ટેટના દિવાને ૧૯૦૨ ના ડિસેમ્બરમાં મારશલ અને કઝીન્સ સાહેબોને થોડા સમય માટે આપ્યાં હતાં. મી. મારશલે રતલામના દિવાનનો એક પત્ર મને મોકલ્યો હતો તે ઉપરથી જણાય છે કે, રતલામની ઉત્તરે ૧૦ માઈલ પર નાગાવામાં એક બ્રાહ્મણનો કૂવો તેના મકાન પાસે દુરસ્ત થતો હતો ત્યારે, ૧૮૯૧ માં, આ પત્રોઓ મળ્યાં હતાં. હરેક જોડી બે તામ્રપત્રોની બનેલી છે. તે જોડી ઉપર એક મુદ્રા લગાડેલી છે. આ મુદ્રાની ઠીક બાંગેલી અથવા કાપેલી મળેલી છે. અને પ્રથમ કઈ જોડીની તે હશે તે કહી શકાતું નથી. મુદ્રા લંબગોળ છે અને તેનો વ્યાસ આશરે ૨” અને ૨” માપનો છે. તેમાં બોહેલી સપાટીમાં ઉપડતો જમણી બાજુ સુખ રાખી બેઠેલો એક નંદી છે. અને તેની નીચે શ્રીમદ્ભગ્વત્ લખેલું છે. ઈ. સ. ૧૯૦૨-૩ ના એન્યુઅલ રિપોર્ટ બોક્ષ ધી આર્કેઓલોજીકલ સર્વે બોક્ષ ઈંડીઆમાં આ બેમાંનું બીજું દાનપત્ર (બી) પ્રતિકૃતિ સાથે પ્રસિદ્ધ કરી ચૂક્યો છે. પહેલું પ્રસિદ્ધ કરવા સાથે બીજાનું અક્ષરાન્તર પણ કરી છાપું છે. કારણ કે બન્નેના દાનના લાગે એક બીજા સાથે સંબંધ ધરાવતા હોઈ એક બીજા ઉપર ઘણા પ્રકાશ પાડે છે.

આ “બી” લેખનું અક્ષરાન્તર બે આંકિ બીજી વાર છપાયું છે, તે મી. કઝીન્સે તૈયાર કરેલી બે શાહીવાળી છાપો તથા રબિંગ ઉપરથી લખાયું છે. આ રબિંગ બહુ સુંદર છે, અને તેનાથી કેટલાક અક્ષરો મૂળને ઠાટ લાગવાથી શાહીવાળી છાપોમાં અધૂરા દેખાય છે, તે સંપૂર્ણ દેખાય છે.

આ બે પત્રોઓ છે. અને તેની અંદરની બાજુમાં જ લખાણ છે. પહેલા પત્રની લખેલી બાજુના નીચલે છેડે બે કડી માટે કાણું છે. અને બીજાને મથાળે તેની સામાં તેવાં જ બે કાણું છે. છાપો ઉપરથી તે હરેક પત્રોનું માપ આશરે ૯” ઉંચાઈ અને ૧૧” પોહોળાઈનું લાગે છે:

દાન બે સ્થળથી અપાયું તે સ્થળ, દાન લેનારા બે પુરૂષોનાં વર્ણન, દાન દેવાયેલી ભૂમિનું વર્ણન અને તિથિ સિવાય લેખ ‘બી,’ લેખ ‘એ’ ને લગભગ મળતો જ છે. વન્દિતપદ્ધતીના વિજયી નિવાસસ્થાનથી દાન અપાયું હતું. એ સ્થાનનો નિર્ણય થઈ શક્યો નથી. દાન લેનારા બે પુરૂષો ઉદુમ્બરગઢરથી આવેલા, અયાનકાગ્રહારનિવાસી, હશપુરનો ત્રિવેદી, પારાશર ગોત્રનો, માધ્યન્દિન-વાજસનેય શાખાવાળો અને બ્રાહ્મણ બુધસ્વામીનો પુત્ર બ્રાહ્મણ દત્તસ્વામી તથા બીજો અગસ્તિકાગ્રહારનિવાસી, ચતુર્વેદી, પારાશર ગોત્રનો, વાજસનેય શાખાવાળો અને બ્રાહ્મણ બુધસ્વામીનો પુત્ર બ્રાહ્મણ કુમારસ્વામી હોયો. દાન માલવકમાં, જણાવેલા વિભાગમાં, ચન્દ્રપુત્રક ગામમાં દક્ષિણ સીમા પર આવેલી એકસો ભક્તી ભૂમિવાળા ખેતરનું હતું. આ ક્ષેત્રની સીમા : પૂર્વમાં ધમ્મભુલકા ગામની હદ; દક્ષિણે દેવકુલપાટક ગામની સરહદ; પશ્ચિમે મહત્તર વીરતરમણ્ડલિના ક્ષેત્ર (ખેતર)ની હદ; ઉત્તર-પશ્ચિમ (વાયવ્ય) બૃહ્ને નિર્ગંધડી નામનું નદારું સરોવર : અને ઉત્તરમાં વીરતર મણ્ડલીનું ક્ષેત્ર; દાનની તિથિ સંવત્ ૩૨૧, ચૈત્ર કૃષ્ણપક્ષ. ૩.

દાન અપાયેલા બે પુરૂષમાંનો પ્રત્યેક પુરૂષ બુધસ્વામીનો પુત્ર, વાજસનેય શાખાવાળો, અને પારાશર ગોત્રનો વર્ણવ્યો છે. આ સૂચવે છે કે તે બન્ને જણ એક જ પિતાના પુત્રો હતા અને “ ઉદુમ્બરગઢરથી આવેલા ” એવું બે પહેલા પુરૂષ માટે (લી. ૪૧) આપ્યું છે તે બીજા પુરૂષને પણ એટલી જ સારી રીતે લાગે છે. પહેલો દાન લેનારો પુરૂષ, અયાનકાગ્રહારમાં રહેતો અને

દશપુરનો ચતુર્વેદી હતો. આ ઉપરથી હું અનુમાન કરું છું કે અયાનકાચહાર એ એક દશપુરનો એક વિભાગ (ભાગ) હતો. દાન લેનારો બીજો પુરૂષ એ કદાચ પહેલાનો ભાઈ હતો અને તે અગસ્તિકાચહાર જે દશપુરનો બીજો વિભાગ હશે ત્યાંના ચતુર્વેદી મધ્યેનો એક હતો અને ત્યાં વસતો હતો. આ શહેર એ હાલનું દસોર અથવા મન્દસોર છે. જે સિંધિયા સરકારના રાજ્યના એક વિભાગનું મુખ્ય શહેર છે અને રતલામની ઉત્તરે પર માઈલ દૂર આવેલું છે.

“ એ ” લેખ મુજબ દાન અપાચેલી ભૂમિ માલવક વિભાગમાં હતી. તે ચન્દ્રપુત્રકની દક્ષિણે આવેલું એક ખેતર હતું અને તેની પૂર્વમાં ધમ્મભજહડિકા અને દક્ષિણમાં દેવકુલપાટક હતાં. મી. માર્શલને લખેલા પત્રમાં રતલામના દિવાને આ સ્થળો તે ચન્દોદીઆ, ધમ્મોદ અને દિવલ ખેડી એ નોગાવાની નૈઋત્યે આવેલાં ત્રણ ગામ જ્યાંથી આ બે દાન શોધાયાં હતાં તે જ અનુક્રમે માન્યાં હતાં. પણ એ નામોમાં ઉચ્ચારની સમાનતા ફક્ત ઉપર ઉપરની જ (બાદ) છે. આ ઉપરાંત ધમ્મોદ ચન્દોદીઆની પૂર્વમાં નથી, પણ નૈઋત્યમાં છે. અને દિવલ ખેડી દક્ષિણમાં નથી પણ ચન્દોદીઆને વાયવ્યકોણે છે. આ ઉપરથી દિવાને મુકરર કરેલી ઓળખ રદ ગણવી જોઈએ. ડૉ. ફ્લીટે મોટી કૃપા કરી નકશા તપાસીને નીચેના પરિણામો સ્થાપ્યાં છે:—

મન્દસોરની દક્ષિણ-અગ્નિ ખૂણમાં ૧૧ માઈલ પર, “ ધી ઈન્ડિઅન એટલાસ શીટ ” નં. ૩૫. એસ. ઈ. (૧૮૬૧) માં “ ધમ્મર ” નામે બતાવેલું એક મોટું ગામ છે. અને ભોપાલ અને માલવા ટોપોગ્રાફિકલ સર્વે શીટ નં. ૩૮. (૧૮૮૨) માં ધમ્મર આપેલું છે તે આ દાનપત્રનું ગામ ધમ્મભજહડિકા છે એમ મને લાગે છે.

પરંતુ કોઈ પણ નકશામાં બીજાં નામોમાંથી એક પણ બતાવેલું નથી. પણ ચન્દ્રપુત્રકની દક્ષિણે અને ધમ્મરની નૈઋત્ય કોણથી પશ્ચિમે ૪ મૈલ ઉપર દિલૌદને દેવકુલપાટક માનીએ, અને ધમ્મરને ચન્દ્રપુત્રકની પૂર્વનું ગામ ગણીએ તો સંભવિત છે. તેમ છતાં ફક્ત એક જ સ્થળ અનુમાનથી ઓળખવાથી લેખનું ચોક્કસ સ્થળ નિર્ધારિત રીતે નક્કી થાય નહિ.

આ લેખની તારીખ, [ગુપ્ત.] સંવત્ ૩૨૧ (એટલે ઈ. સ. ૬૪૦-૪૧) નોગાવાનાં પહેલાં દાન-પત્રના સંવત્ ૩૨૦ અને ધરસેન ૪ થાની વહેલામાં વહેલી તારીખ સંવત્ ૩૨૬ એ બે વચ્ચે છે. અને આ રીતે ધ્રુવસેન ૨ જાના રાજ્યનો જણાવેલો ત્રણત એક વર્ષ આગળ વધે છે.

અક્ષરાન્તરે

પત્રું પહેલું

- ૧ ઑ^૨ સ્વસ્તિ[॥]વિજયસ્કન્ધાવારાદ્વ[ન્દિ]તપછીવાસકાત્પસમપ્રણતામિત્રાણાં
મૈત્રકાણામતુલબલસમ્પન્નમણ્ડલાભોગ—
- ૨ ^૩સંસક્તપ્રહારશતલબ્ધપ્રતાપાત્પતાપોપનતદાનમાનાર્જવોપાર્જિતાનુરાગાદનુરક્તમૌલ-
ભૂતશ્રેણી—
- ૩ બલાવાસરાજ્યાશ્રિયઃપરમમાહેશ્વરશ્રીમટાર્કાદવ્યવાચ્છિન્નરાજવક્ત્રાન્માતાપિતૃચરણાર-
વિન્દપ્રણતિ^૪—
- ૪ પ્રવિધૌતશેષકર્મણઃ શૈશવાત્વમૃતિસ્વપ્નાદ્વિતીયબાહુરેવસમદપરગજઘટ[૧]સ્ફોટનપ્ર-
[કા]શિ[ત]—
- ૫ સૈત્વનિકષઃતત્પ્રભાવપ્રણતારાતિચૂડારત્નપ્રભાસંસક્તપાદનચરશ્મિસૃષ્ટિઃ^૫સક[લ]
સ્મૃતિપ્રણી
- ૬ તમાર્ગસમ્યક્પરિપાલનપ્રજાહૃદયરક્ષનાવ્વર્ત્યરાજશબ્દોરૂપકાન્તિસ્થૈર્યગામ્મીર્યબુ-
દ્ધિસમ્પદ્ધિ[:]સ્મરશ—
- ૭ શાક્ષાદિરાજોદધિત્રિદશગુરુધનેશાનતિશયાનઃશરણાગતાભયપ્રદાનપરતયા તૃણવદ-
પાસ્તાશૈષસ્વકાર્ય—
- ૮ ફલપ્રાર્થનાધિકાર્થપ્રદાનાનન્દિતવિદ્વત્સુહૃત્પ્રણયિહૃદયઃપાદચારીવ સકલભુવનમ-
ણ્ડલા[ભો]ગપ્રમોદઃ
- ૯ પરમમાહેશ્વરઃશ્રીગૃહસેનસ્તસ્યસુતસ્તત્પાદનચમયૂચ્ચસન્તાનવિસૃતજાહ્વીજલોઘપ્રક્ષા-
લિ[તા]શેષ—
- ૧૦ કર્મણઃપ્રણયિશતસહસ્રોપજીવ્યમાનસમ્પદ્વૃણભાદિવાશ્રિતઃ સરભસમામિગામિકૈ-
ર્ગુણૈ[:] [સ]હજ—
- ૧૧ શક્તિશિક્ષાવિશેષવિસ્માપિતાશિલધનુર્દ્ધરઃપ્રથમનરપતિસમતિસૃષ્ટાનામનુપાલયિતા .
ધર્મદા[યાના]—
- ૧૨ મપાકર્તા પ્રજોપધાતકારિણામુપપ્લવાર્ના દર્શયિતા શ્રીસરસ્વત્યોરેકાધિવાસસ્ય
સંહૃતારાતિપક્ષલ[ક્ષ્મી]—
- ૧૩ પરિમોગદક્ષવિક્રમો વિક્રમોપસપ્રસવિ[મ]લપાર્થિવશ્રીપરંપરમમાહેશ્વરઃશ્રીધરસેન-
સ્તસ્ય સુતસ્તપ્તાદાનુ—
- ૧૪ ધ્યાતઃ સૈકલજગદાનન્દનાત્યમુતગુણસમુદયસ્થાગિતસમગ્રદિહ્ણ્ડલઃ સમ[ર]
શતવિજયશોભાસ—

૧ એ શાહી વાળી છાપો અને એક રમિંગ ઉપરથી ૨ ચિહ્નરૂપમાં ૩ પ્રતાપાત્પ્રના પા અને ત્પ ની વચ્ચે લીટી ઉપર કંઈક અસ્પષ્ટ ચિહ્ન છે. ૪ વાંચો વંશા ૫ વાંચો સત્ત્વ ૬ વાંચો સંહતિ ૭ વાંચો જલોઘ ૮ વાંચો પ્રવાનાં ૯ વાંચો સંહતા ૧૦ વાંચો સંપ્રાપ્ત ૧૧ વાંચો ત્યજ્યુત

- १५ नाथमण्डलामद्युतिभासुरतरान्सपीठोदू[ढ] गु[रु] मनोरथमहाभा[रं] : सर्व
[विद्या] परावर[वि] भागाधिग-
- १६ मविमलमतिरपि सर्वतस्सुभाषितलवेनपि सुखोपपा[द] नीयपरि[तो] षः समग्र-
लोकागाधगाम्भी-
- १७ र्यहृदयोपि सुचरितातिशयसुव्यक्तपरमकल्याणस्व[भा] वः खिलीभूतकृतयुगानृप-
तिपथ[दि] शोष-
- १८ नाधिगतोदमकीर्त्तिर्द्धर्मानुपरोषोज्ज्वल[त] रीकृतार्थसुखसम्पदुपसेवानिरूढधर्मा-
[दि] त्यद्विती[य] नामा पर-
- १९ ममाहेश्वरः श्रीशीलादित्यस्तस्यानुजस्तत्पादानुध्यातः[स्य] यमुपेन्द्रगुरुणेव गुरुणात्या-
दरवत[।] समभिल-
- २० षणीयामपि राजलक्ष्मी^१ स्कन्धासक्तां परमभद्रहव धुर्य्यस्तदाज्ञासम्पादनैकरसत-
[यै] वोद्वहन्मेदसुखरतिभ्यां-
- २१ मनायासितसत्त्वसपत्तिः^२ प्रभावसम्पद्वशीकृतनृपतिशतशिरोरत्नच्छायोपगूढपादपीठो-
पि परावज्ञाभि-
- २२ मानरसाना[यञ्जित] मनोवृत्तिः^३ प्रणतिमेका परित्यज्य प्रख्यातपौरुषाभिमानैरप्य-
रातिभिरनासादितप्र[ति] [क्रि [यो] -
- २३ पायःकृतनिखिलभुवनमोदविमलगुणसङ्घतिप्रसभविघटितसकलकलिविलसितगति-
र्त्ती[च] जनाधि-
- २४ रो[हि] भिरशैषैर्द्वैषैरनामृष्टात्युन्नतहृदयःप्रख्यातपौरुषास्त्रकौशलातिशयगणतिथिविद-
क्ष[क्षि] तिपाति^४
- २५ लक्ष्मीस्वयंग्रहप्रकाशितप्रविरपुरुषप्रथमसेम्याधिगमेःपरममाहेश्वरः श्रीस्वरग्रहस्तस्य-
तनयस्तत्पादा-
- २६ नुध्यातः स[क] लविद्याधिगमविहितनिखिलविद्वज्जनमनः परितोषातिशयः सैत्त्वस-
म्पदा त्यागौदार्य्येण च
- २७ विगतानुसन्धान[।] शमाहितारातिपक्षमनोरथाक्षभङ्गः सम्यगुपलक्षिताणकशा[क्ष]
- २८ [कै] लाथोकचरितगह्वरविभागोपि परमभद्रप्रकृति[र] कृत्रिमप्रश्न[यविनय]

१ वांथो रांस २ वांथो लक्ष्मी ३ वांथो न्वेद ४ वांथो सत्त्वसंपत्ति ५ वांथो नालिङ्गित ६ वांथो मेकां
७ वांथो संहति ८ वांथो विपक्षक्षितिपति ९ वांथो प्रवीरपुरुषप्रथममंख्याधिगमः १० वांथो सत्त्व ११ वांथो तानेक
१२ वांथो कलालोक

पतरुं बीजुं

- २९ शोभाविभूषणः समरशतजयपताकाहरणप्रत्यलोदग्रबाहुदण्डविध्वन्सितं
- ३० निखिलप्रतिपक्षदर्पोदयः स्वधनुःप्रभावपरिभूतास्त्रकौशलाभिमानसकलनृपतिम-
- ३१ ण्डलाभिवन्दितशासनः परममाहेश्वरः श्रीधरसेन[:]तस्यानुजस्तत्पादानुध्य[।]-
त[:]सच्चरितातिशयितस-
- ३२ कलपूर्वनरपतिरतिदुस्साधानामपि प्रसाधयिता विषयाणां मूर्तिमानिव पुरुषकारः
परिवृद्धगु-
- ३३ णानुरागनिर्भरचित्तवृत्तिभिर्मनुरिव स्वयमभ्युपपन्नः प्रकृतिभिरधिगतकलाकलापः-
कान्तिमा-
- ३४ निर्वृतिहेतुरकलङ्कमुदनाथः प्राज्यप्रतापस्थ[गि]तदिगन्तरालप्रध्वन्सितध्वान्त-
राशिः सततो-
- ३५ दितस्सविताप्रकृतिभ्यः परं प्रत्ययमर्थवन्तमतिबहुतिथप्रयोजनानुबन्धमागमपरिपूर्णं
- ३६ विदधानः सन्धिबिग्रहसमासनिश्चयनिपुणः स्थानेनुरूप[मादे]शं ददद्गुणवृद्धिविधान-
जनितसं
- ३७ स्कास्साधूनां राज्यसालातुरियतन्त्रयोरुभयोरपि निष्णातः प्रकृष्टविक्रमोपि करुणा-
मृदुहृद-
- ३८ यः श्रुतवानप्यगर्वितः कान्तोपि प्रशमी स्थिरसौहृदय्योपि निरसिता दोषवतामुदर्य-
समयसमुर्प-
- ३९ जनितजनतानुरागपरिपिहितभुवनसमर्थतप्रथितवा[ला]दित्याद्वितीयनामा परममा-
हेश्वरः श्री-
- ४० ध्रुवसेनकुशली सर्वानेव यथासम्बध्यमानकान्समाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं यथा
मया मातापित्रोः
- ४१ पुण्याप्यायनार्थं उदम्बरगह्वरविनिर्गताय[।]नकाग्र[।]हारनिवासिदशपुरत्रैविद्य-
सामान्यपाराशरस-
- ४२ गोत्रमाध्यन्दिनवाजसनेयसब्रह्मचारिब्राह्मणबुधस्वामिपुत्रब्राह्मणदत्तस्वामि तथागस्ति-
काग्रहारनिवासि-
- ४३ [उ]च्यमानचातुर्विद्यसामान्यपाराशरसगोत्रवाजसनेयसब्रह्मचारिब्राह्मणबुधस्वामि-
पुत्रब्राह्मणकुमारस्वामिभ्यां-

- ४४ मालवके उच्यमानविष[ये] चन्द्रपुत्रकग्रामे दक्षिणसीमि भक्तीशतप्रमाणक्षेत्रं
यस्याध[१]]टनानि पूर्वतः धम्मणह-
- ४५ डिडकाग्रामकङ्कटः दक्षिणतो देवकुलपाट[क]ग्रामकङ्कटः अपरतः वीरतरमण्डलिम-
हत्तरक्षेत्रमग्यादा उत्तरपश्चि-
- ४६ मकोणे निर्गण्डीतडाकिका उत्तरतः वीरतरमण्डली एवमेतच्चतुराघाटनविशुद्धं भ-
क्तीशतप्रमाणक्षेत्रं शो-
- ४७ द्रङ्गं सोपरिकरं सभूतवातप्रत्यायं सधान्यहिरण्यादेयं सपशपराधं सोत्पद्यमानावीष्टिकं
सर्वराजकीयानामह-
- ४८ स्तप्रक्षेपणीयं पूर्वप्रत्तदेवब्रह्मदेयग्राहणविज्ञतिरहितं भूमिच्छिद्रन्यायेनाचन्द्रार्का-
र्णवक्षितिसरित्पर्व-
- ४९ तसमकार्णनं पुत्रपौत्रान्वयभोग्यं उदकात्तिसर्गेण धर्मदायोनिसृष्ट[ः]]यतो नयो-
चितया ब्रह्मदेयस्थित्या भुञ्जत-
- ५० कृषतैः कर्षयतैः प्रदिशतोर्वा न कौश्चिद्यासेधे वर्तितव्यमागाभिभद्रनृपतिभिरप्यस्म-
द्रङ्गैरन्यैर्वा अनित्यान्यै[इव]]र्याप्य-
- ५१ स्थिरं मानुष्यं सामान्यञ्च भूमिदानफलमवगच्छद्विरयमस्मदायोनुमन्तव्यः परिपा-
लयितव्यश्चेत्युक्तञ्च ॥ बहुमिर्वसुधाभु-
- ५२ क्ता राजभिस्सगरादिभिः [१]] यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदाफलं [॥]
यानीह दारिद्र्यभयान्नरेन्द्रैर्द्रनानि धर्मायतनीकृतानि [१]] निभुक्तमाल्यप्रति-
- ५३ मानि तानि को नाम साधु २ पुनराददीत ॥ षष्टिवर्षसहस्र[१]] णि स्वर्गे तिष्ठति
भूमिद[ः]] आच्छेतां चानुमन्ता च तान्येव नरके वसेदिति । दूतकोत्र राज-
- ५४ पुत्रश्रीखरग्रह [ः]] लिखितमिदं सन्धिविग्रहाधिकृतदिविरपतिवत्रभट्टिपुत्रदिविरपति-
स्कन्दभटेन ॥ सं ३०० २० १ चैत्र च ३ स्वहस्तो मम ॥

ધરસેન ૪ થાના દાનપત્રનું બીજું પત્ર

સંવત્ ૩૨૬ માઘ વદ ૫

ભાવનગરથી પ્રસિદ્ધકર્તાને જે તામ્રપત્રોના બીજા અર્ધભાગ અનુવાદ માટે મોકલવામાં આવ્યા હતા, જે પૈકીનું આ પત્ર છે. પત્રના માપ ૧૨૩/૪" x ૧૦ ૧/૨" છે, અને તે સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે, જે કે જમણી બાજુનો ખુલ્લો ફક્ત ખંડિત થયો છે. બીજું પત્ર જે ન્હાનું છે તેને ઘણું જ નુકશાન થયું છે અને તેમાં અક્ષરો અસ્પષ્ટ છે. તે બીજા પત્રોનો હાતા શીલાહિત્ય ૧ લો (ધરસેન બીજાનો પુત્ર અને ઉત્તરાધિકારી) છે.

આ પત્રોનો હાતા, ઈ. એ. વો. ૧ ના પા. ૧૪ મે પ્રસિદ્ધ કરેલ અનુવાદમાં છે તેમ, ધરસેન ૪ થો છે. તારીખ પણ એ જ છે; એટલે કે સં. ૩૨૬ છે. ફક્ત માસ આ પત્રોમાં આપાદને બદલે માઘ છે. પ્રથમ સાડાનવ પંક્તિઓનો અનુવાદ કરેલ નથી, કારણ કે તેમાં આપેલું રાજાઓનું વર્ણન વલ્લીનાં બીજાં દાનપત્રોના એવા જ ભાગોની સાથે મળતું આવે છે.

આ પત્ર અને ઉપર કહેલું શીલાહિત્ય ૧ લાનું બીજું પત્ર બન્ને જે કે ખંડિત અને શબ્દલોપવાળાં છે, છતાં ઘણાં જ જાણવા લાયક છે. અત્યાર સુધી ઉપલબ્ધ વલ્લી પત્રોમાં પ્રાદ્યક્ષોને ભૂમિદાન આપ્યાની નોંધ છે. પરંતુ આ બન્ને પત્રોમાં બૌદ્ધમઠ અથવા વિહારને દાન કર્યાની નોંધ છે.

આ પત્રમાં મંત્રી રકન્દભટ્ટથી ખંધાવેલ એક વિહારને ચોધાવક ગામ દાનમાં અર્પણ કર્યું છે, જે રકન્દભટ્ટ એક ધાર્મિક બૌદ્ધ હોય એમ જણાય છે. આ ઉપરથી આપણે જાણી શકીએ છીએ કે વલ્લી રાજાઓ પ્રાદ્યક્ષોની પેઠે બૌદ્ધોને પણ આશ્રય આપતા હતા. પ્રાદ્યક્ષધર્મની સાથે સાથે બૌદ્ધ ધર્મનો પ્રચાર વલ્લી રાજાઓના રાજ્યમાં હતો તેમ જ મૂર્તિપૂજા પણ ધર્મનું એક અંગ હતી.

શ્રી ધરસેન, પરમમાહેશ્વર સમ્રાટ જે પોતાના પિતામહના પાઠનું સ્મરણ કરે છે, તે કુશળ હોઈ ભાગતાવળગતા સર્વને શાસન કરે છે કે:-તમોને જાહેર થાયો કે મારા માતપિતાના પુણ્યની વૃદ્ધિ અર્થે મેં, દિવિરપતિ સ્કંદભટ્ટે સુરાષ્ટ્રમાં હસ્તવપ્રાહારમાં યોધાવક ગામમાં બંધાવેલા વિહારમાં ચારે દિશાઓમાંથી આવતા મહાયાન શાળાના ભિક્ષુસંઘને તે યોધાવક ગામના ચાર ભાગો આ પ્રમાણે અર્પણ કર્યા છે:-ત્રણ ભાગ તેઓને વસ્ત્ર, અન્ન, શયન, અશન, ... તથા અષ્ઠાષ્ટક પૂર્ણ પાડવા માટે તથા શ્રી બુદ્ધની પૂજનાં અને સ્નાનનાં સાધનાં જેવાં કે, ગન્ધ, ધૂપ, પુષ્પ, દીપ માટે તેલ પૂરાં પાડવા માટે તથા વિહારનાં સમારકામ માટે (એટલે ખંડિત થયેલા ભાગ સરખા મૂકવા માટે) આપ્યા છે. તે જ ગામનો ચોથો ભાગ દિવિરપતિ સ્કંદભટ્ટે તે જ સ્થળે ખોદાવેલ તળાવના વધારે ખોદકામ ચોખ્ખાઈ અથવા સમારકામ માટે આપ્યો છે, કે જેથી તેઓને પોતાના દ્વાર સમીપ જ જળ મળે. આ પ્રમાણે, આ ગામ પાણીના અર્ધ સાથે, તે વિહારને દાનમાં અર્પણ કર્યું છે. અને તળાવ પણ સાથેની વસ્તુઓ સહિત, તેના ઉપર જે કંઈ હોય, તેમાં રહેતાં પ્રાણીઓ, તેની અન્ન અગર સોનાની ઉપજ તેની સ્થિતિમાં ખામીઓ, તથા તેમાં કુદરતી રીતે જે ઉત્પન્ન થાય, તે સર્વ સહિત આપ્યું છે. આ દાન દેવો તથા બ્રાહ્મણોને પહેલાં આપેલી વસ્તુઓ શિવાયનું છે. તેમાં અધિકારીઓએ પ્રતિજ્ઞા કર્યો નહિ અને તે ભૂમિછિદ્રન્યાયને અનુસરીને “યાવત્ ચંદ્રદિવાકરૌ” સમુદ્ર, પૃથ્વી, નદી અને પર્વતોનાં અસ્તિત્વસુધી તેઓના ઉપભોગ માટે રહેશે. તેટલા માટે કોઈએ પણ પૂજ્ય ભિક્ષુઓને ખેતર ખેડવા ખેડાવવા તથા દેવાયતન હોવાથી બીજા કોઈને આપવામાં હરકત કરવી નહિ. સત્તા ક્ષણિક અને શરીર ક્ષણભંગુર છે એમ જાણીને તથા ભૂમિદાનનું સાઝું કૃષ્ણ જાણીને ભાવિ સર્વ અમારા વંશના યા તો અન્યવંશના રાજાઓએ અમારા આ દાનને માન આપવું તથા તેને ચાલુ રાખવું. એમ કહેવાય છે કે વિગેરે અહિં દ્રવક, કુમાર ધ્રુવસેન છે.

કેાતર્યું સંધિવિગ્રહના મંત્રિ દિવિરપતિ વત્ર(?)મદ્દિના પુત્ર દિવિરપતિ સ્કંદભટ્ટે સં. ૩૨૬ ના માઘ વદ ૫ દિને. મહારા સ્વદરત.

ધરસેન ૪ થાનાં તામ્રપત્રો*

સં. ૩૨૬ આષાઢ સુ. ૧૦

આ તામ્રપત્ર લગભગ બે માસ પહેલાં મી. બરબેસે મને આપ્યાં હતાં. તેનું અક્ષરાંતર આની નીચે આપેલું છે. તેના તરબુસો અને વિવેચન ઈ. એ. વો. ૧ માં પાને ૧૪ મે આપેલ છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ સ્વાસ્તિ વલભીર્તઃ પ્રસભપ્રણતામિત્રાણાં મૈત્રકાણામતુલ્યલક્ષ્મ્યન્નમણ્ડલાભોગસંસ-
ક્તપ્રહારશતલબ્ધપ-
- ૨ તૌશત્પતાપોનતદાનમાનાર્જયોપાર્જિતાનુરાગદંનુરક્તમૌલિભૃત્તેશ્રેણીવલાવાસરાજ્ય-
શ્રિયઃપરમમાહે-
- ૩ શ્વરશ્રો મટાર્કાદવ્યવચ્છિન્નરાજવંશાન્માતાપિતૃચરણારવિન્દપ્રણતિપ્રવિધૌતાશેષક-
લ્મષઃશૈશવાત્પ્રભૃતિસ્વદ્ગાદ્વિતીયવા-
- ૪ હુરેવ સમદપરગજઘટાસ્ફોટનપ્રકાશિતેપ્રકાશિતસત્ત્વનિકષઃતત્પ્રભાવપ્રણતારાતિચૂ-
ડારત્નપ્રમાસંસક્તર્પાદનસ્વ-
- ૫ રશ્મિસંહતિઃસકલસ્મૃતિપ્રણીતમાર્ગસમ્યક્પરિપાલનપ્રજાહૃદયરઙ્ગનાન્વર્થ રાજશબ્દો
રુપકાન્તિસ્થૈર્યગામ્ધીર્ય-
- ૬ બુદ્ધિસંપદ્ધિઃસ્મરશશાઙ્કાદ્વિરાજોદધિત્રિદશગુરુધનેશાનતિશયાનઃશરણામ્તસભયપ્ર-
દાનપરતયાતૃણવદપાસ્તા-
- ૭ શેષસ્વકાર્યઃ ફલપ્રાર્થનાધિકાર્યપ્રદાનાનન્દિતવિદ્સ્સુહૃત્પ્રણયિહૃદયઃપાદચારીવ
સકલભુવનમણ્ડલોભોગપ્રમોદઃ
- ૮ પરમમાહેશ્વરઃશ્રોગૃહેસેનસ્તસ્ય સુતસ્તત્પાદનસમયૂરવસંતાનવિસ્તૃતજાહવીજલૌષ-
પ્રક્ષાલિતાશેષકલ્મષઃપ્રણયિ-
- ૯ શતસદૃશોપજીવ્યમાનૈર્મંપદરુપલોભાદિવશ્રિતઃ સરભસૈમાભિગાભિકૈર્ગુણૈઃસહજંશક્તિ-
શિક્ષાવિશેષશેષવિસ્માપિતા-
- ૧૦ સ્વિલધનુર્ધરઃપ્રથમનરપતિસમાતિસૃષ્ટાનામનુપાલયિતા ધર્મદાયાનામપકર્તી પ્રજોપધા-
તકારિણામુપપ્લુવા-
- ૧૧ નાં દિર્શ[દર્શ]યિતા શ્રીસરસ્વત્યોરકાધિવાસસ્ય સંહિતૌરાતિપક્ષલક્ષ્મિપરિભો-
ગંદક્ષવિક્રમો વિક્રમોપસંપ્રાપ્તવિમલપાર્થિવ-

* જ. મિ. એ. રા. એ. એ. વો. ૧૦. પા. ૬૬ તથા ઈ. એ. વો. ૧ પા. ૧૪ રો. આર. જ. માંડાલર

૧ વાંચો વિજયસ્કન્ધાવાર ... વાસક ૨ વાંચો સપ્ત ૩ વાંચો સંગ્રહાર ૪ વાંચો પ્રતાપઃપ્રતાપોપનતઃ
૫ અનુરાગત્ કેટલાંકમાં બે વાર છે. ૬ વાંચો મૌલિભૃતમિત્ર શ્રેણી ૭ પ્રકાશિત એક વાર વાંચો ૮ વાંચો સંસક્તસવ્યપાદ
૯ વાંચો રક્ષનાદન્વર્થ ૧૦ સ્વકાર્યફલઃ વાંચો અગર સ્વકાર્યફલપ્રાર્થ ... ૧૧ કેટલાંકમાં મણ્ડ જ છે. ૧૨ વાંચો શ્રી
મહારાજગૃહ ... ૧૩ વાંચો નિર્વૃત્ત ૧૪ વાંચો વિક્ષાલિત ૧૫ વાંચો ઉપજીવ્યભોગસંપત્ પાણ્ય પાઠ બીજો છે.
૧૬ વાંચો સરસમા ૧૭ વાંચો વિશેષ એક વાર જ ૧૮ વાંચો દર્શયિતા ૧૯ વાંચો સંહતા ૨૦ વાંચો
પરિક્ષોમ ૨૧ વાંચો ક્રમોપ

- १२ श्री परममाहेश्वरः श्री धरसेनस्तस्य सुतस्तत्पादानुध्यातः सकलजगदानन्दनात्यद्भु-
तगुणसमुदयस्थगितसमग्र-
- १३ दिङ्मण्डलः समरशतविजयशोभासनाथमण्डलाग्रद्युतिभासुरतरां सपीठोद्दुर्गुरुम-
नोरथमहाभारः सर्व-
- १४ विद्यापरावरविभागाधिगमविमलमतिरपि सर्व्वतस्सुभाषतलखना[षितलेखेना]पि
सुखोपपादनीयपरितोषः समग्रलोकागाध-
- १५ गाभ्मीर्य्यहृदयोपि सुचरितातिशयसुव्यक्तपरमकल्याणस्वभावः खिलीभूतकृतयुगनृ-
पतिपथविशोधनाधिगतो-
- १६ दमकीर्तिर्धर्म्मानुपरोधोऽज्ज्वलतरोऽकृतार्थसुखसम्पदुपसेवानिरूढधर्मादित्यद्वितीयनामा-
परममाहेश्वरः श्रीशिला-
- १७ दित्यस्तस्यानुजस्तत्पादानुध्यातः स्वयमुपेन्द्र गुरुणेव गुरुणात्यादरवता समभिलप-
णीयामपि राजलक्ष्मीं स्कन्धासक्त
- १८ परमभद्र इव धुर्यस्तदाज्ञासम्पादनैकरसतयैवोद्दहन्स्वेदमुखरतिभ्यामनायासितसत्त्व-
सम्पत्तिः प्रभावसम्पद्दशी
- १९ कृतनृपतिशतशिरोरत्नच्छायोपगूढपादपीठोपि परावज्ञाभिमानरसानालिङ्गितमनो-
वृत्तिः प्रणतिभेकां परि-
- २० त्यज्य प्रख्यातपौरुषाभिमानैरप्यरातिभिरनासादितप्रतिक्रियोपायः कृतनिखिलभुवना-
मोदविमलगुणसंहति
- २१ प्रसभविघटितसकलकलविलासितगतिर्नाचजनाधिरोहिभिरशेषैर्नमृष्टात्युज्जत-
हृदयः प्रख्यातपारुषात्र-
- २२ कौशलातिशयगणतिथविपक्षक्षितिपतिलक्ष्मीस्वयंगाहप्रकाशितप्रवीरपुरुषप्रथनसंख्या-
धिगम[:] परममाहेश्वरः
- २३ श्रीखरग्रहस्तस्य तनयस्तत्पादानुध्यातः सकलविद्याधिगमविहितनिखिलविद्वज्ज-
नमनःपरितोषातिशयः सत्त्वस-
- २४ म्पदा त्यागौदार्य्येण च विगतानुसंधानसमाहितारातिपक्षमनोरथाक्षभङ्गः सम्यगुप-
लक्षितानेकशास्त्रकलालोकचरि-
- २५ तगभ्मीरविभागो [वा]पि परमभद्रप्रकृतिरकृत्रिमप्रश्रयविनयशोभाविभूषणः समर-
शतययपताकाहरणप्रत्य[ब]लोदग्र
- २६ बाहुदण्डविध्वंसितनिखिलप्रतिपक्षदर्पेदयः स्वधनुःप्रभावपरिभूताखकौशलाभि-
मानसकलनृपति
- २७ मण्डलाभिनन्दितशासनः परममाहेश्वरः श्रीधरसेनस्तस्यानुजस्तत्पादानुध्यातः
सच्चरितातिशयित

- २८ सकलपूर्वनरपतिरतिदुस्साध्यानामपि प्रसाधयिता विषयाणां मूर्तिमानिव पूरुषकारः
परिवृद्ध
- २९ गुणानुरागनिर्भरचित्तवृत्तिभिर्मनुरिव स्वयमभ्युपपन्नः प्रकृतिभिरधिगतकला-
कलापः कान्तिमान्नि-
- ३० वृत्तिहेतुरक्लङ्कुमुदनाथः प्राज्यप्रतापस्थगितदिशान्तरालप्रध्वंसितध्वान्तराशि-
स्सततोदितस्स-
- ३१ विता प्रकृतिभ्यः परं प्रेत्ययमर्थवन्तमतिवहुतिथप्रयोजनानुबन्धमागमपरिपूर्णविद-
धानः सन्धिविग्रह
- ३२ समासनिश्चयनिपुणः स्थानेनुरूपमादेशं ददद्गुणवृद्धिविधानजनितसंस्कारस्साधूनां
राज्यसौलातुरीयतन्त्रयोरु-
- ३३ भयोरपि निष्णातः प्रकृष्टविक्रमोपि कर्णामृदुहृदयः श्रुतवानप्यतिगर्वितः कान्थो
[न्तो]पि प्रशमी स्थिरसौहृदयोपि निर-
- ३४ सिता दोषवतामुदयसमयसमुपजनितजनतानुरागपरिपीडितभुवनसमर्थितप्रथितवा-
लादित्यद्वितीयनामा परम
- ३५ माहेश्वरः श्रीध्रुवसेनतस्तस्य सुतस्तत्पादकमलप्रणामधरिणकषणजनितकिणलाञ्छ-
नललाटचन्द्रशकलः शिशुभाव इव
- ३६ श्रवणनिहितमौक्तिकालङ्कारविभ्रमामलश्रुतिविशेषः प्रदानसलिलक्षालिताग्रहस्तार-
विन्दः कन्याया इव मृदुकरप्र-
- ३७ हणादमन्दीकृतानन्दविधिव्वसुन्धरायाः काम्मुर्केधनुर्वेद इव संभाविताशेषलक्ष्यक-
लापः प्रणतसामन्तमण्डलोत्तमाङ्ग-
- ३८ धृतचूडारत्नायमानशासनः परममाहेश्वरः परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरचक्र-
वर्ती श्री अज्जकपादानुध्यातः
- ३९ श्री धरसेन ८ कुशली सर्वानेव यथासंबध्यमानकान्समाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं
यथा मया मातापित्रोः पुण्याप्यायनाय
- ४० सिंहपुरविनिर्गतकिक्कटापुत्रग्रामनिवासीसिंहपुरचातुर्विद्यसामान्यभारद्वाजसगोत्र-
छन्दोगसब्रह्मचारिब्राह्मणगु-
- ४१ हाढ्यपुत्रब्राह्मणार्जुनाय सुराष्ट्रेषु कालापकपथकान्तर्गतकिक्कटापुत्रग्रामोपारिवाटक-
शर्करापद्रकदक्षिणसीम्निष-
- ४२ ट्पञ्चाशत्पादावर्त्तपरिमाणक्षेत्रखण्डं यस्याघाटनानि पूर्वतः विण्हलसत्कवापी
दक्षिणतः वत्तकसत्कक्षेत्रं अपरतः
- ४३ कुटुम्बिविण्हलसत्कक्षेत्रं उत्तरतः ब्राह्मणषष्टिभवसत्कक्षेत्रं तथासिंहपुरविनिर्गत-
सिंहपुरचातुर्विद्यसामान्यकिक्कटा-

- ४४ पुत्रग्रामनिवासिभारद्वाजसगोत्रछन्दोगसब्रह्मचारिब्राह्मणगुहादयपुत्रब्राह्मणमङ्गस्वा-
मिने सुराष्ट्रेषु कालापकप-
- ४५ थकान्तर्गतकिक्कटापुत्रग्रामे अपरसीम्नि पोडशपादावर्त्तपरिसरा वापी यस्या
आघाटनानि पूर्वतश्चत्रसत्कवापी दक्षिणतोप-
- ४६ रतश्च कुटुम्बिचन्द्रमत्कक्षेत्रं उत्तरतः महत्तरदासकसत्कक्षेत्रं तथा किक्कटापुत्रग्रामो-
परिवाटकशर्करापद्रकग्रामे अ-
- ४७ परसीम्नि अष्टाविंशतिपादावर्त्तपरिमाणं क्षेत्रस्वण्डं यस्याघाटनानि पूर्वतः कुटुम्बि-
वव्यस्थविरकसत्कक्षेत्रं दक्षिणतः आश्विनिक-
- ४८ पुत्रग्रामीण कुटुम्बिवराहसत्कक्षेत्रं अपरतः आश्विनिपुत्र कध[ब]प्पटीयकस-
त्कक्षेत्रं उत्तरतां ब्रह्मदायिकभागीयकसत्कक्षेत्रं तथा
- ४९ चतुर्दशपादावर्त्तपरिमाणं क्षेत्रस्वण्डं यस्याघाटनानि पूर्वतः वव्यस्थविरकक्षेत्रमेव
दक्षिणतः कुटुम्बीश्वरक्षेत्रं अपरतः वप्यटीय-
- ५० कक्षेत्रमेव उत्तरतः ब्रह्मदेयिकबारिलकक्षेत्रं तथा णट् पत्तकाः येपामाघाटनानि
पूर्वतः विन्डीयकक्षेत्रं दक्षिणतः कुटुम्बीश्वरक्षेत्रमेव
- ५१ अपरतः कु [टुम्बी]श्वरक्षेत्रमेव उत्तरतः पटानकग्रामसीमा एवमेतद्विंशत्युत्तर-
पादावर्त्तशतप्रमाणं वापीक्षेत्रं सोदङ्गं स-
- ५२ परिकरं सधान्यहिरण्यदेयं सदशापराधं सोत्पद्यमानधिष्टेकं सर्व-
राजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीयं पूर्वप्रत्तदेव
- ५३ ब्रह्मदायवर्ज्य न्यायेनाचन्द्रार्काण्यवक्षितिसरित्पर्वतसमकालीनं पुत्रपौत्रा-
न्वयभोज्यं उदकातिसर्गेण धर्मीदायोनिमृष्टः
- ५४ यतोऽस्योचितया ब्रह्मदायस्थित्या भुञ्जतः कृपतः कर्षयतः प्रदिशतो वा न कैश्चि-
द्यासेधे वर्तितव्यमागामिमद्रूपतिभिरस्मद्वंशजैरन्यैर्वा
- ५५ अनित्यान्यैश्चर्याण्यस्थिरं मानुष्यं सामान्यं च भूमिदानफलमवगच्छद्भिरयमस्म-
दायोनुमन्तव्यः परिपालयितव्यश्चेत्युक्तं च बहुभिर्व्यसुधा भुक्ता राजा
- ५६ मिः सगरादिभिः यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं यानीह दारिद्र्यभया-
न्नेरन्द्रेर्धनानि धर्मायतनोक्तानि निभुक्तमाल्यप्रर्तमानि तानि को नाम साधुः
- ५७ पुनराददीत पण्डितपसहस्राणि स्वर्गं तिष्ठति भूमिदः आच्छेत्ता चानुमन्ता च
तान्येव नरके वसेदितिदूतकोत्र राजपुत्रभ्रुवसेनः लिखितमिदं
- ५८ संधिविग्रहाधिकृतदिविरपतिवश [!] भटपुत्रादीवरपतिस्कन्दभटेन सं ३२६
आषाढ सु १० स्वहस्तो मम

ભાષાન્તર

સ્વસ્તિ ! વલ્લીમાંથી અતુલબળસંપન્ન મિત્રોના મંડળમાં રહી અનેક જખમોથી પ્રતાપ પ્રાપ્ત કરનાર, અતિ બળથી તેમના શત્રુનો પરાજય કરનાર, નિજ પ્રતાપના ફળરૂપ, દાન, માન અને સમભાવથી નૃપોનો અનુરાગ પ્રાપ્ત કરનાર, અનુરક્ત નૃપોના બળથી રાજ્યશ્રી પ્રાપ્ત કરનાર અને અભિજ્ઞ રાજવંશવાળા પરમ માહેશ્વર ભટારકમાંથી, માતૃપિતાના ચરણકમળને પ્રણામ કરી સર્વ પાપ ધોઈ નાંખનાર, બાળપણથી કરમાં અસિધારી, શત્રુના મરત માતંગોની શ્રેણી ભેદી મહાન પ્રતાપ દર્શાવનાર, જેના પદનખપંકિતની રશ્મિ તેના વિક્રમથી ચરણે નમતા શત્રુઓના ચૂડામણિની પ્રભા સાથે ભળતી, સ્મૃતિઓના માર્ગ અનુસાર સુરક્ષણ કરી જનોનાં હૃદય રંજનાર અને આમ રાજ શબ્દનો અર્થ સત્ય કરનાર, રૂપ, કાન્તિ, સ્થિરતા, ગંભીર્ય, બુદ્ધિ અને સંપત્તિમાં કામ, ઈન્દુ, હિમાલય, સાગર, બૃહસ્પતિ, અને કુબેર કરતાં અધિક, શરણાગતને સંકટમાંથી રક્ષણ આપવામાં પરાયણ હોઈ નિજ અર્થ તૃણવત લેખી ભોગ આપનાર, અને વિદ્વાન્, મિત્રો અને પ્રણયિજનોનાં હૃદય પ્રાર્થના કરતાં અધિક ધન આપી રંજનાર, અને સકળ ભુવનનો સાક્ષાત્ આનંદ પરમમાહેશ્વર શ્રીગુહસેન પ્રકટ થયો હતો. તેનો પુત્ર જેનાં પાપોનાં સર્વ કલંક, નિજ પિતાના પદનખની રશ્મિના રૂપમાં ગંગાનદીનાં જલથી ધોવાઈ ગયાં હતાં, જેની લક્ષ્મીથી લાખો પ્રણયિ જનોનું પાલન થતું, તેના રૂપને લઈને ઘણા પ્રાસ કરેલા શુભેશી જેનું અવલંબન થતું, જે નૈસર્ગિક બળ અને પ્રાપ્ત કરેલી વિદ્યાથી સર્વ ધનુર્ધરોને વિરમત કરતો, જે પૂર્વેના નૃપોનાં દાન ચાલુ રાખતો, જે નિજ પ્રજાને હણનાર કષ્ટ હરતો, જે શ્રી અને સરસ્વતીનો એકત્ર નિવાસ-સ્થાન હતો, જેનું વિક્રમ નિજ સંઘટ શત્રુઓની લક્ષ્મી અને પ્રતાપને ઉપભોગ આપતાં, અને જેણે પરાક્રમથી વિમળ રાજ્યશ્રી પ્રાપ્ત કરી હતી તે પરમમાહેશ્વર શ્રીધરસેન હતો. તેનો પુત્ર, તેનો પાદાનુધ્યાત, જે તેનામાં એકત્ર થયેલા અને સકળ જગતને આનંદ આપતા અદ્ભુત શુભેશી સર્વ દિગ્મંડળ ભરતો, અનેક યુદ્ધમાં જય કરી યશ મેળવનાર. તેના મિત્રોમાં સ્પષ્ટતાથી અન્ય કરતાં અધિક ભૂષિત સ્કન્ધ ઉપર મહાન્મનોરથોનો ભાર ધારનાર, જે સર્વ વિદ્યાના અધ્યયનથી વિમલ મનવાળો હોવા છતાં બુદ્ધિશાળી લઘુ કવિતા લખી સ્ટેલાઈથી પ્રસન્ન થતો. જેના હૃદયનું ગંભીર્ય સર્વ જનોથી અગાધ હતું છતાં સહાચારથી સ્પષ્ટ થતા ઉમદા સ્વભાવવાળો હતો, જેણે કૃતયુગના નૃપાથી સંચરાતો માર્ગ જે ગંધ થઈ ગયો હતો તે શુદ્ધ કરી મહાયશ પ્રાપ્ત કર્યો, જેની લક્ષ્મીની મધુરતાને ઉપભોગ ન્યાયપરાયણતાથી વિશુદ્ધ થતો, અને આમ ધર્મોદિત્યનું અપર નામ મેળવ્યું હતું તે પરમમાહેશ્વર શિલાદિત્ય હતો. તેનો અનુજ, તેનો પાદાનુધ્યાત, ઉપેન્દ્રના વડીલ બન્ધુસમાન પ્રેમાળ વડીલ બન્ધુની અભિલાષિત રાજ્યસત્તા ધારનાર-ધુરિ ધારનાર વૃષભ જેમ સ્કન્ધ ઉપર કંઈક મહાન્ વસ્તુ ધારે છે તેમ નિજ બન્ધુની આજ્ઞાનું પાલન ફક્ત આનંદ કરનાર, અને તેમ કરતાં આનંદ અથવા મોહના પ્રેમ વડે તેવા શુભોનો ઘટાડો ન થવા દેનાર, જેનું ચિત્ત, તેનું પાદપીઠ નિજ પ્રતાપથી શરણ થયેલા અનેક નૃપોના મુગટનાં મણિના પ્રકાશથી આવૃત્ત હતું છતાં મદ અથવા અન્ય તરફ હલકાઈથી વર્તવાના શોખથી મુક્ત હતું, જેના શત્રુઓને પણ તેઓ વિખ્યાત બળ અને મદવાળા હતા છતાં શરણ સિવાય તેના બળ સામે થવાનો માર્ગ નહતો, જેજગત સુગંધિત કરનાર અનેક શુભો વડે કાલિની લીલાના પ્રસારની સામે અતિ બળથી થતો, જેનું હૃદય અદ્ય જનોના સર્વ દોષથી અસ્પર્શિત અને ઉમદા હતું, જે વિખ્યાત વિક્રમ અને શસ્ત્રકળામાં નિપુણ હોવાથી તેને સ્વેચ્છાથી ભેટતા શત્રુ નૃપોના મંડળની રાજ્યલક્ષ્મી વડે શૌર્યસંપન્ન જનોમાં પ્રથમ પદ પ્રાપ્ત કરતો તે પરમમાહેશ્વર શ્રી ખરચહ હતો. તેનો પુત્ર, તેનો પાદાનુધ્યાત, જે સર્વ વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી વિદ્વાનોનાં હૃદય અતિ રંજતો, જેણે શુણ્યસંચય અને દાનમાં ઉદારતાથી શત્રુઓના મનોરથનો પરાજય કરવાની યુક્તિ શોધી કઢાવી, જે અનેક શાસ્ત્રો, કળા, અને લોકચરિતથી પૂર્ણ પરિચિત હોવાથી હૃદયમાં ગંભીર વિચારવાળો હોવા છતાં

અતિ આનન્દી પ્રકૃતિનો હતો, જેની અકૃત્રિમ નમ્રતા અને વિનય તેનાં ભૂષણ હતાં, જેણે અનેક રણક્ષેત્રમાં વિજયધ્વજ ધારનાર પ્રબળ અને વિશાળ કરથી નિજ સર્વ શત્રુઓના મહનેા નાશ કર્યો હતો, અને જેની આજ્ઞાનો નિજ ધનુષ્યના બળથી પરાજય કરેલી શસ્ત્રકળાવાળા અખિલ નૃપમંડળથી સ્વીકાર થતો, તે પરમમાહેશ્વર શ્રી ધરસેન હતો. ત્હેનો અનુજ અને તેનો પાદા-નુધ્યાત જે સત્કૃત્યોમાં પૂર્વના સર્વ નૃપ કરતાં અધિક હતો, જે અતિ કઠિણ કાર્યો પૂર્ણ કરતો, જે પરાક્રમના સાક્ષાત મનુષ્યરૂપે હતો, જેની પ્રજા તે પોતે મનુ હોય તેમ તેના મહાન્ ગુણોના પ્રેમથી પૂર્ણ હૃદયથી તેને માન આપતી, જે કલંકરહિત, પૂર્ણ, ઉજ્જવળ અને અન્યને આનન્દ આપનાર સાક્ષાત શશિસમાન હતો, જે (તેના મહાન્ પ્રતાપના) ઉજ્જવળ તેજથી સર્વ દિશા ભરી તિમિર હણનાર અને નિત્ય પ્રકાશતો સૂર્ય હતો, જે અર્થપ્રાપ્તિ, અનેક પ્રયો-જનની વૃદ્ધિમાં અને ઉન્નતિની વૃદ્ધિ અર્થે નિજ પ્રજામાં વિશ્વાસ ઉત્પન્ન કરતો, સમાસ, વિગ્રહ અને સંધિનાં કાર્યોના નિશ્ચયમાં નિપુણ [સંધિ અથવા સ્વરશાસ્ત્રના નિયમમાં-સમાસ છૂટો કરવામાં અને સમાસમાં નિપુણ] યોગ્ય સ્થાને આદેશ કરતો, [મૂળ સ્થાનમાં આદેશ કરનાર] અને સાધુઓને નીચા સ્થાનથી સંસ્કાર કરી માન આપતો [ગુણ અને વૃદ્ધિના ફેરફારથી શબ્દોને સાચું રૂપ આપતો], અને શાલાતુરીયની કળામાં નિપુણ હતો તે પરમમાહેશ્વર ધ્રુવસેન હતો. તે અતિ વિક્રમસંપન્ન હતો, છતાં દયાથી મૃદુ-હૃદયવાળો હતો, વિદ્વાન હતો છતાં મહરહિત હતો, તે વલ્લભ હતો, છતાં તેની વાસનાઓ વશ હતી, નિત્ય માયાળુ હતો છતાં દોષીને તે વણ દેતો: તેણે તેના ઉદય સમયે જનોમાં પ્રકટેલા અને ભૂમિમાં પ્રસરેલા અનુરાગથી તેનું બાલાદિત્ય(ઉષાના સૂર્ય)નું બીજું નામ સત્ય ઠરું. તેના પુત્ર, તેના પિતાના ચરણકમળને પ્રણામ કરતાં ભૂમિ પર ઘર્ષણથી થએલા ચિન્હરૂપી ઇન્દુકલા લલાટ પર ધારનાર, જેની મહાન્ વિદ્યા ત્હેના રમ્ય કર્ણપર બાળપણમાં ધારેલાં મૌકિતક અલંકારસમાન શુદ્ધ છે, જેનાં કરકમળ દાન [આપતાં રેડેલા] જળથી સદા ધોવાતા, જેનો આનન્દ કન્યાના કરના મૃદુઅહલ્યુસમાન મૃદુ કરચ્છી ઉન્નત થતો, જેણે ધનુર્વેદ માફક પોતાના ધનુષ્યથી જગતમાં સર્વ લક્ષિત વસ્તુઓ કરી છે, જેની આજ્ઞાનું પાલન સર્વ નમન કરતા નૃપોના મંડળથી શિર પર ધારેલાં રત્નેા માફક થતું, તે નિજ પિતાનેા પાદાનુધ્યાત, પરમમાહેશ્વર, પરમભદ્રારક મહા-રાજધિરાજ, પરમેશ્વર અને ચક્રવર્તી શ્રી ધરસેન હતો. તે કુશળ હાલતમાં આ શાસનની સાથે સંબંધવાળા સર્વને શાસન કરે છે:—

તેમને બહેર થાઓ કે મારાં માતા પિતાના પુણ્યની વૃદ્ધિઅર્થે ષર્કરાપદ્મની દક્ષિણમાં પદ પાદાવર્તનું એક ક્ષેત્ર, કિક્કટાપુત્ર વિષય, સુરાષ્ટ્રમાં કાલાપક પથમાં એક ગામ બ્રાહ્મણ શુદ્ધયના પુત્ર, કિક્કટાપુત્રમાં વસતા, પૂર્વે સિંહપુરના, સિંહપુરના ચાર વેદ બાણતા દ્વિજોમાં માન પામેલા, ભારદ્વાજ ગોત્રના અને છન્દોગ સપ્તધ્યારી બ્રાહ્મણ અબ્બુનને આપ્યું છે. ક્ષેત્રની સીમા:—પૂર્વે વિન્હલસત્કવાપી, દક્ષિણે વત્તુકસત્કક્ષેત્ર; પશ્ચિમે કુટુંબિય વિન્હલસત્કક્ષેત્ર; ઉત્તરે બ્રામ્હણ પદિ ભવસત્કક્ષેત્ર અને વળી બ્રાહ્મણ શુદ્ધયના પુત્ર, કિક્કટાપુત્રમાં વસતા, પૂર્વે સિંહપુરના, સિંહપુરના ચાર વેદ બાણતા દ્વિજોથી માન પામેલા, ભારદ્વાજ ગોત્રના, છન્દોગ સપ્તધ્યારી બ્રાહ્મણ મનુ સ્વામિનને, સુરાષ્ટ્રમાં કલપ માં, કિક્ક ગામની પશ્ચિમ હદપર ૧૬ (સોળ) પાદાવર્તનો એક વાપી. જેની સીમા:— પૂર્વે ચત્રસત્ક વાપી, દક્ષિણે અને પશ્ચિમે કુટુંબિય ચન્દ્રસત્ક ક્ષેત્ર અને ઉત્તરે મહક ક્ષેત્ર: તથા ષર્કરાપદ્મક ગામની પશ્ચિમ હદપર કિક્કટાપુત્ર વિષય, ૨૮ પાદાવર્તનું ક્ષેત્ર જેની સીમા—... .. તથા ૧૪ પાદાવર્તનું એક ક્ષેત્ર જેની સીમા—... .. , તથા ૬ પત્તકો જેની સીમા:—પૂર્વે દક્ષિણે, પશ્ચિમે, અને ઉત્તરે પટાનક ગામની હદપર

વાપીક્ષેત્ર ૧૮૨ પાદાવર્તનું. આ સર્વ સ્થાવર મીલકતના હક્ક સહિત અને તેના પર સર્વ સહિત, તેમાં ઉત્પન્ન થતા સર્વની જાતમાં કે સુવર્ણમાં આવક સહિત, પૂર્વે કરેલાં દેવો અને દ્વિજોનાં દાન વર્ણ્ય કરી મેં આપ્યું છે. આ સર્વ રાજપુરુષના હસ્તપ્રદેશપણમુક્ત, અને પુત્ર પૌત્રના ઉપભોગ માટે સૂર્ય, ચંદ્ર, સાગર, પૃથ્વી, નદીઓ અને પર્વતોના અસ્તિત્વકાળ સુધી છે. આથી પ્રજ્ઞદેયના નિયમ અનુસાર કોઈ ઉપભોગ કરે, ખેતી કરે, ખેતી કરાવે અથવા અન્યને સોંપે ત્યારે કોઈએ પ્રતિબંધ કરવો નહિ. અમારા વંશના કે અન્ય ભાવિ નૃપોએ પ્રતાપ ચંચળ છે, મનુષ્યત્વ અક્ષાર છે, એ મનમાં રાખી અને ભૂમિદાનમાંથી ઉદ્ભવતાં સારાં ફળ જાણી આ અમારા દાનને અનુમતિ આપવી અને ચાલુ રાખવું. કહ્યું છે કે આ ભૂમિનો સગર આદિ ઘણા નૃપોએ ઉપભોગ કર્યો છે. જે જે સમયે ભૂપતિ તેને તેનું ફળ છે. દારિદ્ર્યના ભયથી નૃપોથી દાનમાં દેવાએલી વસ્તુઓ, ઉપભોગ થયેલા કુસુમસમાન કયો સુજન પુનઃ હરી લેશે? ભૂમિદાન દેનાર સ્વર્ગમાં ૬૦,૦૦૦ વર્ષ વસે છે અને તે હરી લેનાર અથવા હરી લેવા દેનાર તેટલાં જ વર્ષ નરકમાં વાસ કરે છે. દ્વતક, દ્યુવસેન કુમાર છે. દિવિરપતિ વર્ષ (?) ભટના પુત્ર સંધિવિગ્રહિક દિવિરપતિ સ્કન્દભાઈ કોતરાયું સંવત ૩૨૬ અષાઢ શુદ્ધિમાં મારા સ્વહસ્ત.

ધરસેન ૪ થાનાં તામ્રપત્રો*

સંવત્ ૩૩૦ માર્ગશીર્ષ સુદિ ૩

આ દાનપત્રનાં પતરાંઓનું માપ ૧૪.૫ ઈંચ×૧૧” નું છે. ઠડીઓ તથા મુદ્રા જોવાઈ ગયાં છે. તે શિવાય પતરાંઓ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. અક્ષરો ઈ. એ. વો. ૧ પા. ૧૯ માં પ્રસિદ્ધ કરેલા દાનપત્રને મળતા, બહુ ચોખ્ખા અને છૂટા છૂટા છે. લખાણની ભૂલો બહુ થોડી છે. પરંતુ અરબ ૧ લાના વર્ણનનો મોટો ભાગ ધરસેન ૨ બંને લગતા ભાગની ફક્ત પુનરુક્તિ છે. આ ભૂલ બંને ઠેકાણે આવતા “ શતસહસો ” શબ્દને લીધે થઈ છે.

વંશાવળીમાં કંઈ નવીન બાણવા જેવું નથી. પરમમાહેશ્વર રાજાઓનો મહાન પારંપરિક રાજાધિરાજ ધરસેન ૪ થાનાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં બે દાનપત્રોમાં સંવત્ ૩૨૬ અને ૩૨૮ ના સંવત્ ૩૨૨ તથા સંવત્ ૩૨૮ નાં નુકસાન પામેલાં બે પતરાંઓ, એક વળામાં, તથા બીજું હાલ બો. પ્રે. રા. એ. સો. ના સંગ્રહમાં, સાચવેલાં મેં જોયાં છે. આપણા દાનપત્રની તારીખ સંવત્ ૩૩૦, ધરસેનના રાજ્યના અંતથી બહુ દૂર હોવા સંભવ નથી. કારણ, તેના પછી આવતા ધ્રુવસેન ૩ બંના એક અપ્રસિદ્ધ દાનપત્રમાં તારીખ સંવત્ ૩૩૨ લખેલી છે. ધરસેનના રાજ્યની શરૂવાત બહુ ચોક્કસ નથી, કારણ કે તેની પહેલાં આવનાર ધ્રુવસેન ૨ બંનું તારીખ ૩૧૦ નું ફક્ત એક જ દાનપત્ર મળ્યું છે.

કાસર ગામમાં વસતા, આનર્તપુરના રહીશ કેશવમિત્રના પુત્ર, શાર્કરાક્ષિ ગોત્રના ઋગ્વેદી બ્રાહ્મણ નારાયણમિત્રને દાન આપ્યું છે. તેને લગાડેલું “ આનર્તપુર-ચાતુર્વિંશ ” એટલે “ આનર્ત-પુરનો એક ચતુર્વેદી ” એવું વિશેષણ, બ્રાહ્મણ જ્ઞાતિનો જે પેટા-ભાગ અથવા ભેદમાં તે હતો તે બતાવે છે, એ ખાસ ધ્યાનમાં લેવા જેવું છે. બીજાં પતરાંઓ ઉપર ચાતુર્વિંશ શબ્દ પહેલાં તથા લગાડેલ આપણે જોયો છે, એટલે તથાચતુર્વિંશ હોય છે. આ દાનપત્રમાં જ્યાં જ્યાં તથા લગાડેલું ત્યાં ચતુર્વેદીના નિવાસસ્થાનને સંબોધન કર્યું છે, એમ દેખાય છે.

દાનમાં ખેટક જીલ્લામાં સિંહપલ્લિકા તાલુકામાં આવેલું દેસુરક્ષિતજી નામનું ગામ આપેલું છે. દાનનો હેતુ હરમૈશ મુજબનો છે. વર્ણવેલા બે અધિકારીઓમાં, દૂતક રાજપુત્રી ભૂપા, અને દિવાન તથા મુખ્ય મંત્રિ સ્કંદભટ છે. અધિકારીના દરજ્જામાં એક સ્ત્રી હોવાનું જરા અબજબી જેવું છે. તે પોતાની ફરજ કોઈના પ્રતિનિધિ તરીકે બંભવતી હતી એવું માનીએ તો જ આ સમજાય તેમ છે.

આંહી લખેલો સ્કંદભટ મેં પ્રથમ અનુમાન કર્યું હતું તેમ શુદ્ધસેન અને ધરસેન ૨ બંનો મંત્રિ સ્કંદભટ નથી, આ બે બુદ્ધી વ્યક્તિઓ છે તેની સાબિતીનું કારણ, એક તો એ છે કે, સંવત્ ૨૪૦ થી સંવત્ ૩૩૦ સુધી એટલે ૯૦ વર્ષ સુધી એક જ માણસ અધિકાર લોગવી શકે એ અસંભવિત છે; બીજું, શીલાદિત્ય ૧ લાએ સ્કંદભટના પિતા ચંદ્રભટ્ટને સંવત્ ૨૮૬માં પોતાના દિવાન તરીકે રાખ્યો હતો.*

* ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૭૩ જી. બુદ્ધહર. ૧ જીઓ ઈ. એ. વો. ૧ પા. ૧૫ અને ૪૫ ૨ સરખાવો-દાખલા તરીકે ઈ. એ. વો. ૫ પા. ૨૦૬ વો. ૬ પા. ૧૭ ૩ ઈ. એ. વો. ૪ પા. ૧૭૩ ૪ જ. બો. પ્રા. રા. એ. રો. વો. ૧૧ પા. ૩૧૨

अक्षरान्तर

पहेलं पतरुं

- १ ओं स्वस्ति विजयस्कन्धावाराद्धर भरुकच्छवासकात्प्रसभप्रणतमित्राणां मैत्र-
काणामतुलबल-
- २ [सं] पन्नमण्डलाभोगसंसक्तप्रहारशतलब्धप्रतापात्प्रतापोपनतदानमानार्जवो-
पार्जिता-
- ३ नुरागादनुरक्तमौलभृतश्रेणीबलावासराज्यश्रियः परममाहेश्वरश्रीभटाकादित्यव-
च्छिन्नराजव-
- ४ शौन्मातापितृचरणारविन्दप्रणतिप्रविधौताशेषकल्मषः शैशवात्प्रभृति स्वर्गद्वितीय-
बाहुरेव समद-
- ५ परगजघटास्फोटनप्रकाशितसत्त्वनिकषः तत्प्रभावप्रणतारातिचूडारत्नप्रभासंसक्त-
पादनखरश्मि-
- ६ संहतिः सकलस्मृतिप्रणीतमार्गसम्यक्परिपालनप्रजाहृदयरञ्जनान्वर्त्थराजशब्दो
रूपकान्तिस्थैर्यगाभीर्य-
- ७ बुद्धिसम्पद्धिः स्मरशशाङ्काद्रिराजोदधिन्निदशगुरुघनेशानतिशयानः शरणागताभय-
प्रदानपरतया तृणव-
- ८ दपास्तशेषस्वकार्यफल प्रार्थनाधिकार्थप्रदानानन्दितविद्वत्सुहृत्प्रणयिहृदयः पाद-
चारीव सकलभुवन-
- ९ मण्डलाभोगप्रमोदः परममाहेश्वरः श्रीगुहसेनस्तस्य सुतस्तत्पादनखमयूखसन्तान-
विसृतजाह्नवीजलौघ-
- १० प्रक्षालिताशेषकल्मषैः प्रणयिशतसहस्रोपजीव्यमानसम्पद्रूपलोभादिवाश्रितः सरभस-
माभिगामि[कै]गुणैस्स-
- ११ हजशक्तिशिक्षाविशेषविस्मापिताखिलधनुर्द्धरः प्रथमनरपतिसमतिस्पृष्टानामनुपाल-
यिता धर्मदायानामपाकर्त्ता
- १२ प्रजोपघातकारिणामुपप्लवानां दर्शयिता श्रीसरस्वत्योरेकाधिवासस्य संहतारातिपक्ष-
लक्ष्मीपरिभोगद[क्ष]विक्र-
- १३ मो विक्रमोपसंप्राप्तविमलपार्थिवश्रीः परममाहेश्वरः श्रीधरसेनस्तस्य सुतस्तत्पा-
दानुध्यातः सकलजगदानन्द-
- १४ नात्यद्भुतगुणसमुदयस्थगितसमग्रदिङ्गण्डलः समरशतविजयशोभासनाथमण्डला-
[म्र] द्युतिभासुरतरान्स-

- ૧૫ પીઠો વ્યૂઢગુરુમનોરથમહામાર [:] સર્વવિદ્યાપરાપરવિભાગાધિગમવિમલમતિર-
[પિ] સર્વતસ્સુભાષિતલ-
- ૧૬ વેનાપિ, સુખોપપાદનીયપરિતોષઃ સમગ્રલોકાગાધગાંમ્ભીર્ય્યહદયોપિ સુચરિતાતિશય-
મુવ્યંક્તપંરમક[લ્યા]-
- ૧૭ ણસ્વભાવઃ સિલીભૂતકૃતયુગનૃપતિપથવિશોધનાધિગતોદગ્રકીર્તિર્દ્ધર્માનુપરોધોજ્જવ-
લતરીકૃતાત્યસુસ્વસમ્પદુ-
- ૧૮ પસેવાનિરુદ્ધધર્માદિત્યદ્વિતીયનામા પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીશીલાદિન્યસ્તસ્યાનુજસ્ત-
ત્પાદાનુધ્યાતઃ સ્વયમુપે[દ્ર]-
- ૧૯ ગુરુણેવ ગુરુણાત્યાદરવતા સમભિલષણીયામપિ રાજલક્ષ્મી સ્કન્ધાસક્તાં પરમમદ્ર-
હ્વ ધુર્યસ્તદાજ્ઞાસમ્પા[દ]-
- ૨૦ નૈકરસતયેવોદ્રહન્વેદમુસ્વરતિભ્યામનાયાસિતસત્ત્વસમ્પત્તિઃ પ્રભાવસમ્પદ્વ[શી]-
કૃતનૃપતિશતસહસ્રો-
- ૨૧ પર્જીવ્યમાનસમ્પદ્વપલોભાદિવાશ્રિતઃ સરમસમાભિગામિકૈર્ગુણૈસ્સહજશક્તિશિક્ષાવિ-
શેષવિસ્માપિતા-
- ૨૨ ચિલધનુર્દ્ધરઃ પ્રથમનરપતિસમતિસ્ટુટાનામનુપાલયિતા ધર્માદાયાનમપાકર્તા પ્રજોપ-
ઘાતકારિણામુ-
- ૨૩ પદ્મવાનાં દર્શયિતા શ્રીસરસ્વત્યૈરેકાધિવાસસ્ય સંહતારાતિયક્ષલક્ષ્મીપરિભોગદક્ષ-
વિક્રમો વિક્રમો-
- ૨૪ સંપ્રાપ્તવિમલપાર્થિવશ્રીઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીસ્વરગ્રહસ્તસ્ય તનયસ્તત્પાદાનુધ્યાતઃ
સકલવિદ્યાધિગમ-
- ૨૫ વિહિતનિચિલવિદ્વજ્જનમનઃપરિતોષાતિશયઃ સત્ત્વસમ્પદા ત્યાગૌદાર્ય્યેણ ચ વિ-
[ગ] તાનુસન્ધાનશમાહિતારાતિ-
- ૨૬ પક્ષમનોરથાક્ષમઙ્ગઃ સમ્યગુપલક્ષિતાનેકશાસ્ત્રકલાલોકચરિતિગ[હ] રવિમાગોપિ
પરમમ-
- ૨૭ દ્રપકૃતિરકૃત્રિમપ્રશ્રયવિનયશોભાવિમૂષણઃ સમરશતજયપતાકાહરણ-

પં. ૨૦ લખાણુનો ભાગ સહસ્રોપજીવ્યમાન થી પાર્થિવશ્રીઃ (પં. ૨૪) સુધીનો લખનારની બૂલથી
ફરી વાર લખાયો છે, જ્યારે અરબહનું ખરૂં વર્ણન છોડી દેવામાં આવ્યું છે. પં. ૨૫ વાંચો સમાહિત.

पतरुं बीजुं

- १ प्रत्यलोदग्रवाहुदण्डविध्वन्सितनिखिलप्रतिपक्षदर्पोदयः स्वधनुःप्रभावपरिभू-
तास्त्राकौ-
- २ शलाभिमानसकलनृपतिमण्डलाभिनन्दितशासनः परममाहेश्वरः श्रीधरसेन-
स्तस्यानुजः
- ३ तत्पादानुध्यातः सच्चरितातिशयितसकलपूर्व्वनरपतिरतिदुस्साधानामपप्रसाधयिता
विषयाणा मू-
- ४ त्तिमानिव पुरुषकारः परिवृद्धगुणानुरागनिर्व्वरचित्तवृत्तिभिर्मनुरिव स्वयमभ्युपपन्नः
प्रकृति-
- ५ भिरधिगतकलाकलापः कान्तिमात्रिवृत्तिहेतुरकलङ्क × कुमुदनाथः प्राज्यप्रतापा-
स्थगितदिगन्तरालप्रध्व-
- ६ न्सितध्वान्तराशिस्सततोदितसविता प्रकृतिभ्यः परंप्रत्ययमर्थ्वन्तमतिबहुतिथप्र-
योजनानुपन्धमागम-
- ७ परिपूर्णं विदधानः सान्धिविग्रहसमासनिश्चयनिपुणः स्थानेनुरूपमादेशं ददद्गुणवृ-
द्धिविधानजनितसंस्का-
- ८ रस्साधूनां राज्यसालानुरयितन्त्रयोरुभयोरपि निष्णातः प्रकृष्टविक्रमोपि करुणामृ-
दुहृदयः श्रुतवानप्य-
- ९ गर्व्वितः कान्तोपि प्रगमी स्थिरसौहृदयोपि निरसिता दोषवतामुदयसमयसमुपज-
नितजनतानुरागपरि-
- १० पिहित भुवनसमस्थितप्रथितवालादित्य द्वितीय नामा परममाहेश्वरः श्रीधुवसेन-
स्तस्य सुतस्तत्पादकम-
- ११ लप्रणा[मध]रणिकषणजनितकिणलाञ्छधनललाटचंद्रशकलः शिशुभाव[एव]
श्रवणनिहितमौक्तिकालङ्कार-
- १२ विभ्रमामलश्रुतविशेषः प्रदानसलिलक्षालिताग्रहस्तारविन्दः कन्याया इव मृदुकरग्र-
हणादमन्दकृतानन्द
- १३ विधिर्व्वमुन्धरायाः कार्मुकधनुर्व्वेद इव सम्भाविताशेषलक्ष्यकलापः प्रणतसाग-
न्तमण्डलोत्तमाङ्गधृतचूडा-
- १४ [र]लायमानशासनः परममाहेश्वरः परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वर-
चक्रवर्तिश्रीधरसेन × कुशली
- १५ सर्व्वानिव समाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं यथा मया मातापित्रो ः पुण्याप्यायनाया-
नर्त्तपुरविनिर्गत कासरग्राम-

पं. १ वांथो विध्वंसित, पं. ३ वांथो मपि; विषयाणां, पं. ५ वांथो प्रतापस्थगित, पं. ६ वांथो प्रध्वंसित;

- १६ निवास्यानन्तपुरचातुर्विध्यसामान्यशर्कराक्षिसगोत्रबहुवृचसब्रह्मचारीब्राह्मणकेशव-
मित्रपुत्रब्राह्मणनारायणा-
- १७ मित्राय खेटकाहारे सिंहपल्लिकापथके देसुरक्षितिजग्रामः सोदङ्गः सोपरिकरः
सभूतवातप्रत्यायः सधान्य-
- १८ हिरण्यादेयः सदशापराधः सोत्पद्यमानविष्टिकः सर्वराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीयः
पूर्वप्रत्तदेव-
- १९ ब्रह्मदेयब्राह्मणविंशतिरहि [त]ः भूमिच्छिन्नन्यायेनाचन्द्रार्काण्यवक्षितिसरिस्पर्ध-
तसमकालीनः पुत्रपौत्रा-
- २० न्वयभोग्यः उदकातिसर्गेण धर्मदायो निसृष्टः यतोस्योचितया ब्रह्मदेयाग्रहारस्थि-
त्या भुञ्जतः कृषतः कर्षयतः
- २१ प्रदिशतो वा न कैश्चिद्व्यासेधे वर्तितव्यमागामिभद्रनृपतिभिरप्पस्मद्वंशजैरन्यैर्वा
अनित्यान्यैश्चर्याण्यस्थिरं मा-
- २२ नृष्यं सामान्यञ्च भूमिदानफलमवगच्छद्विरयमस्मदायोनुमन्तव्यः परिपालयितव्य-
श्चैत्युक्तञ्च—
- २३ बहुभिर्व्यगुधा भुक्ता राजभिस्सगरादिभिः यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा
फलं ॥ यानीह दारिद्र्यभया-
- २४ त्रेन्दैर्द्वेनानि धर्मायतनीकृतानि निर्भुक्तमाल्यप्रतिमानि तानि को नाम साधुः
पुनराददीत ॥ षष्टि वर्ष-
- २५ सहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः आच्छेत्ता चानुमन्ता च तान्येव नरके वसेत्
दूतकोत्र राजदुहितृभूषा ॥ लिखितमि-
- २६ दं सन्धिविग्रहाधिकृतदिविरपतिचन्द्रभट्टिपुत्रदिविरपतिश्रीस्कन्दभटेनेति सं ३३०
मार्गशिर शु ३ स्वहस्तो मम= ॥

ધરસેન ૪ થાનાં તામ્રપત્રો*

સં. ૩૩૦ દ્વિ. માર્ગશીર્ષ સુ. ૨

૩૧. જે. બરજેસની કૃપાથી મને મળેલા ઉલટા ફોટોઝીન્કોગ્રાફ ઉપરથી ધરસેન ૪ થાના આ નવા તામ્રપત્રનું અક્ષરાન્તર કરેલું છે. ડૉ. બરજેસે જણાવ્યા મુજબ મૂળ પતરાઓ ગયા વર્ષ- (૧૮૮૫ ઈ. સ.)માં ખેડા જીલ્લામાંથી મળેલાં છે. તે સાધારણ રીતે સુરક્ષિત છે અને બીજા પતરાના થોડા અક્ષરો અસ્પષ્ટ છે. તેની લંબાઈપહોળાઈ આશરે ૧૨૩ઈંચ×૧૦૬ ઈંચ છે. પહેલા પતરામાં ૨૮ પંક્તિ છે. અને બીજામાં ૨૯ પંક્તિ છે, જેમાંની છેલ્લી બેને 'સ્વહસ્તો-મમ' ની જગ્યા કરવા જરા સંકડાવી છે. ઈ. એ. વો. ૧ પા. ૧૪ મે તથા વો. ૭ પા. ૭૩ મે પ્રસિદ્ધ થયેલાં ધરસેન ૪ થાનાં તામ્રપત્રોના અક્ષરને મળતા જ આમાં અક્ષર છે. લેખની ઈમારત સારી છે. કેટલાક લેખન દોષો છે તેમ જ અક્ષરોમાં ફેર છે. વંશાવલિમાં ખાસ કાંઈ નવીન નથી, પણ લેખમાં કેટલાક ઉપયોગી મુદ્દાઓ છે.

વો. ૭ પા. ૭૩ મે અને વો. ૧૦ પા. ૨૭૮ મે આપેલાં બીજાં દાનપત્રોની માફક આ દાન પણ ભરૂચ (ભરૂચ)માં વિજય (યાત્રા)નો મુકામ હતો ત્યાંથી અપાયેલ છે. ધરસેન ૪ થો તે વખતે વિજયયાત્રાએ તે બાબુ ગયો હોય કે માત્ર પોતાના પ્રદેશમાંથી પસાર થતાં ત્યાં રહ્યો હોય, પણ તે ઉપરથી એટલું તો પુરવાર થઈ શકે કે નર્મદા નદી પર્યંતનો ભરૂચ જીલ્લાનો ભાગ વલભીના રાજ્ય નીચે હોવો જોઈએ.

પં. ૪૧-૪૨ માં આપેલ છે કે દાન લેનાર બ્રાહ્મણ અદિતિશર્મનૂ બ્રાહ્મણ બવીનાગનો પુત્ર પરાશર ગોત્રનો અને વાજસનેયી શાખાનો હતો. ઉદુમ્બરગંધુર છોડીને આવેલા અને ખેડામાં રહેતા ઉદુમ્બરગંધુર આતુર્વેદી પૈયીનો તે હતો. ઉદુમ્બરગંધુર સ્થળના નામ તરીકે કદિ જોયું નથી, પણ હાલ ઉમર (ઉદુમ્બરનું અપભ્રંશ)ની સાથે સમાસવાળાં ઘણાં ગામનાં નામ મળી આવે છે તેથી તે મુજબ ઉદુમ્બરગંધુર પણ ગામનું નામ હશે, એમ હું અનુમાન કરું છઉં. ખેડા પંચમહાલ અને અમદાવાદ જીલ્લામાં અત્યારે રહેતા ઉદુમ્બર બ્રાહ્મણો આ ઉદુમ્બરગંધુર આતુર્વેદીના વંશજ હોવા જોઈએ.

માલતીમાધવમાં ભવભૂતિએ પોતાને ઉદુમ્બર બ્રાહ્મણ અને વિદર્ભ અથવા બરારના રહેવાસી તરીકે વર્ણવ્યો છે તેથી ઉદુમ્બરગંધુરનું પ્રાચીનત્વ સિદ્ધ થાય છે.

દાનમાં અપાયેલી વસ્તુનું વર્ણન પં. ૪૩ થી ૫૦ માં છે. અદિતિશર્મનને બે ખેતરો અને ભૂદ્ધી દાનમાં આપેલાં છે. ખેટક (ખેડા) જીલ્લામાં કોલંબમાં ખેડાના માપ અનુસાર બે દ્વીપિટક સાળ વાવી શકાય તેવડું વડસોમાલિકા ગામના અગ્નિપાદરમાં એક ખેતર આપેલું, જેની સીમા નીચે મુજબ છે. પૂર્વે સીહમુહિજ ગ્રામની સીમ, દક્ષિણે વિશ્વપદિલ ગામની સીમ, પશ્ચિમે શમીકેદાર ખેતર દ્રાણુની માલીકીનું અને ઉત્તરમાં ખગગડિકેદારી મહેશ્વરની માલીકીનું ખેતર છે. દ્વીગ્નેમેટીકલ સર્વેના નકશામાં જોતાં મહમુદાબાદની પૂર્વે દાલનું વંટવાડી તે વડસોમાલિકા હોયું જોઈએ. તેની અગ્નિપૂણીની સીમની પૂર્વમાં સીહમુજ અથવા સુમ્મ નામનું ઓટું ગામડું છે તે સ્પષ્ટરીતે સીહ મુહિજ હોયું જોઈએ. વંટવાડીની અગ્નિપૂણીની સીમની બરોબર દક્ષિણે વન્સોલ નામનું ગામડું છે, જે વિશ્વપદિલને મળતું આવે છે. આ પ્રમાણે ગામો નિશ્ચિત કરીએ તો કોલંબ તે મહમુદાબાદ તાલુકાનો અમુક ભાગ હોવો જોઈએ.

* ઈ. એ. વો. ૧૫ પા. ૩૩૫ ૩૬. જી. જુલર.

ખીજું ખેતર કોટીલ નામનું હતું અને તે બે પીઠક સાળ વાવી શકાય તેવડું હતું અને તે નગરકપથકમાં (નગરની આસપાસના તાલુકામાં એટલે કે ખેડા તાલુકામાં) દુહુદુહુ ગામની સીમમાં હતું. તેની સીમા નીચે મુજબ હતી. પૂર્વે મહત્તર ગોલ્લકનું આટીરમણકેદાર નામનું ખેતર અને સળ્લીલકનું અણકેદાર નામનું ખેતર, દક્ષિણે બાઈણણપલિલ નામના ગામની સીમ, પશ્ચિમે ગુરુપલિલ ગામની સીમ અને ઉત્તરે આરલિકેદાર શમીકેદાર અને બે રાફડા હતા; તથા પૂર્વ સીમમાં દુહુદુહિકાના પાદરમાં ભૂટી આપેલી હતી. તેની સીમા નીચે મુજબ હતી. પૂર્વમાં કપિત્યોન્દન, દક્ષિણમાં વિશીષ્ણો નામનું કેદારિક પશ્ચિમમાં કપિત્યોન્દની અને ઉત્તરમાં બ્રાહ્મણ વૈર-બટના બ્રહ્મદેવ ક્ષેત્રની પહેલી બાબુની બે ઉન્દની.

ભૂટી શબ્દનો અર્થ હાલના રિંદી ભીટી અગર ભીટ શબ્દની માફક તળાવ પાસેની ચઢી-યાતી જમીન એવો થવો જોઈએ. ઉન્દનીનો અર્થ પાણીનો કુંડ અગર ખેતીવાડી માટે પાણીની નહેર હોવો જોઈએ. કોશમાં આપેલ શૂન્યવાટિકા તેનો અર્થ આંહી થતો લાગતો નથી. દાનની શરતોમાં પૂર્વપ્રત્તદેવબ્રહ્મદેવ પછી બ્રાહ્મણ વિંશતિ એ શબ્દો ખીજાં દાનપત્રોમાં મળતા નથી, તેથી આસ ધ્યાન જોયે તેવા છે.

ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૭૩ મે આપેલા અલીણાના દાનપત્રમાં છે તેવી રીતે આંહી પણ ફતક તરીકે રાજપુત્રી ભૂવા આપેલ છે. ધરસેનના દાનપત્રમાં રાજપુત્રી ભૂવા આપેલ છે. સંભવ છે કે આંહી પણ તે જ સ્ત્રી હોય અને ભૂવા તે ભૂવાને બદલે ભૂલથી લખાયું હોય.

આ લેખની તિથિ સંવત્ આસ ઉપયોગી છે. છેલ્લી પંક્તિમાં સં. ૩૩૦ દ્વિ. માર્ગશિર સુ. ૨ એમ આપેલ છે. આમાં આપેલ અધિક માર્ગશિર માસથી આ વલણી દાનપત્રોના સંવત ક્યારે શરૂ થયો તે નિશ્ચિત થઈ શકે છે. અન્યારે જો કે માર્ગશીર્ષ, પૌષ અને માઘ માસ અધિક આવી શકતા નથી, પણ નેપાલના એક શિલાલેખમાં મી. સી. બેન્ડેસે નેપાલમાંની મુસાફરી નામના પુસ્તકમાં બતાવ્યા મુજબ પ્રથમ પૌષ મળેલો છે. તે ઉપરથી એમ અનુમાન થાય છે કે તે સમયે તે મહિનાઓ અધિક થઈ શકે છે. આ લેખથી આ પ્રમાણે સમર્થન મળ્યાથી અત્યાર સુધીની ત્રણે જુદી જુદી ગણતરીની સાલો વિચ્છેનાના ઠો. સ્ક્રમ પાસે રજુ કરવામાં આવી. જનરલ કર્નાગહેમ પ્રમાણે ૧૬૭ ઈ. સ. થી આ વર્ષ શરૂ થાય છે. સર ઈ. સી. બેઈલી પ્રમાણે ૧૮૦ ઈ. સ. થી શરૂ થાય છે અને બેઈની પ્રમાણે ૩૧૯ ઈ. સ. થી શરૂ થાય છે. આ ત્રણે ગણત્રો પ્રમાણે આ સંવત્ ૩૩૦ બરોબર ઈ. સ. ૪૯૬-૪૯૮ ઈ. સ. ૫૧૯-૫૨૧ અને ઈ. સ. ૬૪૮-૬૫૦ પૈકી કઈ સાલમાં માર્ગશિર અધિક હતો તે નપાસ કરતાં માર્ગશીર્ષ અધિક માસ માત્ર ૬૪૮ ઈ. સ. માં જ મળે છે અને તેથી ૩૧૯ ઈ. સ. પહેલાં આ સંવતની શરૂવાત ખીલકુલ અસંભવિત થઈ જાય છે, એટલે કે આ ગુપ્ત વલણી સંવત્ ઈ. સ. ૩૧૯ થી શરૂ થાય છે તે સિદ્ધ થાય છે.

अक्षरान्तर

पहेलुं पतरुं.

- १ ओं स्वस्ति विजयस्कन्धावाराद्धरुक्च्छवासकात्प्रसभप्रणतामित्राणां मैत्रकाणामतुल-
बलसम्पन्नम-
- २ ण्डलोभोगससक्तप्रहारशतलब्धप्रतापात्प्रतापोपनतादानमानार्जवोपार्जितानुरागाद-
नुरक्तमौल-
- ३ भृतश्रेणीबलावापराज्यश्रियः परममाहेश्वरश्रीभटार्कादव्यवच्छिन्नराजवङ्गशान्माता-
पितृचरणारविन्दप्र-
- ४ णतिप्रविधौताशेषकल्मषः शैशवात्प्रभृति खङ्गद्वितीयबाहुरेव समदपरगजघटास्फो-
टनप्रकाशितसत्त्व-
- ५ निकर्प[:]तत्प्रभावप्रणतारातिचूडारत्नप्रभासंसक्तपादनस्वरश्मिसङ्गतिः सकल-
स्मृतिप्रणीतमार्गसम्यक्परिपा-
- ६ लनप्रजाहृदयरञ्जनान्वर्थराजवदो रूपकान्तिस्थैर्यगाम्भीर्यशुद्धिसम्पद्भिः स्मरश-
शाङ्खाद्रिराजोदधिनिदश-
- ७ गुरुधनेशानतिशयानः शरणाशताभयप्रदानपरतया तृणवदपास्ताशेषस्वकार्यफल-
प्रार्थनाधिकार्थ-
- ८ प्रदानानन्दितविद्वत्सुहृत्प्रणयिहृदयः पादचारीव सकलभुवनमण्डलाभोशप्रमोदः
परममाहेश्वर-
- ९ श्रीगुहसेनस्तस्य सुतस्तत्पादनस्वमयूखसन्तानविसृतजाह्नवीजलौघप्रक्षालिताशेषक-
ल्मषः प्रणयिशतसह-
- १० क्षोपजीव्यमानसम्पद्रूपलोभादिवाश्रितः सरभसमभिर्गामिकैर्गुणैस्सहजशक्तिशिक्षा-
विशेषविस्मापिताखिलधनु-
- ११ द्वैरः प्रथमनरपतिसमतिस्मृष्टानामनुषालयिता धर्मदायानामपाकर्ता प्रजोपघातका-
रिणामुपप्लवानां दर्श-
- १२ यिता श्रीसरस्वत्येरेकाधिवासस्य सङ्गहतारातिपक्षलक्ष्मीपरिभोगदक्षविक्रमो विक्र-
मोपसंप्राप्तविमलपार्थिवश्री [:]
- १३ परममाहेश्वरः श्रीधरसेनस्तस्य सुतस्तत्पादानुध्यातः सकलजगदानन्दनात्यद्भुतगु-
णसमुदयस्थगितसमग्रदिङ्ग[ण्ड]-
- १४ लः समरशतविजयशोभासनाथमण्डलाग्रद्युतिभासुरतरान्सपीठोद्दृढगुरुमनोरथम-
हामारः सर्वविद्यापरा-

पं. १ वाच्ये ओं. पं. २ वाच्ये पतनदान. पं. ३ वाच्ये शरणागता. पं. ८ वाच्ये लाभोग. पं. १० वाच्ये
भाभिगामि. पं. ११ वाच्ये मनुपाल. पं. १४ वाच्ये सर्वविद्या

- १५ वरविभागाधिगमविमलमतिरपि सर्वतस्सुभासितलवेनापि सुखोपपादनीयपरितोषः-
समग्रलोकागाध-
- १६ गाम्भीर्यहृदयोपि सुचरितातिशयसुव्यक्तपरमकल्याणस्वभावः खिलीभूतकृतयुग-
नृपतिपञ्चविशोभनाधिगतो-
- १७ दमकीर्तिर्द्धर्मानुपरोधोज्ज्वलतरीकृतार्थसुखसम्पदुपसेवानिरूढधर्मादित्यद्वितीयना-
मां परममाहेश्वरः श्रीशिलादित्यः
- १८ तस्यानुजस्तत्पादानुध्यातः [] स्वयमुपेन्द्र]गुरुणैव गुरुणात्यादरवतासमभिल-
षणीयामपि राजलक्ष्मीं स्कन्धसक्तां परमभद्र
- १९ इव धुर्यस्तदाज्ञासम्पादनैकरसतयेवोद्बहन्स्वेदमुखरतिभ्यामनायासितसत्त्वसम्पत्तिः
प्रभावसम्पद्वशीकृत-
- २० नृपतिशतशिरोरत्नच्छायोपगूढपादपीठोपिपरावज्ञाभिमानरसानालिङ्गितमनोवृत्तिः
प्रणतिमेकां परित्यज्य
- २१ प्रख्यातपौरुषाभिमानैरप्यरातिभिरनासादितप्रतिक्रियोपायः कृतनिखिलमुवनामो-
दविमलगुणसङ्घतिप्र-
- २२ सभाविघटितसकलकलविलसितगतिर्चाञ्चनाधिरोहिभिरशेषैर्द्वैपैरनामृष्टात्युज्जतह-
ृदयः प्रख्यातपौरुषास्त्र-
- २३ कौशलातिशयगणतिथिविपक्षक्षितिपतिलक्ष्मीस्वयंग्रहप्रकाशितप्रवीरपुरुषः प्रथमसं-
ख्याधिगमः परममाहेश्वर-
- २४ श्रीस्वरग्रहस्तस्य तनयस्तत्पादानुध्यातः सकलविद्याधिगमविहितनिखिलविद्वज्ज-
नमनःपरितोषातिशयःसत्त्वस-
- २५ उपदा त्यागौदार्येण च विगतानुसन्धानाशमाहितारातिपक्षमनोरथाक्षमङ्गः सम्य-
गुपलक्षितानेकशास्त्रकला-
- २६ लोकचरितगह्वरविभागोपि परमभद्रप्रकृतिरकृत्रिमप्रश्रयविनयशोभाविभूषणः समर-
शैतं-
- २७ जम्बपताकाहरणप्रत्यग्रोदग्रबाहुदण्डविध्वन्सितनिखिलप्रतिपक्षदुर्पोदयः स्वधनुः-
प्रभावपरि-
- २८ भूतास्त्रकौशलाभिमानसकलनृपतिमण्डलाभिनन्दितशासनः परममाहेश्वरः श्रीभरसे-
नस्तस्यानुजः

पतरूँ बीजुं

- २९ तत्पादानुध्यातः सच्चरितातिशयितसकलपूर्व्वनरपतिरतिदुस्साधानामपिप्रसाधयिता
 ३० विषयाणां मूर्तिमानिव पुरुषकारः परिष्टद्वगुणानुसागभिर्भरविचवृत्तिभिम्मनुरिव
 स्वय-
 ३१ मम्भुपपन्नः प्रकृतिभिरभिगतकलाकलापः कान्तिमानिर्वृतिहेतुरकलङ्कx कुमुदनाथ
 प्राज्यप्र-
 ३२ तापस्थगितदिगन्तरालप्रध्वन्सितध्वान्तराशिस्सततोदितस्सविता प्रकृतिभ्यः परं
 प्रत्ययमर्थवन्तमतिबहुतिथ-
 ३३ प्रयोजनानुबद्धमागमपरपूर्णं विदधानः सन्धिविग्रहसमासनिश्चयनिपुणः स्थानेनुरू-
 पमादेशं ददद्गुण-
 ३४ वृद्धिबिधानजनितसंस्कारस्साधूनां राज्यसालातुरीयतन्त्रयोरुभयोरपि निष्णातः
 प्रकृष्टविक्रमोपि करुणामृदु-
 ३५ हृदयः श्रुतवानप्यगर्व्वितः कान्तोपि प्रशमी स्थिरसौहृदव्योपि निरसिता दोषवता-
 मुदयसमयमुपजनित-
 ३६ जनतानुरागपरिपिहितभुवनसमर्थनप्रथितबालादित्यद्वितीयनामा परममाहेश्वरः
 श्रीध्रुवसेनस्तस्य सुत
 ३७ तत्पादकमलप्रणामघराणिकषणजनितकिणलाञ्छनललाटचन्द्रशकलः शिशुभाव एव
 श्रवणनिहितमौक्तिका-
 ३८ लङ्कारविभ्रमामलश्रुतविशेषः प्रदानसलिलक्षालिताग्रहस्तारविन्दः कन्याया इव मृदु-
 कारग्रहणादमन्दीकृतानन्द-
 ३९ विधिर्व्वसुन्धरायाः कान्मुके धनुर्व्वेद इव सम्भाविताशेषलक्ष्यकलापः प्रणतसा-
 मन्तमण्डलोत्तमाब्भधृतचूडारत्नायमा-
 ४० नशासनः परममाहेश्वरः परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरचक्रवर्तिश्रीधरसेन
 * कुशली सर्व्वानेव समाज्ञाप-
 ४१ यत्यस्तु वस्संविदितं यथा मया मातापित्रो २ पुण्याप्यायनाय उदुम्बरगह्वरवि-
 निर्गतखेटकवास्तव्योदुम्बरगह्वरचातु-
 ४२ र्व्वद्यसामान्यपराशरसगोत्रवाजसनेयिसब्रह्मचारिब्राह्मणभवीनागशर्म्मपुत्रब्राह्मणादि-
 तिशर्म्मणे खेटका-
 ४३ हारे कोलम्बे वङ्गसोमालिकाग्रामपूर्व्वसीम्नि खेटकेमानेन ब्रीहिद्विपिटुकद्वयवापं
 सभृष्टीकं क्षेत्रं यस्या-

पं. ३० वांथो भिम्मनु पं. ३३ वांथो परिप; नुत्तप. पं. ३४ वांथो शालातुरीय पं. ३६ वांथो समर्थित;
 सुत पं. ३८-वांथो काम्मुके; तमात्र. पं. ४२ वांथो विग्रह पं. ४३ वांथो खेटका

- ४४ घाटनानि पूर्वतः सीहमुहिज्जग्रामसीमा दक्षिणतो विश्वपल्लिग्रामसीमा अपरतो दोणकसत्कशमीकेदारक्षेत्रं
- ४५ उत्तरतो महेश्वरसत्कखण्डिकेदारीक्षेत्रं तथा नगरकपथकान्तर्गतदुहुदुहग्रामे दक्षिणापरसीमिस्वेटक-
- ४६ मानेन व्रीहिद्विपीठकवापं कोटीलकक्षेत्रं यस्याघाटनानि पूर्वतः आटिरमणकेदार-संज्ञितं महत्तरगोल्लकसत्कक्षेत्रं
- ४७ सम्भीलकसत्कखण्डकेदारश्च दक्षिणतः जाइण्णपल्लिग्रामसीमा अपरतो गुहूप-ल्लिग्रामसीमा उत्तरतज्जारीलकेदारः शमी-
- ४८ केदारो बल्मीकद्वयश्च तथा पूर्वसीमि दुहुदुहिकापद्रके भृष्टी यस्या आघाटनानि पूर्वतः कपित्थोन्दन दक्षिणतो विशीण्णोञ्जित-
- ४९ केदारिक अपरतः कपित्थोन्दनी उत्तरतः ब्राह्मणवैरभटसत्कब्रह्मदेयक्षेत्रमतिकम्प-उन्दनीद्वयं एवं क्षेत्रद्वयं समृष्टीकं
- ५० सोद्रङ्गं सोपरिकरं समूतवातप्रत्यायं सधान्यहिरण्यादेयं सदशापराधं सोत्पद्यमान-विष्टिकं सर्व्वराजकीयानामहस्त-
- ५१ प्रक्षेपणीयं पूर्व्वप्र[च]देवब्रह्मदेयब्राह्मणविड्शतिरहितं भूमिच्छिद्रन्यायेनाच-न्द्रार्क्षार्णवक्षितिसरित्पर्व्वतसमकालीनं
- ५२ पुत्रवौत्रान्वयभोग्यं उदकातिसर्गेण धम्मदायो निसृष्टः यतोस्योचितयाब्रह्मदय-स्थित्या भुञ्जतः कृषतः कर्षयतः प्रदिश-
- ५३ तो वा न कैश्चिद्व्यासेधे वर्त्तितव्यमागामिभद्रनृपतिभिरप्यस्मद्वड्शजैरन्यैर्वा अनित्यान्यैश्चर्याण्यस्थिरं मानुष्यं सामान्यञ्च भूमिदानफलम-
- ५४ वगच्छद्विरयमस्मदायोनुमन्तव्यः परिपालयितव्यश्चेत्युक्तञ्च ॥ बहुभिर्व्वमुधा भुक्ता राजभिस्सगरादिभिः यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य
- ५५ तस्य तदा फलं ॥ यानीह दारिद्र्यमयान्नेरन्दैर्द्धनानि धर्म्मायतनीकृतानि निर्भुक्त-माल्यप्रतिमानि तानि को नाम साधुः पुनराददीत ॥
- ५६ [षष्टि] वर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः आच्छेत्ता चानुमन्ता च तान्येव नरके वसेत् दूतकोत्र राजदुहितृभूवा ॥
- ५७ [लिखित] मिदं सन्धिविग्रहाधीकृतदिविरपातिवत्रभट्टिपुत्रदिविरपतिश्रीस्कन्दभटे-नेति । सं २०० ३० द्वि. मार्गशिर शु २ स्वहस्तो मम-

ધ્રુવસેન ૩ જનાં તામ્રપત્રો*

સંવત્ ૩૩૪ માઘ સુદ ૯ (ઇ. સ. ૬૫૩-૫૪)

ઉપર પ્રસિદ્ધ કરેલા^૧ રાષ્ટ્રકૂટના દાનપત્રની પેઠે નીચે આપેલા દાનપત્રનો મૂળ લેખ ગુજરાતમાં કપડવણજમાં મળ્યો હતો. આ લેખ ઉપસાવેલા કાંઠાવાળાં બે તામ્રપત્રોના અંદરના ભાગમાં કોતરેલો છે. દરેક પત્રાનું માપ ૧૩" x ૧૦" નું છે. જમણી બાજુની કડી ખોવાઈ ગઈ છે. ડાબી બાજુની કડી જેના ઉપર મુદ્રા છે તે વિસમ આકૃતિની આશરે ૬" જડી છે. લંબગોલાકૃતિની મુદ્રાનું માપ ૨" x ૨" નું છે. તેના ઉપર ઉપસાવેલા ભાગમાં ડાબી તરફ મુખવાળો બેઠેલો એક નંદી છે. તેની નીચે હંમેશનો શ્રીમદ્વાક્રં લેખ છે. બન્ને પત્રાંઓ તથા મુદ્રા સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે.

દાન આપ્યાનું સ્થળ "સિરિ—સિમ્મિણિકા"—જે પ્રાકૃત નામ જેવું દેખાય છે—ની છાવણી છે. લેખમાં હંમેશ મુજબની ધ્રુવસેન ૩ જા સુધીની વંશાવળી આપી છે. તેમાં લખ્યું છે કે તેણે વાજસનેય શાખાનો અભ્યાસ કરતા કૌશિક ગોત્રના, ચતુર્વેદી મદ્વિદ્યકના રહીશ અપાના પુત્ર બ્રાહ્મણ ભટ્ટભટ્ટને શિવભાગ પુર વિષયના દક્ષિણાપટ્ટમાં આવેલું પટ્ટપદ નામનું ગામ આપ્યું છે.

આ દાનપત્રમાં બે વાર આવતું મદ્વિદ્યક નામ જરા બુદ્ધી લિપિમાં પાછળથી સુધારા તરીકે લખેલું જણાય છે. દૂતક પ્રમાતૃ નાગ^૨ હતો, અને લેખ લખનાર સંઘિવિપ્રજ્ઞાચક્ત મુખ્ય મંત્રી રકંઠભટ્ટનો પુત્ર દિવિરપતિ અનહિલ^૩ હતો. દાનપત્રની તારીખ [ગુપ્ત-) સંવત્ ૩૩૪ અથવા ઇ. સ. ૬૫૩-૫૪ ના માઘ સુદ ૯ હતી.

* એ. ઇ. વો. ૧ પા. ૮૫ ઈ. હુદ્દા, ૧ ઉપરનું વો. પા. ૫૨ ૨ જુઓ ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૭૬ ૩ જુઓ ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૭૬ જ્યાં મલિકૃતિનું વાંચન શ્રીનાથ છે. પણ શ્રીના ૧૧ જે વ્યક્તરાંતરમાં છે તે પ્રમાણે નથી. ૪ જુઓ. ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૭૬ અને વો. ૧૧ પા. ૩૧૬ ૫ જુઓ. ઈ. એ. વો. ૧ પા. ૧૭ અને ૪૫ અંતમાં અને વો. ૭ પા. ૭૩ ૬ પો. વ્યુદ્ધરના મત પ્રમાણે (ઈ. એ. વો. ૧૫ પા. ૩૩૭ નોટ ૧૦ અને વો. ૧૭ પા. ૧૯૭ નોટ ૫૦) ધ્રુવસેન ૩ જાનું અપ્રસિદ્ધ દાનપત્ર તારીખ ૩૩૧ સંવત્ નું છે. ધ્રુવસેન ૩ જાના શાન્યસમયની સીમા તેની પહેલાંના ધરસેન ૪ થી (૩૩૦) તથા તેની પછીના ખરમદ ૨ જા (૩૩૭) ની વચ્ચે નક્કી થાય છે.

अक्षरान्तर

पतरुं पहेळुं

- १ ओं स्वस्ति विजयस्कन्धावारात् सिरिसिम्भिणिकावासकात् प्रसभप्रणतामित्राणां मैत्रकाणामतुलबलसंपन्नमण्डलाभोगसंसक्तप्रहारशत-
- २ लब्धप्रतापात्प्रतापोपनतदानमानार्जवोपार्जितानुरागादनुरक्तमौलभृतश्रेणीबलावासरज्यश्रियः परममोहेश्वरश्रीमटार्कादिव्यवच्छि-
- ३ नराजवङ्गान्मातापितृचरणारविन्दप्रणतिप्रविधौताशेषकल्मषः शैशवात्प्रभृति स्वप्न-द्वितीयबाहुरेव समदपरगजघटास्फोटनप्रकाशितस-
- ४ त्वनिकषः तत्प्रभावप्रणतारातिचूडारत्नप्रभासंसक्तपादनस्वरश्मिसंहतिः सकल-स्मृतिप्रणीतमार्गसम्यक्परिपालनप्रजाहृदयरंजनान्व-
- ५ त्थराजशब्दो रूपकान्तिस्थैर्यगामीर्यबुद्धिसंपद्भिः स्मरशशाङ्काद्रिराजोदधिनिदश-गुरुधनेशानतिशयानः शरणागताभयप्रदानपरतया तृणव-
- ६ दपास्ताशेषस्वकार्यफल [:] प्रार्थनाधिकार्थप्रदानानन्दितविद्वत्सुहृत्प्रणयि-हृदयः पादचारीव सकलभुवनमण्डलाभोगप्रमोदः परममोहेश्वरः श्री-
- ७ गुहसेनस्तस्य सुतस्तत्पादनस्वमयूखसन्तानविस्तृतजाह्नवीजलौघप्रक्षालिताशेषकल्मषः प्रणयिशतसहस्रोपजीव्यमानसंपद्रूपलोभादिवाशि-
- ८ तः सरभसमाभिगामिकैर्गुणैस्सहजशक्तिशीक्षां विशेषविस्मापिताखिलघनुर्द्धरः प्रथमनरपतिसमतिस्त्रिष्टानामनुपालयिताधर्मादायानामपा-
- ९ कर्ता प्रजोपघातकारिणामुपप्लवानां दर्शयिताश्रीसरस्वत्योरेकाधिवासस्य संहताराति-पक्षलक्ष्मीपरिभोगदक्षविक्रमो विक्रमोपसंप्राप्तविमलया-
- १० स्थिवश्रीः परममोहेश्वरः श्रीधरसेनस्तस्य सुतस्तत्पादानुद्ध्यातस्सकलजगदानन्द-नात्यद्भुतगुणसमुदयस्थगितसमग्रदिङ्मण्डलः समरशतविजयशो-
- ११ भासनाथमण्डलाग्रद्युतिभासुरतरांसर्पीठोदूढगुरुमनोरथमहाभारः सर्वविद्यापरापरवि-भागाधिगमविमलमतिरपि सर्वतः सुभाषितल-
- १२ वेनापि सुखोपपादनीयपरितोषः समग्रलोकागाधगांभीर्यहृदयोपि सुचरितातिशयमु-व्यक्तपरमकल्याणस्वभावः खिलीभूतकृतगुगनृपति-
- १३ पथविशोधनाधिगतोदग्रकीर्तिः धर्मानुपरोधोऽज्वलतरीकृतार्थमुखसंपदुपसेवानिरू-ढधर्मादित्यद्वितीयनामा परममोहेश्वरः श्रीशीलादित्यः
- १४ तस्यानुजस्तत्पादानुद्ध्यातः स्वयमुपेन्द्रगुरुणेव गुरुणात्यादरवता समभिलषणीया-मपि राजलक्ष्मीं स्कन्धासक्तां परमभद्र इव धुर्य्यस्तदाज्ञा-

- १५ संपादनैकरसतयैवोद्वहन् खेदसुखे रंतिभ्यामनायासितसत्त्वसंपत्तिः प्रभावसंपद्वशी-
कृतनृपतिशतशिरोरत्नच्छायोपगूढपादपीठोपि
- १६ परावज्ञाभमानैरसानालिङ्गितमनोवृत्तिः प्रणतिमेकां परित्यज्य प्रख्यातपौरुषाभि-
मानैरप्यरातिभिरनासादितप्रतिक्रियोपायः कृत-
- १७ निखिलभुवनमोदविमलगुणसंहतिप्रसभविघटितसकलकलिविलसितगातिर्नीचजना-
शिरोहिभिरशेषैर्दोषैरन[१] भृष्टात्युज्जतहृदयः प्र-
- १८ ख्यातपौरुषास्त्रकौशलातिशयगणातिथविपक्षक्षितिपतिलक्ष्मीस्वयं ग्राहप्रकाशितप्रवी-
रपुरुषप्रथमसंख्याधिगमः परममाहेश्वरः श्रीखरप्र-
- १९ हस्तस्य तनयः तत्पादानुद्धयातः सकलविद्याधिगमविहितनिखिलविद्वज्जनमन-
परितोषातिशयः सत्त्वसपदां त्यागौदार्येण च विगतानुस-
- २० न्धानाशमाहितारातिपक्षमनोरथाक्षमङ्गः सम्यगुपलक्षितनेकशास्त्रकलालोचरित
गङ्गाविभागोपि परमभद्रप्रकृतिर-
- २१ [क] त्रिमप्रश्रयविनयशोभाविभूषणः समरशतजयपताकाहरणप्रत्यलोदप्रबाहुदं-
डविध्वंसितनिखिलप्रतिपक्षदोषोदयः
- २२ स्वधनु २ प्रभावपरिभूतास्त्रकौशलाभिमानसकलनृपतिमण्डलाभिनन्दितशासनः
परममाहेश्वरः श्रीधरसेनः तस्यानुजः तत्प[१] दा-
- २३ नुद्धयातः सञ्चरितातिशयितसकलपूर्व्वनरपतिरतिदुस्साधानामपि प्रसाधयिता विण-
याणां मूर्तिमानिवपुरुषकारः परिवृद्धगु-
- २४ णानुरागनिर्भरचित्तवृत्तिभिर्मनुरिव स्वयमभ्युपपन्नः प्रकृतिभिरधिगतकलाकलापः
कान्तिमान् निर्वृतिहेतुरकलङ्कः कुमुदनाथः
- २५ प्राज्यप्रतापस्थगितदिगन्तरालप्रध्वन्सितध्वान्तराशिस्सततोदितः सविता प्रकृतिभ्यः
परं प्रत्ययमर्थ्वन्तमतिबहुतिथ-
- २६ प्रयोजनानुबन्धमागमपरिपूर्णवदधानैः सन्धिविग्रहसमासनिश्चयनिपुणः स्थानेनु-
रूपमादेशं ददद्गुण-

पतरुं बीजुं

- २७ वृद्धिविधानजनित[संस्का]रः[सा]धूनां राज्यसालातुरीयै तन्त्रयोरुभयो-
रपि निष्णातः प्रकृष्टविक्रमोपि करुणाशृदुहृदयः श्रुतवा-
- २८ नप्यगर्भितः कान्तोपि प्रशर्मस्थिरसौहृदय्योपि निरसितादोषवतामुदयसमयसमु-
पजनिजजनतानुरागपरिपिहित-
- २९ भुवनसमर्थितप्रथितबालादित्यद्वितीयनामा परममाहेश्वरः श्रीध्रुवसेनस्तस्य सुत-
स्तत्पादकमलप्रणामधरणि-

- ३० षणजनिताकिणलाञ्छनललाटचन्द्रशकलः शिशुभाव एव श्रवणनिहितमौक्तिकाल-
ङ्कारविभ्रमामलश्रुतविशेषः प्रदानसलिलक्षा-
- ३१ लिताग्रहस्तारविन्दः कन्याया इव मृदुकरग्रहणादमन्दीकृतानन्दत्रिधिर्विमुन्ध-
रायाः काम्मुकेधनुर्वेद इव संभावितशेषलक्ष्य-
- ३२ कलापः प्रणतसामन्तमण्डलोत्तमाङ्गधृतचूडारत्न[१]यमान शासनः परममोहेश्वरः
परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरच-
- ३३ कवर्त्तिश्रीधरसेनस्तत्पितामहभ्रातृश्रीशीलादित्यस्य शार्ङ्गपाणेरिवाङ्गजन्मनो भक्तिव-
धुरावयवकल्पितप्रणतेरतिधवलया दूरं तत्पा-
- ३४ दारविन्दप्रवृत्तया नखमणिरुवा मन्दाकिन्येव नित्यममलितोत्तमाङ्गदेशस्यागस्त्य-
स्यैव राजर्षिर्दाक्षिण्यमातन्वानस्य प्रबलधवलिम्नाय-
- ३५ शसो वलयेन मण्डितकुम्भा नभसि यामिनीपतेर्विडम्बितास्वण्डपरिवेषमण्डलस्य
पयोदश्याप्रशिखरचूचुकुरुचिरसखविन्ध्यस्तनयु-
- ३६ गायाः क्षित \sim पत्युः श्रीडेरभटस्याङ्गजः क्षितिपसंहतेरनुरागिण्याः शुचियशेङ्-
शुकभृतः स्वयंवरमाल्यामिवराज्यश्रियमर्पयन्त्या \times क-
- ३७ तपरिग्रहः शौर्यमप्रतिहतव्यापारमानमितप्रचण्डरिपुमण्डलमण्डलाममिवावलम्बमानः
शरदि प्रसभमाकृष्टशिलै-
- ३८ मुखबाणासनापादितप्रसाधनानां परभुवां विधिवदाचारितकरग्रहणः पूर्वमेव विविध-
वर्णोज्ज्वलेन श्रुतातिशयेनोद्भासितश्र-
- ३९ वणः पुर्णः पुनरुक्तेनेव रत्नालङ्कारेणालङ्कृतश्रोत्रः परिस्फुरत्कटकविकटकीटपक्ष-
रत्नकिरणमविच्छिन्नप्रदानसलिलनि-
- ४० वहावसेकविलसन्नवशैवलाङ्कुरमिवागपाणिमुद्रहन् धृतविशालरत्नवलयजलधिवेला-
तटायमानभुजपरिप्वक्तविश्व-
- ४१ म्भरः परममोहेश्वरः श्रीधुवसेन+कुशली सर्वानेव समाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं
यथा मया मातापित्रो \sim पुण्याप्यायनाय
- ४२ महिष्ठ [क]विनिर्गतमहिष्ठकवास्तव्यैतच्चातुर्विद्यसामान्यकौशिकसगोत्रवाज-
सनेयसब्रह्मचारि [१]क्षणवप्पुत्रमहिम्नाय
- ४३ शिवभागपुरविषये दक्षिणपट्टे पट्टपद्रकग्रामः सोद्रङ्गः सोपरिकरः सभूतवातप्रत्यायः
सधान्यहिरण्यादेयस्सद-
- ४४ शापराधस्तोत्पद्यमानविष्टिकस्सर्व्वराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीयः पूर्व्वप्रसदेवब्रह्म-
देशरहितः भूमिच्छिद्रन्यायेना-
- ४५ चन्द्राङ्गार्णवक्षितिसरित्पर्व्वतसमकालीनः पुत्रपौत्रान्वयभोग्य उदकातिसर्गेण
धर्मदायो निसृष्टः यतोस्योचितया ब्रह्म-

- ४६ देयाम्र[१] हारस्थित्या भुंजतः कृषतः कर्षयतः प्रतिदिशतो वा न कैश्चिद्ध्या-
सेधे वर्तितव्यमागामिभद्रनृपतिभिरप्यसद्वृद्धा-
- ४७ जैरन्यैर्वा स्वनित्यान्यैश्चर्याण्यस्थिरं मानुष्यं सामान्यञ्च भूमिदानफलमवगच्छ-
क्षिरयमस्मद्वायोनुमन्तव्यः परिपालयितव्यश्चेत्यक्त-
- ४८ अर्चं ॥ बहुभिर्वसुधा भुक्ता राजभिस्सगरादिभिः [१] यस्य यस्य यदा भूमि-
स्तस्य तस्य तदा फलम् [॥] यानीह दारिद्र्यमयान्तरेन्द्रैर्द्धनानिधर्मायतनीकृ-
- ४९ तानि[१] निर्भुक्तमाल्यप्रतिमानि [तानि] को नाम साधु ~
पुनराददीत [॥] षष्टिं वर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः [१] आच्छेत्ता
चानुमन्ता च तान्येव नरके वसेत् [॥] दूतकोत्र प्रमातृश्रीनागः
- ५० लिखितमिदं सन्धिविग्रहाधिकृतदिविरपतिश्रीस्कन्दभटपुत्रदिविरपतिश्रीमदनहि-
लेनेति ॥ सं ३०० ३० ४ माघ शु ६ स्वहस्तो मम ॥

પં. ૧ એમ સ્વસ્તિ વિજયશાસ્ત્રી છાવણીમાંથી સિરિસિમ્મિલિઠ મુકામેથી; જેઓના શત્રુઓ એકદમ નમી ગયા હતા એવા મૈત્રકેના અતુલ બલથી સંપત્ત મંડલવિસ્તારમાં થયેલી સો સો લડાઈ ઓથી જેણે પ્રતાપ મેળવ્યો હતો, પોતાના પ્રતાપથી નમાવેલા ઓનો, દાનમાં અને માનમાં બતાવેલી પ્રામાણિકતાથી જેણે અનુરાગ ઉપાર્જિત કર્યો હતો, અનુરાગયુક્ત વંશપરંપરાના, ભાડુતી તથા અધિકારી સૈનિકોની સેનાવડે જેણે રાજ્યલક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરી હતી, એવા રાજવંશને અવિચ્છિન્ન રાખનારા પરમમાહેશ્વર શ્રીભદ્રાકર્ણથી પરમમાહેશ્વર શ્રીગુહસેન (થયા), જેણે માતાપિતાનાં ચરણ-રવિંદને પ્રણમીને પોતાનાં બધાં પાપો ધોઈ નાખ્યાં હતાં; શૈશવથી ખડગયુક્ત કર વડે શત્રુઓની મહમત્ત ગજબટાને લેદીને જેણે પોતાના સત્ત્વની કસોટી પ્રકાશિત કરી હતી; જેના ચરણનખને કિરણસમૂહ સ્વભાવથી નમાવેલા શત્રુઓના ચૂડામણિની પ્રભાથી ભિન્ન થતો હતો; સકલ સ્મૃતિ-ઓએ રચેલા માર્ગને અનુસારે સારા પરિપાલન વડે પ્રજાનું હૃદય રંજિત કરીને પોતાનું 'રાજ' નામ અન્વયે બતાવ્યું હતું; રૂપ, કાન્તિ, સ્થિરતા, ગંભીરતા, યુદ્ધિ અને સંપત્તિમાં જે કામદેવ, અન્દ્ર, શૈલરાજ, સાગર, બૃહસ્પતિ, અને કુબેરથી ચઢીયાતો હતો; શરણાગતને અભય આપવાની દેવમાં જે પોતામા અશેષ કાર્યફલને તૃણની માફક ફેંકી દેતો; માગણીથી વિશેષ આપીને જેણે વિદ્વાન, મિત્ર, અને રનેહીનાં હૃદયને આનંદિત કર્યાં હતાં; જે અખિલ ભુવનમંડલનો, જાણે કે દેહધારી, આનંદ હતો.

પં. ૭ એનો પુત્ર પરમમાહેશ્વર શ્રીધરસેન હતો, જેણે પિતાના પાદનખના કિરણસમૂહથી નીકળતી જાત્રીના જલપ્રવાહમાં અશેષ પાપો ધોઈ નાખ્યાં હતાં; જેની સંપત્તિ હજારો પ્રણ-થીનો આધાર બનતી; જેને જાણે કે રૂપથી આકર્ષાઈને આકર્ષક ગુણો એકદમ આવી મળતા હતા; સહજશક્તિ અને શિક્ષાના ઉત્કર્ષ વડે જેણે બધા ધનુર્ધરાને આશ્ચર્ય પમાડ્યા હતા; પૂર્વ નૃપતિઓએ આપેલાં ધર્મદાનોનું જે અનુપાલન કરતો; પ્રજાનો નાશ કરનાર ઉપદ્રવોને જે હરતો; લક્ષ્મી અને સરસ્વતીના એકત્ર નિવાસનું જે દર્શન કરાવતો; હણાયેલા શત્રુપક્ષની લક્ષ્મીનો પરિભ્રમ કરવામાં જેનું પરાક્રમ કુશલ હતું; અને વિક્રમ વડે જેણે નિર્મલ રાજલક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરી હતી.

પં. ૧૦ તેનો પુત્ર પરમમાહેશ્વર શ્રી શિલાદિત્ય હતો, જે એના (પિતાના) પાદનું અનુ-ધ્યાન કરતો, જેણે અખિલ જગતને આનંદ અર્પનારા અત્યદ્ભુત ગુણોના સમુદયથી સમગ્ર દિગ્મ-ણ્ણલને વ્યાપ્ત કરી દીધું હતું; સો સો લડાઈમાં મેળવેલા વિજયથી શોભતી તરવારની દ્યુતિ વડે વિશેષ ઉજ્જવલ બનેલા પોતાના સ્કન્ધપીઠ ઉપર જે મ્હોટા મનોરથોનો જખરો ભાર ઉચકી રહેતો; સર્વ વિદ્યાઓના પર અને અપર ત્રિભાગોના અધ્યયનથી જેની મતિ વિમલ બનેલી હતી છતાં ગમે તેવા એક ન્હાના સુભાષિત વડે પણ જે રહેલાઈથી સંતુષ્ટ કરી શકાતો; સમગ્ર લોકથી પણ તાગ ન પામી શકાય એવા ઊંડા હૃદયવાળો હોવા છતાં જે અત્યન્ત સુચરિતથી વ્યક્ત પરમકલ્યાણ સ્વભાવથી યુક્ત હતો; કલિયુગના નૃપતિઓના ઉજ્જડ બનીને રુંધાઈ ગયેલા માર્ગનું વિશોધન કરીને જેણે ઉત્કૃષ્ટ કીર્તિ મેળવી હતી; ધર્મને બાધા ન કરવાથી વિશેષ ઉજ્જવલ બનેલી ધનસુખસંપત્તિને કારણે મેળવેલું જેનું ધર્મોદિત્ય એવું ખીનું નામ હતું.

પં. ૧૪. તેનો ભાઈ પરમમાહેશ્વર શ્રી ખરચંદ્ર હતો, જે તેના ચરણનું ધ્યાન કરતો, ઉપેન્દ્રના શુરુ (વડીલ ભાઈ) જેવા પોતાના વડીલ ભાઈએ અભિલાષા ઉપભવે તેવી હોવા છતાં, અત્યંત આદરથી પોતાના સ્કન્ધ ઉપર મૂકેલી રાજલક્ષ્મીને જે પરમભદ્ર ધોરીની માફક એમની આજ્ઞાનું પાલન કરવામાં તત્પર બનીને જ ધરી રાખતો છતાં જેની સત્ત્વસંપત્તિને થાકનું કે સુખ-વાંછાનું વિદ્ય નડ્યું નહોતું; પોતાની પ્રભાવ સંપદ વડે વશ કરેલા સો સો નૃપતિઓનાં શિરોરત્નની કાન્તિ જેના પાદપીઠને આલિંગી રહી હતી છતાં જેની મનોવૃત્તિને અન્યની અવજ્ઞા કે અભિમાન

અડકી શક્તાં નહોતાં; પૌરુષમાં અને અભિમાનમાં પ્રખ્યાત બનેલા શત્રુઓ પણ જેની સ્થાને પ્રણામ શિવાય બીજો પ્રતિકારનો ઉપાય સ્વીકારતા નહિ, આખી સૃષ્ટિને હરખાવી રહેલા વિમલ ગુણસમૂહ વડે જેણે કલિકાલના બધા વિલાસોની ગતિનો એકદમ નાશ કર્યો હતો; નીચાં માણસોનું આક્રમણ કરનારા દોષમાત્ર જેના ઉત્તર હૃદયનો સ્પર્શ પણ કરી શકતા નહો, પોતાનાં પ્રખ્યાત પૌરુષ અને અસ્રકૌશલવડે સંખ્યાબંધ શત્રુનૃપતિઓની લક્ષ્મીને પકડી આણીને જેણે પ્રવીર પુરુષોમાં પોતાનું પ્રથમ સ્થાન જાહેર કર્યું હતું.

પં.૧૬ તેનો પુત્ર એના ચરણનું ધ્યાન ધરનારો પરમમાહેશ્વર શ્રી ધ્રુવસેન હતો, જેણે સકલ વિદ્યાના અધ્યયનથી સર્વ વિદ્વાનજનોનાં મનને અત્યંત સંતુષ્ટ કર્યો હતાં, સત્ત્વસંપત્તિ વડે અને દાન ઔદાર્ય વડે જેણે શત્રુઓના મનોરથની ધરી એવી તોડી નાંખી હતી કે એ ફરીથી સંધાવાની આશા જ ન રહે; અનેક શાસ્ત્ર, કલા, લોકચરિત્ર, વગેરેના ગૂઢ ભાગોનો જેણે સારો પરિચય કર્યો હતો છતાં જેની પ્રકૃતિ પરમ ભદ્ર હતી અને અકૃત્રિમ સભ્યતા અને વિનયની શોભા એ જેનું વિભૂષણ હતું; સો સો લડાઈઓમાં જયપતાકાને ઉચકી લેવાને સમર્થ લાંબા બાહુદંડ વડે જેણે શત્રુઓના દર્પનો નાશ કર્યો હતો; પોતાના ધનુષના પ્રભાવથી જેઓના અસ્રકૌશલના અભિમાનને પોતે પરિભવ કર્યો હતો તેવા સકલ નૃપતિઓ જેના શાસનને સ્વીકારતા હતા.

પં.૨૩ તેનો અનુજ, એના ચરણનું ધ્યાન કરનાર, પરમમાહેશ્વર શ્રી ધ્રુવસેન હતો. જે સન્ધ્યારિત વડે બધા પૂર્વનૃપતિઓથી ચત્રયાતો હતો; દુર્જય દેશે પણ જેણે જિત્યા હતા, જે મૂર્તિમાન પુરુષાર્થ હતો; મ્હોટા ગુણો પ્રત્યેના અનુરાગથી ભરપૂર ચિત્તવૃત્તિવાળી પ્રજા સાક્ષાત્ મનુ જેવા જે રાજાના આશ્રયમાં રહેતી હતી; ચન્દ્રની માફક જે ઠલાકલાપસંપન્ન, ઠાન્વિમાન, આનંદહેતુ હતો છતાં અકલંક હતો; સૂર્યની માફક જે વિપુલ પ્રતાપ વડે દિગ્વિજયને વ્યાપ્ત કરીને અન્ધકાર રાશિનો ધ્વંસકર્તા હતો પણ સદા ઉદયશાલી હતો; અર્થયુક્ત, અનેક પ્રયોજનવાળા, આગમપૂર્ણ, પ્રત્યય પ્રકૃતિને અર્પનારો, સંધિ, વિગ્રહ, તથા સમાસના નિશ્ચયમાં નિપુણ, સ્થાનને ઉચિત આદેશ આપનારો, ગુણવૃદ્ધિની ક્રિયા વડે સાધુઓનો સંસ્કાર કરનારો, એવો જે રાજા રાજ્યતંત્રમાં તેમ જ વ્યાકરણમાં નિપુણ હતો; જે મહાપરાક્રમી પણ કરુણાકેમલ હૃદયવાળો હતો, વિદ્વાન પણ અગવિત હતો, કાન્ત પણ પ્રશમયુક્ત હતો, મિત્રતામાં સ્થિર પણ દોષવાળાઓનું નિરસન કરનારો હતો; જેણે ઉદયસમયે લોકમાં ઉપજાવેલા અનુરાગ વડે આખી સૃષ્ટિને છાવરી દર્પને બાલાદિત્ય એવું પોતાનું પ્રખ્યાત બીજું નામ યથાર્થ કરી બતાવ્યું હતું.

પં.૨૬ એના પુત્ર પરમમાહેશ્વર, પરમભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર ચક્રવર્તી શ્રી ધ્રુવસેન હતો, જેના લલાટમાં પિતાના ચરણકમલના વન્દનમાં ભૂમિધર્ષણથી થયેલા ચાઠાને રૂપે ચન્દ્રખંડ વિરાજતો હતો (=જે શિવની માફક ચન્દ્રમૌલિ હતો), જેણે શિશુકાળમાં જ મોતીના અલંકારની પેઠે વિમલ જ્ઞાન શ્રવણમાં ધર્યું હતું, જેનો કમલતુલ્ય અગ્રહસ્ત^૨ દાનજલ^૨ થી ધોવાયેલો હતો, કન્યાના આનન્દની માફક વસુંધરાનો આનન્દ જેણે મૃદુકર^૨ અહણથી વધાર્યો હતો, ધનુર્વેદની

૧ આ વાક્ય શ્લેષયુક્ત છે; સ્લિષ્ટપદોના (૧) રાજ્યતંત્રપરત્વે અને (૨) વ્યાકરણપરત્વે અથે આ પ્રમાણે છે:-

અર્થ=(૧) ધન, (૨) તાત્પર્ય; આગમ=(૧) શાસ્ત્રતત્ત્વ, (૨) આગતુકવર્ણ; પ્રત્યય=(૧) ખાતરી (૨) પ્રત્યય-ચિહ્ન; પ્રકૃતિ=(૧) પ્રજા, (૨) મૂળ શબ્દ; સંધિ=(૧) સુલેહ, (૨) સંહિતા; વિગ્રહ=(૧) યુદ્ધ, (૨) વિશ્લેષ; સમાસ=(૧) સેનાનિવેશ, (૨) પદસમાસ; સ્થાન=(૧) સ્થળ, (૨) સૂળ પદ આદેશ=(૧) આજ્ઞા, (૨) મૂળપદને સ્થાને આવતું પદ; ગુણવૃદ્ધિ=(૧) ગુણોની વૃદ્ધિ (૨) સ્વરોનો ગુણ તથા વૃદ્ધિ. ૨ આ શબ્દોમાં અને વાક્યોમાં રહેલો શ્લેષ પ્રકટ છે.

માઠક જેણે કાર્મુક વિષે સકલ લક્ષ્યે સિદ્ધ કર્યો હતો,^૧ અને જેના શાસનને પ્રણીત સામન્તવર્ગ મસ્તક ઉપર ચૂડાસનની માફક ધરતો હતો.

પં.૩૩. તેના પિતામહના ભાઈ શ્રી શીલાદત્યનો પુત્ર શ્રી ડેરભટ્ટ હતો, જેનું, મસ્તક, ભક્તિથી નમ્ર અવયવો વડે પ્રણામ કરવાને સમયે, વિજ્ઞાના પાદકમળમાંથી નીકળેલી ગંગા જેવી, પોતાના પિતાના ચરણકમળમાંથી નીકળેલી અત્યન્ત શ્વેત નખમણિપ્રભા વડે હરમેશાં નિર્મલ બનતું હતું; જે રાજ્યિ અગત્યની માફક દક્ષિણવૃત્તિ રાખતો, પોતાના અત્યન્ત ધવલ યશના વલય વડે દિશામુંઢરીઓને શણગારતો, જે આકાશમાં નિશાનાથના આમંડ ઊંચતું અનુકરણ કરતો, મેઘ વડે રથામ થયેલાં શિખરો રૂપી ડીઠીઓવાળાં સદૃશ અને વિન્ધ્ય રૂપી રુચિર સ્તનયુગવાળી પૃથ્વીનો જે પતિ હતો; એવા,

પં. ૩૬ શ્રી ડેરભટ્ટનો પુત્ર, જેણે અનુરાગવાળી, શુભ્ર યશરૂપી વસ્ત્ર પહેરનારી, સ્વયંવરમાલાની માફક રાજ્યશ્રો અપેનારી, નૃપમંડલીને પરિચ્છેદ કર્યો છે; પોતાના અપ્રતિહત, અને પ્રચંડ રિપુઓના મંડલને નમાવનાર, ખડ્ગ જેવા શૌર્યને જ અવલંબીને જેણે શરદ્ ઋતુમાં ધનુષ્ય વડે ખેંચેલા બાણથી જ શત્રુભૂમિનું પ્રસાધન કરીને વિધિસર કરચદ્ધણ કર્યું છે; વિવિધવર્ણોથી ઉજ્જવલ ઉત્તમ જ્ઞાન વડે પ્રથમથી જ વિભૂષિત થયેલાં જેનાં શ્રોત્ર પુનરુક્તિ પામતા રત્નાલંકાર વડે ફરીથી અલંકૃત થયેલાં છે; જેના હસ્તનું અગ્ર કડાંની ઉપર રહેલાં રત્નોનાં કિરણોથી વ્યાપ્ત છે અને પ્રદાનજળના છંટકાવથી વિલસતા તાજા શૈવલ અંકુર જેવું છે; વિશાલ રતનવલયને ધારણ કરી રહેલા અને એથી સમુદ્રના તટ જેવા બનતા બુદ્ધ વડે જેણે વિશ્વંભરાને લીડી લીધી છે; એવા, શ્રી ડેરભટ્ટનો

પં.૪૧ પુત્ર પરમમાહેશ્વર શ્રી ધ્રુવસેન, કુશલયુક્ત, સર્વને આજ્ઞા કરે છે; તમારે જાણવું જો: મેં માતાપિતાના પુણ્યવિસ્તારને અર્થે, મહિષકમાંથી આવેલા, મહિષકમાં રહેનારા ચાતુર્વેદિ-ઓમાંના એક, કૌશિકસંગોત્ર, વાજસનેયસપ્તઘ્નિયારી, બ્રાહ્મણ બાળના પુત્ર ભટ્ટિભટ્ટને શિવ-ભાગપુર પ્રાન્તમાં દક્ષિણપાટમાં આવેલું પટ્ટપદ્મક ગ્રામ, ઉદ્રંગ, ઉપરિકર અને ભૂતવાતપ્રત્યાય સહિત, ધાન્ય અને સુવર્ણ સાથે, દંડ અને દશાવરાધના હુકમ સહિત, પ્રસંગે ઉપજતી વેઠ સહિત કોઈ પણ રાજ્યાધિકારી જેમાં હાથ નાંખી શકે નહિ એવું, પૂર્વે બ્રાહ્મણને કે દેવમંદિરને અપા-યેલા દાન શિવાયનું, ભૂમિચિદ્ર-ન્યાયે, જ્યાંસૂધી ચન્દ્ર, સૂર્ય, સાગર, પૃથ્વી, નદી અને પર્વત ટકે ત્યાંસૂધી પુત્ર-પૌત્રાદિક વંશજને ભોગવવાનું, ઉદક અંજલિ મૂકીને ધર્મદાય તરીકે આપ્યું છે, જેથી, બ્રાહ્મણને અપાતા અગ્રહારની રીતે, એને ભોગવતાં, ખેડતાં, ખેડાવતાં કે માંડી આપતાં કોઈએ વિધિ કરવું નહિ. અને હવે પછી થનારા, અમારા વંશજ કે અન્ય, રાજાઓએ, ઐશ્વર્ય અનિત્ય છે, મનુષ્ય અસ્થિર છે. અને ભૂમિદાનનું ફલ બધાને સામાન્ય છે એવું સમજીને આ દાનને માન્ય રાખવું અને એનું પાલન કરવું.

પં. ૪૮ કહ્યું છે કે બહુમિર્વસુધા મુક્તા ઇત્યાદિ—

પં. ૪૯

અહિંયાં દ્વતક પ્રમાતૃશ્રીનાગ છે, સંધિવિચ્છાધિકારી દિવિરપતિ શ્રી સ્કન્દભટ્ટના પુત્ર દિવિ-રપતિ શ્રીમદનાહિરે આ લખ્યું છે. સં ૩૩૪ માધ શુ. ૯ મારો સ્વહસ્ત (દસ્કત) છે.

ધ્રુવસેન ૩ જાના એક દાનપત્રનું બીજું પત્ર

આ પત્રને હાંસીયાના ભાગમાં ઘણું નુકશાન થયેલું છે. ડાબી બાજુના કાંઠાને કુદ્ધ થોડો ભાગ જ રહ્યો છે. કડી માટેનાં બે કાણાંઓનું કંઈ પણ નિશાન રહ્યું નથી. છેલ્લી પંક્તિ જેમાં સાધારણ રીતે તારીખ હોય છે તે નાશ પામી છે. તે મોટું નુકશાન છે. અત્યારની સ્થિતિમાં પત્રાનું માપ ૧૨" x ૮" છે.

અક્ષરો બહુ સંભાળપૂર્વક કોતર્યા હતા તેમાં શંકા નથી. પરંતુ પત્રાની ખરાબ સ્થિતિ ને લીધે, આઈઓલોજીકલ કેમીસ્ટ્રી સાફ કરવા છતાં, સહેલાઈથી વાંચી શકાતા નથી.

દાન ધ્રુવસેન ૩ જા એ આપેલું છે. તેનું ચોક્કસ નામ પત્રાં ઉપર નથી. પરંતુ તેના વર્ણન વાળો પ્રસ્તાવનાનો ઘણો ખરો ભાગ સુરક્ષિત છે, તેને રાજના ઇન્કાઓ મળ્યા લાગતા નથી. તેના નામ આગળ કુદ્ધ પરમમાહેશ્વરનું ધાર્મિક વિશેષણ લગાડેલું છે. આ દાન વલ્લભીના સ્વત્ત્વ માં હુકાએ બંધાવેલા બૌદ્ધ વિહારને આપેલું જણાય છે.

કાશહુદમાં આપેલું રાક્ષસક નામનું ગામ તે વિહારમાં વસતા ભિક્ષુઓનાં પોપણાં આપ્યું હતું.

કુતક તથા લેખકનાં નામ સહિત બીજા બધી વિગત નાશ પામી છે. ધ્રુવસેન ૩ જાનું કુદ્ધ સં. ૩૩૪(એ. ઈ. વો. ૧. પા. ૮૫)નું એક વધારે દાનપત્ર આપણી પાસે છે,

સદગત ડૉ. ભગવાનલાલ ઈન્દ્રજી પોતાના ગુજરાતના ઇતિહાસમાં બો. ગેઝેટીઅર વો. ૧. ભાગ ૧ પા. ૬૨માં " ધ્રુવસેન ૩ જાનું ઈ. સ. ૬૫૧(ગુ. સં. ૩૩૨)નું એક અપ્રસિદ્ધ તામ્ર-પત્ર મોરબીના રાજાના તાબામાં " હોવાનું લખે છે. આ દાનપત્ર હજી સુધી પ્રસિદ્ધ થયું નથી, અને તેનો પત્તો મેળવવાના મારા બધા પ્રયત્નો નિષ્ફળ નિવડ્યા છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧
- ૨ [મસ્તસામન્ત]મળ્લો[ત્તમાઙ્ગધૃત]ચૂડામળીયમાનશાસનઃ પરમમાહેશ્વરઃ
[પરમમટ્ટારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરચક્રવર્તિશ્રીધર].
- ૩ [સેન]સ્તાપિતામહાતૃશ્રીશ્રીલાદિત્યસ્ય શાઙ્ગપાણેરિવાઙ્ગજન્મનો ભક્તિ-
બન્ધુરાવયવકસ્પિતપ્રણતેરતિથિ[વલયા દૂરં તત્પાદારવિન્દપદ્મ-]
- ૪ [ત]યા નત્વમણિરુચા મન્દાકિન્યેવ નિત્યમમલિતોત્તમાઙ્ગદેશસ્યાગસ્યસ્યેવ
રાજર્ષેર્દ્વાક્ષિપ્યમાતન્વાનસ્ય પ્રબલધવલિન્ના [યસસાં વલ-]
- ૫ યેન મળિટતકક્રુમા નમસિ યામિનીપતેર્વિરચિતાસ્વળ્લપરિવેષમળ્લસ્ય પયો-
દશ્યામશિશ્વરચૂચુકરુચિરસદ્ધવિન્ધ્યસ્તનયુગાયાઃ
- ૬ ક્ષિતેx પત્યુઃ શ્રીઢેરભટ્ટસ્યાઙ્ગજઃ ક્ષિતિપસંહૃતેરનુરાગિણ્યાઃ શુચિય-
શોઙ્ગકમૃતઃ સ્વયંવરમાલામિવ રાજ્યશ્રિયમ[ર્પ્યન્ત્યાઃ]
- ૭ કૃતપરિગ્રહઃ શૌર્ય્યમપ્રતિહતવ્યાપારમાનમિતપ્રચંડરિપુમળ્લલં મળ્લલાગ્રમિ-
વાવલ્લમ્બમાનઃ શરદિ પ્રસમમાકૃષ્ટશિલી[મુસ્વવાણા]
- ૮ [સનાપાદિત]પ્રસાધનાનાં પરમુવાં વિધિવદાચરિતકરગ્રહણઃ પૂર્વમેવ વિવિધ-
વર્ણોજ્જ્વલેન શ્રુતાતિશયેનોદ્ધાસિતશ્ર[વણઃ પુનઃ-]
- ૯ [પુનરુક્તેનેવ રત્ના]લક્ષ્મણેનાલ્લકૃતશ્રોત[:]પરિસ્ફુરત્કટકવિકટકટીટ-
પક્ષરત્નકિરણમવિચ્છિન્નપ્રદાનસલિલનિવહાવસેક-
- ૧૦ [શૈવલા]હ્રુકુરમિવાગ્રપાણિમુદ્ગ્રહને ધૃતવિશાલરત્નવલયજલાધિવેલાતયાયમાનમુ-
જપરિપ્લવતવિશ્વમ્ભરઃ પરમમાહેશ્વર[:]શ્રી[ધ્રુવસેનઃ]
- ૧૧ [સર્વા]નેવ સમાજ્ઞાપયત્યસ્તુ વસ્તંવિદિતં યથા મયા માતાપિત્રોxપુણ્યા-
પ્યાયનાય શ્રીવલ્લભીસ્વતલનિવિષ્ટદુઙ્કા
- ૧૨ [મિશ્રુસં]ધાય ચીવરપિળ્લપાતશયનાસનગ્લાનભૈષજ્યાર્થં ભગવતો બુદ્ધ મટ્ટાર-
કસ્ય પૂજાસ્તપનગન્ધપુષ્પધૂપદીપતૈલાદિ[ર્થ]
- ૧૩ [પ્રતિસંસ્કા]રાય મિશ્રુ[સંઘસ્ય ચ ?] પાદમૂલપ્રજીવનાય [વનૌટકાન્તર ?]
કાશહદાન્તર્ગતરાક્ષસકામસ્સોદ્રઙ્ગસ્તોપરિ[કરઃ]
- ૧૪ પ્યાદેયઃ સદશાપરાધઃ સોત્પદ્યમાનવિષ્ટીકઃ સર્વરાજ-
કીયાનામહસ્તપ્રક્ષેપર્ણીયઃ પૂર્વપ્રત્તદેવબ્રહ્મ
- ૧૫ સરિત્પર્વતસમકાલીનઃ અવ્યવચ્છિન્નભોગ્યઃ ઉદકા-
તિસર્ગેણ ધર્મદાયો નિસૃષ્ટઃ યતોસ્ય દુઙ્કાવિહોરે
- ૧૬ મુંજતઃ કૃષતઃ કર્ષયતઃ કર્ષાપયતોઃ વા ન કૈશ્વિદ્વચા-
વેધે [વર્તિતવ્ય]માગામિમદ્રનૃપતિભિઃ અ
- ૧૭
- ૧૮

પં. ૧ અરપટ છે. પં. ૧૨ આ ઉપરથી સમજાય છે કે શુદ્ધની મૂર્તિપે તે વખતે પૂજા થતી હતી. ગ્રુમ તાઅપત્રેમાં આદિત્ય મહારક અને નારાયણ મહારક શબ્દો એવામાં આવે છે. પં. ૧૭-૧૮ અરપટ છે.

ખરબ્રહ્મ ર જાનાં તામ્રપત્રો*

સંવત્ ૩૩૭ આષાઢ વદિ ૫

પતરાંઓનું માપ ૧૫ થી ૧૫. ૫" x ૧૨"નું છે. બન્ને પતરાંઓ નીચેથી, ઉપરના ભાગ કરતાં વધારે પહોળાં છે. ઠડીઓ નીચેના ભાગમાં લગાડી હતી. આ ઠડીઓ તથા મુદ્રા ખોવાઈ ગયાં છે. એકંદરે પતરાંઓ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે, ફક્ત કેઈકે સ્થળે કાટ લાગવાથી ખગડયાં છે. લિપિ શીલાહિત્ય ર જા તથા શીલાહિત્ય ૩ જાનાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં પતરાંઓને મળતી આવે છે. બીજાં પતરાંની છેલ્લી પંક્તિ શિવાય બન્ને પતરાંઓ ચોખ્ખાં કાટરેલાં અને સ્પષ્ટ છે. લખાણની ભૂલો પુષ્કળ છે. આ દાનપત્ર પૂલિન્ડક અથવા કદાચ આલિન્ડકમાં આવેલી વિજયી છાવણીમાંથી બહાર થયું છે.

વંશાવળીમાં કંઈ નવીન નથી. ખરબ્રહ્મ ર જા એ કહેલું, આ પહેલું જ દાનપત્ર હોવાથી તે અગત્યનું છે. આની તારીખ સંવત ૩૩૭ ધરસેન ૪ ના સં. ૩૩૦ અને ધ્રુવસેન ૩ જાના સંવત્ ૩૩૨ તથા શીલાહિત્ય ર જાનાં, સંવત્ ૩૪૮ નાં દાનપત્રો સાથે વિચારવાથી જણાય છે કે દેર-ભટના બે પુત્રોનાં રાજ્યો થોડો સમય રહ્યાં હતાં.

એટલેમાં વસતા આનંદપુરના રહીશ કેશવના પુત્ર, શાર્કરાક્ષિ ગોત્રના રુગ્મેદિ પ્રાદાણુ નારાયણને આ દાન આપ્યું છે. તેને આનંદપુર ચાતુર્વિણ, “ આનંદપુરનો એક ચતુર્વેદી ” પણ કહ્યો છે. આ જરા ધ્યાનમાં લેવા જેવું છે. કારણ, જો આ આનંદપુર એ જ વડનગર (સાધારણ, બરનગર) હોય, તો ગુજરાતની એક બહુ જ પ્રખ્યાત અને પ્રભાવશાળી નાગર-પ્રાદાણુ જ્ઞાતિનું આ પહેલું સૂચન છે.

શિવભાગપુર જીલ્લામાં ધૃતાસય નામની ડિસ્ટ્રિક્ટમાં આવેલા પંગુલપલ્લીકા નામના ગામનું દાન કરેલું છે.

આ દાન આપવાનો હેતુ હરમ્ભેશ મુજબનો એટલે યજ્ઞક્રિયા કરાવવાનો છે.

દાનપત્રમાં લખેલા અધિકારીઓમાં, દ્વતક પ્રમાતૃશ્રીના, અને દિવાન રકંદભટનો પુત્ર દિવાન શ્રીમદ્ અનહિલ છે. ધરસેનના દાનપત્રની રાજકુલિનિ-મૂળાની માફક આ દ્વતક પણ એક સ્ત્રી હોય એમ લાગે છે. પરંતુ વિશેષણ “ પ્રમાતૃ ” જે પ્ર + માતૃ નું બનેલું લાગે છે, અને પ્રમા માંથી બનેલું નથી, તેનો શું અર્થ કરવો તે હું જાણી શકતો નથી. પ્રોફેસર ભાંડારકર (જ. બો. ધો. રા. એ. સો. વો. ૧૦ પા. ૭૧) દિવાનનું નામ મદનહિલ આપે છે કે જે ફરીથી શીલાહિત્ય ર જાનાં (સં. ૩૪૮ નાં) પતરાંમાં આવે છે. આ બહુ જ અસંભવ નામ ગણાય. મારા પાઠ, “ શ્રીમદ્ ” અનહિલ (શ્રી મદનહિલને બદલે)ની પુષ્ટિમાં આગ્રહપૂર્વક કહું તો, વનરાજ-ને અણહિલવાડ-પાટણની જગ્યા બતાવનાર ભરવાડનું ગુજરાતી નામ અણહિલ અગર અણ-હિલ પ્રસિદ્ધ છે. અને તે નામ રજપુતોમાં પણ હોય છે : જુઓ, ટોડ એનાદસ, વો. ૧ પા. ૭૦૮ મદ્રાસ એડીશન પા. ૬૦૭.

अक्षरान्तर

पतरुं पहेलुं

- १ ओं स्वस्ति विजयस्कन्धावारात् पूलेण्डकवासकात्मसभप्रणतमित्राणां मैत्रकाणा-
मतुलबलसंपन्नैर्[ण्डलाभोगसंसक्तप्रहारशत]लब्धप्रता-
- २ पात्प्रतापोपनतदानमानार्जवोपार्जितानुरागादनुरक्तमौलभृतश्रेणीबलावात्पराज्यश्रिय
परममाहेश्वर श्रीभट्टार्कादव्यवच्छिन्नराजवंश[त]-
- ३ मातापितृचरणारविन्दप्रणतिप्रविधौताशेषकल्मषः शैशवात्प्रभृति खङ्गद्वितीयबाहुरेव
समदपरगजघटास्फोटनप्रकाशितशत्वनिकषस्तम्भ-
- ४ भावप्रणतारातिचूडारत्नप्रभासंसक्तपादनस्वरश्मिसंहति सकलस्मृतिप्रणीतमार्गसम्भ-
क्षपरिपालनप्रजाहृद[यरञ्जना]न्वर्त्तराजशब्दो रूपकान्तिस्थैर्यगाम्भी-
- ५ र्यबुद्धिसंपद्भि स्मर[शशाङ्काद्रिरा]जोदधितृदशगुरुधनेशानतिशयानः शरणग-
ताभयप्रदानपरतया तृणवदपास्ताशेष [स्व]कार्यफल प्रार्थनाधिकार्थप्रदा [ना]-
- ६ नन्दितविद्वत्सुहृत्प्रणयिहृदयः [पादचारीव] सकलभुवनमण्डलाभोगप्रमोद
परममाहेश्वरः श्रीगुहसेन स्तस्यसुतस्तत्पादनस्वमयूखसन्तानविस्मृतजाह्नवीज-
- ७ लौघप्रक्षालिताशेषकल्मषः प्रणयिशतसहस्रोपजीव्यमानभपद्रूपलोमादिवाश्रित सर-
भसमाभिगामिकैर्गुणैसहजशक्तिशिक्षाविशेषविस्मापि-
- ८ ताखिलधनुर्द्धर प्रथमनरपतिसमतिस्पृष्टानामनुपालयिताधर्मदायानामपाकर्त्ता प्रजो-
पघातकारिणामुपप्लवानां [दर्शयिता] श्रीसरस्वत्योरेकाधिवासस्य स-
- ९ [ह]तारातिपक्षलक्ष्मीपरिभोगदक्षविक्रमो विक्रमोपसंप्राप्तविमलवार्त्तिवः श्री पर-
ममाहेश्वरः श्रीधरसेनस्तस्या सुतस्तत्पादानुद्ध्यात सकलजगदानन्दना-
- १० त्यद्भुतगुणसमुदयस्थगितसमग्रदिङ्गुलः समरशतवि[जय]शोभासनाथमण्डलाम-
बुतिमासुरतरासपीठो बूढगुरुमनोरथमहाभारः सर्वविद्यापराय-
- ११ रविभागाधिगाविमलमतिरपि सर्वत सुभाषितलवेनापि सुखोपपादनीयपरितोष सम-
ग्रलोकागाधगाम्भीर्यहृदयोपि सुचरितातिशयसुव्यक्तपरम-
- १२ कल्याणस्वभाव खिलीभूतकृतयुनृपतिपथविशोधनाधिगतोदमकीर्त्तिर्द्धर्मानुपरोधो-
ज्वलतरीकृतार्थसुखरपदुपसेवाभिरूढधर्मादित्यद्वितीयनामापरममाहेश्व-
- १३ रः श्रीशीलादित्य तस्यानुजसत्पादानुद्ध्यातः स्वयमुपेन्द्रगुरुणेव गुरुणात्यादर-
वता सम[मि]लषणीयामपि सजलक्ष्मीं स्कन्धासक्तां परमभद्र इव धुर्यस्त-
दाज्ञासंपा-

पं. १ पूलेण्डक ते अष्टादश अलेण्डक पांथो शकाय पं. २ पांथो त्रियः पं. ३ पांथो सत्वनिकषस्त पं. ४
पांथो संहतिः पं. ५ पांथो संपद्भिः त्रिदशः फलः पं. ६ पांथो प्रमोदः पं. ७ पांथो संपद्रुः गुणैः पं. ८ पांथो
संहताः पं. ९ पांथो पार्त्तिवध्रीः स्तस्यः ध्यातः पं. १० पांथो रांसपीठोब्यूढः पं. ११ पांथो विभागाधिगमविः
सर्वतः तोषः पं. १२ भावः कृतयुगः धोज्ज्वलः सुखरपदुः पं. १३ पांथो शिलादित्यः

- १४ दनैकरसतयेवोद्धह खेदसुखरतिभ्यामनायासितसत्त्वसंपत्ति प्रभावसंपद्वशी[कृ]-
तनृपतिशतशिरोरत्नच्छायेपगूढपादपीठोपि परावज्ञाभिमानरसानालिङ्गितमनो-
- १५ वृत्ति प्रणतिमेकां परित्यज्य प्रख्यातपौरुषाभिमानैरप्यरातिभिरनासादितप्रतिकृत्यो-
पाय कृतनिखिलभुवनमोदगुणसंहति प्रसभविघटितसकलकलि[विलसित]गतिर्वीच-
- १६ जनाभिरोहिभिरशेषैर्हैरनामृष्टात्युनतहृदयः प्रख्यातपौरुषास्त्रकौशलातिशयगण-
तिथिविपक्षक्षितिपतिलक्ष्मीस्वयंग्राहप्रकाशितप्रवीरपुरुषप्रथमसंख्याधिगम पर-
- १७ परमाहेश्वरः श्रीस्वरग्रहस्तस्य तनयस्तत्पदानुध्यात[:]सकलविद्याधिगमविहित-
निखिलविद्वज्जनमन[:]परितोषातिशय[:] सत्त्वसंपदा त्यागौदार्येण च विग-
तानुसन्धानाशमहितारातिपक्षम-
- १८ नोरथाक्षभङ्गः सम्यगुपलक्षिनेकशास्त्रकलालोकचरितगह्वरविभागोपि परमभद्रप्रकृ-
तिरकृत्रिमप्रश्रयविनयशोभाविभूषणः समरशतजयपताकाहरणप्रत्य-
- १९ लोदग्रबाहुदण्डविध्वन्सितनिखिलप्रतिपक्षदर्पोदयः स्वधनु ८ प्रभावपरिभूतास्त्र-
कौशलाभिमानसकलनृपतिमण्डलाभिनन्दितशासन परममाहेश्वरः श्रीधरसेनः
- २० तम्यानुजस्तत्पादानुध्यात सच्चरितातिशयितसकलपूर्णरपतिरतिदुस्साधानामपि प्रसा-
धयिता विषयाणां
मूर्तिमानिव पुरुषकार परिवृद्धगुणानु-
- २१ रागनिर्भरचित्तवृत्तिभिमनुरिव स्वयमभ्युपपन्नः प्रकृतिभिरधिगतकलाकलापः
कान्तिमाभिर्वृत्तिहेतुरकलङ्कः कुमुदनाथः प्राज्यप्रतापस्थगितदिगन्त-
- २२ रालप्रध्वन्सितध्वान्तराशिस्सततोदितस्सविता प्रकृतिभ्य परं प्रत्ययमर्त्थवन्तमति-
बहुतिथप्रयोजनानुबन्धमागम [परिपूर्ण] विदधानः सन्धिविग्रह-
- २३ समासनिश्चयनिपुणः स्थानेनुरूपमादेशं ददद्गुणवृद्धिविधानजनितसंस्कारस्साधूनां
राज्यशालातुरीयतन्त्रयोरुभयोर्निष्णातः प्रकृष्टविक्र [मो]
- २४ [पि] करुणामृदुहृदयः श्रुतवानप्यगर्वित कान्तोपि प्रशमी स्थिरसौहृदयोपि नि
[रसि]ता दोषवतामुदयसमयसदुपजनितजनतानुराग-
- २५ परिपिहितभुवनसमर्थितप्रथितवाक्कादित्यद्वितीय[नामा] परममाहेश्वरः श्री-
धुवसेनस्तस्य सुतः तत्पादकमल [प्रणा]मध-
- २६ रणिकषणजनितकिण्णलान्छनललाटचन्द्रश-[कलः]शिशु[भाव ए] व श्रवण-
निहित[मौक्तिका]लङ्कारविभ्रमामलश्रुतविशेषप्रदान [स]लि-

पं. १४ वांशे। द्वहन्; संपत्तिः पं. १५ वृत्तिः; पायः संहतिः पं. १८ वांशे। विध्वंसितः; शासनः पं. २० वांशे।
ध्यातः; सकलपूर्व्वनरः; कारः पं. २१ वांशे। वृत्तिभिर्भं पं. २२ वांशे। प्रध्वंसितः; प्रकृतिभ्यः; विदधानः पं. २३ वांशे।
पं. २४ वांशे। देवाभा आनी छे. पं. २४ वांशे। गर्वितः; समुपजनित. पं. २५ वांशे। विशेषः

- २७ ल[क्षा]लिताग्रहस्तारविन्द कन्याया इव मृदुकरग्रहणा [दमन्दी]कृतानन्दवि
[वि]र्वसु[न्धरायाः]का[र्मु]के धनुर्वेद इव संशोषिताशेषलक्ष्य-
२८ [कला]पः प्रणतसामन्तमण्डलो[तमाङ्गधृतचूडारत्नायमानशासनः]परममा-
हेश्वरपरमभट्टारकमहाराजाधिराज[परमेश्वर]

पतरुं बीजुं

- १ चक्रवर्ति श्रीधरसेनस्तत्पितामहभ्रातृश्रीशीलादित्यस्य शार्ङ्गपाणेरिवाङ्गज[न्मनो भ]
क्तिबन्धुरावयवकल्पितप्रणतेरतिघलया दूरं तत्पादा-
- २ रविन्दप्रवृत्तया नखमणिरुचा मन्दाकिन्येव नित्यममलितोत्तमाङ्गदेशस्यागस्त्य-
स्येव राजर्षेर्दक्षिण्यमातन्वानस्य प्रब[ल]
- ३ धवलिम्बा यशसां बलयेन माण्डितककुमानभसि यामिनिपतेर्विनिम्मताखण्डपरिवेप-
मण्डलस्य पयोदश्याम [शि]-
- ४ खरचूचुकरुचिरसङ्घविन्ध्य — — स्तनयुगायाः क्षितेः पत्युः श्रीदेरभट्टस्याङ्गजः
क्षितिपसंहतेरनुरागिण्याः गुचियशोशुं-
- ५ कभृतः स्वयंवरमालामिव राज्यश्रियमर्पयन्त्याः कृतपरिग्रहः शौर्यमप्रतिहतिव्या-
पारमानमितप्रचण्डरिपुमण्डलं मण्डलाग्रमि-
- ६ बाबलम्बमानः शरदि प्रसभमाकृष्ट [शि]लीमुखबाणासनापदितप्रसाधनानां
परभुरो विधिवदाचरितकरग्रहणः पूर्वमेव विवि-
- ७ धवण्णोर्ज्वलेन श्रुतातिशयेनोद्भासितश्रवणः पुनः पुनरुक्तेनेव रत्नालङ्कारेणालङ्कृत-
श्रोत्रः परस्फुरत्कटकविकटकीटपक्षरत्नकिर-
- ८ णविच्छिन्नप्रदानसालिलनिवहावसेकविलसन्नवशैवपैङ्करमिवाग्रपाणिमुद्ग्रहनधृतविशा-
लरत्नवलयजलधिवेलातटायमानभु-
- ९ जपरिष्वक्तविश्वम्भरः परममाहेश्वरः श्रीधुवसेनः तस्याग्रजोपरमहीपतिस्पर्शदोष-
तगणाधियेव लक्ष्म्या स्वयमतिस्पष्टचेष्टमाश्लि-
- १० द्वाङ्गयष्टिमतिरुचिरतरचरितगरिभपरिकलितसकलनरपतिरतिप्रकृष्टानुरागरसरभस-
वशीकृतप्रणतसामन्तसामन्तचक्रचूडा-
- ११ मणिमयूखस्वचितचरणकमलयुगलः प्रोद्गमोपारदोर्दण्डदलितद्विषद्वर्गदर्पः प्रसर्प्य-
त्पटीय ~ प्रतापैष्टोषिताशेषशत्रुम-

पं. २७ वांयो रविन्दः पं. ३ वांयो यामिनीपतेर्विनिर्मिता, स्वरनी निशानीयो अङ्ग अरपष्ट छ.
पं. ४ वांयो शुचि. पं. ५ वांयो प्रतिहत, पं. ६ वांयो मुवां पं. ७ वांयो ज्ज्वलेन; परस्फुर. पं. ८ वांयो सन्नि-
शैवलाङ्कार; द्ग्रह. पं. ९ वांयो नाशनधियेव. पं. १० वांयो यष्टि. पं. ११ वांयो प्रोद्गमोदार; शत्रुवैशः

- १२ शः प्रणयिपप्रनिक्षितलक्ष्मीकः प्रेरितगदोत्क्षिप्तमुदर्शनचक्रः परिहृतबालक्री-
डोनधः कृतद्विजातिरेकविक्रमप्रसाधितधनिधिः
- १३ तलोनङ्गीकृतजशय्योपूर्वपुरुषोत्तमः साक्षाद्धर्म इव सम्यगुपस्थापितवर्णा-
श्रमचारः परममाहेश्वरः श्रीखरग्रह × कुशली
- १४ सर्वानेव समाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं यथा मया माता पित्रो ऽ पुण्याप्यायना-
यानन्दपुरविनिर्गतखेटकवास्तव्यनन्दपुरचातुर्विद्यसा-
- १५ मान्यशर्कराक्षिसगोत्रवह्वृचसब्रह्मचारिब्राह्मणकेशत्रपुत्रब्राह्मणनारायणाय शिवभा-
गपुरविषये घृतालयभूमौ पङ्कजपल्लि-
- १६ काम्रामः सोढङ्गः सोपरिकरः सभूतवातप्रत्यायः सधान्यहिरण्योदयः सदशापराधः
सोत्पद्यमानविष्टिकः सर्वराजकीयानामहस्त-
- १७ प्रक्षेपणीयः पूर्वप्रत्तेदेवब्रह्मदेयब्राह्मणविंशतिरहितभूमिच्छिद्रन्यायेनाचन्द्रार्काणव-
क्षितिसरित्पर्वतसमकाली [नः] पुत्रपौत्रान्वयभोग्य उदकातिसर्गे-
- १८ ण धर्मदायो निस्पृष्टः यतोस्योचितया ब्रह्मदेयस्थित्या भुञ्जतः कृपतः कर्षयतः
प्रदिशतो वा न कैश्चिद्द्वयासेधे वर्त्तितव्यमागाभिभद्रनृपतिभिर-
- १९ प्यस्मद्वैशजैरन्यैर्वा अनित्यान्यैश्चर्याण्यस्थिरं मानुष्यं सामान्यञ्च भूमिदानफलम-
वगच्छद्भिरयमस्मदायोनुमन्तव्य ऽ परिपालयितव्यश्चेत्यु-
- २० कं च ॥ बहुभिर्वसुधा भुक्ता राजभिस्सगरादिभिः । यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य
तस्य तदा फलं ॥ यानीह दारिद्र्यमयाक्षरेन्दैर्द्धनानि धर्मायतनीकृतानि
- २१ निवर्त्तुमात्र्यप्रतिमानि तानि को नाम साधु पुनराददीत षष्ठिं वर्षसहस्राणि
स्वर्गे तिष्ठति भूमिद आच्छेत्ता चानुमन्ता च तान्येव नरके वसेत् ॥ दूतकोत्र
प्रमातृश्रीना ॥
- २२ लिखितमिदं सन्धिविग्रहाधिकृत दिविरपतिश्रीस्कन्दभटपुत्रदिविरपतिश्रमिदनहि-
लेनेति सं ३३७ आषाढ ब (९) स्वहस्तो मम ॥

पं. १२ वांशे प्रणयिपक्षः प्रसाधितधनित्री. पं. १३ वांशे साधारः पं. १४ वांशे वास्तव्यानन्दः शार्कराक्षि.
पं. १७ वांशे रहितो. पं. १८ वांशे गच्छद्भि. पं. २१ वांशे को नाम साधुः पं. २२ वांशे मिदं.

શીલાહિત્ય ૩ જનાં તામ્રપત્રો*

(સંવત ૩૪૨ શ્રાવણ વદિ ૯)

શીલાહિત્ય(૩ જ)નું દાનપત્ર ૧૬" x ૧૩"નાં મોટાં બે પતરાંઓ ઉપર લખ્યું છે. તે તદ્દન સુરક્ષિત છે તથા તેની કડી અને મુદ્રા તેનાં ચોગ્ય સ્થળે છે. આનરેબલ રાવ સાહેબ વિ. એન. મંડલિકે જ. બો. બ્રે. રો. એ. સો. વો. ૧૧ પા. ૩૩૪ માં પ્રસિદ્ધ કરેલાં શીલાહિત્ય ૩ જનાં બે દાનપત્રોને મળતી લિપિ છે. તેમાં લખેલી હુકીકતનો મોટો ભાગ ઉપરનાં બે શાસનો તથા જ. બો. એ. સો. માં પ્રસિદ્ધ થયેલાં શીલાહિત્યનાં એક અન્ય દાનપત્રને બહુ જ મળતો આવે છે.

આ દાન “ બાલાહિત્ય તળાવ પાસે નાંખેલી વિજયી છાવણી ” માંથી આવ્યું છે, અને તેથી તે રાજના પ્રવાસ^૧ માં અપાયું છે. બાલાહિત્ય, જેના ઉપરથી આ તળાવનું નામ પડ્યું હતું તે કદાચ વલ્લીનો રાજા દ્રુવસેન ૨ જો હોય. પતરાં ૧ લાંબી પંક્તિ ૨૫-૨૬ માં તેનું આ ઉપનામ હોવાનું જણાય છે.

આ દાન મેળવનાર ભટ્ટ કુમાર છે. તે કૃષ્ણ ચતુર્વેદના ભાગ મૈત્રાયણીયનો અભ્યાસ કરેલો, ભરદ્રાજ ગોત્રના, ગોમૂત્રિકામાંથી દેશાન્તર કરી વલ્લીમાં રહેતા બ્રાહ્મણ દ્રોણપુત્રનો પુત્ર હતો. તેને તથાતુર્વિદ્ય-ત્રૈવિદ્યસામાન્ય એવું વિશેષણ પણ લગાડેલું છે. આનો અર્થ સ્પષ્ટ નથી. દાનમાં લોણાપદ્ધત નામનું ગામ આપેલું છે. તે લોણાપદ્ધત સ્થલિ, જેને ‘ લોહસ્થલકોપરિપટકસ-હિત’ એવું એકવધારે અને ન સમજી શકાય તેવું વિશેષણ લગાડેલું છે, તેમાં આવ્યાનું વર્ણન છે.

દાનપત્રની તારીખ, સંવત ૩૪૨ ના શ્રાવણના કૃષ્ણ પક્ષ ૯ મી છે. સંવતનું બીજું ચિહ્ન શંકાવાળું છે. ડૉ. બાઉ દાજીનાં જ. બો. બ્રે. રો. એ. સો. વો. ૮ પા. ૨૩૦ માંના લખાણના આધાર ઉપરથી હું તે ચિહ્ન ૪૦ ની હોવાના પાઠનો પ્રયોગ કરું છું.

* ઈ. એ. વો. ૫ પા. ૨૦૭ છ. પ્યુલ્કર ૧ વલ્લી તથા ગુર્જર દાનપત્રો તેમ જ અન્ય વંશોનાં દાનપત્રો કોઈક વાર જ્યાંથી દાન ભહેર થયું હોય તે જગ્યાનાં વર્ણનથી હમમેશાં સાર થાય છે. (જુઓ. ઈ. એ. વો. ૪ પા. ૧૦૬) આ લેખ સાબીત કરી આપે છે કે જ. બો. બ્રા. રો. એ. સો. વો. ૧૨ પા. ૩૩૫ ની નોટમાં જણાવવા પ્રમાણે દ્રુવસેન ૪ થા પછીનાં બધાં દાનપત્રો ખેટકમાંથી જ ભહેર થયાં છે તે સાચું નથી. આ ખેટક ગુજરાતનું ખેડા નહિ, પરંતુ હાલિયાવાડનું ખેડ એ નામનું ગામડું હોયું જોઈએ. તે જ નોટની અંદર દર્શાવેલી હુકીકત કે ગુજરાતમાં ખેડા વલ્લી રાજાઓની રાજધાની થઈ હતી તે હજી સુધી સાબિત થયેલી નથી.

अक्षरान्तर

- १ स्वस्ति जयस्कन्धावारात् बालादित्यतटाकवासकात् प्रसभप्रणतामित्राणामत्रकाणा-
मतुलबलसंपन्नमण्डलाभोगससक्तप्रहारशतलब्धप्रतापा प्रतापोपनत
- २ दानमानार्जवोपार्जितानुरागादनुरक्तमौलभृतश्रेणीबिलावासराज्यश्रियः परममाहे-
श्वरश्रीभटार्कादिव्यवच्छिन्नराजवंशान्मातापितृचरणारविंदप्रणतिप्रविधौताशे-
- ३ षकल्मषः शैशवात्प्रभृतिखन्नद्वितीयबाहुरेवसमदपरगजघटास्फोटनप्रकाशितसत्व-
निकषस्तत्प्रतापप्रणतारातिचूडारत्नप्रभाससक्तपादनख-
- ४ रश्मिसंहतिः सकलस्मृतिप्रणीतमार्गः सम्यपरिपालनप्रजाहृदयरंजनान्वर्त्थराज-
शब्दो रूपकान्तिस्थैर्यगामीर्य्यबुद्धिसंपद्भिः स्मरशशाङ्काद्रिराजोदधिप्रिदश-
- ५ गुरुधनेशानंतिशयानः शरणागताभयप्रदानपरतया तृणवदपास्ताशेषस्वकार्यफल-
प्रार्थनाधिकार्थप्रदानानंदितविद्वत्सुहृत्प्रणयिहृदयः प-
- ६ दचारिसकलभुवनमण्डलाभोगप्रमोदः परममाहेश्वरः श्रीगुहसेनस्तस्यसुतस्त-
त्पादानखमयूखसंतानविस्तृतजान्हवीजलौघप्रक्षालिताशेषकल्मष
- ७ प्रणयिशतसहस्रोपजीव्यमानसंपद्रूपलोभादिवाश्रितः सरभसमाभिगामिकैर्गुणै सह-
जशक्तिशिक्षाविशेषविस्मापिताखिलधनुर्द्धरः प्रथमनरप-
- ८ तिसमतिसृष्टानामनुपालयित धर्मदायानामुपकर्त्ता प्रजोपघातकारिणामुपप्लवानां-
दर्शयिता श्रीसरस्वत्योरेकाधिवासस्य संहतारातिपक्षलक्ष्मीप-
- ९ रिभोगदक्षविक्रमो विक्रमोपसंप्राप्तविमलपार्थिवश्रीः परममाहेश्वरः श्रीधरसेन-
स्तस्य सुतस्तत्पादानुध्यातः सकलजगदानन्दनात्यद्भुतगुणसमु-
- १० दयस्थगितसमग्रदिङ्मण्डलः समरशतविजयशोभासनाथमण्डलाग्रद्युतिभासुरररां-
सपीठो व्यूढगुरुनोरथमहाभारः सर्वविद्यापरापरविभागा
- ११ धिगभविमलमतिरपि सर्वतः सुभाषितलवेनापिसुखोपपादनीयपरितोषः समग्रालो-
कागाधगामीर्य्यहृदयोपि मुचरितातिशयमुव्यक्तपरमक-
- १२ ल्याणस्वभावः खिलीभूतकृतयुगनृपतिपथविशोधनाधिगतोदग्रकीर्त्तिर्द्धर्मानुपरोधो-
ज्वलतरिकृतास्थासुखसंपदुपसेवानिरूढधर्मादित्यद्वितीय-
- १३ नामा परममाहेश्वरः श्रीशीलादित्यस्तस्यानुजस्तत्पादानुध्यातः स्वयमुपेद्रगुरुणेव
गुरुणात्यादरवता समभिलषणीयामपि राजलक्ष्मीं स्कन्धासक्तां परम-
- १४ भद्र इव धुर्य्यस्तदाज्ञासंपादनैकरसतयैवोद्ब्रह्मखेटसुखरतिभ्यामनायासितसत्वसं-
पत्तिः प्रभावसंपद्दशीकृतनृपतिशतशिरोरत्नच्छायोपगूढपादपी-

पं. १ वांथो मैत्रकाणा; संसक्त; प्रतापः पं. २ वांथो राजवंशा पं. ३ वांथो संसक्त पं. ४ वांथो मार्गस्-
म्यक् प. पं. ५ धनेशान ३५२नु अनुस्वा २ ६११ वांथो.;-वांथो फलः पं. ६; वांथो पादचारीव; पादनख;
कल्मषः पं. ८ वांथो पालयिता, मुपप्लवानां. पं. १० वांथो द्युतिभासुरतरांस पं. १२ वांथो तरीकृता पं. १३
वांथो मुपेन्द्र
६६

- १५ ठेपि परावज्ञाभिमानरसानालिङ्गितमनोवृत्तिः प्रणतिमेकां परित्यज्यै प्रख्यातपौरुषा-
भिमानैरप्यरतिभिरनासादितप्रतिक्रियोपायः कृतनिखिलभुवनामोद-
- १६ विमलगुणसंहतिः प्रसन्नविघटितसकलकलिविलसितगतिनीचजनाधिरोहिभिरशेषै-
र्द्वैषैरनामृष्टात्युन्नतहृदयः प्रख्यातपौरुषाखकौशला-
- १७ तिशयः गणतिथविपक्षक्षितिपतिलक्ष्मीस्वयंग्राहप्रकाशितप्रवीरपुरुषप्रथमसंख्याधि-
गमः परममाहेश्वरः श्रीखरग्रहस्तस्य सुतस्तत्पादानुध्यातः
- १८ सर्वविद्यागमविहितनिखिलविद्वज्जनमनःपरितोषातिशयसत्त्वसंपदा त्यागौदार्येण च
विगतानुसंधानासमाहितारातिपक्षमनोरथाक्षिभंगसम्यगुप-
- १९ लक्षितानेकशास्त्रकलालोकचरितगह्वरविबाधोपि परममद्रप्रकृतिरकृत्रिमप्रश्रयविनय-
शोभाविभूषणसमरशतजयपताकाहरणप्रत्यलोदग्र-
- २० बाहुदण्डविध्वंसनखिलप्रतिपक्षदर्पोदय स्वधनुः प्रभावपरिपूताखकशलाभिमान-
सकलनृपतिमण्डलाभिनिंदितशासनः परममाहेश्वरः श्रीधरसेन-
- २१ स्तस्यानुजस्तत्पादानुध्यातः संचरितातिशयितसकलपूर्वनरपतिरतिदुःसाधानामपि-
साधयिता विषयाणां मुर्तिमनिव पुरुषकारः परिवृद्धगुणानुरागनिर्भरचित्तवृ-
- २२ च्छिर्मनुरिव स्वयमभ्युपपन्नः प्रकृतिभिरधिगतकलकलापः कान्तिमान्निव्यतिहेतुरक-
लंकः कुमुदनाथः प्राज्यप्रतापस्यगितदिगन्तरालप्रध्वंसितध्वान्तराशि-
- २३ सततोदित सविता प्रकृतिभ्यः परं प्रत्ययमर्थवन्तमतिबहुतिथप्रयोजकानुबन्धमा-
गमपरिपूर्णा विदधानः सन्धिविग्रहसमासनिश्चयनिपुणः
- २४ स्थानेनुरूपमादेशं ददद्गुणवृद्धिविधानजनितसंस्कारः साधूनां राज्यशालातुरीयसूत्र-
योरुभयोरपि विष्णतः प्रकृष्टविक्रमोपि करुणामृदुहृदयः श्रुत-
- २५ वान्प्यगर्जितः कान्तोपि प्रशमी स्थिरसौहृदय्योपि निरसिता दोषवतामुदयस-
मयसमुपजनितजनतानुरागपरिपिहितभुवनसमर्थितप्रथितबाला-
- २६ दित्यद्विनीयनामा परममाहेश्वरः श्रीधुवसेनस्तस्य सुतस्तत्पादकमलप्रणामधर-
णि कण्ठजनितकिणलाञ्छनललाटचन्द्रशकलः शिशुभा-
- २७ व एव श्रवणनिहितमौक्तिकालंकारविभ्रमामलश्रुतविशेषप्रदानसलिलक्षालिताग्रह-
स्तारविदः कन्याया इव मृदुकरग्रहणादमदीकृता
- २८ नन्दविधिर्वसुधरायाः कामुके धनुर्वेद इव सभाविताशेषलक्ष्यकलापः प्रणतसाम-
न्तमण्डलोत्तमांगधृतचूडा-
- २९ रत्नायमानसाशनः परममाहेश्वरः परमभट्टारक-हाराजाधिराजपरमेश्वरचक्र-
वर्तिश्रीधरसेनः

पं. १५ वां. लिङ्गितः पं. १६ वां. गतिनीच पं. १८ वां. विद्याधिगम (भीष्मं पतरांभ्यानी भ ३५)
पातिशयः; क्षभंगः पं. १८ वां. विभागोपि; प्रथयः/विभूषणः पं. २० वां. परिभूता; विध्वंसितनिखिलं दर्पोदयः-
कौशला. पं. २१ वां. मूर्तिमानिव; निर्भरचित्तः पं. २२ वां. च्छिर्मनः; च्छिर्वृत्तिः दिगन्तरालः; राशिः पं. २३
वां. सततोदितः प्रयोजना; परिपूर्णः पं. २४ वां. निष्णातः पं. २५ वां. वान पं. २७ वां. विशेषः; मन्दीकृता
पं. २८ वां. वसुधरायाः कामुके-संभाविता; चूडा. पं. २९ वां. शासनः

पत्तं बोजुं

- १ तत्पितामहभ्रातृश्रीशीलादित्यस्य सार्ङ्गपाणरिव गलन्मनो भक्तिबन्धुरावयवकल्पित-
प्रातरंतिधवलयादूरं तत्पादारविन्दप्रवित्तयानखमणिरुचा मन्दाकिन्येव नित्य-
ममलितोत्तमांग
- २ देशस्यागस्यस्येव राजर्षेर्द्वाक्षिण्यमातन्वानस्य प्रबलधवलिन्नायशसां वल्येन मण्डि-
तककुभा नभसि यामिनीपतेर्विदलिताखण्डपरिवेषमण्डलस्य
- ३ पयोदश्यामशिखरचूचुरचिरसह्यविन्ध्यस्तनयुगाया क्षितेः पत्यु श्रीदेरभटस्यांगजः
क्षितिपसंहतेरनुरागिण्याः शुचियशोशुकभृतः स्वयंवरमा-
- ४ लामिव राज्यश्रियमर्पयन्त्याः कृतपरिग्रहः शौर्यमप्रतिहतव्यापारमानमितप्र-
चण्डरिपुमण्डलमण्डलाग्रमिवावलंबमानशरदि प्रसभमाकृष्टशिलीमुखबाणासना-
- ५ पादितप्रसाधनानां परभुवां विधिवदाचिरितकरग्रहणः पूर्वमेव विविधवर्णोज्ज्व-
लेन श्रुतातिशयेनोद्भासितश्रवणपुनः पुनः पुनरुक्तेनैव रत्नालङ्कारेणालंकृतश्रोत्रः
- ६ परिस्फुरत्कटकविकटकीटपक्षरत्नकिरणमविच्छिन्नप्रदानसलिलनिवहावसेकविलसन-
वशैवलङ्कुरमिवाग्रपाणिमुद्वहन्धृतविशालरत्नवलयजलधिवेलातटाय-
- ७ मानभुजपरिश्रुतविश्रंभरः परममाहेश्वरः श्रीध्रुवसेनस्तस्याग्रजोपरमर्हीपतिस्पर्श-
दोषनाशनधिषेवलक्ष्म्यास्वयमतिस्पष्टचेष्टमाश्लिष्टांगयष्टिरतिरुचिर-
- ८ तरचरितगतिगरिमपरिकलितसकलनरपतिरतिप्रकृष्टानुरागरसरभसवशीकृतांप्रणतस-
मस्तसामन्तचक्रचूडामणिमयूखस्थगितचरणकमलयुगलः प्रोद्धा-
- ९ मोदारदोर्दण्डदलितद्विषदूर्गदर्पप्रसम्पत्पटीयः प्रतापप्लोषिताशेषशत्रुवंशः प्रणयि-
पक्षनिक्षिप्तलक्ष्मीकः प्रेरितगदोत्क्षिप्तसुदर्शनचक्रः परिहृ-
- १० तबालक्रीडोनधः कृतद्विजातिरेकविक्रमप्रसाधितधरित्रीतलोर्नगीकृतजलशय्योपूर्व-
पुरुषोत्तमः साक्षाद्धर्म इव सम्यग्यवस्थापितवर्णाश्रमाचारः पूर्वैरप्यु-
- ११ र्वीपतिभिस्तृण्णालवल्लुब्धैर्यान्यपहतानि देवब्रह्मदेयानि तेषामप्यतीसरलमनः
प्रसरमुत्सङ्कलनानुमोदनाभ्यां परिमुदितत्रिभुवनभिनन्दितोच्छ्रितोत्कृष्ट-
- १२ धवलधर्मध्वजप्रकाशितनिजवंशो देवद्विजगुरुन्प्रति यथार्हमनवरतप्रवर्चितमहोद्वंगा-
दिदानव्यसनानुपजातसंतोषोपाचोदारकीर्त्तिपंक्तिपरंपरा-
- १३ दन्तुरितनिखिलदिक्चक्रवालस्पष्टमेव यथार्थं धर्मादित्यापरनामा परममाहेश्वरः
श्रीखरग्रहस्तस्याग्रजन्मनः कुमुदषण्डश्रीविकासिन्या कलावतश्चन्द्रिकेयव
- १४ कीर्त्या धवलितसकलदिङ्मण्डलस्य खण्डितागुरुविलेपनपिण्डश्यामलवर्धयैशैलवि-
पुलपयोधराभोगायाक्षोण्याः पुत्युः श्रीशीलादित्यस्य सूनुर्वचप्रालेय-
- १५ किरण इव प्रतिदिनसंवर्द्धमानकलाचक्रवालः केसरान्द्रशिशुरिव राजलक्ष्मीमचल-
वनस्थलीमिवालंकुर्व्वाणः शिखण्डिकेतन इव रुचिमच्चूडामण्डनः प्रचण्ड-

पं. १ वांथि शार्ङ्गपाणेरिवाङ्गजन्मनो; प्रणतेरतिध. पं. २ वांथि गस्त्यस्येव, पं. ३ वांथि रुचिर; युगायाः
पं. ४ वांथि लंबमानः पं. ५ दाचरित; श्रवणयुगलः पुनः पुनरु; लंकृत पं. ६ वांथि विलसन्नव पं. ७ वांथि परिष्वक्त
पं. ८ वांथि वशीकृतप्र पं. ९ वांथि दर्पः प्रसर्प; पं. ११ वांथि तृणलवल्लुब्धैर्यान्य पं. १२ वांथि गुरुन्प्रति.
पं. १३ वांथि बालः

- १६ शक्तिप्रभावश्च शरदागम इव प्रतापवानुल्लसत्पद्मः संयुगे विदलयन्मोधरानिव पर-
गजानुदयतंचतपनबालातप इव संग्रामे मुष्णन्त्रविमु-
- १७ खानामायुंषि द्विषतां परममाहेश्वरः परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरश्री-
वावपादानुध्यातः परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरश्रीशीलादित्यस्तस्य
- १८ सुतस्तत्पादानुध्यातः क्षुभितकलिजलधिकलोलामिभूतमज्जन्महीमण्डलोद्धारधैर्यः
प्रकटितपुरुषोत्तमतयानिखिलजनमनोरथपरिपूरणपरोपर इव
- १९ चिन्तामणिश्चतुःसागरावरुद्धसीमापरिकरां च प्रदानसमये तृणलवलवधीयसी भुव-
मभिमन्यमानोपरपृथ्वीनिर्माणव्यवसायासादितपारमेश्वरधैर्यः कोपाकृ-
- २० छनिस्त्रिंशविनिपातविदलितारिकरिकुंभस्थलोलसत्पसृतमहाप्रतापानलप्राकारपरिगत-
जगन्मण्डललब्धस्थितिः विकटनिजदोर्दण्डावलंबिना सकलभुवनाभो-
- २१ गमाना मन्यास्फालविधुतदुग्धसिन्धुफेनपिण्डपाण्डुरयसोविताननपिहितातपत्रः पर-
ममाहेश्वरः परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरश्रीवावपादानुध्यात-
- २२ परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरश्रीशीलादित्यदेवः सर्वानेव समाज्ञापय-
त्यस्तुवः संविदितं यथामया मातापित्रोः पुण्याप्यायनायगोमूत्रिकाविनिर्गतश्रीवल-
- २३ भीवास्तव्यतच्चातुर्विद्यत्रैविद्यसामन्यभरद्वाजसगोत्रमैत्रायणीयसब्रह्मचारिब्राह्मणद्रोण-
पुत्रब्राह्मणभूतकुमाराय सुराष्ट्रेषु लोणापद्रकस्थल्यां खोडस्थलकोपरिपट-
- २४ कसहितलोणापद्रकग्रामः सोद्रंगः सोपरिकरः सभूतवातप्रत्यायसधान्यहिरण्यादेय-
शदशापराधः सोत्पद्यमानविष्टिकः सर्व्वराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीयः पूर्व्वप्रच्छेद-
ब्रह्मदेयरहितो भूमिच्छिद्रन्या-
- २५ येन चन्द्रार्कावक्षितिसरित्पव्वतसमकालीनः पुत्रपौत्रान्वयभोग्य उदकातिसर्गेण
धर्मदायोतिसृष्टः यतोस्योचितया ब्रह्मदेयस्थित्या भुंजतः कृपतः कर्षयतः प्रदिशतो
वानकैश्चि-
- २६ दव्यासेधे वर्तितव्यमागामिभद्रनृपतिभिरप्यस्मद्वंशजैरन्यैर्वा अनित्यैश्चर्याण्यस्थिरं
मानुष्यं सामान्यं च भूमिदानफलभवगच्छद्विरयमस्मदायोनुमन्तव्यः परिपाल-
यितव्यश्चेत्युक्तं च
- २७ बहुभिर्वसुधा भुक्ता राजभिः सगरादिभिः यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा
फलम् । यानीहदारिद्र्यभयान्नरेन्द्रैर्द्धनानि धर्मायतनीकृतानि निर्भुक्तमाल्यप्रति-
मानि तानि को नाम साधुः पुनराददीत ॥
- २८ षष्ठीं वर्षसहस्राणि स्वर्गे मोदति भूमिदः आच्छेत्ता चानुमता च तान्येव नरके
वसेत् ॥ दूतकोत्र राजपुत्रखरग्रह ॥
- ३० लिखितमिदं बलाधिकृतवप्पभोगिकपुत्रदिविरपतिश्रीहरगणेनेति ॥
सं ३४२ श्रावण व [९] स्वहस्तो मम ॥

पं. १६ वांथि विदलयन्मो उदयतपन; मुष्णन्त्र पं. १६ वांथि लघीयसी पारमैश्वर्यः पं. २१ वांथि परममाहेश्वरः
पाण्डुरयशोवितानेन पं. २३ वांथि सामान्य पं. २४ शदशापराधः पं. २६ वांथि षष्ठि पं. ३० वांथि खरग्रह; हर-
गणेने मी तो ने शं ३४२ पृष्ठे ॥

શીલાદિત્ય ૩ જાના એક દાનપત્રનું બીજું પત્રું

(ગુપ્ત) સંવત ૩૪૩ દ્વિતીય આષાઢ વદ

આ પત્રાને બધી બાબુએ અને ખાસ કરીને ડાબી અને જમણી બાબુએ નુકશાન થયેલું છે. તેના ઉપર કાઠનો જાડો થર જામી ગયો હતો, પરંતુ આર્કેઓલોજીકલ કેમીસ્ટે સાફ કર્યા પછી જણાવ્યું છે. ખરા અક્ષરો ચોક્કસ રીતે ઓળખી શકાયા હતા. પત્રાનું માપ ૧૧”x૧૧”નું છે. અને તેના ઉપર વ્યાકરણની એક પથ્રુ ભૂલ વગરની ૩૧ પંક્તિઓ છે.

પત્રું ધરસેન ૪ થાના વર્ણનથી શરૂ થાય છે. દાન આપનાર રાજા શીલાદિત્ય ૩ જાના વર્ણન સુધીનો બધો પ્રસ્તાવનાનો ભાગ લગલગ નીચેના દાનપત્ર તથા બાવનગર મ્યુઝીયમમાંના નીચે પ્રસિદ્ધ કરેલા સં. ૩૫૬ ના એક બીજા દાનપત્રને મળતો આવે છે.

ડુંકા-વિહારની સીમામાં આવેલા આચાર્ય ભિક્ષુ સ્થિરમતિના મઠમાં કુકુરાણિક ગામના આચાર્ય ભિક્ષુ વિમલગુપ્તે બંધાવેલા બૌદ્ધ મઠને આ દાન આપ્યું છે. વિમલગુપ્તના આ મઠ વિષે સંવત ૩૫૬ના એક બીજા દાનમાં પણ લખેલું છે. તે નીચે પ્રસિદ્ધ કર્યું છે. આ મઠ વિષે આ બે દાનપત્રોમાંથી જ આપણે જાણીએ છીએ. ડુંકા-વિહાર એક વિશાળ મઠ હોય તેવું જણાય છે જેમાં કેટલાક બીજા નહાના વિહારો બાંધ્યા હશે.

આ વિહાર ને આપેલાં ગામનું નામ ચોખ્ખું વંચાતું નથી. પણ તે સુરાષ્ટ્રમાં આવસનક(?) સ્થલીમાં આવેલું સીહાણક જણાય છે.

દાન આપવાનો હેતુ આવાં બૌદ્ધ દાનોનો હંમેશા મુજબનો છે.

દૂતકનું નામ વાંચી શકાતું નથી. પણ લેખકનું નામ અણહિલ છે. આ અધિકારી વિષે આ જ રાજાનાં બીજાં દાનપત્રોમાં પણ લખ્યું છે. નાશ પામતાં જરાકમાં બચેલી તારીખ સં. ૩૪૩ છે. અને ઉપર પ્રસ્તાવનામાં બતાવ્યું છે તે પ્રમાણે શીલાદિત્ય ૩ જાની આ વહેલામાં વહેલી તારીખ છે. તેનું સં. ૩૬૫નું બીજું દાન નીચે પ્રસિદ્ધ કર્યું છે. તામ્રપત્રો ઉપરથી મળેલી આ રાજાની બીજી તારીખો, ૩૪૬, ૩૪૭, ૩૪૮ (બધાં અપ્રસિદ્ધ), ૩૫૦ (એ. ઈ. વો. ૪ પા. ૭૬) ૩૫૨ (ઈ. એ. વો. ૧૧ પા. ૩૦૫) અને ૩૬૫ (જે. એ. એસ. બી, ૭, ૬૬૬)

अक्षरान्तर

- १
- २ महाराजाधिराजपरमेश्वरचक्रवर्तिश्रीधर
- ३ दूरं तत्पदारविन्दप्रवृत्तया नखमणिरुचा मन्दाकि-
न्येव[नि]त्य... ..
- ४ [दक्षिण्यमातन्वानस्य प्रबलधव]लिप्ता यशसां बलयेन मण्डि-
तककुभो
- ५ स्याद्गजः क्षितिपसंहतेरनुरागिण्याः शुचियशोऽशुकधृतैः स्वयं
- ६ चण्डरिपुमण्डलं मण्डलाग्रमिवावलम्बमानः शरदि प्रसभमाकृष्टशिलीमु ...
- ७ ... हणः पूर्वमेव विविधवर्णोज्ज्वलेन श्रुतातिशयेनोद्भासितश्रवणः पु[नः]
... ..
- ८ तनकिरणमविच्छिन्नप्रदानसलिलनिवहावसेकविलसन्नवशैवलाङ्कुरमि-
वाग्रपाणिमुद्वह
- ९ प्वक्तविश्वम्भरः परममाहेश्वरः श्रीधृवसेनस्तस्याग्रजो परमहीपतिस्पर्शदोषनास-
नधियेव
- १० चिरतरचरितगरिमपरिकलितसकलनरपतिरतिप्रकृष्टानुरागरसरभसवशीकृतप्र[णत-
समस्त]... ..
- ११ मलयुगलःप्रोद्गमोदारदोर्दण्डदलितद्विषद्वर्गदर्पःप्रसर्प्यत्पटीयप्रताप-
प्लो [विताशेषशत्रुव]... ..
- १२ सुदर्शनचक्रः परिहृतबालक्रीडोनधःकृतद्विजातिरैकविक्रमप्रसाधितध-
रित्री [तलोन्नद्धीकृतजल]... ..
- १३ म्यग्न्यवस्थापितवर्णाश्रमाचारःपूर्वरप्यूर्वापतिभिर्लिङ्गालवलुब्धैर्यन्य-
पहृतानि [देवब्रह्मदेयानि]... ..
- १४ कलनानुमोदनाभ्यां परिमुदितत्रिभुवनाभिनन्दि-
तोद्धितोत्कृष्टधवलधर्मध्वजप्र [काशितनिजवङ्गशो]... ..
- १५ र्त्तितमहोद्गङ्गादिदानव्यसनानुपजातसन्तोषोपा-
चोदार कीर्ति' पंक्तिपरंपरादन्तु [रितनिखिल]... ..
- १६ मा परममाहेश्वरः श्रीस्वरग्रहस्तस्याग्रजन्मन-
कुमुदषण्डश्रीविकासिन्या कलावतश्चन्द्रि [कयेव कीर्त्या]... ..
- १७ लेपनपिण्डश्यामलविन्ध्यशैलविपुलपयोधराभो-

- गायाः क्षोण्यापत्युः श्रीशीलादित्यस्य [सनु]
- १८ नकलाचक्रवालं केसं [रीन्द्र] शिशु [रि]
व राजलक्ष्मीमचलवनस्थलीमिवालङ्कुर्वीणः शिखण्डिकेतन इव रुचि [मच्चूडा]
... ..
- १९ गम इव प्रतापवानुलसत्पद्मसंयुगे विदलयन्नम्भोभरा-
निव परगजानुदय एव तपनवाला
- २० द्विषतां परममाहे [श्वरः] श्रीशीलादित्यं
कुशली सर्वानेव समाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं य या मा
... ..
- २१ डुड्ढाविहार [मण्डलान्तगता] चार्य्यभिक्षुस्थिरमति-
कारितविहारे आचार्य्यभिक्षुविमलगुप्तकारि [तमगव]
... ..
- २२ डुड्ढाविहारमण्डल [प्रावेश्य] कुकुराणकग्रामनिविष्टा-
चार्य्य भिक्षुविमलगुप्तकारित [विहारे]
- २३ भैषज्यचावरिकाद्युपयोगाय संबुद्धां
च भगवतां बुद्धानां गन्धधूपपुष्प
- २४ स्य खण्डस्फुटितप्रतिसंस्करणार्थं सुराष्ट्रेषु [वावसनक (?)]
स्थल्यां सीहाणक (?) ग्रामः [सोद्वजः]
- २५ सोत्पद्यमानविष्टिकः सर्व्वराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणी [यः
पूर्व]
- २६ [सरित्प] र्व्वतसमकालीन उदकातिसर्गांण धर्म्व्वायो
निसृष्टो [यतो]
- २७ [मिमद्रन्] पतिभिरस्मद्वड्शजैरन्यैश्च अनित्यानैश्र्वर्या
[ण्यस्थिरं]
- २८ [श्वेत्यु] क्तञ्च ॥ बहुभिर्व्वसुधा भुक्ता राजमिस्सगरा-
दिभिः
- २९ [यतनीह] तानि निर्भुक्तमाख्यप्रतिमानि तानि [को
नाम]
- ३० [द] नहिलेने [ति] ॥ सं ३०० ४० ३ द्वि
आषाढ व
... ..

શીલાદિત્ય ૩ જાનાં પતરાંઓ^૧

[શુભ-] સંવત્ ૩૪૬ નાં

આ બે પતરાં છે. તે દરેકનું માપ “૧૩ $\frac{૧}{૨}$ x ૧૧” છે. બન્ને એક જ ખાનુએ લખેલાં છે. પહેલા પતરામાં ૩૧ અને બીજામાં ૩૨ પંક્તિઓ લખેલી છે. ૬૩ મી લીટીમાં તારીખ આપી છે. તેમાં ૩૦૦, ૪૦, ૬ અને ૩ માટે ચિહ્નો છે.

આ દાનપત્ર એક “વિજયી છાવણી”માંથી બહાર થયું છે. પરંતુ ગામનું નામ વાંચી શકાતું નથી. દાન આપનાર વલ્લીના મૈત્રક વંશનો શીલાદિત્ય (૩ જા) છે. દાન મેળવનાર યજ્ઞના નામથી ઓળખાતો યજ્ઞદત્ત છે. તે આનંદપુર છોડીને તે વખતે વલ્લીમાં રહેતો હતો. તે શ્રીધરદત્તનો પુત્ર, છન્દોગ મતનો શિષ્ય, [ગાર્ગ્ય-]ગોત્રનો ચતુર્વેદિન હતો. બે વાવ સહિત બે ખેતરો દાનમાં આપ્યાં હતાં

તારીખ ઈ. સ. ૬૬૬ ને મળતા [શુભ વલ્લી સંવત્નાં] વર્ષ ૩૪૬ના માર્ગશીર્ષ વદિ ૩ ની છે. દ્રતક રાજપુત ધ્રુવસેન છે. અને લેખક દિવિરપતિ સ્કંદશટનો પુત્ર દિવિરપતિ શ્રીમદ્ અનહિલ છે.

अक्षरान्तरमांथी अमुक भाग

पतरूं बीजुं

- ४८ परममाहेश्वरः श्रीशीलादित्यकुशली
सर्वानेव समाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं यथा मया मातापित्रोः पुण्याप्यायनाय
आनन्दपुरविनिर्गत
- ४९ श्रीवलभीवास्तव्यचातुर्विद्यसामान्य [गार्ग्य] सगोत्रछंदोगसब्रह्मचारिब्राह्मणश्रीधर-
दत्तपुत्रब्राह्मणयज्ञदत्त प्रकाशद्वि नामयज्ञाय
- ५० सुराष्ट्रेषु कलाक्ष्येटके पक्षवटिकग्रामे अपरसी प्रकृष्टभूपादावर्त्तशतप-
रिमाणं क्षेत्रं यस्याघाटनानि
- ५१ पूर्वतः दासकसत्कक्षेत्रं ॥ दक्षिणतः देवकुलपाटकग्रामसीमा अपरतः देवकल-
पाटकग्रामसीमा च उत्तरतः ब्राह्मण[णर]ट्टकसत्कक्षेत्रं
- ५२ तथा अपरसीमन्यैव चोत्ररिकं पंचविंशतिभूपादावर्त्त परिसरा वापी यस्याः पूर्वतः
ब्राह्मणगोपदिन्नसत्कक्षेत्रं दक्षिणतः [बाल्ह]आरणक-
- ५३ ग्रामसीमा अपरतः ब्राह्मणसरस्वतीक्षेत्रं उत्तरतः ब्राह्मण सत्कक्षेत्रं
तथा हस्तवप्राहारे ग्रामे अपरसीमि वटभ-
- ५४ लिरिका भूपापदरपरिसरा वापी यस्याः पूर्वतः ब्रह्मदे[य] मातृशर्म
क्षेत्रं दक्षिणतः श्वरक्षेत्रं अपरतः सन्तापुत्र ग्रामसी-
- ५५ मसन्धिः उत्तरतः [कु हास]मश्वर क्षेत्रं तथापरदक्षिणसीमि भूपादावर्त्तशत-
परिमाणं प्रकृष्टं क्षेत्रं यस्य पूर्वतः विंति । दक्षिणतः उम्बक-
- ५६ क्षेत्रं । अपरतः खेटकप्रद्रकग्रामसीमसन्धिः उत्तरतः
एवमिदमाघाटनविशुद्धं वापीद्वयसमन्वितं क्षेत्रद्वयं सोद्वज्जः सोपरि-
- ५७ करसभूत
- ५९ धर्मदायः निसृष्टः यतोस्यो
- ६२ दूतकोत्र राजपुत्रध्रुवसेनः
- ६३ लिखितमिदं सन्धिविग्रहाधिकृतदिविरपतिश्रीस्कन्दभटपुत्रदिविरपतिश्रीमदनहि-
लेनेति सं ३०० ४० ६ मार्गशिर व ३ स्वहस्तो मम

શીલાહિત્ય ૩ જનાં તામ્રપત્રો^૧

[ગુપ્ત-] સંવત્ ૩૪૬ પૌષ સુદ ૭

આ પતરાંઓ મળવાનું સ્થળ જણાયું નથી. પરંતુ બોમ્બે ગેઝેટીઅર, વો. ૧ ભાગ ૧ પા. ૬૨ નોટ ૩ માં જણાવેલા આ સોસાયટીના મ્યુઝીયમમાં અપ્રસિદ્ધ પડ્યાં રહેલાં બે પતરાંઓ આ જ હોવાં જોઈએ. આ બે પતરાંનું કદરેકનું માપ ૧૬" x ૧૨½"નું છે. બન્ને કૃત્તા અંદરની બાજુએજ કેતરેલાં છે. બે ઠડીઓમાંથી મુદ્રાવાળી એક ઠડી મોબુદ છે. અને તે મુદ્રા સહિત ૮ " લાંબી છે. મુદ્રાનો મોટો વ્યાસ ૨½" લંબાઈનો છે.

પહેલા પતરામાં ૩૦ અને બીજામાં ૩૨ પંક્તિઓ લખેલી છે. તારીખ ૬૨ મી પંક્તિમાં આપી છે. અને તેમાં ૩૦૦, ૪૦, ૬ અને ૭ ના અંકોનાં ચિહ્નો છે.

વલ્લીના મૈત્રક વંશના શીલાહિત્યે (૩ જ.એ) આપેલું દાન ચાલુ રાખવાની નોંધ આ લેખમાં છે. દાન મેળવનાર પણ પ્રાકાશો છે:- (૧)સોમ તે કુશહુદમાંથી આવ્યો હતો. તે દત્ત-લિક્ષ્મણ પુત્ર અને છાંદોગ મતનો શિષ્ય અને ભારદ્વાજ-ગોત્રનો હતો. (૨)ભદ્રિ હરિનો પુત્ર વાજસનેયિ મતનો શિષ્ય, વત્સગોત્રનો, સિંધપુરનો રહીશ, ગિરિનગરમાંથી આવેલો પિટૃસેધર (૩) તેનો પુત્ર નાગ. દાનમાં આપેલી વસ્તુઓ:- (૧) સુરાષ્ટ્રમાં હસ્તવપ્રાદારમાં આવેલાં ઉચ્ચાણક ગામમાં ત્રણ ભાગનું બનેલું ૫૦ પાદાવત્તોનું એક ક્ષેત્ર; (૨)સિરીશવાપિ નામની વાવ અને (૩) વાતનુમક ગામમાં ૫૦ પાદાવતોના માપના એક ક્ષેત્રનો એક ભાગ.

દાનની તારીખ. ઈ. સ. ૬૬૬ ને મળતા [ગુપ્ત-વલ્લી સંવત્નાં] વર્ષ ૩૪૬ના પૌષ સુદ ૭ ની છે.

अक्षरान्तरमांथी अमुक भागं

- ४५ परममाहेश्वरः श्रीशीलादित्यः कुशली
- ४६ सर्वानेव समाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं यथा मया मातापित्रोः पुण्याप्यायनाय-
कुशहृदविनिर्गतं तच्चातुर्विधं सामान्यभारद्वाजसगोत्रछान्दोगसब्रह्मचारिब्राह्मण-
दत्तुलिकपुत्रब्राह्म-
- ४७ णसोमो तथा गिरिनगरविनिर्गतसिंघपुरवास्तव्य तच्चातुर्विधसामान्यवत्ससगोत्र
वाजसनेयिसब्रह्मचारिब्राह्मणभट्टिहरिपुत्रब्राह्मण पिट्टलेश्वर तथा तत्पुत्रनगो इत्येतेभ्यः
- ४८ त्रिभ्यः ब्राह्मणेभ्यः सुराष्ट्रेषु हस्तवप्राहारे डच्चाणकग्रामं त्रिखंडावस्थितं पंचा-
शद्भूपादावर्त्तपरिमाणक्षेत्रं खंडकुदुर्व्वागुगकप्रकृष्टं यत्र प्रथमखंडं अपरसीम्नि
विशतिभू-
- ४९ दावर्त्तपरिमाणं यस्याघाटनानि पूर्वतः कुदुर्व्वासमुद्रप्रकृष्टं क्षेत्रं दक्षिणतः डमर-
प्रकृष्टं क्षेत्रं अपरतः महेश्वरप्रकृष्टं क्षेत्रं उत्तरतः सिरीषवापी प्रश्नीह । तथा
- ५० म्येव द्वितीयखंडं विशतिभूपादावर्त्तपरिमाणं यस्य पूर्वतः
नदी दक्षिणतः सैव नदी अपरतः भट्टिकाग्रामसीमा उत्तरतः नदी तथा
तृतीयखंडं उत्तरसीम्नि
- ५१ दशभूपादावर्त्तपरिमाणं यस्य पूर्वतः आदित्यवत्तप्रकृष्टक्षेत्रं दक्षिणतः संगम-
दिन्नप्रकृष्टक्षेत्रं अपरतः दासकप्रकृष्टं क्षेत्रं उत्तरतः दासक-
- ५२ प्रकृष्टक्षेत्रं । तथा अपरसीम्नि कुदुर्व्वागुगकमहेश्वररोत्घसिंहो ब्राह्मण सिरीष-
वापीति संज्ञिता पंचाविंशतिभूपादावर्त्तपरिसरा वापी यस्याः पूर्वतः
- ५३ समुद्रप्रकृष्टक्षेत्रं दक्षिणतः गुगकप्रकृष्टं क्षेत्रं अपरतः महेश्वरप्रकृष्टक्षेत्रं । उत्तरतः
संगमदिन्नप्रकृष्टक्षेत्रं तथा मपुमद्चाके वातनुमकग्रामे
- ५४ अपरसीम्नि कुदुर्व्वामातृदासप्रकृष्टवडसंज्ञितं पंचाशद्भूपादावर्त्तपरिमाणं क्षेत्रं
खंडं यस्य पूर्वतः ब्राह्मणदत्तुलिकसत्कक्षेत्रं दक्षिणतः
- ५५ तटाकं अपरतः दत्तुलिकसत्कब्रह्मदेयः क्षेत्रं उत्तरतः राजवट एवमिदमाघाटन-
विशुद्धं वापीसमन्वितं क्षेत्रखंडं सोपरिकरं सभूत-
- ५६ वातप्रत्यायं सधान्यहिरण्यदेयं सदशापराधः सोत्पद्यमानविष्टकं सर्वसजकीया-
नामहस्तप्रक्षेपणीयं पूर्वदत्तदेवब्रह्मदेयरहितं भूमि-
- ५७ छिद्रन्यायेनाचन्द्रावर्ककर्णवक्षितिसरित्पूर्वतसमकालीनं पुत्रपौत्रान्वयभोग्यमुद्रका-
तिसर्गेण ब्रह्मदायो निस्पृष्टः यतोम... ..
-
- ६७ दूतकोत्र राजपुत्रध्रुवसेनः
- ६८ मिदं महासन्धिविग्रहाधिकृतदिविरपतिश्रीस्कन्दभटपुत्रदिविरपतिश्रीमदनहि-
लेनेति । सं ३०० ४० ६ पौष सु ७ स्वहतो मम ॥

શીલાદિત્ય ૩ જાનાં તામ્રપત્રો*

ગુ. સ. ૩૪૭ વૈ. સુ. ૧૫.

તરતમાં મળેલાં બે વલ્લભી તામ્રપત્રો ભાવનગરમાંના બાર્ટન મ્યુઝીયમના ક્યુરેટરે તપાસવા માટે મોકલ્યાં હતાં. તેમાંનું એક શીલાદિત્ય ૩ જાનું સં. ૩૪૭ વૈશાખ સુ. ૧૫ ની તિથિનું છે. તે દાન પુનિદ ? કાશ્યકમાં મુકામ હતો ત્યાંથી દેવામાં આવ્યું હતું. આ રાબાના વખતનું બહેલામાં બહેલું તામ્રપત્ર સં ૩૫૦નું છે. (એ. ઈ. વો. ૪ પા. ૭૬) તેથી આ તામ્રપત્રથી ત્રણ વર્ષ બહેલી સાલ મળે છે.

તેને દાન આપવામાં આવ્યું તે બ્રાહ્મણ સાંબદત્તનો દીકરો કૌશિક ગોત્રનો, યજ્ઞવેદી દીક્ષિત નામે ઓળખાતો સગ્ગડ નામનો હતો. તે મૂળ પુલ્લયશાંખપુરમાંથી આવેલો હતો અને હાલ વલ્લભી માં રહેતો હતો.

દાનમાં જમીનના ત્રણ કટકાઓ આપેલા હતા જે એકેદર ૧૦૦ પાદાવર્ત થતા હતા અને તે સુરાષ્ટ્રમાં કાલાપક પથકમાં ઠકકપદ્ર ગામમાં આવેલા હતા. આ દરેક કટકાની સીમા આપવામાં આવેલ છે.

આ દાનપત્રનો લેખક દિવિરપતિ રકન્દભટનો દીકરો દિવિરપતિ મદનાદિત્ય હતો અને દૂતક કુમાર ધ્રુવસેન હતો.

શીલાહિત્ય ૩ જાનાં લુસડીનાં તામ્રપત્રો^૧

સંવત્ ૩૫૦ શાક્યુન વદિ ૩ (ઇ. સ. ૬૬૯-૭૦)

નીચે આપેલા દાનની છાપ પ્રોફેસર બુદ્ધરે ઉપરના બીજા પ્રસિદ્ધકર્તાને આપી હતી. પ્રો. બુદ્ધરને આ છાપ મી. વજેશંકર. જી. ઓઝા તરફથી દેવનાગરી પ્રતિલેખ તથા થોડી ગુજરાતીમાં લખેલી ટીકા સહિત આપવામાં આવી હતી. કાઠિયાવાડના ગોહિલવાડ પ્રાંતના મહુવા પરગણામાં લુસડી ગામમાં એક બ્રાહ્મણના ઘરમાં ગાય બાંધવાના ખીલા ખોડવા કરેલા ખાડામાંથી આનો મૂળ લેખ મળી આવ્યો હતો.

આ લેખ બે તામ્રપત્રોની અંદરની બાજુમાં કેાતરેલો છે. આ પતરાંઓ, પહેલા પતરાના નીચેના ભાગમાંથી અને બીજા પતરાના ઉપરના ભાગમાંથી પસાર કરેલી, બે ઠડીઓથી જોડેલાં છે.

[મી. વજેશંકરે કૃપા કરીને મૂળ પતરાંઓ અને તપાસવા માટે મોકલ્યાં હતાં. તે આશરે ૧૫૩ ઈંચ પેાહળાં અને ૧૩૪ ઈંચ ઉંચાં છે. બેમાંની એક ઠડી સાદી અને રેણુ દીધા વગરની છે. બીજી કડી બે ત્રાંબાના મોટા કુકડાની બનેલી છે, પરંતુ હાલ કાપી નાંખી છે તેના છેડા સામસામા વાળી દીધેલા છે, અને તે એક મોટી સુરક્ષિત મુદ્રા વડે જોડેલા છે. આના ઉપર ઉપસાવેલી એક લંબગોળાકૃતિની સપાટી ઉપર એક બાજે ઉપર જમણી તરફ મુખ રાખી બેઠેલો નંદી કેાતરેલો છે. તેની નીચે વલ્લી લિપિમાં શ્રીમદ્ભગ્વત્ લેખ છે. પતરાં બહુ જડાં ન હોવાથી તથા કેાતરકામ ઉંડું હોવાથી ઘણા અક્ષરો પતરાંની પાછળ દેખાય છે, ૪૨ થી ૪૯ મી પંક્તિઓ બીજા સદ્કાર્ધદાર રીતે કેાતરેલી છે. તેમાં ઘણા અક્ષરો ટપકાટપકાવાળી પંક્તિઓથી બતાવ્યા છે. બન્ને પતરાંનું વજન ૧૦૧ પૌંડ; ન્હાની ઠડીનું ૫ ઓંસ, મુદ્રાવાળી કડીનું ૨ પૌંડ ૭ ઓંસ છે, કુલ વજન ૧૩ પૌંડ છે. મૂળ પતરાં મેં સાફ કર્યં છે. અને પ્રતિલેખમાં મારી છાપ પ્રમાણે સુધારો કર્યો છે.—ઈ. એચ.]

અક્ષરોના કદમાં બહુ ફેર છે. વચ્ચેના અક્ષરો આદિ અને અંતના ક્રતાં લગભગ બમણા મોટા છે. લિપિ દક્ષિણ તરફના મૂળાક્ષરોની છે, અને વલ્લીનાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં બીજાં દાનપત્રોને મળતી આવે છે.

આ દાનપત્ર “ જેટકમાં નાંખેલી વિજયી છાવણીમાંથી ” જાહેર થયું હતું. આ જેટક તે હાલનું ખેડા, જ્યાંથી ઘણાં દાનો અપાયાં છે તે છે. તેમાં શીલાહિત્ય ૩ જા સુધીના વલ્લી રાજાઓની હંમેશાની વંશાવળી આપી છે. બે વર્ષ પહેલાંના એક બીજા લેખ મુજબ, આમાં પણ રાજાને પરમ-માહેશ્વર શિવાય બીજું સમ્રાટનું વિશેષણ લગાડેલું નથી. દાનનું ભાષાન્તર નીચે આપ્યું છે: દ્રીપ, એટલે પોર્ટુગીઝ લોકોના હાલના દીવના રહીશ ચતુર્વેદિન બે બ્રાહ્મણબંધુઓને આ દાન આપ્યું છે. સૌરાષ્ટ્ર એટલે સોરઠમાં આવેલાં હેસેનક ગામમાં જમીનના ત્રણ ટુકડા તથા એક તળાવ તેઓને દાનમાં આપ્યાં હતાં. સીમાના વર્ણનમાં નીચેનાં ભૌગોલિક સ્થળોનાં નામ આવે છે: (૧) મધુમતી નદી, એટલે નિકોલની ખાડી [વિ. જી. ઓ.] (૨) શિવત્રાતૈજનું ગામડું હાલનું સમ્રા [વિ. જી. ઓ.]; (૩) મદલ તળાવ; એટલે જીર્ણ થયેલું હાલ કોસ-મદલ કહેવાતું તળાવ [વિ. જી. ઓ.] (૪) માણેજિજકા નદી એટલે હાલ સુકાર્ધ ગયેલો માલન(?) નો પટ [વિ. જી. ઓ.]

દ્રવક, રાજપુત ધ્રુવસેને શીલાહિત્ય ૩ જાનું એક બીજું દાનપત્ર^૨ પણ અમલમાં આણ્યું હતું. લેખક શ્રીમદ્ અનહિલે ઉપર જણાવેલું બીજું દાનપત્ર^૩ પણ લખ્યું હતું, તથા ખરબહુ ૨ જા તથા ધ્રુવસેન ૩ જા પાસે સેવા કરી હતી. વારીખ, [ચુસ-] સંવત્ ૩૫૦ એટલે ઇ. સ. ૬૬૯-૬૭૦ના શાક્યુન વદિ ૩ની છે.

^૧ એ. ઈ. વો. ૪ પા. ૭૪ વજેશંકર જી. ઓઝા તથા ધી. વૉ. સ્કાશ્મોરકોઈ ૨ (ઇ. એ. વો. ૧૧ પા. ૩૦૫)

^૨ એ. ઈ. વો. ૧૧ પા. ૩૦૬ ૪ ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૭૬ અને એ. ઈ. વો. ૧ પા. ૮૫

अक्षरान्तर'

पतरुं पहेळुं.

- १ ओं स्वस्ति [॥] विजयस्कन्धावारा[त]खे[ट] कवासका[त]प्रसभप्रणता-
मित्राणां ^१मैत्रकाणांमत्तुलबलसंपन्नमण्डलामोगसंसक्तप्रहारशतलब्धप्रतापात्प्र-
तापोपनतद[।]नम[। ना]—
- २ र्जवोपार्जितानुरागादनुरक्तमौलभृत[:]श्रेणीबल[।]वाप्तराज्यश्रियः परममाहेश्व-
रश्रीभट[।]कर्णदव्यवच्छिन्नराजवड्श[।]न्मातापितृचरणारवि[न्द]प्रणतिप्रविधौ-
ताशेष—
- ३ कल्मषः शैशवात्प्रभृति खड्गाद्वि[ती]यबाहुरेव समदपरगजघटास्फोट[नप्र]
काशित सैत्वनिकषस्तत्प्रभावप्रणतारातिचूडारत्नप्रभासंसक्तपादनखरश्मिसंहतिस्स-
- ४ कलस्मृतिप्रणी[त]मार्त्त सम्यक्परिपालनप्रजाहृदयरञ्जनान्वर्त्तराजशब्दो रूप-
कान्तिस्थैर्यगाम्भीर्यबुद्धिसंपद्भिःस्मरशशा[ङ्क]। द्विराजोदधिनिद्राशयुरुधने-
शानतिशय[।]—
- ५ नःशरणागताभयप्रदानपरतया तृणवदपास्ताशेषस्वकार्यफल[:]पार्त्थनाधिका-
र्त्थप्रदानानन्दितविद्वत्सुहृत्प्रणयिहृदयःपादच[।]रीव सकलभुवनमण्डलामोग—
- ६ प्रमोदःपरममाहेश्वरःश्रीगुहसेनस्तस्य सुतस्तत्पादनखमयूखसन्तानविसृतजाह्नवीज-
लौघप्रक्षालिताशेषकल्मषः प्रणयिशतसहस्रोपजीव्यमानसम्पदू-
- ७ पलोभाविवाश्रितःसरभसमाभिगा[मि]कैर्गुणैस्सहजशक्तिशिक्षाविशेषपिस्मा-
पितैःखिलधनुर्द्धरःप्रथमनरपतिसमतिसृष्टानामनुपालयिता धर्मदायानामप[।]—
- ८ [कर्त्ता] प्रजोपघातकारिणामुपप्लवानांदर्शयिता श्रीसरस्वत्योरेकाधिवासस्य संह-
तारातिपक्षलक्ष्मीपरिभोगदक्षविक्रमो विक्रमोपसंप्राप्तविमलपार्त्थिवश्रीः
- ९ परममाहेश्वरःश्रीधरसेनस्तस्य सुतस्तत्पादानुद्ध्यातः सकलजगदानन्दमात्यद्भुतगुण-
समुदयस्थगितसमग्रदिङ्मण्डलःसमरशतविजयशोभासनाथ—
- १० मण्डलाग्रद्युतिमासुरतराङ्गसर्पाटोदुर्द्धगुरुमनोरथमहाम[।]रः सर्वविद्यापर[।]पर-
विभागाधिगमविमलमतिरपि सर्वतःसुभाषितलवेनापिखुलो—
- ११ पपादनीयपरितोषः समग्रलोकागाधगाम्भीर्यहृदयोपि सुचरितातिशयसुव्यक्तपरमक-
ल्याणस्वभाव[:]खिलीभूतकृतयुगनृपतिपथ[वि]शोषनाधिगतो—

१ डो. दुष्टशनी ४।५ ७५२थी. २ यिद्ध ३पे छे. ३ वांथो मैत्रकाणाम. ४ वांथो वंशा ५ वांथो सत्त्व
६ वांथो मार्त्त. ७ वांथो विस्मापिता. ८ वांथो भासुरतरांसर्पाटोदुद्ध.

- १२ दमकीर्तिः 'धर्मानुपरोधोज्वलैतरिकृतार्थसुखसंपदुपसेवानिरुद्धधर्मादित्यद्वितीयना-
मा परममोहेश्वरः श्रीशीलादित्यस्तस्यानुजस्तत्पादानु-
- १३ द्वयातय^१ स्वयमु^२ पे]न्द्रगु^३ रु]णव^४ गु]रुण^५ [१] त्यादरवतासमभिलषणीयामपि राज-
लक्ष्मी^६ स्कन्धासक्ता^७ परमभद्र इव धुर्य्यस्तदाज्ञासंपादनैकपरतयैवोद्वहन्
- १४ खेदसुखरतिभ्यामन^८ [१] यासितसत्त्वसंपत्तिः प्रभावसंपद्वशीकृतनृपतिशतशिरोरत्न-
च्छायोपगुहं पादपीठोपिपरावज्ञाभिमानरसानालिङ्गित—
- १५ मनोवृत्तिः प्रणतिमेकां परित्यज्य प्रख्यातपौरुषाभिमानेरर्प्यरातिभिरनासादितप्रति-
क्रियोपाय^९ [:] कृतनिखिलभुवनामोदविमलगुणसं-
- १६ हतिः (ः) प्रसभविघटितसकलकलि^{१०} [वि] लसित^{११} [ग] तिः नीचजनाधिरोहिभिरशेषैर्दो-
पैरनामृष्टात्युन्नतहृदयः ख्यातपौरुषास्त्रकौ-
- १७ शलातिशयगणतिथविपक्षक्षितिपतिलक्ष्मीस्वयंग्राहप्रकाशितप्रवीरपुरुष^{१२} [:] प्रथमसं-
ख्याधिगमः परममोहेश्वरः श्री
- १८ खरग्रहस्तस्य तनयस्तत्पादानुद्वयातः सकलविद्याधिगमविहितनिखिलविद्वज्जनमन-
परितोषातिशय^{१३} [:] सत्त्वसंपदा त्यागौ-
- १९ दार्य्येण च विगतानुसन्धानासंमहितारातिपक्षमनोरथाक्षभङ्गः सम्यगुपलक्षिता-
नेकशा^{१४} [स्त्र] कल^{१५} [१] लोकचर्चितगह्वरविभागोपि प-
- २० रमभद्रप्रकृतिरकृत्रिमप्रश्रयविनयशोभै^{१६} विभूषणः समरशतजयपताकाहरणप्रत्यलोद-
ग्रबाहुदण्डाविध्वङ्गिसत्तं निखिल-
- २१ प्रतिपक्षदर्पोदयः स्वधनु^{१७} ~ प्रभावपरिभूतास्त्रकौशलाभिमानसकलनृपतिमण्डला-
मिनन्दितशासनः परममोहेश्वरः श्रीधरसेन-
- २२ स्तस्यानुजस्तत्पादानुद्वयातः सच्चरितातिशयितसकलपूर्व्वनरपतिरतिदुस्साधानामपि
प्रसाधयिता विषयाणा^{१८} [१] मूर्तिमानिव
- २३ पुरुषकारः परिवृद्धगुणानुरागनिर्भरचित्तवृत्तिभिर्मनुरिव स्वयमभ्युपपन्नः प्रकृति-
भिरधिगतकलाकल्मषकान्तिमान्नि-
- २४ र्वृतिहेतु^{१९} [१] कलङ्ककुमुदनाथ^{२०} [:] प्राज्यप्रतापस्थगितदिगन्तरालप्रध्वङ्गितै-
ध्वान्तराशिः सततोदि^{२१} [तः स] विता प्रकृतिभ्यः प-
- २५ रंप्रत्ययमर्थवन्तमतिबहुतिथप्रयोजनानुयन्धमागमपरिपूर्णं विदधानः सन्धिविग्रह-
समासनिश्चयनिपुणः स्थानेनुरू-

१ वांयो कीर्तिः. २ वांयो धोज्ज्वल. ३ वांयो ध्यातः. ४ वांयो लक्ष्मी. ५ वांयो सक्ता. ६ वांयो सत्त्व.
७ वांयो गृह. ८ वांयो घातैर. ९ वांयो सत्त्व. १० वांयो नाश. ११ वांयो चरित. १२ वांयो शोभा. १३ वांयो
ध्वंसित. १४ वांयो ध्वंसित.

- २६ परमादेशन्ददद्रुणवृद्धिविधानजनितसंस्कारः साधूनां राज्यसाल्लतुरीयस्तन्त्रयोरुभ-
योरपि नि[ष्णात]ः प्रकृष्टविक्रमोति^१ क-
- २७ रुणामृदुहृदयः श्रुत[१]व[१]नप्यगर्वितस्मान्तोपि प्रशमी स्थिरसौहृदयोपि
निरसितादोषवतामुदयसमयसमुपजनितजन[ता]नुराग-
- २८ परिपिहितभुवनसमर्थितप्रथितबालादित्यद्वितीयनामा परममाहेश्वरः श्रीध्रुवसेन-
स्तस्य^२ स्यतस्तत्पाद[क] मलप्रणामधराणिकष-
- २९ णजनितकिणल [१] ञ्छनललाटचन्द्रशकलः शिशुभाव एव श्रवणनिहितमौक्ति-
कालङ्कारे^३ विभ्रमाम(१) ल [श्रु] तविशेष [:] प्रदानसलिलक्षालिताग्रहस्तर-
विन्दू-^४
- ३० न्याया इव मृदुकरग्रहणा[द] मन्दीकृतानन्दविधिर्विमुन्धरायास्फूर्मुकेधनुर्वेदे^५ इव
संभाविताशेषलक्ष्यकलापः प्रणतसामन्तमण्डलोत्तमाङ्गधृत-
- ३१ चूडा[र] लायमानशासनः परममाहेश्वरः परममहाराकमहाराजाधिराजपरमेश्वरचक्र-
वर्ति[:] श्रीधरसे[न] स्तत्पितामह[आ]-
- ३२ [त्रिश्रीशीलादित्यस्य श[१]र्क्षप[१]णेरिवाङ्गजमना^६ भक्तिबन्धुराव[यव]
कल्पितप्रणतेरतिधव[ल]या दूरं तत्पादारविन्दप्रवृत्तया नखमणिरुचा मन्दा-
किन्येव नित्यममलितोत्तमाङ्गदेशस्यागस्त्य]-
- ३३ स्यैव राजर्षेर्दाक्षिण्यमातन्वानस्य प्रबलधवललिम्बा यशसां वलयेन [मण्ड] मण्डित-
ककुभा नभसि यामिनीपतेर्विडम्बितास्वण्डपरिवेषमण्डलस्य पयोदश्यामाशिवर-
चुचूर्करुचिरसह्यविन्द्यस्त-
- ३४ [नयुगा] [या :]

बीजं पतरं

- ३५ क्षिते ८ पत्युः श्रीडेरभटस्य[१]ङ्गजः^७ क्षितपसंहतेरनुरागिण्याः शुचियशोडशु-
कभृत्तः स्वयंवरमालामिव राज्यश्रियमर्पयन्त्याश्रुतपारिग्रहः शौ-
- ३६ र्यमैत्प्रतिहृतव्यापारमानमितप्रचण्डरिपेर्मण्डलं मण्डलाग्रमिवावल[म्ब]मानः शरदि
प्रसभमाकृष्टाशि[ली]मुखबाणासनापादितप्रसाधना-
- ३७ नां परभुवौ विधिवदाचारितकरग्रहणः पूर्वमेव विविधवर्णोज्ज्वलेन^८ श्रुतातिशये-
नोद्भासितश्रवणः पु[:] न ८ पुनरुक्तेनैव^९ रत्नालङ्कारेण[१]लङ्कृतश्रोत्र[:]
- ३८ परिस्फुरत्कटकाविकटकीटपक्षरत्नकिरणमविच्छिन्नप्रदानसलिलनिवहावसेकविल[क]
सन्नवशैवलाङ्कुरमिवाग्रपाणिमुद्वहन् धृतविशालरत्न[१]-

१ वांथो शालातुरीयतन्त्र. २ वांथो विक्रमोपि. ३ वांथो सेनस्तस्य सुत. ४ वांथो लंकार. ५ वांथो धनु-
र्वेद. ६ वांथो तृ ७ वांथो जन्मनो. ८ वांथो चुचुक. ९ वांथो क्षितिप. १० वांथो यशोशुक. ११ वांथो मप्रति
१२ वांथो रिपु १३ वांथो भुवां १४ वांथो वर्णोज्ज्वलेन. १५ वांथो नेव.

- ३९ वलयजलधिबेलातटा [य] मानभुजपरिष्वक्तविश्वम्भरः परममाहेश्वरः श्रीध्रुवसेन-
स्तस्या[:] मजोपरमहीपतिस्पर्शदोषनाशनधियेव
- ४० लक्ष्म्या स्वयमतिरपष्टचेष्टमास्तिष्ठाङ्गयष्टिरतिरुचिरतरचरितगारिमपारिकलितसकल-
नरपतिरतिप्रकृष्टानुरागर[स] रमसव-
- ४१ शीकृतप्रणतं समस्तसामन्तचक्रचूडामणिमयूखस्वचितचरणमलं युगल [:] प्रोद्गमो
दारदोर्दण्डदलितद्विषद्वर्गदर्पः प्रस-
- ४२ र्प्यत्पथीय (१ :) ~ प्रताप[षो] धित[१] शेषशत्रावङ्शः* प्रणयिपक्षनिक्षिप्त-
लक्ष्मीकः प्रेरितगदोक्षिप्तं सुदर्शनचक्रः परिहृतबालक्रीडा-
- ४३ नधङ्कृतद्विजातिरेकविक्र[म] प्र[सा] धितधरित्रीतलोन्[ङ्गी] कृतजलशय्योपूर्व-
पुरुषोत्तमः साक्षाद्धर्म इव सम्यगव्य[व] स्थावितवाण्णी-
- ४४ श्रमाचार[:] पूर्वैरप्युर्व्वीपति[भिस्तृ] ण्णालवलुब्धैर्य्यान्यपहृतानि देवब्रह्मदेयानि
तेषामेप्यसिसरलमन ~ प्रसरमुत्सङ्क-
- ४५ लनानुमोदनाभ्यां परिमुदिततृभूवै नाभिनन्दितोच्छ्रितोत्कृष्टधवलधर्मध्वजप्रकाशि-
तनिजवङ्शो** देवद्विजगुरुत्प्रति यथार्ह[म] न-
- ४६ वरतप्रवर्तितमहोद्भङ्गादिदानव्यसन[१] नुपजातस[न्तोषो] पातो [दा] रकीर्त्ति-
पंक्तिपरंपराकन्तुरितं निखिलदिक्चक्रवालः
- ४७ [स्प] ष[मे] व यथार्थधर्मादित्यापरनामा पर[म] माहेश्वरः श्री[ख] रम-
हस्तस्य[१] ग्रजन्मनः* मुदण्डश्रीविकासिन्या कल[१] वत-
- ४८ श्वन्द्रिकयेव कीर्त्या धवलित[स] कलदिङ्मण्डलस्य खण्डितागुरुविलेपनपिण्ड-
श्यामलो विन्ध्यशैलविपुलपयोधराभोगायाः
- ४९ क्षोण्या(:) ~ पत्यु[क] 'श्रीशीलादित्यस्य सुनुं' [र्नेव] प्रालेयकिरण इव
प्रतिदिनसंवर्द्धमानकलाचक्रवाल[ङ्के] सरीन्द्रशिशुरिव रा-
- ५० जलक्षमीमचलवनस्थलीभिवालङ्कुर्व्वाणः शिखाण्डकेतन इव रुचिमन्चूडामण्डनः
प्रचण्डशक्तिप्रभावश्च गरदागर्भे
- ५१ इव प्रतापवानुलसत्पद्मः संयुगे विदलयन्नम्भोधरानिव परगजानुदय एव तपन-
बालातप इव स्रग्भे मुष्ण-
- ५२ नभिसुखानामायूङ्क्ष्वि द्विषतां परममाहेश्वरः श्रीशीलादित्य* शली सत्त्वानेव समा-
ज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं यथा मया
- ५३ मातापित्रो ~ पुण्याप्यायन [१] य दीपविनिर्गततत्त्वातुर्व्विद्यसामान्यडोण्ड-
व्यसगोत्रवाजसनेयिसब्रह्मचारिब्राह्मणधनपति-

* १ प्रणत २ वांशो कमल. ३ वांशो तपथीयः ४ वांशो शत्रुवंशः ५ वांशो दक्षिणः. ६ वांशो क्रीडा. ७ वांशो
नवःकृत ८ वांशो कृत ९ वांशो स्थापितवर्णा १० वांशो तेषाम. ११ वांशो त्रिभुव. १२ वांशो वंशोदेवद्विजगुरुत्प्रति.
१३ वांशो दन्तुरित १४ वांशो श्यामल १५ वांशो पत्युः १६ वांशो सूनु १७ वांशो शर १८ वांशो सप्रामे १९ वांशो युधि.

- ૧૪ પુત્રબ્રાહ્મણભટ્ટિ-ઈશ્વરાખ્યાં સોદરઆતૃખ્યાં સુરાષ્ટ્રેષુ મધુમતીદ્વારે દેસેનકગ્રામે પૂર્વ-
સીમ્નિ પચ્ચપચ્ચ [૧] શદ્ભૂપા-
- ૧૫ દાવર્તપરિસરા વાપી [૧] યસ્યા આઘાટનાનિ [૧] પૂર્વતઃ પિચ્છકુપિકાં વહઃ
[૧] દક્ષિણતઃ બ્રાહ્મણવાવપ્રત્યયક્ષેત્રં મલ્લતટાકાં ચ [૧]
- ૧૬ અપરતઃ ગ્રામનિપાનકૂપકઃ [૧] ઉત્તરતઃ મૂલવર્મપાટકગ્રામસીમા [૧] તથા
પૂર્વદક્ષિણસીમ્નો કવિટ્ટિકાક્ષેત્રચ્છણ્ડં સપ્તતિભૂપા-
- ૧૭ દાવર્તપરિમાણં [૧] યસ્ય પૂર્વતઃ વિશાલપાટકગ્રામસીમા [૧] દક્ષિણતઃ
શિવત્રાતદ્વિગ્રામસીમા [૧] અપરતઃ વિશાલપટકં ગ્રામસીમા [૧] ઉત્તરતઃ
- ૧૮ વિશાલ [ધા] ટકં ગ્રામસીમા [૧] તથા એતત્સીમ્ની^૧ દ્વિતીયક્ષેત્રચ્છણ્ડં ઉચ્ચાસન્ધિર્ત
નવતિભૂપાદાવર્તપરિમાણં [૧] યસ્ય પૂર્વતઃ વિશાલપાટકગ્રામસીમા [૧]
- ૧૯ દક્ષિણતઃ વિશાલપાટકગ્રામસીમા [૧] અપરતઃ પિચ્છકૂપિકાવહઃ [૧] ઉત્તરતઃ
થેરકસત્કકૌટુમ્બક્ષેત્રં [:] [૧] [ત] થા પૂર્વસીમ્નિ ત્રિતીયચ્છણ્ડં
- ૨૦ વિદ્ધિંતિભૂપાદાવર્તપરિમાણં [૧] યસ્ય પૂર્વતઃ માણદ્વિજ્જિકા નંદી [૧] દક્ષિણતઃ
[વ] પ્પકપ્રકૃષ્ટક્ષેત્રં [૧] અપરંતઃ બ્રાહ્મણસ્કન્દસત્કપ્રે-
- ૨૧ હ્રદેયક્ષેત્રં [૧] ઉત્તરતઃ ઈશ્વરપ્રત્યયક્ષેત્રં [૧] વમિદમાઘાટનવિશુદ્ધં વાપી-
સમન્વિતં ક્ષે [ત્ર] ચ્છણ્ડત્રયં સોદ્રક્ષં સોપરિકરં સમૂત-
- ૨૨ વાત [પ્ર] ત્ય [૧] યં સધાન્યહિરણ્યદેયં સદગા [૫] રાધં સોત્પદ્યમાનવિષ્ટિકે-
સર્વરાજકીયાનામહસ્તપ્રક્ષેપણીયં પૂર્વપ્રત્તદેવબ્રહ્મદેયરહિતં
- ૨૩ ભૂમિચ્છિદ્રન્યાયે [ન] ચન્દ્રાર્ક્ષાર્ણવક્ષિતિસરિત્પર્વતસમકાલીનં પુત્રપૌત્રાન્વયમોગ્યમુ
ક [૧] તિસર્ગે^૨ સર્મદ [૧] યો [નિ] સ્તૃષ્ટઃ [૧] યતો તેયોઃ સમુચિતયા બ્રહ્મદેયસ્થિત્યા
- ૨૪ મુજ્જતો [:] કૃષ્ણતોઃ^૩ કર્ષયતોઃ પ્રદિશતો [સ]^૪ વા [ન] કૈશ્વિદ્યાસેધે વર્તિ-
તવ્ય [મ] [૧] ગ [૧] મિમપ્રનૃપતિમિરપ્યસદ્દાહૃંશજૈરન્યૈર્લ્લા^૫ અનિત્યાન્યૈશ્વર્યાન્ય-
સ્થિરં માનુષં સામાન્યચ્ચ ભૂમિદાનં ફલં-
- ૨૫ મવગચ્છદ્વિરયમસાહાયોનુમન્તઃપરિપાલયિતવ્યશ્વેત્યુક્તચ્ચ ॥ બહુભિર્વસુધા
મુક્તા રાજમિ [:] સગરાદિભિઃ [૧] યસ્ય યસ્ય યદ [૧] ભૂમિદયસ્યૈ તસ્ય તદા
ફલં [૧] યાનીહ દારિદ્ય [મ] યાન્નરેન્દ્રૈદ્ધનાનિ^૬ ધ-
- ૨૬ મ્માયતનીકૃતાની^૭ [૧] નિર્મુક્તમાલ્યપ્રતિમાનિ તાનિ કો નામ સાધુ ॥ પુન-
રાદદીત ॥ ષષ્ટિવર્ષસહસ્ર [૧] જ્ઞ [૧] સ્વર્ગે^૮ તદ્દત ભૂમિદ [:] [૧] આચ્છેતા
ચાનુમ [૧] ન્તા ચ તાન્યેવ નરકે વસેત્ [૧] દૂતકોત્ર રાજપુત્ર [ધ્રુવ] સેન [:] [૧]
- ૨૭ [લિ] ચિતમિદં સ [ન્ધિ] વિગ્રહાધિકૃતદિવિરપતિશ્રીસ્કન્દમ [ટ] પુત્રદિવિર-
પતિશ્રીમદનહિલેનેતિ ॥ સં ૩૦૦ ૫૦ ફાલ્ગુણે વ ૩ [૧] સ્વહસ્તો મમ ॥

૧ મટ્ટિ અને ઈશ્વર વચ્ચેની આડી લીટી એ નામ જુદાં પાડવાના ઇરાદાથી મુકેલી હોવી જોઈએ. આડી તેમજ
પં. ૧૧માં ઈશ્વર તે કશ્વ જોવા લાગે છે. ૨ વાંચો કૂપિકા ૩ વાંચો તટાકથ ૪ વાંચો સીમ્નિ ૫ વાંચો કદાચ પાટક
૬ વાંચો પાટક ૭ વાંચો સીમ્નિ ૮ વાંચો સંજ્ઞિતં. ૯ વાંચો તૃતીય. ૧૦ વાંચો વિશતિ. ૧૧ વાંચો વ્ર. ૧૨ વાંચો દેય
સદશા. ૧૩ વાંચો વિટિકં. ૧૪ વાંચો સર્ગે ધર્મે ૧૫ વાંચો યતસ્તયો. ૧૬ વાંચો કૃષ્ણતોઃ ૧૭ વાંચો પ્રદિશતોર્વા
૧૮ વાંચો મદ્ર ૧૯ વાંચો દ્વશ. ૨૦ વાંચો ફલં ૨૧ વાંચો ભૂમિસ્તસ્ય ૨૨ વાંચો ધેનાનિ ૨૩ વાંચો કૃતાનિ ૨૪ વાંચો
સ્વર્ગે તિષ્ઠતિ ૨૫ વાંચો ફાલ્ગુન

ભાષાન્તર

(પં. ૫૨) પરમમાહેશ્વર શ્રી શીલાદિત્ય કુશળ હાલતમાં (નીચેનું) શાસન સર્વેને કરે છે:-

તમને જાણુ થાય કે—મારાં માતાપિતાના પુણ્યની વૃદ્ધિ અર્થે, બ્રાહ્મણ ધનપતિના પુત્ર, દ્વીપ માંથી આવતા, અને આ(સ્થાન)ના ચતુર્વેદી મધ્યેના, ડૌણ્ડવ્ય ગોત્રના અને વાજસનેય શાખાના સબ્રહ્મચારી બ્રાહ્મણ બટ્ટિ અને બ્રાહ્મણ ઇશ્વર નામના બે સહોદર ભાઈએને સૌરાષ્ટ્ર ભૂમિમાં દેસેનક ગામમાં મધુમતી નદીના મુખ (દ્વાર) આગળ નીચેની જમીનના ખણ્ડ આપ્યા છે:- (૧) (ગામની) પૂર્વ સીમા પર એક કુવો—૫૫ (પંચાવન) પાદાવર્ત ભૂમિના વિસ્તારનો, જેની સીમા:- પૂર્વે પિઞ્છકૂપિકાવહ. દક્ષિણે બ્રાહ્મણ બાવનું ક્ષેત્ર, અને મદલ તડાગ; પશ્ચિમે ગ્રામનિપાન કૂપક (ગામનો પાણી પીવાનો કુવો). ઉત્તરે મૂલવર્મપાટક ગામની સીમા; (૨) (દેસેનક ગામની) અગ્નિ કોણની સીમામાં કવિદ્યુક્ષા નામનો ૭૦ પાદાવર્ત ખેતી કરાએલી ભૂમિનો ખણ્ડ, જેની પૂર્વે વિશાલ પાટક ગામની સીમા. દક્ષિણે શિવત્રા તૈજજ ગામની સીમા. પશ્ચિમે વિશાલપાટકની સીમા; ઉત્તરે વિશાલપાટકની સીમા. (૩) (દેસેનક ગામની) તેજ સીમામાં ઉચ્ચા નામનો ૬૦ પાદાવર્તનો ખેતી કરાએલો ખીજો ભૂમિનો ખણ્ડ, જેની પૂર્વે વિશાલપાટક ગામની સીમા. દક્ષિણે વિશાલ પાટક ગામની સીમા. પશ્ચિમે પિઞ્છકૂપિકાવહ અને ઉત્તરે ચેરકો(સ્થવીરો) નું કાંટુમ્બ ક્ષેત્ર અને (૪) દેસેનક ગામની પૂર્વ સીમામાં ૨૦ પાદાવર્ત ભૂમિનો ત્રીજો ખણ્ડ જેની પૂર્વે માણેજીજા, નદી; દક્ષિણે બાપકનું ઉત્તમ ક્ષેત્ર; પશ્ચિમે બ્રાહ્મણ રકન્દનું બ્રહ્મદેય ક્ષેત્ર. ઉત્તરે ઇશ્વરનું ક્ષેત્ર.

(પં. ૬૧) આ પ્રમાણે કહેલી તેમની સીમાવાળા આ ત્રણ ખેતી કરેલા ખણ્ડ વાપી (તડાગ) સહિત, ઉદ્રંગ, ઉપરિકર, અને ભૂતવાત પ્રત્યાય સહિત અન્ન અને સુવર્ણની આવક સહિત, દશ અપરાધ કરનારના દણ્ડની સત્તા સહિત, વેઠના હકક સહિત, રાજપુરુષની દબલગિરથી મુક્ત, મંદિરો અને દિગ્ગેને પૂર્વે કરેલાં દાનો સિવાય ભૂમિચ્છદ્રના ન્યાયથી, ચન્દ્ર, સૂર્ય, સાગર, પૃથ્વી, નદીઓ અને પર્વતોના અસ્તિત્વકાળ સુધી આ બે દાન લેનારના પુત્ર, પૌત્ર અને વંશજોના ઉપભોગ માટે ધર્મ દાન તરીકે પાણીના અર્ધથી મહેં આપ્યા છે.

(પં. ૬૩) આથી આ બે (દાન લેનારા પુરૂષોને) બ્રહ્મદેયના સામાન્ય નિયમ અનુસાર (આ ભૂમિનો) ઉપભોગ કરે, ખેતી કરે, ખેતી કરાવે, અથવા અન્યને સોંપે ત્યારે કોઈએ પ્રતિબંધ કરવો નહિ.

(પં. ૬૪) અને અમારા વંશના કે અન્ય ભાવિ ભદ્રનૃપોએ રાજ્ય શ્રી ચંચળ છે, જીવિત અસ્થિર છે. અને ભૂમિદાન સર્વ નૃપોને સામાન્ય છે એમ માની આ અગારા દાનને અનુમતિ આપવી અને તેનું રક્ષણ કરવું.

(પં. ૬૫) “ અને કહ્યું છે કે ”

[ચાલુ શ્લોકોમાંના ત્રણ શ્લોક]

(પં. ૬૬) આ(દાન)નો દૂતક રાજપુત્ર ધ્રુવસેન હતો. આ દિવિરપતિ સંધિવિગ્રહાધિકૃત શ્રીરકન્દભટના પુત્ર દિવિરપતિ શ્રીમદ્ અનહિલથી આ (શાસન) લખાયું છે. સં. ૩૫૦. કાલ્યુણ વદિ. ૩. આ મહારા સ્વહસ્ત છે.

શીલાદિત્ય ૩ જાનાં તામ્રપત્રો*

સંવત્ ૩૫૨ બાદ્રપદ સુ ૧

નીચે આપેલું શીલાદિત્ય ૩ જાનું દાનપત્ર જેનો ફોટોગ્રાફ ડૉ. બર્જેસે મને આપ્યો હતો, તે ૧૨ $\frac{1}{2}$ ઇંચ x ૧૩ $\frac{1}{2}$ ઇંચના માપનાં બે પતરાં ઉપર લખેલું છે. સુદ્રા ખોવાઈ ગઈ છે. પરંતુ બીજી રીતે લેખ સુરક્ષિત છે. વલ્લી રાજાઓનાં અન્ય દાનપત્રોની લિપિ કરતાં આની લિપિ કેટલેક અંશે જૂની છે. કારણ કે, લેખો માટે વપરાતા અક્ષર અને પુરાતન અક્ષરોની સાથે સાથે, ઇ. સ. ૪૦૦—અને ૬૦૦ વચ્ચે વપરાતી સાહિત્યની લિપિમાંથી લીધેલાં કેટલાંક રૂપો તેમાં બતાવ્યાં છે.

સંવત્ ૩૪૮ અને ૩૫૨નાં શીલાદિત્ય ૩ (ત્રીજા)નાં આપણી પાસે બે દાનપત્રો હોવાથી સંવત્ ૩૫૨ના બાદ્રપદ સુદિ ૧નું આ દાનપત્ર વલ્લીના ઇતિહાસના જ્ઞાનમાં કંઈ નવી માહિતી ઉમેરતું નથી. આ દાનપત્રનો આશય ગાર્ગ્ય ગોત્રના, યજુર્વેદનું અધ્યયન કરતા બ્રાહ્મણ કિષ્કંધ (કીકાભાઈ)ના પુત્ર મગોપદત્ત (?) ને બે ભૂમિખંડના ક્ષેત્રનું દાન છે. દાન લેનાર પુરુષ વલ્લીમાં રહેતો હતો. પણ તે આનન્દપુર (એટલે કદાચ વડનગર)નો વતની હતો. પાછળનું નકકી કરેલું બે સાચું હોય તો વલ્લીમાં નાગર બ્રાહ્મણો હતા તેનો આ ખીજો દાખલો છે. સુરાષ્ટ્ર અથવા સોરઠમાં ધૂશા ગામમાં તે ખેતર હતું અને જેનું નામ સ્પષ્ટ નથી તે શહેરના કબજાનું હતું. દ્વતક એક રાજપુત ધ્રુવસેન, જે નામ પરથી રાજકુટુંબનો માણસ ધારી શકાય, તે હતો. હવે પછી પ્રગટ થશે તે એક નવું રાઠોડ દાનપત્ર સ્પષ્ટ બતાવે છે કે દ્વતક, મેં હંમેશાં બાબાંતર કર્યું છે તેમ કાર્યનો અમલ કરનાર પુરૂષ નથી, પરંતુ ઘણી વખત તેનો, દ્વત (સંદેશા લઈ જનાર) અથવા દાનને અમલમાં મૂકવાનું કાર્ય સોંપાયેલો માણસ એમ અર્થ થાય છે. લેખક શ્રી સ્કંદભટ્ટ દિવિ-રપતિનો પુત્ર દિવિરપતિ શ્રી અણહિલ છે. અણહિલે પહેલાં ખરગ્રહ. ૨ (બીજા)ની સેવા (નોડરી) કરેલી હતી.

अक्षरान्तर

पतरुं पहेलुं

- १ ओ स्वस्ति विजयस्कन्धावारा मेघवेनवासकात्प्रसमप्रणतामित्राणां मैत्रकाणामतुल-
बलसंपन्नमण्डलौभोगसंसक्तप्रहारशतलब्धप्रतापात्प्रतापोसनत-
- २ दानमानार्जवोपार्जितानुरागादनुरक्तमौलकृतः श्रेणीवालावासराज्यश्रिय परममाहे-
श्वरश्रीभटाकदन्यवच्छिन्नराजवंशान्मातृपितृचरणारविन्दः
- ३ प्रणतिप्रविधौताशेषकल्मषः शैशयप्रकृति खञ्जद्वितीयबाहुरेव ममदवरगजघटास्फो-
टनप्रकाशितसन्निकसस्तत्प्रभावप्रणतरातिचूडारत्नप्रभासं-
- ४ सक्तपादनखरश्मिसंहति[:] सकलस्मृतिप्रणीतमार्गसम्यन्वरिपालनप्रजाहृदय-
रञ्जानान्वर्त्थराजशब्दो रूपारात्तिस्थैर्यगाम्भीर्यबुद्धिसपद्धिः स्मरशशाङ्का-
- ५ हराजोदधिनिद्रादशगुरुघनेशानलशयानः शरणागताभयप्रदानपरतप तृणवदपास्ता-
शेसस्वकार्यफल[:] प्रार्थनाधिकार्थप्रदानानन्दित-
- ६ विद्वत्सुहृत्प्रणयिहृदयः पादचारीव सकालमुत्रनुमण्डलाभोगप्रमोदः परममाहेश्वरः
श्रीगुहसेनस्तस्य सुतस्तत्पादनखमयूखसन्तानवि-
- ७ कृतजाह्वीजलौघप्रक्षालिताशेषकल्मषः प्रणयिशतसहस्रोपजीव्यमानसंपदपलोभादि-
वाश्रितः सरमसमाभिगामिकैर्गुणैस्सहजशक्तिशिक्षावि-
- ८ शेसविस्मापिताखिलघनुर्द्धरः प्रनमनरसातिसृष्टानामनुपालयित धर्मदायानामपाकर्त्ता
प्रजोपघतकारिणामुपप्रदानां दर्शयिता श्री-
- ९ सरस्वत्योरेकाधेवासस्य संहतारातिपक्षलक्ष्मीपरिभोगदक्ष विक्रमो[विक्रमो]पसं-
प्राप्तविमलपार्थिवी[:] परममहेश्वर श्रीध्रुवसेनस्तस्य सुतस्तत्पादा-
- १० नुद्ध्यातः सकलजजदानन्दनात्यन्यतगुणसमुदयस्थगितसमग्रदिङ्गण्डलः समरशत-
विजयशोभासनाथमण्डलाग्रद्योतितभासुरतरान्सवीठोद्यग्रगुभ-
- ११ मनोरथमवामारः सर्वविद्यापरापरविभागाधिगमविमलमतिरपि सर्वतः सुभाषित-
लवेनापि सुखोपपादनीयपरितोषः समग्रलोका-
- १२ गाधगाम्भीर्यहृदयोपि सुचरितातिशयासुव्यक्तपरमकल्याणभवभाव[:] खिली-
भूतकृतयुगनृपरिपथविशोधनाधिगतोदग्रकीर्तिः धर्मनुरोधोज्ज्वलतरीकृतार्थ-
- १३ सुखसंपदुपसेवानिरूढधर्मादित्यद्वितीयनामा परममाहेश्वरः श्रीशीलादितास्त-
स्यानुघस्तत्पादानुद्ध्यातः स्वयमपेन्द्रगुरुणेवगुरुणात्यादरवता

* पं. १ वांथो ओ; वारान्मे; पोपनत पं. २ वांथो सुतश्रेणीबला; ध्रियः; भटाका, विन्द. पं. ३ वांथो
नैशवात्प्रसूति; घटा; सरबनिकप. पं. ४ वांथो सम्यक्परि; कान्ति; पं. ५ वांथो द्विराजो; नति; तथा; शेष.
पं. ६ वांथो सकलभुवन; पं. ७ वांथो मृत; खोप. पं. ८ वांथो शेष; प्रथमनरपतिसम; यिता; प्रजोपघा; मुपलवा;
पं. ९ वांथो माहेश्वरः श्रीधर. पं. १० वांथो जगदा; पिठो व्यूढगुरु. पं. ११ वांथो महाभा. पं. १२ वांथो
तिशाय; नृपति; धर्मानुरोधोज्ज्व. पं. १३ वांथो दित्य; स्यानुज, मुपे.

- १४ समभिलषणीयामपि राजलक्ष्मीं स्कन्धासक्तं परमनद्र इव धुर्यस्तदाज्ञासंपादनैक-
परतयोवोद्वहन् खेदसुखरतिभ्यामनायासितसञ्चसं-
- १५ पत्तिः प्रभावसंपदश्रीकृतनृपशतशिरोरत्नच्छायेपगूढपादवीठोपि परावज्ञाभिमानर-
सानालिङ्गितमनोपृत्तिः प्रणतिमेकां परित्यज्य प्रख्यातपौरुषो
- १६ भिमानैरप्यरातिभिरनासादितप्रतिक्रियोपाय[:] कृतनिखिलनुबनमेदविमलगुण-
संहति[:] प्रसभविघटितसकलकलिविलसितगतिः नीचजनागिरो
- १७ हिगिरशेसैदोषैरनमृष्ट्युन्नतहृदयः प्रज्यातपौरुषास्त्रकौशलातिशये गणतिर्थविपक्ष-
क्षितिपतलक्ष्मीस्वयंग्राहप्रकाशितप्रथारपुरुष-
- १८ प्रथमसत्योधिगमः परममाहेश्वरः श्रीखरग्रहरतस्य तनयस्तत्पादानुध्यातः सकल-
विद्याधिगमविहितनिखिलविद्वज्जनमन ~ परितोषातिशय [:]
- १९ सत्त्वसंपदा त्यागौदार्येण विशतानुसंधानासमाहितारातिपक्षमनोरथाक्षमन्नाः
साम्यगुनलक्षितानेककशास्त्रकलालोकचरितगङ्गरोविभावोपि दक्षम-
- २० भद्रप्रकृतिरकृत्रिममश्रयविनयाशाभाविभूषणः समरशतजयपताकाहरणप्रत्यलोदग्र-
बाहुदण्डविध्वंसितनिखिलप्रतिपक्षवद्रोदय [:]
- २१ स्वधनु ~ प्रनावधरितशास्त्रकौशलानिमानसकलनृपतिमण्डलाभिनन्दितशासनः
परममाहेश्वरः श्रीधरसेनस्तस्यानुजस्तत्पादानुध्यातः सकृरि-
- २२ तिशयितसकलपूर्वनरपतिरतिभुस्साधानामवि प्रसाधयिता दिषयाणां मूर्तिमानिव
पुरुषकारः शरिवृद्धिगुणानुरागानिर्भरदत्तसत्त्वितिम्मनुरिव
- २३ स्वयमन्यापन्नः प्रकृति[भि]रधिगतकलाकलाप×कन्तमानिर्बन्तिहेतुरकालङ्क×
कुमुदनाथ [:] प्राज्यप्रतापस्थगितदिगन्तरालाप्रन्वक्षितध्वास्तराशिप-
- २४ सततोसतत प्रकृतिसुतिभ्यः परं प्रत्यपमन्वर्त्यवन्तमतिबहुतिथप्रयोजनानुबन्धमाग-
मपरिपूर्णं विदधानसन्धिविग्रहसमासनिश्रयनिपुणाः
- २५ स्थानुरूपमादेश वदद्गुणव्विद्धिविधानजनितसंस्कारः साधूनां राज्यसालातुरीयस्त-
न्त्रयोरुभयोरपि निष्णातः प्रकृष्टविक्रमोपि क-
- २६ रुणाष्टमृद्वयो श्रुतवानप्यगर्वित×कान्तोवि प्रशमी स्थिरसौहृदव्योषि निरसिता
वेषवतामुदयसमयसमुपजनितजनतानुरागः

पृ. १४ वांथो राज्य, सक्तां; भद्र; तयेवो; खेट; सत्त्व.—पं. १५ वांथो द्वशीः; पीठो; वृत्तिः; पौरुषा
पं. १६ वांथो भुवनामोद; धिरो.—पं. १७ वांथो हिभिरशेषैर्दो; रना; घात्यु; प्रख्यात; तिशयगणतिथ; पति;
प्रवीर; पं. १८ वांथो संख्या. पं. १९ वांथो दार्येण. विगत; भद्र; सम्य; गङ्गारवि, परम. पं. २० वांथो प्रप्रय;
यक्षोभा, ध्वं; दर्पोदयः पं. २१ वांथो प्रभावपरिभूतास्त्र; भिमान; नृपति; सच्चरिता; पं. २२ वांथो पूर्व; रतिदुस्सा;
मपि; विषया; परिबृद्ध; चित्तवृत्तिभिर्मर्थ; पं. २३ वांथो मन्म्याप; कान्तिमानिवृ; कलङ्क; रालः प्रध्वंसि; ध्वान्तराशिः;
पं. २४ वांथो सततोदितसत्विता प्रकृतिभ्यः; प्रत्ययम; निश्चय, णः. पं. २५ वांथो स्थानेनुरूप; शं; वृद्धि; शाला;
तन्त्र.—पं. २६ वांथो हृदयः; न्तोपि; व्यापि; दोषः;—

- २७ परिविहितमुवनसमर्थितवालादित्यद्वितीयनामा पाममाहेश्वरः श्रीध्रुवसेनस्तस्य-
सुतस्तत्पादकमलप्रणामधरणिक्क-
२८ गजनितकिणलाञ्छनललाटचन्द्रशकलः शिशुभाव एव श्रवणनिहितमत्तकोलङ्कार-
विभ्रममलश्रुतविशेष[:] प्रदान-
२९ सलिलक्षालिताग्रहस्तारविन्दः कन्याया इव मृधुकारग्रहणादमन्दीकितानन्दपिषि-
र्वसुन्धारायाः काम्मु-
३० को धनुर्वेद इव संभावितशेषलक्ष्यकलापः प्रणतसामन्तमण्डलोत्तमाङ्गकृतचूडो-
कला-
३१ यमानशासनः परममाहेश्वरः परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमे-
३२ श्वरचक्रवर्त्तिश्रीधरसेनस्तत्पितामहभ्रातृश्रीशीलादित्यस्य शार्ङ्गपाणे

पतरुं बीजुं

- १ तत्पितमहकृतिश्रीशीलादित्यस्य शार्ङ्गपाणेतिवाङ्मज्जोरि भत्तिवन्धुरावयवकस्मित-
प्रणेतततिषवल्य दूरं तत्पादारविन्दप्र[वि]त्तया नखमणिरूचा मन्दाकिन्येष
२ नित्यममलितोत्तमाङ्गदेशस्यागस्त्यस्येव राजर्षेर्हृक्षिण्यमातन्वानस्य प्रबलधवालिम्ना
यशासां वलयेन मण्डितकुमा नभसि यामि-
३ नीपतेर्वि[द]म्पितम-परिवेषमण्डलस्य पयोदश्यामशिखरचूचुरुचिरसखाविन्ध्य-
स्तनयुगलक्षिते पत्यु[:] श्रीदेरभटस्याङ्गजा क्षिती-
४ पसंहतेरनुरागिण्याः शुचियशोशुकधृतः स्वयंवरमालामिव राज्यश्रीयामर्प्यस्त्या
ऋतपरिग्रहः शौर्यमप्रतिहतव्यापारमनमतप्रचण्डारिपुम-
५ ण्डलं मण्डलाग्रमिवालम्बः मम शरदि प्रसभमास्तष्टशलीमुषपाणासनपादितप्रपाष-
नानां परभुवा विधिवदाचरितकरग्रहणः पूर्वमेव विवि-
६ ध[व]र्णोच्चलेन श्रुतातिशयेनोद्भासितश्रवण[:] पुन[:] पुनरुक्तेनेव रत्नाल-
ङ्कोरेणालङ्कृतश्रोत्र परिस्फुरकटकविकटकीटपक्षरत्नकिरणमविच्छिन्ना-
७ प्रधानसलिलनिवहावसकविलसन्नवशैवलाङ्कुरमिवाग्रपाणिमुद्ग्रहन धृतविशलेरत्न-
वल्यजलधिबेलातजायमानभुजपरिष्वक्तयिध्वंभरः
८ परममाहेश्वरः श्रीध्रुवसेनस्तस्याग्रजोपरमहीपतिसर्शदोषनाशनधियेव लक्ष्म्या
स्वयमतिस्पष्टचेष्टमाश्लिष्टाङ्गयष्टारतिरुचिरतरचरितग-

पं. २७ वांये ब्रहित; धरणी;— पं. २८ वांये मौक्तिकालङ्कारः मामल.—पं. २९ वांये मृदुकरः कृता-
नन्दवि, काम्मुके. पं. ३० वांये चूडारत्ना. पं. १ तत्पितामह श्री पाणे सुधी उडाडी नाभो; वांये जम्मनो भक्ति;
प्रणतिरति; लया. पं. ३ विंदलितखण्डपरि; जजः. पं. ४ वांये प्रियमपयन्त्या x; शौथे; मानमि. पं. ५ वांये
मण्डलाग्र; लम्बमानः; माकृष्टशिलीमुखवा; नापादितप्रसा; भुवां. पं. ६ वांये उच्चले श्रोत्रं; छिन्न. पं. ७ वांये
प्रदान; वसेक द्वहन; विशाल; तटा; वि. पं. ८ वांये माहेश्वरः; स्पर्श; यष्टि.

- ९ रिमपरिकलितसकलनरपतिरतिप्रकृष्टानुरागरसेरभसरशीकृप्रणतसमस्तसामन्तचक्र-
चूडामणिमयूखस्वचितचरणकमल-
- १० युगलः प्रोद्दामोदारदोर्दण्डदलितद्विसद्वर्गदर्व्यःप्रसर्त्यत्पटीय ~ प्रतापहोषिताशेष-
शत्रुवंशः प्रणयिपक्षनिक्षिप्तलक्ष्मीकः मेरितत-
- ११ दोत्क्षिप्तसुदर्शनचक्रः [प] रिद्धतबालक्रीडोनघ~कृतद्विजातिरेकविक्रमप्रसाधित-
धरित्रीतलोकाङ्गीकृतजलशय्योपूर्वपुरुषोत्तमः साक्षा-
- १२ [ङ] र्म इव सम्यव्यवस्थापितवर्णाश्रमाचारः पूर्वैरप्यूर्वापतिभिस्त्रिष्णालवल्लुब्धै-
र्यस्यपद्धतानि देवब्रह्मदेयानि तेषामप्य-
- १३ [ति] सरलमन ~ प्रसरमुसङ्कलनानुमोदनाभ्या परिमुदितत्रिभुवनभिनन्दि-
तोच्छित्तोत्कृष्टधवलधर्मध्वजप्रकाशितनिजवंशो देव-
- १४ द्विजगुरुन्प्रति यतोर्हमनवरतप्रवर्तितमहोदङ्गादिदानव्यसनानुपजातसन्तोषोपासो-
परकीर्तिपंक्तिपरंपरादन्तुरितनिखि-
- १५ लदिव्वक्तवाल स्यष्टमेव यथार्थ धर्मादित्यापरनामा परममाहेश्वर श्रीस्वरग्रह-
स्तस्याग्रज~कुमुदषण्डश्रीविकासिन्या कालावश्चन्द्रिकयेव
- १६ कीर्त्या धवलितसकालदिमण्डस्य खण्डितागुरुविलेपनपिण्डश्यामलविन्ध्यशैलविपु-
लपयोधराभोगायाः क्षोण्या ~ पत्युः श्रीशीलादित्यस्य
- १७ सूनूर्नवप्रालयकिरणा इव प्रतिदिनपवर्द्धमानकालचक्रवाल[:] कसरीन्द्रशिषु-
रिव राजलक्ष्मीमचलचनस्थलीमिवेलङ्कुर्व्वाणः शिखण्डिकेतन इव
- १८ रुचिमङ्गूडामण्डता प्रचण्डशक्तिप्रभावश्च शररागम इव प्रतापवानुल्लसत्प्रभः संयुगे
विदलपन्नमधारनिव परगाजानुदाय एव तपनवा-
- १९ लतपा इव सग्राम मुष्णन्ननिमखानामायून्धि द्विषतां परममाहेश्वरः श्रीशीला-
दित्य कुशली सर्वानेव समाज्ञापयामि स्तु वस्संविदितम्
- २० याथा मया मतापित्रो ~ पुण्याप्यायनाया आनन्दपुरविनिर्गतबलमिवास्तव्यत्रै-
विद्यशामान्यगार्ग्यसगोत्र अध्वर्युब्राह्मणकिक्क-
- २१ पुत्रब्राह्मणमगोपदत्तद्वीनाम-य सुराष्ट्रमु जो-शल्यासास्थल्यां धूषाग्रामे क्षेत्रं द्विख-
ण्डावस्थितं पञ्चाशदधिकभूपादावर्त्तशतपरिमाणं यत्रैकं
- २२ खण्डं दक्षिणसीमि कुटुम्बिवावकप्रकृष्टं विशैत्यधिकभूपावर्त्तशतपरिमाणं यस्या-
घाटनानि पूर्वतो देवशर्मसत्कब्रह्मदेयक्षेत्रं

पं. ९ वांथि वशीकृत. पं. १० वांथि द्विपद; प्रसर्त्य. पं. ११ वांथि नङ्गीकृत. पं. १२ वांथि सम्यग्य;
प्यूर्वा; स्तृष्णा; यान्य. पं. १३ वांथि मुत्संकल; दनाभ्यां. पं. १४ वांथि यथाह; तोदार पं. १५ वांथि
दिक्चक्रवाल; तथे; कलावत. पं. १६ वांथि सकलदिग्मण्ड. पं. १७ वांथि प्राकृत्यकिरण; प्रतिदिन संवर्धमानकला; केशरी;
मिवा. पं. १८ वांथि मण्डन; शरदा; विदलयन्नमोघ; परगजानुदय. पं. १९ वांथि तप; संग्रामे; ब्रामिमु; मूषि;
पयत्यस्तु पं. २० वांथि यथा; माता; य; भी; सामान्य. पं. २१ वांथि सुराष्ट्रेषु.

- २३ दक्षिणतः ढाण्डासग्रामसीम अपरतः जज्ज्यल्लकसत्कक्षेत्रं उत्तरतः जज्ज्यल्लकस-
त्कक्षेत्रमेव एवमिदामघाटनविशुद्धं क्षेत्रं
- २४ सोद्वंगं सोपरिकरं समूतवातप्रत्यायं सघान्येहिरण्योदेयं सदशापराधं सोत्पद्यमान-
विष्टिकं सर्वराजकीयानामहस्तप्रक्षेप-
- २५ णीयं पूर्वप्रत्तदेवब्रह्मदेयरहितं भूमिच्छिद्रन्यायेनाचन्द्रार्काण्यवक्षितिसरित्पर्वत-
समकालीनं पुत्रपौत्रान्वयभोग्य-
- २६ मुदकातिसर्गेण धर्म्मदायोतिसृष्ट[:] यतोस्योचितया ब्रह्मदेयस्थित्या भुञ्जतः
कलतः कर्षयतः प्रदिशतो वा न कैश्चिद्यासेधे
- २७ [व]र्त्तितव्यमागामिमद्रूपतिभिरस्यस्मद्धंशजैरन्यैर्ब्व अनित्यान्यैश्चर्य्यस्थिरं
केनुस्यं सामान्यश्च भूमिदानफलमवग[छ]क्षिरयाम-
- २८ स्मद्दायोनुमन्तव्य ऽ परिपालयितव्यश्चे [त्यु]क्तश्च ॥ बहुभिर्ब्वसुधा भुक्ता राज-
मिस्सकारादिभः यस्य यस्य यदा भूमिस्तःस्य तस्य तदाफलं
- २९ यानीह दारिद्यनयाजरेन्द्रैर्देनानि धर्म्मायतनीकृतानि निर्भुत्तमाल्यप्रत्रमानि तानि
को नाम साधु ऽ पुनरामदीत ॥ षष्ठिवर्ष-
- ३० सहस्राणि स्वर्गेतिष्ठति भूमिदा आच्छेत्ता चानुमन्ता च तान्यव नरके वसेत् ॥
दूतकोत्र राजपुत्र ध्रुवसेन ॥
- ३१ लिखितरिदं सन्धिबिग्रहाधिष्ठितदिविरपति श्रीस्कन्दमटपुत्रादिविरपति श्रीमदनहि-
लेनेति ॥ सं ३५२ भाद्रपद शु १ स्वहस्तो मम ॥

पं. २३ वांथे। मिदमा. पं. २४ वांथे। सघान्यहिरण्या. पं. २६ वांथे। कर्षतः; पं. २७ स्य ङाडी नाथे; वांथे।
र्वा; श्वर्ण्या; मानुष्यं; रयम. पं. २८ वांथे। स्सगरारादिभिः; तस्य. पं. २९ वांथे। भयाघ्न; निर्भुक्त; प्रतिभा; राक्षसीत;
बधि. पं. ३० वांथे। तिष्ठति भूमिदः । तान्येव; सेनः. पं. ३१ वांथे। मिदः धिक्कृत.

શીલાહિત્ય ૩ જાનાં તામ્રપત્રો

[શુભ] સંવત્ ૩૫૬ જ્યેષ્ઠ ૭ (?)

શીલાહિત્ય ૩ જાનાં સં. ૩૫૬ નાં આ બે પતરાં, જેના ઉપરથી આ લેખ લખ્યો છે, તે જૂદી જૂદી જગ્યાઓમાં સાચવેલાં હતાં. પહેલું રાજકોટના વોટસન મ્યુઝીયમમાં અને બીજું ભાવનગરના ખારટન મ્યુઝીયમમાં રાખ્યું હતું. તેઓનાં માપ, ત્રાંબાની ઠીકાઓનાં કાણાં વચ્ચેનું અંતર, તેના અક્ષરો, તથા પહેલા પતરાનો અંતભાગ અને બીજાનો શરૂવાતનો ભાગ વિગેરે ઉપરથી મને લાગે છે કે આ બંને પતરાં એક જ દાનપત્રનાં છે.

પહેલા પતરા વિષે મળી આવતી હકીકત ફક્ત એટલી જ છે કે, તે રાજકોટના મ્યુઝીયમમાં છેલ્લાં ૨૮ વર્ષ થયાં, તે સ્થપાયું ત્યારથી, રાખવામાં આવ્યું છે. અને તે વોટસન મ્યુઝીયમ માટે ખરીદેલા માણ કર્નલ વોટસનના સંગ્રહમાં હતું. ખારટન મ્યુઝીયમને બીજું પતરું કેવી રીતે મળ્યું તે વિષે કંઈ જણાયું નથી. પહેલું પતરું સુરક્ષિત નથી. તે બહુ પાતળું અને ખરડ છે, અને તેની સપાટીમાં થોડાં નાનાં મોટાં કાણાંઓ છે. અક્ષરો પણ ખગડી ગયા છે. પરંતુ લગભગ બધા વાંચી શકાય છે. બીજું પતરું વધારે સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. તેના કાંઠા ઉપર જરા નુકશાન થવાથી દરેક પંક્તિના એક બે અક્ષરો નાશ પામ્યા છે. કાટનો કઠણ થયે જામી જવાથી જમણી બાજુના કેટલાક અક્ષરો ઓળખવાનું મુશ્કેલ થઈ પડ્યું છે. છેલ્લી પંક્તિનો ભાગ બહુ જ ખરડ થઈ ગયો છે. સુભાષ્યે તારીખ મોળુદ છે.

દરેક પતરું ૧૮"×૧૨ફે" ના માપનું છે. બીજું પતરું જે વધારે સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે, તે ઉપરથી જણાય છે કે અક્ષરો બહુ સુંદર રીતે કેતર્યા છે, પરંતુ લેખમાં જોડણીની ભૂલો પુષ્કળ છે. દાખલા તરીકે હ્રસ્વ અને દીર્ઘસ્વરોનો લોપ અગર ખોટો ઉપયોગ માલુમ પડે છે.

આ દાન શીલાહિત્ય ૩ જાએ આપેલું છે. તેનું તથા તેના પહેલાંના રાજાઓનું પ્રાર્થના-પઠ વર્ણન તેનાં વળાનાં બીજાં દાનો મુજબ છે.

વલ્લીમાં હુહા-વિહારની સીમા ઉપર આવેલા કુકુરાણક ગામના આચાર્ય ભિક્ષુ વિમલ-ગુપ્તે બંધાવેલા બૌદ્ધ મઠને દાન આપ્યું છે. એમ કહી શકાય કે ભિક્ષુ વિમલગુપ્ત અને જે ગામ-નો તે રહીશ હતો તે ગામ, બન્નેનાં નામો સંવત્ ૪૧૩ નાં અન્ય દાનપત્રમાં જે પ્રસિદ્ધ થયું છે તેમાં આપેલાં છે.

સુરાષ્ટ્ર(પ્રાંત)માં આવેલું કસક નામનું ગામ વિહારને આપ્યું હતું. જે પ્રદેશ(સ્થલી)માં તે આવ્યું હતું તેના નામવાળો ભાગ બહુ નુકશાન પામેલો છે.

આ દાનનો હેતુ આવાં બૌદ્ધ દાનનો હ્રમ્બેશ મુજબનો જ છે; જેમકે, બૌદ્ધોની પૂજાની સગવડ કરવી, તથા વિહારમાં વસતા લોકો માટે જરૂરી ખર્ચ કરવું વિગેરે.

આ દાનપત્રનો અમલ કરનાર દૂતક રાજકુમાર ખરચહ હતો અને લેખક, સંધિવિચ્છેદના મંત્રિ દિવિરપતિ સ્કંદભટ્ટનો પુત્ર દિવિરપતિ અણહિલ હતો. આ બન્ને અધિકારીઓનાં નામો આ રાજાનાં બીજાં દાનોમાં છે.

આ દાનની તારીખ સં. ૩૫૬ નવી છે. અને તે આ રાજાની મળી આવેલી મોડામાં મોડી તારીખોમાંની એક છે.

अक्षरान्तर

पतरुं पहेलं

- १ ओं स्वस्ति विजयस्कन्धावारान् पिच्छि[पजि](?)वासकात् प्रसभप्रणतामि-
त्राणां मैत्रकाणामतुलबलसंपन्नमण्डलाभोगसंसक्तप्रहारशतलब्धप्रतापप्रैता-
- २ पोपनतदानमानार्जवोपार्जितानुरागादनुरक्तमौलभृतःश्रेणीबलावासराज्यश्रियःपर-
माहेश्वरश्रीभट्टार्कदिव्यवच्छिन्नराजवड्शैन्मातापित्रि^१च-
- ३ रणारविन्दप्रणतिप्रविधौताशेषकल्मषः शैशवात्प्रभृति खड्गद्वितीयबाहुरेव समदप-
रगजघटास्फोटनप्रकाशितसत्त्वनिकषस्तत्प्रभावप्र-
- ४ णतारातिचूडारत्नप्रभासंसक्तपादनखरश्मिसंहतिस्सकलस्मृतिप्रणीतमार्गसम्यक्परि-
पालनप्रजाहृदयरत्ननादन्वर्त्यराजशब्दो रूप-
- ५ कान्तिस्थैर्य^२गाम्भीर्यबुद्धिसंपद्धिः स्मरशशाङ्काद्विराजोदधिनिदशगुरुष्वनेशानति-
शयानः शरणागताभयप्रदानपरतया त्रिणवदपास्ताशे-
- ६ शैस्वकार्यफलप्रार्थनाधिकार्थप्रदाननन्दितविद्वत्सुहृत्प्रणयिहृदयः पादचारीव सक-
लभुवनमण्डलाभोगप्रमोदः परममाहे-
- ७ ध्वरः श्रीगुहमेनस्तस्य सुतस्तत्पादनखमयूखसंतानविसृतजाह्नवीजलौघप्रक्षालिताशे-
षकल्मषः प्रणयिशतसहस्रो[पजी]व्यमान-
- ८ संपद्रूपलोभादिवाश्रितः सरभसमैभिर्गामिकैर्गुणैस्सहजशक्तिशिक्षाविशेषबिस्मापि-
ताखिलधनुर्द्धरः प्रथमनरपति[समतिस्त्र]ष्टाना-
- ९ मनुपालयिता धर्मदायानामपाकर्ता प्रजोपघातकारिणामुपप्लवानां दर्शयिता
श्रीसरस्वत्योरेकाधिवासस्य संहतारातिपक्षलक्ष्मीप-
- १० रिभोगदक्षविक्रमो विक्रमोपसंप्राप्तविमलपार्थिवश्रीः परममाहेश्वरं श्रीधरसेनस्तस्य
सुतस्तत्पादानुध्यातःस्सकलजगदानन्दनात्य-
- ११ द्रुतगुणसमुदयस्थगितसमग्रदिङ्मण्डलैः समरशतविजयशोभासनाथमण्डलामप्रभृति-
भासुरतरांसपठिदूढगुरुमनोरथ-
- १२ महाभारः सर्वविद्यापरापरविभागाधिगमविमलमतिरपि सर्वतः सुभाषितलव्हेनापि
सुखोपपादनीयपरितोषः समग्रलोका-
- १३ गाधगाम्भीर्यहृदयो[पि] सुचरतातिशयमुच्यक्तपरमकल्याणस्वभाव खिलीभूतक-
तयुगनृपतिपथविशोधनाधिगतोद[प्रकीर्ति]धर्म्मा-
- १४ नुपरोधो[ज्व] [लतरीकृतार्थ]मुखसंपदुपसवानिरुद्धधर्म्मादित्यद्वितीयैनामा परम-
माहेश्वरः श्रीशीलादित्यस्तस्यानुजस्त[त्यादानुद्ध्यातः ।

१ वांथो प्रतापात्.-२ वांथो भृत.-३ वांथो वंशान्मा.-४ वांथो पितृ.-५ वांथो द्वितीय.-६ वांथो रूप.
७ वांथो धैर्य. ८ वांथो धर्म. ९ वांथो धर्म. १० वांथो धर्म. ११ वांथो धर्म. १२ वांथो धर्म.
माहेश्वरः १३ वांथो ध्यातस्सकल. १४ वांथो दिग्मण्डलः. १५ वांथो सुवरिता ... स्वभावः. १६ वांथो द्वितीय.

- १५ स्वयमुपे[न्द्र]गुरु[णे]व गुरुणात्यादरवता सममिलषणीयामपि रा[ज]लक्ष्मी
स्क्न्धासक्तां परमभद्र इव धुर्यस्तदाज्ञासंपादनैक[र]सत[यै]बो] द्वह-
- १६ न्खेदमुखर[तिम्याम]नायासितसत्त्वसंपत्तिः प्रभावसंपद्[शी]कृतनृपतिशतशि-
रोरत्नच्छायोपगूढपादपीठोपि परावज्ञाभिमानरसाना-
- १७ लिङ्गितमनोवृत्तिः प्रणतिमेकां परित्यज्य प्रख्यातपौरुषाभिमा[नै]रप्यरातिभिरना-
सादितप्रतिक्रियोपायं कृतनिखिलभुवनामोदविमलगु-
- १८ णसंहति" प्रसभविघटितसकलकलिविलसितगतिः "निचजनाधिरोहिभिरशेषैद्दो-
षैरनामृष्टात्युन्नतहृदयः प्रख्यातपौरुषासकौशलतिश-
- १९ य[गुण *]गणतिथविपक्षक्षितिपतिलक्ष्मीस्वयंप्रहृष्टकाशितप्रवीरपुरुषप्रथमसंख्या-
धिगमः परममाहेश्वरः श्रीखरग्रहस्तस्य तनयस्तत्पादानुद्धयातं
- २० सकलविद्याधिगमविहितनिखिलविद्वज्जनमनपरितोषातिशयसत्त्वसंपदा त्यागौदार्येण
विगतानुसन्धानासमैहितारातिपक्षमनोरथाक्षभङ्गः सम्य-
- २१ गुपलक्षितानेकशास्त्रकलालोकचरितगह्वरविभागोपि परमभद्रप्रकृतिरकृत्रिमप्रश्रयवि-
नयशोभाविभूषणः समरशतजयपताकाहरणप्र-
- २२ त्यलोदग्रबाहुदण्डविध्वन्निर्गतनिखिलप्रतिपक्षदम्प्योदयः स्वधनुं प्रभावपरिभूतास्त्रकौ-
शलभिगानसकलनृपतिमण्डलाभिनन्दितशासनः परममाहेश्वरः
- २३ श्रीधरसेनस्तस्यानुजस्तत्पादानुद्धयातं सच्चरितातिशयितसकलपूर्ववरपति" अस्ति-
दुस्सार्धानापि प्रसाधयिता विषयाणां मूर्तिमानिव पुरुषकारं परिवृद्धगुणा-
- २४ नुरागानिर्बभूवचिचिर्भूमिनुवि स्वयमभ्युपपन्नः प्रकृतिभिरधिगतकलाकलाप-
कान्तिमाचिर्वृतिहेतुरकलङ्कुमुदनार्थं प्रज्यप्रतापस्थगितदिगन्तरालप्रध्वंसि-
- २५ तध्वान्तरौशि सततोदितः सविता प्रकृतिभ्यः परं प्रत्ययं अर्थवन्तमतिबहुतिथ-
प्रयोजनानुबन्धभागमपरिपूर्णं विदधानः सन्धिविग्रहसमासनिश्चयनिपुणः
- २६ स्थानेनुरूपं मादेशं ददन्नुणवृद्धिविधानजनितसंस्कारः साधुनां राज्यसालातुरि
यस्तन्त्रयोरुभयोरपि निष्णातं प्रक्रियविक्रमोपि करुणामृदुहृदयः
- २७ श्रुतवानप्यगर्वितकान्तोपि प्रशैमि स्थिरसौहृदयोपि निरसितं दोषवतामुदयः
समयसमुपजनितजनतानुरागपरिपिहितभुवनसमर्थितप्रथितबाला-
- २८ दित्यद्वितियनामं परममाहेश्वरं श्रीधुवसेनस्तस्य सुतस्तत्पादकमलप्रणामधरणिक्-
षणजनितकिणलान्छनललाटचन्द्रशकलं शिशुभाव एव श्रवणनिहित-

१ वांशि पायः. २ वांशि संहतिः. ३ वांशि नीचः. ४ वांशि नुद्धयातः. ५ वांशि मनः. ६ वांशि तिषयः
७ वांशि सन्धानमाहिता. ८ वांशि विध्वंसित. ९ वांशि धनुः. १० वांशि ध्यातः. ११ वांशि पतिः. १२ वांशि साध-
माला. १३ वांशि कारः. १४ वांशि नाथः. १५ वांशि प्राज्य. १६ वांशि दिगन्तरालः १७ वांशि प्रध्वंसित. १८ वांशि
राशिः. १९ वांशि नुरूप. २० वांशि साधुनां. २१ वांशि शालातुरीय. २२ वांशि निष्णातः. २३ वांशि प्रक्षमी.
२४ वांशि निरक्षिता. २५ वांशि द्वितीयनामा. २६ वांशि माहेश्वरः. २७ वांशि शकलः.

- २९ मौक्तिकालङ्कारविभ्रमामलश्रुतिविशेषं प्रदानसलिलक्षालिताग्रहस्तारविन्द \times कन्याया
इव मृदुकरग्रहणादमन्दिक्रितानन्द[वि]धिर्व्वसुन्धरायाः
- ३० कार्मुकधनुर्वेद इव संभावितासेषलक्षकलापै प्रणतसामन्तमण्डलोत्तमाङ्गधृतचूडा-
रत्नोपमानशासनै-
- ३१ परममादेश्वरः परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरचक्रवर्तिश्रीधरसेनः
- बीजं पतरू
- ३२ [तत्पि]तामभ्रात्रि श्रीशीलादित्यस्य शार्ङ्ग[पाणं]रिवाङ्गजन्मनो भक्ति-
बन्धुरावयवकल्पितप्रणतेरतिषवलया दूरं तत्पादारविन्दप्रवृत्तयानस्व-]-
- ३३ [म]णिरुचा मन्दाकिन्येव नित्यममलितोत्तमाङ्गदेशस्यागस्त्यस्येव राजर्षेर्दाक्षि-
ण्यमातन्वानस्य प्रबलधवलिम्ना यशसां वलये[न मण्डित-]
- ३४ ककुभे नभसि यामिनिपैतेर्व्विडम्बिताखण्डपरिवेषमण्डलस्य पयोदश्यामशिश्वर-
चूचुकुरुचिरसखविन्ध्यस्तनयुगायाः क्षितेः पत्न्युः श्रीदेवर्मा[टरया-]
- ३५ [ङ्ग]जः क्षितिपसंहतेरनुरगिण्याः शुचियशोर्दशुकभृतः स्वयंवरमालामिव
राज्यश्रिममर्पयन्त्या कृतपरिग्रहः शौर्य्यमप्रतिहतज्यापारमो- [नमितप्रच-]-
- ३६ [ण्ड]रिपुमण्डलं मण्डलाममिवावलम्बमानः शरदि प्रसभमाकृष्टशिलीमुखबा-
णासनापादितप्रसाधनानांपरभुवां विधिवदाचरितकरग्रहणः पू-
- ३७ र्व्वमेव विविधवर्णोज्ज्वलेन श्रुतातिशयेनोद्भासितश्रवणां पुनः पुनरुक्तेनेवं रत्ना-
लङ्कारेणालङ्कृतश्रोत्रं परिस्फुरत्कटकविकटकीटपक्षर[त्नकिरण-]
- ३८ [म] विच्छिन्नप्रदानसलिलनिवहावसेकविलसन्नवशैवलाङ्कुरामवाप्रपाणिमुद्वहन्
धृतविशालरत्नवलयजलधिबेलातटायमानभुजप-
- ३९ रिष्वक्तविश्वम्भरः परममादेश्वरः श्रीध्रुवसेनस्तस्याग्रजोपरमहीपतिस्पर्शदोषनासै-
नषियेव लक्ष्म्या स्वयमतिस्पष्टचेष्टमाश्लिष्टाङ्ग-
- ४० [य]ष्टि[र]तिरुचिरतरच[रित] गरिमपरिकलितसकलनरपतिरतिप्रकृष्टानुरागरस-
रभसवशीकृतप्रणतसमस्तसामन्तचक्रचूडामणिमयूख-
- ४१ [ख]चितचरणकमलयुगल \asymp प्रोद्दामोदारदोर्हण्डदलितद्विषद्वर्गदर्पः प्रसम्पत्प-
टीय \asymp प्रतापघोशि[षि]ताशेषशत्रुवर्द्धै प्रणयिपक्ष-
- ४२ [नि]क्षिप्तलक्ष्मीकः प्रेरितगदोत्क्षिप्तमुदर्शनचक्रः परिहृतबालकीडोनध \times कृतद्वि-
जातिरेकविक्रमप्रसाधितधरित्रीतलोन्नङ्गीकृतजलशय्योपूर्व्व-
- ४३ पुरुषोत्तमः साक्षाद्दर्म् इव सम्यग्व्यवस्थापितवर्णाश्रमाचारः पूर्व्वैरप्यूर्व्वीपतिभि-
स्त्रिर्णालवल्लब्धैर्यान्यपहृतानि देवव्रत्सदेया-

१ पांथो विशेषः. २ पांथो मन्दीकृता. ३ पांथो शेषलक्ष्यकलापः. ४ पांथो शासनः ५ पांथो भ्रातृ.
६ पांथो ककुभो. १० पांथो यामिनी. ८ पांथो यशोशुक. ९ पांथो भुवां. १० पांथो श्रवणः. ११ पांथो श्रोत्रः
१२ पांथो नाश. १३ पांथो वंश. १४ पांथो स्तुष्ट्या.

- ४४ नि तेषामप्यतिसरलमन ~ प्रसरमुत्सङ्कलनानुमोदनाभ्यां परिमुदितत्रिभुवनाभि-
नन्दितोच्छ्रितोत्कृष्टधवलधर्मध्वजप्रकाशितनिजवङ्गशो दे-
- ४५ [व] द्विजगुरुन्प्रति यथैर्हमनवरतप्रवर्तितमहोद्गादिदानव्यसनानुपजातसन्तोषो-
पात्तोदारकीर्ति^३ पक्तिपरंपरादन्तुरितनिखिलदिव्य-
- ४६ [कवालः] स्पष्टमेव यथार्थं धर्मादित्यापरनामा परममाहेश्वरः श्रीस्वरग्रहस्त-
स्याग्रजन्मनःकुमुदपण्डश्रीविकासिन्या कलावतश्चन्द्रिक-
- ४७ [येव की] र्त्या धवलितसकलदिग्मण्डलस्य खण्डितागुरुविलेपनपिण्डश्यामलविन्ध्य-
शैलविपुलपयोधराभोगायाः क्षोण्या ~ पत्युं श्रीशीला-
- ४८ [दित्य] स्य सूनूर्जवप्रालेयकिरण इव प्रतिदिनसंवर्द्धमानकलाचक्रवालः केसरी^४
न्द्रशिशुरिव राजलक्ष्मीमचलवनस्थलीमिवा-
- ४९ [ल] इकुर्व्वाणं शिखण्डिकेतर्क इव रुचिमच्चूडामण्डने प्रचण्डशक्तिप्रभावश्च
शरदागम इव प्रतापवानुलसत्पद्मः संयुगे विदलय-
- ५० [जन्मोधरा] निव परगजानुदय एव तपनबालातप इव संग्राभे मुष्णन्नभिमुख-
नामायून्स द्विषेतां पर[म*] माहेश्वरः श्रीशीलादित्यः]
- ५१ [सर्वाने] व समाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं यथा मया मातापित्रो ~ पुण्याप्या-
यनाय श्रीवलभ्यां[अभ्यन्त] रिकापूर्वनिविष्टदुःखाविहार-
- ५२ परिकल्पित[?] ककुक्कुराणक[?] भ्रौमनिविष्टाचार्य्यभिक्षुविमल-
गुप्तकारितविहारे चतुर्दिशाभ्यागतार्य्यभिक्षुसंघाय शयनासनगलानभैषज्यचिवरि-
कापिण्ड
- ५३ मेतत्परिबद्धपादमूलप्रजीवनाय विहारस्य खण्डस्फुटितप्रतिसंस्कारणाय
गन्धकुटी च भगवतां बुद्धानां पूजास्नपनगन्धधूपपुष्पादिपरिचर्य्यार्थं सुरा[द्वेष]
- ५४ [ड्रम. निका] मण्डलीस्थल्यां कसकग्रामः सोद्रङ्गः सोपरिकरः सभूतवातप-
त्ययः सधान्यहिरण्यादेयः सदशापराधः सोत्पद्यमान-
- ५५ विष्टिकं^५ सर्व्वराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीयः पूर्व्वप्रत्तदेवब्रह्मदेयरहितो भूमिच्छिद्र-
न्यायेनाचन्द्रार्कार्णवक्षितिसरित्प-
- ५६ र्व्वतसमकालीनं उदकातिसर्गेण धर्मदायो निस्पृष्टः[१*] यतोस्य दुःखाविहार
आर्य्यभिक्षुसंघस्योपरिलिखितक्रमेण विनियोग ... न कैश्चिद्दद्या

१ वांशो वंशो. २ वांशो यथा. ३ वांशो कीर्तिः. ४ वांशो पङ्क्ति. ५ पत्युः. ६ वांशो केसरीन्द्र.
७ वांशो कुर्व्वाणः. ८ वांशो केतन. ९ वांशो मण्डनः. १० वांशो मायूषि. ११ वांशो पङ्क्तौ क कुलार्थं
मेवमेव छ. १२ वांशो विष्टिकः.

- ५७ सेधे वर्तितव्य[मागामिमद्रनृपतिभिः]^१ स्मद्वड्श जैरन्यैर्वा अनित्यान्यैश्चर्या
प्यस्थिरं मानुष्यं सामान्यं^२ भूमिदानफलमवगच्छद्विरयम-
- ५८ स्मदायोनुमन्तव्यः पालयितव्यश्चेत्युक्तं^३ बहुभिर्बभूव भुक्ता राजभिस्सगरा-
दिभिः^४ यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं ॥ यानीह दारि-
- ५९ द्रयभयान्नरेन्द्रैर्धनानि धर्मायतनीकृतानि नि]भुक्तमाल्यप्रतिमानि तानि को
नाम साधु ~ पुन[रावदीत] [॥*] [ष]ष्टि^५ व [धसह]स्त्रा[णि]
- ६० स्वर्गे तिष्ठति भूमिर्दे^६ आच्छेत्ता चानु[म]न्ता च तान्येव नरके वसेत् ॥ द
[तको]त्र[राज]पुत्र स्वरग्रहः
- ६१ लिखितमिदं सन्धिविग्रहाधिकृतदिविरपति श्रीस्कन्दभटपुत्रदिविर[ति श्रीमद]
नहिलेनेति ॥ स ३०० ५० ६ ज्येष्ठ[७?]स्वहस्तो[मम]

१ वाचि। शा. २ वाचि। वंश. ३ वाचि। सामान्यं च. ४ वाचि। त्युक्तं च. ५ वाचि। विभिः. ६ वाचि। वष्टि.
७ वाचि। भूमिदः.

શીલાદિત્ય ડ જાનાં ખેડાનાં તામ્રપત્રો*

શુ. સ. ૩૬૫ વૈશાખ સુ. ૧

આ તામ્રપત્રોની હકીકત જૂની દબથી આપવામાં આવેલ છે તેથી તેનું માપ વિગેરે કાંઈ મળી શકતું નથી. વંશાવલિ તથા સંવત્ વિગેરેનું વિવેચન પણ અટકળીયું તથા ભૂલભરેલું છે.

અક્ષરાન્તરમાં પણ ભૂલો ઘણી છે. પણ શરૂવાતનો વંશાવલિવાળો વિક્રમ સં. ૪ પા. ૭૬ મેં આપેલાં હુંસડીનાં સં. ૩૫૦ નાં તામ્રપત્રોને ઘણે અંશે મૂલ્ય વિભાગનું જ અક્ષરાન્તર તથા તરબુતો આપણા ઉપયોગ માટે આપવાં બસ કરેલ છે. વિક્રમ સંવતની છે એમ ડો. બર્નેસે બતાવેલ છે. પણ તે તો ગુપ્ત વલ્લભી સંવતના પૂરવાર થએલ છે અને તે ઈ. સ. ૬૮૪ બરોબર થાય છે.

* જ. બ. એ. સો. વો. ૭ પા. ૬૧૮ ડો. એ. બર્નેસ.

अक्षरान्तर

पतरू वीजुं

पंक्ति ४७ पली

४८ धवलसकल		

पं.४९-५४ द्विषतां परममाहेश्वरः श्रीशैलादित्यः कुशली सर्वानेव समाज्ञापयत्येवमस्तु वा विदितं यथा मया मातापित्रोः पुण्याप्यायनाय गिरिनिर्क्षरविनिर्गतस्वेटक-वादंस्तुस्थितचातुर्विद्यसुमान्यतापसगात्रसब्रह्मचारिब्राह्मण सान्दपुत्रब्राह्मणनाधु-ल्लायस्वेटककेदारे नगरकपथके देयापल्लिग्रामे दक्षिणपरसीम्नि वरुणा-म्बिलिकवक्करकेदारक[शछित]सिद्धक्षेत्रं रज्जुकविरकपन्नष्टस्वेटकमानेन श्रीहि-पिदकद्वारा षड्भिः खण्डैरवस्थितं यत्र प्रथमखण्डस्याप्यालानपूर्वतः ग्रामादुत्थितः रोहिण्यिर्जग्रामयायी पन्था दक्षिणतः दोध्वकसरोटपरतः कवि त्थाविकग्रामादु-त्थितः गण्डुकग्रामयायी पन्थाः दन्तुरपेचकशालिक्षेत्रं तथा द्वितीयखण्डं यस्य पूर्वतः करिण्याविकग्रामादुत्थितः गहन ॥ ५४ ॥

पं.५५-६२ ग्रामयायीपन्थाः दक्षिणतः रोहिण्यिर्जग्रामसीमा अपरतः तापसपल्लिकाग्राम-सीमा उत्तरतः रविकोणक्षेत्रं नवमिदमाप्या[टनविश्यार्द्ध]सेकेदारिकभूमिकं सार्द्धक्षेत्रं ३ तथा सुराष्ट्रकष्टकालक्षयोदकप्रचद्धजम्बुवानरग्रामे पूर्वसीम्नि आदि-त्यदास भागिसकारुया प्रकृष्टपरिखा विंशतिभूपादावर्त्तपरिसरा वापी यस्याः पूर्वतः वराहम्मणिकग्रामसीमा दक्षिणतो बृहत्वापी अपरतः लाभदारिल्लकप्रकृष्टक्षेत्रं उत्तरतः ब्राह्मणस्वामिकप्रकृष्टक्षेत्रं भूः खण्डावस्थितं अशीतिभूपादावर्त्त परिमाणं क्षेत्रद्वयं १ खण्ड दक्षिणपरसीम्नि दधित्थः प्रकृष्टं एकोनपञ्चाशद्भूपादावर्त्त-परिमाणं यस्य पूर्वतः दिव्यकनक्षेत्रं दक्षिणतः गर्गरक्षेत्रं अपरतः भीमक्षेत्रं उत्तरतः रमसालिकावापी द्वितीयखण्ड दक्षिणपरसीम्नि विनामेश्वरप्रकृष्टं चतुर्ल्लिंशद्भू-पादावर्त्तपरिमाणं यस्य पूर्वतः आदित्यदासक्षेत्रं दक्षिणतः लोहारपादकग्रामसीमा अपरतः ब्राह्मण रौप्यशर्मसीमा—हककण्डनादीनां क्षेत्रं उत्तरतः रौगिधनदिक्ष कामाप्रकृष्टगर्गक्षेत्रं नवमुदवापीसहितं सार्द्धक्षेत्रं इत्थं सोट्टक सोपरिकरं सम्भूत शालिप्रत्यक्ष सधान्य हिरन्योदयं सहसोपरोधं सोत्पद्यमानवृष्टिकं सर्व्वराज-कीयानामहस्तप्रक्षेपणीयं पूर्व्वप्रत्तदेवब्राह्मणदायब्राह्मणविंशतिराहितं भूमिछिद्रन्या-येनाचन्द्रार्का ॥ ६२ ॥

૬૩ ણ્ણવ ક્ષિતિસરિત્પર્વતસમકાલીનં પુત્રપૌત્રાદ્યન્વયભોગ્યમુપકૃતિ સ્વર્ગતિ ધમ્માદ-
યોન્મિશ્રં અર્ચિતસ્યોચિતયા બ્રહ્મદેયસ્થિત્યા મુક્તતઃ

૬૪ સેધેવત્તિત્તવ્યં
... .. રમસ્મદ્વાયો ॥

૬૫ નાવમન્તવ્ય પરિપાલયિતવ્યશ્ચેત્યુક્તઞ્ચ બહુભિર્વસુધા

૬૬ એતન્ કર્તા રાજપુત્ર ધ્રુવસેનઃ ॥

લિખિતમિદં સન્ધિવિગ્રહાધિકૃતદિવિરપતિશ્રીસ્કન્દમદ્રપુત્ર દિવિરપતિ શ્રીમદન-
હિલેનેતિ સં ॥ ૩૬૫ ॥ વૈશાખ્ય શુ ॥ ૧ ॥

॥ સ્વહસ્તો મમ ॥

ભાષાન્તર

દાનવિભાગ

તમને બધાને વિદિત થાએ કે માતાપિતાના પ્રણયને માટે તે શીલાદિત્યના દીકરાએ બ્રાહ્મણ સ્નાનના દીકરા બ્રાહ્મણ લઘુક્લને દાન આપેલ છે, જે ચાતુર્વેદી હતો. ખેટક કેદારમાં નગરક પથ-
કમાં હેયાપદિલગામમાં નૈઋત્ય સીમમાં ૬ અણકવાળું ખેતર (આપ્યું છે). ત્યાર બાદ દરેક
અણકની સીમા આપી છે.

ઉપરની જમીન તાળાવ તથા ટેકરીઓ સહિત લઘુક્લના વંશચારસના ભોગવટા માટે સૂર્ય-
ચંદ્ર પૃથ્વી નદીની સ્થિતિ પર્યંત આપેલ છે. રાજાના નોકરાએ તેને હુરકત કરવી નહીં
... ..

આ દાનનો કર્તા શીલાદિત્યનો દીકરો ધ્રુવસેન હતો. લેખક દિવિરપતિ સ્કન્દમદ્રનો દીકરો
દિવિરપતિ મદનહિલ હતો.

સં. ૩૬૫ વૈશાખ્ય શુ. ૧

એક વલ્લભી (શીલાદિત્ય ૩ જાના સમયના)

દાનપત્રનું પહેલું પત્રું*

સં. ૩૬૫ ના વૈશાખ સુ. ૧.

કાઠિયાવાડના માણ પોલીસટીકલ એજન્ટ કર્નલ, જે. ડબ્લ્યુ. વૉટસને લેટ આપેલું આ વલ્લભીનાં એક દાનપત્રનું પહેલું પત્રું છે. બીજું પત્રું હજી ઉપલબ્ધ નથી. પરંતુ આંદિ આપેલાં વર્ણન, માપ તથા બીજી હકીકત ઉપરથી તે મળી આવવા સંભવ છે. રાજકોટના વોટસન મ્યુઝીયમના ક્યુરેટર મી. દિસ્કલ્ફરે વળામાંથી કેટલાક વધારે પતરાં થોડા વખત પહેલાં મેળવ્યાં છે. તેમાં આ દાનપત્રનો બીજો ભાગ હોવાનો સંભવ છે કે જેમાં તેનો ખાસ મહત્વનો ભાગ છે.

પતરાંનું માપ ૧૫"×૨૨½" નું છે. અને તે એક જ બાજુ ઉપર કોતરેલું છે.

લેખ ૩૦ પંક્તિઓનો છે. અને પત્રું શ્રીધરસેન(૪)ના નામથી પૂરું થાય છે. વંશાવલિના ભાગમાં, ભટ્ટાર્ક, (પં. ૨)ગુહસેન, (પં. ૬) ધરસેન, (પં. ૧૦), શીલાદિત્ય, (પં. ૧૩) ખરચહ, (પં. ૧૮)ધરસેન ૩ જો, (પં. ૨૧)ધ્રુવસેન ૨ જો, (પં. ૨૭) અને ધરસેન ૪ થો, (પં. ૩૦)માં આપેલા છે. પતરાની પંક્તિની સંખ્યા ઉપરથી અનુમાન થઈ શકે કે આ દાનપત્ર શીલાદિત્ય ૩ જાનું છે.

અક્ષરાન્તર

૩૦ ... [મ]દારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરચક્રવર્તિશ્રીધરસેન:

શીલાદિત્ય ૩ જાના એક દાનપત્રનું ખીજું પત્ર*

આ પત્રના કાંઠાઓ ભાંગેલા છે, અને તેની સપાટીમાં મોટાં કાણાંઓ પડેલાં છે આનો છેલ્લો ભાગ જેમાં સાધારણ રીતે તારીખ હોય છે તે નાશ પામ્યો છે, એ મોટું નુકશાન છે. દાનમાં આપેલી મિલકતનાં વર્ણનવાળો ભાગ પણ નાશ પામ્યો છે. પત્રનાં માપ આશરે ૧૫"×૧૦½" છે.

અક્ષરો ચોખ્ખા અને સંભાળપૂર્વક કોતરેલા છે. અને જ્યાં જ્યાં પત્ર સારી સ્થિતિમાં છે ત્યાં ત્યાં અક્ષરો વાંચવામાં હરકત આવતી નથી. આખો લેખ લગભગ વ્યાકરણની ભૂલો વગરનો છે.

આ દાન શીલાદિત્ય ૩ જાએ આપ્યું છે. તેને માત્ર પરમમાહેશ્વર કહ્યો છે, પરંતુ રાજાના ખીજે ઈલકાઓ લગાડ્યા નથી.

વલ્લભીની ખીજ ખાલુએ આવેલા રાણી કુદાના વિહારમાં આવેલા એક ઝાંઘ મઠને આ દાન આપ્યું છે.

આ દાનની ખીજ વિગત મળી શકતી નથી.

અક્ષરાન્તર

- ૧ [પ્રદાનસલિલક્ષાલિતામ્રહસ્તારવિન્દઃ કન્યાયા ઇવ મૃદુક] રમ્યહનાદમન્દીકૃતા-
નન્દવિધિર્વિવસુન્ધરાયા× કાર્મુકધનુર્વેદ ઇવ સંભાવિતા[શેષલક્ષ્યકલાપઃ]
- ૨ [પ્રેણતસમસ્તસામન્તમણ્ડલોત્તમાઙ્ગધૃતચૂડામણીય] માનશાસન × પરમમાહેશ્વર-
પરમમદ્વારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વ[રચકવર્ત્તિશ્રીધર-]
- ૩ સેનસ્તત્પિતામહાતૃશ્રીશીલાદિત્યસ્ય શાર્ઙ્ગપાણેરિ] વાઙ્ગજન્મનો ભક્તિબન્ધુરા-
વયવકલ્પિતપ્રણતેરતિધવલયા તત્પા[દારવિન્દપ્રવૃત્તયા-
- ૪ ચરણનલમણિરુચા મન્દાકિન્યેવ નિત્યમમલિ] તોત્તમાઙ્ગદેશસ્યાગસ્યસ્ત્યેવ રાજ-
પેર્દાક્ષિણ્યમાતન્વાનસ્ય પ્રબલધવલિભા[યશસાં વલયેન]
- ૫ મણ્ડિતકુમા નભસિ યામિનીપતેર્વિરચિતાલ્પાવલમણ્ડલસ્ય પયોદશ્યામશિલ્પ-
રચૂ[જુ] કરુચિરસહ્યવિન્ધ્યં સ્તનયુગા[યાઃ ક્ષિતેઃ પત્યુઃ શ્રીદેવ-]
- ૬ [મટસ્યાઙ્ગજઃ ક્ષિતિપસંહતેર] નુરાગિણ્યો શુચિર્યશોદ્દેશુકમૃતઃ સ્વયંવરમા-
લામિવ રાજ્યશ્રિયમર્પયન્ત્યા× કૃતપરિગ્રહઃ [શૌર્ય] મપ્ર[તિહતવ્યાપાર-]
- ૭ [માનમિતપ્રચ્છંદરિપુમણ્ડલં] મણ્ડલામ્રમિવાવલમ્બમાનઃ શરદિ પ્રસભમાક્રિદ્ધૈ
શિલીમુલ્લવાણાસનાપાદિતપ્ર[સાધનાનાં પરમુવાં]

* જ. બા. બા. રા. એ. સો. ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૪૦ ડી. બી. દિ. ૨૪૬૪૨

૧ પરસેન ૫ માના વર્ણનથી ૫૧૩ શરૂ થાય છે. ૨ અક્ષરો ગણતરીથી મુક્યા છે. ૩ વાંચો વિન્ધ્ય. ૪ વાંચો રાગિણ્યાઃ, ૫ વાંચો ર્યશોશુક. ૬ વાંચો સ્વયં. ૭ વાંચો કૃષ્.

- ८ [विधिवदाचरितकर]ग्रहणां पूर्वमेव विविधवर्णोज्ज्वलेन श्रुतातिशयेनोद्भासित-
श्रवणयुगलः पुनः पुनरुक्तेनेव रत्नालङ्कारेण नालंका [तश्रोत्रः]
- ९ [परिस्फुरत्क]टकविकटकीटपक्षरत्नकिरणमविच्छिन्नप्रदानसलिलनिवहावशेक-
विलसन्नवशैलाङ्कुरमिवाप्रपाणिमुद्वन् धृतविशा-
- १० [लरत्न]बलयजलधिवेलातटायमानभुजपरिष्वक्तविश्वम्भरः परममाहेश्वरः श्रीधु-
वसेनस्तस्याग्रजो परमहीपतिस्पर्शदोषनाश-
- ११ [धि]येव लक्ष्म्या स्वयमपि स्पष्टचेष्टमाश्लिष्टाङ्गयष्टिरतिरुचिरतरचरितगरिमप-
रिकलितसकलनरपतिरतिप्रकृष्टानुरागसरभ-
- १२ [स]वशीकृतप्रणतसमस्तसामन्तचक्रचूडामणिमयूख्यचितचरणकमलयुगलः प्रोद्भा-
मोदारदोर्दण्डदलितद्विषद्वर्गदर्पः प्रसर्प-
- १३ [त्प]टीयः प्रतापल्लोषिताशेषशत्रुवङ्शः प्रणयिपक्षनिक्षिप्तलक्ष्मीकः प्रेरितगदे-
क्षिप्तसुदर्शनचक्रः परिहृतबालक्रीडः अनधः कृत-
- १४ [द्विजा]तिरेकविक्रमप्रसाधितधरित्रीतलः अनङ्गीकृतजलशय्योपवृषपुरुषोत्तमः
साक्षाद्धर्म इव सम्यग्यवस्थापितवर्णाश्रमाचारः पूर्वैरप्युर्वीपति-
- १५ [भिस्तृ]ष्णालबलुब्धैर्यान्यपहतानि देवब्राह्मण देयानि तेषामप्यतिसर-
लमनः प्रसरमुत्सङ्गलनानुमोदनाभ्यां स्परिमुदितत्रिभुवनाभि-
- १६ [नन्दितो]च्छित्तोत्कृष्टधवलधर्मध्वजप्रकाशितनिजैवङ्गो देवद्विजगुरुन्प्रतिपू-
ज्ययथार्हमनवरतप्रवर्तितमहोदङ्गादिदानव्यवस्थोपजातसन्तोषो-
- १७ [पातोदा]रकीर्तिपरंपरादन्तुरितनिखिलदिवक्त्रकवालः स्पष्टमेव यथार्थं धर्मादि-
त्यापरनामा परममाहेश्वरः श्रीस्वरग्रहस्तस्याग्रजन्मनःकुमुदखण्डश्रीविकासि-
- १८ [न्या]कलाव]तश्चन्द्रिकयेव कीर्त्या धवलितसकलदिङ्मण्डलस्य खण्डितागुरु-
विलेपनपिण्डश्यामलविन्ध्यशैलविपुलपयोधराभोगायाः क्षोण्याः पत्युः श्रीशान्ता-
दित्यस्य सू-
- १९ [नु]र्ज्वप्रालेयकि [र]ण इव प्रतिदिनसंवर्द्धमानकलाचक्रवालः केसरीन्द्रशिशु-
रिव राजलक्ष्मीमचलवनस्थलीमिवालङ्कुर्व्वाणः शिखण्डिकेतन इव रुचिः
- २० [मच्चू]डामण्डनं प्रचण्डशक्तिप्रतापश्च शरदागम इव प्रतापवानुल्लसत्पद्मः
संयुगे विदलयनम्भोर्धरानिव परगजानुदय एव तपन बा-
- २१ [लात]प इव संप्रामे मुष्णान्नं मिमुखानामायन्सिं द्विषतां [पर]ममाहेश्वरः
श्रीशीलादित्यः कुशलीसर्वानेव समाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं यथा

१ वांथो ग्रहणः. २ वांथो वसेक. ३ वांथो प्रजः. ४ वांथो वंशः. ५ वांथो मोदनाभ्यां परि. ६ वांथो वंशो.

७ वांथो मण्डनः. ८ वांथो नम्रो. ९ वांथो मुष्णन्न. १० वांथो मायुपि.

- ૨૨ [મા]તાપિત્રો ૨ પુણ્યાપ્યાયનયં શ્રીવલ્લભગમ્યન્તરિકાયાં સન્નિવિષ્ટરાજીદુહાકા-
રિતદુહાવિહારનિવાસિવિહારનિવાસિચતુર્દિશાભ્યાંગતા
- ૨૩ [ય્યમિ]ક્ષુસદ્ધાય શયનાસનગ્લાનભૈષજ્યચીવરિકપિણ્ડ ... ત્યર્થ ભગવતાં ચ
બુદ્ધાનાં પૂજાસ્તપનગન્ધ ૫-
- ૨૪ [તૈ]લાઘર્થ વિહારપ્ર[તિવદ્ધપા]દમૂલ[... ઉપ્ર]જીવનાંય વિહાર[સ્ય]
સ્વપ્નસ્ફુટિત[પ્રતિ]સંસ્કારણાય મુરા[દ્રેષુ]
- ૨૫ સોદ્રઙ્ગઃ સોપરિકરઃ સમૂતવાત ન્યહિરણ્યાદેયઃ
સદશાપરાધઃ સોત્પ
- ૨૬ "
- ૨૭

ભાવનગર તાળે તલાળ પાસે દેવલી ગામમાંથી ઉપલબ્ધ

શીલાલિપ્ય ૪ થાનાં તામ્રપત્રો^૧

સં. ૩૭૫ જ્યેષ્ઠ વદ ૫

કાઠીઆવાડના અગ્નિકોણમાં સમુદ્રથી અંદર સાડા ત્રણ માઈલ અને તલાળથી અશરે ત્રણ માઈલ દૂર આવેલા, દેવલી ગામમાંથી આ પતરાંઓ ઉપલબ્ધ થયાં છે. જ્યારે તે પ્રથમ પ્રાસ થયાં ત્યારે રિવાજ મુજબની મુદ્રા હતી નહીં, બેક પતરાંઓને સાથે રાખવા માટેની કડી માટેનાં કાણાં મોબુદ હતાં. પતરાંઓ ભાવનગર મ્યુઝીયમમાં રાખેલાં છે અને તેનું માપ ૧૪૩" x ૧૨" છે. અનુક્રમે બન્ને ઉપર ૨૨ અને ત્રીશ પંક્તિઓ એક જ બાજુએ કોતરેલી છે.

રાજાનાં માતાપિતાનાં શ્રેયાર્થે ત્રિવેદી દેવીલ નામે એક બ્રાહ્મણને સૌરાષ્ટ્રમાં મોરંછી ગામ દાન કર્યાનું આ દાનપત્રમાં નોંધ છે. દાનપત્રની તારીખ સં. ૩૭૫ (ઈ. સ. ૬૦૫) છે.

લેખ સંસ્કૃત ગદ્યમાં લખેલો છે. પરંતુ તેમાં ઘણી જ ભૂલો છે. ભાગ્યે જ કોઈ પંક્તિ ભૂલ વગરની હશે. લિપિ વલ્લી સમયની છે.

અક્ષરાન્તર

પતરું પહેલું.

- ૧ ઐ સ્વસ[સ્તિ] જયસ્કંધાવારાપુ[ત્પૂ]ર્ણકિમ્રામવસકપ્ર[વાસકાત્પ્ર]સમપ્રણત-
મિત્રાણા[તામિત્રાણાં]મૈત્રકાણામતુલપ[વ]લસંપન[સંપન્ન]મણ્ડલાભોગસંસ-
ક્તપ્રહારશતલબ્ધપ્રતાપો[પઃ]પ્રતાપ[પો]પન્નત
- ૨ દાનમાનાર્જવોપાર્જિત[તા]નુરામા[ગા]દનુરક્તમૌલ્યમૃત્યુશ્રેણીલલસ[બલાવા-
સરા]રજ્યશ્રિયઃ પરમમાહેશ્વરશ્રીમટાર્કાદવ્યચ્છિન્નરાજવશાન્વત[વંશોમાતા]
પિતૃચરણારવિદપ્રણતિ
- ૩ પ્રવિઘૌતાશેષકલ્મષઃ શૈશવાપ્ર[ત્પ]મૃતિસ્વજ્ઞદ્વિતીયબાહુર[બાહુરે]વ સમદપ-
રગજટ[ઘટા]સ્ફોટનપ્રકાશિતસત્ત્વનિકષઃ તત્પ્રમાવપ્રણતારાતિચૂડારત્નપ્રમાસંસ-
ક્તપાદનસ્વ
- ૪ રશ્મિસંહતિઃ સકલસ્મૃતિપ્રણીતમાર્ગસમ્યપા[વપ]રિપાલનપ્રજાહૃદયરંજનાન્વર્થરા-
જશબ્દો રૂપક[કા]ન્તિસ્થૈર્યગાંમ્ભીર્યપુ[બુ]દ્ધિસંપદ્ધિઃ સ્મરશશાંકાદ્રિરાજોદધિ
- ૫ ત્રિદશગુરુધનેશાયતિગ[નતિશ]યાનઃશરણાગતામયપ્રદાનપરતયા તૃણવદપસ્ત-
[પાસ્તા]શેષસ્વકો[કા]ર્યફલઃ પ્રાર્થનાધિકાર્યપ્રદાનાનન્દિતસુહૃત્પ્રણય[યિ]હૃદયઃ
- ૬ પાદચારીવ સકલભુવનમણ્ડજા[લા]ભોગપ્રમોદઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીગુહસેનસ્તમ્ય
સુતસ્તત્પાદનત્તમયૂલ્લસંતાનતિ[નિઃ]સુતજાહ્વીજલૌઘપ્રક્ષાલિતાશેષક-

- ७ रुमषः प्रन[ण]यिशतसहस्रोपजीव्यमानसंपद्रूपलोभादिवाप्र[श्रि]तः सरभस-
माभिगाभिकैर्गुणैस्सहजशक्तिशिक्षाविशेषविशापत[स्मापिता]खिलधनुर्धरः प्रथ-
मरन[नर]
- ८ पतिसमतिस्त्रष्टानामनुपालयिका[ता]धर्मदायानामपाकर्ता प्रजोपघातकारिण[णा]
मुपप्लवान[नां]दर्शयिता श्रीसरस्वत्येरं[रे]काधिवासस्यसंहतारातिपक्षलक्ष्मीप
- ९ रिभोत[ग]दक्षविक्रगो विक्रमोपसंप्राप्तविमलपार्थिवश्रीः परममाहेश्वरः श्रीधरसे-
नस्तस्य सुतस्तत्पादनुध्यातस्सकलजगदानंदनात्यद्भुतगुणसमुदयस्थगित
- १० समग्रदिङ्मण्डलः प[स]मरशतविजयशोभासनाथमण्डतात्र[लाभ]द्युतिभासुरत-
रांसपीठोद्[व्य]ढगुरुमनोपुट[रथ]महाभ[भा]र[] :]सर्वविद्यापरापरवि-
भागाधित[ग]मविमलमत[ति]रपि
- ११ सर्वत[] :]सुभाषित[षित]लखनोपि[लवेनापि]मुखोपपाट[द]नीयपरितोष-
[] :]प[स]मग्रलक[लोका]गाधगाम्भीर्यहृदया[यो]पि सुचरितात[ति] :
शयसुव्यक्तपरमकल्याणस्वभाव[] :]खिलीभूतकृतयुगनृप
- १२ तिपक्षविशोधनाधिगतोदग्रकीर्तिः धर्मानुपरोधोज्ज्वलतरीकृतार्थमुखसंपदुपसेवामि-
रूढधर्मादित्यद्वितीयनाम[मा]परममाहेश्वरः श्रीशीलादित्यस्तस्यानुजस्तत्पादानु-
- १३ ध्यातः स्वयमुपेन्द्रगुरुणोम[गुरुणेव]गुरुणात्यादरवभ[ता]समभिलषणीयामपि
राजलक्ष्मी[क्ष्मी]स्कन्वासक्त[क्तां]परमभद्र इव धूर्यस्तदाज्ञासंपादनैकरसत-
येवोद्वहन् खेम[द]मुख
- १४ रतिभ्यामनायामितसत्त्वसंपत्तिः प्रभावसंपद्वगी[शी]कृतमृ[नृ]पतिशतगि[शि]
रारत्नछाय[यो]पगूढपादपीठोपपरावज्ञाभिमानरसानालिङ्गितमनोवृत्तिःप्रण-
- १५ तिमेतां कां]परित्यज्य प्रख्यातपौरुषाभिमानैरप्यरावि[ति]मिरनास[सा]दि-
तप्रतिक्रियोपाय[] :]कृतनिखिलभुवन[ना]मोदविमलगुणसंहति[ति] :]प्रसभवि-
घटितसकल
- १६ विलपि[कलिविलसि]तगतिः नीचजनापि[धि]रोहिति[मि]रशेषैर्दोषैरनामृ-
ष्टात्युन्नतहृदयः प्रख्याता[त]पौरुषास्त्रकौशलातिशयः गणतिथ[गुणतीर्थ]विपक्ष-
क्षितिपतिलक्ष्मीस्वयंमा-
- १७ हृपकाशितप्रवीरभू[पु]रुषप्रथमसंख्याधिगमः परममहेश्वर[माहेश्वरः]श्रीखरग्रह-
स्तस्य सुसस्तत्पादानुध्यातः सर्वविद्य[द्या]गमविहितनिख[खि]लविद्वज्जन-
मना[नः]परिस[तो]
- १८ प[षा]तिशय[यः]सत्त्वसंपदा त्यागौदार्येणाधिगत[ता]नुसन्धानासम[मा]
हितारातिपक्षमनोरथ[था]क्षभङ्ग[] :]सम्यगुपलक्षितशुकशाकुकल[तानेकशास्त्र-
कला]लोकचरितगद्गरति[वि]भागोपि परमभ-

- १९ द्रप्रकृतिरकृत्रिमत्रश्रेष[प्रश्रयोपि]विनयशा[शो]भाविभूषण[:]समरशतजय-
पताकाहरणप्रत्यलो[यो]दग्रप[बा]हुदण्डंविध्वन्स[स्त]निखिलप्रतिपष[क्ष]
दप्पोदयः स्वधनु[:]
- २० प्रभावो[भाव]परिभूत[ता]वसै[को]शलाभिमानप[स]कलनृपतिमण्डला
मिनन्दितशासनः परममाहेश्वरः श्रीधरसेनस्तस्यानुजस्तत्पादानुध्यातस्सञ्चरिता
- २१ मि[ति]शयितसकलपूर्वनरपतिमतिदुस्साधा[ध्या]नामपिक[सा]धयिता विष-
याणां मूर्त्तिमानिव पुरुषकाकः[रः]परिगृहगुणानुरागनिर्भरचित्तवृत्तिः मनुरेव
- २२ स्वयमभ्युपपन्नः प्रकृतिभिरधिगतकलाकलापः कान्तिमनिष्ठिति[मान्निवृति]हेतुर-
कलंकः क[कु]मुदनाथः प्र[प्रा]ज्यप्रतापस्थगितदिगन्तरल[रालः]प्रध्वसं-
[सि]तध्वन्तरशि[ध्वांतराशिः] स
- २३ ततोदितस्सवित[ता]प्रकृतिभ्यः परप्रत्ययमर्थवन्तमतिबहुतिथप्रयोजन[ना]
नुबन्धमागमपरिपूर्णं विदधानः सन्धि च[वि]ग्रहसम[मा]सनिश्चयनिपुनः[णः]
स्थानेनुर[रू]
- २४ पम[मा]देशददद्गुणवृद्धिविधानजनितसंस्कारः साधूना[नां]राज्यता[शा]
लातुरीयस्तनृ[न्त्र]योरुभयोरपि निष्णातः प्रकृष्टविक्रमोपि करुणामृदुहृदयः श्रुत
- २५ वानवृशा[प्य]गर्लितः कान्तोपिप्रशा[श]भी स्थिरसौदर्योपि[सौहार्दोपि]
निरसितो[ता]दोषवतामुदयसमयसंपुष्टजनितजनानुरागपरिपिहितभुवनसमर्थित-
प्रथित
- २६ वालादित्यद्वितीयनाम[मा]परममाहेश्वरः श्रीध्रुवसेनस्तस्य सुतस्तत्पादकमलप्र-
णामधरणीकषणाजि[ज]नितकिणलाञ्छनललाटचन्द्रशकलः
- २७ शिशुभाव एव श्रवणनिहितमौक्तिकाल[लं]कारः विन्न[अ]मामलभृ[शृ]-
तविवे[शे]षप्रदानसलिलक्षालित[ता]ग्रहत्ता[म्ना]रविन्दः कन्याया इव
मृदुकर-
- २८ ग्रहणादमंदीकृतानन्दा[न्द]विधिर्वसुन्धराया[याः]कामुको धनुर्वेद इवयं-
[सं]भाविताशेषरुक्षकलाकलापः प्रणतसमस्तसमन[सामन्त]मण्डलोत्तम[मा]
- २९ ऋभृतचूडारत्नोपमानशासनः परममाहेश्वरः परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरच-
क्रवर्त्तिश्रीधरसेनः

पतरू वीजुं

- १ तत्पितामहभातृश्रीशीलादित्यस्य शक्ति[शाङ्ग]पाणेरिवाङ्गजन्त[न्म]नो भ-
क्तिबन्धुरावयवकल्पितप्रणतेरतिधवलया दूरतपादारविन्दप्रवृत्तयानखमणिरुचा
- २ मंदाकिन्या[न्ये]व नित्यममलीत[लितो]त्तम[मा]ङ्गदेशस्यागस्त्यस्येव
राजर्षेर्दीक्षिण्यमभन्व[मातन्वान]स्यप्रबलधवल्लिम्बा यशसां वलला ये]नमण्डित-
ककुभो नम-

- ३ सिधामिनीपतेर्विडम्बित[ता]खंडपरिवेषमण्डलस्य पयोदश्यामशिखरचूचुकुरुचि-
रसङ्गविन्ध्यस्तनयुगायः[याः]क्षितेः पत्युः श्रीदेरभटस्याङ्गजः
- ४ क्षितिपसंहतेरनुरागिण्याः शुवियगङ्गुककृत[शुचियशोशुकभृतः]स्वयपरमलभ-
व[स्वयंवरमालामिव]राज्यश्रीयमर्पयत्य[यन्त्याः]कृतपरिग्रहः शौर्यमप्रतिहत-
व्यापारमनचित[व्यापारमानमित]तप्रचण्ड[ण्डा]रिवल-
- ५ मण्डलपमिवोखिलपमानः[लाग्रमिवावलंबमानः]ग[श]रदि प्रसभम[मा]
कृष्टशिलीमुखप[वा]णासनाषा[पा] दितप्रसवनानाप्रसाधनानां]पर [मु]
वाविषिष[वाविषिव]दाचरितकरग्रहणः पूर्वमेव विविधवर्णोज्ज्वलेनश्रु
- ६ तातिशयेनोद्भासितश्रवणः पुनः पुव[न]रुक्तनन[रुक्तेन]रत्न[त्ना]लंकारेण-
[णा]लङ्कृतश्रोत्रः परिस्फुरद्विकटकिक[कि]टपक्षरत्नकिरणमविच्छिन्नप्रदा-
नसलिलमि[नि]वहावसेकविलस-
- ७ न[न्न]वशैवलङ्कुरमिदा[वा]ग्रपनि[पाणि]मुद्वहन्धृतविशालरन्वे[रत्न]
वलयजलि[ल]धिवेलातटायमानभुजपरिष्वक्तविश्वम्भरः परममाहेश्वरः श्रीध्रुवसे-
नस्तस्याग्रजो परमही-
- ८ पतिस्पर्शदोषनाशनधियेवलक्ष्म्या स्वयर्मातेस्पष्टचेष्टमाग्लि[श्लि]ष्टांगयष्ट[छि]
रतिर[रु]चिरतरचरितगरिमपरिनि[क]लितष[स]कलनरपतिरतिप्रकृष्टानुरा-
गातिरभसव-
- ९ शीकृतप्रणतसमस्तस[सा]मंतचक्रचूडामणिमयूखस्वचितचरणकमलयुगल[:]प्रो-
द्दामोदारदोर्दंडदलितद्विषद्वर्गदर्वप्रसर्पत्पटीयः प्रतापष्टो[षि]ताशेष
- १० शत्रुवंशः प्रणय[यि]पक्षनिक्षिप्तलक्ष[क्ष्मी]कः प्र[प्रे]रितगदोत्क्षिप्तसुभि
[दर्श]नचक्रः परिहृतपद[बाल]क्रिडोनधो कृत[धः]कृत [द्विजातिर[रे]
कविक्रमप्रसाधितधर[रि]त्रीतलोनङ्गीकृतजलशय्यो पूर्ववु[पु]-
- ११ रुषोत्तमः पक्षाधर्म[साक्षाद्धर्म]इव सम्यज्यव[ग्व्यव]स्थापितवर्णप्रमच[वर्णा-
श्रमाचारः]पूर्वैरप्यूर्वापतिमिस्तृष्णालवल्लुब्धैर्या[र्या]न्यपहत[ता]नि देवव्र-
क्षदेयानि तेप[वा]मप्यतिसरट[ल]मनः प्रसरमरसं[मुत्सुं]क
- १२ लनानुम[मो]दनाभ्यां परिमुदित[त्रि]भुवनाभिनन्दितोच्छ[चिह्न]तोत्कृष्ट-
धवलधर्मध्वजप्रकाशितनिजवशो देवद्वे[द्वि]जगुरुं गुरुन्]प्रतियथार्हमनवरतप्र-
वर्तितमहोद्वङ्गादिदानव्यसनानुपजा-
- १३ तस[सं]तोषोपाचोदारकीर्ति[:]पत्तिपरंपरादनु[न्तु]रितनिखिलदिकचक्रबालः
स्पष्टमेव यथार्थधर्मादित्यापरनामा परममाहेश्वर[:]श्रीस्त्रग्रहस्तस्याग्रजन्मनः
क[कु]मुद-

- १४ प[ष]ण्डश्रीविकसिन्य[कासिन्या]कलावतश्चाद्रिकयेव रण्या[कीर्त्या]भवलित-
सकलदिङ्मण्डलस्य खंडित[ता]गुरुविलेपनप[पि]ण्डश्यामलविध्यशैलविपुलप-
या[यो]धराभोगो[गा]या क्षोण्याः पत्य[त्युः]
- १५ श्रीशीलादित्यस्य सून[नु]र्भवप्रालेयकिरण इव प्रतिदिनस[सं]वर्धमानकला-
चक्रवालः केसरीन्द्रशिगुरिवराजलक्ष्मीमचलवनस्थलीमिवालंकुर्व[र्वा]णः शिख-
ण्डिकर[केत]
- १६ न इव रुचिमचूडामण्डनः प्रचण्डशक्तिप्रतापश्चशरदागम इव प्रतापवानुलसहा-
[द्वा]र्दः संयुगे विदलयन्नमोधरानिव परगजानुदयभूधरपनापला[वनेबाला]
- १७ न[त]प इव संत्रमी[प्राप्ते]मुष्णन्नमिसुखानामयू[मायूं]षि द्विषता[तां]
परममाहेश्वरः परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरश्रीवप्पपादानुद्धा[ध्या]तः
परमभट्टारकमहाराजाधिरा-
- १८ जपरमेश्वरश्रीशीलादित्यस्तस्य सुतस्तत्पादानुध्यातः क्षोभितकलिजलभिकल्लो[ला]भि-
भूतमज्जन्महामहीमंडलाद्वा[लोद्धा]रधैर्यः प्रकटितपुरुषतम[पोत्तम]तयाकिगुल
[कीला]लजारमणोरह[:]
- १९ परिपूरणपरो पर इव धनमत्तिः[मूर्तिः]चतुसगरावरुद्धतिमपरिकराज्ञाप्रदानसम-
यधनलवलपरियसितुवमभिमनुमानोपरलवितनिम्ननप्पवसयसा [चतुःसागरावरुद्ध-
क्षितिमुपरिकराज्ञाप्रदानसमयेधनैलविलपुरीयसेतुमिवाभिमन्यमानोऽपरलावितनी-
र्माणोप्यवसा-
- २० दितपारमैश्वर्यकाप[कोपा]कृष्टनिर्लिङ्ग[श]निपातविदलितकरिकम्भप[कुम्भस्थ]
लोलसत्प्रसृतमहाप्रतापबलप्र[प्रा]कारपरिगतव[ज]गन्मंडललब्धस्थतः[स्थितिः]
विकटमि[नि]जर्दोदण्डाव-
- २१ लम्बिनासर[क]लभूवानाभोगजाज[त]मन्थास्फोटाभिभूतदुग्धसिन्धुफनपण्ड-
वण्ड[केनपिण्डपाण्डु]यशोवितातेन विहितातपत्रः परममाहेश्वरपरमभट्टारकमहा-
राजाधिराजपरमेश्वरश्रीवप्प-
- २२ पादानुध्यातः परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरम[मे]श्वरश्रीशीलादित्यदेवः सञ्वा-
नेवसमाज्ञापयत्यस्तु वं[वः]संविदितं यपा मयामत[थामयामाता]पित्रोः पु-
ण्याप्यायनाय विबुध-
- २३ दसप्पुरविनिर्गतुं[वं]शकटवास्तव्यतच्चातुर्विद्यसामान्यशाण्डिलसगोत्रमैत्राय-
णीयमानवकसब्रह्मचारिब्राह्मणपप्पुत्रब्राह्मणदेविलाय
- २४ सुराण्डेषु अन्तरत्रायां मोरंजिज्जग्रामस्सोपरिकरस्सभूतवातप्रत्ययरसधान्यदिरण्या-
देयस्सदशापराधस्सोस[त्प]-

- २५ दमानविष्टिके[कः]सर्वराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीयः पूर्वप्रत्तदेवब्रह्मदेयरहितो भूमिच्छिद्रन्यायेन चंद्रार्काणवक्षितिसरित्पर्वतसम-
- २६ कालीनः पुत्रपौत्रान्वयक्रमभोग्य उदकातिसर्गोण धर्मदायो निसृ[स्त]ष्टः यतो-
स्योचितया ब्रह्मदेयस्था[स्थि]त्या भुंजत कृषतः कर्षयतः प्रदि-
- २७ शतां[तो]वा न कैश्चिन्निषेधे वर्तितव्यमागामिभद्रनृपतिशि[मि]रप्यस्मद्वंशजै-
रन्यैर्वा अनित्यानै[न्यै]श्वर्याप्यस्थिरं मानुष्यंस[सा]मान्यं च भूमिदानफल-
मवगच्छ-
- २८ द्विरयमस्मदायोनुमर परिपलयित[मन्तव्यः परिपालयित]व्यश्चेत्य[त्यु]क्तञ्च-
बहुभिर्वसुधा भुक्ता राजभिस्सगरादिभिः यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य
तदा फलं
- २९ फलं ॥ यानीह वारिप्र[द्य]भयाजरेद्रैर्द्धनानि धर्मायतनीकृतानि ॥ निर्भुक्तमा-
ल्यप्रतिमानि तानि को नाम साधू[धुः]पुनराददी-
- ३० त ॥ षष्टिर्वषसहस्राणिस्वर्गे तिष्ठति भूमिदः आच्छेत्ता चानुमन्ता च तान्मेव
नरके वसेत् ॥ दूतकोत्र राजपुत्र श्रीखरग्रहः ॥
- ३१ लिखितमिदं बलाधिकृतवप्पभोगिकपुत्रदिविरपतिश्री रघणेनेति सं. ३७९ ज्येष्ठ
व ९ स्वहस्तो मम

ભાષાન્તર

ૐ ! સ્વસ્તિ. પૂર્ણિક ગામમાં વિજયી નિવાસસ્થાનમાંથી. કલિયુગના તોફાની સાગરના તરંગોથી ઘસત થયેલા પૃથ્વીના ગોળાને પોતાના વિક્રમથી રક્ષણ કરવાને શક્તિમાન, પુરૂષોમાં ઉત્તમ પોતાને દર્શાવીને લક્ષ્મીના (પુરૂષોત્તમના સંબંધમાં લક્ષ્મી અને નૃપના સંબંધમાં હોલત) સ્વામિ પુરૂષોત્તમ સમ્માન, છૂપી રીતે અભિલાષના ત્રાસજનક કોતર (પોલ) ભરતા સાક્ષાત ધન (એટલે બીજો કુબેર) સમાન, જે ચાર સાગરથી આવૃત થયેલી ભૂમિમાંથી ઠરે લેવા આજ્ઞા કરતો ત્યારે તેને તે કુબેરના લક્ષ્મીના નગરનો સેતુ માનતો જે કોપથી ખેંચેલી અસિના કૂર પ્રહારથી શત્રુઓના માતંગોના લેહાએલા કુમ્ભમાંથી ઝરતા અને પ્રસરતા અગ્નિ સમાન મહાન યશની દિવાલોથી આવૃત અખિલ જગતમાં પોતાનું રાજ્ય સ્થાપિત કરે છે, જે મંદર પર્વતથી લુપ્થ થયેલા પયોદધિના શ્વેત શ્રીષ્ઠ સમાન સર્વ દિશામાં પ્રસરતા યશનું છત્ર પોતાની ઉપર બનાવીને કરમાં ધારણ કરે છે, તે પરમમાહેશ્વર, શ્રી અગ્નિનો પાદાનુધ્યાત શ્રી શીલાદિત્ય;—શ્રી શીલાદિત્યનો પુત્ર, જે કલા સહિત નિત્ય વૃદ્ધિ પામતા નવ ઇન્દુની કલા (ઇન્દુ સંબંધમાં કલા અને શીલાદિત્ય માટે વિદ્યા—કળા) સમાન છે. ગિરિ ઉપરના વનની ભૂમિ ભૂષિત કરનાર કેસરી સિંહના બાળ સમાન રાજ્યલક્ષ્મી ભૂષિત કરનાર, મધુરના નિશાનવાળા દેવના જેમ અલંકાર તરીકે પ્રકાશતા મુગટવાળો, અતિ મહાન પ્રતાપ અને યશસંપન્ન, પદ્મથી (શરદના સંબંધમાં પદ્મ અને નૃપના સંબંધમાં મહાન નિધિ-ખજાનો) અલંકારિત શરદના આરંભના સમાન પ્રતાપ(ગરમી અને વિક્રમ)થી પૂર્ણ, મહાન મૈદ્ય સમાન શત્રુઓના માતંગો યુદ્ધમાં હણનાર, ઉદય ગિરિના ઉપર ઉદય પામતા સૂર્ય સમાન, તેના સામે યુદ્ધમાં થનાર શત્રુઓનાં આયુધ ક્ષીણ કરનાર (હરનાર) પરમમાહેશ્વર;— શ્રી શીલાદિત્યનો પુત્ર, ડોલર કુસુમની, શૈથ્યા સૌન્દર્યથી વિકસાવનાર ઇન્દુના પ્રકાશ સરખા શ્વેત યશથી સર્વ દિશાઓ શ્વેત કરનાર, વનમાં નિત્ય કપાતા અગુરૂચંદનના લેપથી શ્યામ વિંધ્યાચલના વિશાળ વિસ્તાર સહિત પૃથ્વીનો સ્વામિ;— શ્રી અરચ્છનો વડીલ જાતા, જેના સ્ત્રીધા શરીરને લક્ષ્મી સ્પર્શીને અન્ય નૃપોના સ્પર્શના કલંકમાંથી મુક્ત થવાની અભિલાષથી આલિંગન કરતી, જે સર્વ નૃપોથી અતિ વિખ્યાત આચારના પ્રતાપથી અધિક હોતો, જેનાં બન્ને ચરણ નમાવેલા અને માયાળુપણાથી નમ્ર બનેલા અનેક યોદ્ધાઓના મુગટનાં મણિના કિરણોથી આવૃત હતાં, જે તેના ગદા સમાન વિશાળ અને બળસંપન્ન કરથી શત્રુઓના મદને કચરી નાંખતો, જેણે પ્રસરતા તેજ વડે પોતાના શત્રુઓની શ્રેણી ભસ્મ કરી હતી, જે પ્રણયિ જનોને ધન આપતો, જે આકર્ષિતક વિપત્તિમાંથી મુક્ત કરેલા અનેક (જનોના) અતિ આદ્વાદજનક દેખાવથી અને બાલિશતાથી મુક્ત હોતો, જે સદા દિગ્ભેને માન આપતો, અને અતુલ શૌર્યથી સમસ્ત જગત જિત્યું હોવાથી, જેણે બાલ સમાન બ્રહ્માં પરાક્રમ બતાવ્યાં હતાં, જેથી સદા દિગ્ભેને માન આપતા અને આ નૃપની એકજ પદમાં ભરી દેનાર ગદા અને ચક્ર સહિત જળશૈથ્યા પરના પ્રથમ દેવ પુરૂષોત્તમ સમાન, જે વિવિધ વર્ણ અને આશ્રમના નિયમો સ્થાપી સાક્ષાત ધર્મ સમાન હોતો, પ્રાચીન નૃપોએ કરેલાં ધર્મદાન પૂર્વેના લોભી નૃપોએ હરી લીધાં હતાં તે દેવો અને દિગ્ભેનાં મન તુટ કરીને પ્રસન્ન કરેલા ત્રિભુવનથી આનંદથી વધાવેલા ધર્મધ્વજથી પોતાના કુળને જેણે પ્રતાપવાળું બનાવ્યું હતું, જેણે, દેવ, દિગ્, અને ગુરૂઓને તેમના ગુણ અનુસાર સતત મોટાં અને મુકરર કરેલાં ગામેનું દાન કરતો છતાં સંતુષ્ટ નહતો તે ગુણથી પ્રાપ્ત કરેલા પ્રભાવાળા યશ વડે સર્વ દિશાઓ ઉજ્જવળ કરી હતી. જે આમ અર્થસૂચક ધર્માદિત્યના બીજા નામથી કહેવાતો, અને જે પરમમાહેશ્વર હોતો;—શ્રી ધ્રુવસેનનો વડીલ બન્ધુ, જેણે યશનાં શ્વેત વસ્ત્રથી ભૂષિત થઈ તેને અનુરક્ત અને પસંદગી બતાવતી તેના સ્વયંવર ઉપર માળા એટલે રાજ્યશ્રી અપંતા મહાન નૃપ મંડળનો સ્વીકાર કર્યો હતો, જે અજિત હોતો અને સર્વ શત્રુઓને નમાવવા પૂરતો વિક્રમસંપન્ન હોતો, જે ધનુષ્ય પર બળથી ખેંચેલાં શરોથી ભૂષિત શત્રુની ભૂમિમાંથી દરેક શરદમાં પ્રતિવર્ષની

ખંડણી ઉઘરાવતો, જેનું શ્રવણ, વિવિધ વર્ણથી શોભીતા દેખાતા બાળપણથી જ પ્રાપ્ત કરેલા શાસ્ત્રના જ્ઞાનથી સરળ હતું, જેના કર્ણને રત્નોનાં નવાં અધિક ભૂષણ પાણી હતાં, ઘણાં કંકણ, રત્નો, અન્ય ભૂષણોથી વિરાજતો અને સતત દાનોમાં રેડાતા પાણીથી ભીંજાયેલો જેનો કર ઉન્નવળ શૈવલ વૃક્ષના અંકુર સમાન ચળકતો, ઉછળવા સાગરને રોકતા હોય તેમ અખિલ વિશ્વને જેના કર તેમની વચ્ચે અન્તર ભાગમાં ધારતા, અને જે પરમમાહેશ્વર હતો;—શ્રી દેર-ભટ્ટનો પુત્ર, જે પોતાના પિતાને ભક્તિથી સતત નમન કરતો (?) જેનું શિર તેના પિતાના ચરણના રત્ન સમાન નખની રશ્મિરૂપી ગંગાનાં અતિશ્વેત જળથી નિત્ય પવિત્ર થયું હતું, જે અગત્યમુનિ જેમ અતિ ખુદ્ધિ અને ડહાપણ બતાવતો, જે અતિ શ્વેત અને સર્વ દિશામાં પ્રસરેલા યશની કળાથી ઇન્દુની મહાન કળાની ચેષ્ટા કરતો, જે મેઘથી રયામ થયેલા શિખર રૂપી સ્તનાશ્રવાળા સદ્યાદ્રિ અને વિંધ્યાચળના પયોધરવાળી પૃથ્વીનો પતિ હતો;—શીલાહત્યનો પુત્ર જે સારંગ ધનુષ્ય કરમાં ધારી સાક્ષાત કૃષ્ણ સમાન ભાસતો—સર્વથી બળવાન ચક્રવર્તિ શ્રીધરસેનના પિતામહનો ભાઈ, મહારાજાધિરાજ, જેના ભાલ પર પોતાના પિતાના ચરણુકમળ આગળ સતત ભૂમિના ઘર્ષણથી થયેલું ઇન્દુકળા સમાન ચિહ્ન હતું, જેના રમ્ય કર્ણ (શ્રુતિના વિશેષ જ્ઞાનથી) બાળપણથી વેદના મંત્રોના અલંકારથી પવિત્ર હતા, જેના કમળ સરખા કરનું અગ્ર ધર્મ દાનો કરવામાં સંકલ્પના જળથી ધોવાયેલું હતું, જે યુવાન ઠંચાના કરનું મૃદુતાથી ગ્રહણ કરવા વલ્લભ સમાન અતિ મૃદુ કર ગ્રહી પૃથ્વીનો વલ્લભ હતો, જે સાક્ષાત ધનુર્વેદ જેમ સર્વ લક્ષ્ય નિશાન દષ્ટિમાં રાખતો, જેની આજ્ઞા ચૂકારતો માફક નૃપોથી તેમના શિર-પર ધારણ થતી, અને જે પરમમાહેશ્વર હતો;—શ્રી ધ્રુવસેનનો પુત્ર, તેના વડીલ બન્ધુનો પાદાનુધ્યાત, જે પોતાના પૂર્વજે કરતાં સદાચારમાં અધિક હતો, જે અન્યથી ન કરેલાં કાર્યો સિદ્ધ કરીને ગમન કરતો પુરૂષાર્થ સાક્ષાત હોય તેમ દેખાતો, જેનું મન પૂર્ણ શુભોના પ્રેમથી ભરેલું હતું, જેને પ્રજા અન્ય મનુ માફક સ્વીકારતી, જેણે અતિ વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી હતી, જે કલંકરહિત સર્વ તેજસ્વી ઇન્દુ સમાન અને સર્વ શાન્તિનો હેતુ હતો, જે મહાન તેજથી દિશાઓના અન્ત સુધી સઠળ તિમિર હણનાર પોતાની પ્રજા ઉપર નિત્ય પ્રકાશતા સૂર્ય સમાન હતો, જેનામાં પ્રજાનો વિશ્વાસ હતો, જે સદા શાસ્ત્રો અનુસાર પોતાના અનેક અર્થની સિદ્ધિ અર્થે મહાન કાર્યો કરતો, જે સંધિ અને સમાસમાં નિપુણ હતો, જે યોગ્ય આદેશ યોગ્ય સ્થાને આપતાં વૃદ્ધિ થયેલાના આદેશથી અતિ શુદ્ધ થયો હતો, જે નય અને વ્યાકરણમાં પ્રવીણ હતો, જે મહાન પ્રતાપવાળો હતો છતાં દયાથી પૂર્ણ મૃદુ હૃદયવાળો હતો, જે શાસ્ત્રમાં નિપુણ અને શ્રુતિના જ્ઞાનવાળો હતો છતાં મદ રહિત હતો, જે આકર્ષક હતો છતાં સ્વનિગ્રહી હતો, જે મિત્ર તરીકે સ્થિર હતો છતાં દુષ્ટોને હાંકી મૂકતો, જેણે ઉદય(રાજ્યાભિષેક)સમયે અખિલ જગને આનન્દ-થી ભર્યું તેથી બાલાહિત્ય(બાલસૂર્ય)ના વિખ્યાત અને અર્થસૂચક બીજા નામથી જે કહે-વાતો, અને જે પરમમાહેશ્વર હતો;—શ્રી ધરસેનનો અનુજ, જે તેના પિતાનો પાદાનુધ્યાત હતો, જે સર્વ વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી વિદ્વાનોનો પરમ સંતોષ હતો, જે બળ, ઉદારતા અને દાનથી અવ્ય સ્થિત અને અનિયમિત શત્રુઓના મનોરથ ભાગી નાંખતો, જે જગના અન્તર વિષય, સર્વ કળા-અને વિદ્યા સાથે પરિચિત હતો છતાં અતિ આનન્દકારી સ્વભાવવાળો હતો, જે અકૃત્રિમ પ્રેમ અને વિનયથી ભૂષિત હતો, જેણે અનેક યુદ્ધમાં વિજયધ્વજ છીનવી લેવા તૈયાર અને વિશ્વાસ-થી ભરેલા કરથી તેના શત્રુઓમાં સ્પર્ધાના ઉત્સાહનો નાશ કર્યો હતો, શસ્ત્રકળાનો મદ તેના ધનુષ્યતા યશથી ઉતર્યો હતો એવા સર્વ નૃપોથી જેની આજ્ઞાની સ્તુતિ થતી હતી, અને જે પરમ-માહેશ્વર હતો;—શ્રી ખરગ્રહનો પુત્ર, જે તેના બન્ધુનો પાદાનુધ્યાત હતો, જે વડીલ બન્ધુએ તેના સ્કંધ ઉપર મૂકેલી રમ્ય અને અભિલષિત રાજ્યશ્રીની ધુરી પોતાના બન્ધુની આજ્ઞાનું પાલન માત્ર આનન્દથી જ કરતાં એક સુખી વૃષભ પેઠે ધારતો, જે અન્ય ઉપેન્દ્ર સમાન હતો અને તેના તરફ પ્રેમથી પૂર્ણ હતો, જેની શાન્તિ શ્રમથી, સુખથી કે પ્રેમથી અસ્પર્શિત હતી.

તેહું પાદપીઠ તેના વિક્રમના પ્રતાપને નમન કરતા અનેક નૃપોના મુગટનાં રત્નોના પ્રકાશથી આવૃત હતું છતાં જે અન્યને અપમાન આપવાની અભિલાષના કણુ સરખા દોષથી મુક્ત હતો, જે વિખ્યાત અને મદ ભરેલા વિક્રમવાળા જનો પાસે નમન ક્રૂત થવા દેતો, જેનામાં સકળ જગતના સર્વ આનન્દહારી ગુણો એકત્ર થયા હતા, જેણે બળથી કલિયુગના સર્વ માર્ગ હાંકી મૂક્યા હતા, જેનું ઉદાર હૃદય દુષ્ટોમાં સદા જણાતા એક પાણુ દોષથી મુક્ત હતું, જે સર્વ જાતનાં પુરુષાર્થવાળાં શસ્ત્રોના પ્રયોગની મહાન્ દક્ષતાથી અસંખ્ય શત્રુનૃપોની લક્ષ્મી હરી લઈ પરાક્રમી જનોમાં પોતાને પ્રથમ સાળીત કરતો, અને જે પરમમાહેશ્વર હતો;—શ્રી શીલાદિત્યનો અનુજ, જે તેના પિતાનો પાદાનુકંથાત હતો, જેણે સકળ જગતને આનન્દ આપતા અતિ અદ્ભુત ગુણોના તેજથી સર્વ દિશાઓ ભરી, જેના સ્કંધ અનેક સુદમાં સ્પષ્ટ તેજ વડે અને સેનાપતિના તેજ વડે પ્રકાશતા હતા, જે મહાન અભિલાષનો મહાભાર ધરતો, જે વિદ્યાના પર અને અપર વિષયના જ્ઞાનથી અતિ પવિત્ર થએલી મતિવાળો હતો છતાં કોઈ જન પાસેથી એક સુવચનથી સહેલાઈથી તુટ થાય તેવો હતો, જેના હૃદયનું ગાંભીર્ય સર્વ જનોથી અગાધ હતું છતાં ઘણાં સત્કાર્યોથી જે અતિ ઉમદા સ્વભાવ દેખાડતો, જેનો યશ સત્યયુગના પૂર્વેના નૃપોના માર્ગપર ગમનથી ચોમેર પ્રસર્યો હતો, જેણે ધર્મકાર્યની સીમા કદાપિ ઉલંઘી ન હોવાથી અધિક ઉજ્જવળ થએલ લક્ષ્મી, સુખ અને પ્રતાપના ઉપભોગથી ધર્મોદિત્યનું વર્ણન આપતું બીજું નામ પ્રાપ્ત કર્યું હતું, અને જે પરમમાહેશ્વર હતો;—શ્રીધરસેનનો પુત્ર, જેણે પોતાના પિતાના પદનખમાંથી ઉદ્ભવતાં રશ્મિ રૂપી ગંગાનાં જળમાં સર્વ પાપ ધોઈ નાંખ્યાં હતાં, જે અસંખ્ય મિત્રોના જીવનના પાલન રૂપ પ્રતાપની અભિલાષના બળથી આકર્ષાએલા સર્વ સદ્ગુણોથી પૂર્ણ હતો, જે નૈસર્ગિક બળ અને વિશેષ વિદ્યા (શિક્ષા) થી સર્વ ધનુર્ધરોને વિસ્મિત કરતો, જે પૂર્વજેએ કરેલાં સર્વ ધર્મદાન રક્ષતો, જે પ્રજાને હણનાર સર્વ વિદ્વંસક હતો, જેનામાં શ્રી અને સરસ્વતિનો એકત્ર નિવાસ હતો, જેણે પોતાના પ્રતાપથી વિમલ રાજ્યશ્રી પ્રાપ્ત કરી હતી, અને જે પરમમાહેશ્વર હતો;—શ્રીગુહસેનનો પુત્ર જેણે માતાપિતાનાં ચરણકમળને નમન કરીને સર્વ પાપ ધોઈ નાંખ્યાં હતાં, જેણે બાળપણથી એક જ મિત્ર સમાન અસિથી શત્રુઓના મરત માતાગોનાં સૈન્ય છેદીને પોતાનું બળ પ્રકાશિત કર્યું હતું, જેના પદનખની પ્રભા તેના પ્રતાપથી નમન કરતા શત્રુઓના મુગટનાં રત્નોની પ્રભા સાથે ભળતી, જે સર્વ સ્મૃતિમાં જણાવેલા માર્ગનું યોગ્ય પાલન કરીને પોતાની પ્રજાનાં હૃદયનું અનુરંજન કરીને રાજ્ય શબ્દ પૂર્ણ અર્થ સહિત સારી રીતે શોભાવતો, જે રૂપ, ક્રાન્તિ, સ્થિરતા, ગાંભીર્ય, બુદ્ધિ અને સંપદમાં અનુક્રમે કામદેવ, ઇન્દુ, હિમાલય, સાગર, બૃહસ્પતિ અને કુબેર કરતાં અધિક હતો, જે શરણાગતને શરણ આપવામાં નિત્ય ઉદ્યત હોઈ પોતાનાં સર્વ અર્થ (કાર્ય) તૃણવત્ ગણી ત્યજ દેતો, જે અભિલાષ કરતાં અધિક આપી વિદ્વાનો, બન્ધુજનો અને મિત્રોનાં હૃદય રંજતો, જે સકળ વિશ્વનો સાક્ષાત ગમન કરતો આનન્દ હતો, અને જે પરમમાહેશ્વર હતો;—શ્રીમદ્દાર્કનો પૌત્ર, જેણે મિત્રોનાં અને બળથી નમાવેલા શત્રુઓનાં સૈન્યના પ્રબળ અને સતત પ્રહારથી યશ પ્રાપ્ત કર્યો હતો, જેણે (પ્રજાને) અનુરાગ નિજ પ્રતાપમાંથી ઉદ્ભવતા દાન, માન, અને નયથી મેળવ્યો હતો, જેણે વશ થએલા નૃપોની શ્રેણીના બળથી રાજ્યશ્રી પ્રાપ્ત કરી હતી, અને જેનો વંશ અછિન્ન હતો તે—જાહેર કરે છે કે:—તમને જાહેર થાઓ કે મારાં માતાપિતાનાં પુણ્ય અર્થે ધર્મ દાન તરીકે, બ્રાહ્મણ પાપતિના પુત્ર વિચ્છેદશપુર ત્યજ, વંશકટમાં વસતા, સામાન્ય શાણ્ડલ્યોના ગોત્રના ચતુર્વેદી અને મૈત્રયણિ શાખાના માણવક બ્રહ્મચારી બ્રાહ્મણ દેવિલને સૌરાષ્ટ્રમાં અન્તરત્રામાં મોરજિજ્જગ ગામ ચરા સહિત, લીલી અને સૂકી ઉત્પન્ન સહિત, રસ, ધાન્ય, સુવર્ણ આદિ આવક સહિત, દશાપરાધના નિર્ણયની સત્તા સહિત, વેઠ સહિત, રાજપુરુષના દમ્બલગિરિમુક્ત અને દેવો અને દિવ્યને

આપેલી ભૂમિ વર્જ કરી, ભૂમિચ્છિદ્રના ન્યાયથી, ચંદ્ર, સૂરજ, સાગર, પૃથ્વી, નદીઓ અને પર્વતોના અસ્તિત્વ કાળ સુધી પુત્ર, પૌત્ર, અને વંશજોના યોગ્ય ઉપલોગ માટે પાણીના અર્ધથી મેં આપ્યું છે. આથી તે ધર્મદાન અનુસાર ઉપલોગ કરે, ખેતી કરે, કે ખેતી કરાવે, અથવા અન્યને સોંપે, તે કોઈએ તેને પ્રતિબંધ કરવો નહીં. અમારા વંશના કે અન્ય ભાવિ નૃપોએ ઐશ્વર્ય ચંચળ છે, ભવિત અસ્થિર છે, અને ભૂમિદાનનું કૃણ સર્વને સામાન્ય છે એમ માનીને આ અમારા ધર્મદાનને અનુમતિ આપવી. કહ્યું છે કે સગર આદિ ઘણા નૃપોએ પૃથ્વીનો ઉપલોગ કર્યો છે પણ જે સમયે જે ભૂમિપતિ હોય તેને તે સમયનું કૃણ છે. આરોગેલા અજ્ઞ અને તેથી નિર્માલ્ય (માલ વિનાનું, પુનઃ હરીલેવા જેવું નહિ તે) સમાન દાનમાં આપેલું ધન કયો સુજન દારિદ્રથી પીડાઈ પુનઃ લઈલેશે ? ભૂમિનું ધર્મદાન કરનાર ૬૦,૦૦૦ વર્ષ સ્વર્ગમાં વસે છે. પણ તે હરી લે કે હરી લેવા દે છે તે તેટલાં જ વર્ષ નર્કમાં વાસ કરે છે. આમાં દૂતઠ રાજપુત ખરબહ છે. આ દિવિરપતિ શ્રીહરધન, સેનાપતિ ખપ્પ-લોગિકના પુત્રથી લખાયું છે. સં. ૩૭૫ જેટલું વદિ. પ. આ મારા સ્વહસ્ત છે.

શીલાદિત્ય ૪ થાનાં તામ્રપત્રો^૧

ગુ. સં. ૩૭૬ માર્ગશીર્ષ સુ. ૧૫

૩૦. બરજેસે મોકલેલા રબિંગ ઉપરથી લીસ્ટમાં દાખલ થએલ છે.

ઈ. એ. વો. ૫ પા. ૨૦૯ મે પ્રસિદ્ધ થએલ શીલાદિત્ય ૪ થાનાં સં. ૩૭૨ ની સાલના તામ્ર-પત્રોમાં છે તે મુજબ ૪ વંશાવલિ આમાં આપેલ છે. દાન વલ્લભિમાંથી આપવામાં આવ્યું છે.

આમાં પણ દ્વતક તરીકે રાજપુત્ર ખરબહુ આપેલ છે.

પંક્તિ ૫૯ મે સાલ ૩૭૬ માર્ગશીર્ષ સુ. ૧૫ આપેલ છે.

^૧ એ. ઈ. વો. ૫ એપેન્ડીક્સ (ઈ. એ. ઈ.) નં ૪૬૨, પા. ૬૬ પ્રો. એફ ઓલ્ડોન

આ બે પતરાં છે. તે દરેકનું માપ ૧૩૩" x ૧૨" નું છે. બન્ને એક જ બાબતો લખેલાં છે. પહેલા પતરામાં ૩૨ અને બીજામાં ૩૩ પંક્તિઓ લખેલી છે. તારીખ ૬૫ મી પંક્તિમાં આપેલી છે, અને તેમાં ૩૦૦, ૮૦, ૧ તથા ૬ના આંકડાનાં ચિહ્નો છે.

अक्षरान्तरमांथी अमुक भाग

१७परमेश्वरश्रीशीलादित्यदेवः सर्वानेव समाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं यथा
मया मातापित्रोः पुण्याप्यायनाय आनन्दपुरविनिर्गतवलभीवास्तव्यचातुर-
विद्यसामा-

६० उदकातिसर्गेण धम्मदायः निःसृष्टः यतोऽसौ
... ..

६९ लिखितमिदं दिविरपतिश्रीहरगणदत्तकपुत्रदिविरपतिश्रीमदादित्यालेनेति ।

* જ. બો. બ્રા. રા. એ. સો. ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૭૫ છ. વી. આચાર્ય. ૧ મૂળ પત્રમાંથી.

શીલાહિત્ય ૪ થાનાં તામ્રપત્રો*

ગુ. સં. ૩૮૨ માર્ગશીર્ષ સુ. ૬

ડા. ફલીટે મોકલેલા રબિંગ ઉપરથી લીસ્ટમાં દાખલ થયેલ છે.

ઈ. એ. વો. ૫ પા. ૨૦૬ મે પ્રસિદ્ધ થયેલ શીલાહિત્ય ૪ થાનાં સં. ૩૭૨ ની સાલના તામ્રપત્રોમાં છે તે મુજબ જ વંશાવલિ આમાં આપેલ છે. દાન વલક્ષિમાંથી આપેલ છે.

આમાં દ્વવઠ તરીકે રાજપુત્ર ધરસેનનું નામ આવેલ છે.

જ. બો. બ્રે. રા. એ. સો. (ન્યુ. સી.) વો. ૧ પા. ૭૬ આજ રાખનાં ૩૮૧ માર્ગશીર્ષ સુદ ૬ નાં તામ્રપત્રો ઉપર નોટ લખાઈ છે તે કદાચ આ જ હશે. સાલનો છેલ્લો આંકડો છે ત્યાં ખાડો છે તેથી એક અને બે દર્શાવનારી આડી લીટી એક છે કે બે તે ચોક્કસ થઈ શકે તેમ નથી.

શીલાદિત્ય ૪ થાનાં તામ્રપત્રો^૧

ગુ. સં. ૩૮૭ દ્વિ. પૌષ. વ. ૪

તરતમાં મળેલાં બે વલ્લભી તામ્રપત્રો ભાવનગરમાંના બાર્ડન મ્યુઝીયમના ક્યુરેટરે તપાસવા માટે મોકલ્યાં હતાં તે પૈકીનું આ બીજું છે.

તે શીલાદિત્ય ૪ થા સં. ૩૮૭ દ્વિ. પૌષ (બીજા પૌષ) ની વ. ૪ જે દિવસે મેલવન મુકામે થી આપેલા દાન સંબંધી છે. આ રાજાની છેલ્લામાં છેલ્લી તારીખ ૩૮૨ બાણવામાં છે તેથી આ તામ્રપત્રથી ૩૮૭ સુધી તે રાજાનો કાળ લંબાય છે.

જેને દાન અપાયું છે તે કૌશિક ગોત્રના, વાજસનેય શાખાના મૂળ પુણ્યશાંભુપુરના બ્રાહ્મણ સાબહત્તનો દીકરો બ્રાહ્મણ દી[ક્ષિ]ત નામે હતો.

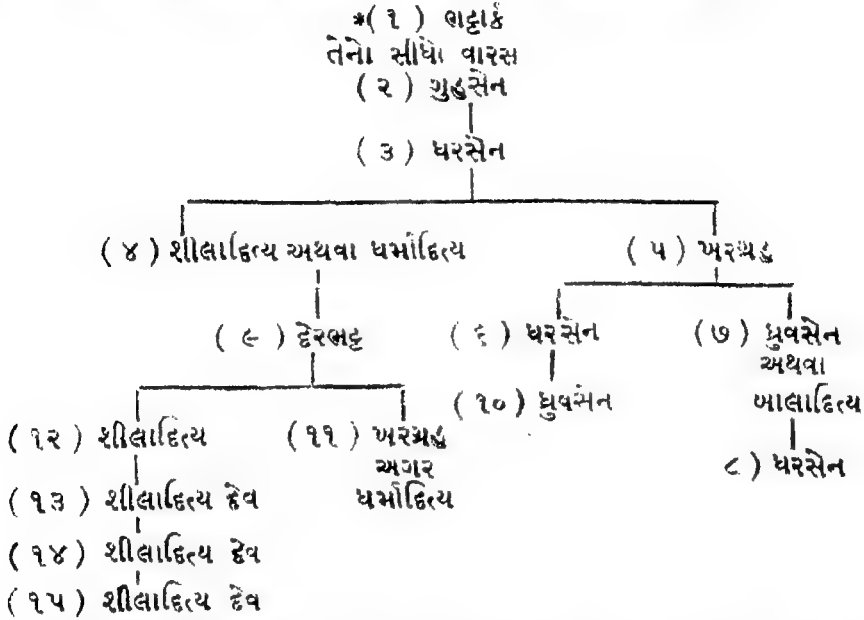
મહસર ગામની ઇશાનખૂણામાં રૂપ પાદાવર્ત જમીન અને વાવ દાનમાં આપેલ છે.

આનો લેખક મગ્ગક છે અને તેને ચાર નીચેના ઇલકાળ હતા. સાંધિવિશ્વદિત્ત દિવિરપતિ, મહાપ્રતિહાર અને સામન્ત. દ્વતક રાજપુત્ર અરબહ હતો.

શીલાહિત્ય પ માનાં ગોંડળનાં તામ્રપત્રો.*

સં ૪૦૩ માધ. વ. ૧૨

કાઠિયાવાડમાં આસિસ્ટન્ટ પોલીટીકલ એજન્ટ કેપ્ટન શ્રીવીપ્સ જેના તાબામાં ગોંડલ સ્ટેટ હતું તેના તરફથી આ પતરાં મળેલાં હતાં. તે શીલાહિત્ય પ માનાં છે અને અત્યાર સુધી પ્રસિદ્ધ થયેલાં પતરાંમાં સૌથી છેલ્લામાં છેલ્લું છે. રાજ્યો નીચે મુજબ વર્ણવ્યા છે.

ઉપર બતાવ્યા નંબર અનુસાર નામો આ દાનપત્રમાં આપેલ છે. (૫) ખરચદ તે શીલાહિત્ય ઉર્ફે ધર્માહિત્યનો દીકરો કહેલો છે, પણ બીજા પતરાંમાં તેને અનુજ એટલે નાનો ભાઈ વર્ણવ્યો છે. (૮) ધરસેન પછી (૪) શીલાહિત્યના વંશજના વર્ણનપ્રસંગે (૪) શીલાહિત્યને (૮) ધરસેનના પિતામહના ભાઈ તરીકે વર્ણવ્યો છે અને (૫) ખરચદને પણ (૪) શીલાહિત્યના ભાઈ તરીકે વર્ણવ્યો છે તેથી “અનુજ” નાનો ભાઈ એ સાચો પાઠ છે.

(૬) ધરસેનને આમાં ધરસેન કહ્યો છે, પણ બીજા ૪૦૩ વૈ. સુ. ૧૩ ના દાનપત્રમાં ધ્રુવસેન કહ્યો છે. પણ ધરસેન એ સાચો પાઠ છે, એમ બીજાં દાનપત્રોથી સિદ્ધ થાય છે.

(૬) દેરભટ્ટને બીજાં દાનપત્રોમાં અજ્ઞાનમાં તરીકે વર્ણવ્યો છે, પણ આમાં અજ્ઞાનમાં કહ્યો છે. પણ તે ભૂલ લાગે છે. (૧૨) શીલાહિત્યથી (૧૫) સુધીના બધા રાજ્યોને માત્ર શીલાહિત્ય દેવ કહ્યા છે, પણ તેઓને જૂઠા પાડવાનું કાંઈ સાધન નથી. હવે પછી બીજાં પતરાંમાંથી કદાચ તે સાધન મળે એવા સંભવ છે.

(૧૫) શીલાહિત્ય દાન આપનાર રાજા છે, તેની તિથિ સં. ૪૦૩ માધ. વ. ૧૨ છે. દાન દામોદર ભૂતિના દીકરા વાસુદેવ ભૂતિને આપેલું છે. તે ઋગ્વેદી ગાર્ગ્ય ગોત્રનો આતુર્વેદી હતો અને વર્ધમાન ભુક્તિમાંથી નીકળી આવીને લિસિખંડમાં રહેતો હતો. સુરાષ્ટ્રમાં દિગ્મપુત્ર પાસેનું અંતર પિલ્લિકા ગામ દાનમાં આપેલું છે.

કેપ્ટન શ્રીવીપ્સ લખે છે કે આ પતરાં ઢાંકમાંથી મળેલાં હતાં, તે ઢાંક કાઠિયાવાડમાં છે અને ગોંડળના તાબામાં છે. આની આસપાસ પ્રાચીન ગામો છે જેમાં શોધખોળ કરવા જેવું છે.

૧ જ. એ. ઈ. રો. એ. સો. વો. ૧૧ પા. ૩૩૫, આ. રાવ સાહુજી વ્યવનાય નારાયણ મંડલિક.

* આ નંબરો રાજકથા અનુસાર નથી, પણ દાનપત્રમાં જે ક્રમમાં આપ્યા છે તે ક્રમ અનુસાર છે.

અક્ષરાન્તર

પહેલું પત્રું

- ૧ ઓમ સ્વસ્તિ જયસ્કન્ધાવારાતશ્રીચેટકવાસકાત્ પ્રસભપ્રણતામિત્રાણાં મૈત્રકાણાં-
મતુલબલસમ્પન્નમળ્ડલાભોગસન્સૈક્તપ્રહારશતલબ્ધપ્રતા-
- ૨ પાત્રપ્રતાપોપનતદાનમાનાર્જવોપાર્જિતાનુરાગ[૧]વનુરક્તમૌલભૃતશ્રેણિચલાવાસરાજ્ય-
શ્રિયઃ પરમમાહેશ્વરૈઃ શ્રીમદ્દાર્કાદવ્યવચ્છિન્નરાજવર્ણા-
- ૩ ન્માતાપિતૃચરણારવિન્દપ્રણતિપ્રવિધૌતાશેષકલ્મષઃ શૈશવાત્પ્રભૃતિચ્છદ્ગદ્વિસીયવા-
હુરેવ સમદપરગજઘટ્ટાસ્ફોટનપ્રકાશિતસત્ત્વનિકષઃ તત્પ્રભાવપ્રણતારાતિ
- ૪ ચૂડારત્નપ્રમાસંસક્તપાદનચરશ્મિસંહતિ[:]સકલસ્મૃતિપ્રણીતમાર્ગસમ્યક્પરિ-
પાલનપ્રજાહૃદયરક્તનાન્વર્થરાજશબ્દો રૂપકાન્તિસ્થૈર્યગામ્ભીર્યબુદ્ધિઃ સમ્પન્નિઃ સ-
- ૫ રશશાઙ્કાઠૈરાજોદધિર્તૃદશગુરુધનેશાનતિશયાનઃ શરણાગતાભયપ્રદાનપરતયા તૃણ-
વદપાસ્તાશેષસ્વકાર્યફલઃ પ્રાર્થનાધિકાર્યપ્રદાનાનન્દિતવિદ્વત્સુહૃત્પ્રમણ-
- ૬ યિદ્દદઃ પાદચારીચ સકલભુવનમળ્ડલાભોગપ્રમોદઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીગુહસેનસ્ત-
સ્યસુતંઃ સ્તત્પાદનચમયૂચ્ચસન્તાનવિસ્તૃતજાહ્નવીજલૌષપ્રક્ષાલિતાશેષ-
- ૭ કલ્મષઃ પ્રણયિશતસહસ્રોપજીવ્યમાનસમ્પદ્વપલોભાદિવાશ્રિતઃ સરભસમાભિગામિકૈ-
ર્ગુણૈસહજશક્તિશિક્ષાવિશેષૈઃ વિસ્માપિતાસ્થિલધનુર્ધરપ્રથમનર-
- ૮ પતિઃ સમતિસ્ટુષ્ટાનામનુપાલયિતા ધર્મદાયાનૈમપાકર્ત્તા પ્રજોપઘાતકારિણામુપ-
પ્લવાનાં દર્શયિતા શ્રીસરસ્વત્યોરેકાધિવાસસ્ય સંહતારાતિપક્ષેર્મુક્ષિતલક્ષ્મીપરિ
- ૯ ભોગદક્ષવિક્રમો વિક્રમોપસમ્પ્રાપ્તવિમલપાર્થિવશ્રીઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીધરસેનસ્તસ્ય-
સુતસ્તત્પાદાનુધ્યાતસકલજગદાનન્દનાત્યદ્ભુતગુણસમુદયસ્થાગિતસમ-
- ૧૦ અદિમળ્ડલઃ સમરશતવિજયશોભાસનાથમડળ્ડલામ્રદ્યુતિમૌસુરાંસપીઠે વ્યૂદગુરુમનો-
રથમહાભારઃ સર્વવિદ્યાપરાપરંઃ વિભાગાધિગમવિમલમતિરપિ
- ૧૧ સર્વતઃ સુભાષિતલવેનાપિ સુખોપપાદનીયપરિતોષઃ સમગ્રલોકાગાધગામ્ભીર્યહૃદ-
યોપિસુચૈરિતાતિશયિતસુવ્યક્તપરમકૃત્યાણસ્વભાવો નિસ્થિલકૃતયુગ
- ૧૨ નૃપતિપથવિશોધનાધિર્ગતોદગ્રકીર્તિધર્માનુપરોષોજ્જ્વલતરીકૃતાર્થસુખસમ્પદુપસેવા-
નિરૂદ્ધધર્માદિત્યાપરમેનામા પરમમાહેશ્વરૈઃ શ્રીશીલાદિત્ય-
- ૧૩ સ્તસ્યૈ સુતસ્તત્પાદાનુધ્યાતઃ સ્વયમુપેન્દ્રગુરુણેવ ગુરુણાત્યાદરવતા સમમિલ્લણીયા-
મપિરાજલક્ષ્મી સ્કન્ધાસક્તાં પરમભદ્રહૃદ્ય ધુર્યસ્તદાજ્ઞાસમ્પાદનૈકરસતયેવોદ્ધ-

૧ ના ૨ સંસક્ત ૩ ર ૪ વંશા ૫ ટા ૬ દ્વિ ૭ ત્રિ ૮ ત્રિ ૯ ત ૧૦ ણેઃ ૧૧ ષ ૧૨ તિ ૧૩ ના
૧૪ સમુક્ષમ ૧૫ મ્ ૧૬ ર ૧૭ સચરિતાતિશયિત સુચરિતાતિશયિત ૧૮ ' માં પુનર્લિખિત છે. ૧૯ પરનામા
૨૦ રઃ ૨૧ ખીખં પતરાંએને આપાને તસ્યાનુજઃ હોતું નેઈએ.

- १४ हनैखेदसुखरतिभ्यामनायासिसत्त्वसम्पत्तिः प्रभावसम्पद्वशीकृतनृपतिशतशिरोरत्न-
छायोपगूढपादपीठोपि परावज्ञाभिमानरस[।]नालिङ्गितमनोवृत्तिः
- १५ प्रणतिभेकां परित्यज्य प्रख्यातपौरुषाभिमानैरप्यरातिभिः^१ रनासादितप्रतिक्रियोपायः ।
कृतनिखिलभुवनमोदविमलगुणसंहतिः प्रसमविघटित-
- १६ सत्कलकलिविलसितगतिर्नाचजनाधिरोहिभिरशेषैर्होपैरनामृष्टात्युन्नतहृदयप्रख्यातपौ-
रुषास्त्रकौशलातिशयः गुणतिथविपक्षक्षितिर्पातिलक्ष्मीस्वय-
- १७ ब्रह्मप्रकाशितप्रवीरपुरुषप्रथमनरपतिः प्रथमसङ्ख्याधिगमः परममाहेश्वरः श्रीश्वर-
ग्रहस्तस्य सुतस्तत्पादानुध्यातः सर्वविद्याधिगमैः विहितनिखिल-
- १८ विद्वज्जनमनः परितोषातिशयः सत्त्वसम्पदात्यागौदार्येण च विगर्तानुसन्धानस-
माहितारातिपक्षमनोरथरथाक्षभङ्गः सम्यगुपलक्षितानेकशास्त्रकलालोकचरितगद्गरवि-
- १९ भागोपि परमभद्रप्रकृतिरकृतमप्रश्रयोपि विनयशोभाविभूषणः शंमरशतजयपताकाह-
रणप्रत्यंलोदग्रबाहुदण्डविध्वन्सितनिखिलप्रतिपक्षदर्पोदयः स्वधनुः
- २० प्रभावपरिभूतास्त्रकौशलाभिमानसकलनृपतिमण्डलाभिनन्दितशासनः परममाहेश्वरः
श्रीधरसेनस्तस्यसुतस्तत्पादानुध्यातः सच्चरितातिशयसकलपूर्व-
- २१ नरपतिरतिदुस्साधनानामपिप्रसाधयिता विषयाणां मूर्त्तिमानिव पुरुषकारः परिवृद्धगु-
णानुरागनिर्भरैः चित्तवृत्तिभिर्मनुरिवस्वयमभ्युपपन्नः प्रकृतिभिरधिगतकला[कला]-
- २२ पः कान्तिमान्निर्वृतिहेतुरकलङ्कः कुमुदनाथः प्राज्यप्रतापस्थगितदिगन्तरालप्रध्वं-
न्सितध्वांतराशिर्सेततोदितैसेविताप्रकृतिभ्यः परं प्रत्ययमर्थवन्तमतिबहुति-
- २३ थप्रयोजनानुबन्धमागमपरिपूर्णः विदधान[:]सन्निधिविग्रहसमासनिश्चयनिपुणः
स्थानानुरूपमादेशं ददद्गुणवृद्धिविधानजनितसंस्कार[:]माधूनां राज्यशालातुरीयत
- २४ न्त्रयोरुभयोरपिनिष्णातः प्रकृष्टविक्रमोपि करुणामृदुहृदयः श्रुतवानप्यगर्वितः
कान्तोपि प्रशमी स्थिरसौहाद्दोपि निरसितादोषवतामुदयसमुपजनित-
- २५ जनानुरागपरिबृंहितभुवनसमर्थितप्रथितवालादित्यद्वितीयनामा परममाहेश्वरः श्रीध्रुव-
सेनस्तस्य सुतैः स्तत्पादकमलप्रणामधरणिकषण-
- २६ किणलाञ्छनललाटचन्द्रशकलः शिशुभावएव श्रवणनिहितमौक्तिकालङ्कारविभ्रम-
[।]मलश्रुतिविशेष[:]प्रदानसलिलक्षालिताग्रहस्तारविन्द[:]कन्या-
- २७ याइव मृदुकरग्रहणादमन्दीकृतानन्दविधिर्व्वसुन्धरायाः काम्मुके धनुर्वेदेइव सम्भा-
विताशेषलक्ष्यकलाप[:]प्रणतसमस्तसामन्त-
- २८ मण्डलैर्तमाङ्गधृतचूडारत्नायमानशासनः परममाहेश्वरः परमभट्टारकमाहाराजाधि-
राजपरमेश्वरः चक्रवर्ती श्रीधरसेनः

१ नृ २ भि. ३ क्रि. ४ ग ५ प ६ ति ७ म ८ ३६३/३६३ दानपत्रो अधिगतामुसन्धान वांथे छि
९ त्रि १० स ११ ३६३/३६३ यो. (?) १२ विध्वंसित १३ अन्य तादृशपत्रोने आधारे तस्यानुज हेतुं नोद्यते.
१४ कथित प्रकारे सा. ३. नयन छे. १५ ना १६ र १७ प्रध्वंसित १८ शिः १९ तः २० पूर्ण २१ त २२ स.

पतरुं बीजुं

- १ तत्पितामहभ्रातृश्रीशीलादित्यस्य शार्ङ्गपाणेऱिवाग्रजन्मनो भक्तिबंधुरावयवकल्पि-
तप्रणतेरतिष्वलया दूरं तत्पादारविन्दप्रविचया चरणनखमणिरुचा मन्दाकिन्ये
- २ वनित्यममलितोत्तमाङ्गदेशस्यागस्त्यस्येवरजैरिषेर्द्वाक्षिण्यमातन्वानस्य प्रबलधवलि-
मनायशसां बलयेन मण्डितककुभा न[भ]सि यामिनीपतेर्विरचिता-
- ३ शेष[।]खण्डपरिवेशमण्डलस्य पयोदश्यामशिखरचूचुकुरुचि[र]सङ्घविध्यस्तन-
युगायाः क्षितेः पत्युः श्रीडेरुभटस्याङ्गजः क्षितिर्पेः संहते-
- ४ रनुरागिण्याः शुचियशोङ्शुकभृतः स्वयंवरमालामिव राज्यश्रियमर्पयन्त्याः कृतप-
रिग्रहः शौर्यमप्रतिहतव्यापारमानमितप्रचण्ड[।]रि-
- ५ मण्डलमण्डलाम्मिबालम्भमान[:]शरदि प्रसभमाकृष्टशिलीमुखबाणासनापादि-
तप्रसाधनानां परभुवां विधिवदारचित्तैकरग्रहणः पूर्वमेव विवि-
- ६ धवर्णोज्ज्वलेन श्रुतातिशयेनोद्भासितश्रवणयुगलः पुनः पु(न)रुक्तेनेवरत्नालङ्का-
रेणालङ्कृतश्रोत्रः परिस्फुरत्कटकविकटकीटपक्षरत्नवलयमबिलिप्तप्रदा-
- ७ नसलिलनिवहावसेकविलसन्निवै शैबालाङ्कारमिवाग्रपाणिपाणिमुद्रहन् धृतविशाल-
रत्नवलयवेलातटायमानभुजपरिष्वक्तविश्वभरः परममाहेश्वरः
- ८ श्रीभुवसेनस्तस्याग्रजोपरमहीपतिस्पर्शदोषनाशनोधिषेव लक्ष्म्या स्वयमतिस्पष्टचेष्ट-
मास्त्रिष्टाङ्गयष्टिरतिरुचिरतरचरितगरिमपरिकलितसक-
- ९ लनरपतिः प्रकृष्टानुरागसरभसवशीकृतनृपतिः प्रतापलोषिताशेषशत्रुवङ्गैः प्रण-
थिपक्षमुत्क्षिप्तलक्ष्मीकः प्रेरितगदोक्षितसुदर्शनचक्रः परि-
- १० हृताबालकीडोनधः कृतद्विजातिरेकविक्रमोप्रसाधितधरित्रीतलोनाङ्गीकृतजलश-
य्योपूर्वपुरुषोत्तमतया साक्षाद्धर्मद्वय सम्यग्यवस्थापितवर्णाश्रमा-
- ११ चारः पूर्वैरप्यूर्वापतिभिः तृष्णालवलुब्धैर्यान्यपहतानि देवब्रह्मदेयानि तेषामप्य-
तिसरलमनः प्रसरमुत्सङ्गलनानुमोदनाभ्यांपरिसु-
- १२ दितस्तृभुवनाभिनन्दितोच्छित्तोत्कृष्टधवलधर्मध्वजः प्रकाशितनिजवङ्गैः देवद्वि-
जगुरुन्प्रतिपूज्ययथार्हमनवरतप्रवर्तितमहोद्वङ्गैः दिदानव्यवसा[या]नु-
- १३ पजातसन्तोषोपाचोद्द्वैरकीर्त्तिपतिः परम्परादन्तुरितनिखिलदिकचक्रबालः स्पष्टमे-
वयथार्थधर्मादित्यपरमनामा परममाहेश्वरः श्रीस्वरमहैः

१ वृ २ राजर्षे ३ विन्ध्य ४ प ५ शोशु ६ त ७ विलसन्नवशैवलालङ्कार ८ लभनान्नी प्रुल छे ९ न
१० वं ११ समुत्क्षिप्तलक्ष्मीको १२ म १३ उर्वी १४ मिस्तृष्णा १५ त्रि १६ ज १७ वंशो १८ ज्ञा १९ दा
२० पङ्क्ति २१ धे २२ धर्मादित्यापरनामा २३ ह

- १४ स्तस्याग्रजन्मनः कुमुदपण्डः श्रीविकासिन्या कलावतश्चन्द्रिकयेवकीर्त्याभवलितसक-
लदिग्मण्ड[ल]स्य खण्डितागुरुविलेपनपिण्डश्यामलविन्ध्यशैलविपुलपयोधरायाः
- १५ क्षितेः पत्युः श्रीशीलादित्यस्य सूनुर्नवप्रालेयकिरण इव प्रतिदिनसंवर्द्धमानकला-
चक्रवाल[] : केसरीन्द्रशिगुरिव राजलक्ष्मीमचलवनस्थलीमिवालङ्कुर्वाणः
- १६ शिखण्डकेतनइव चूडामण्डन[] : प्रचण्डशक्तिप्रभावश्च शरदागमइव प्रतापवानु-
ल्लसत्पद्मः संयुगे विदलयनैम्भोधरानिवपरगजानुदयतपनबालातपइव
- १७ संग्रामेषु मुष्णनभिमुखानामायुंषि द्विषतां परममाहेश्वरः परमभट्टारकमहाराजा-
धिराजपरमेश्वरः श्रीवावपादानुध्यातपरमभट्टारकमहाराजाधि-
- १८ राजपरमेश्वरः श्रीशीलादित्यदेवस्तस्य सुतः क्षुभितकलिजलधिकल्लोलाभिमृतिम-
ज्जन्महामहीमण्डलोद्धारधैर्यप्रकटितपुरुषोत्तमतयानिखिलजन-
- १९ मनोरथपरिपूरणपरो परइव चिन्तामणिश्चतुस्सागरावरुद्धसीमापरिकरान्च प्रदानस-
मये तृणमिव लवीयसीम्भुवमभिमन्यमापर पृथ्वीनिर्म्माणव्यवसा-
- २० यासादितितेपारमेश्वर्य्य[] : कोपाकृष्टनिस्तृङ्गशनिपातविदलितारातिकरिकुम्भस्थ-
लोल्लसत्पद्ममहाप्रतापानलैः प्रकारपरिगतजगन्मण्डललब्धस्थितिर्विकटनिजदोर्दै-
- २१ ण्डावलम्बिना सकलभुवनाभोगभाजा मन्थास्फालनविधूतदुग्धसिन्धुफेनपिण्डपाण्डुर-
यशोवितानेन पिहिततातपत्रः परममाहेश्वरः परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वर
- २२ श्रीवप्पपादानुध्यातपरमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरश्रीशीलादित्यदेवः तत्पुत्रः
प्रतापानुरागप्रतापार्नुरागप्रणतसमस्तसामं-
- २३ तचूडामणिमयूखस्वचितरञ्जितपदारविन्दः परममाहेश्वरपरमभट्टारकमहाराजाधि-
राजपरमेश्वर श्रीवप्पपादानुध्यातपरमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वर
- २४ श्रीशीलादित्यदेवांसर्वानेवसमाज्ञापयत्यस्तु व[] : संविदितं यथा मया मार्ताण्डिपित्रोः
रात्मनश्चपुण्ययजोभिवृद्धये गेहिकासुष्मिकफलायात्यर्थं श्रीवर्द्धमानभुक्तिविनि-
र्गतलिप्ति-
- २५ खण्डवास्तव्यतच्चातुर्विधसामान्यगार्ग्यसगोत्रबन्धुचसब्रह्मचारिभट्टदामोदरभूतिपु-
त्रमद्वामुदेवभूतिनार्थं बलिचस्वैश्वदेवामिहोत्रकतुकुंयाद्युत्सर्प-
- २६ णार्थं मुराष्ट्रेषु दिन्नापुत्रसमीपेअंतरपट्टिकाग्रामस्तोद्वङ्गः सोपरिकरस्तोसधमा-
नविष्टीक[] : सभूतपातप्रत्यायः सघान्यहिरण्यादेय[] :]स[द]शापराध[] : ।-
सर्वराजकीयाना-
- २७ महस्तप्रक्षेपणीयः पूर्वप्रत्तदेवब्रह्मदायरहितोभूमिछिद्रन्यायेनाचन्द्रार्काणवक्षितिसरि-
त्पर्व्वतसमकालीनैः पुत्रपौत्रान्वयभोग्यउदकातिसर्गेण धर्मदायो-

- २८ निरुद्धो यतोस्योचितया धर्मदायस्थित्या भुंजतः कृषतः कर्षपयतः प्रदिशतो
कैश्चिद्व्यासेधे वर्तितव्यं आगामिभद्रनृपतिभिः रप्यस्मद्वैशजैरन्यैर्वा नित्या-
- २९ न्यैश्वर्याण्यस्थिरं मानुष्यं सामान्यञ्च भूमिदानफलमवगच्छेद्भिः रयमस्यदोषोनुम-
न्तव्यो परिपालयितव्यश्चेत्युक्तञ्च[॥] बहुभिर्बलुषा भुक्ता राजभिस्सगरादिभिः[॥]
- ३० यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलम्[॥ १ ॥] यानीह दारिद्र्यभयात्त-
रेन्द्रैर्द्वानानि धर्मायतनीकृतानि [॥] निर्मास्यवानर्त्तप्रतिमानि तानि को नाम
साधुः पुनरावदीत[॥ २ ॥] षष्टि
- ३१ वर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति [॥] भूमिदः आच्छेत्ता चानुमन्ताच्च तान्येव नरके
वसेदिति [॥ २ ॥] दूतकोत्र राजपुत्र श्रीशीलादित्य[:] लिखितमिदं
- ३२ श्रीगुद्धभटपुत्रबलाधिकृतश्रीगिल्लकेनेति संव ४०३ माघ ब १२ स्वहस्तो मम

ભાષાન્તર
પહેલું પત્ર

સ્વસ્તિ ! શ્રીખેટક વિજયધામ નગરના નિવાસી પરમમાહેશ્વર શ્રીભટ્ટાર્કમાંથી;
જેણે, અતુલ શૌર્યવાળા અને શત્રુઓને બળ વડે નમાવનાર મૈત્રકેના^૧ વિશાળ મંડળમાં
અનેક યુદ્ધમાં જય પ્રાપ્ત કર્યો હતો.

જેણે પ્રતાપ, દાન માન, અને સરળતાથી જિતેલાઓનો અનુરાગ મેળવ્યો હતો;

જેણે મૌલ [પરંપરાના સૈનિકો], ભૂત [ભાડુતી] અને શ્રેણિ [થાણામાં રોકેલા માણસો-
ના [ત્રણ જાતના] અનુરક્ત સૈન્યના બળથી રાજ્યશ્રી પ્રાપ્ત કરી હતી.

તે [ઉક્ત ભટ્ટારક]માંથી અવિચ્છિન્ન રાજવંશમાં પરમમાહેશ્વર ગુહસેન [આવ્યો]—

જેણે માતાપિતાની આજ્ઞાના પાલનથી સર્વ પાપ ધોઈ નાંખ્યાં હતાં;

જેને બાળપણથી અસિ બીજ કર સમાન હતી, અને જેનું બળ શત્રુઓના સમઢ માતંગોની
ઘટાનાં કુમ્ભ ભેદીને પ્રકાશિત થયું હતું;

જેના પદનખપંક્તિનાં કિરણો તેના જીજથી નમતા શત્રુઓના મુગંટાનાં રત્નોની પ્રભા સાથે
બળતાં;

જેણે સર્વ સ્મૃતિના માર્ગનું પરિપાલન કરીને પ્રભનું મન અનુરંજી રાજા શખ્દનો સત્ય
અર્થ સિદ્ધ કર્યો હતો;

જે રૂપ, કાન્તિ, સ્થિરતા, ગાંભીર્ય, બુદ્ધિ અને સંપદમાં, સ્મર, ઈન્દુ, ગિરીશ, સાગર,
બૃહસ્પતિ અને કુબેરથી અધિક હતો;

જે શરણાગતને અભયદાન દેવાના ગુણથી સંપન્ન હોવાથી [તેને લગતાં] પોતાનાં સર્વ
કાર્યોનાં કૃણ તૃણવત્ લેખતો;

જેણે પ્રાર્થના કરતાં અધિક ધન આપીને વિદ્વાનો, બન્ધુજનો અને મિત્રોનાં હૃદય રંજ્યાં છે;

જે ગમન કરતા પંથી માફક વિશ્વના અખિલ મંડળને આનન્દ આપે છે,—

તે પરમમાહેશ્વર શ્રી ગુહસેન હતો.

તેનો પુત્ર [શ્રીધરસેન હતો];

જેણે જાહ્નવીના વિસૃત પ્રવાહ સમા, તેના પિતાના પદનખપંક્તિનાં કિરણોમાં સર્વ પાપ ધોઈ
નાંખ્યાં હતાં;

જેની લક્ષ્મી—શ્રાખો. મિત્રોનું પાલન કરતી, જેનું રૂપ—[આભિગામિક અથવા]રાજ્ય
ગુણોને તેને [તેના રક્ષણને] આનન્દ સહિત અવલંબવા આકર્ષતું;

જેણે અતિ શક્તિ અને પ્રાપ્ત કરેલી વિદ્યાથી સર્વ ધનુર્ધરોને ખાસ કરીને વિસ્મિત
કર્યો હતો;

પૂર્વેના નૃપોના જૂના ધર્માદાયનો રક્ષક;

[પોતાની] પ્રજાને ત્રાસ દેનાર દુઃખોને હણનાર;

પોતાના અંગમાં લક્ષ્મી અને સરસ્વતીની એકતા દર્શાવનાર;

પરાજય કરેલા શત્રુઓ પાસેથી મેળવેલી સંપદનો (લક્ષ્મીનો) ઉપભોગ [કે રક્ષણ] કર-
વાની જેની શક્તિ વિખ્યાત હતી;

જેની નિર્મળ રાજ્યશ્રી પ્રતાપથી પ્રાપ્ત કરેલી હતી;

^૧ પાછળના ક્ષત્રપ ચોદાઓની જાતિ હોવાનો સંભવ છે.

તે આ પરમમાહેશ્વર શ્રીધરસેન હતો.

તેનો પુત્ર [શ્રી શીલાદિત્ય હતો]

અને પોતાના પિતાના પાદોનું અનુધ્યાન કરતાં જેણે સકલ જગતને આનન્દ આપતા અદ્ભુત સદ્ગુણોના સમૂહથી અખિલ નભ ભરી દીધું છે;

જેનો સ્કંધ અનેક યુદ્ધમાં વિજય મેળવનાર અસિના પ્રકાશથી ભૂષિત છે, જે [રાજ્ય] કાર્યોનો મહાન ભાર વહે છે;

જે સર્વ પર અને અપર વિદ્યાના અધ્યયનથી વિમળ મતિવાળો હોવા છતાં સુભાષિત લવમાંથી આનન્દ મેળવવા શક્તિમાન છે;

જેના મનનું ગાંભીર્ય સર્વથી અગાધ હતું, અને છતાં જેનો સદાચાર અતિ ઉમદો સ્વભાવ સ્પષ્ટ પ્રદર્શિત કરે છે;

જેણે કૃતયુગના સર્વ નૃપોના પંથ (માર્ગો)ના વિશોધનથી મહાયશ પ્રાપ્ત કર્યો છે;

જેણે (ધર્મ) ગુણના માર્ગ અનુસરીને સર્વથી ઉજ્જવળ લક્ષ્મી અને સુખનો ઉપભોગ મેળવ્યો હતો, અને તેથી પોતાને માટે યોગ્ય ધર્મોદિત્યના અપર નામની પ્રાપ્તિ કરી હતી;

આ પરમમાહેશ્વર શ્રીશીલાદિત્ય હતો.

તેનો પુત્ર [અનુજ એમ જોઈએ], તેનો પાદાનુધ્યાત;

ઈન્દ્ર જેમ [તેનો અનુજ] ઉપેન્દ્ર+ તરફ આદરથી વર્તતો તમ આદરથી તેની તરફ વર્તતા તેના ભાઈથી અર્પણી આતિવાંચ્છિત રાજ્યશ્રી, વૃષ જેમ ધુરી વહે છે તેમ, સ્કંધ પર ધારવામાં જેનું ધૈર્ય આનન્દ અથવા ખેદથી ડગતું નહિ;—કારણ કે તેનો આત્મા આત્મા પાલનમાં પરાયણ હતો;

જે કે તેનું પાદપીઠ પોતાના પ્રભાવથી શરણ થએલા અનેક નૃપોના મુગટમણિના પ્રકાશથી છવાઈ જતું, છતાં તેનું ચિત્ત અન્યનું સ્વમાન દ્વંષાવે એવા મદથી સુકૃત હતું;

જેના શત્રુઓ જોકે વિખ્યાત, પ્રબળ અને ઉન્મત્ત હતા છતાં શરણ સિવાય તેના વિમુખ થવાનાં સર્વ સાધનો તેમણે લ્યજી દીધાં હતાં;

જેના શુદ્ધ ગુણના સમૂહ અખિલ જગત પ્રસન્ન કર્યું હતું, જેણે પ્રતાપથી કલિના બળના હર્શનનો પૂર્ણ નાશ કર્યો હતો;

દુષ્ટોના વિચારો રોકતા દોષો વડે અકલંકિત હોવાથી જેનું મન અતિ ઉન્નત હતું;

જેની શસ્ત્રકળા (કૌશલ્ય) અને શૌર્ય અતિ વિખ્યાત હતાં;

જેણે અનેક શત્રુનૃપોની લક્ષ્મી મેળવી પૂર્વેના પરાક્રમી અને પ્રબળ નૃપોમાં પ્રથમ સ્થાન મેળવ્યું હતું;

આ પરમમાહેશ્વર ખરબહ હતો.

તેનો પુત્ર, તેનો પાદાનુધ્યાત;

જેણે સર્વ વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી સમસ્ત વિદ્વાનોનાં હૃદય અતિ અનુરંજ્યાં હતાં;

જેણે, પોતાનાં બળ અને ઉદારતાથી, જે સમયે તેના શત્રુઓ સાવચેત ન હતા ત્યારે અસ્પક્ષની મહત્વાકાંક્ષાઓ રૂપ રચની ધરી ભાંગી નાંખી હતી,

જે અનેક શાસ્ત્રો, કળા, અને લોકચરિતના ઉંડા વિભાગોથી પરિચિત હતો, છતાં અતિ આનન્દકારી પ્રકૃતિનો હતો;

જે અકૃતિમ નમ્ર હોવાથી જેનો વિનય તેનું ભૂષણ બન્યો હતો;

+ આ સ્પષ્ટ રીતે બતાવે છે કે શીલાદિત્યે પોતાની માઠી પોતાના ભાઈની તરફેણમાં છોડી હતી અને તેને પોતાની જાંઘીમાં જ માઠી અર્પણ કરી હતી અને પોતાના આજ્ઞાકિત ભાઈને બધી રાજ્યલક્ષ્મી આપી હતી.

જેણે અનેક રણક્ષેત્રમાં વિજય પછી ધ્વજ હરી લઈને, પોતાના વિખ્યાત કરથી સર્વ શત્રુઓના ગર્વના ઉદયનો નાશ કર્યો હતો;

પોતાના ધનુષ વડે યોદ્ધાઓ તરીકે નાશ કરેલા મદવાળા સમસ્ત નૃપમંડળથી જેની આજ્ઞાનો સ્વીકાર થાય છે;

આ પરમમાહેશ્વર શ્રીધરસેન હતા.

તેનો અનુજ અને પાદાનુધ્યાત, જેના ગુણો પૂર્વેના સર્વ નૃપ કરતાં અધિક હતા, જેણે વિક્રમથી અતિ દુર્લભ દેશે પ્રાપ્ત કર્યા હતા.

પુરૂષત્વનો સાક્ષાત્ અવતાર;

જેની પ્રજા તેની પાસે—મનુમાદક—તેમનાં હૃદય ભરતા ઉચ્ચ ગુણો તરફના અનુરાગથી આકર્ષાઈ સ્વેચ્છાથી આવતી;

સર્વ કળા અને જ્ઞાન સંપન્ન; ઇન્દુસમાનથી ઉજ્જવળ અને સુખદાયી છતાં જેની કળા શશિ સમાન દોષિત નથી; તે સાક્ષાત્ શશિ સમાન છે;

જેના મહાન્ યશે આકાશના મહાન્ વિસ્તારમાં સૂર્ય માદક [અજ્ઞાનનું] ઘન તિમિર હણ્યું છે; પરંતુ સૂર્ય સતત પ્રકાશિત નથી જ્યારે પોતે સદા ઉદયશાલી હતા.

નય અને વ્યાકરણની બે વિદ્યાઓમાં પણ નિપુણ, [નય સંબંધી] પોતાની પ્રજામાં અર્થથી પૂર્ણ, અનેક પ્રયોજનોનું ઉદ્ભવસ્થાન અને લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિથી પરિપૂર્ણ સર્વથી મહાન્ વિશ્વાસ ઉત્પન્ન કરતો; [નય વિષે સંધિ] વિગ્રહ, અને સમાસ, નિશ્ચયમાં નિપુણ; [વ્યાકરણ વિષે તેજ લગાડેલું સંધિ, વિગ્રહ, અને સમાસ નિશ્ચયમાં નિપુણ]

[નય વિષે] સ્થાન અનુસાર [જનોને] આદેશ કરતો; [વ્યાકરણ વિષે= આદેશ (વ્યાકરણના ફેરફાર) ઉચિત સ્થાને કરતો] અને જેણે સમજનોના ગુણમાં વૃદ્ધિ કરવા સાધનોનો પ્રયોગ કર્યો છે—જે [વ્યાકરણને લગાડતાં] ગુણ અને વૃદ્ધિના પ્રયોગ જેણે કર્યા છે;

અતિવિક્રમસંપન્ન છતાં હયાથી મૃદુ હૃદયવાળો, વિદ્યાસંપન્ન છતાં મદ રહિત;

રૂપવાન છતાં શાન્ત; મંત્રીમાં સ્થિર પણ દુષ્ટોને તણ દેનાર, પોતાના ઉદય (જન્મ) થી ત્રિભુવનને આનંદ થયો અને પ્રતાપ અને અનુરાગથી જનોને આશ્રય આપ્યો તેથી ઉદ્ભવતા બાલા-દિત્ય (ઉધાનો સૂર્ય) નો અપર નામથી વિખ્યાત;

પરમમાહેશ્વર શ્રી ધ્રુવસેન;

તેનો પુત્ર, જેનું ઇન્દુ સમાન લલાટ પોતાના (પિતાના) ચરણકમળને નમતાં ભૂમિ સાથે ઘર્ષણથી થયેલા ચિહ્નથી અંકિત હતું;

જેના ઠર્ણ બાળપણથી જ મૌક્રિક અલંકાર સમાન પવિત્ર શ્રુતિસંપન્ન હતા;

જેના કમળ સમાન કરના અગ્ર અદ્ભુત દાનોનાં પાણીથી ભીંજાયેલા હાથ.

કન્યાના મૃદુ કર સમાન, મૃદુ કર ગ્રહીને પૃથ્વીનો હર્ષ બાળવતો;

જે ધનુર્વેદ [ધનુષ્ય વિદ્યા] જેમ, સર્વ લક્ષિત વસ્તુ તરફ ધનુષ ધારવામાં નિપુણ હતો;

જેની આજ્ઞાનું પાલન સર્વ નમન કરતા સામંતમંડળથી ચૂડારત્ન જેમ થતું;

પરમભદ્રારક, મહારાજાધિરાજ, પરમેશ્વર, ચક્રવર્તિ શ્રી ધરસેન;

પતંગે ખીળું

[પછી શ્રી ડેરભટ્ટ આવે છે]

તેના [શ્રી ધરસેનના] પિતામહના ભાઈ, સારંગપાણિ (વિષ્ણુ) સમાન શિલાદિત્યનો પુત્ર, જેણે શિલાદિત્યને ભક્તિથી નિજ ગાત્રો નમાવી પ્રણામ કર્યા હતા;

જેનું શિર તેના પિતાના પદના રત્ન સમાન નખની, આંતર મય મન્દાકિની (ગંગા) સમાન, મહાન તેજથી પ્રકાશિત રહેતું હતું;

જે હાક્ષિણ્ય પ્રસારવા (વેરવા)માં અગસ્ત્ય સમાન રાજર્ષિ હતા;

જેના અતિ ઉજ્જવળ યશો ક્ષિતિજ [નભની આઠ દિશાઓ] મંડિત કરી અને નભમાં રજનીકાન્ત (ધન્વ) ની આબ્જીભાણુ પૂર્ણ અશેષ કળા રચી હતી;

સદ્ધ અને વિદ્યા પર્વતો જેનાં શિખર ઘન વાહણથી આવૃત હોવાથી રતનામ્ર સમાન દેખાતા એ પયોધરવાળી પૃથ્વીનો જે પતિ હતો;

ડેરભટ્ટ [આવો હતો]*

તેનો પુત્ર [ધ્રુવસેન હતા] ; જેણે મિત્ર નૃપોના મંડળને રક્ષણ આપ્યું હતું;

જેઓ પોતાનાં શુદ્ધ યશનાં વસ્ત્રધારી, અને [ધ્રુવતી સ્વયંવરમાં કુસુમમાળા અર્પે તેમ] પોતાની રાજ્યશ્રી તેને અર્પતા;

જે અસદ્ધ શૌર્યસંપન્ન હતો, અને જે (શૌર્ય) તેણે પ્રબળ શત્રુમંડળને નમાવી અસિ મારક ધારણ કર્યું;

જેણે શત્રુના મંડળની પ્રાપ્તિ શરદ્માં પ્રબળ ધનુષ અને શરના પ્રયોગના બળથી કરી હતી; અને જેણે મંડળોમાંથી યોગ્ય કર લીધા છે.

જેના કર્ણ જ્ઞાનમય શ્રુતિના શ્રવણથી ભૂષિત થએલા હતા છતાં રત્નોથી અધિક અલંકારિત થયા હતા;

જેના કરના અગ્ર, સતત જ્ઞાન સાથેનાં જળના સિંચનથી વૃદ્ધિ પામેલી કુમળી લીલ સમાન ભાસતાં બળહળતાં નીલમથી મંડિત કંકણ ધારતાં હતાં;

જે તેણે ધારણ કરેલાં રત્નોનાં કંકણવાળા સાગરની અવધિ રચતા કરે વડે પૃથ્વીને આલિંગન કરતો;

પરમમાહેશ્વર—આ શ્રી ધ્રુવસેન હતા.

તેનો જ્યેષ્ઠ બન્ધુ [ખરબહ હતા.]

જેનું અંગ અન્ય નૃપોના સ્પર્શના હોપમાંથી મુક્ત થવાના એક જ આશયવાળા, લક્ષ્મીના આલિંગનના સ્પષ્ટ ચિહ્નોથી અંકિત હતું;

જેણે મહાન વિક્રમના પ્રભાવ વડે સર્વ નૃપો આકર્ષ્યા હતા; જેણે અનુરાગથી અન્ય નૃપોને આનન્દથી આકર્ષ્યા હતા;

જેણે પરાક્રમથી સર્વ શત્રુકુળને ભસ્મ કર્યા છે.

+ ડેરભટ્ટને આ પ્રમાણે વચમાં લાવવાનો હેતુ નીચે પ્રમાણે હોઈ શકે : મુખ્ય વંશ ધરસેનથી અટકે છે. અને શિલાદિત્ય—ખરબહનો ભાઈ અને ડેરભટ્ટનો પિતા રાજ્યોનો સીધો વંશજ હતો નહીં; પરંતુ તેનો પુત્ર ડેરભટ્ટ પ્રતિષ્ઠિત અધિકારી હોય એમ જણાય છે, જેણે વિન્ધ્ય અને સહ્યાદ્રિ પર્વતો તરફ ચઢાઈઓ કદાચ કરી હતી. પણ તેનો પુત્ર ધ્રુવસેન પાછો વસ્ત્રલક્ષી ગાદી પર આવે છે. આ ધ્રુવસેન પછીનાં બધાં જ્ઞાનપત્રો ખેટકથી ભરેલાં થયાં છે, ન્યારે તે પહેલાનાં જ્ઞાનપત્રો વસ્ત્રલક્ષી લખાયાં છે. આ ખેટક કણ્ઠકરીને હાથનું ખેટક હોવાનો સંભવ છે; અને વસ્ત્રલક્ષી રાજ્યમાં સમાવેશ કરતું હશે એમ જણાય છે. આ ધરસેન પછી એમ દેખાય છે કે વસ્ત્રલક્ષી રાજ્યો વસ્ત્રલક્ષીને બદલે ખેટકમાં નિવાસ કરી રહેલા હતા.

જેણે [વિષ્ણુથી ઉલટી રીતે] નિજ લક્ષ્મી મિત્રમંડળને આપી છે;
 જે વ્યાધિ અથવા આપદ]મુક્ત હતો;
 જેણે સાચાં શાસ્ત્રનો સંગ કદિ તજ્યો ન હતો;
 જે બાળકીડા કરતો નહિ; જે દ્રિજને તિરસ્કારતો નહીં;
 જેણે નિજ વિક્રમથી જ પૃથ્વી શરણ કરી હતી;
 જે મૂખજનોમાં નિદ્રા કરતો નહીં કે તેમનો સંગ કરતો નહીં;
 જેણે સાક્ષાત્ ધર્મ સમાન અદ્ભુત સર્વોત્તમ જન હોઈ વર્ણશ્રમના આચારની સારી
 વ્યવસ્થા કરી હતી;

તેનાથી મુક્ત બની અને પૂર્વેના તૃષ્ણાના દોષવાળા ભૂપોએ કલંકિત કરેલાં (હરી લીધેલાં)
 દેવો અને દ્રિજોનાં દાનને પણ સરળ પ્રકૃતિથી અનુમતિ આપતો તેથી અતિપ્રસન્ન થએલા ત્રિભુ-
 વનથી સ્તુતિ થએલા અને ઉન્નત બનેલા વિમળ ગુણના ધ્વજથી જેનું કુળ યશસ્વી બન્યું હતું;
 જે દેવો, દ્રિજો અને ગુરૂને યોગ્ય આદર આપીને નિત્ય નવાં દાન આપતો છતાં અસંતુષ્ટ હતો;
 અને જેનાં વિખ્યાત પરાક્રમની પરંપરાનાં કાર્યોએ સ્વર્ગની સર્વ દિશા ભરી હતી;

આ પરમ માહેશ્વર જેનું અપર સ્પષ્ટ અને યથાર્થ નામ ધર્માદિત્ય હતું તે ખરબદ હતો;
 તેના જયેષ્ઠ બન્ધુ[શીલાદિત્ય]નો, જેણે કુમુદગણનું સૌન્દર્ય વિકસાવતા ઇન્દુના પ્રકાશ સમાન
 યશ વડે અખિલ ભૂમિને આનંદ કર્યો;

જે, ખાંડેલા અગર લેપના પિષ્ટ સમાન શ્યામ વિંધ્ય પર્વતના પયોધર વાળી ભૂમિનો
 પતિ હતો;

અને જેનું નામ શ્રી શીલાદિત્ય હતું, જેનો પુત્ર શ્રી શીલાદિત્ય દેવ જે નર ઇન્દુ માફક
 પ્રતિદિન કળાયક્રમાં વૃદ્ધિ કરતો હતો;

જે યુવાન સિંહ ગિરિનું વન શોભાવે છે તેમ રાજ્યશ્રી મંડિત કરતો હતો;

જે કાર્ત્તિકેય દેવ માફક મુગટ ધારતો અને જે પ્રચંડ શક્તિપ્રભાવસંપન્ન હતો;

જે શરદ્ ઋતુ સમાન યશથી પૂર્ણ હતો અને જેની લક્ષ્મી શરદના કુમુદ જેમ પૂર્ણ વિક-
 સેલી હતી;

જે નિજ શત્રુઓના ધન સમાન (મહાન) ગજોનો સંહાર કરતો;

જે ઉપાના સૂર્ય માફક યુદ્ધમાં સામે આવેલા શત્રુઓનાં આયુષ્ય હણ્યો;

જે, પરમ માહેશ્વર, પરમ ભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર હતો અને પરમભટ્ટારક,
 મહારાજાધિરાજ, પરમેશ્વર શ્રી[બાવનો]પાદાનુધ્યાત હતો.

તેનો પુત્ર [શીલાદિત્ય હતો];

જેણે, કલિના ઉછળતા સાગરના તરંગોના ભાર નીચે ડૂબતી મહાન્ ભૂમિના ઉદ્ધારમાં પ્રતાપ
 વડે પોતાનું અદ્ભુત ઉત્તમ સ્વરૂપ બતાવ્યું;

જે આવી રીતે સર્વ જનોના મનોરથ પૂર્ણ કરનાર બીજા ચિન્તામણિ સમાન હતો;

જે દાન કરવાના સમયે, ચાર સાગરથી આવૃત ભૂમિને તૃણવત્ લેખતો અને અન્ય
 પૃથ્વીના નિર્માણના પ્રયત્નથી, અપર સર્જનહાર સમાન પોતાનું નામ કર્યું હતું;

જેણે, શત્રુના ગજોનાં કુક્ષ કોપથી ખેંચેલી અસિના પ્રહારથી ભેદીને ઉજ્જવળ યશના
 અગ્નિની દિવાલથી આવૃત પૃથ્વીમાં પોતાને માટે સ્થાન કર્યું;

જેનો રાજછત્ર, તેના પ્રબળ કરથી ધારણ થયેલી અખિલ જગત પર છવાયેલી, અને મન્દર પર્વતના મંથનથી પયોદધિમાં ઉદ્ભવતા પ્રીણના પિણ્ડ સમાન સુંદર યશની છતથી ઢંકાયેલો હતો;

આવો પરમ માહેશ્વર, પરમ ભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ, પરમેશ્વર શ્રી અપ્પનો પાદાનુધ્યાત, પરમભટ્ટારક મહારાજાધિરાજ, પરમેશ્વર શ્રી શીલાદિત્ય હતો.

તેનો પુત્ર [શીલાદિત્ય હતો]; જેનાં ચરણ કમળ તેના વિક્રમ અને અનુરાગ વડે નમન કરતા આશ્રી નૃપોનાં મુગટનાં રત્નોમાંથી નીકળતાં કિરણોથી ભૂષિત હતા;

(આ) પરમમાહેશ્વર, પરમભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ, પરમેશ્વર શ્રી અપ્પનો પાદાનુધ્યાત પરમ ભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ, પરમેશ્વર શ્રી શીલાદિત્ય દેવ સર્વને શાસન કરે છે;—

તમને સર્વેને અને પ્રત્યેકને બહુર ધાઓ કે—મારાં માતાપિતા અને મારા પુણ્ય યશની વૃદ્ધિ માટે અને આ લોક અને પરલોકમાં કૃણ પ્રાપ્તિ માટે શ્રી વર્ષમાનભૂકિત ત્યજી લિપ્તિ-ખણ્ડમાં વાસ કરનાર, ભટ્ટ દામોદર ભૂતિના પુત્ર, ચાર તેજ ભણનાર, ગાર્ગ્ય ગોત્રના, બહુવૃચ શાખાના, ભટ્ટ વાસુદેવ ભૂતિને, બલિ, ચરૂ, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત્ર, કેતુ, આદિના અનુષ્ઠાને માટે, સુરાન્દ્ર મંડળમાં દિવ્યપુત્ર સમીપમાં અન્તરપલ્લિકા ગામ, ઉદ્રંગ સહિત, સર્વ ઉપરિહર આદિ સહિત, વેઠ સહિત, ભૂતવાત પ્રત્યય સહિત, ધાન્ય અને હિરણ્યની ઉપજ સહિત, દશઅપરાધના નિર્ણયના હક્ક સહિત, સર્વ રાજપુરોષોના હસ્તપ્રણેપણમુક્ત, પૂર્વેનાં દેવો અને દિવ્યોનાં દાન વર્જ કરી ભૂમિ-ચિદ્રના ન્યાયથી, ચંદ્ર, સૂર્ય સાગર, પૃથ્વી, સરિતાઓ અને પર્વતોના અસ્તિત્વ કાળ સુધી, પુત્ર, પૌત્ર, અને વંશજોના ઉપભોગ માટે પાણીના અર્ધથી દાનને અનુમતિ આપી, ધર્મદાન તરીકે, મેં આપ્યું છે.

આથી ધર્મદાય સ્થિતિ અનુસાર જ્યારે તે તેનો ઉપભોગ કરે, ખેતી કરે, ખેતી કરાવે, અને અન્યને સોંપે ત્યારે કેઈએ તેને પ્રતિબંધ કરવો નહીં. અમારા વંશના કે અન્ય બાવિ ભદ્ર નૃપોએ લક્ષ્મી અસ્થિત છે, જીવિત ચંચળ છે અને ભૂમિદાનનું કૃણ [સર્વ નૃપોને] સામાન્ય છે એમ જાણીને આ અમારા દાનને અનુમતિ આપવી અને તેનું પાલન કરવું જોઈએ. કહ્યું છે કે:— સગરથી માંડીને બહુ નૃપોએ ભૂમિને ઉપભોગ કર્યો છે: જે સમયે જે ભૂમિપતિ તેને તે સમયનું કૃણ છે.

દારિદ્ર્યભયથી ભૂપોથી (ધર્મ) સ્થાન બનાવેલી લક્ષ્મી, જે નિર્મોહ્ય [દેવને અપેલાં કુસુમ] સમાન છે અને કિલટી કરેલા અજ્ઞ સમાન છે તે કયો સુજન પુત્ર: હરી લેશે ?

ભૂમિદાન દેનાર સ્વર્ગમાં ૬૦ હજાર વર્ષ વસે છે. તે જન્મ કરનાર અથવા તેમાં અનુમતિ આપનાર તેટલાં [૬૦ હજાર] વર્ષ નરકમાં વાસ કરે છે.

આ દાન]નો દ્વતક શીલાદિત્ય છે. આ શ્રીબુદ્ધભટ્ટના પુત્ર સેનાપતિ શ્રી ગિલ્લકથી લખાયું છે. સં. ૪૦૩ માધ વદ ૧૨. મારા સ્વહસ્ત.

શીલાદિત્ય ૫ માનાં ગોંડળનાં તામ્રપત્રો*

સં ૪૦૩ વૈ. સુ. ૧૩

કાઠિયાવાડમાં આસિરદેવ પોલીટીકલ એજન્ટ કેપ્ટન ફ્રીલીપ્સ જેના તાબામાં ગોંડલ સ્ટેટ હતું તેના તરફથી આ પતરાં મળેલાં હતાં. તે શીલાદિત્ય ૫ માનાં છે અને અત્યાર સુધી મળેલાં પતરાંઓમાં સૌથી છેલ્લામાં છેલ્લાં છે. રાજાઓ અનુક્રમે વર્ણવ્યા છે તે ૪૦૩ માધ. વ. ૧૨ ના દાનપત્રમાં આપેલા મુજબ જ છે.

ઉપર બતાવ્યા નંબર અનુસાર નામો આ દાનપત્રમાં આપેલ છે. (૫) ખરબહ તે શીલાદિત્ય ધર્માદિત્યનો દીકરો કહ્યો છે, પણ બીજાં પતરાંઓમાં તેને અનુજ એટલે નાનો ભાઈ વર્ણવ્યો છે (૮) ધરસેન પછી (૪) શીલાદિત્યના વંશજના વર્ણનપ્રસંગે (૪) શીલાદિત્યને (૮) ધરસેનના પિતામહના ભાઈ તરીકે વર્ણવ્યો છે અને (૫) ખરબહ ને પણ (૪) શીલાદિત્યના ભાઈ તરીકે વર્ણવ્યો છે, તેથી “ અનુજ ” નાનો ભાઈ એ સાચો પાઠ છે.

(૬) ધરસેનને આમાં દુવસેન લખ્યો છે, પણ ૪૦૩ ના માધ. વ. ૧૨ ના દાનપત્રમાં તેને ધરસેન કહ્યો છે, જે પાઠ સાચો છે, એમ બીજાં દાનપત્રોથી સિદ્ધ થાય છે.

(૯) ડેરભટ્ટને બીજાં દાનપત્રોમાં અક્ષજન્મા તરીકે વર્ણવ્યો છે, પણ આમાં અગ્રજન્મા કહ્યો, પણ તે ભૂલ લાગે છે.

(૧૨) શીલાદિત્યથી (૧૫) સુધીના બધા રાજાઓને માત્ર શીલાદિત્ય દેવ કહ્યા છે, પણ તેઓને જૂદા પાડવાનું કાંઈ સાધન નથી. હવે પછીનાં બીજાં પતરાંઓમાંથી કહાય તે સાધન મળે, એવો સંભવ છે.

(૧૫) શીલાદિત્ય (૫ મો) દાન આપનાર રાજા છે. સંવત્ ૪૦૩ વંશાબ્દ સુદિ ૧૩ આપેલ છે. દાન દામોદર ભૂતિના પુત્ર વાસુદેવ ભૂતિ આતુર્વેદીને આપેલું છે. તે ઋગ્વેદી ગાયત્રી ગોત્રનો હતો અને વર્ધમાન ભુક્તિમાંથી નીકળી આવીને લિપિગ્રંથમાં રહેતો હતો. કાણ્ડજ ગામ દાનમાં આપેલું છે અને તે સુરાષ્ટ્રમાં ઉચ્ચાસિલની પાસે આવેલું છે.

કેપ્ટન ફ્રીલીપ્સ લખે છે કે આ પતરાં ઢાંકમાંથી મળેલાં હતાં. તે ઢાંક કાઠિયાવાડમાં છે અને ગોંડળ રાજના તાબામાં છે. આની આસપાસ પ્રાચીન ગામડાંઓ છે, જેમાં શોધખોળ કરવા જેવું છે.

અક્ષરાન્તર

પહેલું પત્રરૂ

- ૧ ૐ સ્વસ્તિ જયસ્કન્ધાવારાત્ શ્રીસ્વેટકવાસકાત્ પ્રસમપ્રણતામિત્ર[૧]નાં મૈત્ર-
કાણામતુલબલસમ્પન્નમળ્ડલાભોગસંસક્તપ્રહારશતલબ્ધપ્રતાપાત્પતા
- ૨ પોપનતવાનમાનાર્જવોપાર્જિતાનુરાગાદનુરક્તમૌલભૂતશ્રેણિબલાવાસરાજ્યશ્રિયઃ પરમ-
માહેશ્વરૈઃ શ્રીમદ્દાક્ષાદિવ્યવચ્છિન્નરાજવૃદ્ધશાન્માતા-
- ૩ પિતૃચરણારવિન્દ્રપ્રણતિપ્રવિધૌતાશેષકલ્મષઃશૈશવાત્પ્રભૃતિસ્વદ્વિતીયવાહુરેવ સમ-
દપરગજઘટાસ્ફોટનપ્રકાશિતસત્ત્વનિકષઃ તત્પ્રભાવપ્રણ
- ૪ તારાતિચૂડારત્નપ્રમાસંસક્તપાદનચરશ્મિસંદ્ધૈતિઃ સકલસ્મૃતિપ્રણીતમાર્ગસમ્યક્પરિ-
પાલનપ્રજાહૃદયરંજનાન્વર્થરાજશબ્દો રૂપકાન્તિસ્થૈર્યગામ્બી-
- ૫ ર્યવુદ્ધિસંપદ્ધિઃ સ્મરશશાન્કાદિરાજોદધિત્રિદશગુરુધનેશાનાતિશયાનઃશરણાગતાભ-
યપ્રદાનપરતયાતૃણવદપાસ્તાશેષસ્વકાર્ય્યફલઃ પૌર્થનાધિકા
- ૬ ર્થપ્રદાનાનન્દિતૈઃ વિદ્વત્પુહ્તપ્ર[ણ]યિહૃદયઃ પાદચારીવસકલભુવનમળ્ડલાભોગ-
પ્રમોદઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીગુહસેનસ્તસ્ય સુતસ્તત્પાદનચમયૂચસન્તા-
- ૭ નવિસૃતજાન્હવીજલૌષપ્રક્ષાલિતાશેષકલ્મષઃ પ્રણયિશતસહસ્રોપજીવ્યમ[૧]નસ-
મ્પદ્મપલોમાદિવાશ્રિતૈસરમસમાભિગામિકૈર્ગુણૈઃ સહજશક્તિશિક્ષાવિશે-
- ૮ ષ્ઠેઃ વિસ્માપિતાચિલ્ધનુર્ધરઃ પ્રથમનરપતિસમતિસૃષ્ટૌર્નામનુપાલયિતાધર્મદાયોર્નામ-
પાકર્તા પ્રજોપધાતકારિણામુપપ્લવાનાં દર્શયિતા શ્રીસરસ્વત્યોરેકાધિવા
- ૯ સસ્ય[સં]હતારાતિપક્ષલક્ષ્મીપરિભોગદક્ષવિક્રમોવિક્રમોપસંપ્રાપ્તવિમલપાર્થિવશ્રીઃ
પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીધરસેનઃ તસ્યાનૈજઃ તત્પાદાનુધ્યાતઃ સકલજગદાનન્દ-
- ૧૦ નાત્યદ્વૃત્તગુણસમુદાયસ્થગિતસમગ્રદિઙ્મળ્ડલઃ સમરશ[ત]વિજયશોભાસનાથમ-
ળ્ડલાગ્રધુતિમાસુરાંસપીઠોવ્યૂદગુરુમનોરથમહાભારઃ સર્વવિદ્યાપ
- ૧૧ રાપરૈઃ વિભાગાદિર્ગમેઃ વિમલમતિરપિ સર્વત[:]સુમાપિતલ્લવેનાપિ સુસ્વોપપાદ-
નીયૈઃ પરિતોષઃ સમગ્રલોકાગાધર્મોર્ભીર્યહૃદયોપિસુચૈરિતાતિશયૈઃ
- ૧૨ સુવ્યક્તપરમકલ્યાણસ્વભાવોનિસ્તિલકૃતયુગનૃપતિપથવિશોધનાધિગતોધિર્ગતોદગ્રકી-
ર્તિર્ધર્માનુપરોષોજ્વલતરીકૃતાર્થસુસ્વસંપદુપસેવાનિરૂદ્ધધર્માદિત્ય
- ૧૩ દ્વિતીર્યનામાપરમમાહેશ્વરઃ શ્રીશિલાદિત્યસ્તસ્યસુંતસ્તત્પાદાનુધ્યાતઃ સ્વયમુપેન્દ્ર-
ગુરુણેષ્વગુરુણાત્યાદવતા સમમિલ્લણીયામપિરાજલક્ષ્મીં સ્કન્ધાસ
- ૧૪ ક્તાં પરમમ[દ્ર]હવ ધુર્યસ્તદાજ્ઞા[સં]પાદનૈકરસ[ત]યેવોદ્વહનસ્વેદસુસ્વરતિ-
ભ્યામનાયાસિતસત્ત્વસમ્પત્તિઃપ્રભાવસમ્પદ્વશીકૃતનૃપતિશતશિરોરત્નછાયોપગૂઢપા-

૧ ૨ ૨ વૈશા ૩ સંહ ૪ રજ ૫ પ્રા ૬ ત ૭ તઃ ૮ જેઃ ૯ ષ ૧૦ ના ૧૧ ના ૧૨ તસ્યસુતઃ મૂલ લખાણુ ૨૫૪ રીતે
બૂલ જ છે ૧૩૨ ૧૪ મ ૧૫ ય ૧૬ ગામ્બી ૧૭ ય ૧૮ ધિગતોધિગતો પુત્રરાક્ષા લખનારની બૂલને અંગે છે. ૧૯ સ્વાનુજ
(A) આ બાગમાં 'ગોડલ' 'એ' થી બદલું પડે છે. (B) આહિ લખાણુ ગોડલ 'એ' થી બદલું પડે છે.
(C) આહિ 'એ' પતરામાં અને આમાં ફેર છે.

- १५ दपीठोपपरावज्ञाभिमानरस[१]नालिङ्गितमनोवृत्तिः प्रणितमेकां परित्यज्य प्रख्या-
तपौरुषाभिमानैरप्यरातिभिरनासादितप्रतिक्रियोपायः कृतनिखिलभुवना
- १६ मोदविमलगुणसंहतिः प्रसभविघटितसकलकलिविलसितगतिर्नीचजनाविरोहिभिर-
शेषैर्दोषैरनामृष्टात्युन्नतहृदयः प्रख्यातपौरुषास्त्रकौशला-
- १७ तिष्ठायः गुणतिथिविपक्षक्षितिपतिलक्ष्मीस्वयङ्गाहप्राकाशितप्रवीरपुरुषः प्रथमनरप-
तिः^१ प्रथमसङ्ख्याधिगमः परममाहेश्वरः श्रीखरग्रहः तस्य
- १८ सुतस्तत्पादानुध्यातः सर्वविद्याधिगमः विहितनिखिलविद्वज्जनमनः परितोषाति-
शयः सत्त्वसम्पदात्यागौदार्येण च विगतानुसन्धानसमाहिताराति-
- १९ पक्षैः मनोरथरथाक्षमङ्गः सम्यगुपलक्षितानेकशास्त्रकलालोकचरितगङ्गैरः विभागोपि
परममद्रप्रकृतिरकृत्रिमप्रश्रयोपिविनयशोभावि-
- २० भूषणः समरशतजयपताकाहरणप्रत्यलोदप्रचाहुदण्डविध्वंसितप्रतिपक्षदर्पणदयः
स्वधनुःप्रभाचपरिभूतास्त्रकौशलाभिमान-
- २१ सकलनृपतिमण्डलाभिनिन्दितशासनः परममाहेश्वरः श्रीभ्रुवसेनस्तस्यानुबस्तत्पा-
दानुध्यातः सर्वविद्याधिगम[१]तिशयितसकलपूर्वनरपति-
- २२ रस्तिदुस्साधनानामपि साधयिता विषयाणां मूर्तिमानिव पुरुसंकारः परिवृद्धगुणा-
नुरागनिर्भरः^२ चित्तवृत्तिभिर्मनुरिव स्वयमभ्युप-
- २३ पद्मः प्रकृतिमिरधिगतकलाकलापः कान्तिमार्ज्ज्विचिः^३ हेतुरकलङ्कः कुमुदना-
थः प्राज्यप्रतापस्थगितदिगन्तरालप्रध्वंसितध्वान्तराशिः सततोदित[:] सविता-
- २४ प्रकृतिभ्यः परं प्रत्ययमर्थवन्तमतिबहुतिथप्रयोजनानुबन्धमागमपरिपूर्णं विद-
धान[:] संधिविग्रहसमासनिश्चयनिपुणः स्थानानुरूपमा-
- २५ देशं ददद्गुणवृद्धिः^४ विधानजनितसंस्कार[:] साधूनांराज्यशालातुरीयतन्त्रयो
रुमयोरपिनिष्णात[:] प्रकृष्टविक्रमोपि करुणामृदुहृदयः
- २६ श्रुतवानप्यगङ्गितः कान्तोपिप्रशमी सिरसौहादोपिनिरसितादोषवतामुदयसमुप-
जनितजनानुरागपरिमिद्धिर्हैतैर्भुव-
- २७ नसमर्थितप्रथितबालादित्यद्वितीयनामौःपरममाहेश्वरः श्रीभ्रुवसेनस्तस्यानुबस्तत्पा-
दकमलप्रणामघरणिकषणजनि-
- २८ तकिणलाञ्छनललाटचन्द्रशकलः शिशुभाव एव श्रवणनिहितमौक्तिकालङ्कारैः विभ्र-
मामलश्रुतिविशेषः प्रदानसलिलक्षा-
- २९ लिताग्रहस्तारविन्द[:] कन्याया इव मृदुकरग्रहणाद्रमन्दीकृतानन्दः काम्मुके
धनुर्वेद इव सम्भाविताशेषलक्ष्यकलापः
- ३० प्रणतसमस्तसामन्तमण्डलोत्तमार्गः धृतचूडारत्नायमानशासनः परममाहेश्वरः पर-
[म]भट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरचक्रवर्त्तिश्रीधरसेनः

१ कि २ ग ३ ष ४ ति ५ म ६ रातिपक्ष ७ र ८ ध्वंसि ९ श्रीधरसेन १० ष ११ र १२ ति
१३ दि १४ स्थि १५ बृंहि १६ मा १७ र १८ दविभिर्वसुधरायाः १९ ङ २० ती
(D) आदि 'अ' कर्ता अङ्गु. छ.
(B)
(F अने G) आदि 'अ' कर्ता अङ्गु. छ.

બીજું પત્રું

- ૧ તત્પિતામહાતૃશ્રીશીલાદિત્યસ્યશાર્ફપાણેરિવૌમ્રજન્મનો ભાક્તિબન્ધુરાવયવક-
લ્પિતપ્રણતેરતિથિવલયાદૂરંતત્પાદારવિન્દપ્રવૃત્તયા ચરણ-
- ૨ નચ્ચમણિરુચામન્દાકિન્યેવ નિત્યમમલિતોત્તમાઙ્ગદેશસ્યાગસ્ત્યસ્યેવ રાજર્ષેદ્વાક્ષિણ્ય-
માતન્વાનસ્ય પ્રબલધવલિન્ના યશશાં વલયેન મણિ-
- ૩ તકકુમા નમસિયામિનીપતેર્વિરચિતાશેષ [૧] સ્વપ્નપરિવેષમણ્ડલસ્ય પયોદશ્યા-
મશિસરચૂચુકરુચિ [૨] સદ્ધાવિન્ધ્યસ્તનયુગાયાઃક્ષિતે:
- ૪ પત્યુઃ શ્રીદેરભટ્ટસ્યાઙ્ગજઃ ક્ષિતિપસંહેતેરનુરાગિણ્યાઃ શુચિયશૌશુકભૃતઃ સ્વયંવર-
માલામિવ રાજ્યશ્રિયમર્પયન્ત્યાઃ કૃતપરિગ્રહઃ શૈર્યમપ્રતિહતવ્યાપારમાન-
- ૫ મિતપ્રચંડરિપુમણ્ડલમણ્ડલામિવાવલમ્બમાનઃ શરદિપ્રસમમાકૃષ્ટશિલીમુસ્ત્રવાણા-
સનાપાદિતપલ્લોધનાં પરમુવાંધિધિવદાચરિતકરગ્રહણઃ પૂર્વભેવ વિવિધવ-
- ૬ ણૌજ્જ્વલેન શ્રુતાતિશયેનૌદ્ધાસિતશ્રવણયુગલ પુનઃપુનસ્ત્કેનેવ રત્નાલક્ષ્મરેણાલકૃત-
શ્રોત્રઃ પરિસ્ફુરત્કટ [ક] વિકટકીટપક્ષરત્નવલયજલધિવેલાતટાયમાનભુજપરિપ્લ-
વક્ત્રિધ્વજઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીધ્રુવમેનસ્તસ્યામ્રજોપર [મ] હીપતિસ્પર્શદોષનાશન-
ધિયેવલક્ષ્મ્યા સ્વયમતિસ્પષ્ટચેષ્ટમાશ્લિષ્ટાઙ્ગયદિરતિરુચિરતરચરિતગરિમ-
- ૮ પરિકલિતસકલનરપતિ [:] પ્રસર્પત્પટીય [:] પ્રતાપપ્લોષિતાશેષશત્રુવંશઃ પ્રણયિ-
પક્ષમુક્ષિતલક્ષ્મીકઃ પ્રેરિતગદોક્ષિતસુદર્શનચક્રઃ પરિહૃતવક્ત્રક્રીડોનાયઃકૃત
- ૯ દ્વિજાતિરેકવિક્રમૌપસાધિતધારિત્રીતલોનાઙ્ગીકૃતજલશય્યોપૂર્વપુરુષોત્તમસ્સાક્ષાદ્ધર્મ-
દિવ સમ્યગ્વ્યવસ્થાપિતવર્ણાશ્રમાચારઃ પૂર્વેરણ્યૂર્વપતિભિઃ તૃણાલવલુ-
- ૧૦ ભૈર્યાન્યપદ્ધતાનિ દેવબ્રહ્મદેયાનિ તેષામપ્યતિસરલમનઃ પ્રસરમુત્સક્કલનાનુમોદનાભ્યાં
પરિમુદિતતૃપ્તિભુવનાભિનન્દિતોત્કૃષ્ટધવલધર્મધ્વજઃપ્રકાશિતનિજ-
- ૧૧ વંશોદેવદ્વિજગુરુ પ્રેતિપૂજ્ય યથાર્હમનવરતપ્રવર્તિતમહોદ્રક્ષાદિદાનવ્યવસા [યા] નુપ-
જાતસન્તોષોપાતોદારકીર્તિપક્ષિપરમ્પરાદન્તુરિતનિશ્ચિલદિવચક્રવાલઃ
- ૧૨ સ્પષ્ટમેવયથાર્થ ધર્માદિત્યદ્વિતીયનામા પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીસરમહસ્તસ્યામ્રજન્મનઃ
કુમુદચંડશ્રીવિકાસિન્યા કલાવતશ્ચન્દ્રિકયેવ કીર્ત્યા ધવલિતસકલદિઙ્મણ્ડલઃ
- ૧૩ સ્વપ્નિતાગુરુવિલેપનપિણ્ડશ્યામલવિન્ધ્યશૈલવિપુલપયોધરાયાઃક્ષિતેઃ પત્યુઃ શ્રીશીલા-
દિત્યસ્યસૂનુર્નવપ્રાલેયકિરણૈવ પ્રતિદિનસંવર્દ્ધમાનકલાચક્રવાલઃ કે-
- ૧૪ સરીન્દ્રશિશુરિવ રાજલક્ષ્મિમિચલવનસ્થલીમિવાલકુર્વાણઃ શિશ્વપ્નિકેતનૈવ ચૂડા-
મણ્ડળઃ પ્રચંડશક્તિપ્રભાવશ્ચ શરદાગમૈવ પ્રતાપવાનુલસત્પદઃ સંયુગેવિ-
- ૧૫ દલયન્મમ્મોષરાનિવ પરગજાનુદયતપનવાલાતપૈવ સદ્ગામેષુ મુષ્ણંનભિમુસ્તાના-
માયુષિ દ્વિષતાં પરમમાહેશ્વરઃ પરમમહારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરઃ

૧ વાજ ૨ સાં ૩ શૌર્ય ૪ લં ૫ પ્રસા ૬ વંશઃ ૭ સમુક્ષિ ૮ મ ૯ ઊર્વા ૧૦ શ્રિ ૧૧ ચ્ચિ ૧૨ રુન્દ્ર ૧૩ લસ્ય
૧૪ ણ્ણ ૧૫ ર

(ધ) ' એ ' પત્રમાં અને આમાં આદિ તથાવત છે.

- १६ श्रीबावपादानुध्यातः परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरः श्रीशीलादित्यदेवः
[तस्य सुतः] क्षुभितकलिजलधिकलोलभिमूतिमज्जन्महामहीमण्डलोद्धारधैर्यप्रक-
टितपुरुषोत्त-
- १७ मतया निखिलजनमनोरथपरिपूरणपरोपरइव चिन्तामणिश्चतुस्सागरावरुद्धसीमा-
परिकराञ्चप्रसादनसमये तृणमिव लघीयसी भुवमभिमन्यमानो परपृ-
- १८ श्वीनिर्माणव्यवसायासादितपारमैश्वर्य[:] कोपाकृष्टनिर्लिशनिपातविदलिताराति-
करिकुम्भस्थलोल्लसत्प्रसृतमहाप्रतापनलप्राकारपरिगतजगन्मण्डलः लब्धस्थिति-
- १९ विंकटनिजदोर्दण्डावलम्बिना सकलभुवनाभोगभाजा मन्यानोस्फालनविधूतदुग्ध-
सिन्धुफेनपिण्डपाण्डुरयशोवितानेन पिहितातपत्र[:] परममाहेश्वरः परमभट्टारक
- २० महाराजाधिराजपरमेश्वरश्रीवप्पपादानुध्यातः परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमे-
श्वरः श्रीशीलादित्यदेवः तत्पुत्रः प्रतापानुरागप्रणतसमस्तसामन्तचू-
- २१ ङामणिमयूखखचितरञ्जितपादारविन्दः परममाहेश्वरः परमभट्टारकमहाराजाधिराजप-
रमेश्वरश्रीवप्पपादानुध्यातः परमभट्टारकमहाराजाधिराज
- २२ परमेश्वरः श्रीशीलादित्यदेवः सर्वानेवसमाज्ञापयत्यस्तु वः संवित्तिं यथा मया
मातापित्रोरात्मनश्च पुण्ययशोभिवृद्धये ऐहिकामुष्मिकफलावा-
- २३ त्यर्थ श्रीवर्द्धमानश्रुक्तिविनिर्गतलिप्तिखण्डवास्तव्यतत्त्वातुर्विधसामान्यगार्ग्यसगो-
त्रबह्वृचसब्रह्मचारिभट्टदामोदरभूतिपुत्रमदृवासु-
- २४ देवभूतिनाय बलिचरुवैश्वदेवामिहोत्रक्रतुक्रियाद्युत्सर्पणार्थं सुराष्ट्रेषु उआसिञ्चसमी-
पेकाण्डज्जगामस्सोद्वङ्गस्तोपरिकरस्सोत्पद्य-
- २५ मानविष्टिकस्तभूतपातप्रत्याय[:] सघान्यहिरण्यादेय [१ :] सदशापराध [:]
सर्वराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीय[:] पूर्वप्रत्तदेवब्रह्मदायरहितो
- २६ भूमिच्छिद्रन्यायेनाचन्द्रार्कावक्षितिसरित्पर्वतसमकालिर्नः पुत्रपौत्रान्वयभोग्यउ-
दकातिसर्गेणधर्मदायोनिमृष्टः यतोस्योचितया धर्मदाय
- २७ स्थित्या भुजंतः कृषतः कर्षापयत[:] प्रदिशतो वा न कैश्चिद्व्यासेधे वर्तितव्यं
आगामिभद्रनृपतिमिरप्यस्मद्वंशजैरन्यैर्वानित्यान्यैश्चर्याण्यस्थिरञ्च
- २८ मानुष्यं सामान्यञ्चभूमिदानफलमवगच्छाद्विः रयमस्मद्वैद्योनुमन्तव्य(:) परिपाल-
यितव्यश्चेत्युक्तं [च] बहुभिर्वसुषाभुक्काराजभिस्सगरादिभिः [॥]
- २९ यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलम् [१] यानीह दारिद्र्यभयान्नरन्दैः
धनानि धर्मायतनीकृतानि [॥] निर्मास्यवान्तप्रतिमानि तानि को नाम सा-
- ३० धुः पुनराददीत [॥ २ ॥] पष्टि वर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः [॥]
आच्छेत्ता चानुमन्ता च तान्येव नरके वसेदिति
- ३१ दूतकोत्र राजपुत्र श्रीशीलादित्यः लिखितमिदं श्रीबुद्धभट्टपुत्रबलाधिकृतश्रीगि-
ल्लकेनेति संव ४०३ वैशाखशुद्ध १३ स्वहस्तो मम

શીલાદિત્ય ૬ કાનાં તામ્રપત્રો'

સંવત્ ૪૪૧ કાર્તિક સુદ ૫

શીલાદિત્ય ૬ કાનાં આ કાન ૧૧" x ૧૭ ફી" ના માપનાં મોટામાં મોટાં બે પતરાંઓ ઉપર લખેલું છે. ડાબી બાજુની કડી ખોવાઈ ગઈ છે. મુદ્રા લગાડેલી જમણી બાજુની કડી તેને સ્થાનેજ છે. આ મુદ્રા વલણીનાં પતરાંઓ માટે પણ બહુ વજનદાર છે. તેના ઉપર હંમેશનું ચિહ્ન તથા લેખ છે.

લિપિ સામાન્ય રીતે વડોદરા અને કાવીનાં રાષ્ટ્રકૂટનાં પતરાંઓને મળતી છે.

પતરાંઓનું કોતરકામ ઘણુંજ ગંદું છે. દરેક પંક્તિમાં અસંખ્ય ભૂલો છે, તથા આખી પંક્તિઓનો લોપ થયો છે. એટલુંજ નહીં પરંતુ ઘણે સ્થળે કોતરનારે લીટાઓ જોડવાની તસ્દી પણ લીધી ન હોવાથી અક્ષરો અસ્પષ્ટ રહે છે. લગભગ આવા જ બીજા ઘણા લેખો આપણી પાસે ન હોવા તો આ પત્ર વાંચવું અશક્ય થાત. પતરાંઓ એકંદરે સુરક્ષિત છે. તેમાં ફક્ત બે જ ફાટ છે, એક જમણી બાજુમાં છેક ઉપર અને બીજી ડાબી બાજુમાં છેક નીચે, બીજાં પતરા ઉપર છે.

દાનપત્રની તારીખ "ગોદ્રહકમાં સ્થાપેલી ભજથી છાવણી"માંથી નાંખેલી છે. ગોદ્રહક એ પંચમહાલનું મુખ્ય શહેર ગોધરા હોય. 'ગોદ્રહક' શબ્દ 'ગોદ્રહ' માંથી વ્યક્તિત્વ 'અથવા સંબંધ બતાવતો ક' પ્રત્યય સાથે થયો છે. અને ગોદ્રહનો અર્થ "ગાયો માટે એક તળાવ" અથવા "ગાયનું તળાવ" થાય છે, સરખાવો 'નાગદ્રહ' વાકપતિનાં દાનપત્રમાં. વળી ગોધરામાં એક મોટું તળાવ હોવાથી આ નામ તેને બરોબર લાગુ પડે છે. સોમેશ્વરની "કીર્તિકૌમુદી" ૪૫૭ માં પણ 'ગોદ્રહ' નામ આપે છે. તેમાં કહ્યું છે કે ગોદ્રહ અને લાટના રાજાઓએ પોતાના સ્વામી ધોળકાના રાજા વીરધવલને દગો દઈ, તેના દુશ્મનો મરૂદેશના રાજાઓને જઈ મળી ગયા. તે ફકરામાં ગોદ્રહ ગોધરાને જ લાગુ પડી શકે. આપણાં પતરાંમાં તે આ સ્થળને જ લાગુ પડે છે કે કેમ તે બાબત હું ખાત્રીથી કહી શકતો નથી. કારણ કે, કાઠિયાવાડમાં બીજું ગોધરા હશે, એ બહુ સંભવિત છે, જો કે તે હું સાબીત કરવા હાલ અસમર્થ છું.

રાવસાહેબ વિ. એન. મંડલિકે^૧ બાબાંતર કરેલાં ગોંડલનાં પતરાંઓ કરતાં આની વંશાવળી આપણને એક ડગલું આગળ લઈ જાય છે. શીલાદિત્યનું નામ ધારણ કરેલો એક પાંચમો રાજા હતો એવું જણાય છે. આપણાં શાસનમાં આ નવા રાજાનું નીચે પ્રમાણે વર્ણન આપ્યું છે:—

"તેનો (એટલે ચોથા શીલાદિત્ય દેવનો) પુત્ર મહેશ્વરનો પરમભક્ત, મહારાજા, મહેશ્વર શ્રી-શીલાદિત્યદેવ છે. તે પરમમહેશ્વર મહારાજા, પરમેશ્વર બરપના પાદનું ધ્યાન ધરે છે. તે દુશ્મનનાં લશ્કરનો ગર્વ તોડે છે. તે મોટા વિજયો મેળવાવથી સર્વ મંગળનો આશ્રય છે. તે શ્રીના આલિંગનથી નૃસિંહ રૂપ ધારણ કરવાથી મળેલ અતુલ બળથી તથા જેમ પુરુષોત્તમે પાંખ વગરનો પર્વત ઉપાડી ગોવાળીઆઓનું રક્ષણ કર્યું હતું, તેમ શત્રુ રાજાઓનો નાશ કરી આખી પૃથ્વીનું રક્ષણ કરવાને લીધે પુરુષોત્તમના જેવો છે. તેના પગના નખોની કાન્તિ અસંખ્ય રાજાઓનાં નમેલાં મસ્તકોપરના મુગટોનાં રત્નોનાં તેજને લીધે વૃદ્ધિ પામે છે, અને તેણે પૃથ્વીની સર્વ દિગ્વધૂઓનાં મુખની જિત મેળવી છે."

શીલાદિત્યદેવ ૫ મેા આ વંશનો બાણવામાં આવેલો અઢારમેા રાજા છે. હાલ ઉપલબ્ધ શીલાદિત્યોની સંખ્યા ગુચવી નાંખે એવી છે. વલ્લીના શીલાદિત્યે જૈન ધર્મ ફરી સ્થાપ્યો, એવી જે જૈનોની કંતકથા છે તે દેખીતી રીતે હાસ્યજનક છે.

ડહકમાં વસતા ડાતલ્લનો પુત્ર સંભુલ્લ નામનો અને પારાશર ગોત્રનો એક અર્ધવેદી બ્રાહ્મણ દાન મેળવનારો છે. તેને તથાનુલિખ એટલે “ તે(શહેર)ની ચતુર્વેદીઓની જ્ઞાતિનો અંગ” કહ્યો છે. ત્રણ નામેા સંસ્કૃત નથી પણ દેશી શબ્દો જણાય છે. હાલ હુણવાડામાં અર્ધવેદીઓનું એક મહાનું થાણું છે તે બાણવાજોગ છે. આ દાન મેળવનાર કદાચ તેઓનો કોઈ પૂર્વજ હોય. વખોઈકા નદીના કાંઠા ઉપર સૂર્યાપુર^૧ જીલ્લા(વિષય)માં આવેલું બહુબચ્ક ગામ દાનમાં આપ્યું છે:

દાનનો હેતુ એક અમિહોત્ર અને બીજા યજ્ઞોનું ખર્ચ પૂરું પાડવા માટેનો છે.

તારીખ “સંવત્ ૪૪૧ ના કાર્તિક શુદ્ધ ૫” અથવા “ સંવત્ ૪૪૧ ના કાર્તિકના શુકલ પક્ષ પનો દિવસ” એ પ્રમાણે હું વાંચું છું. પહેલાં બે ચિહ્નો સાથે લઈ ૪૦૦ એમ વાંચવું બેઈએ. આ વક્ત્ર એકકસ છે, કારણ શીલાદિત્ય ૪ થાનાં ગોંડળનાં દાનોમાં તારીખ ૪૦૩ છે. તે પછી આવતો અંક ૪ વાંચી શકાય, કારણ કે બીજું ચિહ્ન જે ૧૦૦ નાં ચિહ્ન સાથે લેવું બેઈએ તેને તે મળતો આવે છે. પણ ‘૧, હોય એવું જણાતો એક આડો લીટો, ત્યાર પછી આવતો હોવાથી, તે ૧૦ અને ૯૦ વચ્ચેનો અંક બતાવે છે એમ મણવું બેઈએ, અને તે ૪૦ ના ચિહ્નને વધારે મળતો આવે છે તેમ છતાં, છેલ્લો આડો લીટો વાસ્તવિક રીતે ત્રીજી નિશાનીનો ભાગ હોય, એમ હું કણુલ કહું છું. એ પ્રમાણે હોય તો એ બધું ૪૦૪ બતાવે છે.

૧ કારણસ, રાસગાલા લો. ૧ પા. ૨૪૫ માં સૂર્યાપુરને આણહિલવાડ રાજ્યનું એક બંદર કહે છે અને ધારે છે કે તે કદાચ સુરત હોય. આ ઓળખ ઠીકી રાકે તેમ નથી, કારણ કે સુરત તો અર્વાચીન શહેર છે. આ જામની ઓળખ વિષે હું કંઈ પણ સૂચવવા અસમર્થ છું.

अक्षरान्तर

पतरुं पहेळुं

- १ स्वस्ति गोद्रहकसमावसितजयस्कन्धावारात्प्रसभप्रणतामित्राणां मैत्रकाणामतुलबल-
संपन्नमण्डलाभोगसंसक्तप्रहारशतलब्धप्र-
- २ तापात्प्रतापोपनतदानमानार्जवोपाज्जितानुरागस्वनुरक्तमौलभृतश्रेणीबलावासराज्य-
श्रियः परममाहेश्वरः श्रीभट्टार्कादव्यव-
- ३ छिन्नवंशान्मातापित्रिचरणारविन्दपणतिपवित्रीकशेषकल्मषः शैशवात्प्रमृति खञ्ज-
द्वितीयबाहुरेवसमवगजघटास्फोटनप्रकाशितसत्त्वनिक-
- ४ ४ः तत्प्रभावप्रणतारातिचूडारत्नप्रवासंसतपादननरश्मिसंहतिः सकलस्मृतिप्रणी-
तमार्गसम्यक्रियापालनप्रजाहृदयरंजनान्वर्थरा-
- ५ जशब्दोरिपकान्तिस्थैर्यगम्भीर्यबुद्धिः संपद्भिः स्मरशशाशङ्काद्राजोदधिधृतदशगुरू-
धनेशानतिशयानः शरणागताभयप्रदणपरतया-
- ६ तृणवदुपास्ताशेषस्ववीर्यफलः प्रार्थनादिकार्थप्रदानंदितविद्वत्सुहृत्प्रणयिहृदय पाद-
चारीव सकलभुवनसंडलाभोग-
- ७ प्रमोद परममाहेश्वर श्रीगुहसेनः तस्य मुतः तत्पादनखमयूखसंतानपिसृतजाह्नवी-
जलौघप्रक्षालिताशेषकल्मषः प्रणयिशत-
- ८ सहस्रोपजीव्यमानसंपत्प्रपलोभादिवाश्रुतः सरमसमाभिगामिकैर्गुणैः सहजशक्तीः
शिक्षादिशेषविस्मापितः तधनुर्धरः प्रविम-
- ९ नरपतिसमतिस्त्रुष्टानामनुपालयिता धर्मयज्ञानामपिकता प्रजागातकारिणामुपप्लवाना
शमयिता श्रीसरस्वत्योराकाधिवासस्य
- १० सनादयविपक्षलक्ष्मपरिभोगवक्षविक्रमः विक्रमोपसंप्राप्तविमलपार्थिवश्रीः परममाहे-
श्वरः श्रीधरसेनः तस्य मुतः तत्पा-
- ११ दानुध्यात सतलजगदानंदनात्यद्भुतगुणसमुद्रस्थगितसमग्रदिग्मंडलः समरशतपिजय-
शोभासनाथमंडलाग्रद्युति भा-
- १२ सुरांसपीठो व्यूढगुरुमनोरथमहाभारः सबविद्यापारपरविभागाधिगमविमलमतिरपि
सर्व्वतः सुभाषितलवेनापि
- १३ स्वोपपादनीयपरितोषः समग्रलोकागाथगांभीर्यहृदयोपि सच्चरितातिशयसुव्यक्तपर-
मकल्याणस्वभवः खिलीभूतकृत-

पं. १ वांथि। समवासित; संसक्त. पं. २ वांथि। परममहेश्वर. पं. ३ वांथि। पितृ; प्रणतिपात्रेत्रीकृता; प्रकाशित.
पं. ४ वांथि। रत्नप्रभासंसक्त; नख; सम्यक्परिपा. पं. ५ वांथि। रूप; गाम्भीर्यबुद्धिः; श्काद्रिराजोदधिध्रिद; प्रदान. पं. ६
वांथि। वदपास्त; प्रदानानं; हृदयः पं. ७ वांथि। प्रमोदः; विद्युत. पं. ८ वांथि। संपदूप, शाक्तशिक्षाविशेष; स्मापितप्र;
प्रथम. पं. ९ वांथि। धर्मदायानामुपकर्ता; प्लवानां; दर्शयिता; रेकाधिवा. पं. १० वांथि। हंसंतारातिपक्षलक्ष्मी. पं. ११
वांथि। ध्यातः सकल; समूह; विजय. पं. १२ वांथि। सर्वविद्यापराप. पं. १३ वांथि। सुखोप; गाध; स्वभाषः.

- १४ युगनृपतिपथविशोधनाधिगतोदग्रकीर्तिः धर्मानुरोधोज्ज्वलतरीकृतार्धमुखसंपदुषसे-
बानिरूढः शर्मादित्यद्वितीनामा परममा-
- १५ हेम्बरः श्रीशीलादित्यः तस्यानुजः तत्पादानुध्यातस्वयमुपेन्द्रगुरुणेव गुकगुल्फा-
दित्यादरवता सममिलिषनीयानामपि रा-
- १६ जलक्ष्मीस्कन्धासक्तपरमभद्राणां धुर्यत्तदाज्ञासंपादनैकरसतयोद्भावह्वनस्वेदसुखरति-
भ्यामनायासितसर्वसंपत्तिः प्रभावसंपद्वशीकृतनृ-
- १७ पतिशतशिरोरत्नच्छायोपगूढपादपीठेषि परावज्ञाभिमानसानाकिञ्चित्तमनोवृत्तिः
प्रणतिमेरां परित्यज्य प्रख्यातपौप्रषाभिमानेरप्य-
- १८ रातिभिरनासादितप्रतिक्रियोपायः कृतनिखिलभुवनामोदविमलगुणसंहति प्रसम-
विधटितसकलकलिविलसितगतिर्नीच जनाविद्रोहि मि-
- १९ रशेषर्द्धेपैरनामृष्टात्युन्नतिहृदय प्रख्यातपारुषः शस्त्रकौसलातिशय गुणगणतिथ-
विपक्षक्षितिपतिलक्ष्मी स्वयंस्मयग्राहप्रकाशितप्र-
- २० वीरपुरुषप्रथमः संख्याधिगमः परममाहेम्बरः श्रीस्वरग्रहः तस्य सुतः तत्पादानु-
ध्यातः सर्वविद्याधिगमविहितनिखिलविद्वज्जनमनः प-
- २१ रितोषातिशय सत्त्वसंपत्त्यागैः शौर्येण च विगतानुसंधानसमाहितारातिपक्षमनो-
रथरथाक्षमङ्गः सम्यगुपलक्षितानेकः शास्त्रकला-
- २२ लोकचरितगन्धर्वविभाभागोपि परमभद्रप्रकृतिरकृतमप्रभयोपि विनयशोवाविभूषणः
समरशतजयपाताकाहरणप्रत्यलोदग्र-
- २३ बाहुदण्डविध्वंसितप्रतिपक्षदुर्पौदयः स्वधनुप्रभावपरिभूतालकौशलाभिमान सकल-
नृपतिमण्डलाभिर्नदितशासनः परमामा-
- २४ हेम्बरः श्रीधरसेनः तस्यानुजः तत्पादानुध्यातः सखरितातिशयित सकलपूर्व-
नरपतिरतिदुःसाधनामपि प्रसाधयिता विषयाणां मूर्तिमानिव-

पं. १४ वांशे। दुपसेवानिरूढधर्मा. पं. १५ वांशे। ध्यातः; गुल्फादित्यादर; षणीयामपि. पं. १६ वांशे। सर्का;
भद्र इव; योद्धन; सत्त्व. पं. १७ वांशे। रसानालि; मेकां; मानैरप्य. पं. १८ वांशे। संहतिः जनाविद्रोहिरक्षेपै.
पं. १९ वांशे। त्युन्नतहृदयः; पौरुष; शयः; उडाडी नांशे। गुण; उडाडी नांशे। स्मय. पं. २० वांशे। प्रथमसं.
पं. २१ पंक्तिनी शस्त्रपातने। प उडाडी नांशे। वांशे। तिशयः; नेकशास्त्र. पं. २२ वांशे। कृत्रिमप्रभयविनयसौजा;
पताका. पं. २३ वांशे। स्वधनुः प्र; परममा. पं. २४ वांशे। दुःसाधना.

- २५ पुरुषाकारः परिबृद्धगुणानुरागनिर्भरचित्तवृत्तिः मनुनि स्वयमभ्युपपन्नः प्रकृति-
मिरभिगतकलाकलाप कान्तिरिस्कृतसलाञ्छनकुसु-
- २६ दनाथ प्राज्यप्रतापास्थगितदिगंतराल प्रध्वसितध्वान्तराशिःसततोदित सविता
प्रकृतिभ्यः परं प्रत्ययमर्थवन्तमतिबहुतिथप्रयोजनानुबन्धन माग-
- २७ मपरिपूर्णं विदधान संधिविग्रहसमासनिश्चयनिपुण स्थानमनुपादेशं ददतं गुणवृ-
द्धिविधाजनितसंस्कारासाधूनां राज्यशालातुरीयं त-
- २८ न्नयोरुभयोरपि निष्णातः प्रकृतिविक्रमोपि करुणामृदुहृदयः श्रुतवानप्यगर्वितः
कान्तोपि प्रशमी स्थिरसौहार्दोपि निरसितादोषदोषवतामुद-
- २९ यसमुपजनितजनानुरागपरिबृद्धितभुवनसमर्थितप्रथित बालादित्यद्वितीयनामा
परमेश्वरः श्रीधरसेनः तस्य सुतः तत्पादकमलप्रणामधरणि-
- ३० कषणजनितहारिणलाञ्छनललाटचंद्रशकल शिशुभाव एव श्रवणनिहितमौक्तिक-
लंकारविग्रहामलश्रुतविशेष प्रदानसलिलक्षालिताग्रहस्ता-
- ३१ विदः व्यास इव मृदुकरग्रहणादमंदीकृतानन्दविधिः वसुंधरायाः कार्मुकेव धनु-
र्वेद इव सभावितागप्रलक्ष्यकलाप प्रणतसमस्तसामन-
- ३२ मण्डलोपमोलिभृतचूडामणिक्रियमनशासनः परमेश्वरः परमभट्टारकमहाराजा-
धिराजपरमेश्वर अक्रवत्तश्रीधरसेनः
- ३३ तत्पितामहभ्रातृश्रीशीलीदित्यस्य शार्ङ्गपाणेनिवाग्रजन्मनो भक्तिबन्धुरावयव....रति-
धवलेया तत्पादारविंदप्रवत
- ३४ चरणनखमणिरुचा मंदाकिन्येव नित्यमलितोत्तमांगदेशस्यागस्त्यस्येव राजर्षेर्दा-
क्षिण्यमातन्वानस्य प्रबलधव-
- ३५ लिम्बा ययशसां वलयेन मंडितककुभा नवसिविरलिताशेषाखंडपरि-
- ३६ वेषमंडलस्या-

पं. २५ वांशे। वृत्तिभिः। कलापः। पं. २६ वांशे। नाथः; प्रताप; तरालः; प्रध्वंसित; सततोदितः; अनुबन्धन. पं. २७
वांशे। विदधानः; स्थानेनुरूपमादेशं ददद्; विधानजनित; तुरीयत. पं. २८ वांशे। प्रशमी; पडुते। दोष उडाडी नाप्ते।
पं. २९ वांशे। परमेश्वरः श्रीधरसेनः. पं. ३० वांशे। जनितकिणलां; शकलः मौक्तिका; विशेषः. पं. ३१ वांशे।
रविदः. सामन्त. कन्याया इव; कार्मुके ध; सभाविताशेषल; कलाप. पं. ३२ वांशे। मंडलोत्तमांगप्रत; मणीक्रियमाण;
परममोहेश्वरः; रत्नवर्तिश्री. पं. ३३ वांशे। बाह्रजन्मनो; पतरा उपरना मे टपडां दशावे छे के वयव पछी छ पछी छ।
देवाभां आंयां छे. द्वाय डोतरनारने द्वातलिपित प्रत उडेलवां मुश्केदी नडी दशे. वांशे। धवल्या; प्रथितया.
पं. ३४ वांशे। नित्यममलि. पं. ३५ वांशे। म्नायशसां; नमसि. विदलितखंड.

पतहं बीजं

- १ पयोदश्यामशिखरचूचुरुचिसमाविन्ध्यस्तस्तनयुगायाः क्षितेः पत्युः श्रीदेरभट-
स्याग्रजः क्षितिसहतेर्भुविभा — — स्वशुचियशाशुकमृतः स्वयंवराशिखर[राज्य]-
- २ श्रियमर्प्ययन्त्याः कृतपरिग्रहः शौर्यप्रतिहतप्रतगदरपवसिप्रचण्डरिपुमण्डलमण्ड-
लाग्रमिवालंबमानं शरदि प्रसभमाकृष्टशिलीमुखबाणासना[पादित]प्रसा-
- ३ घनावा पराभुवां विधिवदाचरितकरग्रहणः पूर्वमेव विविधवर्णोज्ज्वलनश्रुतातिशि-
नोद्धासितश्रवणयुगलः पुनः पुनरुक्तेनेव रत्नालंकारे-
- ४ णालङ्कृतश्रोत्रः परिस्फुरत्करकसकटकीटपक्षतनुकिरणमविच्छिन्नप्रदानसलिलनि-
वहावसकविसलनवशैवलांकुरमिवाम्रपाणमु[द्व -]
- ५ हन्धृतविशालरत्नवलनाजलधिवेलातटायमानजपरिष्वतविश्वंवरः परममाहेश्वर श्री-
ध्रुवसेनः तस्याग्रजो परममहीपतिस्पृद्धादोः
- ६ पनाशनधियेव लक्ष्म्या स्वयमतिस्पृष्टचेष्टमाश्लष्टाङ्गयष्टरतिरुचिरतरचरितगरिमपरि-
कलितसकलनरपतिरातेप्रकृष्टानुरागसरभ-
- ७ सवजीकृतप्रणतसमस्तसामन्तचक्रचूडामणिमयूखखदित चरणकमलयुगलः प्रोद्दाम-
दारदोर्दण्डदलितद्विषद्वर्गादर्प्यः प्रसर्प्यत्पटीयः प्रताप-
- ८ श्लोषः ताशेषशत्रुवंशः प्रणयीपक्षनिक्षिप्तलक्ष्मीकः प्रेरितगदोत्क्षिप्तसुदर्शनचारः परि-
हृतबालेक्रीडोनद्धः कृतदिजातिरेकविक्रमप्रसाधितधरित्रीतलो-
- ९ ऋकृतजलशय्योपूर्वपुरुषोत्तमः साक्षाद्धर्म इव सम्यग्व्यवस्थापितवर्णाश्रमाचारः
पूर्वेष्वुर्वीपतिभिः तृष्णालवलुब्धैर्यान्यपहतानि देवब्रह्मदेयानि
- १० तेषामप्यतिसकलमनः प्रसरमुत्संकलानानुमादनाभ्यां परिमुदिततृभुवनाभनन्दितो-
च्छित्तोत्कृष्टधवलधर्मध्वजप्रकाशितनिजवंशो देवद्विजगुरु-
- ११ न्मति यथार्हमनवरतप्रवाचिंतमः होदृङ्गादिदान व्यसनानुपजातसतापोपात्तोदार-
कीर्त्ता परादन्तुरितनिखिलदिक्चक्रवालः स्पष्टमेव यथार्थं
- १२ धर्मादित्यद्विर्तायनामा परममाहेश्वरः श्रीश्वरग्रहस्तस्याग्रजन्मनः कुमुदषण्डश्रीवि-
कासिन्यांकलापोवतश्चन्द्रिकयेव कत्या धवलितसकलदिङ्म-

पं. १ रुचिरसहाविन्ध्यस्तनः, स्याग्रजः क्षितिपसंहतेरनुरागिण्याः, स्वयंवरमालामिव. पं. २ वांशो प्रतिहतव्या-
पारमानमितप्र. पं. ३ वांशो घनानां, तिश्ये. पं. ४ वांशो कटकविकटः, पक्षरत्नः, नीयेनी पंडितमाना भुजो उ
उपशी पंडितमां धुसी गयो छे, तेथी येम देआय छे डे डेतरनारे हस्तविम्पित प्रतभांथी नक्ष डरी लशे.
सेक. पं. ५ वांशो वलयजलधिः, भुजपरिष्वक्तः, विश्वभरः, स्पर्शदो. पं. ६ वांशो घनाशनः, माश्लिष्टांगयष्टि.
पं. ७ वांशो वशीकृतः, स्थगितचरणः, प्रोद्दामोदार. पं. ८ वांशो श्लोषिताः, प्रणयिः, बालः, चक्रः, नधः. पं. ९ वांशो
पुरुषोत्तमः, इवसम्यः, तृणल. पं. १० वांशो सरलमनः, मोदनाभ्यां, त्रिभुवना, पं. ११ वांशो महोदंगः, संतोषो, कीर्त्तिः,
पतता उपरनु ८५कुं ७७वावे छे डे नार पहा छे १३ देवाभां आ०यां छे. पं. १२ वांशो सिन्या, कलावः, कीर्त्या.

- ૧૩ ઢલસ્ય સ્વણિતાગુકવિલેપનર્પિહશ્યામલવિન્ધ્યમોલવિપુલયયોધરાયાઃ ક્ષિતેઃ પત્યુઃ
શ્રીશીલાદિત્યસ્ય સૂનુર્નવપ્રાલયકિરણ ઇવ પ્રતિદિન સં-
- ૧૪ વર્ષમાનકલાચન્દ્રવાલઃ કેસરીન્દ્રાશિશુરિવ રાજલક્ષ્મીસકલ્લવનસ્થલીમિવાલં-
કુર્વાણઃ ક્ષિત્વણ્ડિકેતન ઇવ દ્વિષતાં પરમમાહેશ્વરઃ પરમભટ્ટા-
- ૧૫ રકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરશ્રીવૃષ્ણપાદાનુધ્યાતપરમભટ્ટારકમહારાજાધિરાજ-
પરમેશ્વરશ્રાણાલાદિત્યદેવઃ તસ્યઃ સુતઃ પારમેશ્વર્ય કોપા-
- ૧૬ ક્રુદ્ધનિસ્તંશપાતવિદલિતારાતિકરિકુમ્ભસ્થલોલ્લસત્પ્રસૂતમહાપ્રતાપાનલપ્રપરિગતજગ-
નંખલલલ્લવસ્થિતિઃ વિકટનિજદોર્ઘ્ણાવલંબિના સક-
- ૧૭ લખુવનામોગમાજા મન્યાસ્ફાલિનવિધુતદુઘસિન્ધુફેનપિણ્ડપાણ્ડુરયશોવિતાનેન-
પિહિતાતપત્રઃ પરમેશ્વરઃ પરમભટ્ટારક મહારાજાધિરાજપરમ-
- ૧૮ શ્વરશ્રીવૃષ્ણપાદાનુધ્યાતપરમભટ્ટારકમહારાજાધિરાજપરમશ્વરશ્રીશીલાદિત્ય-
દેવઃ તત્પુત્રઃ પ્રતાપાનુરાગપ્રણતસમસ્તસામન્તચૂડામણિમયૂ-
- ૧૯ સ્વનિચિતરંજિતપાદારવિન્દઃ પરમશ્વરઃ પરમભટ્ટારકમહારાજાધિરાજપરમશ્વર
શ્રીવૃષ્ણપાદાનુધ્યાતપરમભટ્ટારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરશ્રીશીલા-
- ૨૦ દિત્યદેવઃ તસ્યાત્મજઃ પ્રશમિતાશષવલદર્પ્યા વિપુલજયમગલાશ્રયઃ શ્રીસમાલિંગ-
નલાલિતવક્ષા સમપાદનારસિદ્ધવિમ્બહોર્જિતાહ્લુતિ-
- ૨૧ શક્તિઃ સમુદ્ભવવિપક્ષમૂઢમિલિંગોમળ્ડારત્યઃ પુરુષોત્તમઃ પળતપ્રભૂતપાર્થિવક-
રીટમાણિક્યમસૃણિતચરણનલ્લમયૂકજિતાશેષદિ-
- ૨૨ ગ્વધૂમુલ્લઃ પરમમાહેશ્વરઃ પરમભટ્ટારકમહારાજાધિરાજપરમશ્વરશ્રીવૃષ્ણપાદાનુ-
ધ્યાતપરમભટ્ટારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વર શ્રીશીલાદિત્યદે-
- ૨૩ વઃ સર્વાનેવ સમાજાપયત્યસ્તુ વઃ સંવિદિતં યથા મયા માત્રાપિત્રોરાત્મનશ્ચ પુણ્ય-
યશોવિવૃદ્ધય પેદ્ધિકામુષ્મિકફલાવાપ્યર્થ ડહકવાસ્તવ્યતચ્ચાતુર્વિધસા-
- ૨૪ માન્યપારાશરસગોત્રાયાથર્વણસબ્રહ્મચારિબ્રાહ્મણસંમુલ્લાય બ્રાહ્મણઢાટલ્લપુત્રાય બલિ-
ચરુકવૈશ્વદેવામહોત્રકતુક્રિયાત્યુત્સર્પિણાર્થ
- ૨૫ સૂર્યાપુરવિસયે વપ્પોદ્કાનદીતાહે વહુઅવટકગ્રામઃ સોદૃક્તઃ સપરિકરઃ સોત્પથ-
માનવિષ્ટિકાઃ સમૂતપાતઃ સપ્રત્યુન્વયઃ-

પં. ૧૩ વાંચો શુભ; શૈલ; પયો; પ્રાણ્ય; પં. ૧૪ વાંચો ચક્રવાલ; રાજલક્ષ્મીમલ્લવ; કેતન ઇવ પછી
આખી પંક્તિ છોડી દેવામાં આવી છે. પં. ૧૫ છીન્ન અર્થમાં પતરાંઓમાં આવપાદા છે; સુતઃ પછી એ પંક્તિઓ
મૂઢા છોડી છે. વાંચો પારમેશ્વર્ય. પં. ૧૬ વાંચો નિસ્ત્રિશ; પ્રાકારપરિ; જગન્મળ્ડલ. પં. ૧૭ વાંચો સ્ફાલન; પરમ-
માહેશ્વર; પરમ; પરમે. પં. ૧૮ વાંચો દેવઃ પં. ૧૯ વાંચો પરમમાહેશ્વર; પરમેશ્વર; પં. ૨૦ વાંચો પ્રશમિતાશેષ;
વક્ષરર્પો; મંગલ; વક્ષાઃ સમુપોદનારસિદ્ધવિમ્બહોર્જિતાહ્લુત. પં. ૨૧ વાંચો લારક્ષઃ પ્રણત; કિરીટ; મયૂલ્લો. પં. ૨૨ વાંચો
સહજાધિરાજ પરમેશ્વર પં. ૨૩ વાંચો વાત્સર્થ. પં. ૨૪ વાંચો મિહોત્ર; ત્સર્પિણાર્થ. પં. ૨૫ સૂર્યા સંશ્વ-
યાતમ્ભ છે; વપ્પોદ્કા, પહેલા એ અક્ષરો કદાચ વચ્ચે હોય; તાહે કદાચ તદે અગર કટિ માટે વપરાયું હોય.
વાંચો વિષ્ટિકા; સમૂતપાતપ્રત્યાયઃ

- ૨૬ સદશાકરરાષઃ સમોગમોગઃ સધાન્યહિરણ્યાણયઃ સર્વરાજકીયાનામહસ્તપ્રક્ષેપનીયઃ
ભૂમિચ્છિદ્રદેવબ્રહ્મદાયવ - - - -
- ૨૭ ભૂમિપ્રદન્યાયેનાચન્દ્રાર્કાર્ણવસરિક્ષિતિપર્વતસમકાલીન પુત્રિકાપૌત્રાન્વયમોમ્ય-
મુદકાતિસર્ગેણબ્રહ્મદાયત્વેન
- ૨૮ પ્રતિપાદિતઃ યતોસ્યોચિતયા બ્રહ્મદાયસ્થિત્યા ભુંજતઃ કૃષતઃ કર્ષયતોરાપ્રરિમિશતો
વા ન કૈશ્વિઘાષાઘ વર્તત-
- ૨૯ વ્યમાગમિભદ્રનૃપતિભિરે સ્મિસ્મદ્વંશજરન્યૈર્વાનિત્યાન્યશ્વર્યાનસ્થિરમાનુષ્યક સામાન્યં
ચ ભૂમિદાયક-
- ૩૦ લમવગચ્છદ્વિરયમસ્મદ્વાયાનુમન્તવ્યઃ પરિપાલયિતવ્યશ્ચ ॥ ઉક્તં ચ બહુભિર્વસુધા
મુક્તા રાજભિઃ સગરાદિભિઃ યસ્યય-
- ૩૧ સ્ય યદા ભૂમિસ્તસ્ય તસ્ય તદા ફલ ॥ યાનીહ દારિદ્રમયાનરેન્દ્રૈર્ધન્યાનિ ધર્માયત-
નીકૃતાનિ નિમાસ્ય-
- ૩૨ વાન્તપ્રતિમાનિ તાનિ કો નામ સાધુઃ પુનમાદવીત ॥ ષષ્ટિર્વર્ષસિહસ્રાણં સ્વર્ગે તિષ્ઠ-
૩૩ તિ ભૂમિદઃ આચ્છોચા ચાનુમંતા ચ તાન્યેવ નરકે વસેદિતિ ॥ દૂતકોત્ર ગાજશાતિ-
શ્રીજન્નુઃ
- ૩૪ લિખિતંમિપં લમ્પથતરુરન સશ્યર્ગુસનેતિ ॥ સંવત્ ૪૪૧ સસસ કાર્તિક શ્ર-
સ્વહસ્તો મમ

પં. ૨૬ વાંચો સદશાપરાષઃ; રણ્યાદિયઃ; ભૂમિચ્છિદ્રન્યાયેન. પં. ૨૭ ગત પંક્તિના અંતની પેઠી આ પંક્તિની શરૂઆત ફક્ત છૂટા છૂટા લીટાઓથી થાય છે. વાંચો સમકાલીન; બ્રહ્મ. પં. ૨૮ વાંચો વા પ્રતિપદિશતો દ્વષાસેવે વર્તિત. પં. ૨૯ વાંચો રસ્મદ્વંશજૈર; ન્યૈશ્વર્યાણ્ય; માનુષ્યકં. પં. ૩૦ વાંચો હાયો. પં. ૩૧ વાંચો નિર્મા-
પં. ૩૨ વાંચો પુનરા; સહસ્રાણિ. પં. ૩૩ કદાચ ગજપતિ. પં. ૩૪ વાંચો તમિદં....સુનુના શશિર્ગુસનેતિ.

શીલાહિત્ય ૭ માનાં અલીણાનાં તામ્રપત્રો.^૧

ગુ. સં. ૪૪૭ (૭૬૬-૬૭ ઈ. સ.) જ્યેષ્ઠ સુદ ૫

ખેડા અને ભરૂચના એસીસ્ટન્ટ ડેપુટી એજ્યુકેશનલ ઈન્સ્પેક્ટર મિ. હરિવલ્લભે આ લેખ શોધી કાઢેલો છે. અને ડૉ. બુલ્હરે પોતાના અક્ષરાન્તર તથા નોંધ સાથે તે પ્રથમ ૧૮૭૮ માં ઈ. એ. વો. ૭ ના પા. ૭૯ મે પ્રસિદ્ધ કર્યો હતો. મુંબઈ ઇલાકાના ખેડા ડિસ્ટ્રિક્ટના નડિઆદ તાલુકાના મુખ્ય શહેર નડિઆદની ઇશાને લગભગ ૧૪ મૈલ ઉપર આવેલા અલીના અગર અલીના નામના ગામડાની નજીકમાં મળી આવેલાં કેટલાંક તામ્રપત્રો પર આ લેખ છે. પ્રથમ જોવામાં આવ્યો ત્યારે આ તામ્રપત્રો અલીણામાં એક વેપારીની દુકાનમાં પડ્યાં હતાં. હાલ તે લંડનની રાયલ એશિયાટિક સોસાયટીના તાબામાં ડૉ. બુલ્હરે લેટ વરીકે આપવાથી પડ્યાં છે.

આ એક બાબુએ લખેલાં બે પતરાંઓ છે. પહેલું લગભગ ૧-૨ ૧/૨" x ૧-૧/૨" માપનું છે. બીજું જરા વાંકુંચુંકું અને લગભગ ૧-૩/૪" x ૧-૦ ૧/૪" નું છે. લખાણના રક્ષણ માટે કાંઠા જરા કેતરેલા ભાગ કરતાં જડા છે. પરંતુ કાટને લીધે પતરાં જીર્ણ થઈ ગયાં છે અને કેટલેક સ્થળે કાટના થરને લીધે અક્ષરો એટલા ખરાબ થઈ ગયા છે કે શિલાછાપમાં દેખાતા નથી. એકંદરે લેખ મૂળ પતરાંઓ ઉપર વાંચી શકાય છે. ખાસ ઇળ પામેલો ભાગ બીજા પતરાના જમણા ખૂણા ઉપરનો છે. પતરાંઓ જડાં અને મજબૂત છે. અને અક્ષરો ઉડા કેતરેલા છે, તોપણ પાછળની બાબુએ દેખાતા નથી. જે ભાગો ઇળ પામેલા નથી તે ઉપરથી જણાય છે કે કેતરકામ સારું કરેલું છે. પણ અક્ષરોની અંદરની બાબુપરથી કેતરનારનાં ઓળાંની નીશાનીઓ હુમ્મેશ મુજબ દેખાઈ આવે છે. પહેલા પતરાની નીચે અને બીજાની ઉપર બે ઠડીઓનાં કાણાં છે. પણ મુદ્રાવાળી અને બીજી એ બન્ને ઠડીઓ મળી આવતી નથી. બન્ને પતરાંઓનું વજન ૧૭ પૌંડ ૩ ૧/૪" ઓસ છે. અક્ષરોનું માપ ૧/૪" અને ૩/૪" વચ્ચે છે.

શીલાહિત્ય ૭ માનો આ લેખ છે. તેનો ઇલકાળ વલ્લભીના રાજવંશનો 'ધ્રુવટ' એટલે, ધ્રુવભટ પણ હતો. તેમાં લખેલું શાસન આનંદપુર ગામમાંના મુકામમાંથી કાઢેલું છે. તેના ઉપરની તારીખ શબ્દ અને અંક બન્નેમાં આપેલી છે. સંવત ૪૪૭ (ઈ. સ. ૭૬૬-૬૭) ના જ્યેષ્ઠ (મે-જુન) શુદ્ધ ૫ નો લેખ છે. તે કોઈ પણ પંથનો નથી. તેનો હેતુ કદાચ શીલાહિત્ય ૭ માંથી પોતે એક બ્રાહ્મણને પંચ મહાયજ્ઞની ક્રિયા ચાલુ રાખવા માટે મહિલાબલી અથવા મહિલાબલી નામનું ગામડું જે ખેટક આહારમાં ઉપલબ્ધ પથકમાં આવેલું છે તેના દાનનો નોંધ કરવાનો છે.

આમાં લખેલાં સ્થળોમાં ખેટક તે હાલનું ખેડા^૨ છે. ઉપલબ્ધ તે ખેડાથી પૂર્વમાં ૩૫ મૈલ પર ઠાસરા તાલુકાનું હાલનું ઉપલેટ અથવા ઉપલેટા લાગે છે. અને આનંદપુર ખેડાથી અગ્રિકોણમાં લગભગ ૨૧ મૈલ પર આનંદ તાલુકાનું હાલનું આનંદ હોલું જોઈએ.

૧ કો. ઈ. ઇ. વો. ૩ પા. ૧૭૧-૧૭૩ ડો. ફ્રીડ. ૨ ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૮૦ મે ડો. બુલ્હરે ખતાવ્યું છે તે પ્રમાણે આખું અને ખરું નામ ધ્રુવભટ છે. ધ્રુવને બદલે ધ્રુ દુકું રૂપ ગુજરાતીમાં અત્યારે પણ વપરાય છે. અનાજમાંથી રાજ ભાગ વસુલ થાય તેથી ઉપર દેખરેખ રાખવાની તેની ફરજ જણાય છે. ૩ સ્થળવાચક શબ્દ છે, જેનો અર્થ હવે નિશ્ચિત થયો નથી. પચિનને, પચની સાથે તેનો સંબંધ સંભવે છે. ૪ આ પણ સ્થળવાચક શબ્દ છે, જેનો અર્થ મુકર થયો નથી. ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૭૨ મે પ્રસેન બીજાનું અલીણાનું તામ્રપત્ર છે તેની લીધે ૨૫ મે સ્વેદકાહારવિષય લખેલ છે તે ઉપરથી સમજાય છે કે "આહાર" અને "વિષય"નો અર્થ એક જ હોવો જોઈએ. તેજ અર્થનો બીજો શબ્દ આહરણી ઈ. એ. વો. ૧ પા. ૧૨ મે પ્રસેન બીજાનાં વલ્લભીના તામ્રપત્રમાં આપેલ છે અને હસ્તવત્ર આહરણી અને આહાર એ બન્ને પ્રયોગો જોવામાં આવે છે. ૫ અક્ષાંશ ૨૧° ૪૪, ૬. અને રેખાંશ ૭૨° ૪૪, ૫.

અક્ષરાન્તર

પત્ર પહેલું

- ૧ ઐ સ્વસ્તિ શ્રીમદાનંદપુરસમ[૧]વાસિત જયસ્કન્ધાવોરે પ્રસભમણતામિત્રાણાં મૈત્ર-
કાણામતુલબલસંપન્નમણ્ડલમ્[ગ સંસ]ક્ત સંપ્રહાર શતલબ્ધપ્રતાપા-
- ૨ ત્પ્રતાપોપનતદાનમાનાર્જવેન્પાજ્ઞિતાનુરાગાદનુસ્તૈમૌલમૃતૈઃ શ્રેણીબલાવાસરાજ્યશ્રિયઃ
પરમમાહેશ્વરૈઃ શ્રી મટાર્કાવા[દ]વ્યવચ્છિન્નવૈશાન્મા-
- ૩ તાપિતૃચરણારવિદમ્પ્રણતિપ્રવિવિક્તાશેષકલ્મષઃ શૈશવાત્પ્રમૃતિસ્વદ્ગદ્વિતીયૈઃ બાહુરેવ
સમદપરગજઘટાસ્ફ[ઓ]ટનપ્રકાશિત[સત્ત્વનિ]કષઃ તત્પ[ર]અ
- ૪ [ભા]વપ્રણતારાતિચૂડાર[વ]નપ્રભાસ[]સક્તપાદનસ્વરશ્મિસંહતિઃ સકલસ્મૃતિપ્રણી-
તિ[ત]માર્ગૈઃ સમ્યાવિક્રયાપાલનૈઃ પ્રજાહૃદયરક્ષના[દ]ન્વર્ત્યરજશશ્[દ]ઓ
રૂપકા-
- ૫ ન્તિસ્થૈ[ર]ય્ય ગામ્ભીર્ય બુદ્ધિસંપદ્ધિઃ સ્મરશશ્[આ]ક્ષાદિરાજોદા[દ]ધિ તૃઆ
[ત્રિ]વશગુસ[રુ]બનેશાનતિશયાનઃ શરણાગતાભયપ્રદાનૈઃ પરતયા ત્રિણવદ્વપા-
સ્તૈર્[શેષસ્ત્વ]વીર્ય-
- ૬ ફલઃ પ્રાર્થનાધિકાર્થ પ્રદ[આના]નન્દિત વિદ્વત્સુહૃત્પ્રણયિહૃદય[:]પાદચારીવ
સકલભુવનમણ્ડલાભોગ પ્રમ્[૧]દ[:]પરમ-
- ૭ માહેશ્વરઃ શ્રીગુહસેનઃ[૧]તસ્ય સુતઃ તત્પાદનસ્થ[મયૂક્ષ]સંતાનવિસૃજ[ત]જાહ-
વીજલૌઘપ્રક્ષાલિતાશેષકલ્મષઃ પ્રણવિશતસ-
- ૮ હસ્રોપજીવ્યમાનસમ્પદ્ભૂપલોભાદિ[વા]શ્ચ[શ્રિ]તઃ સરભા[મ]સમાભિગામિકૈઃ
ગુણૈઃ સહજશક્તિઃ શિક્ષાવિશેષવિસ્માપિતલબ્ધૈ ધનુર્ધરઃ પ્રથમ[ન]
- ૯ રપતિ સમતિસૃષ્ટાનામનુપાલયિતૌ ધર્મ[દાયા]નામપિ[પા]કર્તા પ્રજોપઘાટકા-
રિણાં ઉપપ્લવાનાં શમયિતૌ શ્રીસરસ્વત્યોરેકાધિવાસસ્ય સહોર્પેતિ પ-
- ૧૦ ક્ષલક્ષ્મીપરિભોગદક્ષવિક્રમઃ વિક્રમોપમ સમ્પ[ર]ર્ષિવિમલ પાર્થિવ શ્રીઃ પરમ-
માહેશ્વરઃ શ્રીધરસેનઃ[૧]તસ્ય સુતઃ તત્પાદાનુધ્યાતઃ સકલજગદાનાત્યા[ત્ય]દ્યુ-
- ૧૧ તગુણસમુદ્રસ્થગિતસમપદિમ્મણ્ડલઃ સમરશતવિજયશોભાસનાથમણ્ડલામ ઘ્[ડ]
તિભાસુરાન્સર્પાઠોઽયૂ[દૂ]ઢ ગુરુમનોરથ મહાભાવ[ર]ઃ સર્વવિષાપારપરમ-
- ૧૨ ભાગાધિગમવિમલમતિરપિ સર્વતઃ સુભાષિતલબ્ધેનાપિ સ્વોર્પેદનીય પરિતોષઃ સમ-
પ્રલોકાગાઘર્ણામીર્યહૃદયોપિ સવ્ય[ષ]રિતાતિશયસુવ્યક્તપરમ-

૧ મૂળ પત્ર ૧૭ પંક્તિ. ૨ વાંચો સ્કન્ધાવાચાર કૌતુકનારે પહેલાં ધા લખી પછી ન્ધા સુધારેલ છે. ૩ વાંચો
આનુરાગાનુરક્ત. ૪ વાંચો શ્રુત ૫ વાંચો માહેશ્વર ૬ વાંચો દ્વિતીય ૭ વાંચો માર્ગ ૮ વાંચો પાલ્લ ૯ વાંચો પ્રદાન
૧૦ વાંચો અપાસ્ત ૧૧ વાંચો શક્તિ ૧૨ વાંચો વિસ્માપિતસર્વ અથવા વિસ્માપિતાશ્વિલ ૧૩ અહીંયાં આ ન
લીટીમાં શમયિતા પછી અને ખીલ ન્યાયે કાંઈક ચિહ્ન છે તે અનુસ્વારના જેવું અગર અર્ધો વિસર્ગ જેવું છે,
પશુ અનુસ્વારની ન્યાયે નથી. ૧૪ વાંચો દર્શયિતા ૧૫ વાંચો સંહતારાતિ ૧૬ વાંચો ઓપસંપ્રાપ્ત અથવા ઓપ-
ક્રમસંપ્રાપ્ત ૧૭ વાંચો સમુદય ૧૮ વાંચો મુક્ષ

- ૧૩ કલ્યાણસ્વભાવઃ સ્વ[િ]લીભૂતકૃતયુગનૃપતિપથવિશોધનાભિગતોદમ્પતીર્તિઃ ધ-
ર્મ્માનુગા[રો]ધા[ે]જ્ઞ[વ]અલતરીકૃતાર્થ મુલ્લ સ[મ]પદુ[પ]સેવાનિ-
રહૈદ્દ વર્જ્મોદિત્યં ત્વિ[દ્વિ]તીય નામા
- ૧૪ પા[પ]રમમ્[આ]હ[ઇ]શ્વરઃ શ્રી[શ્રી]ગી[શી]હાદિત્યં[॥]તસ્ય સુતઃ
તત્પાદાનુદ્વયાતઃસ્વયવ્[મ]ઉપેન્દ્રગુરુણેપ[વ]ગુરૈઃ ગુરુનાત્યાવરવતા સમમિલ્લબ્ધી-
યાણામૈપિ રાજલક્ષ્મી[મ]
- ૧૫ સ્કન્ધાસક્ત[આં] પરમમદ્રાણીં ધુ[ર]ગ્યસ્તદાજ્ઞ[જ]સ[-]પાદને
[પે]ક રસતયોદ્વાહર્ન સ્વેદસુસ્વરતિભ્યાં અનાયાસિત [સત્ત્વ] સંપત્તિ [:]
પ્રમાણસા[સ]મ્પદ્ વા [વ] શીકૃત નૃપતિશતશિરો-
- ૧૬ રત્ના [ત્ન]ન્ના[ચ્છા]યોપગૂહ [દ] પાદપીઠોપિ પરમાવજ્ઞોભિમાન સહસાર્ણી
લિ[ક્ષ]તિમનોવૃત્તિઃ પ્રણતીરોક્તી પરિત્યજ્ય પ્રસ્થાતપૌરુષાભિમાનૈરા[ર]-
પ્યા[અ]રાતિમિરનાસા[વિ]-
- ૧૭ તપ્રકૃતયોર્પૈયઃ કૃતનિસ્વ[િ]લમુવનામા[મો]દવિમલગુણસ[-]હતિઃ પ્રસ-
મવિઘટિતસકલકલિવિલાસ[િ]તગતિર્મંત્રજનામિદ્રો[રો]હિમિરાંશૈષૈઃ દો-
ષૈરનામૃ-
- ૧૮ [દ્વા]ત્યુક્તતદ્વદય[:] પ્રસ્થાતપૌરુષઃ શાસ્ત્રકોટલીતિશય્[ઓ]ગુંણ ગુણ-
તિથ વિપક્ષક્ષિતિપતિલક્ષ્મીસ્વયંસ્વૈયં ગ્રાહે [દ્વ]પ્રકાશિતપ્રવિઆ[વી]રપુરુષ-
પ્રયર્થઃ [સંસ્થા]-
- ૧૯ ધિગમૈઃ ચ[પ]રમમાહેશ્વરઃ શ્રીશ્વરગ્રહઃ [॥] તસ્ય સુતઃ તત્પાદ[૧]નુ-
દ્યાતઃ સ[ર]ન્નવ[િ]ધાધિગમઃ પંહિતનિશ્ચિલવિદ્વજ્જનમનઃ પરિતોષિતોતિ-
ષ[શ]ય[:] સત્[ત્]વ-
- ૨૦ સ[મ]પત્યાગૈઃ શૌર્યેણ ચ વિગતાનુસ[મ]ધાનસમાહિતારાતિ પક્ષમનોરથરથા-
ક્ષમંગઃ સમ્યગુપલક્ષિતાનેકશાસ્ત્રકલાલોકચરિતગદ્ધરવિ-

૧ વાંચો નિલ્લ ૨ વાંચો ધર્મ્માદિત્ય ૩ વાંચો વિસર્ગ અધુરો છે, માત્ર નીચેના ભાગ ક્રોતરેશે છે. ૪ વાંચો તત્પાદાનુઃ. ૫ આની ૫૪નીની ચોક્કસ તથિના બીજા દાનની પં. ૧૫-૧૬, ઇ.એ.વો. ૬ પા. ૧૪મે ધ્રુવસેન બીજાનું સં. ૩૧૦નું દાન અને પાછળનાં દાન જેવાં કે ઇ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૪૯ પંક્તિ ૧૭ અને વો. ૭ પા. ૭૪ પં. ૧૮ ના આધારે. ૫ આ શબ્દ ૨૬ કરો ૬ વાંચો સમમિલ્લબ્ધીયાં ૭ વાંચો પરમમદ્રાણ ૮ વાંચો ઓદ્વદ્ ૯ વાંચો પરાક્ષ ૧૦ વાંચો રસ્ ૧૧ વાંચો પ્રણતિમેર્કા ૧૨ વાંચો પ્રતિક્રિય ૧૩ વાંચો નીચ ૧૪ વાંચો અક્ષૈઃ ૧૫ વાંચો કૌશલ ૧૬ શબ્દ ૨૬ કરો ૧૭ આ બીજા સ્વયં ૨૬ કરો ૧૮ વાંચો પ્રથમ ૧૯ વિસર્ગ અધુરો છે, ઉપરથી ભાગ ક્રોતરો છે. ૨૦ વાંચો આધિગમવિહિત ૨૧ વાંચો પરિતોષ

- २१ मागोपि परममद्रमा[प्र]कृतिरकृत[त्रि]मप्रश्नोपि विभ[न]यशोभाविमूस्नाः
समरशतजयपताकाहरणप्रत्ययोदग्रबाहुदण्डविध्वंसित प्र[तिप]क्ष-
- २२ दम्पोदयः स्वधनुः [:] प्रा[प्र]भाव[परि]भूतासूकौशलाभिमान सकलनृपति
मण्ड[ला]भिनन्दितशासना[न]ः पर[ममा]हेश्वरः ग्री[श्री]धरसा[से]नः
[॥] तस्यानुजः त[त्व]प[आदानु]-
- २३ द्धयातः सञ्चरिन्[आ]तिरु[श]यित सकलपू[र]व्वनरपतिः दुस्साधना[ना]-
मपि प्रसाधयिता विषय[आ]णाम् मू[र]त्त[इ]म्[आ]निव पुरुषकारः
परिवृद्धशू[णा]नुराग[निर्भ]-
- २४ रचित्तवृत्ति[मि]ः मनुखि स्वा[स्व]यमभ्युपपन्नः प्रकृतिभिरवि[धि]गतरत्ना-
कलाप[:] कान्तितिरस्कृतसलाछनैः कुमुदा[द]नाथ[:] प्राज्यप्रतापस्थगित-
दिग[नृ]तराल[:]
- २५ प्रध्वंसितध्वान्तराशिः सततोदितसविता प्रकृतिभ्यः [:] पर[म्]प्रत्ययमत्यवन्तम-
तिष[न]हुतिप्रयोजनानुबंधमम्[आ]गमपरिमू[पू]र्ण[म्]विदधाम(न)ः
सन्धिविग्रह-
- २६ समासनिश्चयनिपुण[:] स्थानमनुपदेशं ददन्तं^१ गुणवृद्धिराजदिनितै स[ं]स्क्-
[आ]रसाधूनां राज्यशाला तु[र]हृषतन्त्रयोरुभयोरपि निश्णातः प्रकृ-
- २७ तिविक्रमोपि करुणामृदुहृदयः श्रुतवानप्यि(अ)गर्व [इ]तः कान्तोपि प्रशमि-
[मी]शि[स्थि]रसौह[आ]र्दोपि निरसिता दोषदोषवैतामुदय समुपजन्[इ]-
- २८ तजनानुराग परिवृ[ऽ]हित सुवनसमर्थितप्रथित बालादित्यि[त्य]द्वितीय
नाम[आ]परममाह्वनै ग्री[श्री]धरसर्नः [॥] तस्यसुतः तत्पादरेले प्रणा-
- २९ मधरणिकषणदि[ज]नितकिणलाछनललाटचन्द्रस[श]कल[:] शिशुभाव एव
श्रवणनिहितमौक्तिकालंकारविभ्रमामलश्रुतविशो[शे]ष[:] प्रदान स-
- ३० छिलक्षालिताग्रहस्तारविंदः व्यासं इव मृदुकरग्रहणादमन्दीकृतानन्दविधिः वसु-
[ऽ]धरायाः रा[का]र्मुरा[का]धनुर्व[ए]व इव सभाविनाशमेलेक्ष्यकलाप-
[:] प्र-

१ वांथि विमूषणः २ वांथि सलाछन ३ वांथि आनुबंधम् ४ वांथि स्थानानुरूपमादेशं ददन्तं ५ वांथि विधानजनित ६ आ ७१० दोष २६ ६२ ७ वांथि माहेश्वर ८ ४. ज्ये. वे. ९ ५१. १५ मे सं. ३१० ना
तेना शीताना दानपत्र ५. ६-१० तेभ ७४ त्यारपछी ७१०८ सेजोने आपारे वांथि ध्रुवसेनः ६ वांथि पादकमल
१० वांथि कन्याया ११ वांथि संभावितशेष

- ૩૧ જતસમસ્તસામન્તમણ્ડલાપમોનિર્મૃત ચૂડામણનિયમનેશાસનઃ પરમ[માહે]શ્વરઃ
પરમમદારક મહાર[૧]જાધિરાજ પરમ[૨]શ્વર ચક્રવર્તિ શ્રી ૧૫-
- ૩૨ રસેનઃ [૧] તત્પિતામહાત્મ શ્રી શિલાદિત્યસ્ય વા[શા]ર્જપાણેરિવામ્રજન્મનો
મક્તિવન્ધુરાવયવ[કસ્પિતપ્રણતે]રતિધવલયા તત્પાદારવિન્દ મપ્[૩]તયા ચર-
ણનસ્વમણિ-
- ૩૩ [૪]જા મન્દાકિન્યેવ નિત્યા[ત્ય]મમલિતોત્તમાંવ[ગ]દેશસ્યાવ[ગ]સ્યસ્ય-
[૫]વ રાજ કચો[૬]: દ[૧]ક્ષિણ્યમાનતન્વાનસ્ય પ્રબલધવલિન્નો[૭]-
યગ[૮]રાં વલ્ય[૯]ન મ-
- ૩૪ [૧૦]ખિટ [૧૧]કુકુમા નવયાથરલિતાશેપિ:સ્વપરિવેમમણ્ડલસ્યપયે[૧૨]વદ્યામશિસ્વર-
ચૂરુરકચિસમવિન્યસ્તસ્તનંયુગાયાઃ ક્ષિત્ [૧૩]: પત્ય[૧૪]: શ્રી[૧૫]દેરમ [૧૬]-
- ૩૫ સ્થામ્રજૈઃ ક્ષિતિ [૧૭]સ[૧૮]હતે: ચરુવિમાગસ્ય ગુ[૧૯]ચિર્યગોઙ્ગુકંમૃતઃ
સ્વયંવરાભિલાષિણીમિવરાજ્ [૨૦] અશ્રિયમર્પ્યન્યાઃ કૃતપર[૨૧]મ્રહ [૨૨]:
શૌર્યમપ્રતિહ]-
- ૩૬ તપ્રતાપાનમિતેપ્રચંડરિપુમણ્ડલં મણ્ડલામ્રમપાલંવધુઆનં: શરદિ પ્રસમમ્ [૨૩]
કૃદ્દ શિલીમુલ પા[૨૪]વા]ળાસનાપાદિતપ્રસાધ[૨૫]નાનાં]
- ૩૭ પરમુવાં વિધિવદાચરિતકરમ્રહણઃ પૂર્વમ્ [૨૬]વ વિવિધવર્ન[૨૭]ઓજ્ [૨૮]
વલેન મુ[૨૯]શ્રુ]તાતિશય્ [૩૦]નો[૩૧]દ્વા]સિત શ્રવણયુગલઃ પુન[૩૨]: પુનરુક્તેનેવ
રત્ના]-
- ૩૮ [૩૩]ક [૩૪]આરેણાલકૃતમોત્રૈપરિસ્ફુરત્કા[૩૫]ટકવિકટકીટપક્ષરત્નાકિ-
રણમિપચ્છિન્નપ્રદાનસલિલનિવહાનંવસે[૩૬]કવિલસન્નવશૈવલાં]-
- ૩૯ કુરમૈપૌપ્રપાણિમુદ્ગહ[૩૭]ધૃત વિશ[૩૮]લરત્નપ[૩૯]વ]લયજલધિવેલ[૪૦]તટાય-
મ[૪૧]નમુજપરિવક્ત વિષ્વમ્ [૪૨]રઃ પરમમ[૪૩] હેશ્વરઃ શ્રીધ્રુવસેનસ્તસ્યામ્ર-

૧ વાંચો મણ્ડલોત્તમાંગધૃતચૂડામણીયમાન ૨ ધરસેન ૪ થાના પોતાના સં. ૩૨૬ આપાદ સુ. ૧૦
ના દાનપત્રની પંક્તિ ૩૯ મે નીચે મુજબ પાડ છે. ચક્રવર્તિશ્રીઅજ્ઞકપાદાનુચ્યાતઃ શ્રી. (જ. યો. એ.
૧૧. એ. સો. વો. ૧૦ પા. ૭૬ અને ઇ. એ. વો. ૧ પા. ૧૬) તેમ જ તેના તે જ વર્ષના માધ ૧. ૫
ના દાનપત્રમાં (જેના બીજા પત્રાને જ તરબુચો પ્રાપ્ય છે.) ઇ. એ. વો. ૧ પા. ૪૫ માં પણ તે જ
પાડ છે. ત્યાર પછીના બધા દાનપત્રોમાં તેમ જ તેના પોતાના ૩૩૦ મા વર્ષના દાનપત્રમાં (ઇ. એ. વો. ૭
પા. ૭૫ પં. ૪૧ અને વો. ૧૫ પા. ૩૪૦ પં. ૪૦) શ્રી અજ્ઞકપાદાનુચ્યાતઃ એ બીરૂદ જેવામાં આવતું નથી.
૩ આની પછીની પેઢીના તરતના દાનપત્ર એટલે કે અરમદ બીજાના ૩૩૦ માં વર્ષના દાનપત્ર (ઇ. એ. વો. ૭
પા. ૪૮) ના આધારે આંગજન્મનો ૪ વાંચો આતન્વાનસ્ય ૫ વાંચો નમસિયામિનીપતેર્વિરચિતાલ્ખણ્ડપરિવેષ ૬ વાંચો
ચૂરુરકચિરસ્ય વિન્યસ્તન ૭ વાંચો ઉપર આપેલી નોટમાં અરમદ બીજાના દાનપત્રની પં. ૩૨ ના આધારે આંગજ:
૮ વાંચો સંહતેરાનુતાગિણ્યઃ ૯ વાંચો યશોશુક ૧૦ વાંચો અપ્રતિહતવ્યાપારમાનમિત ૧૧ વાંચો હવાલમ્બમાનઃ
૧૨ વાંચો ધોત્રઃ ૧૩ વાંચો અચિન્નિત્ત ૧૪ વાંચો નિવહાવશેક ૧૫ વાંચો હવ

પતરૂં વીજું

- ૪૦ [જો પેરં]મ[દીપ]તિસ્પર્દ[શં]દોષનાગ[શ]નષ[િ]ય[ે]દ લક્ષ્મ્યા
સ્વયમતિસ્પર્દચેષ્ટમાશિષ્ટાજ્ઞયષ્ [ટિરતિરુચિરતરચરિતગરિમપરિકલિતસકલન]
રપ [ત]રિત્તિ-
- ૪૧ પરિક્ષાનુરાગ[સ]રમસવશીકૃતપ્રણતસમસ્તસામન્તચક્રચૂડામણિમયૂસ્વ[સ્વચિત-
ચરણકમલયુગલઃ]પ્રોદામ[ેવર]-દો- [દૃષ્ટ]દલિત દ્વિપદ-
- ૪૨ મૃદર્પ્પઃ પ્રસર્પત્પતીયઃ પ્રતાપપ્લોષિતાશેષ શત્રુવ[ે]શઃ પ્રણયિપક્ષાનિ[ક્ષિસલ-
ક્ષ્મીકઃ પ્રેરિતગદોરિક્ષ]સસુ[દર્શન ચક્ર]ઃ પરિહૃત-
- ૪૩ [ચાલકી]ડો અનઘઃકૃતદ્વિજાતિરેકવિક્રમપ્રસાધિતધરિત્રીતલોનક્ષીકૃત જલશય્ય-
[ેપૂર્વ પુરુષોત્ત]મઃ સાક્ષાદ્દર્મં દૃવ સમ્યગ્ [વ્ય]વસ્થા-
- ૪૪ પિતવર્ણાશ્રમાચારઃ પૂર્વૈરપ્યુર્વિ[વ્વી]પતિભિઃ તૃષ્ણાલબ્ધલબ્ધૈઃ યાન્યપદ્ધતા-
[નિ દેવવ્રજ]વ[ે]યા[નિ તે]ષામપ્ય[તિસરલ]મનઃ પ્ર-
- ૪૫ [સ]રમુત્સ[ક્]લ[નાનુ]મોદનામ્યાં પરિમુદિત[ત્રિ]ભુવનાભિનાન્દિતોચ્છિતો-
ત્કુષ્ઠધવલઘ [મ્યે]ધ્ [વજ]ઃ [પ્રકાશિત નિ]જવંશઃ દ[ે]વદ્વિજગુરુ [ન-
પ્રતિપૂજ્ય યથાર્થ]મનવરત-
- ૪૬ પ્રવર્તિતમહોદ્રજ્ઞ[૧]દિદાનવ્યવસનાનુપજાતસંતોષોપોત્તોદારકીર્તિઃ [પરં]પરા
[દન્તુરિત નિ]સ્વ[િ]લદિક્ચક્રવાલઃ [સ્પષ્ટમેવય]થાર્થ[ે]ધર્મ્માદિત્યિ[ત્ય]
- ૪૭ [દ્વિ]તીયનામા પર[મ]માહેશ્વરઃ શ્રીસ્વરગ્રહઃ [૧] તસ્યામ્રજન્મનઃ કુમુદપણ્ડ-
શ્રી[વિકાસિન્યા કલાવતશ્ચન્દ્રિકયેવ કીર્ત્યા ધવલિત સ]કલદિગ્મપ્થલ
- ૪૮ લસ્ય લંહિતાગુરુ[વિ]લેપનવિહર્યૈમાલચિન્ધ્ય[શૈ]લવિપુલપયોષરાયાઃ ક્ષિ[તેઃ
પત્યુ]ઃ શ્રીશીલાદિત્યસ્ય સૂનુ[નૈવપ્રાલેયકિરણ દ]વ
- ૪૯ પ્રતિદિનસંવર્દમાનહૃદયકૈલાચન્દ્ર[ક્ર]વાલઃ [કેસર]ેન્દ્ર[શ]શુરિવરાજ-
લક્ષ્મીં સકલૈવન[સ્થલીમિ]વાલકુર્વાણઃ [શિલ્પ]ણિકેતન દૃવ રુચિ[મચ્ચુ-
ડા]મ[પ્થલનઃ]
- ૫૦ પ્રચણ્ડશક્તિપ્રભાવશ્ચ શરંદાગમ દર્વ દ્વિશતાં પરમમાહેશ્વરઃ પરમમટ્ટારકમહારાજા-
ધિરાજપરમેશ્વર શ્રીવર્ષપેપાદાનુધ્યાતઃ પરમમટ્ [ટ]ારક [મહારા]-

૧ ન્હાનાભાષ પછી મોટાભાષનું વર્ણન જરા વિચિત્ર છે. પરંતુ અપ્રજો પાઠ અરૂઢ પોતાના સં.
૩૩૭ ના દાનપત્ર (૪. એ. વો. ૭ પા. ૭૮)ની પં. ૩૭ મે પાછુ છે, તેથી તે શંકાથી પર છે. ત્યાર પછીના
દાનપત્રોમાં પાછુ તે જ પાઠ છે. ૨ વાંચો વ્યવસ્થાનોપજાત અથવા વ્યવસાયોપજાત ૩ વાંચો કીર્તિ ૪ ન્હાના પછી
મોટાભાષના વર્ણનનો આ બીજો દાખલો છે. પાછુ અપ્રજન્મનઃ ને બદલે અપ્રજઃ લખાયું છે તે બૃહ સિવાય તે જ
પાઠ નીચેના દાનપત્રોમાં છે, તેથી તે શુદ્ધ છે તે નિઃશંક છે. શીલાદિત્ય ચીજના સં. ૩૫૨ ના દાનપત્રની પંક્તિ
૪૧ મે ત્યાર પછીનાં બીજાં દાનપત્રોમાં પાછુ આંહીની માફક અપ્રજન્મનઃ છે ૫ વાંચો પિણ્ડ ૬આ હૃવય શબ્દ ૨૬ ૪૨૧
૭ વાંચો લક્ષ્મીમચલ ૮ આંહી વર્ણો ભાગ મૂકી દેવાયો છે. આખો ભાગ નીચે મુજબ હોવો જોઈએઃ શરદાગમ
દશ પ્રતાપવાનુક્ષત્પદ્માઃ સંયુગં વિદલયન્મનો ધરાનિષ પરગજાનુદયતપન ચાલાતપ દૃવ સંપ્રામેયુ મુષ્ણન્નિમુલાનામાયુંષિ
દ્વિશતાં. ૬ ૪. એ. વો. ૫. પા. ૨૧૨ અને આર્દ્ર. સ. વે. ૪. વો. ૩ પા. ૯૯ મે આપેલ શીલાદિત્ય ૪ થાના-

- ૫૧ જાધિરાજપરમેશ્વરઃ શ્રીશીલાદિત્યદેવસ્તસ્ય સુતઃ પારમેશ્વર્ય[:] કોપાક્રુષ્ટ
નિસ્તૃ [સ્ત્રિ] શ પાતવિદલિતારાતિકરિકુમ્ભસ્થલોલસત્પ[સુત મ] હામતાપાનલઃ
પ્રા[કાર] -
- ૫૨ [પરિગત] જગન્મણ્ડલલઙ્ગવસ્થિતિઃ વિકટનિજ દોર્ઘ્વણ્ડાવલઙ્ગિના સકલમુવનામોગ-
માજામન્થાસ્કાલનવિધુ[તદુગ્ધસિ]ન્ધુફે[નપિણ્ડપા]ણ્ડુરયશોવિતા[નેન]
- ૫૩ વિહિતાતપત્રઃ પરમ[માહે]શ્વરઃ પરમમદારક મહારાજાધિરાજપરમેશ્વરશ્રીવપ્પ-
પાદાનુધ્યાતઃ પરમમદારક મહારા[જાધિ]રાજ પ[રમેશ્વ]ર[શ્રી]શીલાદિત્ય
[દેવઃ] [II] [તત્પુત્રઃ]
- ૫૪ પ્રતાપાનુરાગપ્રણતસમસ્તસામન્ત ચૂડામારિનસ્વમયૂર્વૈનિચિત રઙ્ગ[જ]દ્વિતપાદાર-
વિન્દઃ પરમ[મા]દ્વિશ્વરઃ પરમમદારક મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર શ્રી[વપ્પ]પાદા
- ૫૫ નુધ્યાતઃ પરમમદારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરશ્રીશીલાદિત્યદેવ[:] [II] તસ્યા-
ત્મજઃ પ્રશમિત રિ(?)પુ(?)બલદર્પ્યઃ વિપુલજયમંગલાશ્રયઃ શ્રીસમાર્ણિ
[ગન લાલિ]ત
- ૫૬ વક્ષા[:] સમ્[ડ]પોદનારસિંધવિગ્રહોર્જિતો[દ્]ધુરશક્તિઃ સમુદ્ધા[દ્વત વિપ-
ક્ષમૃત્કૃતાનિશ્ચિલગોમણ્ડલરક્ષઃ પુરુષોત્તમ[:] પ્રણતનાભૂત પાર્થિવકિરીટ-
- ૫૭ [મા]ણિક્ય[મ]સૃણિતચરણનસ્વમયૂર્વ રંજિતાગર્જો દિગ્વધૂમુલઃ પરમમાહેશ્વરઃ
પરમમદારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરશ્રીવપ્પપા-
- ૫૮ [વા]નુદ્ધ્યાતઃ પરમમદારામહારાજાધિરાજે પરમેશ્વરશ્રીશીલાદિત્યદેવઃ પરમમાહે-
શ્વરઃ [II] તસ્યાત્મજેઃ પ્રથિતદુસ્સહવીર્ય ચક્રો લક્ષ્મ્યાલય[િ]-
- ૫૯ [નર]ક નાશકૃતપ્રયત્નઃ પૃથ્વીસમુદ્ધરણકાર્યકૃતૈકનિષ્ઠઃ સંપૂર્ણચન્દ્રકરાર્જિ-
[ર]મ્મલજાતકીર્તિઃ [II] જ્ઞાત[ત્ર]થ[િ]મ્[ર્] ણમયોજિતૈર્[ર]-
પિણ્ઠઃ સંપ[જ]-
- ૬૦ [-]મ(?)સુંલઃ સુલ્લદઃ સૈવ જ્ઞાનાલય[:] સકલબન્દિતલોકપાલો
વિદ્યાધરૈરનુગતઃ પ્રથિતઃ મિ[ણ]થિચ્ચા[II] રત્નોજ[જ]વલોવરતનુ-

—સં. ૩૭૨ ના દાનપત્રની પં. ૪૬ અનુસાર તેમ જ શીલાદિત્ય પ માના સં. ૪૦૩નાં બે દાનપત્રો (જ. યો. બે. શ. એ. સો. વો. ૧૧ પા. ૩૪૩ અને ઇ. ઇન્ડીયન નં. ૧૫ અને ૧૬)ની પં. ૪૫ અને ૪૬ આધારે તેમ જ આ ભાગનો નીચે તરજુમો આપેલ છે તેની નોટમાં આપેલ સમજૂતીને આધારે "વાવ" વાંચો. શીલા-
દિત્ય ૬ દાના સં. ૪૪૧ ના દાનપત્ર (ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૨૦)ની પં. ૫૧ મે આંહીની માફક ખોટો પાઠ વપ્પ
છે. શીલાદિત્ય ૩ જનાં સં. ૩૫૨ ના દાનપત્રની પં. ૫૧ માં (ઇ. એ. વો. ૧૧ પા. ૩૦૮) પરમમાહેશ્વરઃ અને
શ્રીશીલાદિત્યદેવઃ એ બે વચ્ચેના વાવ અને તેનાં રાજકીય બીરને લગતો ભાગ મૂકી દીધો છે.

૧ આની પહેલાં કેટલાક શબ્દો મૂકી દીધા છે. આખો પાઠ નીચે મુજબ છેઃ તસ્ય સુતો પરપૃષ્ઠીનિમ્મ-
ણિચ્ચક્ષાયાસાદિતપારમેશ્વર્યઃ ૨ વાંચો ચૂડામણિમયુલ ૩ વાંચો પ્રણતપ્રમૂત ૪ વાંચો આશેષ ૫ વાંચો પરમમદારક
મહારાજાધિરાજ ૬ આગલી પંક્તિમાં આવી ગયેલ છે તેથી આ બીરને નકામું ફરી લખ્યું છે ૭ છંદ વસંતતિલકા.
તેમ જ પછીના ત્રણ શ્લોકોમાં પણ.

- ૬૧ [ર્ગુ]ળરત્નરાશિઃ પૈશ્વર્યવિક્રમગુણૈઃ પરમૈરુપેતઃ સત[ત્]વોપકારકરણે સતતં
પ્રવૃત્તઃ સ[ત] [ક્ષાજ] [ઝ] [નાર્દના] [ન] [ઈવાર્દિતદુષ્ટદર્પઃ] [॥]
- ૬૨ યુદ્ધૌઃ સઙ્કૃદ્ ગા[ગ] [જઘટાઘટનૈકદક્ષઃ પુણ્યાલયો જગતિ ગીતમહાપ્રતાપઃ રાજા-
ધિરાજપરમ[ત્] [શ્વરવંશજન્મા શ્રીધ્રુમટો જયતિ જા-
- ૬૩ તમહાપ્રમોદા[॥] [સ ચ]પરમેશ્વરઃ પરમમટ્ટારકમહારાજાધિરાજપરામ-
શ્યરૈ શ્રી પ[વ] [પ્પ પાપા] દા]નુદ્ધઘાતઃ પર[રા] [મમટ્ટારન(ક) મહારાજા-
- ૬૪ ધિરાજપરમેશ્વર શ્રી શીલાદિત્યદેવઃ સર્વાનંવ સમાજ્ઞાપયત્યસ્તુ વઃ સંવિદિત[ત્] [ં]
યથા મયા મ[ત] [તાપિત્રોરાત્મનશ્ચ પુણ્યયશોભિવૃ-
- ૬૫ દ્વયે એહિકામુષ્મિકફલાવાપ્ત્યર્થ શ્રીમદાનન્દપુરવાસ્તવ્યતચ્ચાતુર્વિઘ્નસામાન્ય ગ[ત] [ં]-
કેરાક્ષિસગોશ્ર[ત્ર] [ત્ર] [વદ્ધચસન્નચારિ
- ૬૬ મટ્ટાસ્વળ્ડલમિત્રાયે[ય] [મટ્ટ] વિષ્ણુપુત્રાય બલિચલ્લૈશ્વદંવામિહોત્રકતુક્ર[ક્રિ] [ં]-
યાદ્યુત્સર્પ્પણા ત્યે ગ્રી[શ્રી] [સ્વેટકાહારે ઉપ્પલહેટ
- ૬૭ પથકે મહિલ[ા] [લા] [વલીન[ા] [મમ્રામઃ સોદ્રઙ્ગ[ઃ] [ં] સ[ત] [ે]]પરિકા[ક] [ં]-
રઃ સોત્થા[થ] [માન વિદ્ધિકઃ સમૂતપા[વા] [તપ્રત્યાદાયેઃ સ્વશાપરાધઃ સ-
- ૬૮ ભોગભાગઃ સધાન્યહિરણ્યાદ[ત્] [યઃ સર્વરાજકીયાનઃ અહસ્તપ્રક્ષોપશીયૈઃ પૂર્વપ્ર-
દર્ત્તદોષદાયપ્રજ્ઞદાયવર્જી ભૂઆ(ભૂ)મિચ્છિદ્રન્યાય[ત્] [ના ચન્[દ્ર] [ર] [ક્ષા-
- ૬૯ ણ્ણવક્ષિતિપર્વતસમકાલીનઃ પુત્રપૌત્રાન્વયભોગ્ય ઉદય(ક) [તિસર્ગેણ બ્રહ્મદાય-
ત્વેન પ્રતિપાદિતઃ [ં] [યતોમ્ય[સ્ય]]ોચિતયા બ્રહ્મદા[યસ્થિ] [ં]-
- ૭૦ ત્યા મુંજતઃ કૃષતઃ કર્ષાપયતઃ પ્રતિદિશતો વા નકશ્ચિતદ્વ્યાસેષે વર્ષિતવ્ય[ત્] [ં] ॥
આગામિમદ્વ નૃ[ત્] [ત્] પતિભિઃ અ-
- ૭૧ સ્મદ્વંશજૈરન્યૈર્વા નિત્યાનિત્યાન્યૈશ્વર્યાણ્યસ્થિર[ત્] [માનુજ્ય (વ્ય)કં સામાન્યં ચ
ભૂમિર્દાનં ફલં અવગચ્છદ્ધિઃ અયમ-
- ૭૨ સદ્ધાયોનુમન્તવ્યઃ પાલયિતવ્યશ્ચ[॥] [ઉક્તશ્ચ પે(વે)દ વ્યાસો[સે] [નવ્યાસેને] [ં] [વહુભિ
[રં] [જ્વાસુરર્ધાં ભુક્તા રાજભિઃ સગરાદિભિઃ
- ૭૩ યસ્ય યસ્ય યદા ભૂમિસ્તસ્ય તસ્ય તદા ફલ[ં] [ં] [॥] [યાનીર્હૈ* દશાનિ પુરા જ
[ન] [રેન્દ્રૈઃ ધનાનિ ધર્મ્યાયતનાક્રુઆતાનિ] નિર્મ્માલ્યવાન્તૈઃ-

૧ વાંચો યુદ્ધે ૨ વાંચો પ્રમોદઃ ૩ વાંચો પરમમાહેશ્વરઃ ૪ વાંચો પરમેશ્વર ૫ વાંચો આશ્ય ૬ વાંચો પ્રત્યાયઃ
૭ વાંચો રાજકીયાનામહસ્તપ્રક્ષેપણીયઃ ૮ વાંચો દેવદાયબ્રહ્મદાયવર્જ ૯ વાંચો જ્વાનિત્યાન્ય ૧૦ વાંચો દાન
૧૧ કોતરનારે પદ્ધેર્વા ગ્યા કોતરી પદ્ધીથી વ્યા સુધાર્યો લાગે છે. ૧૨ હંદ અનુષ્ટુપ્ શ્લોક ૧૩ વાંચો
અવગુણ ૧૪ હંદ હંદવળાની ઉપગતિ અને ઉપદ્રવળા ૧૫ વાંચો આયતનીકૃતાનિ ૧૬ વાંચો વાન્ત.

- ૭૪ પ્રતિ[મા]નિ તાનિ કે [કો]નામ [સા]ધુ[:]પ્રતિરાદવીતઃ [॥]
 ષષ્ઠિ^૧ વર્વ[ષ]સહસ્રાણિ સ્વ [ર]મા[^૨]તિષ્ઠાતે મુ[મૂ]મિદઃ અ
 [આ]ચ્છેતા ચાનુમંત[૧]ચ્છ[ચ]તાન્યેવ નર-
- ૭૫ [કે વ]સેત્ ॥ મુખ્વાટવિશ્વતે[વો]યાસુ સુપ્તકોટરવાસિનઃ કૃષ્ણ[૧]
 હયો હિ જાયન્તો[ન્તે]ભૂમિદ[૧]યં હરન્તિ ય [^૨] ॥ દુતકેત્રૈ મહાપ્રતીહા-
- ૭૬ [ર]....હૈ [૧]ક્ષપટલિક ત્રરાજકુલૈ શ્રી સિદ્ધસેન[:]પ્રી[શ્રી]શર્વટસુતઃ
 [૧]તવ[થા]તન્નિયુક્ત પ્રાતેનર્ચક કુલપુત્રાસા[મા]-
- ૭૭ માત્ય ગ[ઢ]હેન હેમ્બટપુત્રેણ લિલિતમિતિ ॥ સંવ[ત્ર]સર શતચતુષ્ટયે સસ-
 ચત્વારિંશદધિકે ઘેર્ષે શુદ્ધ પદ્મમ્યાં અક્ષ-
- ૭૮ ત[:]સંવૈ ૪૦૦, ૪૦, ૭. શ્રે[જ્યે]ષ્ઠ ગુ[સુ]૧[॥]સ્વહરતો મૈમૈ[॥]

૧ વાંચો પુનરાદવીત ૨ આ અને એની પછીનો અનુદુપ્ સ્થોક ૩ વાંચો વિન્ધ્યાટવીષ્વ ૪ વાંચો શુષ્ક ૫ વાંચો દૂતકો ૬ આંહી બે અગર ત્રણ શંકાવાળા અક્ષરો કાતરેલા છે. ૭ા. બુક્કરે તેને શ્રીવેટ વાંચી વેટહ નામ ઠરાવેલ. પણ માત્ર મહાક્ષપટલિકનોમ બ્રેમરે. ૭ વાંચો પટલિકરાજકુલ. ત્રનો કાંઈ અર્થ નથી અને તે કેમ લખાયો તે સમજાતું નથી. ૮ હિમેરો હાસનમ્ ૯ વાંચો જ્યેષ્ઠ ૧૦ વાંચો સંવત્ ૧૧ અસલમાં આ બે શબ્દો નીચે સહી સહિત ૭૦-૭૯ પંક્તિને છેડે જુદા પાડેલા વિભાગમાં આપેલ છે.

ભાષાન્તર

ૐ ! સ્વસ્તિ ! વિખ્યાત આનન્દપુરમાં વિજયી નિવાસસ્થાનથી' — મૈત્રકોની અતુલબળવાળી મહાન સેનાઓ સાથે અનેક યુદ્ધો કરી યશસંપન્ન, શત્રુઓને બળથી નમાવનાર અને પ્રતાપથી વશ કરેલા અને દાન, માન અને સરળતાથી પ્રાપ્ત કરેલા અને અનુરાગથી અનુરક્ત મૌલ ભૂત શ્રેણિના બળથી રાજ્યશ્રી પ્રાપ્ત કરનાર પરમમાહેશ્વર શ્રીભદ્રાર્કના અછિન્ન વંશમાં જેણે નિજ માતૃપિતાનાં ચરણકમળને પ્રણામ કરી સર્વ પાપ ધોઈ નાંખ્યાં હતાં, જેને બાલપણથી તલવાર ખીજા કર સમાન હતી, જેનું બળ નિજશત્રુઓના સમગ્ર માતંગોનાં કપોળ ઉપર કરથી પ્રહાર કરી પ્રકાશિત થયું હતું, જેના પદનખની રશ્મિ તેના પ્રતાપથી નમાવેલા શત્રુઓના ચૂડામણિની પ્રભા સાથે ભળતી, જેણે સકળ સ્મૃતિથી નિર્માણ થયેલા માર્ગનું સારી રીતે પરિપાલન કરી નિજ પ્રબળતાં હૃદય અનુરંજી રાજ શબ્દ સ્પષ્ટ અને ઉચિત કર્યો હતો, જે રૂપ, કાન્તિ, સ્થિરતા, ગાંભીર્ય, બુદ્ધિને સંપદમાં અનુક્રમે સ્મર, ધન્દુ, અદ્રિરાજ (હિમાલય), સાગર, દેવોના ગુરૂ (બૃહસ્પતિ) અને ધનેશ કરતાં અધિક હતો, જે શરણાગતને અમય દેવામાં પરાયણ હોવાથી નિજ સર્વ પરાક્રમનાં કાર્યોનાં કૃણ તુલ્યવ લેખતા: જે વિદ્વાનો, મિત્રો અને પ્રણયિજનોનાં હૃદય પ્રાર્થના કરતાં અધિક ધન આપી રંજતો, (અને) જે અખિલ ભૂમંડળનો સાક્ષાત આનન્દ હતો તે પરમ માહેશ્વર શ્રી ગુહસેન હતો.

(લીટી. ૭) તેનો પુત્ર, જેનાં સર્વ પાપ તેના પિતાના પદનખની રશ્મિના પ્રસારથી બનેલી બાહ્ય નદીના જળના પ્રવાહથી ધોવાઈ ગયાં હતાં, જેની લક્ષ્મી લક્ષ પ્રણયિ જનોનું પાલન કરતી, જેનું સર્વ આકર્ષક ગુણોએ તેના રૂપની અભિલાષથી આતુરતાથી અવલમન કર્યું છે, જે સર્વ ધનુર્ધરોને નૈસર્ગિક બળ અને શિક્ષાથી પ્રાપ્ત કરેલી વિદ્યાની વિશેષતાથી વિસ્મય પમાડતો, જે પૂર્વેના નૃપોએ કરેલાં દાન રક્ષતો, જે નિજપ્રબળતાં દુઃખ હરતો, જે શ્રી અને સરસ્વતીનો એકત્ર નિવાસસ્થાન હતો, જેનો પ્રતાપ નિજ શત્રુગણની લક્ષ્મીના ઉપલોગમાં દક્ષ હતો, (અને) જે નિજ પ્રતાપથી પ્રાપ્ત કરેલી વિમળ રાજ્યશ્રી સંપન્ન છે તે પરમમાહેશ્વર શ્રી ધરસેન (૨) હતો.

(લી. ૧૦) તેનો પુત્ર, અને પાદાનુધ્યાત, જેણે ધર્મપાલનથી પ્રકાશિત અર્થ, સુખ અને સંપદના સેવનથી ધર્મોદ્ધત્યનું અપર નામ પ્રાપ્ત કર્યું હતું, જેણે સકળ જગતને આનન્દકારી અતિ અદ્ભુત ગુણોથી સર્વ દિગ્મંડળ વ્યાપી દીધું હતું, જે અનેક યુદ્ધોમાં વિજયની પ્રભાસંપન્ન તલવાર તેજથી પ્રકાશિત કાંધ ઉપર મહા મનોરથોનો ભાર ધારતો, જેની મતિ સર્વ વિદ્યાના વિભાગોમાં પારંગત હોવાથી શુદ્ધ હોવા છતાં કિંચિત સુભાષિતથી સહેલાઈથી તુણ થતી, જેના હૃદયનું ગાંભીર્ય જનોથી અગાધ હતું છતાં અનેક સુકૃત્યોથી સ્પષ્ટ થતા પરમ કલ્યાણ સ્વભાવવાળો હતો, અને જેણે કૃતયુગના નૃપોના (સદાચારનો) પૂરઠાં ગએલો પંથ શુદ્ધ કરી મહાયશ પ્રાપ્ત કર્યો હતો તે પરમ માહેશ્વર શ્રી શીલાદિત્ય (૧) હતો.

(લી. ૧૪) તેનો અનુજ અને પાદાનુધ્યાત, તે (ઈન્દ્ર) ઉપેન્દ્રનો વડીલ બંધુ હોય તેમ તેના વડીલ બંધુથી અભિલાષિત રાજ્યશ્રી કાંધ ઉપર ધારતો; તેના આદેશો પૂર્ણ કરવાના એક જ આશયથી અને સર્વાત્તમ વૃષભની પેઢે જ્યારે ધુરી ધારતો ત્યારે શ્રમ કે આનન્દના ઉપલોગથી ક્ષીણ ન થાય તેવીસંપદ સંપન્ન; જેનું પાદપીઠ તેના પ્રતાપથી વશ થયેલા અનેક નૃપોના ચૂડામણિની પ્રભાથી પ્રકાશિત હતું છતાં અન્ય જનો તરફ તિરસ્કારને લઈને ઉદ્ભવેલી ઉચ્ચતાથી મુક્ત સ્વભાવવાળો હતો, જેના શત્રુઓને પુરૂષાર્થ અને અભિમાન માટે વિખ્યાત હતા છતાં નમન સિવાય અન્ય માર્ગ ન હતો, જેના વિશુદ્ધ ગુણોના સચય સકલ જગતને આનન્દ આપતો, જેણે કલિયુગના સર્વ માર્ગોના બળથી નાશ કર્યો હતો, જેનું અતિ વિમલા હૃદય ઉતરતી પદવીના માણસો

૧ આનો સંબંધ પંક્તિ ૬૪ માં શ્રીશીલાદિત્ય ૭ મો બધા લોકોને હુકમ કરે છે તેની સાથે છે. ૨ ઈન્દ્રનો નાનો ભાઈ ઉપેન્દ્ર તે વિષ્ણુ છે. કૃષ્ણને ઈન્દ્રની સહાઈ અને કૃષ્ણની જિતનો આમાં ઉલ્લેખ છે. (વિષ્ણુપુરાણ વિ. ૫. પ્ર. ૩૦) ઉપરના દ્વિતીયા ઉપરથી અનુમાન થાય છે કે શીલાદિત્ય ૧ લાને અને અરગ્ધ ૧ લાને કંઈ કલેશ થયો હશે અને તેમાં શીલાદિત્યે પોતાના નાના ભાઈના લાભમાં જતું કર્યું હોય.

ઉપર મોટાઈ લોગવવાના દોષ વિનાનું હતું, જે પુરૂષાર્થ માટે વિખ્યાત હતો, જે શ્રુતિના પરમ જ્ઞાન સંપન્ન હતો, (અને) જે એકત્ર થયેલા શત્રુનૃપોની લક્ષ્મીથી સહસા સ્વયંવર તરીકે ગ્રહણ થવાથી વીર પુરૂષોમાં પ્રથમ પદની પ્રાપ્તિ સ્પષ્ટ કરતો હતો તે પરમ માહેશ્વર શ્રી ખરબહ (૧) હતો.

(લી. ૧૯) તેનો પુત્ર અને પાદાનુધ્યાત જે સર્વ શાસ્ત્રમાં નિપુણતા પ્રાપ્ત કરી સર્વ વિદ્વાનોના મનમાં પરમ આનન્દ ઉપજાવતો, જેણે સાત્ય, સંપદ અને જ્ઞાનથી અને શૌર્યથી તેના બળના વિચારોમાં અતિનિમગ્ન થયેલા હોવાથી તેના સામે એકત્રપણે થવાની શક્તિ ગુમાવી દીધી હતી તેમના મનોરથની ધરી ભગ્ન કરી નાંખી, જે શાસ્ત્ર, કલા, અને લોકચરિતના અનેક વિભાગથી પૂર્ણ જાણીતો હતો છતાં પરમભદ્ર પ્રકૃતિવાળો હતો, જે નૈસર્ગિક સ્નેહાળુ હતો છતાં વિનયથી અતિ આભૂષિત હતો, જે સંકટો યુદ્ધોમાં વિજય ધ્વજ લેવા નિજ દણ્ડ સમાન કર ઉઠા કરતો તેનાથી તેના શત્રુઓનો મદ હણતો, અને જેની શસ્ત્ર કળાનો મદ તેના ધનુષના પ્રભાવ વડે વશ થયો હતો તેવા સકળ નૃપમંડળથી જેના આદેશોનું અભિનન્દન થતું તે પરમ માહેશ્વર શ્રીધરસેન (૩) હતો.

(લી. ૨૨) તેનો અનુજ અને પાદાનુધ્યાત, જે તેના ઉદયથી ઉત્પન્ન થયેલા જનોના અનુરાગથી અખિલ ભુવન ભરાઈ ગયું હતું તેથી યોગ્ય અર્થવાળા ખાલાદિત્યના અપર નામથી વિખ્યાત હતો, જે સર્વ નૃપોથી સુચરિતમાં અધિક હતો, જે દુર્લભ અર્થની સાધના કરતો હતો, જે સાક્ષાત્ પુરૂષાર્થ હતો, જેનું તેના સદ્ગુણો માટે અતિ પ્રેમવાળી પ્રજાથી મનુ સમાન અવલંબન થતું, જેણે સર્વ વિદ્યા અને શાસ્ત્રમાં નિપુણતા પ્રાપ્ત કરી હતી, જે કાન્તિમાં ઠલંકવાળા ઇન્દુને શરમાવતો હતો, જેણે નિજ અતિ તેજથી (પ્રતાપથી) દિગન્તર ભરી દીધું છે, જેણે તિમિરનો નાશ કર્યો હતો, જે નિત્ય ઉદય પામતા સૂર્યસમાન નિજ પ્રજાનો પરમ વિશ્વાસ તેના કલ્યાણના અનેક અર્થમાં પ્રવૃત્ત રહી પૂર્ણ સિદ્ધ કરતો અને જે સતત વૃદ્ધિથી પરિપૂર્ણ હતો, જે સંધિ-વિગ્રહ અને સમાસના નિશ્ચયમાં નિપુણ હોઈ યોગ્ય સ્થાને આદેશ દેનાર ગુણવૃદ્ધિવિધાનના સંસ્કારમાં વિખ્યાત છે તે રાજ્ય અને શાલાતુરીય^૧ બન્ને તંત્રોમાં નિપુણ હતો, જે નૈસર્ગિક રીતે વિક્રમવાળો હોવા છતાં ઠરૂણાથી મૃદુ હૃદયવાળો હતો, જે શાસ્ત્રથી પૂર્ણ જાણીતો હતો છતાં મદ રહિત હતો, જે કાન્તિવાળો હતો છતાં શાન્તિથી ભરેલો હતો, અને જે મિત્રતામાં સ્થિર હતો છતાં દોષવાળા જનોનો ત્યાગ કરતો, તે પરમ માહેશ્વર શ્રીધ્રુવસેન (૨) હતો.

(લી. ૨૮) તેનો પુત્ર, જેનું ઇન્દુકલા સમાન કપાળ તેના પાદપદ્મને પ્રભામ કરતાં ભૂમિ સાથે ઘર્ષણના ચિહ્નવાળું હતું, જેને બાળપણથી જ ઠર્ણમાં ધારેલા મૌજિતક અલંકારની સુંદરતા સમાન વિશુદ્ધ અનુરાગ શાસ્ત્ર તરફ હતો, જેની કમળસમાન આંગળીઓ સતત જ્ઞાનના પ્રવાહથી ભીંજાયેલી હતી, જે કન્યાનો કર મૃદુ રીતે (લગ્નમાં) ગ્રહી તેના સુખની વૃદ્ધિ કરતો હોય તેમ હળવા કરે લઈને પૃથ્વીના સુખની વૃદ્ધિ કરતો, જે ધનુર્વિદ્યાનો સાક્ષાત્ અવતાર હોય તેમ સર્વ લક્ષિત અર્થ સહસ્રા ભેદ લેતો, અને જેના આદેશો તેને નમન કરતા સર્વ સામંતોના શિર પરના ચૂડામણિ સમાન હતા તે પરમ માહેશ્વર પરમ ભદ્રારક, મહારાજાધિરાજ, પરમેશ્વર અને ચક્રવર્તિ^૨ શ્રીમાન ધરસેન (૪) હતો.

(લી. ૩૨) શ્રી શીલાદિત્ય (૧) જે તેના પિતામહ^૩ (ખરબહ ૧) નો વડિલ બન્ધુ હતો અને જે સારંગપાણિ સાક્ષાત્ હતો તેનો પુત્ર, જે અનુરાગથી અંગ નમાવી પ્રભામ કરતો, જેનું શિષ્ય નિત્ય પાદપદ્મનાં નખના રત્નની રશ્મિના અતિ તેજથી મંદાકિની જેમ વિશુદ્ધ થતું, જે અગસ્ત્ય હોય

૧ શાલાતુર ગામમાં જન્મેલો વ્યાકરણી પાણિની. સંધિવિગ્રહ વિગેરેના સાદા અર્થ તથા વ્યાકરણી અર્થ ભેદી રીતે ધરાવ્યા છે. ૨ ચક્રવર્તિનો અર્થ બેનીધરવીશીયરસે નીચે મુજબ કર્યો છે : જેના રથનાં ચક્ર ગમે ત્યાં વિના-અવરોધે ફરે તેવા રાજા. અથવા બે દરિયા વચ્ચેનો પ્રદેશ(ચક્ર)નો રાજા. વિષ્ણુપુરાણ પુ. ૧ મ. ૧૩ સ્લો. ૪૬ માં ચક્રવર્તિનો અર્થ નીચે મુજબ છે : બધા ચક્રવર્તિના હાથમાં વિષ્ણુના ચક્રનું લાંછન હોય છે. સાધારણ રીતે તેનો અર્થ સર્વ પ્રદેશ ઉપર રાજ કરનાર રાજા એવો થાય છે. ૩ ઉપર બતાવેલા ધરસેન ૪ થાનો પિતામહ.

તેમ સર્વ દિશામાં વિનય દર્શાવતો રાજઋષિ હતો, જેના યશની અતિ પ્રભાવાળી કળા જે સર્વ મંડળને ભૂષિત કરતી તે નભમાં ધન્ડુની કલા બનતી, અનેજે ધનશ્યામ વાદળથી સ્તનાશ્ર સમાન શિખરવાળા સદા અને વિન્ધ્ય રૂપે રમ્ય પયોધરવાળી ભૂમિનો પતિ હતો તે શ્રી દેરભટનો પુત્ર જેણે સર્વ નૃપમંડળમાંથી તેઓના યશથી રાજતાં સુંદર વસ્ત્રો જે તે તેને અર્પતી હતી તે (વસ્ત્રો) ધારી તેના તરફના અનુરાગને લઈને સ્વયંવર તરીકે સ્વીકારતી હતી તે રાજ્યશ્રીનો લગ્નમાં સ્વીકાર કર્યો; જે તેના પ્રચંડ શત્રુઓના મંડળને નમાવનાર તલવાર માફક તેના સફળ શૌર્ય ઉપર આધાર રાખતો, જે શરદ ઋતુમાં તેના ધનુષ જેનાં શર બળથી પૂર્ણ ખેંચેલાં હતાં તેનાથી જેની શાન્તિનો નાશ થયો હતો તે શત્રુઓના પ્રદેશમાંથી યોગ્ય રીતે કર લેતો, જેના કર્ણ શાસ્ત્રના વિવિધ વર્ણુની ઉન્નતવળ શ્રુતિના અતિશયપણથી અલંકારિત છતાં પુનઃ શ્રુતિની પુનઃ ઉક્તિથી અલંકારિત થતા હોય તેમ રત્નોથી ભૂષિત હતા, અને જે સતત દાન રૂપી જળમાં રમ્ય દેખાતા શેવલના નવ અંકુર જેમ પ્રકાશતાં કંકણ અને સુંદર જંતુની પાંખોથી અને રત્નોનાં કિરણોથી આવૃત્ત કર ઉચો કરી રત્ન પ્રવલય ધારણ કરતા હતા તેથી સાગરના તટના કિનારા સમાન ભાસતા કરથી અગ્નિ ભૂમિને આલિંગન કરતો તે પરમ માહેશ્વર શ્રીધ્રુવસેન (૩) હતો.

(લી. ૩૬) તેના વડીલ બન્ધુ, જેનું અપર ઉચિત નામ ધર્માદિત્ય ખીજે હતું, જેના નાનુક અંગને બહિર રીતે લક્ષ્મી દેવીએ અન્ય નૃપોના સ્પર્શના કલંક નાશ કરવાના નિશ્ચયથી આલિંગન કર્યું હતું, જે અન્ય સર્વ નૃપો કરતાં પ્રતાપ કાર્યોમાં અધિકતાવાળો હતો, જેનાં પાદપદ્મ તેના તરફના અતિ પ્રેમના બળથી વશ થઈ શિર નમાવતા સર્વ સામંતમંડળના મુગટનાં મણિની રશ્મિથી આભૂષિત બન્યાં હતાં, જે તેના વિશાળ અને વિપુલ કરના દણ્ડથી શત્રુગણનો મદ હણતો, જે દૂર ફેલાતા તેના અતિ ઉગ્ર પ્રતાપથી શત્રુઓના સમસ્ત વંશને બાળતો, જે નિજ સર્વ સંપદ પ્રણયિ જનોને આપતો, જેની પાસે તે ઉપાડતો તે ગદા હતી અને તે ફેંકતો તે ચક્ર હતું, જે બાલકીડાની અવગણના કરતો, જે કદી દિજને તિરસ્કારતો નહીં, જેણે નિજ પ્રતાપથીજ સફળ ભૂમિની પ્રાપ્તિ કરી હતી, જે મૂર્ખ જનોના અંગીકાર કરતો નહીં, જે અપૂર્વ જાતિમાં શ્રેષ્ઠ જનોમાંનો એક હતો; જે સાક્ષાત્ ધર્મ હોય તેમ તેણે વિવિધ જાતિ અને આશ્રમના નિયમો યોગ્ય રીતે કર્યાં, જેના ધર્મના ઉચ્ચ અને ઉત્તમ શ્વેત ધ્વજનું, તેની શુદ્ધ પ્રકૃતિના આનન્દથી સંચય કરતાં અને પછી અદ્ય લોભને લઈને પૂર્વેના નૃપોએ જમ કરેલાં દાનોમાં (ભાવિ ઉપ-ભોગમાં) દેવો અને દિવ્યને અનુમતિ આપી તેથી પ્રસન્ન થયેલાં ત્રિભુવનથી અભિનન્દન થતું, જેણે નિજ વંશને ઉન્નતવળ કર્યો હતો, અને જે દેવો, દિવ્ય અને ગુરુઓની સેવા કરી દાન દેવાએલા જનની પાત્રતા અનુસાર સતત ઉદ્રેગ આદિ અન્ય હક્ક સહિત ઉદાર દાનથી ઉદ્દભવેલા સંતોષથી પ્રાપ્ત કરેલા ઉત્તમ યશથી સર્વ ભૂમંડળને ભરતો તે પરમ માહેશ્વર શ્રીખરચંદ્ર (૨) હતો.

(લી. ૪૭) તેના વડીલ બન્ધુ, શ્રી શીલાદિત્ય (૨) જેણે સર્વ ભૂમિને કુમુદનું સૌંદર્ય ખીલવનાર પૂર્ણ ધન્ડુના પ્રકાશ સમાન નિજ યશથી શ્વેત કરી; (અને) જે ખંડિત અશુર વિલેપનનાં સમાન શ્યામ વિન્ધ્ય પર્વતો રૂપે વિપુલ પયોધર ધારનાર ભૂમિનો સ્વામિ હતો, તેના જે દિન પ્રતિદિન કળામાં વૃદ્ધિ પામતા નવ ચંદ્રની માફક કળામાં વૃદ્ધિ કરતો, જે પર્વતના વનને આભૂષિત કરતા યુવાન ગિરિરાજ (સિંહ) જેમ રાજ્યશ્રીને આભૂષિત કરતો, જે મયૂર ધ્વજવાળા કાર્તિકેયની માફક શિર પરની રમ્ય શિખાથી આભૂષિત હતો, જે પ્રચંડ શક્તિ અને પ્રભાવવાળો હતો જે (કમળને વિકસાવનાર) શરદના આગમનની માફક (પૂર્ણ યશ અને અતિ ધનથી સંપન્ન) જે હતો, જે કિરણો વડે મેઘ ભેદતા ઉદય પામતા બાલ રવિ જેમ શત્રુઓના ગળેને યુદ્ધમાં ભેદતો, યુદ્ધમાં નિજ શત્રુઓના પ્રાણ હરતો, તે નિજ શ્રીમાન કાકો પરમ ભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ અને પરમેશ્વરનો પાદાનુધ્યાત પરમ માહેશ્વર પરમ ભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ અને પરમેશ્વર શ્રી શીલાદિત્યદેવ (૩) હતો.

(લી. ૫૧) તેનો પુત્ર, જેણે અન્ય ભૂમિની રચના કરી પરમસ્વામિત્વ પ્રાપ્ત કર્યું હતું, જેના મહાન પ્રતાપનો પ્રસાર પામેલો અગ્નિ તેની કૌપથી ખેંચેલી તલવારના પ્રહારથી લેદાવાં અગ્નિનાં કુમ્ભ ઉપર બળેલો હતો, જેણે દિવાલથી આવૃત કરી ભૂમિ પર સ્થિર પદ પ્રાપ્ત કર્યું હતું, જેનો છત્ર જે નિજ કરમાંથી લટકી રહેલો અને જે સઠલ ભૂમંડળને આવૃત કરતો તે મંથન-દણ્ડના મંથનથી થયેલા પયોદધિના સ્વેત શીણુસમાન યશનો બનેલો હતો, જે નિજ શ્રીમાન પિતા પરમ ભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ અને પરમેશ્વરનો પાદાનુધ્યાત હતો તે પરમ માહેશ્વર પરમ ભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ, અને પરમેશ્વર શ્રીશીલાદિત્ય (૪) હતો.

(લી. ૫૩) તેનો પુત્ર, જેનાં પાદપદ્મ તેના પ્રતાપથી ઉદ્ભવેલા પ્રેમને લઈને નમન કરતા સમસ્ત સામંતોના શિર પરનાં ચૂડામણિના કિરણો આવૃત થઈ રંગાવાં હતાં, જે નિજ શ્રીમાન પિતા પરમ ભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ અને પરમેશ્વરનો પાદાનુધ્યાત હતો, તે પરમ માહેશ્વર પરમ ભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ અને પરમેશ્વર શ્રી શીલાદિત્ય દેવ (૫) હતો.

(લી. ૫૫) તેનો પુત્ર, જેણે નિજ શત્રુઓના બળનો મદ શાન્ત કર્યો હતો, જે મહાન વિજયનું સ્વસ્તિધામ હતો, જેનું વક્ષઃસ્થળ લક્ષ્મીના આલિંગનની ક્રીડા કરતું, જેની અબદ્ધ શક્તિ નૃસિંહ રૂપ ધારનાર વિષ્ણુ ભગવાન કરતાં પણ અધિક હતી, જે શત્રુનૃપોનો નાશ કરી અખિલ પૃથ્વીનું રક્ષણ કરતો, જે પુરૂષોમાં ઉત્તમ હતો, જે તેને નમન કરતા બળવાન સામંતોના ચૂડામણિથી વિરાજતા નખનાં કિરણોથી દૂર પ્રદેશો રૂપી સર્વ નારીઓનાં સુખ રંગતો, જે તેના શ્રીમાન પિતા પરમભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ અને પરમેશ્વરનો પાદાનુધ્યાત હતો તે પરમ માહેશ્વર પરમ ભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ અને પરમેશ્વર શ્રીશીલાદિત્યદેવ (૬) હતો.

(લી. ૫૮) તેનો પુત્ર, જે મહારાજાધિરાજ અને પરમેશ્વરના વંશમાં અવતર્યો છે, અને, મહા સુખસમ્પન્ન છે—જે વિમુખ થવા કઠણ શૌર્યના અતિશયપણા માટે વિખ્યાત છે, જે લક્ષ્મીનો નિવાસ છે, જેણે નરકનો નાશ કરવાનો યત્ન કર્યો છે, જેણે પૃથ્વીને રક્ષવા પરમ નિશ્ચય કર્યો છે, જેનો યશ પૂર્ણેન્દ્રનાં કિરણો સમાન શુદ્ધ છે, જે ત્રણ વેદના જ્ઞાનને લીધે ગુણથી પરિપૂર્ણ છે, જેણે શત્રુશ્રેણીનો વિજય કર્યો છે, જે ... સુખસમ્પન્ન છે, જે સદા સુખ આપે છે, જે જ્ઞાનનો નિવાસ છે, જે સર્વ લોકથી પ્રચલિત પૃથ્વીનો રક્ષક છે, જેને વિદ્વાનો સેવે છે, જે પૃથ્વીમાં અતિ દૂર સુધી સ્તુતિ પામ્યો છે, જે રત્નોથી આભૂષિત છે, જેનું અંગ રમ્ય છે, જે સદ્ગુણરૂપી રત્નોનો સાક્ષાત રાશિ (૬૭) હતો, જે પ્રભુત્વ અને પ્રતાપના ઉત્તમ ગુણસમ્પન્ન હતો, જે નિત્ય પ્રાણીઓના શ્રેયમાં પ્રવૃત્ત હતો, જે સાક્ષાત્ જનાર્દન (દેવ) હોય તેમ દુષ્ટ જનોનો મદ હણે છે,—જે નિત્ય યુદ્ધમાં ગજશ્રેણીની રચનામાં મહામતિવાળો હતો, જે પુણ્યનું ધામ હતો, અને જેના મહાન પ્રતાપનું અખિલ પૃથ્વીમાં ગાન થતું તે શ્રીમાન ધૂભટ વિજયી છે.

(લી. ૬૩) અને તે, નિજ શ્રીમાન પિતા પરમ ભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ અને પરમેશ્વરનો પાદાનુધ્યાત અને પરમ માહેશ્વર પરમ ભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ અને પરમેશ્વર શ્રીશીલાદિત્યદેવ (૭) સમસ્ત પ્રજાને શાસન કરે છે :—

(લી. ૬૪) “તમને જાહેર થાયો કે મારાં માતપિતા અને મારા પુણ્યની વૃદ્ધિ અર્થે અને આ લોક તેમ જ પરલોકમાં ફળપ્રાપ્તિ અર્થે ખેતક આહારમાં ઉપલબ્ધ પથકમાં મહિ-લબ્ધી^૧ નામે ગામ, ઉદ્રંગ, ઉપરિકર, ઉદ્ભવતી વેદના હુક સહિત, ભૂત, વાત, પ્રત્યાય સહિત, દશ અપરાધના દણ્ડ સહિત ઉપલોગ અને હિસ્સા સહિત, ધાન્ય, સુવર્ણ, અને આદેય સહિત, રાજપુરૂષના હસ્તપ્રક્ષેપણમુક્ત, અને પૂર્વે દેવો અને દિગ્ગેને કરેલાં દાનો વર્જ કરી, મારાથી

પાણીના અતિ અર્ધ સહિત પ્રદ્મદેય અનુસાર, ભૂમિચ્છિદ્રના ન્યાયથી,—ચન્દ્ર, સૂરજ, સાગર, પૃથ્વી અને પર્વતોના અસ્તિત્વકાળ સુધી પુત્ર અને પૌત્રોના ઉપભોગ અર્થે—ભટ્ટવિષ્ણુના પુત્ર વિષ્ણુના આનન્દપુર શહેરના નિવાસી, તે સ્થાનના ચતુર્વેદી જાતિના, શાર્કરાક્ષિ ગોત્રના, બહુવૃચ સપ્તમ્યારી, ભટ્ટ આખણ્ડભિત્રને—બલિ, ચરૂ, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત્ર અને અતિથિના યજ્ઞ અને અન્ય વિધિના નિભાવ અર્થે અપાયું છે. ”

(લી. ૬૬) “ આથી આ પુરૂષ જ્યારે પ્રદ્મદેય અનુસાર તેનો ઉપભોગ કરે, ખેતી કરે, કે ખેતી કરાવે, અથવા અન્યને સોંપે ત્યારે કોઈ એ પ્રતિબંધ કરવો નહીં.

(લી. ૭૦) આ અમારા દાનને અમારા વંશના કે અન્ય લાવિ ભદ્ર નૃપોએ લક્ષ્મી અનિત્ય છે, જીવિત અનિશ્ચિત છે, અને ભૂમિદાનનું કૃણ (દેનાર અને રક્ષનાર બન્નેને) સામાન્ય છે એમ મનમાં રાખી અનુમતિ આપવી અને રક્ષવું જોઈએ.

(લી. ૭૨) અને વેદવ્યાસે કહ્યું છે કે— “ સગરથી માંડીને ઘણા નૃપોએ ભૂમિનો ઉપભોગ કર્યો છે. (અને હાલ કરેલા દાનને જો તે રક્ષે તો) જેની જે સમયે ભૂમિ તેને તે સમયનું કૃણ છે. પૂર્વના નૃપોએ આપેલાં ધન તે દેવોને આહુતિ કરેલાની શેષ સમાન છે અને ઉલટી કરેલા અજ્ઞ સમાન છે. ખરે ! કયો સુજન તે પુનઃ હરી લેશે ? ભૂમિદાન દેનાર સ્વર્ગમાં ૧૦ હજાર વર્ષ વસે છે, (પણ) તે દાન જપ્ત કરનાર અથવા તેમાં અનુમતિ આપનાર તેટલાં જ વર્ષ નરકમાં વાસ કરે છે. જે ભૂમિદાન જપ્ત કરે છે તે નિર્જલ વિન્ધ્યાદ્રિના શુષ્ક વૃક્ષોના કોતરોમાં વસતા કાળા સર્પ જન્મે છે !

(લી. ૭૫) આમાં દ્રવક, શ્રી શાર્વટનો પુત્ર, મહાપ્રતિહાર મહાક્ષપટલિક, રાજવંશી શ્રી સિદ્ધસેન છે. અને આ દાન તેના પ્રતિનિધિ હેમ્બટના પુત્ર, પ્રતિનર્તક, કુલપુત્ર અમાત્ય ગૃહ જેને તે લખવા મોકલ્યો હતો તેનાથી લખાયું છે.

(લી. ૭૭) સંવત્ ચારસો અધિક સુડતાળીશ, જેટ શુદ્ધિ પંચમી અથવા સંખ્યામાં સં. ૪૦૦ અને ૪૦ અને ૭, જેટ શુ. ૫ આ મારા સ્વહસ્ત છે.

એક વલ્લી દાનપત્રનું પહેલું પત્ર*

આ પત્ર' બરડ સ્થિતિમાં છે. તેની બન્ને બાજુએ તેમ જ નીચેના કાંઠામાં નુકશાન થયું છે. અને વચ્ચેથી તડ પડી છે. તેની કોરવાળીને કાંઠા કયા છે. તેનું માપ ૮૩" x ૧૧૩" છે, અને તેના ઉપર ૧૮ પંક્તિઓ લખેલી છે.

અક્ષરો બીજા કરતાં જરા મોટા કદના છે અને તે ચોખ્ખા કોતર્યા છે. લેખ વ્યાકરણની ભૂલો વગરનો છે.

આ દાનપત્ર વલ્લીમાંથી કાઢ્યું છે, અને શીલાદિત્ય ધર્માદિત્યના વર્ણનમાં છેલ્લા ભાગ-માંથી " ધર્માનુપરોષો " શબ્દથી ભાંગી ગયું છે. એટલે આ રાજાનું સંપૂર્ણ વર્ણન આપતાં બીજાં પત્રોમાં જોવાથી આપણે કહી શકીએ કે આ દાનપત્રનું બીજું પત્ર' નીચેનાં વાક્યથી શરૂ થવું જોઈએ.

જ્વલતરીઠ્ઠતાર્થસુખસંપદુપસેવાનિરૂઢધર્માદિત્યદ્વિતીયનામા પરમમાહેશ્વરશ્રીશીલાદિત્યઃ ।

આ કદાચ શીલાદિત્ય ૧ દાના એક દાનપત્રનું પહેલું પત્ર' હોય, કારણ કે તે રાજાનાં દાન-પત્રોનાં પહેલાં પત્રોમાં આ પત્રો પ્રમાણે જ અંત છે.

આ દાનપત્રનું માપ, પંક્તિઓ વિગેરે પણ તેના રાજાનાં દાનપત્રોનાં પત્રોમાં પ્રમાણે જ છે. હાખલા તરીકે સંવત્ ૨૮૭ નાં દાનપત્ર મુજબ.

અક્ષરાન્તર

- ૧ ઑ સ્વસ્તિ વલ્લીતઃ પ્રસભપ્રણતામિત્રાણાં મૈત્રકાણાત્રતુલવલસમ્પન્નમળ્હામો-
ગસંસ્કંતપ્રહાર-
- ૨ શતલઘ્વપ્રતાપઃ પ્રતાપોપનતવાનમાનાર્જ્જવોપાર્જ્જિતાનુરક્તમૌલમૃતશ્રેણીવલા-
વાપ્તરા-
- ૩ જ્યશ્રીઃ પરમમાહેશ્વરશ્રીમટાર્કાદવ્યવચ્છિન્નરાજવૃક્ષાન્માતાપિતૃચરણારવિન્દ-
પ્રણતિપ્રવિઘૌતાશેષ-
- ૪ કર્મવશૈશ્વવાસ્પ્રમૃતિ સ્વમ્નદ્વિતીયવાહુરેવ સમવપરગજઘટાસ્ફોટનપ્રકાશિતસત્ત્વ-
નિકષસ્તપ્રમા-
- ૫ વપ્રણતારાતિચૂહારત્નપ્રભાસંસ્કતપાદનસ્વરશ્મિસંહતિસ્સકલસ્મૃતિપ્રણીતમાર્ગસમ્ય-
ક્ષરિપાલન-

- ६ प्रजाहृदयरञ्जनान्वर्त्तराजशब्दः रूपकान्तिस्थैर्यगाम्भीर्यबुद्धिसम्पत्तिस्मर-
शशाङ्कादि-
- ७ [राजो] दधिनिदशगुरुष्वनेशानतिशयानश्शरणागताभयप्रदानपरतया तृणबद्ध-
पास्ताशेष-
- ८ [स्वकार्यफलः] प्रार्थनाधिकार्थप्रदानानन्वितविद्वत्सुहृत्प्रणयिहृदयः पाद-
चारीव सकलभुवन-
- ९ [मण्डलाभो] गप्रमोदः परममाहेश्वरः श्रीगुहसेनस्तस्य सुतस्तत्पादनस्वमयूख-
सन्तानविसृत-
- १० [जाद्वीजलौ] धप्रक्षालिताशेषकल्मषः प्रणयिशतसहस्रोपजीव्यमानसम्पद्रूप-
लोभादिवाश्रित-
- ११ [स्सरभस] माभिगामिकैर्गुणैस्सहजशक्तिशि[क्षाविशेषविस्मा] पितासिलध-
[नुद्धरः प्रथमनरपति-]
- १२ [समतिसृष्टा] नामनुपालयिता धर्मदायानामपाकर्त्ता प्रजोपधातकारिणामुप-
प्लवानां दर्श-
- १३ [यिता श्रीसरस्वत्यो] रेकाधिवासस्य संहतारातिपक्षलक्ष्मीपरि[भोगदक्षविक्र-
मो विक्रमोपसंप्रा-]
- १४ [प्तविमलपार्थिव] श्रीः परममाहेश्वरः श्रीधरसेनस्तस्य सुतस्तत्पादानु-
द्ध्यातस्स-
- १५ [जगदानन्दनात्यद्भु] तगुणसमुदयस्थगितसमग्रदिग्मण्डलस्समरशतविशद-
[शोभासनाय-]
- १६ [मण्डलाग्रद्युतिभा] मुरांसपीठो व्यूढगुरुमनोरथमहाभारस्सर्वविद्यापरापर-
[विभागाधि-]
- १७ [गमविमलमतिरपि स] र्वतस्सुभाषितलवेनापि सुखोपपादनीयपरितोषस्समग्र
[लोकागाध-]
- १८ [गाम्भीर्यहृदयो] पि सुचरितातिशयसुव्यक्तपरमकल्याणस्वभावः [खिली-]
- १९ [भूतकृतगुण] नृपतिपथविशोधनाधिगतोदग्रकीर्तिधर्मानुपरोधो

એક વલ્લી દાનપત્રનું પહેલું પત્ર*

આ પત્રાની જમણી બાજુનો થોડો ભાગ ભાંગી ગયો છે. તથા ડાબી બાજુએ પણ એક ન્હાનો કાપો પડ્યો છે. જેથી અગીયારમી પંક્તિ પછીથી બધી પંક્તિઓની શરૂવાતના થોડા અક્ષરો નાશ પામ્યા છે. તે શિવાય પત્ર સંપૂર્ણ છે. નીચે ઠીઠા માટેનાં બે કાણાંઓ વચ્ચે ૭૩"નું અંતર છે. પત્રાનું માપ ૮૩"×૧૩"નું છે. અને તેના ઉપર ૨૦ પંક્તિઓ લખેલી છે.

અક્ષરો જરા અસ્પષ્ટ થઈ ગયા હોવાથી બહુ મુશ્કેલીથી વાંચી શકાય છે.

ધરસેન ૩ જાના વર્ણનની શરૂવાતમાં લેખ ભાંગી ગયો છે. આ વર્ણન ઠઠાવ્ય કિતાવસંધા-નમાહિતારાતિપક્ષ એ શબ્દોથી પુરું થતું હશે. તે પછી બીજા પત્રાની શરૂવાત “મનોરથાલસંગ” સમ્યગ્વલક્ષિતાનેક” જેવા કંઈક શબ્દોથી થવી જોઈએ.

ધ્રુવસેન ૨ જાનાં પહેલાં પત્રાંઓ સાધારણ રીતે જે પ્રમાણે પૂરાં થાય છે તેમ આ પત્ર સ્વ પૂરું થાય છે.

અક્ષરાંતર

- ૧ ઓં સ્વસ્તિ સ્કન્ધાવારાત વાસકાત્ પ્રસમપ્રણતામિત્રાણાં
મૈત્રકાણામતુલબલસંપન્નમણ્ડલાભોગસંસક્તપ્રહારશતલબ્ધપ્રતાપ-
- ૨ પ્રતાપોપનતદાનમાનાર્જ્જવોપાર્જિતાનુરાગાદનુરક્તમૌલભૃતશ્રેણીબલાવાસરાજ્યશ્રિયઃ
પરમમાહેશ્વરશ્રીમંદાર્કાદિવ્યવચ્છિન્નરાજવ-
- ૩ હ્શાન્માતાપિતૃચરણારવિન્દપ્રણતિપ્રવિધૌતાશેષકલ્મષઃ શૈશવાત્મભૃતિ સ્વદ્વિ-
સીયબાહુરેવ સમદપરગજઘટાસ્ફોટનપ્રકાશિતસત્ત્વનિક-
- ૪ શસ્ત્રપ્રભાવપ્રણતારાતિચૂડારત્નપ્રભાસંસક્તપાદનચરશ્મિસંહતિઃ સંકલસ્મૃતિ-
પ્રણીતમાર્ગસમ્યક્પારિપાલનપ્રજાહૃદયરક્તનાન્વર્થ-
- ૫ રાજશબ્દઃ રૂપકાન્તિસ્થૈર્યધૈર્યગામ્ધીર્યશુદ્ધિસમ્પદ્ધિઃ સ્મરશશાન્કાદિરાજોદધિ-
ત્રિદશગુરુચનેશાનતિશયાનઃ શરણાગતાભયપ્રદાનપરત-
- ૬ યા તૃણવદપાસ્તાલેષસ્વકાર્યફલં પ્રાર્થનાધિકાર્થપ્રદાનાનન્દિતવિદ્વત્સુહૃત્ત્રણયિ-
હૃદયઃ પાદચારીવ સકલભુવનમણ્ડલાભોગ-
- ૭ પ્રમોદઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીગુહસેનસ્તસ્ય સુતસ્તત્પાદનચમયૂક્તસંતાનવિસૃતજાહ્વી-
મલૌઘપ્રક્ષાલિતાશેષકલ્મષઃ પ્રણયિશતસ-
- ૮ હસ્તોપજીવ્યમાનસમ્પદ્વૃપલોભાદિવાશ્રિતઃ સરમસમાભિગામિકૈર્ગુણૈસ્સહજશક્તિશિ-
ક્ષાવિશેષવિસ્માપિતાસ્થિલઘનુર્ધરઃ પ્રથમનરપ-

* જ. બા. શા. રો. એ. સો (નવી આશ્રિત) વો. ૧ પા. ૪૪-૪૫ ડી. બી. દિસંબર

૧ વાંચો નંશા. ૨ વાંચો નિકષ. ૩ વાંચો ફલઃ.

९. तिसमतिस्तृष्टानामनुपालयिता धर्मदायानामपाकर्ता प्रजोपघातकारिणामुपप्लवानां दर्शयिता श्रीसरस्वत्योरेकाधिवासस्य संहतारातिपक्षः—
- १० लक्ष्मीपरिभोगदक्षविक्रमो विक्रमोपसंप्राप्तविमलपार्थिवश्रीः परममाहेश्वरः श्रीभर-
सेनस्तस्य सुतस्तत्पादानुद्धयातः सकलजगदानन्द—
- ११ [ना]त्यद्भुतगुणसमुदयस्थगितसमग्रदिङ्मंडलः समरशतविजयशोभासनाथमण्डला-
ग्रश्रुतिभासुरतरासै पीठोदूढगुरुमनोर [थ-]
- १२ [म]हाभारः सर्वविद्यापरापरविभागाधिगमविमलमतिरपि सर्वतः सुभाषितलवे-
नापि सुखोपपादनीयपरितोषः समग्रलोक [गाध-]
- १३ [गा]म्भीर्यद्भुदयोपि सुचरितातिशयमुव्यक्तपरमकल्याणस्वभावः खिलीभूतकृत-
युगनृपतिपथविशोधनाधिगतो [दप्रकीर्तिः]
- १४ [थ] र्मानुपरोधोज्ज्वलतरीकृतात्थसुखसंपदुपसंवानिरूढधर्मादित्यनामा परम-
माहेश्वरः श्रीशीलादित्यः तस्या [नुजस्तत्पादानु-]
- १५ [द्धया]तः स्वयमुपेन्द्रगुरुणेव गुरुणात्यादरवता समभिलषणीयामपि राजलक्ष्मीं
स्कन्धासकर्ता परमभद्र इव [धुर्यस्तदाज्ञासम्पादनैक-]
- १६ [क]रसतयेवोद्बहन्वेदसुखरतिभ्यामनायासितसत्त्वसम्पत्तिः प्रणतिमेकां परित्य-
ज्य प्रख्यातपौरुषामिमानैरप्यरातिभिरनासादित—
- १७ प्रतिक्रियोपायः कृतनिखिलभुवनामोदविमलगुणसंहतिं 'प्रषभविघटितसकलकलि-
विलसितगतिः नीचजनाधिरोहिभिरशेषै—
- १८ द्वौषैरनामृष्टात्युन्नतहृदयः प्रख्यातपौरुषात्रकौशलातिशयगणतिथविपक्षक्षितिपति-
लक्ष्मीस्वयंग्रहप्रकाशितप्र—
- १९ वीरपुरुषप्रथमसंख्याधिगमः परममाहेश्वरः श्रीखरग्रहस्तस्य तनयस्तत्पादानुद्धयानः
सकलविद्याधिगमविहितनिखिल—
- २० विद्वज्जनमनःपरितोषातिशयः सत्त्वसंपदा त्यागौदाय्येण च विगतानुसंधानमाहि-
तारातिपक्ष

એક વલ્લી દાનપત્રનું પહેલું પત્રું^૧

વલ્લીના એક દાનપત્રનું આ પહેલું પત્રું છે. તે દાન, તેમાં લખેલી પંક્તિઓની સંખ્યા તથા તેમાંના મુદ્દા ઉપરથી વલ્લીવંશના કોઈ અંતકાલીન રાજાએ આપ્યું હોય તેમ જણાય છે.

તેમાંનો લેખ ધરસેન ૪ થાનાં વર્ણનથી પૂરો થાય છે. તે બધી બાબતોથી સુરક્ષિત છે, પરંતુ પત્રોની સપાટીમાં ચાર મોટાં તથા કેટલાંક ન્હાનાં ઠાણાંઓ પડેલાં છે. પત્રોનો મોટો ભાગ, ખાસ કરીને જમણી બાજુનો, જડા કાટના થરવડે ઢંકાયેલો છે. અને તે કોઈ પણ રીતે સાફ થઈ શકતો નથી. મુખ્યત્વે દરેક પંક્તિની શરૂવાતમાં થોડા અક્ષરો દેખાય છે. પત્રોનું માપ ૧૪૩" x ૧૨૩"નું છે. તેને છેડે ત્રાંબાની ઠડીઓ માટેનાં બે ઠાણાંઓ છે. આ ઠડીઓ ખોવાઈ ગઈ છે.

કાટના થર નીચે ઢંકાયેલા અક્ષરો અનુમાનથી આપવાને બદલે પંક્તિની શરૂવાતના જેટલા અક્ષરો વાંચી શકાય છે તે નીચે આપું છું. લેખના બાકીના ભાગ માટે આવાં બીજાં પહેલાં પત્રોઓમાં વાંચનારે જોઈ લેવું: દાખલા તરીકે ઉપર પ્રસિદ્ધ કરેલું સં. ૩૫૬ નાં દાનપત્રનું પહેલું પત્રું.

અક્ષરાન્તર

૧ [ઓં સ્વસ્તિ વિજયસ્કન્ધાવારાત્ર પુ]લેખક (?) [વાસકાત્ર] ...					
૨ પનતદાનમાનાર્જ્જવોપાર્જિતાનુરાગા
૩ વિન્દપ્રણતિપ્રવિષૌતાશેષ
૪ ચૂહારત્નપ્રભાસંસક્તપાદનસ
૫ સ્થૈર્યધૈર્યગામ્ધીર્યબુદ્ધિસંપન્નિઃ
૬ ર્યફલઃ પ્રાર્થનાધિકાર્થપ્રદાનાનન્દિત
૭ પાદનસ્રમયૂત્સંતાનવિસૃત
૮ ગુણૈસ્સહજશક્તિશિક્ષાવિશે

९ रिणामुपप्लवानां दर्शयिता
१० ममाहेधरः ^१ भीधरसेनस्तस्य सुत
११ सनाथमण्डलाग्रद्युतिभासुर
१२ लवेनापि सुखोपपादनीयपरितोषः
१३ नृपतिपथविशोधनाधिगतोदग्रकीर्ति
१४ 'दित्यस्तस्यानुजस्तत्पादानुद्धयात
१५ संपादनैकरसतयैवोद्धह
१६ परावज्ञामिमानरसानामालिङ्गितमनोवृत्तिः
१७ नामोदविमलगुणसंहतिः
१८ रुपास्त्रकौशलातिशयगणतिथविपक्ष
१९ तस्य ^२ तनयस्तत्पादानुध्यातः
२० नासमाहितारातिपक्षमनोरथाक्षमङ्गः
२१ विनयशोभाविमूषणः समरशत
२२ भूतास्त्रकौशलाभिमान
२३ सकलपूर्वनरपतिरतिदुस्ताधनामपि
२४ रिच स्वयमभ्युपपन्नः प्रकृतिभि
२५ न्तिस्तध्वान्तराशिः सततोदितसविता
२६ विग्रहसमासनिश्चयनिपुणः
२७ रुमयोरपि निष्णातः प्रकृष्टविक्रमोपि
२८ वतामुदयः समयसमुपजनित
२९ 'श्रीधुवसेनस्तस्य सुत
३० एव श्रवणनिहितमौक्तिकालङ्कार
३१ 'मृदुकरग्रहणादमन्दीकृतानन्द

१ धरसेन २ जे. २ आ शिलादित्य १ जे. ३. तेन अपर नाम धर्मादित्य जे. ३ आ अरअनु नाम जे. शिलादित्यनो अनिष्ट धंध. ४ आ धरसेन ३ जे. ४ आ धुवसेन २ जे. ५ आ धरसेन ४ थानी प्रशस्तिनो आरंभनो आग जे.

એક વલ્લભી દાનપત્રના પહેલા

પતરાંનો એક કકડો⁺

વલ્લભીના એક અંતકાલીન રાજના દાનપત્રના એક પહેલા મોટા તામ્રપત્રનો આ ન્હાનો કકડો છે. બધી બાબતોએ નુકશાન થયું હોવાથી આમાંથી કંઈ પણ ઉપયોગી હકીકત મળતી નથી. આ કકડો હાલની સ્થિતિ પ્રમાણે સુરક્ષિત છે. અને જ્યાં જ્યાં અક્ષરો સુરક્ષિત છે, ત્યાં ત્યાં સહેલાઈથી વાંચી શકાય છે. ધ્રુવસેન ૨ જાના બાલાદિત્યના વર્ણન પાછી પત્ર પૂરું થાય છે.

અક્ષરાન્તર

૧	
૨	
૩	પ્તવિમલપાર્થિવશ્રી: પરમમાહેશ્વરશ્રીધર ^૧					
૪લક્ષ્મણશતવિજયશ્લોકમાસનાથમળલ.					
૫	વિમલમતિરપિ સર્વતઃ સુમાધિતલેવનાયિ સુસ્થો					
૬	પરમકલ્યાણસ્વમાવઃ સિલીમૂતકૃતયુગ				
૭રૂઢધર્માદિત્યદ્વિતીયનામા પરમમાહેશ્વર ^૨					

+ જ. બા. આ. રા. બે. સો. (નવી આજ્ઞા) વો. ૧ પા. ૪૮ કી. બી. દિસેક્ટર.

૧ પેલી બે લીટીઓ વાંચી શકાતી નથી. ૨ આ ધ્રુવસેન ૨ જો હોવો જોઈએ. ૩, શિલા-દિત્ય ૧ લો.

८	समभिरूषणीयामपि राजलक्ष्मीं स्वल्पासक्त
९	सत्त्वसंपत्तिः प्रभावसंपद्वशीकृतनृपति
१०	त्यज्यप्रख्यातपौरुषामिमानैरप्य
११	सकलकठिबिलसितगतिर्नचजना
१२	गणतिथविपक्षक्षितिपति
१३	^१
१४	^२
१५	शोभाविभूषणः समरशत
१६	परिभूतास्रकौशलाभिमान ^३
१७	यिता विषयाणां
१८ ^४

१ आ लीटीमां पश्यन्तुं नाम आवुं ज्ञेयम्. २ वंयाती नथी. ३ आ अध्याहार लीटीमां पश्यन्तुं नाम आवुं ज्ञेयम्. ४ अहि छेउ धुवसेन २ न ठिँ यासादित्यना वर्णनना भाग होवे ज्ञेयम्.

એક વલ્લભી દાનપત્રના પહેલા પતરાંનો એક કકડો*

વલ્લભી વંશના અંતકાલીન કોઈ રાજાનાં દાનપત્રના પહેલા ભાગના એક મોટા પતરાનો આ કકડો છે. આ કકડો બધી બાજુએ નુકશાન પામેલો છે. તેમાં અસંખ્ય ન્હાનાં કાણાંઓ છે તે ઉપરાંત તે બહુ જ બરડ સ્થિતિમાં છે. અક્ષરો મોટા કદના અને સારી રીતે કાતરેલા છે અને જ્યાં જ્યાં રક્ષિત છે ત્યાં સુશ્કેલી વગર વાંચી શકાય છે.

અક્ષરાન્તર

૧	પરિતોષા
૨	શાસ્ત્રકલાલોક
૩	પ્રત્યલોદગ્રવાહુ
૪	કલનૃપતિમણ્ડલામિનન્દિતશાસન:
૫	પતિરતિ દુસ્સાધાનામ્ પ્રસાધયિતા
૬	જ્ઞ: પ્રકૃતિભેરધિગતકલાકલાપઃકાન્તિમા
૮	ન્સિતષ્વાન્તરાશિ: સતતોદિતસવિતા પ્રકૃતિમ્ય: પરંપ્ર-
૯	સન્ધિવિગ્રહસમાસાનિશ્ચયનિપુણ સ્થાનેનુરૂપમાદેશં
૧૦	રુમયોર[પિ નિ]જ્ઞાત: પ્રકૃષ્ટવિક્રમોપિ કરુણામૃદુહૃદ
૧૧	દોષવતામુદયસમુપજ [નિત] જનતાનુરાગપ
૧૨	દેશ્વરશ્રીધ્રુવસેનસ્તસ્ય [સુતસ્ત]ત્પાદકમલ
૧૩	વિભ્રમમલ

શ્રી:

ગુજરાતના ઇતિહાસિક લેખ

ગુજરાત
ચાલુક્ય વંશના લેખો

ગુજરાત ચાલુક્ય વંશના લેખો

નં. ૧૦૨

ચાલુક્ય વિજયરાજનાં ખેડાનાં તામ્રપત્રો

ચે. સં. ૩૯૪ વૈ. સુ. ૧૫=ઈ. સ. ૬૪૨

આ તામ્રપત્રો પ્રો. જે. ડાઉસને રા. એ. સો. ના જરનલમાં (ન્યુ. સીરીઝ) વો. ૧ પા. ૨૪૭ મે પ્રસિદ્ધ કર્યાં હતાં. તે હાલમાં રા. એ. સો.ની લાઇબ્રેરીમાં છે. ત્યાંથી માગીને અક્ષરાન્તર તથા તરજુમે વિગેરે કરીથી કરીને પ્રસિદ્ધ કરું છું :

આ પતરાં ઈ. સ. ૧૮૨૭ માં ખેડામાંથી મળેલાં છે. તેના વાયવ્ય ખૂણાએ વતુઆ નદી વહે છે તેના પાણીથી દીવાલ ધોવાઈ જવાથી આ તામ્રપત્રો મળ્યાં હતાં.

પતરાં બે છે અને તેનું માપ ૧૩ $\frac{૧}{૪}$ " x ૮ $\frac{૧}{૪}$ " છે. તેની કેર તેને સુરક્ષિત રાખવા માટે સ્ક્રેજ વાળેલી છે. બે કડી માટે કાણાં છે પણ કડી તેમજ સીલ ઉપલબ્ધ નથી. ભાષા સંસ્કૃત છે. લિપિ શરૂવાતનાં ચાલુક્ય અને ઠઠ્ઠળ તામ્રપત્રો ઉપરના જેવી જ છે.

વિજયપુર ગામે મુકામ હતો ત્યાંથી દાન આપવામાં આવેલ છે. ચાલુક્ય વંશના જયસિદ્ધના દીકરા યુદ્ધવર્માના વિજયરાજે આ દાન આપેલું છે.

જંબુસરના અશ્વર્ય અને પ્રજ્ઞચારીએને દાનમાં પરિચય ગામ આપવામાં આવેલ છે. આ જંબુસર ખેડા અને ભરૂચની વચ્ચે ખેડાથી અગ્નિ ખૂણે ૫૦ માઈલ ઉપર અને ભરૂચથી વાયવ્યમાં ૨૫ માઈલ ઉપર આવેલ છે.

પરિચય શોધી શકાયું નથી. દાન ૩૯૪ મા વર્ષમાં વૈશાખ સુદ પૂર્ણિમાને દિવસે આપેલ છે. તિથિ પંક્તિ ૩૨ મે શરદામાં અને પં. ૩૪ મે અંકમાં આપવામાં આવેલ છે. તેથી ૩૦૦, ૬૦, ૪, ૧૦ અને ૫ એટલા અંકનાં ચિહ્નો પ્રાપ્ત થાય છે. આ ચિહ્નો, ચાર અને પાંચનાં ચિહ્નો સિવાય, ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૪૨ મે વલ્લી અને ચાલુક્ય સમયનાં ચિહ્નો ડા. ભગવાનલાલે આપ્યાં છે તેને મળતાં છે.

આ દાનની સાલ ક્યા સંવતની છે તે બાબતમાં પ્રો. ડાઉસને સંવત્સરનો અર્થ વિક્રમ સંવત્ કરેલ. ત્યારબાદ મી. કે. ટી. તિલેગે તે શક સંવતની સાલ છે એમ પૂરવાર કરેલ (જ. બો. ઐ. રા. એ. સો. વો. ૧૦ પા. ૩૪૮). પરંતુ જે ગુર્જર તામ્રપત્રોને આધારે તેણે શક સંવત્ વપરાયો છે એમ માનેલ તે તામ્રપત્રો પણ ચેદી સંવતમાં છે એમ સિદ્ધ થયું છે. તેથી આ સાલ પણ ચેદી સંવતની હોવી જોઈએ અને તે ઈ. સ. ૬૪૨ ની બરાબર થાય છે.

વિશેષમાં પ્રો. ડાઉસને તેમ જ મી. તિલેગે ચાલુક્યનું વંશવૃક્ષ ઉપજાવવાનો તેમ જ દક્ષિણના ચાલુક્ય સાથે સંબંધ શોધી કાઢવાનો પ્રયત્ન કરેલ તે બૃલભરેલો છે, એમ વિસ્તારથી ડા. કુલીટે બતાવી આપેલ છે. વંશાવળી સંબંધમાં તેઓએ કરેલા ઘણાં જિહ્વાપોહ પછી છેવટ એમ નિર્ણય થાય છે કે વિજયરાજના મૃત્યુ પછી અગર લડાઈમાં હાર અને મરણ પછી ઉત્તરમાં ચાલુક્યની સત્તા પડી ભાંગી અને ગુર્જર અથવા વલ્લી રાજાએ જોરમાં આવ્યા. પુલકેશી ૧ લો તે વંશનો વારસ હોતો અને તે નાઠો ત્યારે તેની સાથેના અનુયાયીની મદદથી રસ્તે ઠઠ્ઠળ પલ્લવ રાજાએ પાસેથી વાતાપિ પડાવી ક્ષમને ત્યાં નવું રાજ્ય સ્થાપ્યું. અથવા આ વિજયરાજના તામ્રપત્રને હદ બીજાનાં તામ્રપત્ર સાથે સરખાવતાં એમ પણ સંભવિત છે કે ચાલુક્યો ગુર્જરના ખંડીયા હતા પણ પુલકેશીએ સ્વતંત્ર થઈને દક્ષિણ તરફ પ્રયાણ કરી નવું રાજ્ય સ્થાપ્યું.

આ તામ્રપત્રની પાછળ ક્રેટરીને છેકી નાંખેલ લેખ છે તે સાફ કરીને વાંચી જોતાં બીજી બાજુના પતરામાંની જ હકીકત છે.

अक्षरान्तर

पतस् पहेल्लं

- १ स्वास्ति विजयस्कन्धावारात् विजयपुरवासकात् शरदुपगमप्रसन्नगगनतलविमल-
विपुले विविधपुरुषरत्नगुण-
- २ निकरावभासिते महासत्त्वापाश्रयदुर्लभ्ये गांभीर्यवति स्थित्यनुपालनपरे महोद-
धाविव मानव्यसगोत्राणां हा-
- ३ रीतिपुत्राणां स्वामिमहासेनपादानुध्यातानां चालुक्यानामन्वये व्यपगतसजलज-
लधरपटलगगनतलगतशीशीरकर
- ४ किरणकुवलयतरयशसः[यशाः]श्री जयसिंहराजः[॥]तस्य सुतः प्रबलरिपु-
तिमिरपटलभिदुरः सततमुदयस्थोनक्तन्दिव-
- ५ मप्यखण्डितप्रतापो दी[दि]वाकर इव बलभरणविक्रान्त श्री बुद्धवर्मराजः
[॥]तस्य सूनुः मि[पृ]श्रिव्यामप्रतिरथः चतुरुदधिसलिला-
- ६ स्वादितयशो[शा]धनदवरुणेन्द्रान्तकसमप्रभावः स्वबाहुवलोपात्तोजितराज[ज्य]
श्रीः प्रतापातिशयोपनतसमप्रसामन्त म-
- ७ ण्डलः परस्परापीडितधम्मा[र्म्मा]र्थकामनिमो[र्मो]चि प्रणतिमात्रमुपरि-
तोषगंभीरोन्नतहृदयः सम्यक्प्रजापालनाधिगतः दीना-
- ८ न्धकृपणभे[श]रणागतवत्सलः यथामिर्लषितफलप्रदो मातापितृपादानुध्यातः
श्रीविजयरजस्सर्वोर्नेर्ष विषयपतिराष्ट्र
- ९ ग्राममहत्तराधिकारिकादीन्समनुदर्शयत्यस्तु वस्संविदितमस्माभिर्यथा काशाकूल-
विषयान्तरगतः सन्धियरपूव्वि[र्वि]ण परिय-
- १० य एष ग्रामः सोद्वं[द्वं]गः सोपरिकरः सर्व्वदित्यविष्टिप्रातिभेदिका परिहीणः
भूमिष्ठि[च्छि]द्वन्यायेनाचाटभटप्रावेश्यः जम्बुस-
- ११ र सामान्यमा[वा]जसनेय काण्वाध्वर्य्य[र्य्य]सन्नञ्जचारी[रि]णां मातापित्रो-
रात्मनश्चपुण्ययशोमिष्टद्वये वैशाखपूर्णमास्यामुदकाति
- १२ सर्गेण प्रतिपादितः[॥]मारद्वाजसगोत्रादित्यरविः[वेः]पत्तिके हे इन्द्रसूराय
पत्तिका ताविसूराय द्वयर्षपत्तिका ईश्वरस्यार्ष पत्तिका

- १३ दामाय पत्तिका द्रोणायार्धपत्तिका अत्त[र्त]स्वामिने अर्धपत्तिका मैलायार्ध-
पत्तिका षष्टिदेवायार्धपत्तिका सोमायार्धपत्तिका रामश-
- १४ श्मर्णेर्धपत्तिका भाय्यायार्धपत्तिका द्रोणधरायार्धपत्तिका धूम्रायणसगोत्रआणुकाय
दिवर्धपत्तिका सूरायार्धपत्तिका ॥ दण्डकीय-
- १५ सगोत्रभट्टेः पत्तिका समुद्राय दिवर्धपत्तिका द्रोणाय पत्तिकात्रयं ताविशश्मर्णे
पत्तिके द्वे भट्टिनेर्धपत्तिका व[च]त्राय पत्तिका
- १६ द्रोणश्मर्णेर्धपत्तिका द्वितीयद्रोणश्मर्णेर्धपत्तिका ॥ काश्यपसगोत्रवप्स्वामिने
त्रिसः पत्तिका दुर्गश्मर्णेर्धपत्तिका दत्ताया-
- १७ यार्धपत्तिका ॥ कौण्डीन[ण्य]सगोत्र वादाया वर्धपत्तिका शेलाय
पत्तिका द्रोणाय पत्तिका सोमायार्धपत्तिका सेलायार्धपत्तिका
- १८ व[च]त्रश्मर्णेर्धपत्तिका भायिस्वामिनेर्धपत्तिका माधरसगोत्रविशाखाय पत्तिका
धरायपत्तिका नन्दिने पत्तिका कुमाराय पत्तिका
- १९ रामाय पत्तिका बाश्रस्यार्ध पत्तिका गणायार्धपत्तिका कोट्टुवायार्धपत्तिका भायिव
[भ?]ट्टायार्धपत्तिका नर्मर्णेर्धपत्तिका रामश्मर्णेर्ध-
- २० पत्तिका हारितसगोत्रधर्मधराय दिवर्धपत्तिका ॥ वैष्णवसगोत्रभट्टिने पत्तिका गौ-
तमसगोत्र धरायार्धपत्तिका अम्मधरा-
- २१ यार्धपत्तिका सेलायार्धपत्तिका ॥ शाण्डिलसगोत्रदामायार्धपत्तिका लक्ष्मणसगोत्र-
कार्कस्य पत्तिका

पतरुं बीजुं

- २२ वत्ससगोत्रगोपादित्याय पत्तिका विशाखायार्धपत्तिका सूरायार्धपत्तिका मायिस्वामि-
नेर्धपत्तिका यक्षशर्मा—
- २३ धपत्तिका ताविसूरायपत्तिका कार्क[क]स्यार्धपत्तिका ताविशम्म[र्म]णेर्धपत्तिका
शम्मणेर्धपत्तिका कुमारायार्धपत्तिका
- २४ मात्रिश्चरयार्धपत्तिका बाटलायार्धपत्तिका[॥]एतेभ्यः सर्वेभ्यः बलिचरुवैश्वदेवा-
ग्निहोत्रादिक्रियोत्सर्पणार्थं आचन्द्रकर्णवक्षि—
- २५ तिस्थितिसमकालीनः पुत्रपौत्रान्वयभोग्यः यत[तो]स्मद्वंश्यैरन्यैर्वागाभिभोगपति-
भिस्सामान्यभूप्रदानफलेप्सुभिः नलवेणुकदलि
- २६ सारं संसारमुदधिजलवीची चपलांश्च भोगान् प्रबलपवनाहताश्वत्थपत्रचञ्चलं च
श्रियं कुसुमितशिरीषकुसुमसद-
- २७ शापायं च यौवनमाकलय्य अयमस्मदायोनुमन्तव्यः पालयितव्यश्च योवाञ्छानतिमि
रपटलावृतमतिराच्छिद्य[द्या]दाच्छि—
- २८ द्यमानं वानुमोदेत स पञ्चभिर्महापातकैस्संयुक्त[क्तः] स्यात् उक्तं च भगवता
वेदव्यासेन व्यासेन ॥ षष्टिं
- २९ मेवसति वसेत् विन्ध्याटवीश्वतोयासु
- ३० योहिजायन्ते बहुभिन्वमुषा
- ३१ तस्य तदा फलं ॥ उर्व्वदत्तं द्विजातिभ्यो यानीह
- ३२ दत्तानि पुनराददीत ॥ संवत्सरश
- ३३ तत्रये चतुर्ध्वत्यधिके वैशाख पौर्णमास्यां नन्नवा[चा]सापक दूतकं लिखितं
महासन्धिविग्रहाधिकृतेनखुद[ड्ड]स्वा-
- ३४ मिना ॥ संवत्सर ॥ ३९४ ॥ वैशाख सु १५ ॥ क्षत्रियमातृसिंहेनोत्कीर्णानि ॥

ભાષાન્તરમાંથી અમુક ભાગ

સ્વસ્તિ વિજયપુર મુકામેથી—

હારીતિના વંશનો, માનવ્ય ગોત્રના અને સ્વામી મહાસેનના પાદનું ધ્યાન ધરનારા ચાહુ-
ભ્યોના વંશમાં—

જે વંશ મોટા સમુદ્ર જેવો, શરદસમયમાં પ્રસન્ન ગગનતલ જેવો વિમલ, અનેક નરરત્નોના
ગુણોથી દેહીપ્રમાણ, મહાસત્વોના આશ્રય રૂપ હોઈને જે હુલેધ્ય ગાંભીર્યવાન સ્થિતિનું પાલન
કરવામાં તત્પર એવો હતો તેમાં શ્રીજયસિદ્ધ હતો

તેને દીકરો શ્રી બુદ્ધવર્મન હતો.

તેનો દીકરો શ્રી વિજયરાજ દેશના
બધા મહત્તરોને તેમ જ અધિકારીને હુકમ કરે છે કે—

તમને બધાને વિહિત થાઓકે વૈશાખની પૂર્ણિમાને દિવસે માતાપિતાના પુણ્યની વૃદ્ધિ
માટે કાશાકૂલ પરગણામાં પ્રથમ સન્ધ્યાર નામે ઓળખાતું અને હાલનું પરિચય ગામ
દાનમાં આપવામાં આવ્યું છે. તે દાન વાજસનેય શાખાના અને કાણ્વ ગોત્રના જંબુસરના
અધ્વર્યુ અને પ્રહચારીઓને આપવામાં આવેલ છે.

(પં. ૧૩-૨૪) જૂદી જૂદી વ્યક્તિઓને આપેલ દાનની વિગત આપેલ છે.

બાલ, ચરૂ, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત્ર અને ણીજી વિધિઓ માટે સૂર્ય, ચન્દ્ર, સમુદ્ર અને પૃથ્વીની
સ્થિતિ પર્યંત ટકે તેવી રીતે દાન આપવામાં આવેલ છે અને હવે પછીના રાજ્યોએ તે દાનને
અનુમતિ આપવી અને પાલન કરવું.

ત્યાર બાદ દાનનો લોપ કરવામાં જે પાપ છે તેનો જ્યાલ આપનારા શ્લોકો છે.

આ દાનનો દ્વતક નન્નવાસપક હતો અને લેખક બુદ્ધસ્વામી હતો. દાન ૩૬૪ મા વર્ષમાં
વૈશાખ પૂર્ણિમાને દિવસે આપવામાં આવેલ છે. ક્ષત્રિય માતૃસિદ્ધે કોતર્યું છે.

ક્રયાશ્રય શીલાદિત્યનાં નવસારીનાં તામ્રપત્રો.^૧

ચે. સં. ૪૨૧ માધ. સુ. ૧૩ ઈ. સ. ૬૭૧

વડોદરા સ્ટેટના નવસારી પ્રાંતના મુખ્ય શહેર નવસારીમાંથી આ તામ્રપત્રો મળ્યાં હતાં. જ. ઓ. બ્રે. રો. એ. સો. ના. વો. ૧૬ પાને ૧ લે ડો. ભગવાનલાલે આ તામ્રપત્રો પ્રસિદ્ધ કર્યાં છે. ડો. ફ્લીટે મોકલેલી પ્રતિકૃતિ ઉપરથી હું ફરી પ્રસિદ્ધ કરું છું. તેણે તામ્રપત્ર સંબંધી નીચેની નોંધ મોકલી હતી.

“૧૮૮૪ માં શાહીની છાપ બનાવી હતી તેની ઉપરથી મારી દેખરેખની નીચે આ પ્રતિકૃતિઓ બનાવી છે. તે પતરાં મને ડો. ભગવાનલાલ પાસેથી માગવાથી મળ્યાં હતાં. તે વખતે લીધેલા ફોટોગ્રાફ ઉપરથી સીલની પ્રતિકૃતિ કરી છે. તામ્રપત્રો બે છે અને તે ૮૪”લાંબાં છે. પહોળાઈ છેડા ઉપર ૫” અને વચમાં ૪૪” છે. કોર કયાંક કયાંક નાડી છે, પણ તે ઘડતર દોષને લીધે છે, નહીં કે રક્ષણને માટે કોરો વાળવાનો પ્રયાસ કર્યો હોય. પતરાં ફળદાર છે અને અક્ષરો ઊંડા છે, છતાં બીજી બાજુ દેખાતા નથી. કોતરકામ સાફ છે. કડી ૬૬” નાડી છે અને વ્યાસ ૧૩” છે. પતરાં મને મળ્યાં તે પહેલાં કડી કપાઈ ગઈ હતી. સીલને હમ્મેશની માફક કડી સાથે રેવેલી છે; તે ગોળ છે અને તેનો વ્યાસ ૧૩” છે. તેના ઉપર માત્ર શ્રીજામળ્ય એટલા જ અક્ષર છે. બન્ને પતરાંનું વજન ૨ પાઉન્ડ (સ્તલ) છે અને કડી તથા સીલનું પડે આઉન્સ (અધોળા) મળી કુલ વજન ૨ પા. પડે આ. થાય છે.”

ચાલુક્યના બીજા લેખોના જેવી જ લિપિ છે. સાલ છેવટે શબ્દમાં તથા અંકમાં લખવામાં આવેલ છે. ભાષા સંસ્કૃત છે અને ઘણો ભાગ ગદ્યમાં છે. પતરાં સારી રીતે કેતરેલાં છે તેમ જ સુરક્ષિત છે, છતાં ગંભીર ભૂલોથી ભરેલાં છે. અક્ષરાન્તર ઉપરથી બેઈ શકાશે કે ઘણા અક્ષરો અને શબ્દો મૂકી દીધેલા છે અને ઘણા ખોટા લખાયા છે. પાંક્તિ ૧૫ માં આખો શબ્દ રહી ગયો છે, જે અટકળી શકાતો નથી.

(પં. ૧) લેખ વિષ્ણુના વરાહ અવતારની સ્તુતિથી શરૂ થાય છે.

(પં ૫-૬) ચાલિક્યના વંશમાં પુલકેશી વલ્લભ જનમ્યો હતો.

તેણે પોતાના બાહુબળથી દુશ્મનોના સંઘને હરાવ્યો હતો, તે રામ અને યુધિષ્ઠિર જેવો હતો અને સાચા વિક્રમવાળો હતો.

(પં. ૬) તેનો દીકરો ધરાશ્રય જયસિંહ વર્મા હતો. તેની સત્તા તેના મહોટા ભાઈ મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર ભટ્ટારક વિક્રમાદિત્ય સત્યાશ્રય પૃથિવીવલ્લભે વધારી હતી. તે માતપિતાનાં તેમ જ પવિત્ર નાગવર્ધનનાં ચરણનું ધ્યાન કરતો હતો. તેણે અતુલ બલથી વલ્લભ વંશનો પરાભવ કર્યો હતો.

(પં. ૧૩) તેનો પુત્ર યુવરાજ ક્રયાશ્રય શીલાદિત્ય હતો. તેણે શરહના પૂર્ણ ચન્દ્રની કિરણ-માળા જેવી પવિત્ર કીર્તિના ખજાને વડે આકાશની બધી દિશાઓ ઉજ્જવળ કરી હતી. તે રાજ-રાજ (કુબેર) જેવો ઉદાર હતો. તે રૂપ અને સૌન્દર્યવાન હોઈને કામદેવ જેવો હતો અને વિદ્યાધરના મુખી (નરવાહન કન્ત)ના જેવો શૂરવીર અને કળાકૌશલ્યવાન હતો.

(પં. ૧૬) નવસારિકામાં રહીને તેણે પ્રાણલુભોગિષ્ઠવામિનને આસદિ ગામ દાનમાં આપ્યું.

૧ એ. ઈ. વો. ૮ પા. ૨૨૬ પ્રો. ઈ. ફુલ્કર

૨ ઈંગ્લેન્ડ એટલાસ શીટ નં. ૨૩ ક. ૫. (૧૮૮૮) અક્ષાંશ ૨૦°૫૭ રેખાંશ ૭૨°૫૬

૩ ચાલુક્યના આ પાઉન્ડ માટે જુઓ ડો. ફ્લીટકૃત કોનેસ્ટીટ કેનેરી ડીસ્ક્રીપ્શન પા. ૩૩૬ નોટ ૩ ૪ સાલ ઉપર શીલાદિત્યની સાથેના આશ્રયને સંધિ દ્વારા પાડીને શ્રી જામળ્ય એમ લખેલ છે.

દાન લેનાર સામન્ત સ્વામિનને દીકરો, માત્રીશ્વર (?) નો ભાઈ, કિલ્લસ્વામીનો શિષ્ય અને અધ્યક્ષ હોતો. સામન્તસ્વામી આગામી સ્વામીનો દીકરો, અને કાશ્યપ ગોત્રનો હોતો અને નવસારિકામાં રહેતો હોતો.

દાનમાં આપેલું ગામ બાહિરિકના પેટા વિભાગ કણ્ડવલાહારમાં આવેલું છે.

છેલ્લી બે પંક્તિમાં લખ્યું છે તે સુજળ આ દાન ૪૨૧ માં વર્ષમાં માઘ સુ. ૧૩ ને દિવસે ધનજય કે જે સન્ધિવિગ્રહનો અધિકારી હતો તેણે લખ્યું હતું.

આ દાનપત્રમાં જે રાજાઓનાં નામ આવે છે તે પૈકીનાં બે બાદામીના પાશ્ચાત્ય ચાલુક્ય રાજાઓનાં છે. એક પુલકેશી વલ્લભ એટલે કે પુલકેશી ૨ જે અને બીજો તેનો દીકરો વિક્રમાદિત્ય સત્યાશ્રય પૃથિવીવલ્લભ એટલે કે વિક્રમાદિત્ય ૧ હો છે.

વિક્રમાદિત્યને નાગવર્ધનના^૧ ચરણનું ધ્યાન કરતો તથા પલ્લવ વંશનો^૨ પરાભવ કરતો વર્ણવ્યો છે. તેનાં મહારાજાધિરાજ ઇત્યાદિ બિરુદોથી જયસિંહવર્મા અને શીલાદિત્યથી અધિક હરજનનો પુરવાર થાય છે. જયસિંહવર્મા પુલકેશી ૨ જના દીકરા વિક્રમાદિત્યનો નાનો ભાઈ હતો. દાનપત્રમાં પણ કહેલું છે કે તેની સત્તા તેના મ્હોટા ભાઈથી વધેલી હતી. સંભવિત છે કે નવસારીકાવાળા પ્રાંતના સૂબા તરીકે તેના મ્હોટા ભાઈએ નીમ્યો હોય અને ત્યાં તેનો દીકરો રહેતો હોય અને આ આસદિ ગામ દાનમાં આપ્યું હોય. ક્રયાશ્રય શીલાદિત્યનું બીજું તામ્રપત્ર સુરતમાંથી મળેલું છે અને તેમાં કાર્મણ્ય, બોસુમ્મલા અને અલ્લૂરક એમ ત્રણ ગામડાનાં નામ આવે છે. ડા. બુલ્હરે ઉપલાં બધાં ગામોને નવસારિ, અસ્તગામ^૪ કામરેજ, ઉમ્મેલ અને અલુરા^૫ તરીકે શોધ્યાં છે. તે બધાં તાપીની દક્ષિણે લાટ અથવા દક્ષિણ ગુજરાતમાં આવેલાં છે.

ચાલુક્ય વંશની ગુજરાત શાખાનાં કુલ ચાર તામ્રપત્રો જણાવ્યાં છે :

(અ) ક્રયાશ્રય શીલાદિત્યનાં નવસારીનાં તામ્રપત્રો. વર્ષ ૪૨૧.

(બ) " " સુરતનાં તામ્રપત્રો વર્ષ ૪૪૩.

(ક) તેના ભાઈ જયાશ્રય મંગલરાજનાં બલસારનાં અપ્રસિદ્ધ તામ્રપત્રો શક સંવત્ ૬૫૪નાં^૬

(ડ) જયાશ્રય મંગલરાજના નાના ભાઈ અવનિજનાશ્રય પુલકેશીરાજનાં નવસારીનાં તામ્રપત્રો સંવત્ ૪૬૦નાં^૭

ઉપરનાં 'અ' અને 'બ' અનુસાર જયસિંહવર્મા અને તેનો દીકરો યુવરાજ શીલાદિત્ય વિક્રમાદિત્ય ૧ લા(ઈ. સ. ૬૫૫-૮૦)ના સંવત્ ૪૨૧ માં તેમ જ વિનયાદિત્ય(ઈ. સ. ૬૮૦-૬૬)નાં ૪૪૩ માં વર્ષમાં સમકાલીન હતા. આ ૨૪૬-૫૦૦ ઇ. સ. થી શરૂ થતા ચેદી (કલચુરી) સંવત્ સિવાય બીજો હોવાનો સંભવ નથી. આ પ્રમાણે શરૂ કરીને શીલાદિત્ય નાં બે દાન ઇ. સં. ૬૭૧ અને ૬૯૨ નાં કરે છે. યુવરાજ શીલાદિત્યના મૃત્યુ પછી જયસિંહવર્મા પછી રાજ કરતા મંગલરાજનાં બલસારનાં તામ્રપત્રો (ક) શક સંવત્ ૬૫૧(ઈ. સ. ૭૩૧-૭૨૧)નાં છે. 'અ' અને 'બ' ની માફક 'ડ' ની સાલ કલચુરી સંવતની લેવી જોશે. પુલકેશીરાજ જે મંગલરાજનો નાનો ભાઈ હતો તે ઇ. સ. ૭૩૬^{૧૧}માં રાજ કરતો હતો.

અંતમાં એટલું કહેવું જોઈએ કે બાહિરિક વિષય અને પેટા વિભાગ કણ્ડવલાહાર જેમાં આસદિ ગામ આવેલું છે તે બંને શોધી શકાયાં નથી.

(૧) જુઓઈ. એ. વો. ૬ પા. ૧૨૩ અને જ. બા. એ. રો. એ. સો. વો. ૧૬ પા. ૫ એક શકમંદ તામ્રપત્રમાં નાગવર્ધનનું નામ બે વખત આવે છે. ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૧૨૩ અને ડીનેસ્ટ્રીઝ કેનેરી ડીસ્ટ્રીક્ટ પા. ૩૫૭. (૨) સરખાવો સાઉથ ઈસ્ટીયન ઈસ્ટીપથન્સ વો. ૧ પા. ૧૪૫ અને ડીને. કેને, ડીસ્ટ્રી: પા. ૩૬૨. (૩) વીએના બોરીએન્ટલ કોમિસ આર્ચેન સેકશન પા. ૨૧૧. (૪) ડો. ફ્રીડ મુને બબર આપે છે કે નવસારીથી અગિયળે સાત માઈલ ઉપર આ ગામ છે અને લખે છે કે મુબઈ પોસ્ટલ ડાયરેક્ટરીમાં તેની જોડણી અષ્ટમાસ કરી છે; જેથી અષ્ટમાસનો ધ્વનિ થાય છે, નહીં કે આસદિ ગામ. (૫) ઇ. એ. વો. ૧૭ પા. ૧૯૮ (૬) જ. બા. એ. રો. એ. સો. વો. ૧૬ પા. ૫ (૭) ઉપરની નોંધ પં. ૩ જુઓ. (૮) જુઓ ઇ. એ. વો. ૧૩ પા. ૭૭. વિએના બોરીએન્ટલ કોમિસ આર્ચેન સેકશન પા. ૨૧૬, ડો. બાબારકરની અહીં લીકરી બોફ ધી ડબ્બન બીજી આદિતિ પા. ૫૫. (૯) ડીનેસ્ટ્રીઝ કેનેરી ડીસ્ટ્રીક્ટ પા. ૩૬૪ નં. ૩ અને પા. ૩૭૦ નં. ૬. (૧૦) તે જ પુસ્તક પા. ૩૭૪ નં. ૧૧ (૧૧) તે જ પુસ્તક પા. ૩૭૬ પા. ૬

અક્ષરામ્સર^૧

પતરૂં પહેલું

- ૧ ઝો^૨ સ્વસ્તિ[॥]જયત્યાવિષ્કૃતં વિષ્ણોર્વારાહં ક્રોમિતાર્ણ[૪]મ્[૧]વક્ષિ-
ગોજતદ્[૨]દ્વામ્વિ-
- ૨ શા(શ્રા)ન્તમુવન[૨]વપુઃ[॥]શ્રીમતાં સકલમુવનસંસ્તુય[માન]માનવ્યસ-
ગોત્રાણાં
- ૩ હારીતીપુત્રાણાં સસલોકમાતૃમિસ્સસમાતૃમિ[રમિ]વર્દિતાસ[નાં]કાર્ષ્ણિકેય ૫-
- ૪ રિરક્ષણપ્રાસકલ્યાણપરમ્પરાણાં મગવંકૌરાય[૭]પ્રસાદસમાસાદિતવરાહર્લ-
- ૫ ન્હનિક્ષણે રક્ષણે વશેકૃતાશેષમહીમૃતાં ચલિક્યાનામાન્વયે^૩ નિજમુજબલપરાજિતા
- ૬ સિલરિપુમહિપાલસમેતિવિરામયુધિષ્ઠોપમાને[:] સત્યવિક્રમ[:] શ્રીપુલકેશિવલ્લભઃ
[૧]તસ્ય-
- ૭ પુત્રઃ પરમમાહેશ્વરમાતાપિતૃશ્રીનાગવર્દનપાદાનુધ્યાતશ્રીવિક્રમાદિત્યસત્ય[૧]
- ૮ શ્રથ પૃથિવીવલ્લભમહારાજાધિરાજપરમમાહેશ્વરમદાર[ક્]પન[૭]^૪ અનિવા-
રિત પૌરુષા
- ૯ ક્રતર્પણવાન્વયેન જ્યાયસા મ્રાત્રા સમ[મિ]વર્દિતવિમૂતિર્દારાશ્રયશ્રીજયસિંહ-
- ૧૦ વર્મ્મ[૧] તસ્ય પુત્રઃ શરવમલસકલશશવરમરીચિમાલાવિતાનવિશુદ્ધકીર્તિપતાકા

(૧) ડો. ફ્લીટની ક્લાસીની ૭૫ ૭૫૨થી. (૨) ચિહ્ન રૂપે છે. (૩) અતુરવાર ૨૬ કરો. (૪) વાંચો. લાક્ષ્મણેક્ષણવશીકૃત (૫) વાંચો. મન્વયે (૬) વાંચો. કદાચ સમિતિરામયુધિષ્ઠિરાપમાનઃ (૭) વાંચો. પરમેશ્વર-
મદારકેણાનિવારિત (૮) વાંચો. ક્રાન્ત (૯) વાંચો. દ્વારાશ્રય અને યુગ્મે ડો. ફ્લીટના ડીસે. કેન. ડીસ્ટી
પા. ૩૬૪ નોટ. ૪.

११ विभासितकमन्तविगन्तराहः[लः]प्रवाता रो[रा]जराज[इ]व रु[प]कौवण्यसौ-
१२ भाग्यसम्पन्नम्कामदेव सकलकलाप्रवि[वी]णः पौरुषवान्विधापरचक्र
१३ वर्त्ति[१]व श्र्याश्रयश्रीशीलादित्यसुवराज[जो]नवसारिकामधिवसत्[सन्]
नवसारि-

२१ संवत्सरशतचतुष्टये "एकविंशत्याधिके ४००, २८, १' ओं."

(૧) વાંચી સમસ્ત. (૨) સુરતનાં તાત્રપત્રની પંક્તિ ૧૫ સાથે સરખાવો. વીઝેના ઝોરીયેન્ટલ ટ્રાંઝિસ આર્થન સેકશન પા. ૨૨૬ (૩) રૂઢ આંહી વખતે ઉમેરવો પડશે. (૪) વાંચી માતૃસ્થ-વિરઃ અથવા માત્રિચરઃ પાછલા પાઠ માટે જુઓ. પં. ૨૦ સુરતનાં તાત્રપત્રોમાં. (૫) કદાચ શિષ્યાય શબ્દ ઉમેરવો પડશે. (૬) આંહી પં. ૧૬ માં વિષયે અને પં. ૧૭ પરિકર ઝેમાં સંધિ કરેલ નથી. (૭) બાહિરિકા ના પહેલો અક્ષર ચલ (પં. ૫) બદલ (પં. ૧૫) અને જહુ (પં. ૧૬) માંનાં જ ને બહુજ મળતો આવે છે. ડા. ભગવાનલાલે યાદરિક વચ્ચે છે. (૮) ડા. ભગવાનલાલે આને કબ્જલાહાર વાંચે છે, પણ જ બહુ જ રપ્પ છે. ત્રીજો અક્ષર વ કે ધ હોઈ શકે. (૯) વાંચી તુપતિરયમસ્મદ્વાયો સરખાવો પં. ૨૮ સુરતતાત્રપત્રોમાંની (૧૦) વાંચી સાંધિવિપદિક (૧૧) વાંચી જતુદયઃ ફર્વિશત્ય (૧૨) ઐકુનેઃ અંક વંચાતો નથી, પણ સ્પષ્ટમાં છે, તથા તેમ ૨૦ અને સોની વચમાં જગ્યા છે તેથી અટકળી શકાય છે. (૧૩) ચિહ્નરૂપે છે.

કયાશ્રય શીલાદિત્યનાં સુરતનાં તામ્રપત્રો*

ચેદી. સં. ૪૪૩ શ્રાવણ સુ. ૧૫ ઇ. સ. ૬૬૨

પાશ્ચાત્ય ચાલુક્ય વિનયાદિત્ય સત્યાશ્રય વલ્લભના સમયના ગુજરાત ચાલુક્ય યુવરાજ કયાશ્રય શીલાદિત્યનાં આ તામ્રપત્રો છે.

વંશાવલી—

મહારાજ સત્યાશ્રય પુલકેશિ વલ્લભ-આખા ઉત્તર વિભાગના રાજા હર્ષવર્ધનને તેણે હરાવ્યો હતો.

તેનો પુત્ર મહારાજા વિક્રમાદિત્ય સત્યાશ્રય વલ્લભ, તેનો પુત્ર મહારાજાધિરાજ વિનયાદિત્ય સત્યાશ્રય શ્રીપૃથિવીવલ્લભ.

તેનો કાકો ધરાશ્રય જયસિંહવર્મન.

તેનો દીકરો યુવરાજ કયાશ્રય શીલાદિત્ય.

પં. ૨૫ પુણ્યે તિયો શ્રાવણપૌર્ણમાસ્યાં

પં. ૩૬ સં. સરપાતચતુષ્થે ત્રિચત્વારિંશદધિકે શ્રાવણશુદ્ધપૌર્ણમાસ્યાં સં. ૪૪૩ શ્રાવણ સુ. ૧૫

ચે. સંવત્ ૪૪૩ શ્રાવણ સુ. ૧૫ (ઇ. સ. ૬૬૨)

દાન—કાર્મણ્ય આહારમાં આવેલું ઓમુખભલા ગામમાંનું જેતર દાનમાં આપેલું છે. કાર્મણ્ય તે હાલનું કામલેજ પરગણું, તાપી નદી ઉપર સુરવથી વાયવ્યમાં પંદર માઇલ છેટે છે.

પુલકેશિ જનાશ્રયનાં નવસારીમાંથી

મળેલાં તામ્રપત્રો

ચે. સં. ૪૯૦ કાર્તિક સુ. ૧૫ ઈ. સ. ૭૪૦

આ તામ્રપત્રો સમગ્રબંધી એક લેખ વીએના ઓરીએન્ટલ કોન્ફરન્સમાં વંચાયો હતો અને તેના રીપોર્ટમાં પા. ૨૩૦ મે પ્રસિદ્ધ થયેલ છે. અસલ પત્રો આત્યારે પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝીયમમાં છે.

આ દાનપત્રનાં કુલ બે પત્રો છે અને હરેકની એક બાજુએ ૨૫ પંક્તિઓ છે. પત્રો ૧૧૧ ઈંચ લાંબાં અને ૬૧ ઈંચ પહોળાં છે. પહેલા પત્રોમાં નીચે અને બીજામાં ઉપર લગભગ ૩૧ ઈંચ છેટે બે કાણાં સીલ તેમ જ કડી માટે છે. પરંતુ સીલ તેમ જ કડી ઉપલબ્ધ નથી. અક્ષરો ભેડે બહુ ઊંડા નથી, પરંતુ કોતરકામ સંભાળપૂર્વક કરેલું છે અને લગભગ બન્ને પત્રો સુરક્ષિત અને સ્પષ્ટ છે. લિપિ બીજાં ગુજરાત ચાલુક્ય કથાશ્રય શીલાદિત્ય વિગેરેનાં તામ્રપત્રોમાંની લિપિને મળતી જ છે અને અક્ષરોનું કદ સરેરાસ ૧ ઈંચ છે. ભાષા સંસ્કૃત છે અને પ્રાસ્તાવિક ૧ શ્લોક તેમ જ છેવટે શાપાત્મક અમુક શ્લોકો સિવાય બધો ભાગ ગદ્યમાં છે.

મંગળાચરણ તરીકે વિષ્ણુના વરાહ અવતારની સ્તુતિ પછી વંશાવલી વિભાગ શરૂ થાય છે અને કીર્તિવર્માથી શરૂ કરી પુલકેશિ સુધીના રાજ્યોનું ટુંકું ટુંકું વર્ણન છે.

પં. ૬ સત્યાશ્રય શ્રી પૃથિવીવદ્દલ મહારાજધિરાજ પરમેશ્વર શ્રી કીર્તિવર્મરાજ તેનો હીકરો

પં. ૧૧ સત્યાશ્રય શ્રી પુલકેશિ વલ્લભ તેનો હીકરો

પં. ૧૪ પ. માહે. પ. ભટ્ટા. સત્યાશ્રય શ્રી વિક્રમાદિત્ય તેનો નાનો ભાઈ

પં. ૧૭ પ મા. પ. ભ. ધરાશ્રય શ્રી જયસિંહવર્મા તેનો હીકરો

પં. ૨૦ પ. મા. પ. ભ. જયાશ્રય શ્રી મંગલસરજ તેનો નાનો ભાઈ

પં. ૨૧-૩૫ અવનિ જનાશ્રય શ્રી પુલકેશિરાજ

પં. ૩૮-૩૯ આ જનાશ્રય પુલકેશિ રાજ્યે દાન આપેલું છે.

દાન લેનાર વનવાસીમાંથી નીકળી આવેલો, વત્સગોત્રનો તૈત્તિરિક શાખાનો દ્વિવેદી બ્રાહ્મણ [અ] ક્ષત્ર હોતો તે ગોવિન્દનો હીકરો હતો.

દાનમાં ઠામજોય આહારમાં પદ્મક ગામ આપેલું છે. તે બલિ, ચરૂ, વૈશ્વદેવ અભિહોત્ર ઇત્યાદિ કરવા માટે આપેલું છે.

પં. ૪૯ સંવત (ચેદી) ૪૯૦ કાર્તિક સુ. ૧૫ ને દિવસે દાન આપેલું છે. લેખક મહા-સાન્ધિવિશ્વદિત્ત અને પાંચ મહાશબ્દો પ્રાપ્ત કરેલ સામન્ત બપ્પ હોતો અને તેના પિતાનું નામ હરગણ આપેલ છે.

૧ બી. ઓ. કો. રી. આર્ચેન સેકશન પા. ૨૩૦. પં. ૨૩-૩૫ જેમાં પુલકેશિની સ્તુતિ તથા પરકમે વર્ણવ્યાં છે તે. મુ. ગે. ગુજરાત વો. ૧ પાર્ટ ૧ પા. ૧૦૬ માં પણ આપેલી છે.

अक्षरांतरमांथी अमुक भाग

- १ ण कमलपुगलस्तस्याश्रयश्रीपृथिवीवल्लभमहाराजधिराजपरमेश्वरश्रीकीर्तिवर्म-
राजस्तस्य
- ७ सतस्तत्पादानुध्यातः
- १० धिबीपतिश्रीहर्षवर्धनपराजयोपलब्धोभ्रप्रतापः परममाहेश्वरोपरनामासत्याश्र-
- ११ यः श्रीपुलकेशिवल्लभस्तस्य सुतस्तत्पादानुध्यातो
- १४ ध क्रमागतराज्यश्रीयः परममाहेश्वरः परमद्वारकस्तस्याश्रयः श्रीविक्रमादिस्मराज-
स्तस्या
- १५ नुजः
- १७ रममाहेश्वरपरमभट्टारकधराश्रयः श्रीजयसिधवर्मराजस्तस्यसुतस्तत्पादानु-
- २० परममाहेश्वरः परमभट्टारकजयाश्रयश्रीमल्लस्तराजरतस्यानु
- २१ जस्तत्पादा
- २३ परममाहेश्वरः परमभट्टारकः

पतङ्ग बीजं

- ३५ तायत्रवनिजनाश्रयश्रीपुलकेशिराजस्तस्वर्वाग्निवात्मीया
- ३६ समनुवर्शयत्यस्तुवः संविदितं यथा स्माभिमातापि
- ३७ त्रारात्मनश्च पुण्ययशोभिवृद्धये बलिचरुवैश्वदेवाभिक्रियोत्सर्पणार्थं वनयासिविनि-
र्गतवत्स
- ३८ सगोत्रतैत्तिरिकसबलचारिणे द्विवेद ब्राह्मण[अ]द्वे ब्राह्मणगोविन्दविमुने-
कार्मणेयाहारविषयान्तर्गत
- ३९ पद्मक्यामः सौदंश
- ४० धर्मदायत्वेनप्रतिपादितो यतोस्या
- ४८ संवत्सर श
- ४९ त ४००, ९० [४९०]कार्तिकशुद्ध १९ लिखितहे[मे] तन्महासान्धिवि-
ग्रहिकप्राप्तपञ्चमहाशब्द[सा]मन्तश्रीबप्प
- ५० दि — — — विकृतहरगणसूनुना उनाक्षरमधिकाक्षरवास — प्रमाणं

નાગવર્ધનનાં નિરપણુમાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો^૧

સંવત +

આ તામ્રપત્રો જ. બો. બ્ર. રા. બ્ર. સો. વો. ૨ પા. ૪ થી બાલગંગાધર શાસ્ત્રીએ અને વો. ૧૪ પા. ૧૬ થી પ્રો. ભાંડારકરે પ્રસિદ્ધ કર્યા છે. શિલાછાપ પહેલી જ વાર આંહી પ્રસિદ્ધ થાય છે. માફે અક્ષરાન્તર મૂળ પત્રમાંથી કરેલું છે. તે પત્રમાં નાસિક પરગણાના વિગતપુરી તાલુકામાંના નિરપણુ ગામના નન્સ વલ્લહ કન્હુની માલીકિનાં હતાં. પત્રમાં બે છે અને દરેક ૮૫" x ૫૩" માપનાં છે. કોર ચઢાવેલી છે અને લેખ સુરક્ષિત છે. જમણી બાજુની કડી સાદા ત્રાંબાના તારની છે. તાર ૬" જાડો છે અને કડીનો વ્યાસ ૧૩" છે. કડીના છેડા રેવ્યા હોય એમ લાગતું નથી. ડાબી બાજુની કડી અખંડ હતી અને તે ૬" જાડી છે અને તેનો ૧૫" વ્યાસ છે. તેના ઉપરની સીલનો વ્યાસ ૧૩" છે અને નીચી સપાટી ઉપર ઉપડતા અક્ષરે વચમાં શ્રીજવામય લખેલું છે અને તેની ઉપર ચન્દ્રની અને નીચે કમળની આકૃતિઓ છે.

પાશ્ચાત્ય ચાલુક્ય જયસિંહવર્માના હીકર નાગવર્ધન ઉર્ફે ત્રિભુવનાશ્રયનું આ દાનપત્ર છે. સીલ ઉપરના લેખથી અટકળ થાય છે કે જયસિંહવર્માને પણ જવામયનો ઇલકાળ હતો.

દાનપત્રમાં સાલ આપી નથી.^૨ રુષ્ટમાળ પહેરનાર શિવ કપાલેશ્વરની સ્થાપના માટે ગોપરાષ્ટ્ર પરગણામાં બલેઆમ નામનું ગામ દાનમાં આપ્યું છે. મી. જ. બ્ર. બેર્ધન્સે તે ગામ વિગતપુરીથી બાર માઈલ ઉપર બેલગામ તરાળહા તરીકે ચોધ્યું છે.

આ તામ્રપત્ર માટે ચાર મુદ્દા શંકાસ્પદ છે. (૧) તે ગુર્જર લિપિમાં છે. (૨) તે કીર્તિવર્માને સત્યાશ્રયનો ઇલકાળ આપે છે. (૩) પુલકેશી બીજાને ચિત્રકવઠ ઘોડો હોવાનું વર્ણવે છે. (૪) પુલકેશી બીજાને પરમમાહેશ્વર વર્ણવે છે. છતાં એકંદરે જોવાં મને તેની સત્યતા માટે શંકા નથી. પાશ્ચાત્ય પાટનગર વાતાપીથી એટલું બધું છેટે ઉત્તરમાં અને ગુર્જર ચાલુક્યના સ્થાનથી એટલું બધું નજીક દાન આપાયું છે કે ગુર્જર લિપિ વપરાય એ બનવાભેગ છે. આ દ્વર હોવાના કારણે સખળ ચાલુક્ય વંશવલિનું ખરું જ્ઞાન ન હોય, એ પણ બનવાભેગ છે. અગર કોતરનારની માત્ર બેદરકારીથી પણ પુલકેશી બીજાને બદલે કીર્તિવર્માને સત્યાશ્રયનો ઇલકાળ આપ્યો હોય, જો કે પરમમાહેશ્વર લખાય તેવો અનન્ય શિવભક્ત પુલકેશી બીજા ન હતો છતાં પાશ્ચિમાત્ય ચાલુક્યો બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને જીનેન્દ્રની માફક શિવ પૂજાને પણ ઉત્તેજન આપતા.

પં. ૧૩ માં વર્ણવેલો નાગવર્ધન પુલકેશી બીજાનો ગુરૂ હોવો જોઈએ. પુલકેશીને શ્રી નાગવર્ધન પાદાનુબ્યાત કહ્યો છે તેનો ખરો અર્થ તો તે થવો જોઈએ. પરંતુ કેટલાંક તામ્રપત્રોમાં તસ્ય જુલઃ અગર તસ્યાનુજઃ ની સાથે પણ માત્ર વાત્સલ્ય લાવ બતાવવા પાદાનુબ્યાત શબ્દ વપરાયો છે. (ઈ. બ્ર. વો. ૬ પા. ૧૬૦ નં. ૩ ને નં. ૧૦, વો. ૪ પા. ૬૪, વો. ૬ પા. ૧૩ અને ૧૭) તે મુજબ અર્થ કરવામાં નાગવર્ધન તે કીર્તિવર્માનું બીજું નામ હોય એમ કલ્પના કરવી જોઈએ તેથી મહારી માન્યતા છે કે આંહી તે માત્ર વાકમક્તના અર્થમાં વપરાયો છે (સરખાવો વો. ૭ પા. ૧૬૧ પં. ૧ વો. ૫ પા. ૫૧ પં. ૧૩-૧૪. પા. ૧૫૫ પં. ૧૨-૧૩). વો. ૫ નં. ૧૨ પં. ૧૪ અને નં. ૧૫ પં. ૧૩ માં વાકમક્ત નો ઉપયોગ થયેલ છે.

૧ ઈ. બ્ર. વો. ૬ પા. ૧૨૩ ડો. જ. બ્ર. ૬૬૪. (૧) મહાભારતનો બીજો સ્લાક બીજા પત્રમાં મુકેલીથી કોતરવાની જગ્યા છે તેથી સંભવ છે કે સાલ બીજા પત્રની પાછળ કોતરી હોય. મૂળ પત્રમાં અભાવથી તે બાબત ચોક્કસ કહી શકતું નથી. (આ. જિ. વ.)

અક્ષરાન્તર

પતરૂં પહેલું

- ૧ સ્વસ્તિ[॥]જયત્યાવિષ્કૃતં વિષ્ણાન્વારાહં ક્ષોમિતાર્ણવં । દક્ષિણોક્ષત-
- ૨ દંષ્ટ્રામ્મશિશ્રાન્તમુવનં વપુઃ ॥ શ્રીમતાં સકલમુવનસસ્તૂયમાનમા-
- ૩ નવ્યસગોત્રાણાં હારીતિપુત્રાણાં સસલોકમાત્રિભિઃ સસમાત્રિભિ
- ૪ રમિવર્ધિતાનાં કાર્તિકેયપરિરક્ષણાવાસકલ્યાણપરંપરાણાં
- ૫ મગવન્નારાયણપ્રસાદસમાસાદિતવરાહલાખ્ઠૈ[ંછ]નેક્ષર્ણ
- ૬ ક્ષણવશીકૃતાશોષમહીમૃતાં ચલુક્યાનાં^૧ કુલમલંકરિણ્ણોર
- ૭ શ્વમેધાવમૃશ્મન્નપવિત્રીકૃતગાત્રસ્ય સત્યાશ્રયશ્રીકીર્તિવર્મ-
- ૮ રાજસ્યાત્મજોનેકનરપતિશતમકુટતટકોટિષ્ટચરણારવિ-
- ૯ ન્દો મેરુમલયમન્દરસમાનધૈર્યોંહરહરાભિવર્ધમાનવરકરિ-
- ૧૦ થતુરગપદાતિબલો મનોજવૈકંઠચિત્રોચ્ચયઃ[રવ્ય]પ્રવરતુરંગ-
- ૧૧ મેનો(જો)પાર્જિતસ્વરાજ્યવિજિતચેરચોલ પાણ્ડયક્રમાગતરાજ્યત્ર-
- ૧૨ યઃ શ્રીમદુત્તરાપયાધિપતિશ્રીહર્ષ-

પતરૂં બીજું

- ૧૩ પરાજયોપલબ્ધાપરનામધેયઃ શ્રીનાગવર્ધનપાદાનુ-
- ૧૪ ધ્યાતઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીપુલકેસિવલ્લભઃ તસ્યાનુજોઞાત્રાવિજિતા-
- ૧૫ રિસકલપક્ષો ધરાશ્રયઃ શ્રીજયસિંધ[સિંહ]વર્મરાજસ્તસ્યસુનુસ્ત[ક્ષિ]મુવના-
- ૧૬ શ્રય[:]શ્રીનાગવર્ધનરાજઃ સર્વાનેવાગામિવર્તમાનમવિષ્ણૌ[-]શ્વનરપ-
- ૧૭ તૈન્સમનુદર્શયત્યસ્તુવઃ સંવિદિતં યથાસ્મામિર્ગોપરાષ્ટ્રવિષયાન્ત[:]
- ૧૮ પાતિ બલેગ્રામ[:]સોદ્રઙ્ગઃ સ(સો)પરિકર અચાટમટપ્રવેશ્ય આચન્દ્રાકર્ષર્ણવ-
- ૧૯ ક્ષિતિસ્થિતિસમકાલિન[-]માતાપિત્રોરુદિશ્યાત્મનશ્ચ વિપુલપુણ્યયશોભિ-

(૧) ર પછી ફટલેક ઠેકાણે વ્યંજન બેવડો લખ્યો છે અને ફટલેક ઠેકાણે નથી લખ્યો. (૨) જ. બે. શ્રે. શા. એ. સો. વો. ૧૦ પા. ૧૯ મે ઇલાવના ગુર્જર તામ્રપત્રમાં પણ પછ ને બદલે પન્ચ લખ્યો છે. (૩) આ બાતનો જ માત્ર આંહી અને પં. ૨૫ સહ્યાણિ માં તથા પં. ૧ માં બેવડો બર્ણવં માં લખેલ છે. બીજું અને ચાલુ સ્વરૂપ પં. ૧૮ માં બર્ણવં માં લખેલ છે. (૪) શ્રે. ભા. ૩૨૨૨ ચાલુક્યાનાં વાંચે છે, પણ તે ખોટા છે. (૫) આ અલખત બ્રહ્મથી ચિત્રકણ્ઠ ને માટે છે. (૬) માગામિન્ આવી ગમેલ છે તેથી મવિષ્ય શ્રુત્વથી અર્થ બેવડાય છે. (૭) ડખ્ત ક આ રીતે બે ચોખ્ખા ક લખીને દેખાડવાને રીવાજ નથી. પં. ૨૦ માં પણ તેમ જ છે. જ. શા. એ. સો. ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૨૪૭ મે શ્રે. ડાઉસને પ્રસિદ્ધ શ્રેલા ગુર્જર ઇનપત્રમાં પં. ૩૮ માં કર્કાબ્યાપક માં પણ ડખલ 'ક' તેવી જ રીતે લખેલ છે.

- ૨૦ વૃધ્ય[દ્વય]સ્થં બલામ્મહકુર વિજસિકયા કાપાલેશ્વરસ્ય ગુગુલૂપૂજાનિમિત્ત[-]
- ૨૧ તનિ(જિ)વાસિ મહાવ્રતિમ્ય ઉપમોગાય સલિલપૂર્વકં પ્રતિપાદિતસ્તદસ્મદ્વંશ્યૈ
- ૨૨ રન્યૈર્વાગામિનૃપતિમિ[:]શરદભ્રમ્બચલં જીવિતમાકલ્યા[લય્યા]યમસ્મદ્વાયો-
નુમન્તવ્ય
- ૨૩ પ્રતિપાલયિતવ્યશ્ચૈત્યુક્તં ભગવતા વ્યાસેન । વહુભિર્વસુધામુક્તારાજ-
- ૨૪ મિસ્સગરાદિભિઃ યસ્ય યસ્ય યદા ધૂમિસ્તસ્ય તસ્ય તદા ફલમિતિ[॥]
- ૨૬ સ્વદત્તાં પરદત્તાં વા યો હરેત વસુંષરાં ષષ્ઠિં વરિષ[વર્ષ]સહસ્રાણિ વિષ્ટાયાં-
જાયતે કૃમિ[:]

ભાષાન્તરમાંથી અમુક ભાગ

પં. ૧—વિષ્ણુના વરાહ અવતારની સ્તુતિનો ચાલુ શ્લોક.

પં. ૨-૧૩ શ્રી કીર્તિવર્મા—તેનો દીકરો પુલકેશિ વલ્લભ હતો.

પં. ૧૪ તેનો નાનો ભાઈ જયસિંહ વર્મા હતો.

પં. ૧૫ તેનો દીકરો શ્રી નાગવર્ધન હતો તે દાન આપે છે.

પં. ૧૭-૨૨ બધાને વિદિત થાય કે માતાપિતા તથા અમારા પુણ્યની વૃદ્ધિ માટે ગોપ-
રાજ પરગણામાં આવેલું બલેશ્વર ગામ બલામ્મ કકકુરની વિનંતિ ઉપરથી દાનમાં આપવામાં
આવેલ છે. તે કપાલેશ્વરની ગુગુલૂ પૂજા માટે સૂર્ય, ચન્દ્ર વિગેરેની સ્થિતિ પર્યંત
આપવામાં આવેલ છે. હવે પછીના રાજઓએ આ દાનને અનુમતિ આપવી અને પાળવું.

પં. ૨૩ મહાભારતના બે શ્લોક.

वोर सेवा मन्दिर

पुस्तकालय

काल नं० 093.2 (~~093.2~~) VAL

लेखक Vallabhaaji Gogashankar.

शीर्षक Historical Inscriptions of

I Gujarat.

खण्ड I

क्रम संख्या 696